

श्रुतिबोध--ग्रंथ--मालिका

ऋग्वेदः Rig Veda 1st Ashlāk

प्रथमोऽष्टकः

रामचन्द्र विनायक पटवर्धन. बी. ए. एल. एल. बी.
अख्युत बलवत कोलहटकर, बी. ए. एल. एल. बी.
दत्ता अप्पाजी तुळजापुरकर. वा. ए. एल. एल. बी.

इत्येतैः संपादकैः

मुम्बापुर्या

४७, कालिकादेवीवीरार्थकाया

श्रुतिबोध—कार्यालये

श्रुतिबोध मुद्रा मन्दिरे मुद्रितः

मूल्यं माधौ रूपकः

171.1

प्रथमोऽष्टकः

प्रथमं मण्डलम्

॥ ऋग्वेदः ॥

[प्रथमोऽध्यायः]

[प्रथमोऽनुवाकः]

॥ १ ॥ १-९, मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ गायत्री छन्दः ॥ एतज्, स्वरः, ॥

॥ हरिः ॐ ॥

अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् ॥ १ ॥
 अग्निः पूर्वेभिर्ऋषिभिरीड्यो नृतनैरुत । स देवा एह वक्षति ॥ २ ॥
 अग्निना रयिमश्नवृत्पोषमेव दिवेदिवे । यशसं वीरवत्तमम् ॥ ३ ॥
 अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभूराभि । स इहेवेषु गच्छति ॥ ४ ॥
 अग्निर्होता कविक्रतुः सत्यश्चित्रश्रवस्तमः । देवो देवेभिरा गमत् ॥ ५ ॥ १ ॥
 यदङ्ग दाशुषे त्वमग्ने भद्रं कुरिष्यसि । तवत्तत्सत्यमङ्गिरः ॥ ६ ॥
 उप त्वाग्ने दिवेदिवे दोषावस्तर्धिया वयं । नमो भरन्त एमसि ॥ ७ ॥
 राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य दीदिविम् । वर्धमानं स्वे दमे ॥ ८ ॥

अग्निं । ईळे । पुरःहितं । यज्ञस्य । देव । ऋत्विजं । होतारं । रत्नधातमं ॥ १ ॥
 अग्निः । पूर्वेभिः । ऋषिभिः । ईड्यः । नृतनैः । उत । सः । देवान् । आ ।
 इह । वक्षति ॥ २ ॥ अग्निना । रयिं । अश्नवृत् । पोषं । एव । दिवेऽदिवे । यशसं ।
 वीरवत्तमं ॥ ३ ॥ अग्ने । यं । यज्ञं । अध्वरं । विश्वतः । परिभूः । असि । सः । इत् ।
 देवेषु । गच्छति ॥ ४ ॥ अग्निः । होता । कविक्रतुः । सत्यः । चित्रश्रवःस्तमः । देवः ।
 देवेभिः । आ । गमत् ॥ ५ ॥ १ ॥ यत् । अङ्ग । दाशुषे । त्वं । अग्ने । भद्रं । कुरिष्यसि ।
 तव । इत् । तत् । सत्यं । अङ्गिरः ॥ ६ ॥ उप । त्वा । अग्ने । दिवेऽदिवे ।
 दोषावस्तः । धिया । वयं । नमः । भरन्तः । आ । इमसि ॥ ७ ॥ राजन्तं ।
 अध्वराणां । गोपां । ऋतस्य । दीदिविं । वर्धमानं । स्वे । दमे ॥ ८ ॥

स नः पिनेव सूनवेऽग्ने सृपायनो भव । सचस्वा नः स्वस्तये ॥ १ ॥ २ ॥

॥ २ ॥ १-९ मनुजन्दा कपि ॥ देवता-१-३ वायु । ४-६ इन्द्रवायु । ७-९ मित्रावरुणा ॥

छन्दः-१ २ । पिर्यालिकाम या निचृद्रायत्रा ॥ पठज. स्वर ॥

(२) वायवा याहि दर्शतेमे सोमा अरंकृताः । तेषां पाहि श्रुधी हवम् ॥ १ ॥
वायं उक्थेभिर्जरन्ते त्वामच्छा जरितारः । सुतसोमा अहर्विदः ॥ २ ॥
वायो तव प्रपृश्नती धेना जिगाति द्राशुषे । उरुची सोमपीतये ॥ ३ ॥
इन्द्रवायु इमे सुता उप प्रयोभिरा गतम् । इन्द्रवो वामुशन्ति हि ॥ ४ ॥
वायविन्द्रश्च चेतथः सुतानां वाजिनीवम् । तावा यातमुप द्रवत् ॥ ५ ॥ ३ ॥
वायविन्द्रश्च सुन्वत आ यातमुप निष्कृतम् । मक्षि तथा धिया नरा ॥ ६ ॥
मित्रं हुवे पृतदक्षं वरुणं च रिशादसम् । धियं घृताचीं सार्धन्ता ॥ ७ ॥
ऋतेन मित्रावरुणा घृतावृधावृतस्पृशा । क्रतुं बृहन्तमाशथे ॥ ८ ॥

सः । नः । पिताऽव । सूनवे । अग्ने । सुऽउपायनः । भव । सचस्वा नः । स्वस्तये ॥ १ ॥ २ ॥
वायो इति । आ । याहि । दर्शते । इमे । सोमाः । अरंकृताः । तेषां । पाहि । श्रुधि ।
हयं ॥ १ ॥ वायो इति । उक्थेभिः । जरन्ते । त्वां । अच्छ । जरितारः । सुतसोमाः ।
अहर्विदः ॥ २ ॥ वायो इति । तव । प्रपृश्नती । धेना । जिगाति । द्राशुषे । उरुची ।
सोमपीतये ॥ ३ ॥ इन्द्रवायु इति । इमे । सुताः । उप । प्रयोभिः । आ । गतम् । इन्द्रवो । वां ।
उशन्ति । हि ॥ ४ ॥ वायो इति । इन्द्रः । च । चेतथः । सुतानां । वाजिनीवम् इति वाजि-
नीवम् । तौ । आ । यातम् । उप । द्रवत् ॥ ५ ॥ ३ ॥ वायो इति । इन्द्रः । च । सुन्वतः ।
आ । यातम् । उप । निष्कृतम् । मक्षि । तथा । धिया । नरा ॥ ६ ॥ मित्रं । हुवे । पृतदक्षं । वरुणं ।
च । रिशादसम् । धियं । घृताचीं । सार्धन्ता ॥ ७ ॥ ऋतेन । मित्रावरुणा । ऋतवृथा ।
ऋतस्पृशा । क्रतुं । बृहन्तम् । आशथे इति ॥ ८ ॥ कवी इति । नः । मित्रावरुणा ।

कवी नो मित्रावरुणा तुविजाना उरुक्षया । दक्षं दधाते अपसम् ॥९॥ ४ ॥

॥ ३ ॥ १—१० मयुच्छन्दा ऋषि ॥ देवता—१ ३ अश्विनो । ४—६ इन्द्र । ७—९

। वयं देवाः । १०—१२ मरुत्वनी ॥ छन्दः—२ निचृदायत्री । ४ ११ पिपीलिकामभ्या निचृदा-
यत्री । १, ३, ५—१०, १२ गायत्री ॥ पङ्क्त्यं स्वर ॥

(३) अश्विना यज्वरीरिषो द्रवत्पाणी शुभस्पती । पुरुभुजा चनस्यते ॥ १ ॥
अश्विना पुरुदंसमा नरा शवीरया धिया । धिष्ण्या वनंतं गिरः ॥ २ ॥
दम्ना युवाकवः सुता नामत्या वृक्तवर्हिषः । आ यातं रुद्रवर्तनी ॥ ३ ॥
इन्द्रा याहि चित्रभानो सुता इमे त्वायवः । अण्वीभिस्तना पृतासः ॥ ४ ॥
इन्द्रा याहि धियेषितो विप्रजूनः सुतावतः । उप ब्रह्माणि वायतः ॥ ५ ॥
इन्द्रा याहि तृतुजान उप ब्रह्माणि हरिवः । सुते दधिष्व नश्चनः ॥ ६ ॥ ५ ॥
ओमामश्चर्षणीधृतो विश्वे देवास आगत । दाश्वांसो दाशुषः सुतम् ॥ ७ ॥
विश्वे देवासो अप्तुरः सुतमा गन्त तूर्णयः । उस्मा इव स्वसराणि ॥ ८ ॥

तुविजानौ । उरुक्षया । दक्षं । दधाते इति । अपसम् ॥९॥४॥ अश्विना । यज्वरीः
इषः । द्रवत्पाणी इति द्रवत्पाणी । शुभः । पती इति । पुरुभुजा । चनस्यते ॥१॥
अश्विना । पुरुदंसमा । नरा । शवीरया । धिया । धिष्ण्या । वनंतं । गिरः ॥२॥ दम्ना ॥
युवाकवः । सुताः । नामत्या । वृक्तवर्हिषः । आ । यातं । रुद्रवर्तनी इति रुद्रवर्तनी ॥३॥
इन्द्र । आ । याहि । चि भानो इति चित्रभानो । सुताः । इमे । त्वायवः । अण्वी-
भिः । तना । पृतासः ॥ ४ ॥ इन्द्र । आ । याहि । धिया । इषितः । विप्रजूनः ।
सुतवतः । उप । ब्रह्माणि । वायतः ॥ ५ ॥ इन्द्र । आ । याहि । तृतुजानः । उप ।
ब्रह्माणि । हरिष्व । सुते । दधिष्व । नः । चनः ॥ ६ ॥ ५ ॥ ओमामः । चर्षणि-
धृतः । विश्वे । देवासः । आ । गत । दाश्वांसः । दाशुषः । सुतं ॥ ७ ॥ विश्वे ।
देवासः । अप्तुरः । सुतं । आ । गन्त । तूर्णयः । उस्माः इव । स्वसराणि ॥८॥

विश्वे देवासो अविध एहिमायासो अद्रुहः । मेधं जुषन्त वह्नयः ॥ ९ ॥
 पावका नः सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती । यज्ञं बृष्टु धियावसुः ॥ १० ॥
 चोदयित्री सृनृतानां चेतन्ती सुमतीनां । यज्ञं दधे सरस्वती ॥ ११ ॥
 महो अर्णः सरस्वती प्र चेतयति केतुना । धियो विश्वा विराजति ।
 ॥ १२ ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ द्वितीयोऽनुवाकः ॥

॥ ४ ॥ १-१० मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ उन्द्रो देवता ॥ छन्दः-३ विराट् गायत्री । १० निवृद्धा यत्री । १, २, ४-९ गायत्री ॥ पदजः स्वरः ॥

(४) सुरूपकृतुमृतये सुदुधामिव गोदुहे । जुहुमसि यविद्यवि ॥ १ ॥
 उपे नः सवना गहि सोमस्य सोमपाः पिब । गोदा इद्रेवतो मदः ॥ २ ॥
 अथ ते अन्तमानां विद्याम सुमतीनाम् । मा नो अति ख्य आ गहि ॥ ३ ॥
 परेहि विग्रमस्तुतमिन्द्रं पृच्छा विपश्चितम् । यस्ते सन्धिभ्य आ वरम् ॥ ४ ॥
 उत ब्रुवन्तु नो निदो निरन्यतश्चिदारत । दधाना इन्द्र इहुवः ॥ ५ ॥ ७ ॥

विश्वे । देवासः । अविधः । एहिमायासः । अद्रुहः । मेधं । जुषन्त ।
 वह्नयः ॥ ९ ॥ पावका । नः । सरस्वती । वाजेभिः । वाजिनीवती । यज्ञं । बृष्टु । धिया-
 वसुः ॥ १० ॥ चोदयित्री । सृनृतानां । चेतन्ती । सुसुमतीनां । यज्ञं । दधे । सरस्वती ।
 ॥ ११ ॥ महः । अर्णः । सरस्वती । प्र । चेतयति । केतुना । धियः । विश्वाः । वि । राजति ।
 ॥ १२ ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ द्वितीयोऽनुवाकः ॥

सुरूपकृतुं । उतये । सुदुधामिव । गोदुहे । जुहुमसि । यविद्यवि ॥ १ ॥
 उपे । नः । सवना । आ । गहि । सोमस्य । सोमपाः । पिब । गोदाः । इत् । रेवतः ।
 मदः ॥ २ ॥ अथ । ते । अन्तमानां । विद्याम । सुसुमतीनां । मा । नः । अति ।
 ख्यः । आ । गहि ॥ ३ ॥ परा । इहि । विग्रं । अस्तुतं । इन्द्रं । पृच्छ । विपश्चितं ।
 यः । ते । सन्धिभ्यः । आ । वरं ॥ ४ ॥ उत । ब्रुवन्तु । नः । निदः । निः । अ-
 न्यतः । चित् । आरत । दधानाः । इद्रे । इत् । हुवः ॥ ५ ॥ ७ ॥ उत । नः । सुसु-

उत नः सुभगाँ अरिर्वोचेयुर्दस्म कृष्टयः । स्यामेदिन्द्रस्य शर्मणि ॥ ६ ॥
 एमाशुमाशवे भर यज्ञश्रियं नृमादनम् । पतयन्मन्दयत्सम्बम् ॥ ७ ॥
 अस्य पीत्वा शतक्रतो घनो वृत्राणामभवः । प्रावो वाजेषु वाजिनम् ॥ ८ ॥
 तं त्वा वाजेषु वाजिनं वाजयामः शतक्रतो । धनानामिन्द्रसातये ॥ ९ ॥
 यो रायो वनिर्महान्तसुपारः सुन्वतः सखा । तस्मा इन्द्राय गायत ॥ १० ॥ ८ ॥

॥ ५ ॥ १=१० मयुच्छन्दः ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१ विराड् गायत्री । ३ पिपीलिका
 मन्त्रा निचृद्गायत्री । ५-७ ९ निचृद्गायत्री । ८ पादनिचृद्गायत्री । आन्युष्णिगः ८, १० गायत्री ।
 ऋषभः स्वरः ॥

(५) आत्वेता नि षीदनेन्द्रमाभिप्र गायत । सखायः स्तोमंवाहसः ॥ १ ॥
 पुरुतमं पुरुणामिशानं वार्याणाम् । इन्द्रं सोमे सचा सुते ॥ २ ॥
 स घा नो योग आ भुवत्स राये स पुरन्ध्याम् । गमद्वाजोभिराम नः ॥ ३ ॥
 यस्य संस्थे न वृण्वते हरी समत्सु शत्रवः । तस्मा इन्द्राय गायत ॥ ४ ॥

गान् । अरिः । वोचेयुः । दस्म । कृष्टयः । स्याम । इत् । इन्द्रस्य । शर्मणि ॥ ६ ॥ आ ।
 ई । आशुम् । आशवे । भर । यज्ञश्रियं । नृमादनं । पतयत् । मन्दयत्सम्बम् ॥ ७ ॥
 अस्य । पीत्वा । शतक्रतो इति शतऽक्रतो । घनः । वृत्राणां । अभवः । प्र । आवः । वाजेषु
 वाजिनं ॥ ८ ॥ तं । त्वा । वाजेषु । वाजिनं । वाजयामः । शतक्रतो इति शतऽ
 क्रतो । धनानां । इन्द्र । सातये ॥ ९ ॥ यः । रायः । अवनिः । महान् । सुपारः ।
 सुन्वतः । सखा । तस्मै । इन्द्राय । गायत ॥ १० ॥ ८ ॥ आ । तु । आ । उत । नि ।
 सीदत । इन्द्रं । अभि । प्र । गायत । सखायः । स्तोमंवाहसः ॥ १ ॥ पुरुतमं । पुरुणां ।
 ईशानं । वार्याणां । इन्द्रं । सोमं । सचा । सुते ॥ २ ॥ सः । घः । नः । योगे । आ
 भुवत् । सः । राये । सः । पुरन्ध्यां । गमत् । वाजोभिः । आ । सः । नः ॥ ३ ॥ यस्य ।
 संस्थे । न । वृण्वते । हरी इति । समत्सु । शत्रवः । तस्मै । इन्द्राय । गायत ॥ ४ ॥

सुतपात्रे सुता इमे शुचयो यन्ति वीतये । सोमासो दध्याशिरः ॥ ५ ॥ १ ॥
 त्वं सुतस्य पीतये मद्यो वृद्धो अजायथाः । इन्द्र ज्यैष्ठ्याय सुक्रतो ॥ ६ ॥
 आ त्वा विगन्त्वाशवः सोमास इन्द्र गिर्विणः । शन्ते मन्तु प्रचेतसे ॥ ७ ॥
 त्वां स्तोमा अवीवृधन्वामुक्था शतक्रतो । त्वां वर्धन्त नो गिरः ॥ ८ ॥
 अक्षितोतिः मनेदिमं वाजमिन्द्रः सहस्रिणम् । यस्मिन्विश्वानि पौस्या ॥ ९ ॥
 मा नो मती अभि द्रुहन्त ननामिन्द्र गिर्विणः । ईशानो यवया वधम ॥ १० ॥ १० ॥

॥ ६ ॥ १ ॥ १० मयुच्छन्दा ऋषि ॥ दधता १-३ इन्द्र । ४ ६, ८ ९ मरुतः । ५ ७
 मरुत इन्द्रश्च । १० इन्द्र ॥ छन्दः २ विराट् गायत्री ४, ८ निचद्रायत्री । १ ३, ५-७, ९, १०
 गायत्री ॥ पठनः स्वरः

(६) युञ्जन्ति ब्रध्नमरुषं चरन्तं परितस्थुषः । रोचन्ते रोचना दिवि ॥ १ ॥
 युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथे । शोणा धृष्णू नृवाहसा ॥ २ ॥
 केतुं कृण्वन्नकेतवे पेशो मर्या अपेशसे । समुषाद्विरजायथाः ॥ ३ ॥

सुतपात्रे । सुताः । इमे । शुचयः । यन्ति । वीतये । सोमासः । दध्याशिरः ॥ ५ ॥ १ ॥ त्वं । सुतस्य । पीतये । मद्यः । वृद्धः । अजायथाः । इन्द्र । ज्यैष्ठ्याय । सुक्रतो इति सुक्रतो ॥ ६ ॥ आ । त्वा । विगन्तु । आशवः । सोमासः । इन्द्र । गिर्विणः । शं । ते । मन्तु । प्रचेतसे ॥ ७ ॥ त्वां । स्तोमाः । अवीवृधन् । त्वां । उक्था । शतक्रतो इति शतक्रतो । त्वां । वर्धन्तु । नः । गिरः ॥ ८ ॥ अक्षितः शतः । मनेत् । इम । वाजं । इन्द्रः । सहस्रिणं । यस्मिन् । विश्वानि । पौस्या ॥ ९ ॥ मा । नः । मतीः । अभि । द्रुहन् । तनूनां । इन्द्र । गिर्विणः । ईशानः । यवय । वध ॥ १० ॥ १० ॥
 युञ्जन्ति । ब्रध्नं । अरुषं । चरन्तं । परितः । तस्थुषः । रोचन्ते । रोचना । दिवि ॥ १ ॥
 युञ्जन्ति । अस्य । काम्या । हरी इति । विपक्षसा । रथे । शोणा । धृष्णू इति । नृवाहसा ॥ २ ॥
 केतुं । कृण्वन् । अकेतवे । पेशः । मर्याः । अपेशसे । मं । उषन्धिः । अजायथाः ॥ ३ ॥ आत् । अहं । स्वधां । अनुं । पुनः । गर्भस्त्वं ।

आदहं स्वधामनु पुनर्गर्भित्वमेरिरे । दधाना नाम यज्ञियम् ॥ ४ ॥
 वीळुचिदारुजत्नुभिर्गुहा चिदिन्द्र वह्निभिः । अविन्द उस्त्रिया अनु ॥ ५ ॥ ११ ॥
 देवयन्तो यथा मतिमच्छा विदद्वंसु गिरः । महामनूषत श्रुतम् ॥ ६ ॥
 इन्द्रेण सं हि दक्षसे सज्जगमानो अविभ्युषा । मन्द समानवर्चसा ॥ ७ ॥
 अनवद्यैरभिद्युभिर्मखः सहस्वदर्चति । गणैरिन्द्रस्य काम्यैः ॥ ८ ॥
 अतः परिज्मन्ना गहि दिवो वा रोचनादधि । समस्मिन्वृजते गिरः ॥ ९ ॥
 इतो वा सातिमीमहे दिवो वा पार्थिवादधि । इन्द्रं महो वा रजसः ॥ १० ॥ १२ ॥

॥ ५ ॥ १-१० मधुच्छन्दा ऋषि ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—२ ४ निचुद्रायत्री । ८ १०
 पिपीलिकामन्या निचुद्रगायत्री । ९ पादनिचुद्रगायत्री । १ ३ ५-७ गायत्री ॥ पटजः स्वर ॥

(७) इन्द्रमिद्राथिनो बृहदिन्द्रमर्केभिरर्किणः । इन्द्रं वाणीरनूषत ॥ १ ॥
 इन्द्र इद्वयोः सचा समिश्च आ वचोयुजा । इन्द्रो वज्री हिरण्ययः ॥ २ ॥
 इन्द्रो दीर्घाय चक्षस आस्य रोहयदिवि । वि गोभिरद्रिमरयत् ॥ ३ ॥

आइरिरे । दधानाः । नाम । यज्ञियं ॥ ४ ॥ वीळु । चित् । आरुजत्नुभिः । गुहा ।
 चित् । इन्द्र । वह्निभिः । अविन्दः । उस्त्रियाः । अनु ॥ ५ ॥ ११ ॥ देवयन्तः । यथा ।
 मति । अच्छ । विदद्वंसु । गिरः । महं । अनूषत । श्रुतं ॥ ६ ॥ इन्द्रेण । सं । हि ।
 दक्षसे । संजगमान । अविभ्युषा । मन्द इति । समानवर्चसा ॥ ७ ॥ अनवद्यैः । अभि-
 द्युभि । मुखः । सहस्वत् । अर्चति । गणैः । इन्द्रस्य । काम्यैः ॥ ८ ॥ अतः ।
 परिज्मन् । आ । गहि । दिवः । वा । रोचनात् । अधि । सं । अस्मिन् । वृजते ।
 गिरः ॥ ९ ॥ इतः । वा । साति । ईमहे । दिवः । वा । पार्थिवात् । अधि । इन्द्रं । महः ।
 वा । रजसः ॥ १० ॥ १२ ॥ इन्द्रं । इत् । ग्राथिनः । बृहत् । इन्द्रं । अर्केभिः । अर्किणः ।
 इन्द्रं । वाणीः । अनूषत ॥ १ ॥ इन्द्रः । इत् । द्वयोः । सचा । समिश्चः । आ । वचः-
 युजा । इन्द्रः । वज्री । हिरण्ययः ॥ २ ॥ इन्द्रः । दीर्घाय । चक्षमे । आ । सूर्य । रोह-
 यत् । दिवि । वि । गोभिः । अद्रि । णेरयत् ॥ ३ ॥

इन्द्र वाजेषु नोऽव सहस्रप्रधनेषु च । उग्र उग्राभिस्तृतिभिः ॥ ४ ॥
 इन्द्रं वयं महाधन इन्द्रमर्भे हवामहे । युजं वृत्रेषु वज्रिणम् ॥ ५ ॥ १३ ॥
 स नो वृषभमुं चरुं सत्रादावन्नपा वृधि । अस्मभ्यमप्रतिष्कृतः ॥ ६ ॥
 तुंजेतुंजे य उत्तरे स्तोमा इन्द्रस्य वज्रिणः । न विंधे अस्य सुष्टुतिं ॥ ७ ॥
 वृषा यूथेव वंसगः कृष्टीरियत्योजसा । ईशानो अप्रतिष्कृतः ॥ ८ ॥
 य एकश्चर्षणीनां वसूनामिरज्यति । इन्द्रः पंच क्षितीनां ॥ ९ ॥
 इन्द्रं वो विश्वतस्परि हवामहे जनेभ्यः । अस्माकमस्तु केवलः ॥ १० ॥ १४ ॥ २ ॥

॥ तृतीयोऽनुवाकः ॥

॥ ८ ॥ १ - १० मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ । नवृद् गायत्री । २ । प्रतिप्रा
 गायत्री । १० । वर्धमाना गायत्री । ३-५, ६, ७-९ गायत्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

(८) एन्द्रं सानसिं रयिं सजित्वानं सदासहम् । वर्षिष्ठमूतये भर ॥ १ ॥

इन्द्रं । वाजेषु । नः । अव । सहस्रप्रधनेषु । च । उग्रः ।
 उग्राभिः । तृतिभिः ॥ ४ ॥ इन्द्रं । वयं । महाधने । इन्द्रं । अर्भे । हवा-
 महे । युजं । वृत्रेषु । वज्रिणं । ॥ ५ ॥ १३ ॥ सः । नः । वृषन् । अमुं । चरुं । सत्रादावन् ।
 अप । वृधि । अस्मभ्यं । अप्रतिष्कृतः ॥ ६ ॥ तुंजेतुंजे । ये । उत्तरे । स्तोमाः ।
 इन्द्रस्य । वज्रिणः । न । विंधे । अस्य । सुष्टुतिं ॥ ७ ॥ वृषा । यूथाऽव । वंसगः ।
 कृष्टीः । इत्यति । ओजसा । ईशानः । अप्रतिष्कृतः ॥ ८ ॥ यः । एकः । चर्षणीनां ।
 वसूनां । इरज्यति । इन्द्रः । पंच । क्षितीनां ॥ ९ ॥ इन्द्रं । वः । विश्वतः । परि ।
 हवामहे । जनेभ्यः । अस्माकं । अस्तु । केवलः ॥ १० ॥ १४ ॥ २ ॥

॥ तृतीयोऽनुवाकः ॥

आ । इन्द्रं । सानसिं । रयिं । सजित्वानं । सदासहं । वर्षिष्ठं । उतये । भर ॥ १ ॥

नि येन मुष्टिहृत्यया नि वृत्रा रुणधामहै । त्वोतांसो न्यर्धता ॥ २ ॥
 इन्द्र त्वोतांस आ वयं वज्रं यना ददीमहि । जयेम सं युधि स्पृधः ॥ ३ ॥
 वयं शूरेभिरस्तृभिरिन्द्र त्वया युजा वयं । सप्तह्यामं पृतन्यतः ॥ ४ ॥
 मह्यं इन्द्रः परश्च नु महित्वमस्तु वज्रिणे । यौर्न प्रथिना शवः ॥ ५ ॥ १५ ॥
 समोहे वा य आशत नरस्तोकस्य सनितौ । विप्रामो वा धियाज्यवः ॥ ६ ॥
 यः कुक्षिः सोमपातमः समुद्र इव पिन्वते । उर्वीरापो न काकुदः ॥ ७ ॥
 एवा ह्यस्य सृन्तु विरग्शी गोमती मही । पक्वा शाखा न दाशुपे ॥ ८ ॥
 एवा हि ते विभृतय ऊतय इन्द्र मावते । सद्यश्चित्सन्ति दाशुपे ॥ ९ ॥
 एवा ह्यस्य काम्या स्तोमं उक्थं च शंस्या । इन्द्राय सोमपीतये ॥ १० ॥ १६ ॥

नि । येन । मुष्टिहृत्यया । नि । वृत्रा । रुणधामहै । त्वाऽऽतामः । नि । अर्धता ॥ २ ॥
 इन्द्र । त्वाऽऽतासः । आ । वयं । वज्रं । यना । ददीमहि । जयेम । सं । युधि । स्पृधः ॥ ३ ॥
 वयं । शूरेभिः । अस्तृभिः । इन्द्र । त्वया । युजा । वयं । सप्तह्यामं । पृतन्यतः ॥ ४ ॥
 महान् । इन्द्रः । परः । च । नु । महित्वं । अस्तु । वज्रिणे । यौः । न । प्रथिना ।
 शवः ॥ ५ ॥ १५ ॥ संऽओहे । वा । ये । आशत । नरः । तोकस्य । सनितौ ।
 विप्रामः । वा । धियाज्यवः ॥ ६ ॥ यः । कुक्षिः । सोमपातम । समुद्रऽइव ।
 पिन्वते । उर्वीः । आपः । न । काकुदः ॥ ७ ॥ एव । हि । अस्य । सृन्तु । विर-
 ग्शी । गोऽमती । मही । पक्वा । शाखा । न । दाशुपे ॥ ८ ॥ एव । हि । ते ।
 विभृतय । ऊतयः । इन्द्र । मावते । सद्यः । चित् । मन्ति । दाशुपे ॥ ९ ॥ एव ।
 हि । अस्य । काम्या । स्तोमः । उक्थं । च । शंस्या । इन्द्राय । सोमपीतये ॥ १० ॥ १६ ॥

अष्ट० १ । अध्या० १ । व० १७, १८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ । अनु० ३ । सू० ९

॥ ९ ॥ १-१० मधुच्छन्दा ऋषि ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्द - १. ३ ७, १० निचृदायत्री । ५, ६
धर्मालिकाम या निचृदायत्री । २ ४, ८ ९ गायत्री ॥ पटुज स्वर ॥

(९) इन्द्रेहि मत्स्यन्धसो विश्वेभिः सोमपर्वभिः । महा अभिष्टिरोजसा ॥ १ ॥
एमेन सृजता सुते मन्दिमिन्द्राय मन्दिने । चक्रिं विश्वानि चक्रये ॥ २ ॥
मत्सवा सुशिप्र मन्दिभिः स्तोमैर्भिर्विश्वचर्षणे । सचैषु सर्वनेष्वा ॥ ३ ॥
अमृग्रमिन्द्र ते गिरः प्रति त्वामुदहासत । अजोषा वृषभं पतिम् ॥ ४ ॥
सं चोदय चित्रसर्वाग्राध इन्द्र वरेण्यम् । अमृदितं विभु प्रभु ॥ ५ ॥ १७ ॥
अस्मान्सु तत्र चोदयेन्द्र राये रभस्वतः । तुर्विद्युम्न यशस्वतः ॥ ६ ॥
सं गोमदिन्द्र वाजवत्स्मे पृथु श्रवो बृहत् । विश्वायुर्ध्वक्षितम् ॥ ७ ॥
अस्मे धेहि श्रवो बृहद्वुम्नं सहस्रसातमम् । इन्द्र ता रथिनीरिषः ॥ ८ ॥

इंद्रे । आ । इहि । मत्सि । अंधसः । विश्वेभिः । सोमपर्वभिः । महान् । अभिष्टिः ।
आजसा ॥ १ ॥ आ । इं । एन । सृजत । सुते । मंदिं । इंद्राय । मंदिने । चक्रिं ।
विश्वानि । चक्रये ॥ २ ॥ मत्सव । सुशिप्र । मंदिभिः । स्तोमैभिः । विश्वचर्षणे ।
मचा । एषु । सर्वनेषु । आ ॥ ३ ॥ अमृग्रं । इंद्र । ते । गिरः । प्रति । त्वां । उत् ।
अहासत । अजोषाः । वृषभं । पति ॥ ४ ॥ सं । चोदय । चित्रं । अर्वाक । राधः ।
इद्र । वरेण्यं । अमृत् । इत । ते । विभु । प्रभु ॥ ५ ॥ १७ ॥ अस्मान् । सु । तत्र ।
अस्मान् । इन्द्र । राये । रभस्वतः । तुर्विद्युम्न । यशस्वतः ॥ ६ ॥ सं । गोमत् । इंद्र ।
वाजवत् । अस्म । इति । पृथु । श्रवः । बृहत् । विश्वआयुः । धेहि । अक्षितं ॥ ७ ॥
अस्मे इति । धेहि । श्रवः । बृहत् । व्युम्नं । सहस्रसातमं । इंद्र । ताः । रथिनीः ।

अष्ट० १। अध्या० १। व० १८, १९] क्रमेद. [मण्ड० १। अनु० ३। सू० १०

वसोरिन्द्रं वसुपतिं गीर्भिर्गुणन्तं ऋग्मियम् । होमं गन्तारमृतये ॥ ९ ॥
मुतेमुते न्योकसे बृहद्वृहते एदरिः । इन्द्राय शूषमर्चति ॥ १० ॥ १८ ॥

॥ १० ॥ १ १२ मयुच्छन्दा कृषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः १-३. ५, ६ विराडनुष्टुपः । ८
तितृदनुष्टुपः । ९ भृगुगुणिकः । ७ ५-१२ अनुष्टुपः ॥ गान्धार स्वरः । ८ कपमः स्वरः ॥

(१०) गायन्ति त्वा गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कमर्किणः ।

ब्रह्माणस्त्वा शतक्रतु उदंशमिव येमिरे ॥ १ ॥

यत्सानोः सानुमारुहद्वयम्पष्ट कर्व्वम् ।

तदिन्द्रो अर्थं चेतति यूथेन वृष्णिरेजति ॥ २ ॥

युक्ष्वा हि केशिना हरी वृषणा कक्ष्यप्रा ।

अथा न इन्द्र सोमपा गिरामुपश्रुतिं चर ॥ ३ ॥

इषः ॥ ८ ॥ वसोः । इन्द्रं । वसुपतिं । गीःभिः । गुणतः । ऋग्मियं । होमं । गन्तारं ।
मृतये ॥ ९ ॥ मुतेऽमुते । निऽओकमे । बृहते । बृहते । आ । इत । अग्निः । इन्द्राय ।
शूष । अर्चति ॥ १० ॥ १८ ॥

गायन्ति । त्वा । गायत्रिणः । अर्चन्ति । अर्कं । अर्किणः । ब्रह्माणः । त्वा ।
शतक्रतो इति शतऽक्रतो । उत् । वंशऽइव । येमिरे ॥ १ ॥ यत् । साने । सानुं ।
आ । अरुहत् । भृगि । अम्पष्ट । कर्व्वम् । तत् । इन्द्रः । अर्थं । चेतति । यूथेन ।
वृष्णिः । एजति ॥ २ ॥ युक्ष्वा । हि । केशिना । हरी इति । वृषणा । कक्ष्यप्रा ।
अथ । नः । इन्द्रं । सोमऽपाः । गिरां । उपऽश्रुतिं । चर ॥ ३ ॥

गृहि स्तोमाँ॑ अ॒भि स्वर॑भि गृणी॒ह्या रु॑व ।

ब्रह्म॑ चनो वसो सचेन्द्र॑ यज्ञं च॑ वर्धय ॥ ४ ॥

उ॒क्तथमिन्द्रा॑य शंस्यं॑ वर्धनं॑ पुरु॒निषि॑धे ।

श॒क्रो यथा॑ सु॒तेषु॑ णो रा॒रणात्स॒ख्येषु॑ च ॥ ५ ॥

तामिन्मा॑ग्वि॒त्व ई॒महे॒ तं रा॒ये तं सु॒वीर्यै॑ ।

स श॒क्र उ॒त नः॑ श॒क्रदिन्द्रो॑ वसु॒ दय॑मानः ॥ ६ ॥ १९ ॥

मु॒वि॒वृतं॑ सु॒नि॒रज॑मिन्द्र॒ त्वादा॑तमि॒वशः॑ ।

ग॒वामप॑ ब्रजं वृ॒धि कृ॑णु॒ष्व राधो॑ अ॒द्रि॒वः ॥ ७ ॥

न॒हि त्वा रोद॑सी उ॒भे ऋ॒घ्राय॑मा॒णमि॒न्वतः॑ ।

जे॒षः स्व॑र्वती॒रपः॑ सं गा अ॒स्मभ्य॑ धृनु॒हि ॥ ८ ॥

आ । गृ॒हि । स्तो॒माँ॑ । अ॒भि । स्वर॑ । अ॒भि । गृ॒णी॒ह्या । आ । रु॑व । ब्रह्म॑ । च । नः॑ ।
वसो॑ इति । सचा॑ । इन्द्र॑ । यज्ञं । च । वर्ध॑य ॥ ४ ॥ उ॒क्तं । इन्द्र॑य । शंस्यं॑ । वर्धनं॑ ।
पुरु॒नि॒षि॑धे । श॒क्रः । यथा॑ । सु॒तेषु॑ । नः॑ । रा॒रणात् । स॒ख्येषु॑ । च ॥ ५ ॥ तम॑ । इत् ।
ग्वि॒त्वे । ई॒महे॒ । त । रा॒ये । त । सु॒वीर्यै॑ । सः । श॒क्रः । उ॒त । नः॑ । श॒क्रत् ।
इन्द्रः॑ । वसु॑ । दय॑मानः ॥ ६ ॥ १९ ॥ मु॒वि॒वृतं॑ । सु॒नि॒रज॑मिन्द्र॒ । इन्द्र॑ । त्वादा॑तं । इत् ।
यश॑ । गवा॑ । अप॑ । ब्रजं । वृ॒धि । कृ॑णु॒ष्व । राधो॑ । अ॒द्रि॒वः ॥ ७ ॥ न॒हि । त्वा ।
रोद॑सी इति । उ॒भे इति । ऋ॒घ्राय॑मा॒णं । इन्व॑तः । जे॒षः । स्व॑र्वतीः । अ॒पः । सं ।
गाः । अ॒स्मभ्य॑ । धृनु॒हि ॥ ८ ॥ आश्रु॑तः । श्रु॒धि । हव॑ । नु । चित् । दृ॒धि॒ष्व ।

आशुत्कर्ण श्रुधी हवं नू चिदधिष्व मे गिरः ।

इन्द्र स्तोममिमं मम कृष्व युजश्चिदन्तरम् ॥ ९ ॥

विद्वा हि त्वा वृषंतमं वाजेषु हवनश्रुतम् ।

वृषंतमस्य ह्रमह ऊतिं सहस्रसातमाम् ॥ १० ॥

आ तू न इन्द्र कौशिक मन्दसानः सुतं पिब ।

नव्यमायुः प्र सु तिर कृधी सहस्रमामृषिम् ॥ ११ ॥

परि त्वा गिर्वणो गिर इमा भवन्तु विश्वतः ।

वृद्धायुमनु वृद्धयो जुष्टा भवन्तु जुष्टयः ॥ १२ ॥ २० ॥

॥ ११ ॥ १-८ जता मायुञ्जन्दम कपिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ अनुगुप् छन्दः ॥ गान्धारः स्वरः ॥

(११) इन्द्रं विश्वां अवीवृधन्त्समुद्रव्यचमं गिरः ।

रथितमं रथिनां वाजानां सत्पतिं पतिम् ॥ १ ॥

मे । गिरः । इन्द्र । स्तोमं । इमं । मम । कृष्व । युजः । चित् । अंतरं ॥ ९ ॥ विद्वा ।
हि । त्वा । वृषन्ऽतमं । वाजेषु । हवनऽश्रुतं । वृषन्ऽतमस्य । ह्रमहे । ऊतिं । सहस्र-
सातमां ॥ १० ॥ आ । तू । नः । इन्द्र । कौशिक । मन्दसानः । सुतं । पिब ।
नव्यं । आयुः । प्र । सु । तिर । कृधी । सहस्रऽसां । ऋषिं ॥ ११ ॥ परि । त्वा ।
गिर्वणः । गिरः । इमाः । भवन्तु । विश्वतः । वृद्धऽआयुं । अनु । वृद्धयः । जुष्टाः ।
भवन्तु । जुष्टयः ॥ १२ ॥ २० ॥

इन्द्रं । विश्वाः । अवीवृधन् । समुद्रव्यचमं । गिरः । रथितमं ।
रथिनां । वाजानां । सत्पतिं । पतिं ॥ १ ॥

स॒ग्ये त॑ इ॒न्द्र व॒जिनो॑ मा भे॒म श॒वस॑स्पते ।

त्वाम॒भि प्र णो॑नुमो जेता॒रम॑पराजितम् ॥ २ ॥

पूर्वा॑रिन्द्रस्य रा॒तयो॑ न वि द॑म्यन्त्य॒तयः॑ ।

यदी॑ वाज॑स्य गो॒मनः॑ स्तोतृ॒भ्यो म॑ह॒न्ते म॒घम् ॥ ३ ॥

पु॒रां भि॑न्दुर्यु॒वा क॒विर॑मितौजा अजायत ।

इ॒न्द्रो वि॒श्वस्य॑ क॒र्मणो॑ ध॒र्ता व॒ज्री पु॑रु॒ष्टुतः॑ ॥ ४ ॥

त्वं व॒लस्य॑ गो॒मतो॑ऽपा॒वर॑द्रि॒वो बिल॑म् ।

त्वां दे॒वा अ॒वि॒भ्युष॑स्तु॒ज्यमा॑नाम आ॒विषुः॑ ॥ ५ ॥

तवा॑हं शू॒र रा॒तिभिः॑ प्र॒न्यायं॑ सि॒न्धुमा॑वदन् ।

उपा॑तिष्ठन्त गिर्व॒णो वि॒दुष्टे॑ तस्य॒ कार॑वः ॥ ६ ॥

मा॒याभि॑रिन्द्र मा॒यिनं॑ त्वं शु॒ष्णम॑वा॒तिरः॑ ।

वि॒दुष्टे॑ तस्य॒ मेधि॑रा॒स्तेषां॑ श्र॒वांस्यु॑त्तिर ॥ ७ ॥

स॒ग्ये । ते । इ॒न्द्र । व॒जिनः॑ । मा । भे॒म । श॒वसः॑ । प॒ते । त्वां । अ॒भि । प्र । नो॒नुमः॑ ।
जेता॒रं । अप॑राजितं ॥ २ ॥ पूर्वा॑ः । इ॒न्द्रस्य॑ । रा॒तयः॑ । न । वि । द॑म्यन्ति । ऊ॒तयः॑ ।
यदि॑ । वाज॑स्य । गो॒मतः॑ । स्तोतृ॒भ्यः । म॑ह॒न्ते । म॒घम् ॥ ३ ॥ पु॒रां । भि॑न्दुः । यु॒वा ।
क॒विः । अ॒मितऽओ॒जा । अ॒जाय॑त । इ॒न्द्रः । वि॒श्वस्य॑ । क॒र्मणः॑ । ध॒र्ता । व॒ज्री ।
पु॒रु॒ष्टुतः॑ ॥ ४ ॥ त्वं । व॒लस्य॑ । गो॒मतः॑ । अप॑ । अ॒वः । अ॒द्रि॒वः । बिल॑म् ।
त्वां । दे॒वाः । अ॒वि॒भ्युषः॑ । तु॒ज्यमा॑नासः । आ॒विषुः॑ ॥ ५ ॥ तव॑ । अ॒हं । शू॒र ।
रा॒तिभिः॑ । प्र॒ति । आ॒यं । सि॒न्धुं । आ॒वद॑न् । उप॑ । अ॒तिष्ठ॑न्त । गिर्व॒णः । वि॒दुः ।
ते । तस्य॑ । का॒रवः॑ ॥ ६ ॥ मा॒याभिः॑ । इ॒न्द्र । मा॒यिनं॑ । त्वं । शु॒ष्णं । अ॒वः । अ॒ति॒रः । वि॒दुः । ते । तस्य॑ । मेधि॑राः । तेषां॑ श्र॒वांसि॑ । उ॒त् । ति॒र ॥ ७ ॥ इ॒न्द्रं । ई॒शानं॑ ।

अष्ट० १ । अध्या० १ । व० २१, २२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ । अनु० ४ । सू० १२

इन्द्रमीशानमोजसाभि स्तोमा अनूषत ।

महसं यस्य रातय उत वा सन्ति भूयसीः ॥८॥२१॥३॥

॥ चतुर्थोऽनुवाकः ॥

॥ १२ ॥ १-१२ मेधार्तिथि काण्व ऋषि ॥ अग्निर्देवता ॥ गायत्री छन्दः ॥ षड्ज स्वराः ॥

(१२) अग्निं दत्तं वृणीमहे होतारं विश्वेदसम् ।

अस्य यज्ञस्य सुकृतम् ॥ १ ॥

अग्निमग्निं हवीमभिः मदा हवन्त विशपतिम् ।

हव्यवाहं पुरुप्रियम् ॥ २ ॥

अग्ने देवा इहा वह जज्ञानो वृक्तबर्हिषे ।

अग्निं होता न ईड्यः ॥ ३ ॥

ओजसा । अभि । स्तोमाः । अनूषत । महसं । यस्य । रातयः । उत । वा । मतिं ।
भूयसीः ॥ ८ ॥ २१ ॥ ३ ॥

॥ चतुर्थोऽनुवाकः ॥

अग्निं । दत्तं । वृणीमहे । होतारं । विश्वेदसं । अस्य । यज्ञस्य । सुकृतम् ॥ १ ॥

अग्निंऽअग्निं । हवीमभिः । मदा । हवन्त । विशपतिं । हव्यवाहं । पुरुप्रियं ॥ २ ॥

अग्ने । देवान् । इहा । आ । वह । जज्ञानः । वृक्तबर्हिषे । अग्निं । होता ।
नः । ईड्यः ॥ ३ ॥

तां उ॒ग॒तो वि बो॒ध॒य॒ यद॒ग्रे यासि॑ दू॒त्य॒म ।

दे॒वैरा स॑त्सि ब॒र्हिषि॑ ॥ ४ ॥

घृ॒ता॒ह॒वन दी॒दिवः॑ प्र॒ति स्म रि॑ष॒तो द॒ह ।

अ॒ग्ने त्वं र॑क्ष॒स्विनः॑ ॥ ५ ॥

अ॒ग्निना॒ग्निः स॒मि॒ध्यते क॒विर्गृ॑ह॒पति॑र्युवा ।

ह॒व्य॒वाङ् जु॒ह्वा॒स्यः ॥ ६ ॥ २२ ॥

क॒विम॒ग्निमु॑प॒ स्तुहि॑ स॒त्यध॑र्मा॒णम॒ध्वरे॑ ।

दे॒वम॑मीव॒चात॑नम् ॥ ७ ॥

य॒स्त॒वाम॑ग्ने ह॒वि॒ष्पति॑दू॒तं दे॒व स॒पर्य॑ति ।

तस्य॑ स्म प्रा॒वि॒ता भ॑व ॥ ८ ॥

यो अ॒ग्निं दे॒ववी॑तये ह॒विष्मा॑ आ॒विवा॑सति ।

तस्मै॑ पा॒वक॑ मृ॒ळय ॥ ९ ॥

स नः॑ पा॒वक॑ दी॒दिवो॑ग्ने दे॒वा इ॒हा व॑ह ।

उ॒प॒ य॒ज्ञं ह॒विश्च॑ नः ॥ १० ॥

तान । उ॒ग॒तः । वि । बो॒ध॒य॒ । यत् । अ॒ग्रे । यासि॑ । दू॒त्य॒म । दे॒वैः ।
 आ । स॒त्सि । ब॒र्हिषि॑ ॥ ४ ॥ घृ॒तऽआ॒ह॒वन । दी॒दि॒वः । प्र॒ति । स्म । रि॑ष॒तः ।
 द॒ह । अ॒ग्ने । त्वं । र॑क्ष॒स्विनः॑ ॥ ५ ॥ अ॒ग्निना॑ । अ॒ग्निः । सं । इ॒ध्य॒ते । क॒विः ।
 गृ॒हऽप॑तिः । यु॒वा । ह॒व्य॒वाङ् । जु॒ह्वा॒स्यः ॥ ६ ॥ २२ ॥ क॒वि । अ॒ग्नि । उ॒प॑ ।
 स्तु॒हि । स॒त्यध॑र्मा॒ण । अ॒ध्व॒रे । दे॒वं । अ॒मीव॑ऽचा॒त॑न ॥ ७ ॥ यः । त्वां । अ॒ग्ने ।
 ह॒विऽप॑तिः । दू॒तं । दे॒व । स॒पर्य॑ति । तस्य॑ । स्म । प्रऽअ॒वि॒ता । भ॒व ॥ ८ ॥
 यः । अ॒ग्निं । दे॒वऽवी॑तये । ह॒विष्मा॑न । आ॒विवा॑सति । तस्मै॑ । पा॒वक॑ । मृ॒ळय॑ ।
 ॥ ९ ॥ सः । नः । पा॒वक॑ । दी॒दि॒वः । अ॒ग्ने । दे॒वान् । इ॒हा । आ । व॒ह । उ॒प॑ ।

स नः स्तवान् आ भर गायत्रेण नवीयसा ।

रयि वीरवतीमिषम् ॥ ११ ॥

अग्ने शुक्रेण शोचिषा विश्वाभिर्देवहूतिभिः ।

इमं स्तोमं जुषस्व नः ॥ १२ ॥ २३ ॥

॥ १३ ॥ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ १ ॥ देवता-इध्मः समिद्धो वाग्निः । २ तनूनपात् । ३ नराशमः । ४ इह । ५ बहिः । ६ देवाद्वाग्निः । ७ उपासानता । ८ देव्यो होतारो प्रचेतसौ । ९ तिस्रो देव्यः सरस्वतीका-
भारत्यः । १० त्वष्टा । ११ वनस्पतिः । १२ स्वाहाकृतयः ॥ गायत्री छन्दः ॥ षडजः स्वरः ॥

(१३) सुसमिद्धो न आ वह देवाँ अग्ने हविष्मते ।

होतः पावक यक्षि च ॥ १ ॥

मधुमन्तं तनूनपायज्ञं देवेषु नः कवे ।

अद्या कृणुहि वीतये ॥ २ ॥

नराशममिह प्रियमस्मिन्यज्ञ उप ह्वये ।

मधुजिह्वं हविष्कृतम् ॥ ३ ॥

अग्ने सुखतमे रथे देवाँ ईळित आ वह ।

असि होता मनुर्हितः ॥ ४ ॥

यज्ञं । हविः । च । नः ॥ १० ॥ सः । नः । स्तवानः । आ । भर । गायत्रेण ।
नवीयसा । रयि । वीरवती । इषं ॥ ११ ॥ अग्ने । शुक्रेण । शोचिषा । विश्वा-
भिः । देवहूतिभिः । इमं । स्तोमं । जुषस्व । नः ॥ १२ ॥ २३ ॥

सुसमिद्धः । नः । आ । वह । देवान् । अग्ने । हविष्मते । होतरिति । पावक । यक्षि ।
च ॥ १ ॥ मधुमन्तं । तनूनपात् । यज्ञं । देवेषु । नः । कवे । अद्य । कृणुहि । वीतये ॥ २ ॥
नराशमं । इह । प्रियं । अस्मिन् । यज्ञे । उप । ह्वये । मधुजिह्वं । हविःकृतं ॥ ३ ॥
अग्ने । सुखतमे । रथे । देवान् । ईळितः । आ । वह । अग्निः । होता । मनुःहितः ॥ ४ ॥

स्तृणीत बर्हिरानुवग्धृतपृष्ठं मनीषिणः

यत्रामृतस्य चक्षणम् ॥ ५ ॥

वि श्रयन्तामृतावृधो द्वारो देवीरमश्नतः ।

अद्या नूनं च यष्टवे ॥ ६ ॥ २४ ॥

नक्तोषसा सुपेशमास्मिन्यज्ञ उप ह्वये ।

इदं नो बर्हिरासदे ॥ ७ ॥

ता सुजिह्वा उप ह्वये होतारा दैव्या कवी ।

यज्ञं नो यक्षतामिमम् ॥ ८ ॥

इळा सरस्वती मही तिस्रो देवीर्मयोभूवः ।

बर्हिः सीदन्त्वसिधः ॥ ९ ॥

इह त्वष्टारमग्रियं विश्वरूपमुप ह्वये ।

अस्माकमस्तु केवलः ॥ १० ॥

स्तृणीत । बर्हिः । आनुषक । घृतस्पृष्टं । मनीषिणः । यत्र । अमृतस्य । चक्षणम् ॥ ५ ॥

वि । श्रयन्तां । ऋतुस्पृष्टः । द्वारः । देवीः । अमश्नतः । अद्य । नूनं । च । यष्टवे ॥ ६ ॥ २४ ॥

नक्तोषसा । सुपेशमा । अस्मिन् । यज्ञे । उप । ह्वये । इदं । नः । बर्हिः । आसदे ।

॥ ७ ॥ ता । सुजिह्वा । उप । ह्वये । होतारा । दैव्या । कवी इति । यज्ञं । नः । यक्षतां ।

इमं ॥ ८ ॥ इळा । सरस्वती । मही । तिस्रः । देवीः । मयः । भूवः । बर्हिः ।

सीदन्तु । असिधः ॥ ९ ॥ इह । त्वष्टारं । अग्रियं । विश्वरूपं । उप । ह्वये ।

अस्माकं । अस्तु । केवलः ॥ १० ॥ अथ । सृज । वनस्पते । देव । देवेभ्यः ।

अव॑ सृ॒जा वनस्पते॑ देव॑ दे॒वेभ्यो॑ ह॒विः ।

प्र दातु॑रस्तु चे॒तन॑म् ॥ ११ ॥

स्वाहा॑ य॒ज्ञं कृ॒णोत॑नेन्द्रा॒य यज्व॑नो गृ॒हे ।

तत्र॑ दे॒वा उप॑ ह॒ये ॥ १२ ॥ २५ ॥

॥ १४ ॥ १-१२ मेधातिथ्य काण्व कपि ॥ विश्वेदेवा देवता ॥ गायत्री इन्द्रः ॥ पञ्च स्वरः ॥

(१४) ऐ॒भिर॒ग्ने दु॒वो गि॒रो वि॒श्वेभिः॑ सोम॑पीतये ।

दे॒वेभि॑र्याहि॒ यक्षि॑ च ॥ १ ॥

आ त्वा॑ क॒ष्वा अ॒हृष॑त गृ॒णन्ति॑ वि॒प्र ते धि॒यः ।

दे॒वेभि॑र॒ग्न आ ग॑हि ॥ २ ॥

इन्द्र॑वा॒य वृ॒हस्पति॑ मि॒त्राग्निं॑ पू॒षण॑ भ॒गम् ।

आ॒दि॒त्यान्मा॑रु॒तं गु॑णम् ॥ ३ ॥

प्र वो॑ भ्रियन्त॒ इन्द्र॑वो म॒त्सरा॑ मा॒दयि॑ष्णवः ।

द्र॒प्सा म॒ध्वश्च॑मृष॑दः ॥ ४ ॥

ह॒विः । प्र । दातुः । अस्तु । चे॒तन॑म् ॥ ११ ॥ स्वाहा । य॒ज्ञं । कृ॒णोत॑ । इन्द्रा॒य ।

यज्व॑नः । गृ॒हे । तत्र॑ । दे॒वान । उप॑ । ह॒ये ॥ १२ ॥ २५ ॥

आ । ऐ॒भिः । अ॒ग्ने । दु॒वः । गि॒रः । वि॒श्वेभिः॑ । सोम॑पीतये । दे॒वेभिः॑ ।

याहि॑ । यक्षि॑ । च ॥ १ ॥ आ । त्वा॑ । क॒ष्वाः । अ॒हृष॑त । गृ॒णन्ति॑ । वि॒प्र । ते । धि॒यः ।

दे॒वेभिः॑ । अ॒ग्ने । आ । ग॒हि ॥ २ ॥ इन्द्र॑वा॒य इति॑ । वृ॒हस्पति॑ । मि॒त्रा । अ॒ग्निं । पू॒षणं॑ । भ॒गं ।

आ॒दि॒त्यान् । मा॑रु॒तं । गु॑णम् ॥ ३ ॥ प्र । वो॑ । भ्रि॒यन्ते । इन्द्र॑वः । म॒त्सराः । मा॒दयि॑-

ष्णवः । द्र॒प्साः । म॒ध्वः । च॒मृष॑दः ॥ ४ ॥

ईळते त्वामवस्यवः कण्वासो वृक्तबर्हिषः ।

हविष्मन्तो अरङ्कृतः ॥ ५ ॥

यृतपृष्ठा मनोयुजो ये त्वा वहन्ति वह्नयः ।

आ देवान्सोमपीतये ॥ ६ ॥ २६ ॥

तान्यजत्रा कृतावृधोऽग्ने पत्नीवतस्कृधि ।

मध्वः सुजिह्व पायय ॥ ७ ॥

ये यजत्रा य ईड्याम्ने ते पिबन्तु जिह्या ।

मधोरग्ने वर्षदकृति ॥ ८ ॥

आकीं सूर्यस्य रोचनाद्विश्वान्देवा उषर्बुधः ।

विप्रो होतेह वक्षति ॥ ९ ॥

विश्वेभिः सोम्यं मध्वान् इन्द्रेण वायुना ।

पिबा मित्रस्य धामभिः ॥ १० ॥

त्वं होता मनर्हितोऽग्ने यज्ञेषु सीदसि ।

सेमं नो अध्वरं यज ॥ ११ ॥

ईळते । त्वां । अवस्यवः । कण्वासः । वृक्तबर्हिषः । हविष्मन्तः । अरङ्कृतः ॥ ५ ॥ यृतपृष्ठाः । मनःस्युजः । ये । त्वा । वहन्ति । वह्नयः । आ । देवान् । सोमपीतये ॥ ६ ॥ २६ ॥ तान् । यजत्रान् । कृतवृधः । अग्ने । पत्नीवतः । कृधि । मध्वः । सुजिह्व । पायय ॥ ७ ॥ ये । यजत्राः । ये । ईड्याः । ते । ते । पिबन्तु । जिह्या । मधोः । अग्ने । वर्षदकृति ॥ ८ ॥ आकीं । सूर्यस्य । रोचनात् । विश्वान् । देवान् । उषःबुधः । विप्रः । होता । इह । वक्षति ॥ ९ ॥ विश्वेभिः । सोम्यं । मधु । अग्ने । इन्द्रेण । वायुना । पिब । मित्रस्य । धामभिः ॥ १० ॥ त्वं । होता । मनःहितः । अग्ने । यज्ञेषु । सीदसि । सः । इमं । नः । अध्वरं ।

युक्ष्वा अरुषी रथे हरितो देव रोहितः ।

ताभिर्देवाँ इहा वह ॥ १२ ॥ २७ ॥

॥ १५ ॥ १-१२ मेधातिथि काण्व कृषि ॥ देवता-ऋतव । १ इन्द्र । २ मरुतः । ३ त्वष्टा ।
४ अभि । ५ इन्द्रः । ६ मित्रावरुणौ । ७-१० द्रविणोदा । ११ आश्विनो । १२ अग्नि ॥ गायत्री छन्दः ॥
पञ्च, स्वः ॥

(१५) इन्द्र सोमं पिबं ऋतुना त्वां विशन्तिवन्दवः ।

मत्समरासस्तदोक्तमः ॥ १ ॥

मरुतः पिबन्त ऋतुना पोत्रायज्ञं पुनीतन ।

युयं हि ष्ठा सुदानवः ॥ २ ॥

अभि यज्ञं गृणीहि नो ग्नावो नेष्टः पिबं ऋतुना ।

त्वं हि रत्नधा असि ॥ ३ ॥

अग्ने देवाँ इहा वह सादया योनिषु त्रिषु ।

परि भूष पिबं ऋतुना ॥ ४ ॥

यज्ञ ॥ ११ ॥ युक्ष्व । हि । अरुषीः । रथे । हरितः । देव । रोहितः । ताभिः ।
देवान् । इहा । आ । वह ॥ १२ ॥ २७ ॥

इंद्र । सोमं । पिबं । ऋतुना । आ । त्वा । विशन्तु । इंदवः । मत्समरासः ।
तत्सोक्तमः ॥ १ ॥ मरुतः । पिबन्त । ऋतुना । पोत्रात् । यज्ञ । पुनीतन ।
युयं । हि । स्थ । सुदानवः ॥ २ ॥ अभि । यज्ञं । गृणीहि । नः । ग्नावः । नेष्टरिति ।
पिबं । ऋतुना । त्वं । हि । रत्नधाः । असि ॥ ३ ॥ अग्ने । देवान् । इहा ।
आ । वह । सादय । योनिषु । त्रिषु । परि । भूष । पिबं । ऋतुना ॥ ४ ॥

ब्राह्मणादिन्द्र राधमः पिबा मोममृतरनु ।

तवेहि सख्यमस्मृतम् ॥ ५ ॥

युवं दक्षं धृतव्रत मित्रावरुण दृढभेम ।

ऋतुना यज्ञमाशाथे ॥ ६ ॥ २८ ॥

द्रविणोदा द्रविणमो ग्रावहस्तामो अध्वरे ।

यज्ञेषु देवमीळते ॥ ७ ॥

द्रविणोदा ददानु नो वसन्ति यानि शृण्वरे ।

देवेषु ता वनामहे ॥ ८ ॥

द्रविणोदाः पिपीषति जुहोत प्र च निष्ठत ।

नेष्टादृतुभिरिष्यत ॥ ९ ॥

यत्त्वा तुरीयमृतुभिर्द्रविणोदो यजामहे ।

अथ म्मा नो दृदिर्भेव ॥ १० ॥

ब्राह्मणात् । इन्द्र । राधमः । पिर । मोमं । ऋतून । अनु ।
तव । इत् । हि । सख्यं । अस्मृतं ॥ ५ ॥ युवं । दक्षं । धृतव्रता ।
मित्रावरुणा । दृढऽभेमं । ऋतुना । यज्ञं । आशाथे इति ॥ ६ ॥ २८ ॥ द्रविणऽदाः ।
द्रविणमः । ग्रावऽहस्तामः । अध्वरे । यज्ञेषु । देवं । ईळते ॥ ७ ॥ द्रविणऽदा । ददानु ।
नः । वसन्ति । यानि । शृण्वरे । देवेषु । ता । वनामहे ॥ ८ ॥ द्रविणऽदाः । पिपी-
षति । जुहोत । प्र । च । निष्ठत । नेष्टात् । ऋतुभिः । इष्यत् ॥ ९ ॥ यत् । त्वा ।
तुरीयं । ऋतुभिः । द्रविणऽदः । यजामहे । अथ । म्मा । नः । दृदिः । भवे ॥ १० ॥
अश्विना । पिबन्तं । मधुं । दीयन्ती इति दीदिऽअशी । शुचिऽव्रता । ऋतुना । यज्ञऽ-

अश्विना पिबंतं मधु दीक्ष्यी शुचित्रता ।

ऋतुना यज्ञवाहमा ॥ ११ ॥

गाह्विपत्येन सन्त्य ऋतुना यज्ञनीरमि ।

देवान्देवयते यज्ञ ॥ १२ ॥ २९ ॥

॥ १० ॥ १ ९ मथानिधिः काण्व कर्षिः ॥ इन्द्रा दवता ॥ गायत्रा तन्द्र ॥ षट्जः स्वर ॥

(१६) आ त्वा वहन्तु हरयो वृषणं सोमपीतये ।

इन्द्रं त्वा सरक्षमः ॥ १ ॥

इमा धाना घृतस्नुवो हरी इहोष वक्षतः ।

इन्द्रं सुखन्तमे रथे ॥ २ ॥

इन्द्रं प्रातर्हवामहे इन्द्रं प्रगृह्यध्वरे ।

इन्द्रं सोमस्य पीतये ॥ ३ ॥

उप नः सुतमा गृहि हरिभिरिन्द्र केशिभिः ।

सुते हि त्वा हवामहे ॥ ४ ॥

वाहमा ॥ ११ ॥ गाह्विपत्येन । सन्त्य । ऋतुना । यज्ञानीः । असि । देवान् । देव-
यते । यज्ञ ॥ १२ ॥ २९ ॥

आ । त्वा । वहन्तु । हरयोः । वृषणं । सोमपीतये । इन्द्रं । त्वा । सरक्षमः ॥ १ ॥
इमाः । धानाः । घृतस्नुवोः । हरी । इति । इह । उप । वक्षतः । इन्द्रं । सुखन्तमे । रथे ॥ २ ॥
इन्द्रं । प्रातः । हवामहे । इन्द्रं । प्रगृह्यति । अध्वरे । इन्द्रं । सोमस्य । पीतये ॥ ३ ॥
उप । नः । सुतं । आ । गृहि । हरिभिः । इन्द्रं । केशिभिः । सुते । हि । त्वा । हवामहे ॥ ४ ॥

समं नः स्ताममा गृह्यपदं सवनं सुतम् ।

गौरो न तृषितः पिब ॥ ५ ॥ ३० ॥

इमे सोमास इन्द्रवः सुतासो अधि बर्हिषि ।

तां इन्द्र सहसे पिब ॥ ६ ॥

अयं ते स्तामां अग्नियो हृदिस्पृगस्तु शन्तमः ।

अथा सोमं सुतं पिब ॥ ७ ॥

विश्वमित्सवनं सुतमिन्द्रो मदाय गच्छति ।

वृत्रहा सोमपीतये ॥ ८ ॥

समं नः काममा पृण गोभिरश्वैः शतक्रतो ।

स्तवाम त्वा स्वाध्यः ॥ ९ ॥ ३१ ॥

॥ १७ ॥ १ १, मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ इन्द्रावरुणा देवते ॥ छन्दः—२ यवमन्त्रा विगङ् गायत्री ।
४ पार्दानिचूद गायत्री । ५ भुग्गाचि गायत्री । ६ निचृद्गायत्री । ८ पिपीलिकामन्त्रा निचृद्गायत्री । १० ३,
७, ९ गायत्री ॥ पटुजः रवरः ॥

सः । इमं । नः । स्तामं । आ । गृह् । उप । इदं । सवनं । सुतं । गौरः । न । तृषितः । पिब
॥ ५ ॥ ३० ॥ इमे । सोमासः । इन्द्रवः । सुतासः । अधि । बर्हिषि । तान् । इन्द्र ।
सहसे । पिब ॥ ६ ॥ अयं । ते । स्तामः । अग्नियः । हृदिस्पृक् । अस्तु । शन्तमः ।
अथ । सोमं । सुतं । पिब ॥ ७ ॥ विश्वं । इत् । सवनं । सुतं । इन्द्रः । मदाय ।
गच्छति । वृत्रहा । सोमपीतये ॥ ८ ॥ सः । इमं । नः । कामं । आ । पृण । गोभिः ।
अश्वैः । शतक्रतो इति शतक्रतो । स्तवाम । त्वा । सुऽआध्यः ॥ ९ ॥ ३१ ॥

(१७) इन्द्रावरुणयोरहं सम्राजोरव आ वृणे ।

ता नो मृळात ईदृशे ॥ १ ॥

गन्तारा हि स्थोऽवसे हवं विप्रस्य मावतः ।

धर्तारा चर्षणीनाम् ॥ २ ॥

अनुकामं तर्पयेथामिन्द्रावरुण राय आ ।

ता वां नेदिष्ठमीमहे ॥ ३ ॥

युवाकु हि शचीनां युवाकु सुमतीनां ।

भूयाम वाजदात्रां ॥ ४ ॥

इन्द्रः सहस्रदात्रां वरुणः शंस्यानाम् ।

क्रतुर्भवत्युक्थ्यः ॥ ५ ॥ ३२ ॥

तयोरिदवसा वयं सनेम नि च धीमहि ।

स्यादुत प्ररेचनम् ॥ ६ ॥

इन्द्रावरुण वामहं हुवे चित्राय राधसे ।

अस्मान्सु जिग्युषरकृतम् ॥ ७ ॥

इन्द्रावरुण न नु वां सिषासन्तीषु धीष्व ।

अस्मभ्यं शर्म यच्छतम् ॥ ८ ॥

इन्द्रावरुणयोः । अहं । सम्राजोः । अवः । आ । वृणे । ता । नः । मृळातः । ईदृशे
॥ १ ॥ गन्तारा । हि । स्थः । अवसे । हवं । विप्रस्य । मावतः । धर्तारा । चर्षणीनां
॥ २ ॥ अनुकामं । तर्पयेथां । इन्द्रावरुणा । रायः । आ । ता । वां । नेदिष्ठं ।
इमहे ॥ ३ ॥ युवाकु । हि । शचीनां । युवाकु । सुमतीनां । भूयाम । वाजदात्रां ।
॥ ४ ॥ इन्द्रः । सहस्रदात्रां । वरुणः । शंस्यानां । क्रतुः । भवति । उक्थ्यः ॥ ५ ॥ ३२ ॥
तयोः । इत् । अवसा । वयं । सनेम । नि । च । धीमहि । स्यात् । उत । प्ररेचनं ।
॥ ६ ॥ इन्द्रावरुणा । वां । अहं । हुवे । चित्राय । राधसे । अस्मान् । सु । जिग्युषः ।
कृतं ॥ ७ ॥ इन्द्रावरुणा । नु । नु । वां । सिषासन्तीषु । धीषु । आ । अस्मभ्यं ।
शर्म । यच्छतं ॥ ८ ॥

प्रवामश्नोतु मुधुतिरिन्द्रावरुण यां हुवे ।

यामुधायं सधस्तुतिम् ॥ ९ ॥ ३३ ॥ ४ ॥

॥ पञ्चमोऽनुवाकः ॥

॥ १८ ॥ १-९ मेवातिथि काण्व कृषि ॥ देवता १-३ ब्रह्मणस्पति । ४ ब्रह्मणस्पतिरिन्द्रश्च सोमश्च ।
५ बृहस्पतिर्दाक्षिणे । ६-८ सदमस्पतिः । ९ सदमस्पतिर्नागाशमो वा ॥ छन्दः- १ विराड् गायत्री । २, ६, ८
पिपीलिकाम या निचूद्रायत्री । ४ निचूद्रायत्री । ५ पादानिचूद्रायत्री । ७, ९ गायत्री ॥ षट्जः स्वर

(१८) सोमानं स्वरणं कृणुहि ब्रह्मणस्पते ।

कक्षीवन्नं य औशिजः ॥ १ ॥

यो रेवान्यो अमीवहा वसुवित्पुष्टिवर्धनः ।

स नः सिषक्त यस्तुरः ॥ २ ॥

मा नः शंसो अररुषो धृतिः प्रणङ् मर्त्यस्य ।

रक्षा णो ब्रह्मणस्पते ॥ ३ ॥

स या वीरो न रिष्यति यमिन्द्रो ब्रह्मणस्पतिः ।

सोमो हिनोति मर्त्यम् ॥ ४ ॥

त्वं तं ब्रह्मणस्पते सोम इन्द्रश्च मर्त्यम् ।

दक्षिणा पातवंहसः ॥ ५ ॥ ३४ ॥

प्र । वां । अश्नोतु । सुस्तुतिः । इन्द्रावरुणा । यां । हुवे । यां । ऊधायं इति ।
सधस्तुतिं ॥ ९ ॥ ३३ ॥ ४ ॥

॥ पञ्चमोऽनुवाकः ॥

सोमानं स्वरणं कृणुहि । ब्रह्मणः । पते । कक्षीवन्नं । यः । औशिजः ॥ १ ॥ यः ।
रेवान् । यः । अमीवहा । वसुवित् । पुष्टिवर्धनः । सः । नः । सिषक्तुः । यः । तुरः
॥ २ ॥ मा । नः । शंसः । अररुषः । धृतिः । प्रणङ् । मर्त्यस्य । रक्ष । नः । ब्रह्मणः । पते ।
॥ ३ ॥ सः । यः । वीरः । न । रिष्यति । यं । इन्द्रः । ब्रह्मणः । पतिः । सोमः । हिनोति ।
मर्त्यम् ॥ ४ ॥ त्वं । तं । ब्रह्मणः । पते । सोमः । इन्द्रः । च । मर्त्यम् । दक्षिणा । पातु ।
अहंसः ॥ ५ ॥ ३४ ॥ सदसः । पतिं । अदुतं । प्रियं । इन्द्रस्य । काम्यं । मनि ।

सदसस्पतिमद्भुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ।

सुनि मेधामयासिषम् ॥ ६ ॥

यस्माद्भुते न सिध्यति यज्ञो विपश्चितश्चन ।

स धीनां योगमिन्वति ॥ ७ ॥

आद्भोति हविष्कृतिं प्राञ्चं कृणोत्यध्वरम् ।

होत्रा देवेषु गच्छति ॥ ८ ॥

नराशंसं सुधृष्टमपदयं सप्रथस्तमम् ।

दिवो न सन्नमस्वसम् ॥ ९ ॥ ३५ ॥

॥ १९ ॥ १-९ मेधातिथिः काण्वः ऋषिः ॥ देवता अग्निर्मरुतश्च ॥ छन्दः—ऋग्वेदः । १० विपश्चितः कामत्या निचृदायत्री । १, ३ ८ गायत्री ॥ पञ्च. स्वः ॥

(१०) प्रति त्वं चारुमध्वरं गोपीथाय प्र हूयसे ।

मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ १ ॥

नहि देवो न मर्त्यो महस्तव क्रतुं परः ।

मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ २ ॥

ये महो रजसो विदुर्विश्वे देवासो अद्भुहः ।

मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ ३ ॥

मेधां । अयासिषं ॥ ६ ॥ यस्मात् । ऋते । न । सिध्यति । यज्ञः । विपश्चितः । चन । सः । धीनां । योगं । इन्वति ॥ ७ ॥ आद् । ऋद्भोति । हविःकृतिं । प्राञ्चं । कृणोति । अध्वरं । होत्रा । देवेषु । गच्छति ॥ ८ ॥ नराशंसं । सुधृष्टमं । अपदयं । सप्रथस्तमं । दिवः । न । सन्नमस्वसं ॥ ९ ॥ ३५ ॥

प्रति । त्वं । चारुं । अध्वरं । गोपीथाय । प्र । हूयसे । मरुत्सभिः । अग्ने । आ । गहि ॥ १ ॥ नहि । देवः । न । मर्त्यः । महः । तव । क्रतुं । परः । मरुत्सभिः । अग्ने । आ । गहि ॥ २ ॥ ये । महः । रजसः । विदुः । विश्वे । देवासः । अद्भुहः । मरुत्सभिः । अग्ने । आ । गहि ॥ ३ ॥

य उ॒ग्रा अ॒र्कमा॑नृचुरना॒ष्टृष्टा॑म ओज॑सा ।

म॒रुद्भि॑रग्न॒ आ ग॑हि ॥ ४ ॥

ये शु॒भ्रा यो॒रव॑र्षसः सु॒क्षत्रा॑सो रि॒शाद॑सः ।

म॒रुद्भि॑रग्न॒ आ ग॑हि ॥ ५ ॥ ३६ ॥

ये ना॒कस्या॑धि रो॒चने॑ दि॒वि दे॒वाः आ॑सते ।

म॒रुद्भि॑रग्न॒ आ ग॑हि ॥ ६ ॥

य ई॒ङ्ख्य॑न्ति पर्व॑तान् ति॒रः स॑मु॒द्रम॑र्णवम् ।

म॒रुद्भि॑रग्न॒ आ ग॑हि ॥ ७ ॥

आ ये त॒न्वन्ति॑ रु॒श्मिभि॑स्ति॒रः स॑मु॒द्रमो॑जसा ।

म॒रुद्भि॑रग्न॒ आ ग॑हि ॥ ८ ॥

अ॒भि त्वा॑ पूर्॒वपी॑तये सृ॒जामि॑ सो॒म्यं मधु॑ ।

म॒रुद्भि॑रग्न॒ आ ग॑हि ॥ ९ ॥ ३७ ॥ १ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

ये । उ॒ग्राः । अ॒र्कः । आ॒नृचुः । अना॑ष्टृष्टामः । ओज॑सा । म॒रुत्-
ऽभि । अ॒ग्ने । आ । ग॑हि ॥ ४ ॥ ये । शु॒भ्राः । यो॒रऽव॑र्षसः ।
सु॒क्षत्रा॑मः । रि॒शाद॑स । म॒रुत्ऽभिः । अ॒ग्ने । आ । ग॑हि ॥ ५ ॥ ३६ ॥ ये ।
ना॒कस्य॑ । अ॒धि । रो॒चने॑ । दि॒वि । दे॒वाः । आ॑सते । म॒रुत्ऽभि । अ॒ग्ने । आ । ग॑हि
॥ ६ ॥ ये । ई॒ङ्ख्य॑न्ति । पर्व॑तान् । ति॒रः । स॑मु॒द्रं । अ॒र्णव॑म् । म॒रुत्ऽभिः । अ॒ग्ने । आ ।
ग॑हि ॥ ७ ॥ आ । ये । त॒न्वन्ति॑ । रु॒श्मिभिः । ति॒रः । स॑मु॒द्रं । ओज॑सा । म॒रुत्ऽभिः ।
अ॒ग्ने । आ । ग॑हि ॥ ८ ॥ अ॒भि । त्वा॑ । पूर्॒वपी॑तये । सृ॒जामि॑ । सो॒म्यं । मधु॑ ।
म॒रुत्ऽभिः । अ॒ग्ने । आ । ग॑हि ॥ ९ ॥ ३७ ॥ १ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

॥ २० ॥ १-८ मेधातिथिः क्वाण्व ऋषिः । देवता-ऋभयः ॥ छन्दः-- ३ विराड् गायत्री । ४ निबृ-
द्गायत्री । ५ ८ पिपीलिका मय्या निबृद्गायत्री । १, २, ६, ७ गायत्री ॥ षड्ज स्वर ॥

(२०) अयं देवाय जन्मने स्तोमो विप्रेभिरासया ।

अकारि रत्नधातमः ॥ १ ॥

य इन्द्राय वचोयुजां ततक्षुर्मनसा हरी ।

शमीभिर्यज्ञमाशत ॥ २ ॥

तक्षन्नासत्याभ्यां परिज्मानं सुखं रथं ।

तक्षन्धेनुं सबर्दुधाम् ॥ ३ ॥

युवाना पितरा पुनः सत्यमन्त्रा ऋजुयवः

ऋभवो विष्टयक्रत ॥ ४ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

अयं । देवाय । जन्मने । स्तोमः । विप्रेभिः । आसया । अकारि । रत्नःधातमः
॥ १ ॥ ये । इन्द्राय । वचःऽयुजा । ततक्षुः । मनसा । हरी इति । शमीभिः । यज्ञं ।
आशत ॥ २ ॥ तक्षन् । नामन्याभ्यां । परिज्जमानं । सुऽखं । रथं । तक्षन् । धेनुं ।
सबःऽदुधां ॥ ३ । युवाना । पितरा । पुनरिति । सत्यऽमन्त्राः । ऋजुऽयवः । ऋभवः ।
विष्टी । अक्रत ॥ ४ ॥

सं वो मदासो अग्मतेन्द्रेण च मरुत्वता ।

आदित्येभिश्च राजभिः ॥ ५ ॥ १ ॥

उत त्वं चमसं नवं त्वष्टुर्देवस्य निष्कृतम् ।

अकर्त चतुरः पुनः ॥ ६ ॥

ते नो रत्नानि धत्तन् त्रिरा माप्तानि सुन्वते ।

एकमेकं सुशस्तिभिः ॥ ७ ॥

अधारयन्त बह्व्योऽभजन्त सुकृत्यया ।

भागं देवेषु यज्ञियम् ॥ ८ ॥ २ ॥

॥ ५ ॥ १ ॥ २ मयातियः शण्वः कृषिः ॥ देवते इन्द्राग्नी ॥ इन्द्रः २ । पयोऽलिकामन्या । निचृदायत्री ।
निचृदायत्री । ५, ३ ॥ ५, २, गायत्री ॥ पञ्च स्वर ॥

(२१) इहेन्द्राग्नी उप ह्वये तयोर्गित्सोममुद्रमसि ।

ता सोमं सोमपातमा ॥ १ ॥

ता यज्ञेषु प्र शंसतेन्द्राग्नी शुम्भता नरः ।

ता गायत्रेषु गायत ॥ २ ॥

सं । वोः । मदासः । अग्मत । इन्द्रेण । च । मरुत्वता । आदित्येभिः । च ।
राजभिः ॥ ५ ॥ १ ॥ उत । त्वं । चमसं । नवं । त्वष्टुः । देवस्य । निःस्कृतं ।
अकर्त । चतुरः । पुनरिति ॥ ६ ॥ ते । नः । रत्नानि । धत्तन् । त्रिः । आ ।
माप्तानि । सुन्वते । एकमेकं । सुशस्तिभिः ॥ ७ ॥ आधारयन्त । बह्व्यः ।
अभजन्त । सुकृत्यया । भागं । देवेषु । यज्ञियं ॥ ८ ॥ २ ॥

इह । इन्द्राग्नी इति । उप । ह्वय । तयो । इत् । सोमं । उद्रमसि । ता । सोमं । सोम-
पातमा ॥ १ ॥ ता । यज्ञेषु । प्र । शंसन्त । इन्द्राग्नी इति । शुम्भन्त । नरः । ता । गायत्रेषु ।

ता मित्रस्य प्रशस्तये इन्द्राग्नी ता हवामहे ।

सोमपा सोमपोतये ॥ ३ ॥

उग्रा सन्ता हवामहे उपेदं सर्वनं सुतम् ।

इन्द्राग्नी एह गच्छताम् ॥ ४ ॥

ता महान्ता सदस्पती इन्द्राग्नी रक्ष उव्वजतम् ।

अप्रजाः सन्त्रिणः ॥ ५ ॥

तेन सन्त्येन जागृतमधि प्रचेतुने पदे ।

इन्द्राग्नी शर्म यच्छतम् ॥ ६ ॥ ३ ॥

॥ २२ ॥ १ । २ । मेधासाय ऋषिः । देवता । १ । अग्निः । ५ । ६ । सविता । ९, १० । अग्निः ।
११ । देवः । १२ । इन्द्राणीवरणान्यनायः । १३, १४, गायत्रिर्गो । १५ । सुविधा । १६ । विष्णुदेवो वा । १७
२१ । विष्णुः ॥ छन्दः । ३ । ८, १२, १७ । १८, पिपासिकामन्यानिचद्रायत्री । १९ । १० । त्रुष्टायत्री । १५
विष्टा गायत्री । ४, ५, ७, ९ । ११, १३, १४ । १६, २०, २१ । गायत्री ॥ पठजः स्वरः ॥

(२२) प्रातर्युजा वि बोधयाश्विनावेह गच्छताम् ।

अस्य सोमस्य पीतये ॥ १ ॥

गायतु ॥ २ ॥ ता । मित्रस्य । प्रशस्तये । इन्द्राग्नी इति । ता । हवामहे । सोमपा ।
सोमपीतये ॥ ३ ॥ उग्रा । सन्ता । हवामहे । उपे । इदं । सर्वनं । सुतं । इन्द्राग्नी
इति । आ । इह । गच्छतां ॥ ४ ॥ ता । महान्ता । सदस्पती इति । इन्द्राग्नी इति ।
रक्षः । उव्वजतं । अप्रजाः । सुतु । अत्रिणः ॥ ५ ॥ तेन । सन्त्येन । जागृतं । अधि । प्र-
चेतुने । पदे । इन्द्राग्नी इति । शर्म । यच्छतं ॥ ६ ॥ ३ ॥

प्रातःस्युजा । वि । बोधय । अश्विनौ । आ । इह । गच्छतां । अस्य । सोमस्य ।
पीतये ॥ १ ॥

या सु॒रथा॑ र॒थीन॑मो॒भा दे॒वा दि॒विस्पृ॑शा ।

अ॒श्विना॒ ता ह॒वामहे॑ ॥ २ ॥

या वां क॒शा मधु॑म॒त्यश्वि॑ना स॒नृता॑वती ।

तया॑ य॒ज्ञं भि॑मि॒क्षत॑म् ॥ ३ ॥

न॒हि वा॒मस्ति॑ दूर॒के यत्रा॑ रथे॒न गच्छ॑थः ।

अ॒श्विना सो॒मिनो॑ गृह्म ॥ ४ ॥

हिर॑ण्यपाणिम॒नये॑ स॒वितार॑मुप॒ ह्वये॑ ।

स चे॒त्ता दे॒वता॑ प॒दम् ॥ ५ ॥ ४ ॥

अ॒पां न॒पात॑मव॒से स॒वितार॑मुप॒ स्तुहि॑ ।

तस्य॑ व्र॒तान्यु॑द्मसि ॥ ६ ॥

वि॒भ॒क्तारं॑ ह॒वामहे॑ वसो॑भि॒त्रस्य॑ राध॑सः ।

स॒वितारं॑ नृ॒चक्ष॑सम् ॥ ७ ॥

स॒खाय॑ आ नि षी॒दन् स॒विता॑ स्तो॒म्यो नु नः॑ ।

दा॒ता राधा॑मि शु॒भन्ति॑ ॥ ८ ॥

या । सु॒रथा॑ । र॒थीन॑मा । उ॒भा । दे॒वा । दि॒विस्पृ॑शा । अ॒श्विना॑ । ता । ह॒वा-
महे॑ ॥ २ ॥ या । वां । क॒शा । मधु॑म॒त्यश्वि॑ना । स॒नृता॑वती । तया॑ । य॒ज्ञं । भि॑मि॒-
क्षतं॑ ॥ ३ ॥ न॒हि । वां । अ॒स्ति । दूर॒के । यत्रा॑ । रथे॒न । गच्छ॑थः । अ॒श्विना॑ । सो॒मिनः॑ ।
गृह्म॑ ॥ ४ ॥ हिर॑ण्यपाणि । उ॒तये॑ । स॒वितारं॑ । उप॑ । ह्वये॑ । मः । चे॒त्ता । दे॒वता॑ । प॒दम् ।
॥ ५ ॥ ४ ॥ अ॒पां । न॒पातं॑ । अव॒से । स॒वितारं॑ । उप॑ । स्तुहि॑ । तस्य॑ । व्र॒तानि॑ । उ॒द्मसि॑
॥ ६ ॥ वि॒भ॒क्तारं॑ । ह॒वामहे॑ । वसोः॑ । वि॒त्रस्य॑ । राध॑सः । स॒वितारं॑ । नृ॒च-
क्ष॑सं ॥ ७ ॥ स॒खायः॑ । आ । नि । सी॒दन् । स॒विता॑ । स्तो॒म्यः । नु । नः॑ । दा॒ता ।
राधा॑मि । शु॒भन्ति॑ ॥ ८ ॥

अग्ने पत्नीरिहा वह देवानामुद्यतीरुप ।

त्वष्टारं सोमपीतये ॥ ९ ॥

आ ग्रा अग्रे इहावसे होत्रां यविष्ट भारतीम् ।

वरुत्रीं धिषणां वह ॥ १० ॥ ५ ॥

अभि नो देवीरवसा महः शर्मणा नृपत्नीः ।

अच्छिन्नपत्राः सचन्ताम् ॥ ११ ॥

इहेन्द्राणीमुप ह्वये वरुणानीं स्वस्तये ।

अग्रायीं सोमपीतये ॥ १२ ॥

मही यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम् ।

पिपृतां नो भरीमभिः ॥ १३ ॥

तयोरिद्धृतवन्पयो विप्रा रिहन्ति धीतिभिः ।

गन्धर्वस्य ध्रुवे पदे ॥ १४ ॥

अग्ने । पत्नीः । इहा । आ । वह । देवानां । उद्यतीः । उप । त्वष्टारं ।
 सोमपीतये ॥ ९ ॥ आ । ग्राः । अग्ने । इहा । अवसे । होत्रां । यविष्ट । भारतीम् ।
 वरुत्रीं । धिषणां । वह ॥ १० ॥ ५ ॥ अभि । नः । देवीः । अवसा । महः । शर्मणा ।
 नृपत्नीः । अच्छिन्नपत्राः । सचन्तां ॥ ११ ॥ इहा । इन्द्राणीं । उप । ह्वये ।
 वरुणानीं । स्वस्तये । अग्रायीं । सोमपीतये ॥ १२ ॥ मही । यौः । पृथिवी । च ।
 नः । इमं । यज्ञं । मिमिक्षतां । पिपृतां । नः । भरीमभिः ॥ १३ ॥ तयोः । इत् ।
 घृतवत् । पयः । विप्राः । रिहन्ति । धीतिभिः । गन्धर्वस्य । ध्रुवे । पदे ॥ १४ ॥

स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी

यच्छा नः गर्भे सप्रथः ॥ १५ ॥ ३।

अतो देवा अबन्तु नो यतो विष्णुर्विचक्रमे

पृथिव्याः सप्त धार्मभिः ॥ १६

इदं विष्णुर्वि चक्रमे त्रेधा नि दधे पदम् ।

समृद्धमस्य पांसुरे ॥ १७

त्रीणि पदा वि चक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः ।

अतो धर्माणि धारयन् ॥ १८ ॥

विष्णोः कर्माणि पश्यन् यतो व्रतानि पस्पशे ।

इन्द्रस्य युज्यः सखा ॥ १९ ॥

तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः ।

दिवीव चक्षुरानतम् ॥ २० ॥

तद्विप्रांसो विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते ।

विष्णोर्यन्परमं पदम् ॥ २१ ॥ ७ ॥

स्योना । पृथिवि । भव । अनृक्षरा । निवेशनी । यच्छा । न । गर्भे । सप्रथः ।

॥ १५ ॥ ३ ॥ अतः । देवाः । अबन्तु । नः । यतो । विष्णुः । विचक्रमे । पृथिव्याः । सप्त ।

धार्मभिः ॥ १६ ॥ इदं । विष्णुः । वि । चक्रमे । त्रेधा । नि । दधे । पदं । समृद्धम् ।

अस्य । पांसुरे ॥ १७ ॥ त्रीणि । पदा । वि । चक्रमे । विष्णुः । गोपा । अदाभ्यः ।

अतः । धर्माणि । धारयन् ॥ १८ ॥ विष्णोः । कर्माणि । पश्यन् । यतो । व्रतानि ।

पस्पशे । इन्द्रस्य । युज्यः । सखा ॥ १९ ॥ तत् । विष्णोः । परमं । पदं । सदा ।

पश्यन्ति । सूरयः । दिवि । चक्षुः । आनतम् ॥ २० ॥ तत् । विप्रांसः । विपन्यवः ।

जागृवांसः । सं । इन्धते । विष्णोः । यत् । परमं । पदं ॥ २१ ॥ ७ ॥

॥ २० ॥ १—२४ मेधार्थि काण्व ऋषिः ॥ देवता—१ वायु । २, ३ इन्द्रवायू । ४—६ मित्रावरुणा ।
७—९ इन्द्रो मरुत्वान् । १०—१२ विश्वेदेवा । १३—१५ पूषा । १६—२२ आप । २३—२४ अग्निः ॥ छन्द—
१—१८ गायत्री । १९ पुरोडाशिक । २० अनुष्टुप । २१ प्रतिष्ठा । २२—२४ अनुष्टुप ॥ स्वर १ १८, २१
पङ्क्त । १९ ऋषयः । २० २२—२४ गान्धार ॥

(२३) नीत्राः सोमाम आ गङ्गाशीर्विनतः सुता इमे ।

वायो तान्प्रस्थितान्पिब ॥ १ ॥

उभा देवा दिविस्पृशेन्द्रवायू हवामहे ।

अस्य सोमस्य पीतये ॥ २ ॥

इन्द्रवायू मनोजुवा विप्रा हवन्त ऊतये ।

महस्त्राक्षा धियस्पती ॥ ३ ॥

मित्रं वयं हवामहे वरुणं सोमपीतये ।

जज्ञाना पृतदक्षसा ॥ ४ ॥

ऋतेन यावृतावृधावृतस्य ज्योतिषस्पती ।

ता मित्रावरुणा हुवे ॥ ५ ॥ ८ ॥

नीत्राः । सोमामः । आ । गङ्गा । आशीः । श्वेतः । सुताः । इमे । वायो इति । तान् ।
प्रस्थितान् । पिब ॥ १ ॥ उभा । देवा । दिविस्पृशा । इन्द्रवायू इति । हवामहे ।
अस्य । सोमस्य । पीतये ॥ २ ॥ इन्द्रवायू इति । मनः । जुवा । विप्राः । हवन्ते । ऊतये ।
महस्त्राक्षा । धियः । पती इति ॥ ३ ॥ मित्रं । वयं । हवामहे । वरुणं । सोमपी-
तये । जज्ञाना । पृतदक्षसा ॥ ४ ॥ ऋतेन । यो । ऋतवृधो । ऋतस्य । ज्योतिषः ।
पती इति । ता । मित्रावरुणा । हुवे ॥ ५ ॥ ८ ॥

वरुणः प्राचिता सुवन्मित्रो विश्वाभिरुतिभिः ।

करतां नः सुरार्धसः ॥ ६ ॥

मरुत्वन्तं हवामहे इन्द्रमा सोमपीतये ।

सजूर्गणेन तृप्पतु ॥ ७ ॥

इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा देवासः पूर्षरातयः ।

विश्वे मम श्रुता हवम् ॥ ८ ॥

हत वृत्रं सुदानव इन्द्रेण सहसा युजा ।

मा नो दुःशंस ईशत ॥ ९ ॥

विश्वान्देवान्हवामहे मरुतः सोमपीतये ।

उग्रा हि पृथिमातरः ॥ १० ॥ ९ ॥

जयतामिव तन्यतु मरुतामेति धृष्णुया ।

यच्छुभं यायना नरः ॥ ११ ॥

हस्काराद्विश्रुतस्पर्शतां जाता अवन्तु नः ।

मरुतो मृळयन्तु नः ॥ १२ ॥

वरुणं । म॒अचिता । सु॒वन् । मि॒त्रः । वि॒श्वाभिः । उ॒तिभिः ।
कर॑तां । नः । सु॒रार्ध॑सः ॥ ६ ॥ म॒रुत्व॑न्तं । ह॒वाम॑हे । इ॒न्द्रं । आ ।
सोम॑पीतये । स॒जूर् । ग॒णेन॑ । तृ॒प्पतु ॥ ७ ॥ इ॒न्द्र॑ज्येष्ठाः । म॒रुत॑गणाः । दे॒वासः ।
पृ॒ष॒रा॒तयः । वि॒श्वे । मम॑ । श्रु॒ता । ह॒वम् ॥ ८ ॥ ह॒त॒ । वृ॒त्रं । सु॒दान॑वः । इ॒न्द्रेण॑ । सह॑सा ।
यु॒जा । मा । नः । दुः॒शंसः । ई॒शत॑ ॥ ९ ॥ वि॒श्वान् । दे॒वान् । ह॒वाम॑हे । म॒रुतः॑ ।
सोम॑पीतये । उ॒ग्राः । हि । पृ॒थि॒मा॒तरः ॥ १० ॥ १॥ जय॑तां इ॒व । तन्य॑तुः । म॒रुतां॑ ।
प॒ति । धृ॒ष्णु॒या । यत् । शु॒भं । या॒यना॑ । न॒रः ॥ ११ ॥ ह॒स्का॒रात् । वि॒श्रुतः॑ ।
परि॑ । अ॒तः । जा॒ताः । अ॒वन्तु॑ । नः । म॒रुतः॑ । मृ॒ळय॑न्तु । नः ॥ १२ ॥

आ पूषञ्चि॒त्रब॑र्हिष॒मावृ॑णे ध॒रुणं॑ दि॒वः ।

आजा॑ न॒ष्टं यथा॑ प॒शुम् ॥ १३ ॥

पूषा॑ राजा॒न॒मावृ॑णिरपंगू॒ङ्गं गुहा॑ ह॒तम् ।

अवि॑न्दच्चि॒त्रब॑र्हिषम् ॥ १४ ॥

उ॒तो स म॒ह्यमि॑न्दु॒भिः षड्यु॑क्ता॒ अनु॑सेषि॒धत् ।

गोभि॑र्य॒वं न च॑कृष॒त् ॥ १५ ॥ १० ॥

अ॒म्बयो॑ य॒न्त्यध्व॑भिर्जामयो॑ अध्वरी॒यता॑म् ।

पृ॒ञ्चती॑र्मधु॒ना पयः॑ ॥ १६ ॥

अ॒मूर्या॑ उप॒ सूर्ये॑ याभि॒र्वा सूर्यः॑ स॒ह ।

तानां॑ हि॒न्वन्त्वध्व॑रम् ॥ १७ ॥

अ॒पो दे॒वीरु॑पं ह॒ये यत्र॑ गावः॒ पिब॑न्ति नः ।

सिन्धु॑भ्यः॒ कर्त्वं॑ ह॒विः ॥ १८ ॥

अ॒प्स्वन्तर॑मृत॒मप्सु॑ भेष॒जम॑पा॒मुत॑ प्र॒शस्त॑ये ।

दे॒वा भव॑न्त वा॒जिनः॑ ॥ १९ ॥

आ । पूषन् । चित्रबर्हिषं । आवृणे । धरुणं । दिवः । आ । अज । नष्टं । यथा । पशुं

॥ १३ ॥ पूषा । राजानं । आवृणिः । अपंगूङ्गं । गुहा । हितं । अविदत् ।

चित्रबर्हिषं ॥ १४ ॥ उतो इति । सः । मह्यं । इन्दुभिः । षट् । युक्तान् । अनुस्सेषिधत् ।

गोभिः । यवं । न । चकृषत् ॥ १५ ॥ १० ॥ अंबयः । यन्ति । अध्वर्यभिः । जामयः ।

अध्वरिऽयतां । पृञ्चतीः । मधुना । पयः ॥ १६ ॥ अमूः । याः । उप । सूर्ये । याभिः ।

वा । सूर्यः । सह । ताः । नः । हिन्वन्तु । अध्वरं ॥ १७ ॥ अपः । देवीः । उप ।

हये । यत्र । गावः । पिबन्ति । नः । सिन्धुभ्यः । कर्त्वं । हविः ॥ १८ ॥ अप्सु । अंतः ।

अमृतं । अप्सु । भेषजं । अपां । उत । प्रशस्तये । देवाः । भवन्त । वाजिनः ॥ १९ ॥

अप्सु मे सोमो अत्रवीदन्तर्विश्वानि भेषजा ।

अग्निं च विश्वशम्भुवमापश्च विश्वभेषजीः ॥ २० ॥ ११ ॥

आपः पृणीत भेषजं वरूथं तन्वेमम ।

ज्योक च सूर्य दृशे ॥ २१ ॥

इदमापः प्र वहत यत्किं च दुरितं मयि ।

यद्वाहमभिदुद्रोह यद्वा शेप उतानृतम् ॥ २२ ॥

आपो अद्यान्वचारिषं रसेन समगस्महि ।

पर्यस्वानग्न आ गहि तं मा सं सृज वचसा ॥ २३ ॥

सं माग्ने वचसा सृज सं प्रजया समायुषा ।

विद्युमे अस्य देवा इन्द्रो विद्यात्सह ऋषिभिः ॥ २४ ॥ १२ ॥ ५ ॥

॥ पष्ठोऽनुवाकः ॥

॥ २४ ॥ १-१५ छुन शेष आजीगर्तिः कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवगतः कृपः । देवता—१ प्रजापति ।
२ अग्निः । ३-५ सविता भगो वा । ६-१५ यज्ञः ॥ छन्द—१ २ ६-१५ त्रिष्टुप् । ३-५ गायत्री ॥
स्वर—१, २, ६-१५ वेवत । ३-५ पदजः ॥

(२४) कस्य नूनं कृतमस्यामृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम ।

अप्सु । मे । सोमः । अत्रवीत् । अंतः । विश्वानि । भेषजा । अग्निं ।
च । विश्वशम्भुवम् । आपः । च । विश्वभेषजीः ॥ २० ॥ ११ ॥ आपः ।
पृणीत । भेषजं । वरूथं । तन्वे । मम । ज्योक । च । सूर्य । दृशे ॥ २१ ॥ इदं । आपः ।
प्र । वहत । यत् । किं । च । दुरितं । मयि । यत् । वा । अहं । अभिदुद्रोहं ।
यत् । वा । शेपे । उत । अनृतं ॥ २२ ॥ आपः । अद्य । अनु । अचारिषं ।
रसेन । सं । अगस्महि । पर्यस्वान् । अग्ने । आ । गहि । तं । मा । सं । सृज ।
वचसा ॥ २३ ॥ सं । मा । अग्ने । वचसा । सृज । सं । प्रजया । सं । आयुषा ।
विद्युः । मे । अस्य । देवाः । इन्द्रः । विद्यात् । सह । ऋषिभिः ॥ २४ ॥ १२ ॥ ५ ॥

॥ पष्ठोऽनुवाकः ॥

कस्य । नूनं । कृतमस्य । अमृतानां । मनामहे । चारु । देवस्य । नाम । कः । नः ।

को नो म॒ह्या अदि॑तये पुन॑र्दा॒त्पित॑रं च दृ॒शेयं मा॒तरं च ॥ १॥

अ॒ग्नेर्व॑यं प्रथ॑मस्यामृ॒तानां॑ मना॑महे चारु॑ देवस्य नाम ।

स नो म॒ह्या अदि॑तये पुन॑र्दा॒त्पित॑रं च दृ॒शेयं मा॒तरं च ॥ २॥

अ॒भि त्वा॑ देव सवि॒तरी॑शानं वा॒र्याणा॑म् ।

सदा॑वन्भा॒गमी॑महे ॥ ३॥

यश्चि॑द्धि तं इ॒त्या भ॑गः शश॒मानः पुरा॑ नि॒दः ।

अ॒द्वेषो॑ हस्त॒योर्द्वे॑ ॥ ४॥

भ॒गभ॑क्तस्य ते व॒यमु॑द॒देश॑म् तवा॑वसा ।

मूर्धा॑नं रा॒य आ॑रभे ॥ ५॥ १३॥

न॒हि ते॑ क्ष॒त्रं न स॒हो न म॒न्युं व॑यश्च॒नामी॑ प॒तय॑न्त आ॒पुः ।

ने॒मा आ॑पो॒ अनि॑मिषं चर॑न्ती॒र्नि ये॑ वा॒तस्य॑ प्र॒मिन॑न्त्य॒भ्वम् ॥६॥

म॒ह्ये । अदि॑तये । पुनः । दा॒त् । पि॒तरं । च । दृ॒शेयं । मा॒तरं । च ॥ १॥ अ॒ग्नेः । व॒यं ।
प्रथ॑मस्य । अ॒मृता॑नां । मना॑महे । चारु॑ देवस्य । नाम । सः । नः । म॒ह्ये । अदि॑तये ।
पुनः । दा॒त् । पि॒तरं । च । दृ॒शेयं । मा॒तरं । च ॥ २॥ अ॒भि । त्वा॑ । दे॒व । सवि॒तः ।
ई॒शानं॑ । वा॒र्याणां॑ । सदा॑ । अ॒वन् । भा॒गं । ई॒महे ॥ ३॥ यः । चि॒त् । हि । ते ।
इ॒त्या । भ॑गः । शश॒मानः । पुरा॑ । नि॒दः । अ॒द्वेषः । हस्त॒योः । द्वे॑ ॥ ४॥ भ॒गऽ-
भ॑क्तस्य । ते । व॒यं । उ॒त । अ॒ग्नेम् । तव॑ । अ॒वसा॑ । मूर्धा॑नं । रा॒यः । आ॑रभे ।
॥ ५॥ १३॥ न॒हि । ते॑ । क्ष॒त्रं । न । स॒हः । न । म॒न्युं । व॑यः । च॒न । अ॒मी इति॑ ।
प॒तय॑न्तः । आ॒पुः । न । इ॒माः । आ॑पः । अ॒निमि॑षं । चर॑न्ती । न । ये । वा॒तस्य॑ ।
प्र॒मि॑नन्ति । अ॒भ्वं ॥ ६॥

अबुध्रे राजा वरुणो वनस्योर्ध्वं स्तूपं ददते पृतदक्षः ।

नीचीनाः स्थुरपरि बुध्न एषामस्मे अन्तर्निहिताः केतवः स्युः ॥७॥

उरुं हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पन्थामन्वेतवा उ ।

अपदे पादा प्रतिधातवेऽकरुतापवक्ता हृदयाविधश्चित् ॥८॥

शतं ते राजन्भिषजः सहस्रं मुर्वी गभीरा सुमतिष्ठे अस्तु ।

बाधस्व दूरे निःकृतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्र मुमुग्ध्यस्मत् ॥९॥

अमीय ऋक्षा निहितास उच्चा नक्तं ददृशे कुहं चिदिवैयुः ।

अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि विचारकश्चन्द्रमा नक्तमेति ॥१०॥१४॥

तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदा शास्ते यजमानो हविर्भिः ।

अहेळमानो वरुणेह बोध्युरुशंस मा न आयुः प्र मोषीः ॥११॥

अबुध्रे । राजा । वरुणः । वनस्य । उर्ध्वं । स्तूपं । ददते । पृतदक्षः । नीचीनाः । स्थुः ।

उपरि । बुध्नः । एषां । अस्मे इति । अन्तः । निःहिताः । केतवः । स्थुरिति स्युः ।

॥ ७ ॥ उरुं । हि । राजा । वरुणः । चकार । सूर्याय । पन्थां । अनुऽ-

एतवै । ऊं इति । अपदे । पादा । प्रतिधातवे । अकः । उत । अपऽवक्ता ।

हृदयविधः । चित् ॥ ८ ॥ शतं । ते । राजन् । भिषजः । सहस्रं । उर्वी । गभीरा ।

सुऽमतिः । ते । अस्तु । बाधस्व । दूरे । निःकृतिं । पराचैः । कृतं । चित् । एनः ।

प्र । मुमुग्धि । अस्मत् ॥ ९ ॥ अमी इति । ये । ऋक्षाः । निःहितासः । उच्चा ।

नक्तं । ददृशे । कुहं । चित् । दिवा । ईयुः । अदब्धानि । वरुणस्य । व्रतानि ।

विचारकश्च । चन्द्रमाः । नक्तं । णिति ॥ १० ॥१४॥ तत् । त्वा । यामि । ब्रह्मणा ।

वन्दमानः । तत् । आ । शास्ते । यजमानः । हविऽभिः । अहेळमानः । वरुण । इह ।

बोधि । उरुऽजंस । मा । नः । आयुः । प्र । मोषीः ॥ ११ ॥

तदिन्नक्तं तदिवा मध्यमाहुस्तदयं केतो हृद आ वि चष्टे ।

शुनःशेषो यमहृद्भीतिः सो अस्मान्नाजा वरुणो मुमोक्तु ॥ १२ ॥

शुनःशेषो ह्यहृद्भीतिस्त्रिष्वदित्यं द्रुपदेषु बद्धः ।

अवेनं राजा वरुणः समृज्याद्विद्धां अदब्धो वि मुमोक्तु पाशान् ॥ १३ ॥

अव ते हेळो वरुण नमोभिरव यज्ञेभिरीमहे हविभिः ।

क्षयन्तस्मभ्यमसुर प्रचेता राजेनांसि शिश्रथः कृतानि ॥ १४ ॥

उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदवाधमं वि मध्यमं श्रथाय ।

अथा वयमादित्य व्रते तवानागसो अदितये स्याम ॥ १५ ॥ १५ ॥

॥ २५ ॥ १-२१ शुन शेष अजीमनिकृपः ॥ वरुणो देवता ॥ गायत्री छन्दः ॥ पद्यजः स्वरः ॥

(२५) यच्चिद्धि ते विशो यथा प्र देव वरुण व्रतम् ।

मिनीमसि यविष्यवि ॥ १ ॥

तत् । इत् । नक्तं । तत् । दिवा । मध्यं । आहुः । तत् । अयं । केतः । हृदः । आ । वि । चष्टे ।
शुनःशेषः । यं । अहृत् । गृभीतः । सः । अस्मान् । राजा । वरुणः । मुमोक्तु ॥ १२ ॥ शुनः-
शेषः । हि । अहृत् । गृभीतः । त्रिषु आदित्यं । द्रुपदेषु । बद्धः । अव । एनं । राजा ।
वरुणः । समृज्यात् । विद्वान् । अदब्धः । वि । मुमोक्तु । पाशान् ॥ १३ ॥ अव । ते । हेळः ।
वरुण । नमःऽभिः । अव । यज्ञेभिः । ईमहे । हविःऽभिः । क्षयन् । अस्मभ्यं । असुर ।
प्रचेत इति प्रचेतः । राजन् । एनांसि । शिश्रथः । कृतानि ॥ १४ ॥ उत् । उतुत्तमं ।
वरुण । पाशं । अस्मत् । अव । अधमं । वि । मध्यमं । श्रथाय । अथ । वयं ।
आदित्य । व्रते । तव । अनागसः । अदितये । स्याम ॥ १५ ॥ १५ ॥

यत् । चित् । हि । ते । विशः । यथा । प्र । देव । वरुण । व्रत । मिनीमसि ।
यविष्यवि ॥ १ ॥

मा नो वधाय हृत्नवे जिह्रीलानस्य रीरधः ।

मा हृणानस्य मन्यवे ॥ २ ॥

वि मृळीकाय ते मनो रथीरश्वं न सन्दिताम् ।

गीभिर्वरुण सीमहि ॥ ३ ॥

परा हि मे विमन्यवः पतन्ति वस्येष्टये ।

वयो न वसतीरुप ॥ ४ ॥

कदा क्षत्रश्रियं नरमा वरुणं करामहे ।

मृळीकायोरुचक्षसम् ॥ ५ ॥ १६ ॥

तदित्समानमाशाते वेनन्ता न प्र युच्छतः ।

धृतव्रताय दाशुषे ॥ ६ ॥

वेदा यो वीनां पदमन्तरिक्षेण पतताम् ।

वेदं नावः समुद्रियः ॥ ७ ॥

वेदं मासो धृतव्रतो द्वादश प्रजावतः ।

वेदाय उपजायते ॥ ८ ॥

मा । नः । वधाय । हृत्नवे । जिह्रीलानस्य । रीरधः । मा । हृणानस्य ।
मन्यवे ॥ २ ॥ वि । मृळीकाय । ते । मनः । रथीः । अश्वं । न । सन्दितां ।
गीः । भिः । वरुण । सीमहि ॥ ३ ॥ परा । हि । मे । विमन्यवः । पतन्ति । वस्येः । ष्ट-
ष्टये । वयः । न । वसतीः । उप ॥ ४ ॥ कदा । क्षत्रश्रियं । नरं । आ ।
वरुणं । करामहे । मृळीकाय । उरुचक्षसम् ॥ ५ ॥ १६ ॥ तत् । इत् । समानं ।
आशाते इति । वेनन्ता । न । प्र । युच्छतः । धृतव्रताय । दाशुषे ॥ ६ ॥
वेदं । यः । वीनां । पदं । अन्तरिक्षेण । पततां । वेदं । नावः । समुद्रियः ॥ ७ ॥
वेदं । मासः । धृतव्रतः । द्वादश । प्रजावतः । वेदं । यः । उपजायते ॥ ८ ॥

वेदं वातस्य वर्तनिमुरोर्ऋष्वस्य बृहत्तः ।

वेदा ये अध्यासन्ते ॥ ९ ॥

नि षसाद् धृतव्रतो वरुणः पुस्त्यास्वा ।

साम्राज्याय सुक्रतुः ॥ १० ॥ १७ ॥

अतो विश्वान्यदुता चिकित्वा अभि पश्यति ।

कृतानि या च कर्त्वा ॥ ११ ॥

स नो विश्वाहा सुक्रतुरादित्यः सुपथा करत् ।

प्र ण आयूषि तारिषत् ॥ १२ ॥

विभ्रद्द्रापिं हिरण्ययं वरुणो वस्त निर्णिजम् ।

परि स्पशो नि षेदिरे ॥ १३ ॥

न यं दिप्सन्ति दिप्सवो न दुह्वाणो जनानाम् ।

न देवमभिमानयः ॥ १४ ॥

उत यो मानुषेष्वा यशश्चक्रे अस्माम्वा ।

अस्माकमुदरेष्वा ॥ १५ ॥ १८ ॥

वेदं । वातस्य । वर्तनिं । उरोः । ऋष्वस्य । बृहत्तः । वेदं । ये । अधिऽआसन्ते ॥ ९ ॥ नि ।
 मसाद् । धृतव्रतः । वरुणः । पुस्त्यासु । आ । साम्राज्याय । सुक्रतुः ॥ १० ॥ १७ ॥
 अतः । विश्वानि । अदुता । चिकित्वा । अभि । पश्यति । कृतानि । या । च ।
 कर्त्वा ॥ ११ ॥ सः । नः । विश्वाहा । सुक्रतुः । आदित्यः । सुपथा । करत् । प्र ।
 नः । आयूषि । तारिषत् ॥ १२ ॥ विभ्रत् । द्रापिं । हिरण्ययं । वरुणः । वस्त । निः-
 ऽनिजं । परि । स्पशः । नि । सेदिरे ॥ १३ ॥ न । यं । दिप्सन्ति । दिप्सवः । न ।
 दुह्वाणः । जनानां । न । देवं । अभिऽमानयः ॥ १४ ॥ उत । यः । मानुषेषु । आ ।
 यशः । चक्रे । अस्माभि । आ । अस्माकं । उदरेषु । आ ॥ १५ ॥ १८ ॥

परा मे यन्ति धीतयो गावो न गव्यूतीरनु ।

इच्छन्तीरुचक्षंसम् ॥ १६ ॥

सं नु वोचावहै पुनर्यतो मे मध्वाभृतम् ।

होतेव क्षदसे प्रियम् ॥ १७ ॥

दर्शं नु विश्वदर्शतं दर्शं रथमधि क्षमि ।

एता जुषत मे गिरः ॥ १८ ॥

इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्या च मृलय ।

त्वामवस्युरा चक्रं ॥ १९ ॥

त्वं विश्वस्य मेधिर दिवश्च गमश्च राजसि ।

स यामनि प्रति श्रुधि ॥ २० ॥

उदुत्तमं मुमुग्धि नो वि पाशं मध्यमं चृत ।

अवाधमानि जीवसे ॥ २१ ॥ १९ ॥

॥ २६ ॥ १-१० शुनःयेप आजीगतिर्कृषिः ॥ अग्निदेवता ॥ छन्द-१, ८, ९ आर्ची उष्णिक् । २, ६, निचृद्गायत्री । ३ प्रतिष्ठा गायत्री । ४, १० गायत्री । ५, ७ विराड् गायत्री ॥ स्वरः—१, ८, ९ ऋषभ । २, ६, ३, ४, १०, ५, ७ षड्ज ॥

परा । मे । यन्ति । धीतयः । गावः । न । गव्यूतीः । अनु । इच्छन्तीः । उरुचक्षंसं ॥ १६ ॥

सं । नु । वोचावहै । पुन । यतः । मे । मधु । आभृतं । होताइव । क्षदसे । प्रियं

॥ १७ ॥ दर्शं । नु । विश्वदर्शतं । दर्शं । रथं । अधि । क्षमि । एताः । जुषत । मे । गिरः

॥ १८ ॥ इमं । मे । वरुण । श्रुधि । हव । अद्य । च । मृलय । त्वां । अवस्युः । आ ।

चक्रं ॥ १९ ॥ त्वं । विश्वस्य । मेधिर । दिवः । च । गमः । च । राजसि । मः ।

यामनि । प्रति । श्रुधि ॥ २० ॥ उत् । उदुत्तमं । मुमुग्धि । नः । वि । पाशं । मध्यमं ।

चृत । अव । अधमानि । जीवसे ॥ २१ ॥ १९ ॥

(२६) वसिष्ठा हि मियेध्य वस्त्राण्यूर्जां पते ।

मेमं नो अध्वरं यज ॥ १ ॥

नि नो होता वरेण्यः सदा यविष्ठ मन्मभिः ।

अग्ने दिवित्मन्ता वचः ॥ २ ॥

आ हि ष्म सूनवे पितापिर्यजत्यापये ।

मन्वा मरुये वरेण्यः ॥ ३ ॥

आ नो बर्ही रिशादसो वरुणो मित्रो अग्रिमा ।

सीदन्तु मनुषो यथा ॥ ४ ॥

पूर्व्ये होतरस्य नो मन्दस्व मरुयस्य च ।

इमा उ पु श्रुधी गिरः ॥ ५ ॥ २० ॥

यच्चिद्धि शश्वता तना देवदेवं यजामहे ।

त्वे इह्यते हविः ॥ ६ ॥

प्रियो नो अस्तु विष्पतिर्होता मन्द्रो वरेण्यः ।

प्रियाः स्वग्रयो वयम् ॥ ७ ॥

वसिष्ठ । हि । मियेध्य । वस्त्राणि । ऊर्जा । पते । मः । इमं । नः । अध्वरं ।
यज ॥ १ ॥ नि । नः । होता । वरेण्यः । सदा । यविष्ठ । मन्मभिः । अग्रं । दिवि-
मन्ता । वचः ॥ २ ॥ आ । हि । ष्म । सूनवे । पिता । आभिः । यजति । आपये ।
पत्वा । मरुये । वरेण्यः ॥ ३ ॥ आ । नः । बर्ही । रिशादसः । वरुणः । मित्रः ।
अग्रिमा । सीदन्तु । मनुषः । यथा ॥ ४ ॥ पूर्व्ये । होतुः । अस्व । नः । मन्दस्व ।
मरुयस्य । च । इमाः । ऊं इति । सु । श्रुधि । गिरः ॥ ५ ॥ २० ॥ यत् । चिद्धि । हि ।
शश्वता । तना । देवदेवं । यजामहे । त्वे इति । इत् । ह्युते । हविः ॥ ६ ॥ प्रियः ।
ः । अस्तु । विष्पतिः । होता । मन्द्रः । वरेण्यः । प्रियाः । सुअग्रयोः । वयम् ॥ ७ ॥

स्व॒ग्नयो हि॒ वार्यं दे॒वासो॑ दधिरे च॑ नः ।

स्व॒ग्नयो॑ म॒नामहे॑ ॥ ८ ॥

अथा॑ न उ॒भयेषा॑ममृत॒मर्त्या॑नाम् ।

मिथः॑ स॒न्तु प्र॑शस्तयः ॥ ९ ॥

विश्वे॑भिर॒ग्ने अ॒ग्निभि॑रि॒मं य॒ज्ञमि॑दं वचः ।

चनो॑ धाः स॒हसो॑ य॒हो ॥ १० ॥ २१ ॥

॥ २७ ॥ १-१३ एत शेष आजीर्गतिरूपः ॥ देवता-१-१२ अभिः । १३ वि॒श्वेदे॒वाः ॥ छन्दः—
१-१२ ग. यत्री । १३ त्रिष्टुप् ॥ स्वर्ग-१-१२ षड्जः । १३ धेवतः ॥

(२७) अश्वं॑ न त्वा॒ वार॑वन्तं व॒न्दध्या॑ अ॒ग्निं नमो॑भिः ।

स॒म्राज॑न्तमध्व॒राणा॑म् ॥ १ ॥

स धा॑ नः सूनुः शर्व॑सा पृथु॒प्रगा॑मा सुशेवः ।

मी॒ढ्वाँ अ॒स्माकं॑ बभू॒यात् ॥ २ ॥

स नो॑ दूरा॒च्चासा॑च्च नि म॒र्त्याद॑द्यायोः ।

पा॒हि स॒दमि॑दि॒श्वायुः॑ ॥ ३ ॥

सु॒ऽअग्र॑यः । हि । वार्यं । दे॒वासो॑ । दधिरे । च॑ । नः । सु॒ऽअग्र॑यः । म॒नामहे॑ ॥ ८ ॥
अथा॑ । नः । उ॒भयेषा॑ । अमृत॒मर्त्या॑नां । मिथः । स॒न्तु । प्र॑शस्तयः ॥ ९ ॥ विश्वे॑भिः
अ॒ग्ने । अ॒ग्निभिः । इ॒मं । य॒ज्ञं । इ॒दं । वचः । चनो॑ । धाः । स॒हसः । य॒हो इति॑ ॥ १० ॥ २१

अश्वं॑ । न । त्वा॒ । वार॑वन्तं । व॒न्दध्या॑ । अ॒ग्निं । नमो॑भिः । स॒म्राज॑न्तं
अध्व॒राणां॑ ॥ १ ॥ सः । धा॑ । नः । सूनुः । शर्व॑सा । पृथु॒प्रगा॑मा । सुशेवः
मी॒ढ्वाँ । अ॒स्माकं॑ । बभू॒यात् ॥ २ ॥ सः । नः । दू॒रात् । च॑ । आ॒सात् । च॑
नि । म॒र्त्यात् । अ॒घ॒स्योः । पा॒हि । स॒दं । इत् । विश्वे॑ऽआयुः ॥ ३ ॥

इमसु षु त्वमस्माकं म॒निं गा॒य॒त्रं न॒व्या॑स॒म ।

अ॒ग्ने दे॒वेषु॒ प्र वो॒चः ॥ ४ ॥

आ नो॑ भ॒ज पर॑मे॒ष्वा वा॒जेषु॑ म॒ध्यमे॒षु ।

शि॒क्षा व॒स्वो अ॒न्त॑म॒स्य ॥ ५ ॥ २२ ॥

वि॒भ॒क्ता॒सि चि॒त्रभा॒नो सि॒न्धो॑रु॒मा उ॒पा॒क आ ।

स॒द्यो दा॒शुषे॑ क्षर॒सि ॥ ६ ॥

यम॑ग्ने पृ॒त्सु म॒र्त्यम॒वा वा॒जेषु॑ यं जु॒नाः ।

स य॒न्ता श॒श्वती॑रिषः ॥ ७ ॥

नकि॑रस्य स॒ह॒न्त्य प॒र्ये॒ता क॒यस्य॑ चि॒त् ।

वा॒जो अ॒स्ति श्र॒वा॒य्यः ॥ ८ ॥

स वा॒जं वि॒श्व॒र्च॒षणि॑र॒र्व॒द्भिर॑स्तु त॒रु॒ता ।

वि॒प्रेभि॑रस्तु स॒नि॒ता ॥ ९ ॥

जरा॑बो॒ध त॒द्विवि॑ड्वि॒ विशे॑वि॒शे य॒ज्ञिया॑य ।

स्तोमं॑ रु॒द्राय॑ दृ॒शीक॑म् ॥ १० ॥ २३ ॥

इ॒मं । ऊं इति॑ । सु॒ त्वं । अ॒स्माकं । म॒निं । गा॒य॒त्रं । न॒व्या॑सं । अ॒ग्ने । दे॒वेषु॑ । प्र । वो॒चः ॥ ४ ॥
 आ । नः । भ॒ज । पर॑मे॒षु । आ । वा॒जेषु॑ । म॒ध्यमे॒षु । शि॒क्षा । व॒स्वः । अ॒न्त॑म॒स्य ॥ ५ ॥ २२ ॥
 वि॒भ॒क्ता । अ॒सि । चि॒त्रभा॒नो इति॑ चि॒त्रभा॒नो । सि॒न्धोः । उ॒र्मा । उ॒पा॒क । आ ।
 स॒द्यः । दा॒शुषे॑ । क्षर॒सि ॥ ६ ॥ यं । अ॒ग्ने । पृ॒त्सु । म॒र्त्यः । अ॒वाः । वा॒जेषु॑ । यं ।
 जु॒नाः । सः । यंता॑ । श॒श्वतीः । र्षः ॥ ७ ॥ नकि॑रः । अ॒स्य । स॒ह॒न्त्य । प॒रि॒ण॒ता ।
 क॒यस्य॑ । चि॒त् । वा॒जः । अ॒स्ति । श्र॒वा॒य्यः ॥ ८ ॥ सः । वा॒जं । वि॒श्व॒र्च॒षणिः । अ॒र्व॒द्भिः ।
 अ॒स्तु । त॒रु॒ता । वि॒प्रेभिः । अ॒स्तु । स॒नि॒ता ॥ ९ ॥ जरा॑बो॒ध तत् । वि॒वि॒ड्वि॒ । वि॒शे॑वि॒शे ।
 य॒ज्ञिया॑य । स्तोमं॑ । रु॒द्राय॑ । दृ॒शीकं॑ ॥ १० ॥ २३ ॥

स नो मह्यं अनिमानो धूमकेतुः पुरुश्चन्द्रः ।

धिये वाजाय हिन्वतु ॥ ११ ॥

स रेवो इव विदपतिर्दैव्यः केतुः शृणोतु नः ।

उक्थैरग्निर्वृहद्भानुः ॥ १२ ॥

नमो महद्भ्यो नमो अर्भकेभ्यो नमो युवभ्यो नम आग्निनेभ्यः ।

यजाम देवान्यदि शक्रवाम मा ज्यायसः शंसमा वृक्षि देवाः ॥ १३ ॥ २४ ॥

॥ २४ ॥ १ ९ इति मेव आजीर्गतिरुक्तः ॥ उक्तपदमेव देवता । उक्तः १ ६ अनुष्टुप् । २-९ गायत्री ॥ इत्य — १ ६ गान्धारः १-९ पठत ॥

(२८) यत्र ग्रावा पृथुवुध ऊर्ध्वो भवति सोतवे ।

उलूखलसुतानामवेङ्गिन्द्र जलगुलः ॥ १ ॥

यत्र ढाविव जयनाधिषवण्या कृता ।

उलूखलसुतानामवेङ्गिन्द्र जलगुलः ॥ २ ॥

सः । नः । मह्यं । अनिमानः । धूमकेतुः । पुरुश्चन्द्रः । धिये । वाजाय । हिन्वतु ॥ ११ ॥

सः । रेवान् इव । विदपतिः । दैव्यः । केतुः । शृणोतु । नः । उक्थैः । अग्निः । वृहत्-
भानुः ॥ १२ ॥ नमः । महद्भ्यः । नमः । अर्भकेभ्यः । नमः । युवभ्यः । नमः ।
आग्निनेभ्यः । यजाम । देवान् । यदि । शक्रवाम । मा । ज्यायसः । शंसं । आ ।
वृक्षि । देवाः ॥ १३ ॥ २४ ॥

यत्र । ग्रावा । पृथुवुधः । ऊर्ध्वः । भवति । सोतवे । उलूखलसुतानां ।
अव । इत् । ऊं इति । इंद्र । जलगुलः ॥ १ ॥ यत्र । द्वौ इव । जयना । अधिषवण्या ।
कृता । उलूखलसुतानां । अव । इत् । ऊं इति । इंद्र । जलगुलः ॥ २ ॥

यत्र नार्थेपच्यवमुपच्यवं च शिक्षते ।

उत्खलसुतानामवेष्टिन्द्र जल्गुलः ॥ ३ ॥

यत्र मन्थां विवध्नते रश्मीन्यमित्वा इव ।

उत्खलसुतानामवेष्टिन्द्र जल्गुलः ॥ ४ ॥

यच्चिद्धि त्वं गृहेगृहे उत्खलक युज्यसे ।

इह धुमत्तमं वद जयतामिव दुन्दुभिः ॥ ५ ॥ २५ ॥

उत स्म ते वनस्पते वातां वि वान्यग्रमित् ।

अथो इन्द्राय पातवे सुनु सोममुत्खल ॥ ६ ॥

आयजी वाज्रमातमा ना ह्युच्चा विजर्भतः ।

हरी इवान्धांसि वप्सता ॥ ७ ॥

ना नो अग्न वनस्पती ऋषवावृष्वेभिः सोतृभिः ।

इन्द्राय मधुमत्सुतम् ॥ ८ ॥

यत्र । नार्थे । अपच्यवं । उपच्यवं । च । शिक्षते । उत्खलसुतानां । अवे । इत् । ऊं इति ।
 इन्द्र । जल्गुलः ॥ ३ ॥ यत्र । मन्थां । विवध्नते । रश्मीन् । यमित्वे इव । उत्खलसुतानां ।
 अवे । इत् । ऊं इति । इन्द्र । जल्गुलः ॥ ४ ॥ यत् । चित् । हि । त्वं । गृहेगृहे ।
 उत्खलक । युज्यसे । इह । धुमत्तमं । वद । जयतां इव । दुन्दुभिः ॥ ५ ॥ २५ ॥ उत ।
 स्म । ते । वनस्पते । वातां । वि । वान्ति । अग्रं । इत् । अथो इति । इन्द्राय । पातवे ।
 सुनु । सोम । उत्खल ॥ ६ ॥ आयजी इत्याऽयजी । वाज्रमातमा । ना । हि । उच्चा ।
 विजर्भतः । हरी इवेति । हरी इव । अंधांसि । वप्सता ॥ ७ ॥ ना । नः । अग्न ।
 वनस्पती इति । ऋषां । ऋष्वेभिः । सोतृभिः । इन्द्राय । मधुमत् । सुतम् ॥ ८ ॥

उच्छिष्टं चम्बोर्भर सोमं पवित्र आ सृज ।

नि धेहि गोरधि त्वचि ॥ ९ ॥ २६ ॥

॥ २९ ॥ १ ७ अनु शेष आर्जगतिर्कृपि ॥ इन्द्रो भवता ॥ पराक्तिरुत्तरः ॥ पञ्चमः स्वर ॥

(२९) यच्चिद्धि मत्स्य सोमपा अनाशस्ता इव स्मसि ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ १ ॥

शिप्रिन्वाजानां पते शचीवस्तव दंसना ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ २ ॥

नि स्वापया मिथुदृशा मस्तामबुध्यमाने ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ३ ॥

ससन्तु त्या अरातयो बोधन्तु शूर रातयः ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ४ ॥

उत् । शिष्टं । चम्बोः । भर । सोमं । पवित्रे । आ । सृज । नि । धेहि । गोः ।
अधि । त्वचि ॥ ९ ॥ २६ ॥

यत् । चित् । हि । मत्स्य । सोमपाः । अनाशस्ताऽइव । स्मसि । आ । तु ।
नः । इन्द्र । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु । तुविस्मघ ॥ १ ॥ शिप्रिन् ।
वाजानां । पते । शचीवः । तव । दंसना । आ । तु । नः । इन्द्र । शंसय । गोषु ।
अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु । तुविस्मघ ॥ २ ॥ नि । स्वापय । मिथुदृशा । मस्तां ।
अबुध्यमाने । इति । आ । तु । नः । इन्द्र । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु ।
तुविस्मघ ॥ ३ ॥ ससन्तु । त्याः । अरातयः । बोधन्तु । शूर । रातयः । आ । तु । नः ।
इन्द्र । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु । तुविस्मघ ॥ ४ ॥

समिन्द्र गर्दभं मृण नुवन्तं पापयामुया ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ५ ॥

पताति कुण्डूणाच्या दूरं वातो वनादधि ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ६ ॥

सर्वं परिक्रोशं जहि जम्भया कृकदाश्वम् ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ७ ॥

॥ ३० ॥ १-२२ अनुशेष आजीगर्तिकर्षः ॥ देवता—१-१६ इन्द्रः । १७-१९ अश्विनौ ।

२०-२२ उषाः ॥ छन्दः—१-१०, १२-१७, १७-२२ गायत्री । ११ पादनिचृद्गायत्री । १६ त्रिष्टुप् ॥

स्वर.—१—२२ षड्जः । १६ धैवतश्च ॥

(३०) आ व इन्द्रं क्रिषिं यथा वाजयन्तः शतक्रतुम् ।

मंहिष्ठं सिञ्च इन्दुभिः ॥ १ ॥

सं । इन्द्र । गर्दभं । मृण । नुवन्तं । पापया । अमुया । आ । तु । नः । इन्द्र । शंसय । गोषु ।

अश्वेषु । शुभिषु । सहस्रेषु । तुविष्मघ ॥ ५ ॥ पताति । कुण्डूणाच्या । दूरं । वातः ।

वनात् । अधि । आ । तु । नः । इन्द्र । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभिषु । सहस्रेषु ।

तुविष्मघ ॥ ६ ॥ सर्वं । परिक्रोशं । जहि । जम्भया । कृकदाश्वम् । आ । तु । नः ।

इन्द्र । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभिषु । सहस्रेषु । तुविष्मघ ॥ ७ ॥ २७ ॥

आ । वः । इन्द्रं । क्रिषिं । यथा । वाजयन्तः । शतक्रतुम् । मंहिष्ठं । सिञ्चे ।

इन्दुभिः ॥ १ ॥

शतं वा यः शुचीनां सहस्रं वा समाशिराम् ।

एदु निम्नं न रीयते ॥ २ ॥

सं यन्मदाय शुष्मिण एना ह्यस्योदरे ।

समुद्रो न व्यचो दधे ॥ ३ ॥

अयमु ते समंतसि कपोत इव गर्भधिम् ।

वचस्तच्चित्र ओहसे ॥ ४ ॥

स्तोत्रं राधानां पते गिर्वाहो वीर यस्य त ।

विभ्रतिरस्तु मृदता ॥ ५ ॥ २८ ॥

ऊर्ध्वस्तिष्ठा न ऊतयेऽस्मिन्वाजे शतक्रतो ।

समन्येषु ब्रवावहै ॥ ६ ॥

योगयोगे तवस्तरं वाजेवाजे हवामहे ।

सन्वाय इन्द्रमतये ॥ ७ ॥

आ घा गमद्यदि श्रवत्सहस्रिणीभिः ।

वाजेभिरुप नो हवाम् ॥ ८ ॥

शतं । वा । यः । शुचीनां । सहस्रं । वा । मं० आशिरां । आ । इत् ।
 ऊं इति । निम्नं । न । रीयते ॥ २ ॥ मं । यत् । मदाय । शुष्मिणं । एना । हि ।
 अस्य । उदरे । समुद्रः । न । व्यचः । दधे ॥ ३ ॥ अय । ऊं इति । ते । मं । अतसि ।
 कपोतः । इव । गर्भधि । वचः । तत् । चित्र । नः । ओहसे ॥ ४ ॥ स्तोत्रं । राधानां ।
 पते । गिर्वाहः । वीर । यस्य । ते । विभ्रतिः । अस्तु । मृदता ॥ ५ ॥ २८ ॥ ऊर्ध्वः ।
 तिष्ठ । नः । ऊतये । अस्मिन् । वाजे । शतक्रतो इति शतःक्रतो । म । अन्येषु ।
 ब्रवावहै ॥ ६ ॥ योगयोगे । तवःस्तरं । वाजेऽवाजे । हवामहे । सन्वायः । इन्द्रं ।
 मतये ॥ ७ ॥ आ । घा । गमत् । यदि । श्रवत् । सहस्रिणीभिः । उतिभिः । वाजेभिः ।
 उप । नः । हवाम् ॥ ८ ॥

अनु प्रत्नस्यौकसो हुवे तुविप्रति नरम् ।

यं ते पूर्वं पिता हुवे ॥ ९ ॥

तं त्वा वयं विश्ववारा शास्महे पुरुहूत ।

सखे वसो जरितृभ्यः ॥ १० ॥ २९ ॥

अस्माकं शिप्रिणीनां सोमपाः सोमपात्राम् ।

सखे वज्रिन्सखीनाम् ॥ ११ ॥

तथा तदस्तु सोमपाः सखे वज्रिन्तथा कृणु ।

यथा त उदमसीष्टये ॥ १२ ॥

रेवतीर्नः सधमाद इद्रे सन्तु तुविवाजाः ।

क्षुमन्तो याभिर्मदेम ॥ १३ ॥

आ घ त्वावान्तमनासः स्तोतृभ्यो धृष्णवियानः ।

ऋणोरक्ष न चत्रयोः ॥ १४ ॥

अनु । प्रत्नस्य । ओकसः । हुवे । तुविप्रति । नरम् । यं । ते । पूर्वं ।
पिता । हुवे ॥ ९ ॥ तं । त्वा । वयं । विश्ववारा । आ । शास्महे । पुरुहूत ।
सखे । वसो इति । जरितृभ्यः ॥ १० ॥ २९ ॥ अस्माकं । शिप्रिणीनां । सोमपाः ।
सोमपात्रां । सखे । वज्रिन् । सखीनां ॥ ११ ॥ तथा । तत् । अस्तु । सोमपाः ।
सखे । वज्रिन् । तथा । कृणु । यथा । ते । उदमसि । इष्टये ॥ १२ ॥ रेवतीः । नः ।
सधमादे । इद्रे । सन्तु । तुविवाजाः । क्षुमन्तः । याभिः । मदेम ॥ १३ ॥ आ । घ ।
त्वावान् । तमना । आसः । स्तोतृभ्यः । धृष्णो इति । वियानः । ऋणोः । अक्षं ।
न । चत्रयोः ॥ १४ ॥

आ यदुवः शतक्रतवा कामं जरितृणाम् ।

ऋणोरक्षं न शचीभिः ॥ १५ ॥ ३० ॥

शश्वदिन्द्रः पोमुथद्विजिगाय नानदद्विः शश्वसद्विर्धनानि ।

स नो हिरण्यरथं दंसनावान्तम नः सनिता मनये स नोऽदात् ॥ १६ ॥

अश्विनावश्ववत्येषा यातं शवीरया ।

गोमदस्त्रा हिरण्यवत् ॥ १७ ॥

समानयोजनो हि वां रथो दस्त्रावमर्त्यः ।

समुद्रे अश्विनेयते ॥ १८ ॥

न्य॑द्यस्य मूर्धानि चक्रं रथस्य येमथुः ।

परि॑ द्यामन्यदीयते ॥ १९ ॥

कस्त॑ उषः कधप्रिये भुजे मर्तो॑ अमर्त्ये ।

कं नक्ष॑से विभाव॑रि ॥ २० ॥

आ । यत् । दुवः । शतक्रतो इति कृतः क्रतो । आ । कामं । जरितृणां ।
 ऋणोः । अक्षं । न । शचीभिः ॥ १५ ॥ ३० ॥ शश्वत् । इन्द्रः । पोमुथद्विभिः । जिगाय ।
 नानदद्विभिः । शश्वसद्विभिः । धनानि । सः । नः । हिरण्यरथं । दंसनावान् ।
 सः । नः । सनिता । मनये । सः । नः । अदात् ॥ १६ ॥ आ । अश्विना ।
 अश्ववत्या । इषा । यातं । शवीरया । गोमदस्त्रा । हिरण्यवत् ॥ १७ ॥
 समानयोजनः । हि । वां । रथः । दस्त्रौ । अमर्त्यः । समुद्रे । अश्विना । ईयते ॥ १८ ॥
 नि । अद्यस्य । मूर्धानि । चक्रं । रथस्य । येमथुः । परि॑ । द्यां । अन्यत् । ईयते ॥ १९ ॥
 कः । ते । उषः । कधप्रिये । भुजे । मर्तोः । अमर्त्ये । कं । नक्षमे । विभाव॑रि ॥ २० ॥

वयं हि ते अमन्मह्यन्तादा पराकात् ।

अश्वे न चित्रे अरुषि ॥ २१ ॥

त्वं त्येभिरा गृहि वाजेभिर्दुहितर्दिवः ।

अस्मे रयिं नि धारय ॥ २२ ॥ ३१ ॥ ६ ॥

॥ सप्तमोऽनुवाकः ॥

॥ ३१ ॥ १-हिरण्यस्तप अङ्गिरस ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ छन्दः-१-७, ९-१५, १७ उगति ।
८, १६, १८ त्रिप् ॥ स्वर-१-७, ९-१५, १७ निषादः । ८ १६, १८, धैवतः ॥

(३१) त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरा ऋषिर्देवो देवानामभवः शिवः सखा ।

तव व्रते कवयो विद्वानापसोऽजायन्त मरुतो आजहृष्टयः ॥ १ ॥

त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरस्तमः कविर्देवानां परिं भूषसि व्रतम् ।

विभ्रुर्विश्वस्मै भुवनाय मेधिरो द्विमाता शयुः कतिधा चिदायवे ॥ २ ॥

वयं । हि । ते । अमन्महि । आ । अन्तात् । आ । पराकात् । अश्वे । न । चित्रे ।

अरुषि ॥ २१ ॥ त्वं । त्येभिः । आ । गृहि । वाजेभिः । दुहितः । दिवः । अस्मे

इति । रयिं । नि । धारय ॥ २२ ॥ ३१ ॥ ६ ॥

॥ सप्तमोऽनुवाकः ॥

त्वं । अग्ने । प्रथमः । अङ्गिराः । ऋषिः । देवः । देवानां । अभवः । शिवः ।

सखा । तव । व्रते । कवयः । विद्वानापसः । अजायन्त । मरुतः । आजहृष्टयः ।

॥ १ ॥ त्वं । अग्ने । प्रथमः । अङ्गिरस्तमः । कविः । देवानां । परिं । भूषसि । व्रतम् ।

विभ्रुः । विश्वस्मै । भुवनाय । मेधिरः । द्विमाता । शयुः । कतिधा । चित् ।

आयवे ॥ २ ॥

त्वमग्ने प्रथमो मातरिष्वन आविर्भव सुकृत्या विवस्वते ।

अरेजैतां रोदसी होतृवृर्येऽसंघोभारमयजो महो वसो ॥ ३ ॥

त्वमग्ने मनवे वामवाशय पुरुरवसे सुकृते सुकृतरः ।

श्वात्रेण यत्पित्रोर्मुच्यसे पर्या त्वा पूर्वमनयन्नापर पुनः ॥ ४ ॥

त्वमग्ने वृषभः पुष्टिवर्धन उद्यतसुचे भवसि श्रवाय्यः ।

य आहुतिं परि वेदा वर्षद्वृत्तिमेकायुरग्रे विश आविवांससि ॥ ५ ॥ ३२ ॥

त्वमग्ने वृजिनवर्तनिं नरं सकमन्पिपर्षिं विदथे विचर्षणे ।

यः शूरसाता परितक्म्ये धनं दध्रेभिश्चित्समृता हंसि भृयसः ॥ ६ ॥

त्वं तमग्ने अमृतत्वं उत्तमे मर्ते दधामि श्रवसे द्विवेदिवे ।

यस्तातृषाण उभयाय जन्मने मयः कृणोषि प्रय आ च सूरये ॥ ७ ॥

त्वं । अग्ने । प्रथमः । मातरिष्वन । आविः । भव । सुकृत्या ।

विवस्वते । अरेजैतां । रोदसी इति । होतृवृर्ये । असंघोः । भारं । अयजः । महः ।

वसो इति ॥ ३ ॥ त्वं । अग्ने । मनवे । वां । अवाशयः । पुरुरवसे । सुकृते । सुकृत्-

तरः । श्वात्रेण । यत् । पित्रोः । मुच्यसे । परि । आ । त्वा पूर्वं । अनयन् । आ ।

अपरं । पुनरिति । ४ ॥ त्वं । अग्ने । वृषभः । पुष्टिवर्धनः । उद्यतसुचे । भवसि ।

श्रवाय्यः । यः । आहुतिं । परि । वेदं । वर्षद्वृत्तिं । एकं आयुः । अग्रे । विशः ।

आविवांससि ॥ ५ ॥ ३२ ॥ त्वं । अग्ने । वृजिनवर्तनिं । नरं । सकमनं । पिपर्षिं । विदथे ।

विचर्षणे । यः । शूरसाता । परितक्म्ये । धनं । दध्रेभिः । चित् । संस्कृता । हंसि ।

भृयसः ॥ ६ ॥ त्वं । तं । अग्ने । अमृतत्वे । उत्तमे । मर्ते । दधामि । श्रवसे ।

द्विवेदिवे । यः तातृषाणः । उभयाय । जन्मने । मयः । कृणोषि । प्रयः । आ ।

च । सूरये ॥ ७ ॥

त्वं नो अग्ने सनये धनानां यशसं कारुं कृणुहि स्तवानः ।

ऋध्याम कर्मापसा नवेन देवैर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः ॥ ८ ॥

त्वं नो अग्ने पित्रोरुपस्थ आ देवो देवेष्वनवद्य जागृविः ।

तनूकृद्वोधि प्रमतिश्च कारवे त्वं कल्याण वसु विश्वमोपिषे ॥ ९ ॥

त्वमग्ने प्रमतिस्त्वं पितासि नस्त्वं वयस्कृत्तव जामयो वयम् ।

सं त्वा रायः शतिनः सं सहस्रिणः सुवीरं यन्ति व्रतपामदाभ्य ॥ १० ॥ ३३ ॥

त्वामग्ने प्रथममायुमायवे देवा अकृण्वन्नहुषस्य विश्पतिम् ।

इळामकृण्वन्मनुषस्य शासनीं पितुर्यत्पुत्रो ममकस्य जायते ॥ ११ ॥

त्वं नो अग्ने तव देव पायुभिर्मघोनो रक्ष तन्वश्च वन्द्य ।

त्राता तोकस्य तनये गवामस्यनिमेषं रक्षमाणस्तव व्रते ॥ १२ ॥

त्वं । नः । अग्ने । सनये । धनानां । यशसं । कारुं । कृणुहि । स्तवानः ।

ऋध्याम । कर्म । अपसा । नवेन । देवैः । द्यावापृथिवी । इति । प्र । अवतं ।

नः ॥ ८ ॥ त्वं । नः । अग्ने । पित्रोः । उपस्थे । आ । देवः । देवेषु । अनवद्य ।

जागृविः । तनूकृत् । बोधि । प्रमतिः । च । कारवे । त्व । कल्याण । वसु ।

विश्वं । आ । उपिषे ॥ ९ ॥ त्वं । अग्ने । प्रमतिः । त्वं । पिता । अमि । नः ।

त्वं । वयःकृत् । तव । जामयः । वयं । सं । त्वा । रायः । शतिनः । सं । सहस्रिणः ।

सुवीरं । यन्ति । व्रतस्य । अदाभ्य ॥ १० ॥ ३३ ॥ त्वां । अग्ने । प्रथमं । आयुं ।

आयवे । देवाः । अकृण्वन् । नहुषस्य । विश्पतिं । इळां । अकृण्वन् । मनुषस्य ।

शासनीं । पितुः । यत् । पुत्रः । ममकस्य । जायते ॥ ११ ॥ त्वं । नः । अग्ने । तव ।

देव । पायुभिः । मघोनः । रक्ष । तन्वः । च । वन्द्य । त्राता । तोकस्य । तनये ।

गवां । अस्मि । अनिमेषं । रक्षमाणः । तव । व्रते ।

त्वमग्ने यज्यवे पायुरन्तरोऽनिषङ्गाय चतुरक्ष इध्यसे ।

यो रातहव्योऽवृकाय धायसे कीरेभिः मंत्रं मनसा वनोषि तम् ॥१३॥

त्वमग्न उरुशंसाय वाद्यते स्पार्हं यद्रेक्कणः परमं वनोषि तत् ।

आध्रस्य चित्प्रमतिरुच्यसे पिता प्र पाकं शारिम्प्र दिशो विदुष्टरः ॥१४॥

त्वमग्ने प्रयतदक्षिणं नरं । वर्मेव स्यूतं परिं पासि विश्वतः ।

स्वादुक्षद्या यो वसतौ स्योनकृज्जीवयाजं यजेते सोऽपमा दिवः ॥१५॥३४॥

इमामग्ने शराणि मोमृषो न इममध्वानं यमगाम दूरात् ।

आपिः पिता प्रमतिः सोम्यानां भूमिरसृषिकृन्मर्त्यानाम् ॥ १६ ॥

मनुष्वदग्ने अङ्गिरस्वदङ्गिरो ययातिवत्सदने पूर्ववच्छुचे ।

अच्छ याह्या बहः दैव्यं जनमासादय बर्हिषि यक्षि च प्रियम् ॥१७॥

त्वं । अग्ने । यज्यवे । पायुः । अन्तरः । अनिषङ्गाय । चतुःऽअक्षः । इध्यसे । यः ।

रातहव्यः । अवृकाय । धायसे । कीरेः । चित् । मंत्रं । मनसा । वनोषि । तं ॥१३॥ त्वं ।

अग्ने । उरुशंसाय । वाद्यते । स्पार्हं । यत् रेक्कणः । परमं । वनोषि । तत् । आध्रस्य ।

चित् । प्रमतिः । उच्यसे । पिता । प्र पाकं शारिम् । प्र दिशः । विदुःऽतरः ॥१४॥

त्वं । अग्ने । प्रयतदक्षिणं । नरं । वर्मेऽव । स्यूतं । परिं । पासि । विश्वतः ।

स्वादुक्षद्या । यः । वसतौ । स्योनकृत् । जीवयाजं । यजेते । सः । उपमा । दिवः ।

॥१५॥३४॥ इमां । अग्ने । शराणि । मोमृषः । नः । इमं । अध्वानं । यं । अगाम ।

दूरात् । आपिः । पिता । प्रमतिः । सोम्यानां । भूमिः । अस्मि । ऋषिऽकृत् ।

मर्त्यानां ॥ १६ ॥ मनुष्वत् । अग्ने । अङ्गिरस्वत् । अङ्गिरः । ययातिवत् । सदने ।

पूर्ववत् । शुचे । अच्छ । याहि । आ । बहः । दैव्यं । जनं । आ । सादय । बर्हिषि ।

यक्षि । च । प्रियं ॥ १७ ॥

एतेनाग्ने ब्रह्मणा वावृधस्व शक्ती वा यत्ते चकृमा बिदा वा ।

उत प्र णेव्यभि वस्यो अस्मान्तसं नः सृज सुमत्या वाजवत्या ॥ १८ ॥ ३५ ॥

॥ ३२ ॥ १-१५ हिष्यन्तुप अक्षिरस कृषः ॥ इद्रो देवता ॥ जिष्ट्प छदः ॥ धेनवः स्वरः ॥

(३२) इन्द्रस्य नु वीर्याणि प्र वोचं यानि चकार प्रथमानि बज्री ।

अहन्नहिमन्वपस्ततर्द प्र वक्षणा अभिनत्पर्वतानाम् ॥ १ ॥

अहन्नहिं पर्वते शिश्रियाणं त्वष्टास्मे वज्रं स्वयं ततक्ष ।

वाश्ना इव धेनवः स्यन्दमाना अजः समुद्रमव जग्मुरापः ॥ २ ॥

वृषायमाणोऽवृणीत सोमं त्रिकटुकेऽवपिबत्सुतस्य ।

आ सायकं मघवादत्त वज्रमहन्नेनं प्रथमजामहीनाम् ॥ ३ ॥

यदिन्द्राहन्प्रथमजामहीनामान्मायिनाममिनाः प्रोत मायाः ।

आत्सूर्यं जनयन्धामुषासं तादीत्ना शश्वं न किला विबित्से ॥ ४ ॥

एतेन । अग्ने । ब्रह्मणा । वावृधस्व । शक्ती । वा । यत । ते । चकृम ।

बिदा । वा । उत । प्र । णेभि । अभि । वस्यः । अस्मान् । सं । नः । सृज ।

सुमत्या । वाजवत्या ॥ १८ ॥ ३५ ॥

इन्द्रस्य । नु । वीर्याणि । प्र । वोचं । यानि । चकार । प्रथमानि । बज्री ।

अहन् । अहिं । अनु । अपः । ततर्द । प्र । वक्षणाः । अभिनत । पर्वतानां ॥ १ ॥

अहन् । अहिं । पर्वते । शिश्रियाणं । त्वष्टा । अस्मै । वज्रं । स्वयं । ततक्ष ।

वाश्नाःऽइव । धेनवः । स्यन्दमानाः । अजः । समुद्रं । अव । जग्मुः । आप ॥ २ ॥

वृषायमाणः । अवृणीत । सोमं । त्रिकटुकेषु । अपिबत् । सुतस्य । आ । सायकं ।

मघवा । अदत्त । वज्रं । अहन् । एनं । प्रथमजां । अहीनां ॥ ३ ॥ यत । इन्द्र ।

अहन् । प्रथमजां । अहीनां । आत । मायिनां । अमिनाः । प्र । उत । मायाः ।

आत । सूर्यं । जनयन् । धां । उषसं । तादीत्ना । शश्वं । न । किला । विबित्से ॥ ४ ॥

अहन्वृत्रं वृत्रतरं व्यसमिन्द्रो वज्रेण महता वधेन ।

स्कन्धासीव कुलिशेना विवृक्णाहिः शयत उपपृक्पृथिव्याः ॥ ५ ॥ ३६ ॥

अयोद्धेव दुर्मद आ हि जुहे महावीरं तुविषाधमृजीषम् ।

नातारीदस्य सम्रतिं वधानां सं रुजानाः पिपिष इन्द्रशत्रुः ॥ ६ ॥

अपादहस्तो अपृतन्यदिन्द्रमास्य वज्रमधि सानो जघान ।

वृष्णो वध्निः प्रतिमानं बुभूषन्पुरुत्रा वृत्रो अशयद्वयस्तः ॥ ७ ॥

नदं न भिन्नममुया शयानं मनो रुहाणा अति यन्त्यापः ।

याश्चिद्वृत्रो महिना पर्यतिष्ठत्ता सामहिः पत्सुतः शीर्षभ्व ॥ ८ ॥

नीचावया अभवद्वृत्रपुत्रेन्द्रो अस्या अव वर्धर्जभार ।

उत्तरा सूरधरः पुत्र आसिदानुः शये सहवत्सा न धेनुः ॥ ९ ॥

अहन् । वृत्रं । वृत्रतरं । विऽअसं इन्द्रः । वज्रेण । महता । वधेन । स्कन्धासीव ।

कुलिशेन । विवृक्णा । अहिः । शयते । उपऽपृक् । पृथिव्याः ॥ ५ ॥ ३६ ॥ अयोद्धाऽव ।

दुर्मदः । आ । हि । जुहे । महाऽवीरं । तुविऽवाधं । ऋजीषं । न । अतारीत । आस्य ।

संऽक्रतिं । वधानां । सं । रुजानाः । पिपिषे । इन्द्रऽशत्रुः ॥ ६ ॥ अपात । अहस्तः ।

अपृतन्यत । इन्द्रः । आ । अस्य । वज्रं । अधि । सानो । जघान । वृष्णः । वध्निः ।

प्रतिऽमानं । बुभूषन् । पुरुऽत्रा । वृत्रः । अशयत । विऽअस्तः ॥ ७ ॥ नद । न ।

भिन्नं । अमुया । शयानं । मनः । रुहाणाः । अति । यति । आपः । याः । चित ।

वृत्रः । महिना । परिऽअतिष्ठत । तामां । अहिः । पत्सुतऽशीः । बुभूव ॥ ८ ॥

नीचावयाः । अभवत् । वृत्रऽपुत्रा । इन्द्रः । अस्याः । अ । वर्धः । जभारुः । उत्तरा ।

सुः । अरधरः । पुत्रः । आसीत् । दानुः । शये । सहवत्सा न । धेनुः ॥ ९ ॥

अतिष्ठन्तीनामनिवेशनानां काष्ठानां मध्ये निहितं शरीरम् ।
वृत्रस्य निष्यं वि चरन्त्यापो दीर्घं तम आशयदिन्द्रशत्रुः ॥ १० ॥ ३७ ॥
दासपत्नीरहिगोपा अतिष्ठन्निरुद्धा आपः पुणिनेव गावः ।
अपां बिलमपिहितं यदासीद्वृत्रं जघन्वा अप तद्वार ॥ ११ ॥
अश्व्यो वारो अभवस्तदिन्द्र सृके यत्त्वा प्रत्यहन्देव एकः ।
अजयो गा अजयः शूर सोममवाप्तुजः सतीव सप्त सिन्धून् ॥ १२ ॥
नास्मै विद्युन्न तन्यतुः सिषेध न यां मिहमकिरध्वादुनि च ।
इन्द्रश्च ययुधाने अहिश्चोतापरीभ्यो मघवा वि जिग्ये ॥ १३ ॥
अहेर्यातारं कम्पश्य इन्द्र हृदि यत्ते जघ्नुषो भीरगच्छत् ।
न च यन्नवति च स्रवन्तीः श्येनो न भीतो अतरो रजांसि ॥ १४ ॥

अतिष्ठन्तीनां । अनिष्वेग्नानां । काष्ठानां । मध्ये । निहितं । शरीरम् । वृत्रस्य ।
निष्यं । वि । चरन्ति । आपः । दीर्घं । तमः । आ । अशयन् । इन्द्रः
शत्रुः ॥ १० ॥ ३७ ॥ दासपत्नीः । अहिगोपाः । अतिष्ठन् । निरु-
द्धाः । आपः । पुणिनेव । गावः । अपां । बिलं । अपिहितं । यत् । आसीत् ।
वृत्रं । जघन्वान् । अप । तत् । वार ॥ ११ ॥ अश्व्यः । वारः । अभवः । तत् ।
इन्द्र । सृके । यत् । त्वा । प्रत्यहन् । देवः । एकः । अजयः । गाः । अजयः ।
शूर । सोमं । अत्र । अमृजः । सतीव । सप्त । सिन्धून् ॥ १२ ॥ न । अस्मै । विद्युन् ।
न । तन्यतुः । सिषेध । न । यां । मिहं । अकिरत् । द्वादुनि । च । इन्द्रः । च । यत् ।
युयुधाने इति । अहिः । च । उत । अपरीभ्यः । मघवा । वि । जिग्ये ॥ १३ ॥ अहं ।
यातारं । कं । अपश्यः । इन्द्र । हृदि । यत् । ते । जघ्नुषः । भीः । अगच्छत् । न च ।
च । यत् । नवति । च । स्रवन्तीः । श्येनः । न । भीतः । अतरो । रजांसि ॥ १४ ॥

इन्द्रो॑ यातोऽव॑सितस्य राजा॑ शम॑स्य च शृ॒ङ्गि॒णो वज्र॑बाहुः ।

सेदु॑ राजा॑ क्षयति च॒र्षणी॒नाम॒रान्न नेमिः॑ परि॒ ता बभूव॑ ॥ १५ ॥ ३८ ॥ २ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

॥ ३३ ॥ १—१५ हिरण्यस्तूप आदिगम्य कपि ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्द.—१, २, ४, ८, ९, १२.

१३ निचूत् त्रिष्टुप् । ३, ६, १० त्रिष्टुप् । ५, ७, ११ विराद् त्रिष्टुप् । १४, १५ भुरिक् पङ्क्तिः ॥ स्वर.—

१—१३ धवत् । १४, १५ पञ्चम ॥

(३३) एता॒यामोष॑ ग॒व्यन्त॑ इन्द्र॑म॒स्माकं॑ सु प्र॒मतिं॑ वावृ॒धाति॑ ।

अ॒नामृ॑णः कु॒विदा॑स्य रा॒यो गवां॑ केतं॒ पर॑मावर्जते नः ॥ १ ॥

इन्द्रः । यातः । अव॑सितस्य । राजा॑ । शम॑स्य । च । शृ॒ङ्गि॒णः । वज्र॑बाहुः । सः ।

इत् । ऊं इति । राजा॑ । क्षयति । च॒र्षणी॒नां । अ॒रान् । न । नेमिः । परि॑ । ता ।

बभूव ॥ १५ ॥ ३८ ॥ २ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

आ । इत् । अयाम् । उप । ग॒व्यन्तः । इन्द्र॑ । अ॒स्माकं । सु । प्र॒मतिं । ववृ॒धाति॑ ।

अ॒नामृ॑णः । कु॒विद् । आत् । अ॒स्य । रा॒यः । गवां॑ । केतं । पर॑ । आ॒वर्जते॑ । नः ॥ १ ॥

उपेदहं धनदामप्रतीतिं जुष्टां न श्येनो वसतिं पतामि ।

इन्द्रं नमस्यन्नपमेभिरकैर्यः स्तोतृभ्यो हव्यो अस्ति यामन् ॥ २ ॥

नि सर्वसेन इषुधीरसक्त समर्यो गा अजति यस्य वष्टि ।

चोष्कूयमाण इन्द्र भरिं वामं मा पणिभूरस्मदधि प्रवृद्ध ॥ ३ ॥

वधीर्हि दस्युं धनिनं घनेन एकश्चरन्नुपज्ञाकेभिरिन्द्र ।

धनोरधि विषुणक्ते व्यायन्नयज्वानः सनकाः प्रेतिमीयुः ॥ ४ ॥

परां चिच्छीर्षा ववृजुस्त इन्द्रायज्वानो यज्वभिः स्पर्धमानाः ।

प्र यद्विवो हरिवः स्थातरुग्र निरव्रता अधमो रोदस्योः ॥ ५ ॥ १ ॥

अयुयुत्सन्नवद्यस्य सेनामयातयन्त क्षितयो नवग्वाः ।

वृषायुधो न वध्रयो निरष्टाः प्रवद्विरिन्द्राक्षितयन्त आयन् ॥ ६ ॥

उपे । इत् । अहं । धनऽदां । अप्रतीऽइतं । जुष्टां । न । श्येनः । वसतिं । पतामि ।
 इन्द्रं । नमस्यन् । उपऽमेभिः । अकैः । यः । स्तोतृऽभ्यः । हव्यः । अस्ति । यामन् ।
 ॥ २ ॥ नि । सर्वऽसेनः । इषुऽधीन् । अस्क्त । यं । भर्यः । गाः । अजति । यस्य ।
 वष्टि । चोष्कूयमाणः । इन्द्र । भरिं । वामं । मा । पणिः । भूः । अस्मत् । अधि ।
 प्रऽवृद्ध ॥ ३ ॥ वधीः । हि । दस्युं । धनिनं । घनेन । एकः । चरन् । उपऽज्ञाकेभिः ।
 इन्द्र । धनोः । अधि । विषुणक् । ते । वि । आयन् । अयज्वानः । सनकाः । प्रऽइति ।
 इयुः ॥ ४ ॥ परां । चित् । शीर्षा । ववृजुः । ते । इन्द्र । अयज्वानः । यज्वभिः ।
 स्पर्धमानाः । प्र । यत् । दिवः । हरिऽज्वः । स्थातुः । उग्र । निः । अव्रतान् । अधमः ।
 रोदस्योः ॥ ५ ॥ १ ॥ अयुयुत्सन् । अन्नवद्यस्य । सेनां । अयातयन्त । क्षितयः ।
 नवग्वाः । वृषऽयुधः । न । वध्रयः । निऽअष्टाः । प्रवत्भिः । इन्द्रात् । क्षितयन्तः ।
 आयन् ॥ ६ ॥

त्वमेनावृद्धतो जक्षेत्त्रायोऽधयो रजस इन्द्र पारे ।

अवाद्दहो दिव आ दस्युमुच्चा प्र सुन्वतः स्तुवतः शंसमावः ॥ ७ ॥

चक्राणामः परिणहं पृथिव्या हिरण्येन मणिना शुभमानाः ।

न हिन्वानामभितिरुस्त इन्द्रं परि स्पर्शो अदधात्सूर्येण ॥ ८ ॥

परि यद्विन्द्र रोदसी उभे अर्बुभोजीर्महिना विश्वतः सीम् ।

अमन्यमानां अभि मन्यमानैर्निर्वृत्ताभिरधमो दस्युमिन्द्र ॥ ९ ॥

न ये दिवः पृथिव्या अन्तमापुर्न मायाभिर्धनदां पर्यभूवन् ।

युजं वज्रं वृषभश्चक्र इन्द्रो निय्योतिषा तमसो गा अर्बुक्षत ॥ १० ॥ २॥

अनु स्वर्गामक्षरत्नापो अस्यावर्धत मध्य आ नाव्यानाम् ।

सध्रीचीनेन मनसा तमिन्द्र ओजिष्ठेन हन्मनाहन्नाभि वृन् ॥ ११ ॥

त्वं । एतान् । रुद्धतः । जक्षतः । च । अयोधयः । रजसः । इन्द्र । पारे ।

अव । अदहः । दिवः । आ । दस्युं । उच्चा । प्र । सुन्वतः । स्तुवतः । शंसं ।

आवः ॥ ७ ॥ चक्राणामः । परिणहं । पृथिव्याः । हिरण्येन । मणिना । शुभमानाः ।

न । हिन्वानामः । तिरुस्तः । ते । इन्द्रं । परि । स्पर्शः । अदधात् । सूर्येण ॥ ८ ॥

परि । यत् । इन्द्र । रोदसी इति । उभे इति । अर्बुभोजीः । महिना । विश्वतः । सीम् ।

अमन्यमानान् । अभि । मन्यमानैः । निः । वृत्ताभिः । अधमः । दस्युं । इन्द्र ॥ ९ ॥

न । ये । दिवः । पृथिव्याः । अन्तं । आपुः । न । मायाभिः । धनदां । परि । अभूवन् ।

युजं । वज्रं । वृषभ । चक्रः । इन्द्रः । निः । ज्योतिषा । तमसः । गाः । अर्बुक्षतः ॥ १० ॥ २॥

अनु । स्वर्गाम् । अक्षरन् । आपः । अस्य । अवर्धत । मध्ये । आ । नाव्यानाम् ।

सध्रीचीनेन । मनसा । तं । इन्द्रः । ओजिष्ठेन । हन्मना । अहन् । अभि । वृन् ॥ ११ ॥

न्याविध्यदिलीबिशस्य दृळ्हा वि शृङ्गिणमभिनच्छुष्णमिन्द्रः ।

यावत्तरो मयवन्यावदोजो वज्रेण शत्रुमवधीः पृतन्युम् ॥ १२ ॥

अभि सिध्मो अजिगादस्य शत्रुन्वि तिग्मेन वृषभेणा पुरोऽभेत् ।

सं वज्रेणामृजद्वत्रमिन्द्रः प्र स्वां मतिमतिरच्छाशदानः ॥ १३ ॥

आवः कुत्समिन्द्र यस्मिञ्चाकन्प्रावो युध्यन्तं वृषभं दशयुम् ।

शफच्युतो रेणुनक्षत गामुद्धैत्रयो नृषाह्याय तस्थौ ॥ १४ ॥

आवः शमं वृषभं तुग्रयासु क्षेत्रजेषे मयवज्जिह्वं गाम् ।

ज्योक चिदत्र तस्थिवांसं अक्रञ्चत्रयतामधरा वेदनाकः ॥ १५ ॥ ३ ॥

नि । अविध्यत् । इलीबिशस्य । दृळ्हा । वि । शृङ्गिणं । अभिनत् । शुष्णं । इन्द्रः ।

यावत् । तरोः । मयवन् । यावत् । ओजः । वज्रेण । शत्रुं । अवधीः । पृतन्युम् ॥ १२ ॥

अभि । सिध्मः । अजिगात् । अस्य । शत्रुन । वि । तिग्मेन । वृषभेण । पुरः ।

अभेत् । सं । वज्रेण । असृजत् । वृत्रं । इन्द्रः । प्र । स्वां । मतिं । अतिरत् । शाशदानः

॥ १३ ॥ आवः । कुत्सं । इन्द्रः । यस्मिन् । चाकन् । प्र । आवः । युध्यन्तं । वृषभं । दशयुम् ।

शफच्युतः । रेणुः । नक्षत । गां । उत । ध्वैत्रयोः । नृषाह्याय । तस्थौ ॥ १४ ॥

आवः । शमं । वृषभं । तुग्रयासु । क्षेत्रजेषे । मयवन् । जिह्वं । गां । ज्योक ।

चित् । अत्र । तस्थिवांसः । अक्रन् । शत्रुयतां । अधरा । वेदना । अ-

करित्यकः ॥ १५ ॥ ३ ॥

॥ ३४ ॥ १-१२ हिग्न्यस्तृप् आदिरस कृषिः ॥ अश्विनो देवते ॥ छन्दः—१ ६ विराड् जगती ।

२. ३, ५, ८ । निचृजगती । १०, ११ जगती । ४ भुर्क् त्रिष्टुप् । १२ निचृत् त्रिष्टुप् । ९ भुर्क् पङ्क्तिः ॥
स्वरः—१-३, ५-८ १०, ११ निपादः । ४ १२ ९ पञ्चमः ॥

(३४) त्रि॒श्वि॒न्नो अ॒द्या भ॑वतं नवेदसा वि॒भुर्वा॑ याम॑ उ॒त रा॒तिर॑श्विना ।

यु॒वो॒हि य॒न्त्रं हि॒म्ये॒व वा॒स॒मोऽ॒भ्या॒यं॒से॒न्या॑ भवतं म॒नी॒षि॒भिः ॥ १ ॥

त्रयः॑ प॒वयो॑ म॒धु॒वा॒ह॒ने रथे॑ सोम॑स्य वे॒नाम॑नु वि॒श्व इ॒क्षि॒दुः ।

त्रयः॑ स्कु॒म्भासः॑ स्कु॒भि॒तासः॑ आ॒र॒भे त्रि॒न॒क्तं या॒थ॒त्रि॒र्वि॒श्वि॒ना दि॒वा ॥२॥

स॒मा॒ने अ॒ह॒न्त्रि॒व॒द्य॒गो॒ह॒ना त्रि॒द्य य॒ज्ञं म॒धु॒ना मि॒मिक्ष॑तम् ।

त्रि॒र्वा॒ज॒व॒ती॒रि॒षो अ॒श्वि॒ना यु॒वं द्रो॒षा अ॒स्मभ्य॑मु॒प॒स॒श्च पि॒न्व॒तम् ॥३॥

त्रि॒र्वि॒र्ति॒र्या॒तं त्रि॒नु॒व॒त्रे ज॒ने त्रिः सु॒प्र॒ा॒व्ये त्रे॒धे॒व शि॒क्ष॑तम् ।

त्रि॒र्ना॒न्यं व॒ह॒तम॑श्विना यु॒वं त्रिः पृ॒क्षो अ॒स्मे अ॒क्षरे॑व पि॒न्व॒तम् ॥ ४ ॥

त्रिः । चित् । नः । अद्य । भवतं । नवेदसा वि॒श्वः । वां । यामः । उ॒त ।
रा॒तिः । अ॒श्वि॒ना । यु॒वोः । हि । य॒न्त्रं । हि॒म्या॒इ॒व । वा॒स॒मः । अ॒भिः॒ आ॒यं॒से॒न्या॑ ।
भवतं । म॒नी॒षि॒भिः ॥ १ ॥ त्रयः॑ । प॒वयः॑ । म॒धु॒वा॒ह॒ने । रथे॑ । सोम॑स्य । वे॒नां ।
अनु॑ । विश्वे॑ । इत् । वि॒दुः । त्रयः॑ । स्कु॒म्भासः॑ । स्कु॒भि॒तासः॑ । आ॒र॒भे । त्रिः ।
न॒क्तं । या॒थः । त्रिः । ऊं । इति॑ । अ॒श्वि॒ना । दि॒वा ॥२॥ स॒मा॒ने । अ॒ह॒न् । त्रिः । अ॒व॒द्य॒-
गो॒ह॒ना । त्रिः । अ॒द्य । य॒ज्ञं । म॒धु॒ना । मि॒मिक्ष॑तं । त्रिः । वा॒ज॒व॒तीः । इ॒षः ।
अ॒श्वि॒ना । यु॒वं । द्रो॒षाः । अ॒स्मभ्य॑ । उ॒प॒सः । च । पि॒न्व॒तं ॥ ३ ॥ त्रिः । वि॒र्तिः ।
या॒तं । त्रिः । अनु॑व॒त्रे । ज॒ने । त्रिः । सु॒प्र॒ा॒व्ये । त्रे॒धे॒व । शि॒क्ष॑तं । त्रिः ।
ना॒न्यं । व॒ह॒तं । अ॒श्वि॒ना । यु॒वं । त्रिः । पृ॒क्षः । अ॒स्मे इति॑ । अ॒क्षरे॑व पि॒न्व॒तं ॥४॥

त्रिनो रयिं वहतमश्विना युवं त्रिदेवताता त्रिस्तावतं धियः ।

त्रिः सौभगत्वं त्रिस्त श्रवामि नास्त्रिष्टं वां सूरं दुहितारुहद्रथम् ॥ ५ ॥

त्रिनो अश्विना दिव्यानि भेषजा त्रिः पार्थिवानि त्रिं दत्तमद्भ्यः ।

ओमानं शंयोर्ममकाय सूनवे त्रिधातु शर्म वहतं शुभस्पती ॥ ६ ॥ ४ ॥

त्रिनो अश्विना यजता दिवेदिवे परि त्रिधातु पृथिवीमशायतम् ।

तिस्रो नासत्या रथ्या परावत आत्मेव वातः स्वसराणि गच्छतम् ॥ ७ ॥

त्रिरश्विना सिन्धुभिः सप्तमातृभिस्त्रय आहावास्त्रेधा हविष्कृतम् ।

तिस्रः पृथिवीपरि प्रवा दिवो नाकं रक्षेथे युभिर्क्तुभिर्हितम् ॥ ८ ॥

कत्री चक्रा त्रिवृतो रथस्य कत्रयो बन्धुरो ये सनीळाः ।

क्रदा योगो वाजिनो रामभस्य येन यज्ञं नासत्यापयाथः ॥ ९ ॥

त्रिः । नः । रयि । वहतं । अश्विना । युवं । त्रि । देवताता । त्रिः । उत ।

अवतं । धियः । त्रिः । सौभगत्वं । त्रिः । उत । श्रवामि । नः । त्रिस्थं । वां । सूरं ।

दुहिता । आ । रुहत् । रथं ॥ ५ ॥ त्रिः । नः । अश्विना । दिव्यानि । भेषजा ।

त्रिः । पार्थिवानि । त्रिः । उं इति । दत्तं । अद्भ्यः । ओमानं । शंयोः । ममकाय ।

सूनवे । त्रिधातु । शर्म । वहतं । शुभः । पती इति ॥ ६ ॥ ४ ॥ त्रिः । नः । अश्विना ।

यजता । दिवेदिवे । परि । त्रिधातु । पृथिवीं । अशायतं । तिस्रः । नासत्या ।

रथ्या । परावतः । आत्माइव । वातः । स्वसराणि । गच्छतं ॥ ७ ॥ त्रिः । अश्विना ।

सिन्धुभिः । सप्तमातृभिः । त्रयः । आहावाः । त्रेधा । हविः । कृतं । तिस्रः । पृथिवीः ।

उपरि । प्रवा । दिवः । नाकं । रक्षेथे इति । युभिः । अक्तुभिः । हितं ॥ ८ ॥ क ।

त्री । चक्रा । त्रिवृतः । रथस्य । क । त्रयोः । बन्धुरः । ये । सनीळाः । क्रदा । योगः ।

वाजिनः । रामभस्य । येन । यज्ञं । नासत्या । उपयाथः ॥ ९ ॥

वि सु॒प॒र्णो अ॒न्तरि॒क्षाण्य॒ख्यद्र॑भीर॒वे॒पा अ॒सुरः सु॒नीथः॑।

के॒दानीं म॒र्यः कश्चि॑केत क॒त॒मां यां र॒श्मि॒र॒स्या त॒तान ॥ ७ ॥

अ॒ष्टौ व्य॒ख्यत्क॒कु॒भः पृथि॒व्यास्त्री ध॒न्व॒ योज॑ना म॒स॒ सि॒न्धून् ।

हि॒र॒ण्य॒क्षः स॒वि॒ता दे॒व आ॒गा॒ह॒ध॒द्र॒ता दा॒गु॒षे वा॒र्या॑णि ॥ ८ ॥

हि॒र॒ण्य॒पा॒णिः स॒वि॒ता वि॒च॒र्ध॒णि॒भ्ये द्या॒वापृथि॒वी अ॒न्तरी॑यते ।

अ॒पा॒मी॒वां वा॒र्धते॒ वेति॑ म॒र्य॒म॒भि कृ॒ष्णेन॑ र॒ज॒सा द्या॒मृ॒णोति ॥ ९ ॥

हि॒र॒ण्य॒ह॒स्तः अ॒सुरः सु॒नीथः॑ सु॒मृ॒ळी॒कः स्व॒वां या॒त्व॒र्वा॒ङ् ।

अ॒प॒से॒ध॒न्न॒क्ष॒सो या॒तु॒धा॒ना॒न॒स्था॒दे॒वः प्र॒ति॒दोषं॑ गृ॒णानः॑ ॥ १० ॥

ये ते प॒न्थाः स॒वितः॑ पृ॒थ्व्या॑सोऽ॒रेण॒वः सु॒कृ॒ता अ॒न्तरि॑क्षे ।

ते॒भिर्नो॑ अ॒द्य प॒थि॒भिः सु॒गे॒भी र॒क्षा च नो॑ अ॒धि च ब्रू॒हि

दे॒व ॥ ११ ॥ ७ ॥ ७ ॥

वि। सु॒प॒र्ण। अ॒न्तरि॒क्षाणि। अ॒न्यत्। ग॒भीर॒वे॒पाः। अ॒सुरः। सु॒नीथः। के॒। इ॒दानीं॑।

म॒र्यः। कः। चि॒केत॑। क॒त॒मां। यां। र॒श्मिः। अ॒स्य॒। आ। त॒तान॑ ॥ ७ ॥ अ॒ष्टौ। वि।

अ॒ख्यत्। क॒कु॒भः। पृथि॒व्याः। त्री। ध॒न्व॒। योज॑ना। म॒स॒। सि॒न्धून्। हि॒र॒ण्य॒अ॒क्षः।

स॒वि॒ता। दे॒वः। आ। अ॒गा॒त्। द॒र्धत्। र॒न्ता॑। दा॒गु॒षे। वा॒र्या॑णि ॥ ८ ॥ हि॒र॒ण्य॒अ॒क्षः।

पा॒णिः। स॒वि॒ता। वि॒च॒र्ध॒पा॒णिः। उ॒भे इति॑। द्या॒वापृथि॒वी इति॑। अ॒न्तः। इ॒यते॑। अ॒प॒।

अ॒मी॒वां। वा॒र्धते॑। वेति॑। म॒र्य॒। अ॒भि। कृ॒ष्णेन॑। र॒ज॒सा। द्यां। कृ॒णोति॑ ॥ ९ ॥

हि॒र॒ण्य॒ह॒स्तः। अ॒सुरः। सु॒नीथः॑। सु॒मृ॒ळी॒कः। स्व॒वा॑न्। या॒तु। अ॒र्वा॒ङ्। अ॒प॒से॒ध॒न्न॒क्ष॒सः।

या॒तु॒धा॒ना॒न्। अ॒स्था॑त्। दे॒वः। प्र॒ति॒दोषं॑। गृ॒णानः॑ ॥ १० ॥ ये।

ते। प॒न्थाः। स॒वित॑रिति॑। पृ॒थ्व्या॑सः। अ॒रेण॒वः। सु॒कृ॒ताः। अ॒न्तरि॑क्षे। ते॒भिः। नः।

अ॒द्य। प॒थि॒भिः। सु॒गे॒भिः। र॒क्ष॑। च। नः। अ॒धि। च। ब्रू॒हि। दे॒व ॥ ११ ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥ अष्टमोऽनुवाकः ॥

॥ ३६ ॥ १-२० धार ऋषिः ॥ १-२० अग्निदेवता ॥ छन्दः-१, १२ भुगिनुष्टुप् । २ निचृत्त
पङ्क्तिः । ४ निचृत्पङ्क्तिः । १० १४ निचृत्त्रिपङ्क्तिः । १८ विरागपङ्क्तिः । २० सतः पङ्क्तिः । ३, ११
निचृत्पङ्क्त्या बृहती । ५, १६ निचृद्बृहती । ६ भुगिद्बृहती । ७ बृहती । ८ स्वराद् बृहती । ९ निचृद्वागिद्बृहती । १३
उपरिष्ठाद्बृहती । १५ विराद् पङ्क्त्या बृहती । १७ विराट्पङ्क्तिद्बृहती । १९ पङ्क्त्या बृहती ॥ स्वरः-१, १२ गान्धार ।
२, ४, १०, १४, १८ २० पञ्चम । ३, ११, ५ १६, ६-९ १३ १५ १७, १९ मयमः ॥

(३६) प्र वो यद्दं पुरुषां विशां देवयतीनाम् ।

अग्निं सृक्तेभिर्वचोभिरीमहे यं समिदन्त्य ईळते ॥ १ ॥

जनामो अग्निं दधिरे सहोवृधं हविष्मन्तो विधेम ते ।

स त्वं नो अद्य सुमना इहाविता भव वाजेषु सन्त्य ॥ २ ॥

प्र त्वा दूतं वृणीमहे होतारं विश्वेदसं ।

महस्ते सुतो वि चरन्त्यर्चयो दिवि स्पृशन्ति भानवः ॥ ३ ॥

देवासस्तत्वा वरुणो मित्रो अर्यमा सं दूतं प्रत्नमिन्धते ।

विश्वं सौ अग्ने जयति त्वया धनं यस्ते ददाश मर्त्यैः ॥ ४ ॥

॥ अष्टमोऽनुवाकः ॥

प्र । वः । यद्दं । पुरुषां । विशां । देवयतीनां । अग्निं । सुऽसृक्तेभिः । वचऽ
भिः । ईमहे । यं । सीं । इत । अन्ये । ईळते ॥ १ ॥ जनामः । अग्नि । दधिरे ।
सहोवृधं । हविष्मन्तः । विधेम । ते । मः । त्वं । नः । अद्य । सुऽमनाः । इहा ।
अविता । भव । वाजेषु । सन्त्य ॥ २ ॥ प्र । त्वा । दूत । वृणीमहे । होतारं । विश्व-
वेदसं । महः । ते । सुतः । वि । चरन्ति । अर्चयः । दिवि । स्पृशन्ति । भानवः ॥ ३ ॥
देवासः । त्वा । वरुणः । मित्रः । अर्यमा । सं । दूतं । प्रत्नं । इन्धते । विश्वं । सः ।
अग्ने । जयति । त्वया । धनं । यः । ते । ददाश । मर्त्यैः ॥ ४ ॥

मन्द्रो होता॑ गृहपतिरग्ने॑ दूतो विशामसि ।

त्वे विश्वा॑ संगतानि॒ व्रता॑ ध्रुवा॒ यानि॑ दे॒वा अकृ॑ण्वन् ॥ ५ ॥ ८ ॥

त्वे उद॑ग्ने सुभगे॑ यविष्ठ्य विश्व॒मा हृ॑यते ह॒विः ।

म त्वं नो॑ अ॒द्य सुम॑ना॒ उतापरं॑ यक्षि दे॒वान्त॑सुवीर्या॑ ॥ ६ ॥

त यमि॑न्था नमो॒भ्यन् उप॑ स्वराजमासन् ।

होत्रा॑भिः॒ग्निं मनु॑पः समिन्धते॒ तिति॑र्वी॒सो अति॑ स्त्रिधः ॥ ७ ॥

ग्रन्तो॑ व॒त्रम॑न्त॒र्जोदे॑सो॒ अप॒ उरु॑ क्षयाय चक्रिरे ।

भुव॑न्कण्वे॒ वृषा॑ बु॒म्याहु॑तः क्रन्द॒दश्वो॑ गवि॒ष्टिषु॑ ॥ ८ ॥

सं मी॑दस्व॒ मह्यं॑ अ॒सि शोच॑स्व दे॒ववी॑तमः ।

वि धृ॑मम॒ग्ने अरु॑पं मि॒येध्य॑ सृ॒ज प्र॑शस्त द॒र्शनम्॑ ॥ ९ ॥

यं त्वा॑ दे॒वासो॑ मन॒वे द॒धुरि॑ह यजि॒ष्ठं ह॒व्यवा॑हन ।

यं कण्वो॑ मे॒घानि॑थि॒र्भन॑स्पृ॒तं यं वृषा॑ यमु॒पस्तु॑तः ॥ १० ॥ ९ ॥

मन्द्रः। होता। गृहपतिः। अग्ने। दूतः। विशां। असि। त्वे इति। विश्वा। संगतानि।
व्रता। ध्रुवा। यानि। दे॒वाः। अकृण्वन् ॥५॥८॥ त्वे इति। इत्। अग्ने। सु॒भगे॑।
यविष्ठ्य। विश्वं। आ। हृ॒यते॑। ह॒विः। मः। त्वं। नः। अ॒द्य। सु॒मना॑। उ॒त। अ॒परं॑।
यक्षि। दे॒वान्। सु॒वीर्या॑ ॥ ६ ॥ तं। य। ई। इ॒त्था। न॒म॒स्विनः॑। उप॑। स्व॒राजं॑।
आस॑ते। होत्रा॑भिः। अ॒ग्निं। मनु॑पः। सं। इ॒ध॒ते। ति॒ति॒र्वी॒सः। अति॑। स्त्रि॒धः॥७॥ ग्र॑न्तः।
व॒त्रं। अ॒त॒ग्न॒न्। गो॒द॒सी इति॑। अ॒पः। उ॒रु। क्षया॑य। च॒क्रिरे॑। भुव॑त्। कण्वे॑। वृषा॑।
बु॒म्या॑हु॒तः। क्र॑न्द॒त्। अश्व॑वः। गो॒द॒ष्टिषु॑ ॥८॥ सं। मी॑दस्व। म॒हान्। अ॒सि।
शोच॑स्व। दे॒व॒वी॒तमः॑। वि। धृ॒मं। अ॒ग्ने। अरु॑पं। मि॒ये॒ध्य॑। सृ॒ज। प्र॑शस्त। द॒र्शनं॑।
॥ ९ ॥ यं। त्वा॑। दे॒वासः॑। मन॒वे। द॒धुः। इ॒ह। यजि॑ष्ठं। ह॒व्य॒वा॒हन॑। यं। कण्वः॑।

यमग्निं मेध्यानिधिः कण्वं ईधे क्रतादधि ।

तस्य प्रेषो दीदियुस्तमिमा ऋचस्तमग्निं वर्धयामसि ॥ ११ ॥

रायस्पृधिं स्वधावोऽस्ति हि तेऽग्ने देवेष्वाप्यम् ।

त्वं वाजस्य श्रुत्यस्य राजसि स नो मृळ मह्यं अमि ॥ १२ ॥

ऊर्ध्व ऊ पु ण ऊतये तिष्ठा देवो न सविता ।

ऊर्ध्वा वाजस्य मनिता यदञ्जिभिर्वायद्विर्विहयामहे ॥ १३ ॥

ऊर्ध्वो नः प्राल्लहसो नि केतुना विश्वं समन्त्रिणं दह ।

कृधी न ऊर्ध्वाञ्चरथाय जीवसे विदा देवेषु नो दुवः ॥ १४ ॥

पाहि नो अग्ने रक्षसः पाहि धृतेरराव्णः ।

पाहि रिषत उत वा जिघांसतो बृहद्भानो यविष्ठय ॥ १५ ॥ १० ॥

मेध्याऽअतिथिः । धनऽस्पृतं । यं । वृषा । यं । उपऽस्तुतः ॥ १० ॥ यं । अग्निं । मेध्याऽअतिथिः ।
 कण्वः । ईधे । क्रतात् । अधि । तस्य । प्र । उपः । दीदियुः । तं । इमाः । ऋचः । तं ।
 अग्निं । वर्धयामसि ॥ ११ ॥ रायः । पृधि । स्वधाऽवः । अस्ति । हि । ते । अग्ने । देवे-
 षु । आप्यं । त्वं । वाजस्य । श्रुत्यस्य । राजसि । सः । नः । मृळ । महान् । अमि
 ॥ १२ ॥ ऊर्ध्वः । ऊं इति । सु । नः । ऊतये । तिष्ठ । देवः । नः । सविता ।
 ऊर्ध्वः । वाजस्य । मनिता । यत् । अञ्जिभिः । वायतऽभिः । विह-
 यामहे ॥ १३ ॥ ऊर्ध्वः । नः । पाहि । अल्लहसः । नि । केतुना । विश्वं । सं ।
 अन्त्रिणं । दह । कृधी । नः । ऊर्ध्वान् । चरथाय । जीवसे । विदा । देवेषु । नः ।
 दुवः ॥ १४ ॥ पाहि । नः । अग्ने । रक्षसं । पाहि । धृतेः । अराव्णः । पाहि ।
 रिषतः । उत । वा । जिघांसतः । बृहद्भानो इति बृहत्भानो । यविष्ठय ॥ १५ ॥ १० ॥

यनेव विष्वग्वि जह्यरावणस्तपुर्जम्भ यो अस्मध्रुक् ।

यो मर्त्यः शिशीति अत्यक्तुभिर्मा नः स रिपुरीशत ॥ १६ ॥

अग्निर्वित्रे सुवीर्यमग्निः कण्वाय सौभगम् ।

अग्निः प्रावन्मित्रोत मेध्यातिथिमग्निः माता उपस्तुतम् ॥ १७ ॥

अग्निना तुर्वशं यदु परावत उग्रादेवं हवामहे ।

अग्निर्नयन्नववास्त्वं बृहद्रथं तुर्वीति दस्यवे सहः ॥ १८ ॥

नि त्वामग्ने मनुर्दधे ज्योतिर्जनाय शश्वते ।

दीदेथ कण्वं ऋतजात उक्षितो यं नमस्यन्ति कृष्टयः ॥ १९ ॥

त्वेषासो अग्रेरमवन्तो अर्चयो भीमासो न प्रतीतये ।

रक्षस्विनः सदाभियातुमावतो विश्वं समन्त्रिणं दह ॥ २० ॥ ११ ॥

यनाइव । विष्वक् । वि । जहि । अरावणः । तपुर्जम्भ । यः । अस्मध्रुक् । यः ।

मर्त्यः । शिशीति । अति । अक्तुभिः । मा । नः । सः । रिपुः । ईशत ॥ १६ ॥

अग्निः । वित्रे । सुवीर्यं । अग्निः । कण्वाय । सौभगं । अग्निः । प्र । आवत् । मित्रा ।

उत । मेध्यऽअतिथिं । अग्निः । माता । उपस्तुतं ॥ १७ ॥ अग्निना । तुर्वशं । यदु ।

परावतः । उग्रादेवं । हवामहे । अग्निः । नयत् । नववास्त्वं । बृहद्रथं । तुर्वीति ।

दस्यवे । सहः ॥ १८ ॥ नि । त्वां । अग्ने । मनुः । दधे । ज्योतिः । जनाय । शश्वते ।

दीदेथ । कण्वं । ऋतजातः । उक्षितः । यं । नमस्यन्ति । कृष्टयः ॥ १९ ॥ त्वेषासः ।

अग्नेः । अमवन्तः । अर्चयः । भीमासः । न । प्रतिऽइतये । रक्षस्विनः । सदं । इत् ।

यातुमावतः । विश्वं । सं । अन्त्रिणं । दह ॥ २० ॥ ११ ॥

॥ ३७ ॥ १-१५ कण्वो घोरः कषिः ॥ मरुतो देवताः ॥ छन्दः-१, २, ४, ६-८, १२ गायत्री ।
३, ९, ११, १४, निचृद् गायत्री । ५ विराड् गायत्री । १० १५ पिपीलिकामभ्या निचृद्गायत्री १३ पादनिचृद्गाय-
त्री ॥ षड्जः स्वरः ॥

(३७) क्रीळं वः शर्धो मारुतमनुर्वाणं रथेशुभम् ।

कण्वो अभि प्र गायत ॥ १ ॥

ये पृषतीभिर्ऋष्टिभिः साकं वाशीभिरञ्जिभिः ।

अजायन्त स्वभानवः ॥ २ ॥

इहेव शृण्व एषां कशा हस्तेषु यददान् ।

नि यामञ्जित्रमृज्जते ॥ ३ ॥

प्र वः शर्धो य घृष्वये त्वेषशुम्नाय शुष्मिणे ।

देवत्तं ब्रह्म गायत ॥ ४ ॥

प्र शंस गोष्वघ्न्यं क्रीळं यच्छर्धो मारुतम् ।

जम्भे रसस्य वावृधे ॥ ५ ॥ १२ ॥

को वो वर्षिष्ठ आ नरो दिवश्च गमश्च धृतयः ।

यत्स्मीमन्तं न धूनुथ ॥ ६ ॥

क्रीळं । वः । शर्धः । मारुतं । अनुर्वाणं । रथेशुभं । कण्वोः । अभि । प्र । गायत
॥ १ ॥ ये । पृषतीभिः । ऋष्टिभिः । साकं । वाशीभिः । अञ्जिभिः । अजायन्त । स्वभान-
नवः ॥ २ ॥ इहेव । शृण्वे । एषां । कशाः । हस्तेषु । यत् । यददान् । नि । यामन् ।
ञ्जित्रं । मृज्जते ॥ ३ ॥ प्र । वः । शर्धो य । घृष्वये । त्वेषशुम्नाय । शुष्मिणे । देवत्तं ।
ब्रह्म । गायत ॥ ४ ॥ प्र । शंस । गोषु । अघ्न्यं । क्रीळं । यत् । शर्धः । मारुतं ।
जम्भे । रसस्य । वावृधे ॥ ५ ॥ १२ ॥ कः । वः । वर्षिष्ठः । आ । नरः । दिवः । च । गमः ।
च । धृतयः । यत् । मीं । अन्तं । न । धूनुथ ॥ ६ ॥

नि वः यामाय मानुषो दध उग्राय मन्यवे ।

जिहीत पर्वतो गिरिः ॥ ७ ॥

येषामज्मेषु पृथिवी जुजुर्वा इव विस्पतिः ।

भिया यामेषु रंजते ॥ ८ ॥

स्थिरं हि जानमेषां वयो मातुर्निरेतवे ।

यत्सीमानु द्विता शवः ॥ ९ ॥

उदु त्ये सूनवो गिरः काष्ठा अज्मेष्वन्नत ।

वाश्ना अभिजु यातवे ॥ १० ॥ १३ ॥

त्यं चिद्धा दीर्घं पृथुं मिहो नपातममृध्रम् ।

प्र च्यावयन्ति यामभिः ॥ ११ ॥

मरुतो यद्ध वः बलं जनो अचुच्यवीतन ।

गिरीरचुच्यवीतन ॥ १२ ॥

यद्ध यान्ति मरुतः सं ह ब्रुवतेऽध्वन्ना ।

गृणोति कश्चिदेवाम् ॥ १३ ॥

नि । वः । यामाय । मानुषः । दधे । उग्राय । मन्यवे । जिहीत । पर्वत । गिरिः ॥ ७ ॥
 येषां । अज्मेषु । पृथिवी । जुजुर्वान् इव । विस्पतिः । भिया । यामेषु । रंजते
 ॥ ८ ॥ स्थिरं । हि । जानं । एषां । वयोः । मातुः । निःस्पतवे । यत् । सीं । अनु ।
 द्विता । शवः ॥ ९ ॥ उदु । ऊं इति । त्ये । सूनवः । गिरः । काष्ठाः । अज्मेषु । अन्नत ।
 वाश्नाः । अभिजु । यातवे ॥ १० ॥ १३ ॥ त्यं । चित् । घृ । दीर्घं । पृथुं । मिहः । नपातं ।
 अमृध्रं । प्र । च्यावयन्ति । यामभिः ॥ ११ ॥ मरुतः । यत् । ह । वः । बलं । जनान् ।
 अचुच्यवीतन । गिरीन् । अचुच्यवीतन ॥ १२ ॥ यत् । ह । यान्ति । मरुतः । सं ।
 ह । ब्रुवते । अध्वन् । आ । गृणोति । कः । चित् । एषां ॥ १३ ॥

मह० १। अध्या० ३। व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० १। अक्ष० ८। सू० ३८

प्र यात शीर्भमाशुभिः सन्ति कण्वेषु वो दुवः ।

तत्रो षु मादयाध्वै ॥ १४ ॥

अस्ति हि ष्मा मदाय वः स्मसि ष्मा वयमेषाम् ।

विश्वं चिदायुर्जीवसे ॥ १५ ॥ १४ ॥

॥ ३८ ॥ १-१५ कण्वो घोर ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—१, ८, ११, १३, १५, ४, गायत्री ।
२, ६, ७, ९, १० निचृद्गायत्री । ३ पादनिचृद्गायत्री । ५, १२ पिपीलिका मध्या निचृत् । १४ यवमध्या
विराङ् गायत्री ॥ षड्ज स्वरः ॥

(३८) कद्धं नूनं कधप्रियः पिता पुत्रं न हस्तयोः ।

दध्रिध्वे वृक्तबर्हिषः ॥ १ ॥

कं नूनं कद्धो अर्थं गन्ता दिवो न पृथिव्याः ।

कं वो गावो न रण्यन्ति ॥ २ ॥

कं वः सुम्ना नव्यांसि मरुतः कं सुविता ।

कोऽविश्वानि सौभगा ॥ ३ ॥

प्र । यात । शीर्भं । आशुभिः । सन्ति । कण्वेषु । वोः । दुवः । तत्रो इति । सु ।
मादयाध्वै ॥ १४ ॥ अस्ति । हि । स्म । मदाय । वः । स्मसि । स्म । वयं । एषां ।
विश्वं । चित् । आयुः । जीवसे ॥ १५ ॥ १४ ॥

कत् । ह । नूनं । कधप्रियः । पिता । पुत्रं । न । हस्तयोः । दध्रिध्वे । वृक्त-
बर्हिषः ॥ १ ॥ कं । नूनं । कत् । वः । अर्थं । गन्तं । दिवः । न । पृथिव्याः । कं । वः ।
गावः । न । रण्यन्ति ॥ २ ॥ कं । वः । सुम्ना । नव्यांसि । मरुतः । कं । सुविता ।
कोऽइति । विश्वानि । सौभगा ॥ ३ ॥

यद्युयं पृश्निमातरो मतींसः स्यातन ।

स्तोता वो अमृतः स्यात् ॥ ४ ॥

मा वो मृगो न यवसे जरिता भूदजोऽयः ।

पथा यमस्य गादुप ॥ ५ ॥ १५ ॥

मो षु णः परापरा निऋतिर्दुर्हणा वधीत् ।

पटीष्ट तृष्ण्या सह ॥ ६ ॥

सत्यं त्वेषा अभवन्तो धन्वञ्चिदा रुद्रियासः ।

मिहं कृण्वन्त्यवाताम् ॥ ७ ॥

वाश्रेव विगुन्मिमाति वत्सं न माता सिषक्ति ।

यदेषां वृष्टिरसर्जि ॥ ८ ॥

दिवा चित्तमः कृण्वन्ति पर्जन्येनोदवाहेन ।

यत्पृथिवीं व्युन्दन्ति ॥ ९ ॥

यत् । यूयं । पृश्निमातरः । मतींसः । स्यातन । स्तोता । वः । अमृतः ।
 स्यात् ॥ ४ ॥ मा । वः । मृगः । न । यवसे । जरिता । भूत् ।
 अजोऽयः । पथा । यमस्य । गात् । उप ॥ ५ ॥ १५ ॥ मो इति । सु । नः । परा-
 परा । निऋतिः । दुःहना । वधीत् । पटीष्ट । तृष्ण्या । सह ॥ ६ ॥ सत्यं । त्वेषाः ।
 अभवन्तः । धन्वन् । चित् । आ । रुद्रियासः । मिहं । कृण्वन्ति । अवाताम् ॥ ७ ॥
 वाश्रेव । विगुन् । मिमाति । वत्सं । न । माता । सिषक्ति । यत् । एषां । वृष्टिः ।
 असर्जि ॥ ८ ॥ दिवा । चित् । तमः । कृण्वन्ति । पर्जन्येन । उदवाहेन । यत् । पृ-
 थिवीं । व्युन्दन्ति ॥ ९ ॥ अथ । स्वनात् । मरुतां । विश्वं । आ । सव्यं । पार्थिवं ।

अध॑ स्वनान्मरुतां विश्व॑मा सद्य॑ पार्थिवम् ।

अरे॑जन्त॒ प्र मानु॑षाः ॥ १० ॥ १६ ॥

मरु॑तो वी॒ळु॒पाणिभि॑श्चि॒त्रा रोध॑स्वतीरनु॑ ।

या॒तेम॑वि॒द्रयाम॑भिः ॥ ११ ॥

स्थि॒रा वः सन्तु॑ नेमयो रथा॑ अश्वा॑स एषाम् ।

सुसं॑स्कृता अ॒भीश॑वः ॥ १२ ॥

अच्छा॑ व॒दा तना॑ गिरा॒ जरा॑यै ब्रह्म॑णस्पतिम् ।

अग्निं॑ मि॒त्रं न दर्श॑तम् ॥ १३ ॥

मिमी॑हि श्लो॒कमा॑स्ये॒ पर्जन्य॑ इव त॒तनः॑ ।

गाय॑ गाय॒त्रमु॒क्थ्यम् ॥ १४ ॥

वन्द॑स्व मा॒रुतं॑ गुणं त्वे॒षं प॑नस्युम॒र्किणम्॑ ।

अ॒स्मे वृ॒द्धा अ॒सन्नि॒ह ॥ १५ ॥ १७ ॥

अरे॑जन्त । प्र । मानु॑षाः ॥ १० ॥ १६ ॥ मरु॑तः । वी॒ळु॒पाणि॑भिः । चि॒त्राः । रोध॑स्वतीः ।

अनु॑ । या॒त । ई॒ । अ॒वि॒द्रयाम॑भिः ॥ ११ ॥ स्थि॒राः । वः । सं॒तु । ने॒मयः॑ । रथाः॑ ।

अश्वा॑सः । ए॒षां । सु॒सं॑स्कृताः । अ॒भीश॑वः ॥ १२ ॥ अच्छा॑ । व॒दा । तना॑ । गिरा॑ ।

जरा॑यै । ब्रह्म॑णः । पति॑ । अ॒ग्निं । मि॒त्रं । न । दर्श॑तं ॥ १३ ॥ मिमी॑हि । श्लो॒कं ।

आ॒स्ये । पर्ज॑न्यः इव । त॒तनः॑ । गाय॑ । गा॒य॒त्रं । उ॒क्थ्यं ॥ १४ ॥ वन्द॑स्व । मा॒रुतं॑ ।

गणं॑ । त्वे॒षं । प॑नस्युं । अ॒र्किणं॑ । अ॒स्मे इति॑ । वृ॒द्धाः । अ॒सन् । इ॒ह ॥ १५ ॥ १७ ॥

॥ ३९ ॥ १—१० कण्वो घोर ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—१, ५, ९, पथ्याबृहती
 ७ उपरिष्ठाद्विराड् बृहती । २, ८, १०, विराट् सतः पङ्क्तिः । ४, ६, निचुत्सतः पङ्क्तिः । ३ अनुष्टुप्
 स्वरः—१, ५, ९, ७, मध्यमः । २, ८, १०, ४, ६, पञ्चमः । ३ गान्धारः ॥

(३९) प्र यदित्था परावतः शोचिर्न मानमस्यथ ।

कस्य क्रत्वा मरुतः कस्य वर्षमा कं याथ कं ह धूतयः ॥ १ ॥

स्थिरा वः सन्त्वायुधा पराणुदे वीळू उत प्रतिष्कभे ।

युष्माकमस्तु तविषी पनीयसी मा मर्त्यस्य मायिनः ॥ २ ॥

परा ह यत्स्थिरं हथ नरो वर्तयथा गुरु ।

वि याथन वनिनः पृथिव्या व्याशाः पर्वतानाम् ॥ ३ ॥

नहि वः शत्रुर्विविदे अधि यवि न भूम्यां रिशादसः ।

युष्माकमस्तु तविषी तना युजा रुद्रासो नू चिदाधृषे ॥ ४ ॥

प्र । यत् । इत्था । पराऽवतः । शोचिः । न । मानं । अस्यथ । कस्य । क्रत्वा । मरुतः ।
 कस्य । वर्षमा । कं । याथ । कं । ह । धूतयः ॥ १ ॥ स्थिरा । वः । सन्तु । आयुधा ।
 पराऽनुदे । वीळू । उत । प्रतिऽस्कभे । युष्माकं । अस्तु । तविषी । पनीयसी । मा ।
 मर्त्यस्य । मायिनः ॥ २ ॥ परा । ह । यत् । स्थिरं । हथ । नरः । वर्तयथा । गुरु । वि ।
 याथन । वनिनः । पृथिव्याः । वि । आशाः । पर्वतानां ॥ ३ ॥ नहि । वः । शत्रुः ।
 विविदे । अधि । यवि । न । भूम्यां । रिशादसः । युष्माकं । अस्तु । तविषी ।
 तना । युजा । रुद्रासः । नू । चित् । आऽधृषे ॥ ४ ॥ प्र । वेपयन्ति । पर्वतान् । वि ।

प्र वेपयन्ति पर्वतान्वि विश्वन्ति वनस्पतीन् ।

प्रो आरत मरुतो दुर्मदा इव देवासः सर्वया विशा ॥ ५ ॥ १८ ॥
उपो रथेषु पृषतीरयुग्ध्वं प्रष्टिर्वहति रोहितः ।

आ वो यामाय पृथिवी चिदश्रोदवीभयन्त मानुषाः ॥ ६ ॥
आ वो मक्षु तनाय कं रुद्रा अवो वृणीमहे ।

गन्ता नूनं नोऽवसा यथा पुरेत्या कण्वाय बिभ्युषे ॥ ७ ॥
युष्मेषितो मरुतो मर्त्येषित आ यो नो अभ्व ईषते ।

वि तं युयोत शवसा व्योजसा वि युष्माकाभिरुतिभिः ॥ ८ ॥
असामि हि प्रयज्यवः कण्वं दृढ प्रचेतसः ।

असामिभिर्मरुत आ न ऊतिभिर्गन्ता वृष्टिं न बिभ्युतः ॥ ९ ॥

विचन्ति । वनस्पतीन् । प्रो इति । आरत । मरुतः । दुर्मदाः इव । देवासः । सर्वया ।
विशा ॥ ५ ॥ १८ ॥ उपो इति । रथेषु । पृषतीः । अयुग्ध्वं । प्रष्टिः । वहति । रोहितः ।
आ । वः । यामाय । पृथिवी । चित् । अश्रोत् । अवीभयन्त । मानुषाः ॥ ६ ॥ आ । वः ।
मक्षु । तनाय । कं । रुद्राः । अवः । वृणीमहे । गन्तं । नूनं । नः । अवसा । यथा ।
पुरा । इत्या । कण्वाय । बिभ्युषे ॥ ७ ॥ युष्माऽइषितः । मरुतः । मर्त्येऽइषितः ।
आ । यः । नः । अभ्वः । ईषते । वि । तं । युयोत । शवसा । वि । व्योजसा । वि ।
युष्माकाभिः । ऊतिभिः ॥ ८ ॥ असामि । हि । प्रयज्यवः । कण्वं । दृढ । प्रचे-
तसः । असामिभिः । मरुतः । आ । नः । ऊतिभिः । गन्तं । वृष्टिं । न ।
बिभ्युतः ॥ ९ ॥

असाम्योजो बिभृथा सुदानवोऽसामि धृतयः शवः ।

ऋषिद्विषे मरुतः परिमन्यव इषुं न सृजत द्विषम् ॥ १० ॥ १९ ॥

॥ ४० ॥ १-८ कण्वो घोर ऋषिः ॥ बृहस्पतिर्देवता ॥ छन्दः-२, १ ८ निचूदुपरिगृह्यती । ५ पथ्याबृहती । ३, ७ आर्वीत्रिष्टुप् । ८, ६ शतःपङ्क्तिनिचूत्यर्वाङ्क्ति ॥ स्वरः-१ २, ८ ५ मध्यमः । ३, ७ धैवतः । ४, ६ पञ्चमः ॥

(४०) उतिष्ठ ब्रह्मणस्पति देवयन्तस्त्वेमहे ।

उप प्र यन्तु मरुतः सुदानव इन्द्र प्राशूर्भवा सचा ॥ १ ॥

त्वामिद्वि सहसस्पुत्र मर्त्य उपब्रूते धने हिते ।

सुवीर्यै मरुत आ स्वश्वयं दधीत यो व आचके ॥ २ ॥

प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः प्र देव्येतु सूनृता ।

अच्छा वीरं नर्यै पङ्क्तिराधसं देवा यज्ञं नयन्तु नः ॥ ३ ॥

यो वाघते ददाति सूनरं वसु स धत्ते अक्षिति श्रवः ।

तस्मा इळां सुवीरामा यजामहे सुप्रतूर्तिमनेहसम् ॥ ४ ॥

असामि । ओजः । बिभृथ । सुदानवः । असामि । धृतयः । शवः । ऋषि-
द्विषे । मरुतः । परिमन्यवे । इषुं । न । सृजत । द्विषं ॥ १० ॥ १९ ॥

उत् । तिष्ठ । ब्रह्मणः । पते । देवयन्तः । त्वा । ईमहे । उप । प्र । यन्तु ।
मरुतः । सुदानवः । इन्द्र । प्राशूः । भव । सचा ॥ १ ॥ त्वां । इत् । हि । सहसः ।
पुत्र । मर्त्यैः उपब्रूते । धने । हिते । सुवीर्यै । मरुतः । आ । सुअश्वयं । दधीत ।
यः । वः । आचके ॥ २ ॥ प्र । एतु । ब्रह्मणः । पतिः । प्र । देवी । एतु ।
सूनृता । अच्छ । वीरं । नर्यै । पङ्क्तिराधसं । देवाः । यज्ञं । नयन्तु । नः ॥ ३ ॥
यः । वाघते । ददाति । सूनरं । वसु । सः । धत्ते । अक्षिति । श्रवः । तस्मै । इळां ।
सुवीर्यै । आ । यजामहे । सुप्रतूर्ति । अनेहसं ॥ ४ ॥ प्र । नूनं । ब्रह्मणः । पतिः ।

प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिर्नमन्त्रं वदत्युक्थ्यम् ।

यस्मिन्निन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा देवा ओकांसि चक्रिरे ॥५॥२०॥

तमिद्वोचेमा विदथेषु शम्भुवं मन्त्रं देवा अनेहसम् ।

इमां च वाचं प्रतिहर्यथा नरो विश्वेद्वामा वो अश्ववत् ॥ ६ ॥

को देवयन्तमश्ववज्जनं को वृक्तबर्हिषम् ।

प्रप दाश्वान्पस्त्याभिरस्थितान्तर्वावत्क्षयं दधे ॥ ७ ॥

उप क्षत्रं पृञ्चीत हन्ति राजभिर्भये चित्सुक्षितिं दधे ।

नास्य वर्ता न तरुता महाधने नार्भे अस्ति वज्रिणः ॥ ८ ॥ २१ ॥

॥ ४१ ॥ १-९ कण्वो घोर ऋषिः ॥ देवता-१-३, ७-९ वरुणमित्रार्यमण । ४-६ आदित्याः ॥

छन्दः-१ ४, ५, ८, गायत्री । २, ३, ६ विराङ् गायत्री । ७, ९ निचुद्गायत्री ॥ १-९ षट्जः स्वरः ॥

(४१) यं रक्षन्ति प्रचेतसो वरुणो मित्रो अर्यमा ।

नू चित्स दभ्यते जनः ॥ १ ॥

मन्त्रं । वदति । उक्थ्यं । यस्मिन् । इन्द्रः । वरुणः । मित्रः । अर्यमा । देवाः । ओकां-
सि । चक्रिरे ॥५॥२०॥ तं । इत् । वोचेम । विदथेषु । शम्भुवं । मन्त्रं । देवाः । अने-
हसं । इमां । च । वाचं । प्रतिहर्यथा । नरः । विश्वा । इत् । वामा । वः । अश्ववत्
॥ ६ ॥ कः । देवयन्तं । अश्ववत् । जनं । कः । वृक्तबर्हिषं । प्रप । दाश्वान् ।
पस्त्याभिः । अस्थित । अंतःवावत् । क्षयं । दधे ॥ ७ ॥ उप । क्षत्रं । पृञ्चीत ।
हन्ति । राजभिः । भये । चित् । सुक्षितिं । दधे । न । अस्य । वर्ता । न । तरुता ।
महाधने । न । अर्भे । अस्ति । वज्रिणः ॥ ८ ॥ २१ ॥

यं । रक्षन्ति । प्रचेतसः । वरुणः । मित्र । अर्यमा । नू चित् । सः । दभ्यते ।
जनः ॥ १ ॥

यं बाहुतेव पिप्रति पान्ति मर्त्ये रिषः ।

अरिष्टः सर्व एधते ॥ २ ॥

वि दुर्गा वि द्विषः पुरो घ्नन्ति राजान एषाम् ।

नयन्ति दुरिता तिरः ॥ ३ ॥

सुगः पन्था अनृक्षर आदित्यास ऋतं यते ।

नात्रावग्वादो अस्ति वः ॥ ४ ॥

यं यज्ञं नयथा नर आदित्या ऋजुना पथा ।

प्र वः स धीतये नशत् ॥ ५ ॥ २२ ॥

स रत्नं मर्त्यो वसु विश्वं लोकमुत त्मना ।

अच्छा गच्छत्यस्तृतः ॥ ६ ॥

कथा राधाम सखायः स्तोमं मित्रस्यार्यम्णः ।

महि प्सरो वरुणस्य ॥ ७ ॥

मा वो घ्नन्तं मा शपन्तं प्रति वोचे देवयन्तम् ।

सुमैरिष्ट आ विवासे ॥ ८ ॥

यं । बाहुताऽइव । पिप्रति । पान्ति । मर्त्ये । रिषः । अरिष्टः । सर्वः ।
 एधते ॥ २ ॥ वि । दुःग्गा । वि । द्विषः । पुरः । घ्नन्ति । राजानः । एषां ।
 नयन्ति । दुःग्ता । तिरः ॥ ३ ॥ सुगः । पन्थाः । अनृक्षरः । आदित्यासः । ऋतं ।
 यते । न । अत्र । अवज्वादः । अस्ति । वः ॥ ४ ॥ यं । यज्ञं । नयथा । नरः । आदि-
 त्याः । ऋजुना । पथा । प्र । वः । सः । धीतये । नशत् ॥ ५ ॥ २२ ॥ सः । रत्नं ।
 मर्त्यः । वसु । विश्वं । लोकं । उत । त्मना । अच्छा । गच्छति । अस्तृतः ॥ ६ ॥ कथा ।
 राधाम । सखायः । स्तोमं । मित्रस्य । अर्यम्णः । महि । प्सरः । वरुणस्य ॥ ७ ॥
 मा । वः । घ्नन्तं । मा । शपन्तं । प्रति । वोचे । देवयन्तं । सुमैः । इह । वः । आ ।

अष्ट० १ । अध्या० ३ । व० २३, २४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ । अनु० ८ । सू० ४२

चतुरश्रिददमानाद्विभीयादा निधातोः ।

न दुःसुक्ताय स्पृहयेत् ॥ ९ ॥ २३ ॥

॥ ४२ ॥ १--१० कण्वो घोर ऋषिः ॥ प्रषा देवता ॥ छन्दः-१, ९ निचृज्ञायत्री । २, ३, ४--८, १० गायत्री । ४ विराट् गायत्री ॥ पञ्ज स्वरः ॥

(४२) सं पूषन्नध्वनस्तिर व्यंहो विमुचो नपात् ।

सक्ष्वा देव प्र णस्पूरः ॥ १ ॥

यो नः पूषन्नघो वृको दुःशेव आदिदेशति ।

अप स्म तं पथो जहि ॥ २ ॥

अप त्वं परिपन्थिनं मुषीवाणं हुरश्चितम् ।

दूरमधि सुतेरज ॥ ३ ॥

त्वं तस्य द्याविनोऽघशंसस्य कस्य चित् ।

पदाभि तिष्ठ तपुषिम् ॥ ४ ॥

आ तत्तं दस्र मन्तुमः पूषन्नवो वृणीमहे ।

येन पितृनचोदयः ॥ ५ ॥ २४ ॥

विवासे ॥ ८ ॥ चतुरः । चित् । ददमानात् । विभीयात् । आ । निधातोः । न ।
दुःसुक्ताय । स्पृहयेत् ॥ ९ ॥ २३ ॥

सं । पूषन् । अध्वनः । तिर । वि । अंहः । विमुचः । नपात् । सक्ष्वं । देव ।
प्र । नः । पुरः ॥ १ ॥ यः । नः । पूषन् । अघः । वृकः । दुःशेवः । आदिदेशति ।
अप । स्म । तं । पथः । जहि ॥ २ ॥ अप । त्वं । परिपन्थिनं । मुषीवाणं । हुरः । चितम् ।
दूरं । अधि । सुतेः । अज ॥ ३ ॥ त्वं । तस्य । द्याविनः । अघशंसस्य । कस्य । चित् ।
पदा । अभि । तिष्ठ । तपुषि ॥ ४ ॥ आ । तत् । ते । दस्र । मन्तुमः ।
पूषन् । अवः । वृणीमहे । येन । पितृन् । अचोदयः ॥ ५ ॥ २४ ॥

अधा॑ नो विश्वसौ॒भग॑ हिर॑ण्यवाशीम॒त्तम॑ ।

धना॑नि सु॒षणा॑ कृधि ॥ ६ ॥

अति॑ नः स॒श्रुता॑ नय सु॒गा नः सु॒पथा॑ कृणु ।

पू॒षन्नि॒ह क्रतुं॑ विदः ॥ ७ ॥

अ॒भि सू॒यव॑सं नय॒ न न॑वज्ज्वारो अध्व॑ने ।

पू॒षन्नि॒ह क्रतुं॑ विदः ॥ ८ ॥

शु॒ग्धि पू॒र्धि प्र यं॑सि च शि॒शीहि॑ प्रा॒स्युद॑रम् ।

पू॒षन्नि॒ह क्रतुं॑ विदः ॥ ९ ॥

न पू॒षणं॑ मे॒थाम॑सि सू॒क्तैर॑भि गृ॒णीम॑सि ।

वसू॑नि द॒स्ममी॑महे ॥ १० ॥ २५ ॥

॥ ४३ ॥ १—९ कण्वो घोर ऋषिः ॥ देवता—१, २, ४—६ रुद्रः । ३ मित्रावरुणौ । ७—९ सोमः ॥ छन्दः—१—८, ७, ८ गायत्री । ५ विगङ्गायत्री । ६ पादनिचृद्रायत्री । ९ अनुष्टुप ॥
स्वरः १—८ षट्ज । ९ गान्धारः ॥

(४३) कद्रु॒द्राय॑ प्र॒चेत॑से मी॒द्वुष्ट॑माय॒ तव्य॑से ।

वो॒चेम॑ श॒न्तमं॑ ह॒दे ॥ १ ॥

अधा॑ नः । विश्व॑सौ॒भग॑ । हिर॑ण्यवाशीम॒त्तम॑ । धना॑नि । सु॒सना॑ । कृधि ॥ ६ ॥ अति॑ ।

नः । स॒श्रुतः॑ । नय॑ । सु॒गा । नः । सु॒पथा॑ । कृणु । पू॒षन् । इह । क्रतुं॑ । विदः॑

॥ ७ ॥ अ॒भि । सू॒यव॑सं । नय॑ । न । न॑वज्ज्वारः । अध्व॑ने । पू॒षन् । इह । क्रतुं॑ ।

विदः॑ ॥ ८ ॥ शु॒ग्धि । पू॒र्धि । प्र । यं॑सि । च । शि॒शीहि॑ । प्रा॒ति । उ॒दरं॑ । पू॒षन् ।

इह । क्रतुं॑ । विदः॑ ॥ ९ ॥ न । पू॒षणं॑ । मे॒थाम॑सि । सू॒क्तैः । अ॒भि । गृ॒णीम॑सी ।

वसू॑नि । द॒स्म । ई॒महे ॥ १० ॥ २५ ॥

कद्रु॑ । रु॒द्राय॑ । प्र॒चेत॑से । मी॒द्वुः । श्र॒तमा॑य । तव्य॑मे । वो॒चेम॑ । श॒न्तमं॑ ।

यथा नो अदितिः कर्त्तृपक्षे नृभ्यो यथा गवे ।

यथा तोकाय रुद्रियम् ॥ २ ॥

यथा नो मित्रो वरुणो यथा रुद्रश्चिकेतनि ।

यथा विश्वे सजोषंसः ॥ ३ ॥

गाथर्पतिं मेधर्पतिं रुद्रं जलाषभेषजम् ।

तच्छ्रयोः सुम्नमीमहे ॥ ४ ॥

यः शुक्र इव सूर्यो हिरण्यमिव रोचते ।

श्रेष्ठो देवानां वसुः ॥ ५ ॥ २६ ॥

शं नः कर्त्तृर्वते सुगं मेषाय मेष्ये ।

नृभ्यो नारिभ्यो गवे ॥ ६ ॥

अस्मे सोम श्रियमधि नि धेहि शतस्य नृणाम् ।

महि श्रवस्तुविनृम्णम् ॥ ७ ॥

मा नः सोमपरिबाधो मारातयो जुहुरन्त ।

आ न इन्द्रो वाजे भज ॥ ८ ॥

हृदे ॥ १ ॥ यथा । नः । अदितिः । कर्त्तृ । पक्षे । नृभ्यः । यथा । गवे ।

यथा । तोकाय । रुद्रियम् ॥ २ ॥ यथा । नः । मित्रः । वरुणः । यथा । रुद्रः ।

चिकेतनि । यथा । विश्वे । सजोषंसः ॥ ३ ॥ गाथर्पतिं । मेधर्पतिं । रुद्रं ।

जलाषभेषजं । तत् । श्रयोः । सुम्नं । ईमहे ॥ ४ ॥ यः । शुक्रः इव । सूर्यः ।

हिरण्यमिव । रोचते । श्रेष्ठः । देवानां । वसुः ॥ ५ ॥ २६ ॥ शं । नः ।

कर्त्तृ । अर्वते । सुगं । मेषाय । मेष्ये । नृभ्यः । नारिभ्यः । गवे ॥ ६ ॥

अस्मे इति । सोम । श्रियं । अधि । नि । धेहि । शतस्य । नृणां । महि ।

श्रवः । तुविनृम्णं ॥ ७ ॥ मा । नः । सोमपरिबाधः । मा । मारातयः ।

जुहुरन्त । आ । नः । इन्द्रो इति । वाजे । भज ॥ ८ ॥

यास्ते प्रजा अमृतस्य परस्मिन्धामवृतस्य ।

मूर्धा नाभा सोम वेन आभूषन्तीः सोम वेदः ॥ ९ ॥ २७ ॥ ८ ॥

॥ नवमोऽनुवाकः ॥

॥ ४४ ॥ १—१४ प्रस्कण्य कृपि ॥ देवता १—१४ अग्निः ॥ छन्दः— १, ५ उपरिष्ठाद्विराट्बृहती ।
३ निचूटुपरिष्ठाद्वृहती । ५, ११ निचूटुपथावृहती । १२ भुविगवृहती । १३ पथावृहती । २, ४, ८ १४ विराट् ।
स्तः पंक्तिः । १० विराट्स्तिरपंक्तिः । ९ आधी त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१, ५, ३, ७, ११—१३ मध्यमः ।
२, ४, ६, ८, १४, १० पञ्चमः । ९ धैवतः ॥

(४४) अग्ने विवस्वदुषमश्चित्रं राधो अमर्त्य ।

आ दाशुषे जातवेदो वह्ना त्वमद्या देवो उषर्वुधं ॥ १ ॥

जुष्टो हि दूतो असि हव्यवाहनोऽग्ने रथिरेध्वराणाम् ।

सजूरश्वियाभुषसा सुवीर्यमस्मे धेहि श्रवो बृहत् ॥ २ ॥

अद्या दूतं वृणीमहे वसुमग्निं पुरुप्रियम् ।

धूमकेतुं भाकृजिकं व्युष्टिषु यज्ञानामध्वरश्रियम् ॥ ३ ॥

याः । ते । प्रजाः । अमृतस्य । परस्मिन् । धामन् । कृतस्य । मूर्धा ।
नाभा । सोम । वेनः । आभूषन्तीः । सोम । वेदः ॥ ९ ॥ २७ ॥ ८ ॥

॥ नवमोऽनुवाकः ॥

अग्ने । विवस्वत् । उपसः । चित्रं । राधः । अमर्त्य । आ । दाशुषे ।
जातवेदः । वह्ना । त्वं । अद्य । देवान् । उपःऽवुधः ॥ १ ॥ जुष्टः । हि ।
दूतः । असि । हव्यवाहनः । अग्ने । रथीः । अध्वराणां । सजूरः । श्वि-
भ्यां । उरसा । सुवीर्यं । अस्मे इति । धेहि । श्रवः । बृहत् ॥ २ ॥
अद्य । दूतं । वृणीमहे । वसुं । अग्निं । पुरुप्रियं । धूमकेतुं । भाःऽकृ-

श्रेष्ठं यविष्ठमतिथिं स्वाहुतं जुष्टं जनाय दाशुषे ।

देवाँ अच्छा यातवे जानवेदसमग्निमीळे व्युष्टिषु ॥ ४ ॥

स्तविष्यामि त्वामहं विश्वस्यामृत भोजन ।

अग्ने त्रानारममृतं मिथेध्य यजिष्ठं हव्यवाहन ॥ ५ ॥ २८ ॥

सुशंसो वोधि गृणते यविष्ठय मधुजिह्वः स्वाहुतः ।

प्रस्कण्वस्य प्रतिग्रायुर्जीवसे नमस्यादैव्यं जनम ॥ ६ ॥

होतारं विश्ववेदसं सं हि त्वा विश इन्धते ।

स आ वह पुरुहूत प्रचेतसोऽग्ने देवाँ इह द्रवत् ॥ ७ ॥

सवितारमुषसमश्विना भगमग्निं व्युष्टिषु क्षपः ।

कण्वासस्त्वा सुतमोमाम इन्धते हव्यवाहं स्वध्वर ॥ ८ ॥

जीकं । विऽउष्टिषु । यज्ञानां । अध्वरऽश्रियं ॥ ३ ॥ श्रेष्ठं । यविष्ठं । अतिथिं ।
 सुऽआहुतं । जुष्टं । जनाय । दाशुषे । देवान् । अच्छ । यातवे । जानवेदसं ।
 अग्निं । इळे । विऽउष्टिषु ॥ ४ ॥ स्तविष्यामि । त्वां । अहं । विश्वस्य । अमृत ।
 भोजन । अग्ने । त्रानारं । अमृतं । मिथेध्य । यजिष्ठं । हव्यवाहन ॥ ५ ॥ २८ ॥
 सुऽशंसः । वोधि । गृणते । यविष्ठय । मधुजिह्वः । सुऽआहुतः । प्रस्कण्वस्य ।
 प्रतिग्न । आयुः । जीवसे । नमस्य । दैव्यं । जनं ॥ ६ ॥ होतारं । विश्व-
 वेदसं । सं । हि । त्वा । विशः । इन्धते । सः । आ । वह । पुरुहूत ।
 प्रचेतसः । अग्ने । देवान् । इह । द्रवत् ॥ ७ ॥ सवितारं । उषसं ।
 अश्विना । भगं । अग्निं । विऽउष्टिषु । क्षपः । कण्वासः । त्वा । सुतमोमामः ।
 इन्धते । हव्यवाहं । सुऽअध्वर ॥ ८ ॥

पतिर्ह्यध्वराणामग्ने दृतो विशामसि ।

उष्वुध आ वह सोमपीतये देवाँ अद्य स्वर्दशः ॥ ९ ॥

अग्ने पूर्वा अनुषसो विभावसो दीदेथ विश्वदर्शतः ।

असि ग्रामेष्वविता पुरोहितोऽसि यज्ञेषु मानुषः ॥ १० ॥ २९ ॥

नि त्वां यज्ञस्य साधनमग्ने होतारमृत्विजम् ।

मनुष्वदेव धीमहि प्रचेतसं जिरं दूतममर्त्यम् ॥ ११ ॥

यदेवानां मित्रमहः पुरोहितोऽन्तरं यासि दूत्यम् ।

मिन्धोरिव प्रस्वनितास ऊर्मयोऽग्नेभ्राजन्ते अर्चयः ॥ १२ ॥

शुधि श्रुत्कर्ण वह्निभिर्देवैरग्ने स्यावभिः ।

आ सीदन्तु बर्हिषि मित्रो अर्यमा प्रातर्यावाणो अध्वरम् ॥ १३ ॥

पतिः । हि । अध्वराणां । अग्ने । दृतः । विशां । अमिं । उषःऽबुधः ।
 आ । वह । सोमऽपीतये । देवान् । अद्य । स्वःऽदृशः ॥ ९ ॥ अग्ने । पूर्वाः ।
 अनु । उषसः । विभावसो इति विभाज्वसो । दीदेथ । विश्वऽदर्शतः । असि ।
 ग्रामेषु । अविता । पुरःऽहितः । असि । यज्ञेषु । मानुषः ॥ १० ॥ २९ ॥
 नि । त्वा । यज्ञस्य । साधनं । अग्ने । होतारं । ऋत्विजं । मनुष्वत् । देव ।
 धीमहि । प्रऽचेतसं । जिरं । दूतं । अमर्त्यं ॥ ११ ॥ यत् । देवानां ।
 मित्रमहः । पुरःऽहितः । अंतरः । यासि । दूत्यं । मिन्धोःऽइव । प्रऽस्वनितासः ।
 ऊर्मयः । अग्नेः । भ्राजन्ते । अर्चयः ॥ १२ ॥ शुधि । श्रुत्कर्ण । वह्निभिः ।
 देवैः । अग्ने । स्यावभिः । आ । सीदन्तु । बर्हिषि । मित्रः । अर्यमा । प्रातःऽ-

शृण्वन्तु स्तोमं मरुतः सुदानवोऽग्निजिह्वा ऋतावृधः ।

पिबन्तु सोमं वरुणो धृतव्रतोऽश्विभ्यामुषसा सजुः ॥ १४ ॥ ३० ॥

॥ ४५ ॥ १—१० प्रस्कण्व काण्व ऋषिः ॥ १—१० अग्निदेवा देवता ॥ छन्दः—१ भुरिगु-
णिक् । ५ उष्णिक्, २, ३, ७, ८ अनुष्टुप् । ४ निचृदनुष्टुप् । ६, ९, १० त्रिगुणुष्टुप् ॥ स्वरः—१,
५ ऋषभः । २—४, ६—१० गान्धार ॥

(४५) त्वमग्ने वसुरिह रुद्रा आदित्या उत ।

यजा स्वध्वरं जनं मनुजानं घृतप्रुषम् ॥ १ ॥

श्रुष्टीवानो हि दाशुषे देवा अग्ने विचेतसः ।

तान्नोहिदश्व गिर्वणस्त्रयस्त्रिंशत्तमा वह ॥ २ ॥

प्रियमेधवदत्रिवजातवेदो विरूपवत् ।

अङ्गिरस्वन्महिब्रत प्रस्कण्वस्य श्रुधी हवम् ॥ ३ ॥

महिकेरव ऊतये प्रियमेधा अहृषत ।

राजन्तमध्वराणामग्निं शुक्लेण शोचिषा ॥ ४ ॥

यावानः । अध्वरं ॥ १३ ॥ शृण्वन्तु । स्तोमं । मरुतः । सुदानवः । अग्नि-
जिह्वा । ऋतुऽवृधः । पिबन्तु । सोमं । वरुणः । धृतव्रतः । अश्विभ्यां । उषसा ।
सजुः ॥ १४ ॥ ३० ॥

त्वं । अग्ने । वसुन् । इह । रुद्रान् । आदित्यान् । उत । यज । सुऽअध्वरं ।
जनं । मनुजानं । घृतप्रुषं ॥ १ ॥ श्रुष्टीवान् । हि । दाशुषे । देवाः । अग्ने ।
विचेतसः । तान् । रोहितऽअश्व । गिर्वणः । त्रयःस्त्रिंशत् । आ । वह ॥ २ ॥
प्रियमेधवत् । अत्रिवत् । जातवेदः । विरूपवत् । अङ्गिरस्वत् । महिब्रत ।
प्रस्कण्वस्य । श्रुधि । हवम् ॥ ३ ॥ महिकेरवः । ऊतये । प्रियमेधाः । अहृषत ।
राजन्तं । अध्वराणां । अग्निं । शुक्लेण । शोचिषा ॥ ४ ॥

घृतहवन सन्त्येमा उ षु श्रुधी गिरः ।

याभिः कण्वस्य सूनवो हवन्तेऽवसे त्वा ॥ ५ ॥ ३१ ॥

त्वां चित्रश्रवस्तम हवन्ते विश्व जन्तवः ।

शोचिष्केशं पुरुप्रियाग्नं हव्याय वोह्वे ॥ ६ ॥

नि त्वा होतारमृत्विजं दधिरे वसुवित्तमम् ।

श्रुत्कर्णं सप्रथस्तमं विप्रा अग्ने दिविष्टिषु ॥ ७ ॥

आ त्वा विप्रा अचुच्यवुः सुतसोमा अभि प्रथः ।

बृहद्भा बिभ्रतो हविरग्ने मतीय दाशुषे ॥ ८ ॥

प्रातर्यावः सहस्रकृत सोमपेयाय सन्त्य ।

इहाद्य दैव्यं जनं बर्हिः सादया वसो ॥ ९ ॥

अर्वाञ्च दैव्यं जनमग्ने यक्ष्व सहतिभिः ।

अयं सोमः सुदानवस्तं पात तिराअह्वयम् ॥ १० ॥ ३२ ॥

घृतऽआहवन । संत्य । इमाः । उं इति । सु । श्रुधि । गिरः । याभिः । कण्वस्य ।
 सूनवः । हवन्ते । अवसे । त्वा ॥ ५ ॥ ३१ ॥ त्वां । चित्रश्रवःस्तम । हवन्ते ।
 विश्व । जन्तवः । शोचिःष्केशं । पुरुऽप्रिय । अग्ने । हव्याय । वोह्वे ॥ ६ ॥
 नि । त्वा । होतारं । ऋत्विजं । दधिरे । वसुवित्तमम् । श्रुत्कर्णं । सप्रथःस्तमं ।
 विप्राः । अग्ने । दिविष्टिषु ॥ ७ ॥ आ । त्वा । विप्राः । अचुच्यवुः । सुतऽ-
 सोमाः । अभि । प्रथः । बृहत् । भाः । बिभ्रतः । हविः । अग्ने । मतीय ।
 दाशुषे ॥ ८ ॥ प्रातःस्यावः । सहऽस्रकृत । सोमऽपेयाय । संत्य । इह ।
 अद्य । दैव्यं । जनं । बर्हिः । आ । सादय । वसो इति ॥ ९ ॥ अर्वाञ्च ।
 दैव्यं । जनं । अग्ने । यक्ष्व । सहतिभिः । अयं । सोमः । सुदानवः ।
 तं । पात । तिराऽअह्वयं ॥ १० ॥ ३२ ॥

अष्ट० १ । अथवा० ३ । व० ३३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ । अनु० ९ । सू० ४६

॥ ४६ ॥ १—१५ प्ररुक्त्वः काण्व ऋषिः ॥ अश्विनो देवते ॥ छन्दः—१, १० विराड्गायत्री ।
३, ११, ६, १२, १४, गायत्री । ५, ७, ९, १३, १५, २, ४, ८, निबृहदायत्री ॥ १—१५
वज्रः स्वरः ॥

(४६) एषो उषा अपूर्व्या व्युच्छति प्रिया दिवः ।

स्तुषे वामश्विना बृहत् ॥ १ ॥

या दस्त्रा सिन्धुमातरा मनोतरा रयिणाम् ।

धिया देवा वसुविदा ॥ २ ॥

वच्यन्ते वां ककुहासो जूर्णायामधि विष्टपि ।

यद्वां रथो विभिष्पतात् ॥ ३ ॥

हविषा जारो अपां पिपतिं पपुरिर्नरा ।

पिता कुटंस्य चर्षणिः ॥ ४ ॥

आदारो वां मतीनां नासत्या मतवचसा ।

पातं सोमस्य धृष्णुया ॥ ५ ॥ ३३ ॥

एषो इति । उषाः । अपूर्व्या । वि । व्युच्छति । प्रिया । दिवः । स्तुषे ।
वां । अश्विना । बृहत् ॥ १ ॥ या । दस्त्रा । सिन्धुमातरा । मनोतरा ।
रयिणां । धिया । देवा । वसुविदा ॥ २ ॥ वच्यन्ते । वां । ककुहासः । जूर्णायाम् ।
अधि । विष्टपि । यद्वां । रथः । विभिः । पतात् ॥ ३ ॥ हविषा । जारः ।
अपां । पिपतिं । पपुरिः । नरा । पिता । कुटंस्य । चर्षणिः ॥ ४ ॥ आ-
दारः । वां । मतीनां । नासत्या । मतवचसा । पातं । सोमस्य । धृष्णुया
॥ ५ ॥ ३३ ॥

या नः पीपरदाश्विना ज्योतिष्मती तमस्तिरः ।

तामस्मे रासाथाभिषम् ॥ ६ ॥

आ नो नावा मतीनां यानं पाराय गन्तवे ।

युजाथामश्विना रथम् ॥ ७ ॥

अरित्रं वां दिवस्पृथु तीर्थे सिन्धूनां रथः ।

धिया युयुज्ज इन्दवः ॥ ८ ॥

दिवस्क्वाम इन्दवो वसु सिन्धूनां पदे ।

स्वं वृत्रिं कुहं धित्सथः ॥ ९ ॥

अभूदु भा उ अंशवे हिरण्यं प्रति सूर्यः ।

व्यख्यजिहयासितः ॥ १० ॥ ३४ ॥

अभूदु पारमेतवे पन्थां ऋतस्य साधुया ।

अदर्शि वि सुनिर्दिवः ॥ ११ ॥

या । नः । पीपरदा । अश्विना । ज्योतिष्मती । तमः ।
तिरः । तां । अस्मे इति । रासाथां । इषं ॥ ६ ॥ आ । नः । नावा ।
मतीनां । यानं । पाराय । गन्तवे । युजाथां । अश्विना । रथं ॥ ७ ॥
अरित्रं । वां । दिवः । पृथु । तीर्थे । सिन्धूनां । रथः । धिया । युयुज्जे ।
इन्दवः ॥ ८ ॥ दिवः । कृष्णामः । इन्दवः । वसु । सिन्धूनां । पदे । स्वं ।
वृत्रिं । कुहं । धित्सथः ॥ ९ ॥ अभूत् । ऊं इति । भाः । ऊं इति । अंशवे ।
हिरण्यं । प्रति । सूर्यः । वि । व्यख्यत् । जिहया । असितः ॥ १० ॥ ३४ ॥
अभूत् । ऊं इति । पारं । एतवे । पन्थाः । ऋतस्य । साधुऽया । अदर्शि ।

तत्तदिदंश्विनोर्बो जग्निता प्रति भूषति ।

मदे सोमस्य पिप्रतोः ॥ १२ ॥

व्रवमाना विवस्वति सोमस्य पीत्या गिरा ।

मनुष्वच्छभू आ गतम् ॥ १३ ॥

युवोरुषा अनु श्रियं परिज्मनोरुपाचरत् ।

ऋता वनथो अक्तुभिः ॥ १४ ॥

उभा पिबतमश्विनोभा नः शर्म यच्छतम् ।

अविद्रियाभिरुतिभिः ॥ १५ ॥ ३५ ॥ ३ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ ४७ ॥ १-१० प्रस्कण्वः काण्व ऋषिः ॥ अश्विनो देवते ॥ छन्द — १, ५ निचृत्पथ्या बृहती । ३, ७ पथ्या बृहती । ९ विराट् पथ्या बृहती । २, ६, ८ निचृत्सतः पक्तिः । ४, १० सतः पक्तिः ॥ स्वरः—१, ५, ३, ७, ९ मध्यमः । २, ६, ८, ४, १० पञ्चमः ॥

(४७) अयं वां मधुमत्तमः सुतः सोमं ऋतावृधा ।

तमश्विना पिबतं तिरोअह्वयं धत्तं रत्नानि दाशुषे ॥ १ ॥

वि । सुतिः । दिवः ॥ ११ ॥ तत्सतत् । इत् । अश्विनोः । अवः । जग्निता ।

प्रति । भूषति । मदे । सोमस्य । पिप्रतोः ॥ १२ ॥ व्रवमाना । विवस्वति ।

सोमस्य । पीत्या । गिरा । मनुष्वत् । शंभू इति शंसू । आ । गतं

॥ १३ ॥ युवोः । उषाः । अनु । श्रियं । परिज्मनोः । उपआचरत् ।

ऋता । वनथः । अक्तुभिः ॥ १४ ॥ उभा । पिबतं । अश्विना । उभा ।

नः । शर्म । यच्छतं । अविद्रियाभिः । उतिभिः ॥ १५ ॥ ३५ ॥ ३ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

अयं । वां । मधुमत्तमः । सुतः । सोमः । ऋतावृधा । तं । अश्विना ।
पिबतं । तिरोअह्वयं । धत्तं । रत्नानि । दाशुषे ॥ १ ॥

त्रिवन्धुरेण त्रिवृता सुपेशसा रथेना यातमश्विना ।

कण्वासो वां ब्रह्म कृण्वन्त्यध्वरे तेषां सु गृणुतं हवम् ॥२॥

अश्विना मधुमत्समं पातं सोममृतावृधा ।

अथाद्य दत्ता वसु बिभ्रता रथे द्वाभ्वांसमुप गच्छतम् ॥ ३ ॥

त्रिषधस्थे बर्हिषि विश्ववेदसा मध्वा यज्ञं मिमिक्षतम् ।

कण्वासो वां सुतसोमा अभिद्यवो युवां हवन्ते अश्विना ॥४॥

याभिः कण्वमभिष्टिभिः प्रावतं युवमश्विना ।

ताभिः प्वस्माँ अवतं शुभस्पती पातं सोममृतावृधा ॥५॥१॥

मुदासे दत्ता वसु बिभ्रता रथे पृक्षो बहन्मश्विना ।

रयिं समुद्रादुत वा दिवस्पर्यस्मे धत्तं पुरुस्पृहम् ॥ ६ ॥

त्रिवन्धुरेण । त्रिवृता । सुपेशसा । रथेन । आ । यातं । अश्विना ।
 कण्वासः । वां । ब्रह्म । कृण्वन्ति । अध्वरे । तेषां । सु । गृणुतं । हवम् ॥२॥ अश्विना ।
 मधुमत्समं । पातं । सोमं । ऋतवृधा । अथ । अद्य । दत्ता । वसु । बिभ्रता ।
 रथे । द्वाभ्वांसं । उप । गच्छतं ॥ ३ ॥ त्रिषधस्थे । बर्हिषि । विश्ववेदसा ।
 मध्वा । यज्ञं । मिमिक्षतं । कण्वासः । वां । सुतसोमाः । अभिद्यवः । युवां ।
 हवन्ते । अश्विना ॥ ४ ॥ याभिः । कण्वं । अभिष्टिभिः । प्र । आवतं । युवं ।
 अश्विना । ताभिः । सु । अस्मान् । अवतं । शुभः । प्रती इति । पातं । सोमं ।
 ऋतवृधा ॥ ५ ॥ १ ॥ मुदासे । दत्ता । वसु । बिभ्रता । रथे । पृक्षः । बहन् ।
 अश्विना । रयिं । समुद्रात् । उत । वा । दिवः । परि । अस्मे इति । धत्तं ।

यज्ञासत्या परावति यद्वा स्थो अधि तुर्वशे ।

अतो रथेन सुवृता न आ गतं साकं सूर्यस्य रुदिमभिः ॥७॥

अर्वाञ्चा वां सप्तयोऽध्वरश्रियो वहन्तु सवनेदुप ।

इषं पृश्नन्तां सुकृते सुदानं व आ बर्हिः सीदतं नरा ॥८॥

तेन नासत्या गतं रथेन सूर्यत्वचा ।

येन शश्वदुहथुर्दाशुषे वसु मध्वः सोमस्य पीतये ॥९॥

उक्थेभिर्वागवसे पुरुवसू अकैश्च नि ह्वयामहे ।

शश्वत्कण्वानां सदसि प्रिये हि कं सोमं पपथुराश्विना ॥१०॥२॥

॥ ४८ ॥ १-१६ प्रस्कष्य ऋषयः ॥ उषा देवता ॥ छन्दः-१, ३, ७, ९ विराट् पथ्या बृहती ।
५, ११, १३ निचृत्त पथ्या बृहती । १२ बृहती । १५ पथ्या बृहती । ४, ६, १४ विराट् सत पंक्तिः ।
२, १०, १६ निचृत्ततः पंक्तिः । ८ पंक्तिः ॥ स्वरः-१, २, ७, ९, ५, ११, १३, १२, १५ मध्यमः ।
४, ६, १४, २, १०, १६, ८ पञ्चमः ॥

(४८) सह वामेन न उषो व्युच्छा दुहितर्दिवः ।

सह धुम्नेन बृहता विभावरी राया देवि दास्वती ॥१॥

पुरुःस्पृहं ॥ ६ ॥ यत् । नासत्या । परावति । यत् । वा । स्थः । अधि ।
तुर्वशे । अतः । रथेन । सुवृता । नः । आ । गतं । साकं । सूर्यस्य ।
रुदिमभिः ॥ ७ ॥ अर्वाञ्चा । वां । सप्तयः । अध्वरश्रियः । वहन्तु । सवना ।
इत् । उषं । इषं । पृश्नन्तां । सुकृते । सुदानं व । आ । बर्हिः । सीदतं ।
नरा ॥ ८ ॥ तेन । नासत्या । आ । गतं । रथेन । सूर्यत्वचा । येन ।
शश्वत् । उहथुः । दाशुषे । वसु । मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ९ ॥ उक्थेभिः ।
अर्वाक् । अवसे । पुरुवसू इति पुरुवसू । अकैः । च । नि । ह्वया-
महे । शश्वत् । कण्वानां । सदसि । प्रिये । हि । कं । सोमं । पपथुः ।
अश्विना ॥ १० ॥ २ ॥

सह । वामेन । नः । उषः । वि । उच्छ । दुहितः । दिवः । सह ।
धुम्नेन । बृहता । विभावरी । राया । देवि । दास्वती ॥ १ ॥

अश्व॑वती॒र्णो॒मती॑र्विश्वसुविदो भूरि॑ च्यवन्त वस्तवे ।

उदी॑रय॒ प्रति॑ मा॒ सूनृ॑ता॒ उष॑श्चोद॒ राधो॑ म॒घोना॑म् ॥ २ ॥

उ॒वा॒सो॒पा उ॒च्छा॒न्न नु॑ दे॒वी जी॒रा रथा॑नाम् ।

ये अ॒स्या अ॒चर॑णेषु द॒धिरे॑ स॒मुद्रे॑ न श्र॒व॒स्य॒वः ॥ ३ ॥

उषो॑ ये ते प्र या॒मेषु॑ यु॒ञ्जते॑ म॒नो दा॒नाय॑ सूर॒यः ।

अत्रा॒ह॒ तत्क॑ण्वं ए॒षां क॑ण्व॒तमो॑ नाम॒ गृणा॑ति नृ॒णाम् ॥ ४ ॥

आ॒ या योष॑व॒ सून॑र्यु॒पा या॑ति प्रभु॒ञ्जती॑ ।

ज॒रय॑न्ती वृ॒ज्जनं॑ प॒हदी॑यन्॒ उत्पा॑तयति प॒क्षिणः॑ ॥ ५ ॥ ३ ॥

वि॒ या सृ॒जति॑ स॒मनं॑ व्य॒र्थिनः॑ प॒दं न वे॒त्योद॑ती ।

व॒यो नकि॑ष्टे प॒त्ति॒वांस॑ आ॒सते॑ व्यु॒ष्टौ वा॒जिनी॑वति ॥ ६ ॥

अश्व॑वतीः । गो॒अ॒मतीः । विश्व॑सुविदः । भूरि॑ । च्य॒वन्त॑ । वस्त॑वे । उ॒त् । उ॒दी॒रय॑ । प्रति॑ । मा॒ । सूनृ॑ताः । उ॒षः । चो॒द॑ । रा॒धः । म॒घोना॑म् ॥ २ ॥ उ॒वा॒स॑ । उ॒षाः । उ॒च्छा॒व । च॒ । नु॑ । दे॒वी । जी॒रा । रथा॑नाम् । ये । अ॒स्याः । अ॒चर॑णेषु । द॒धिरे॑ । स॒मुद्रे॑ । न । श्र॒व॒स्य॒वः ॥ ३ ॥ उ॒षः । ये । ते । प्र । या॒मेषु॑ । यु॒ञ्जते॑ । म॒नः । दा॒नाय॑ । सूर॒यः । अत्र॑ । अह॑ । तत् । क॑ण्वः । ए॒षां । क॑ण्व॒तमः । नाम॑ । गृ॒णाति॑ । नृ॒णां ॥ ४ ॥ आ॒ । य॒ । योषा॑व॒ । सून॑री । उ॒षाः । या॑ति । प्रभु॒ञ्जती॑ । ज॒रय॑न्ती । वृ॒ज्जनं॑ । प॒ह॒दी॒यत् । ई॒यते॑ । उ॒त् । पा॑तयति । प॒क्षिणः॑ ॥ ५ ॥ ३ ॥ वि॒ । या॒ । सृ॒जति॑ । स॒मनं॑ । वि॒ । अ॒र्थिनः॑ । प॒दं । न । वे॒त्ति॑ । ओ॒द॑ती । व॒यः । नकि॑ष्टः । ते । प॒त्ति॒वांसः॑ । आ॒सते॑ । वि॒उ॒ष्टौ । वा॒जिनी॑-

एषायुक्त पगवतः सूर्यस्योदयनादधि ।

ज्ञानं रथेभिः सुभगोषा इयं वि यात्यभि मानुषान् ॥ ७ ॥

विश्वमस्या नानाम चक्षमे जगज्ज्योतिष्कृणोति सूनरी ।

अप द्वेषो मघोनी दुहिता दिव उषा उच्छ्रदप सिधः ॥ ८ ॥

उष आ भाहि भानुना चन्द्रेण दुहितर्दिवः ।

आवहन्ती भूर्यस्मभ्यं सौभगं व्युच्छन्ती दिविष्टिषु ॥ ९ ॥

विश्वस्य हि प्राणनं जीवनं त्वे वि यदुच्छसिं सूनरि ।

सा नो रथेन बृहता विभावरि श्रुधि चित्रामघे हवम् ॥ १० ॥ ४ ॥

उषो वाजं हि वंस्व यश्चित्रो मानुषे जने ।

तेना वह सुकृतो अध्वरा उप ये त्वा गुणन्ति वह्यः ॥ ११ ॥

वति ॥ ६ ॥ एषा । अयुक्त । पगवतः । सूर्यस्य । उत्अयनात् । अधि ।
 ज्ञतं । रथेभिः । सुभगा । उषाः । इयं । वि । याति । अभि । मानुषान् ॥ ७ ॥
 विश्वं । अस्याः । नानाम । चक्षमे । जगत् । ज्योतिः । कृणोति । सूनरी । अप । द्वेषः ।
 मघोनी । दुहिता । दिवः । उषाः । उच्छ्रत् । अप । सिधः ॥ ८ ॥ उषः । आ ।
 भाहि । भानुना । चन्द्रेण । दुहितः । दिवः । आवहन्ती । भूरि । अस्मभ्यं ।
 सौभगं । विउच्छन्ती । दिविष्टिषु ॥ ९ ॥ विश्वस्य । हि । प्राणनं ।
 जीवनं । त्वे इति । वि । यत् । उच्छसिं । सूनरि । सा । नः । रथेन । बृहता ।
 विभाजुरि । श्रुधि । चित्रामघे । हवम् ॥ १० ॥ ४ ॥ उषः । वाजं । हि । वंस्व ।
 यः । चित्रः । मानुषे । जने । तेन । आ । वह । सुकृतः । अध्वरान् । उप ।
 ये । त्वा । गुणन्ति । वह्यः ॥ ११ ॥

विश्वान्देवाँ आ ब॒ह सोम॑पीतयेऽन्तरिक्षादु॒षस्त्वम् ।

सास्मासु॑ धा गोम॒दश्वा॑वदुक्थ्य॒मुषो॑ वाजँ सु॒वीर्य॑म् ॥१२॥

यस्या रु॒शन्तो अ॒र्चयः॑ प्रति॒ भद्रा॑ अदृक्षत ।

सा नो॑ र॒यिं विश्व॑वारं सु॒पेश॑समुषा द॒दातु॑ सु॒गम्य॑म् ॥ १३ ॥

ये चि॒द्धि त्वा॑मृषयः पूर्वं ऊ॒तये॑ जु॒हुरे॑ऽवसे महि ।

सा नः॑ स्तोमाँ अ॒भि गृ॑णीहि रा॒घसोषः॑ शु॒क्रेण॑ शोचिषा ॥१४॥

उषो॑ यद॒द्य भानु॑ना वि द्वा॒रावृ॑णवो दि॒वः ।

प्र नो॑ यच्छ॒तादवृ॑कं पृथु॒ छर्दिः॑ प्र दे॒वि गोम॑तीरिषः ॥१५॥

सं नो॑ रा॒या बृ॒हता॑ विश्वपे॒शसा॑ मि॒मिक्ष्वा॑ समि॒ळाभि॑रा ।

सं द्यु॒म्नेन॑ विश्व॒तुरोषो॑ महि सं वाजैर्वा॒जिनी॑वति ॥१६॥

विश्वान् । देवान् । आ । ब॒ह । सोम॑पीतये । अन्त-
रिक्षात् । उ॒षः । त्वं । सा । अ॒स्मासु॑ । धाः । गोम॒त् । अ॒श्व॑ऽवत् । उ-
क्थ्यं । उ॒षः । वाजँ । सु॒वीर्यं॑ ॥ १२ ॥ यस्याः । रु॒शन्तः । अ॒र्चयः । प्रति॑ ।
भ॒द्राः । अदृ॑क्षत । सा । नः । र॒यिं । विश्व॑वारं । सु॒पेश॑सं । उ॒षाः । द॒दातु॑ ।
सु॒गम्यं॑ ॥ १३ ॥ ये । चि॒त् । हि । त्वां । ऋष॑यः । पूर्वं । ऊ॒तये॑ । जु॒हुरे॑ ।
अ॒वसे॑ । महि॑ । सा । नः । स्तोमाँ । अ॒भि । गृ॑णीहि । रा॒घसा॑ । उ॒षः ।
शु॒क्रेण॑ । शोचि॑षा ॥ १४ ॥ उ॒षः । यत् । अ॒द्य । भानु॑ना । वि । द्वा॒रौ ।
ऋ॒णवः॑ । दि॒वः । प्र । नः । यच्छ॒तात् । अ॒वृकं॑ । पृथु॑ । छर्दिः । प्र । दे॒वि ।
गोम॑तीः । इषः ॥ १५ ॥ सं । नः । रा॒या । बृ॒हता॑ । विश्वपे॒शसा॑ ।
मि॒मिक्ष्वा॑ । सं । इ॒ळाभिः॑ । आ । सं । द्यु॒म्नेन॑ । विश्व॒तुरा॑ ।
उ॒षः । महि॑ । सं । वाजैः॑ । वा॒जिनी॑वति ॥ १६ ॥ ५ ॥

॥ ४९ ॥ १—४ प्रस्कण्वः काण्व ऋषि ॥ उषा देवता ॥ निचृदनुष्टुप् छन्द ॥ गान्धार स्वरः ॥

(४९) उषो भद्रेभिरा गहि दिविश्चिद्रोचनादधि ।

वहन्त्वरुणप्सव उप त्वा सोमिनो गृहम् ॥ १ ॥

सुपेशसं सुखं रथं यमध्यस्था उषस्त्वम् ।

तेना सुश्रवसं जनं प्रावाद्य दुहितर्दिवः ॥ २ ॥

वयश्चित्ते पतत्रिणो छिपचतुष्पदजुनि ।

उषः प्रारन्नृतूरनु दिवा अन्तर्भ्यस्परि ॥ ३ ॥

व्युच्छन्ती हि रश्मिभिर्विश्वमाभसि रोचनम् ।

तां त्वामुषर्वसूयवो गीभिः कण्वा अहृषत ॥ ४ ॥ ६ ॥

॥ ५० ॥ १-१३ प्रस्कण्वः काण्व ऋषि ॥ सूर्यो देवता ॥ छन्द - १ निचृदायत्री । २, ४, ८, ९ पिपीलिकामध्या निचृदायत्री । ३ गायत्री । ५ यवमध्या विगङ्गायत्री । १०, ११ निचृदनुष्टुप् । १२, १३ अनुष्टुप् ॥ स्वर - १ गान्धार । १०, १३ गान्धार ॥

(५०) उदुत्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः ।

दृशे विश्वाय सूर्यम् ॥ १ ॥

उषः । भद्रेभिः । आ । गहि । दिवः । चित् । रोचनात् । अधि । वहंतु । अरु
णप्सवः । उप । त्वा । सोमिनः । गृहं ॥ १ ॥ सुपेशसं । सुखं । रथं ।
यं । अधिऽअस्थाः । उषः । त्वं । तेन । सुश्रवसं । जनं । प्र । अव ।
अद्य । दुहितः । दिवः ॥ २ ॥ वयः । चित् । ते । पतत्रिणः । छिपत् ।
चतुऽपत् । अजुनि । उषः । प्र । आरन् । क्रतून् । अनु । दिवः । अन्तर्भ्यः । परि ॥ ३ ॥
व्युच्छन्ती । हि । रश्मिभिः । विश्वं । आऽमाभिः । रोचनं । तां । त्वां ।
उषः । वसुसूयवः । गीभिः । कण्वाः । अहृषत् ॥ ४ ॥ ६ ॥

उत् । ऊं इति । न्यं । जातवेदसं । देवं । वहन्ति । केतवः । दृशे ।
विश्वाय । सूर्यं ॥ १ ॥

अप॒ त्ये ता॒यवो॑ यथा॒ नक्ष॑त्रा यन्त्य॒क्तुभिः॑ ।

सूरा॑य वि॒श्वच॑क्ष॒से ॥ २ ॥

अदृ॑श्रमस्य के॒तवो॑ वि रु॒श्मयो॑ जनाँ॒ अनु॑ ।

भ्राज॑न्तो अ॒ग्रयो॑ यथा ॥ ३ ॥

तरा॑णिर्वि॒श्वदर्श॑तो ज्योति॒ष्कृद॑सि सूर्य॑ ।

विश्व॑मा भा॒सि रो॒चनम् ॥ ४ ॥

प्रत्य॑ङ् दे॒वानां॑ वि॒शः प्र॒त्यङ्मु॑दे॒षि मा॑नु॒षान् ।

प्र॒त्यङ्मि॒श्वं स्व॑र्दृ॒शे ॥ ५ ॥ ७ ॥

येना॑ पाव॒क च॑क्ष॒सा भु॑र॒ण्यन्तं॑ जनाँ॒ अनु॑ ।

त्वं व॑रु॒ण प॒श्यसि॑ ॥ ६ ॥

वि व्या॑मेषि॒ रज॑स्पृ॒थ्वहा॑ मिमा॒नो अ॒क्तुभिः॑ ।

प॒श्य॒जन्मा॑नि सूर्य॑ ॥ ७ ॥

अप॒ । त्ये । ता॒यवः । यथा । नक्ष॑त्रा । यन्ति । अ॒क्तुभिः । सूरा॑य ।
वि॒श्वच॑क्ष॒से ॥ २ ॥ अदृ॑श्रं । अ॒स्य । के॒तवः । वि । रु॒श्मयः ।
जना॑न् । अनु॑ । भ्राज॑न्तः । अ॒ग्रयः । यथा ॥ ३ ॥ तरा॑णिः ।
वि॒श्वदर्श॑तः । ज्योति॒ष्कृत् । अ॒सि । सूर्य॑ । वि॒श्वं । आ । भा॒सि ।
रो॒चनं ॥ ४ ॥ प्र॒त्यङ् । दे॒वानां॑ । वि॒शः । प्र॒त्यङ् । उद् । ए॒षि । मा॑नु॒षान् ।
प्र॒त्यङ् । वि॒श्वं । स्वः । दृ॒शे ॥ ५ ॥ ७ ॥ येन॑ । पाव॒क । च॑क्ष॒सा । भु॒र॒॒ण्यन्तं॑ । जना॑न् । अनु॑ । त्वं । व॑रु॒ण । प॒श्यसि॑ ॥ ६ ॥ वि । व्या॑ । ए॒षि ।
रजः । पृ॒थु । अहा॑ । मिमा॑नः । अ॒क्तुभिः । प॒श्यन् । जन्मा॑नि । सूर्य॑ ॥ ७ ॥

सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य ।

शोचिष्केशं विचक्षण ॥ ८ ॥

अयुक्त सप्त शुन्ध्युवः सरो रथस्य नृत्यः ।

ताभिर्याति स्वयुक्तिभिः ॥ ९ ॥

उद्यं तमसपरि ज्योतिष्पद्यन्त उत्तरम् ।

देवं देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम् ॥ १० ॥

उद्यन्नद्य मित्रमह आरोहन्नुतरां दिवम् ।

हृद्रोगं मम सूर्य हरिमाणं च नाशय ॥ ११ ॥

शुकेषु मे हरिमाणं रोपणाकासु दध्मसि ।

अथो हारिद्रवेषु मे हरिमाणं नि दध्मसि ॥ १२ ॥

उदगादयमादित्यो विश्वेन सहसा सह ।

द्विषन्तं मह्यं रुन्धयन्मो अहं द्विषते रधम् ॥ १३ ॥ ८॥९॥

सप्त । त्वा । हरितः । रथे । वहन्ति । देव । सूर्य । शोचिःस्केशं । विचक्षण

॥ ८ ॥ अयुक्त । सप्त । शुन्ध्युवः । सरोः । रथस्य । नृत्यः । ताभिः । याति ।

स्वयुक्तिभिः ॥ ९ ॥ उत् । उद्यं । तमसः । परि । ज्योतिः । पद्यन्तः ।

उत्तरं । देवं । देवत्रा । सूर्यं । अगन्म । ज्योतिः । उत्तमं ॥ १० ॥

उत्त्यन् । अद्य । मित्रमहः । आरोहन् । उत्तरां । दिवं । हृद्रोगं ।

मम । सूर्यं । हरिमाणं । च । नाशय ॥ ११ ॥ शुकेषु । मे । हरिमाणं ।

रोपणाकासु । दध्मसि । अथो इति । हारिद्रवेषु । मे । हरिमाणं । नि ।

दध्मसि ॥ १२ ॥ उत् । अगात् । अयं । आदित्यः । विश्वेन । सहसा ।

सह । द्विषन्तं । मह्यं । रुन्धयन् । मो इति । अहं । द्विषते । रधं ॥ १३ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ दशमोऽनुवाकः ॥

॥ ५१ ॥ १-१५ मय्य आदिगम ऋषि ॥ दन्द्रो देवता ॥ छन्द - १, ९ १० जगती ।

२, ५, ८ विगट् जगती । ११-१३ निचृज्जगती । ३, ४ भुरिक् त्रिष्टुप् । ६, ७, त्रिष्टुप् । १४, १५ विगट् त्रिष्टुप् ॥ स्वर - १, २, ९, १० ५, ११-१३, ८ निपाद । ३, ४, ६, ७, १४, १५ धेवतः ॥

(५१) अ॒भि त्वं मे॒षं पु॒रु॒ह॒त॒मृ॒ग्मि॒य॒मिन्द्रं॑ गी॒र्भिर्म॑द॒ता व॒स्वो अ॒र्ण॒व॒म ।
यस्य॑ द्या॒वो न वि॒चर॑न्ति॒ मानु॑षा भु॒जे म॑हि॒ष्ठ॒म॒भि विप्र॑मर्चत ॥ १ ॥
अ॒भीम॑वन्वन्त्स्व॒भिष्टि॑मू॒तयो॑ऽन्तरि॒क्ष॒प्रां त॒विषी॑भिरावृ॒तम ।
इन्द्रं॑ दक्षा॒सः कृ॒भ॒वो म॒द॒च्युतं॑ श॒त॒क्र॒तुं ज॒व॒नी स॒नृ॒ता॒र॒ह॒त् ॥ २ ॥
त्वं गो॒त्र॒म॒ङ्गि॒रो॒भ्योऽवृ॒णो॒रपो॒तात्र॑ये श॒त॒दु॒रेषु॑ गा॒तु॒वित् ।
स॒सेन॑ चि॒द्वि॒म॒दाय॑व॒हो व॒स्वाजा॑वा॒द्रि वा॒व॒सा॒नस्य॑ न॒र्तय॑न् ॥ ३ ॥

॥ दशमोऽनुवाकः ॥

अ॒भि । त्वं । मे॒षं । पु॒रु॒ह॒त॒मृ॒ग्मि॒य॒मिन्द्रं॑ । गी॒र्भिः ।
म॒द॒त । व॒स्वः । अ॒र्ण॒वं । यस्य॑ । द्या॒वः । न । वि॒चर॑न्ति । मानु॑षा ।
भु॒जे । म॑हि॒ष्ठं । अ॒भि । विप्र॑ । अ॒र्चत ॥ १ ॥ अ॒भि । ईं । अ॒व॒न्व॒न् ।
सु॒अ॒भिष्टि॑ । ऊ॒त॒यः । अ॒न्तरि॑क्ष॒प्रां । त॒विषी॑भिः । आ॒वृ॒तं । इन्द्रं॑ ।
दक्षा॑सः । कृ॒भ॒वः । म॒द॒च्युतं॑ । श॒त॒क्र॒तुं । ज॒व॒नी । स॒नृ॒ता । आ ।
अ॒र॒ह॒त् ॥ २ ॥ त्वं । गो॒त्रं । अ॒ङ्गि॒रो॒भ्यः । अ॒वृ॒णोः । अप॑ । उ॒त ।
अ॒त्र॒ये । श॒त॒दु॒रेषु॑ । गा॒तु॒वित् । स॒सेन॑ । चि॒त् । वि॒म॒दाय॑ । अ॒व॒हः ।
वसु॑ । आ॒जौ । अ॒द्रि । व॒व॒सा॒नस्य॑ । न॒र्तय॑न् ॥ ३ ॥ त्वं । अ॒पां । अ॒पि॒ऽ-

त्वमपामपिधानावृणोरपाधारयः पर्वते दानुमद्रसु ।

वृत्रं यदिन्द्र शवसावधीरहिमादित्मर्यं दिव्यारोहयो दृशे ॥ ४ ॥

त्वं मायाभिरप मायिनोऽधमः स्वाधाभिर्ये अधि शुसावजुह्वत ।

त्वं पिप्रोऽनृमणः प्रारुजः पुरः प्र क्रजिश्चानं दस्युहृत्येष्वाविथ ॥ ५ ॥ ९ ॥

त्वं कुत्सं शुष्णहृत्येष्वाविथारन्धयोऽतिथिग्व शम्बरम् ।

महान्तं चिदबुदं नि क्रमीः पदा मनादेव दस्युहृत्याय जज्ञिषे ॥ ६ ॥

त्वे विश्वा तविषी मध्यगिता तव राधः सोमपीथाय हर्षते ।

तव वज्राश्चिकिते बाहोर्हितो वृश्चा शत्रोरव विश्वानि वृण्ण्या ॥ ७ ॥

धाना । अवृणोः । अप । आधारयः । पर्वते । दानुमद्रसु । वसु । वृत्रं ।

यत् । इन्द्र । शवसा । अवधीः । अहि । आत् । इत् । सूर्य । दिवि ।

आ । अरोहयः । शे ॥ ४ ॥ त्वं । मायाभिः । अप । मायिनः । अधमः ।

स्वधाभिः । ये । अधि । शुभ्रैः । अजुह्वत । त्वं । पिप्रोः । नृमणः । प्र । अरु-

जः । पुरः । प्र । क्रजिश्चानं । दस्युहृत्येषु । आविथ ॥ ५ ॥ ९ ॥ त्वं ।

कुत्सं । शुष्णहृत्येषु । आविथ । अरन्धयः । अतिथिग्व । शम्बरं । महान्तं ।

चित् । अर्बुदं । नि । क्रमीः । पदा । मनात् । एव । दस्युहृत्याय ।

जज्ञिषे ॥ ६ ॥ त्वे इति । विश्वा । तविषी । मध्यग । हिता । तव । राधः ।

सोमपीथाय । हर्षते । तव । वज्रः । चिकिते । बाहोः । हितः । वृश्चा ।

शत्रोः । अर्वा । विश्वानि । वृण्ण्या ॥ ७ ॥

॥ ५० ॥ १-१५ सव्य आद्विस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१. ८ भुक्तिः त्रिष्टुप् ।
७ त्रिष्टुप् । ९, १० स्वराद् त्रिष्टुप् । १२, १३, १५ निचृत त्रिष्टुप् । २-४ निचृजगती । ५, १४
जगती । ६, ११ विराड् जगती ॥ स्वर—१, ७—९ १०, १२ १३ १५ ध्रुवतः । २-६, १०,
१४ निषाद ॥

(५२) त्वं सु मेघं महया स्वर्धिदं गतं यस्य सुभ्वः साकभीरते ।
अत्यं न वाजं हवन्स्यदं रथमेन्द्रं ववृत्यामवसे सुवृक्तिभिः ॥ १ ॥
स पर्वतो न ध्रुणेऽवच्युतः महस्रमूतिस्तविषीषु वावृधे ।
इन्द्रो यद्वृत्रमवधीनदीवृतमुञ्जन्नर्णांसि जहृषाणो अन्धसा ॥ २ ॥
स हि हारो हरिषु वत्र ऊर्धनि चन्द्रबुध्नो मदवृद्धो मनीषिभिः ।
इन्द्रं तमहे स्वपस्यया धिया महिष्ठरातिं स हि पाप्रिरन्धसः ॥ ३ ॥
आ यं पृणन्ति दिवि सन्नवर्हिषः समुद्रं न सुभ्वः स्वा अभिष्टयः ।
तं वृत्रहत्ये अनु तस्थुस्तयः शुष्मा इन्द्रमवाता अहुतप्सवः ॥ ४ ॥

त्वं । सु । मेघं । महय । स्वःऽविदं । गतं । यस्य । सुभ्वः । साकं ।
भीरते । अत्यं । न । वाजं । हवन्स्यदं । रथं । आ । इन्द्रं । ववृत्यां ।
अवसे । सुवृक्तिभिः ॥ १ ॥ सः । पर्वतः । न । ध्रुणेऽवच्युतः ।
महस्रमूतिः । तविषीषु । वावृधे । इन्द्रः । यतः । वृत्रं । अवधीत । नदीऽवृतं ।
मुञ्जन् । अर्णांसि । जहृषाणः । अन्धसा ॥ २ ॥ सः । हि । हर । हरिषु ।
वत्रः । ऊर्धनि । चन्द्रबुध्नः । मदवृद्धः । मनीषिभिः । इन्द्रं । तं । अहे । सुअ-
पस्यया । धिया । महिष्ठरातिं । सः । हि । पाप्रिः । अन्धसः ॥ ३ ॥ आ ।
यं । पृणन्ति । दिवि । सन्नवर्हिषः । समुद्रं । न । सुभ्वः । स्वा । अभिष्टयः ।
तं । वृत्रहत्ये । अनु । तस्थुः । उतयः । शुष्माः । इन्द्रं । अवाताः । अहु-
तप्सवः ॥ ४ ॥ अभि । स्वऽष्टिं । मदं । अस्य । युध्यतः । रुध्वीऽव ।

अभि स्ववृष्टिं मदे अस्य युध्यतो रघ्वीरिव प्रवणे संस्रुतयः ।
 इन्द्रो यद्वज्री धृषमाणो अन्धसा भिनद्वलस्य परिधीं रिव त्रितः ॥ १२ ॥
 परीं घृणा चरति तित्विषे शवोऽपो वृत्वी रजसो बुधमाशयत् ।
 वृत्रस्य यत्प्रवणे दुर्गृभिश्चनो निजघन्य हन्वोरिन्द्र तन्यतुम् ॥ ६ ॥
 हृदं न हि त्वा न्युषन्तूर्मयो ब्रह्माणीन्द्र तव यानि वर्धना ।
 त्वष्टा चित्ते युज्यं वावृधे शर्वस्तुतश्च वज्रमभिमूत्योजसम् ॥ ७ ॥
 जघन्वाँ उ हरिभिः संभृतक्रतुविन्द्र वृत्रं मनुषे गातुपन्नपः ।
 अयच्छथा बाहोर्वज्रमायसमधारयो दिव्या सूर्यं दृशे ॥ ८ ॥
 बृहत्स्वश्चन्द्रममवद्यदुक्थ्यमकृण्वत भियसा रोहणं दिवः ।
 यन्मानुषप्रधना इन्द्रसूतयः स्वर्नृषाचो मरुतोऽमदन्ननु ॥ ९ ॥

प्रवणे । संस्रुः ॥ ऊतयः । इंद्रः । यत् । वज्री । धृषमाणः । अन्धसा । भिनत् । वलस्य । परिधीन्ऽइव । त्रितः ॥ १२ ॥ परि । ईम् । घृणा । चरति । तित्विषे । शवः । अपः । वृत्वी । रजसः । बुध्नं । आ । अशयत् । वृत्रस्य । यत् । प्रवणे । दुःऽगृभिश्चनः । निऽजघन्ध । हन्वोः । इंद्र । तन्यतुं ॥ ६ । हृदं । न । हि । त्वा । निऽकृषन्ति । तूर्मयः । ब्रह्माणि । इंद्र । तव । यानि । वर्धना । त्वष्टा । चित् । ते । युज्यं । वावृधे । शर्वः । तुतस् । वज्रं । अभिमूत्योऽओजसं ॥ ७ ॥ जघन्वान् । ऊंइति । हरिभिः । संभृतक्रतो इति । संभृतक्रतो । इंद्र । वृत्रं । मनुषे । गातुपन्नपः । अपः । अयच्छथाः । बाहोः । वज्रं । आयसं । आधारयः । दिवि । आ । सूर्यं । दृशे ॥ ८ ॥ बृहत् । स्वःऽचंद्रं । अमऽवत् । यत् । उक्थ्यं । अकृण्वतः । भियसा । रोहणं । दिवः । यत् । मानुषऽप्रधनाः । इंद्रं । ऊतयः । स्वः । नृऽसाचः । मरुतः । अमदन्न । अनु ॥ ९ ॥

यौश्चिदस्यामबाँ अहेः स्वनादयोयवीद्वियसा वज्रं इन्द्र ते ।
वृत्रस्य यद्वद्वधानस्य रोदसी मदे सुतस्य शवसाभिनच्छिरः ॥१०॥१३॥
यदिद्विन्द्र पृथिवी दशभुजिरहानि विश्वा ततनन्त कृष्टयः ।
अत्राह ते मघवन्विश्रुतं सहो वामनु शवसा बर्हणा भुवत् ॥११॥
त्वमस्य पारे रजसो व्योमनः स्वभूत्योजा अवसे धृषन्मनः ।
चकृवे भूमिं प्रतिमानमोजमेऽपः स्वःपरिभूरेष्या दिवम् ॥१२॥
त्वं भुवः प्रतिमानं पृथिव्या ऋष्ववीरस्य बृहतः पतिर्भूः ।
विश्वमाप्रा अन्तरिक्षं महित्वा सत्यमद्धा नकिरन्यस्त्वावान् ॥१३॥
न यस्य द्यावापृथिवी अनु व्यचो न सिन्धवो रजसो अन्तमानुशुः ।
नोत स्ववृष्टिं मदे अस्य युध्यत एको अन्यचकृषे विश्वमानुषक् ॥१४॥

यौः । चित् । अस्य । अमऽवान् । अहेः । स्वनात् । अयोय-
वीत् । भियसा । वज्रः । इन्द्र । ते । वृत्रस्य । यत् । वृद्धधानस्य । रोदसी इति ।
मदे । सुतस्य । शवसा अभिनत् । शिरः । १० ॥ १३ ॥ यत् । इत् । नु । इन्द्र ।
पृथिवी । दशभुजिः । अहानि । विश्वा । ततनन्त । कृष्टयः । अत्र । अह । ते ।
मघऽवन् । विऽश्रुतं । सहः । द्यां । अनु । शवसा । बर्हणा । भुवत्
॥ ११ ॥ त्वं । अस्य । पारे । रजसः । विऽओमनः । स्वभूतिऽओजाः ।
अवसे । धृषत्ऽमनः । चकृषे । भूमिं । प्रतिऽमानं । ओजसः । अपः ।
स्वऽरितिस्वः । परिऽभूः । एषि । आ । दिवं ॥ १२ ॥ त्वं । भुवः ।
प्रतिऽमानं । पृथिव्याः । ऋष्ववीरस्य । बृहतः । पतिः । भूः । विश्वं ।
आ । अप्राः । अन्तरिक्षं । महित्वा । सत्यं । अद्धा । नकिः । अन्यः ।
त्वाऽवान् ॥ १३ ॥ न । यस्य । द्यावापृथिवी इति । अनु । व्यचः ।
न । सिन्धवः । रजसः । अन्तं । आनशुः । न । उत । स्ववृष्टिं ।
मदे । अस्य । युध्यतः । एकः । अन्यत् । चकृषे । विश्वं । आनुषक् ॥ १४ ॥

आर्चन्मत्रं मरुतः सस्मिन्नाजौ विडवे देवासो अमदन्ननु त्वा ।

वृत्रस्य यदृष्टिमता वधेन नि त्वमिन्द्र प्रत्यानं जघन्ध ॥ १५ ॥ १४ ॥

॥ ५३ ॥ १-११ सव्य आदिरम ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्द-जगता १०-११ त्रिष्टुप्

(५३) न्यूःषु वाचं प्र महे भ्रामहे गिर इन्द्राय मदने विवस्वतः ।

नू चिद्धि रत्नं ससतामिवाविदन्न दुष्टुतिर्द्रविणोदेषु शस्यते ॥ १ ॥

दुरो अश्वस्य दुर इन्द्र गोरसि दुरो यवस्य वसुन इनस्पतिः ।

शिक्षानरः प्रदिवो अकामकर्शनः सखा सखिभ्यस्तमिदं गृणीमसि ॥ २ ॥

शचीव इन्द्र पुरुकृत्युमत्तम तवेदिदमभितश्चेकिते वसु ।

अतः संगृभ्याभिभूत आ भर मा त्वायतो जरितुः काममूनयीः ॥ ३ ॥

आर्चन् । अत्र । मरुतः । सस्मिन् । आजौ । विश्वे । देवासः ।
अमदन् । अनु । त्वा । वृत्रस्य । यत् । भृष्टिमता । वधेन । नि । त्वं । इन्द्र ।
प्रति । आनं । जघन्ध ॥ १५ ॥ १४ ॥

नि । ऊं इति । सु । वाचं । प्र । महे । भ्रामहे । गिरः । इन्द्राय । मदने ।
विवस्वतः । नू । चित् । हि । रत्नं । ससतां ईव । अविदत् । न । दुःस्तुतिः ।
द्रविणः ज्ञेयुः । शस्यते ॥ १ ॥ दुरः । अश्वस्य । दुरः । इदं गोः । अमि । दुरः ।
यवस्य । वसुनः । इनः । पतिः । शिक्षानरः । प्रदिवः । अकामकर्शनः ।
सखा । सखिभ्यः । तं । इदं । गृणीमसि ॥ २ ॥ शचीवः । इन्द्र । पुरुकृत्यु ।
युमत्तम । तव । इत् । इदं । अभितः । चेकिते । वसु । अतः । संगृभ्या ।
अभिभूते । आ । भर । मा । त्वायतः । जरितुः । कामं । ऊनयीः ॥ ३ ॥

एभिर्द्युभिः सुमना एभिरिन्दुभिर्निरुध्यानो अमर्ति गोभिरश्विना ।
 इन्द्रेण दस्युं दुरयन्त इन्दुभिर्द्युतद्वेषसः समिषा रभेमहि ॥ ४ ॥
 समिन्द्र राया समिषा रभेमहि सं वाजेभिः पुरुश्चन्द्रैरभिर्द्युभिः ।
 सं देव्या प्रमत्या वीरशृष्मया गोअग्रयाश्ववत्या रभेमहि ॥५॥ १५ ॥
 ते त्वा मदा अमदन्तानि वृष्ण्या ते सोमासो वृत्रहत्येषु सत्पते ।
 यत्कारवे दश वृत्राण्यप्रति बर्हिष्मते नि सहस्राणि बर्हयः ॥६॥
 युधा युधसुप घेदैषि धृष्ण्या पुरा पुरं समिदं हंस्योजसा ।
 नम्या यदिन्द्र सख्या परावति निबर्हयो नमुचि नाम मायिनम् ॥७॥
 त्वं करञ्जमुत पर्णयं बधीस्तोजिष्ठयातिथिग्वस्य वर्तनी ।
 त्वं शता वङ्गदस्याभिनत्पुरोऽनानुदः परिषूता ऋजिष्वना ॥८॥

एभिः । द्युभिः । सुमनाः । एभिः । इन्दुभिः । निरुध्यानः । अमर्ति । गोभिः ।
 अश्विना । इन्द्रेण । दस्युं । दुरयन्त इन्दुभिः । युनऽद्वेषसः । सं । इषा । रभेमहि ।
 ॥ ४ ॥ सं । इन्द्र । राया । सं । इषा । रभेमहि । सं । वाजेभिः । पुरुश्चन्द्रैः ।
 अभिर्द्युभिः । सं । देव्या । प्रमत्या । वीरशृष्मया । गोऽअग्रया । अश्ववत्या ।
 रभेमहि ॥ ५ ॥ १५ ॥ ते । त्वा । मदाः । अमदन् । तानि । वृष्ण्या । ते ।
 सोमासः । वृत्रहत्येषु । सत्पते । यत् । कारवे । दश । वृत्राणि । अप्रति ।
 बर्हिष्मते । नि । सहस्राणि । बर्हयः ॥ ६ ॥ युधा । युधं । उप । घ । इत् । णि ।
 धृष्ण्या । पुरा । पुरं । सं । इदं । हंसि । ओजसा । नम्या । यत् । इन्द्र । सख्या ।
 परावति निबर्हयः । नमुचि । नाम । मायिनं ॥ ७ ॥ त्वं । करञ्जं । उत ।
 पर्णयं । बधीः । तेजिष्ठया । अतिथिग्वस्य । वर्तनी । त्वं । शता । वङ्गदस्य ।
 अभिनत् । पुरः । अननुदः । परिऽसूताः । ऋजिष्वना ॥ ८ ॥ त्वं । एतान् ।

त्वमेताञ्जनराज्ञो द्विर्दशाबन्धुना सुश्रवसोपजग्मुषः ।
 षष्टिं सहस्रां नवतिं नवं श्रुतो नि चक्रेण रथ्या दुष्पदावृणक् ॥ ९ ॥
 त्वमाविथ सुश्रवसं तवोतिभिस्तव त्रामभिरिन्द्र तूर्वयाणम् ।
 त्वमस्मै कुत्समतिथिग्वमायुं महे राज्ञे यूने अरन्धनायः ॥ १० ॥
 य उदृचीन्द्र देवगोपाः सखायस्ते शिवतमा असांम ।
 त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ॥ ११ ॥ १६ ॥

॥ ५४ ॥ १-११ मव्य आक्षिप्तम ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ इन्द्र-जगती, श्रिष्टु

(५४) मा नो अस्मिन्मघवन्पृत्स्वंहंसि नहि ते अन्तः शवसः परीणशे ।
 अक्रन्दयो नद्यो ॥ रोरुवद्वना कथा न क्षोणीर्भियसा समारत ॥ १ ॥
 अर्ची शक्राय शाकिने शचीवते शृण्वन्तमिन्द्रं महयन्नभि स्तुहि ।
 यो धृष्णुना शवसा रोदसी उभेवृषा वृषत्वा वृषभो न्युज्जते ॥ २ ॥

जनराज्ञः । द्विः । दश अबन्धुना । सुश्रवसा । उपजग्मुषः । षष्टिं । सहस्रां ।
 नवतिं । नवं । श्रुतः । नि । चक्रेण । रथ्या । दुःस्पदा । अवृणक् ॥ ९ ॥ त्वं ।
 आविथ । सुश्रवसं । तव । कुतिभिः । तव । त्रामभिः । इन्द्र । तूर्वयाणम् ।
 त्वं । अस्मै । कुत्सं । अतिथिग्वं । आयुं । महे । राज्ञे । यूने । अरन्धनायः ।
 ॥ १० ॥ ये । उदृचीन्द्र । इन्द्र । देवगोपाः । सखायः । ते । शिवस्तेमाः । असांम
 त्वां । स्तोषाम । त्वया । सुवीराः । द्राघीयः । आयुः । प्रतरं । दधानाः ।
 ॥ ११ ॥ १६ ॥

मा । नः । अस्मिन् । मघवन् । पृत्सु । अंहंसि । नहि ते । अन्तः । शवसः ।
 परिणशे । अक्रन्दयः । नद्यः । रोरुवत् वना । कथा । न । क्षोणीः । भियसा ।
 सं । आरत ॥ १ ॥ अर्ची । शक्राय । शाकिने । शचीवते । शृण्वन्तं । इन्द्रं ।
 महयन् । अभि । स्तुहि । यः । धृष्णुना । शवसा । रोदसी इति । उभे इति । वृषा ।
 वृषत्वा । वृषभः । निःक्रजते ॥ २ ॥

अर्षां दिवे बृहते शूष्यं । वचः स्वक्षत्रं यस्य धृषतो धृषन्मनः ।
 बृहच्छ्रवा असुरो बर्हणा कृतः पुरो हरिभ्यां वृषभो रथो हि सः ॥३॥
 त्वं दिवो बृहतः सानु कोपयोऽव त्मना धृषता शंबरं भिनत् ।
 यन्मायिनो व्रन्दिनो मन्दिना धृषच्छितां गर्भस्तिमशानिं पृतन्यसिं ॥४॥
 नि यदृणाक्षि श्वसनस्य मूर्धनि शुष्णस्य चिद्व्रन्दिनो रोरुवहना ।
 प्राचीनेन मनसा बर्हणावता यदद्या चित्कृणवः कस्त्वा परि ॥५॥ १७ ॥
 त्वमाविथ नयं तुर्वशं यदुं त्वं तुर्वीतिं वयं शतक्रतो ।
 त्वं रथमेतशं कृत्वये धने त्वं पुरो नवतिं दंभयो नव ॥ ६ ॥
 स घा राजा सत्पतिः शूशुवज्जनो रातहव्यः प्रति यः शासमिन्वति ।
 उक्था वा यो अभिगृणाति राधसा दानुरस्मा उपरा पिन्वते दिवः ॥७॥

अर्षे । दिवे । बृहते । शूष्यं । वचः । स्वक्षत्रं । यस्य ।
 धृषतः । धृषत् । मनः । बृहत्श्रवाः । असुरः । बर्हणा । कृतः ।
 पुरः । हरिभ्यां । वृषभः रथः हि । स ॥ ३ ॥ त्वं । दिवः । बृहतः । सानु ।
 कोपयः । अव । त्मना । धृषता । शंबरं । भिनत् । यत् । मायिनः । व्रन्दिनः ।
 मन्दिना । धृषत् । शितां । गर्भस्ति । अशानिं । पृतन्यसिं ॥ ४ ॥ नि । यत् ।
 वृणाक्षि । श्वसनस्य । मूर्धनि । शुष्णस्य । चित् । व्रन्दिनः । रोरुवत् । वना ।
 प्राचीनेन । मनसा । बर्हणावता । यत् । अद्य । चित् । कृणवः । कः । त्वा ।
 परि ॥ ५ ॥ १७ ॥ त्वं । आविथ । नयं । तुर्वशं । यदुं । त्वं तुर्वीतिं । वयं ।
 शतक्रतो इति शतक्रतो । त्वं । रथं । एतशं । कृत्वये । धने त्वं । पुरः नवतिं ।
 दंभयः । नव ॥ ६ ॥ सः । घा । राजा । सत्पतिः । शूशुवतः । जनः । रातहव्यः ।
 प्रति । यः । शासं । इन्वति । उक्था वा । यः । अभिगृणाति । राधसा ।
 दानुः । अस्मै । उपरा । पिन्वते । दिवः ॥ ७ ॥ असमं । क्षत्रं । असमा ।

असंसं क्षत्रमसंसा मनीषा प्रसोमपा अपसा सन्तु नेमे ।

ये तं इन्द्र ददुषो वर्धयन्ति महि क्षत्रं स्थविरं वृष्ण्यं च ॥ ८ ॥

तुभ्येदेते बहुला अद्रिदुग्धाश्चमूषदश्चमसा इन्द्रपानाः ।

व्यश्नुहि तर्पया काममेषामथा मनो वसुदेयाय कृष्व ॥ ९ ॥

अपामतिष्ठद्धरुणह्वरं तमोऽन्तर्वृत्रस्य जठरेषु पर्वतः ।

अभीमिन्द्रो नद्यो वत्रिणां हिता विश्वा अनुष्ठाः प्रवणेषु जिघ्रते ॥ १० ॥

स शेवृधमधि धा शुम्नमस्मे महि क्षत्रं जनाषाळिन्द्र तव्यम् ।

रक्षा च नो मघोनः पाहि सूरिन्नाये च नः स्वपत्या इषे धाः ॥ ११ ॥ १८ ॥

॥ ५५ ॥ १-८ मव्य आहिम ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्द-जगती

(५५) दिवश्चिदस्य वरिमा वि पप्रथ इन्द्रं न महा पृथिवी चन प्रति ।

भीमस्तुर्विष्माश्चर्षणिभ्य आतपः शिशीति वज्रं तेजसे न वंसगः ॥ ११ ॥

मनीषा । प्र । सोमपाः । अपसा । संतु । नेमे । ये । ते । इन्द्र । ददुषः । वर्धयन्ति ।
महि । क्षत्रं । स्थविरं । वृष्ण्यं । च ॥ ८ ॥ तुभ्यं । इत् । एते । बहुलाः । अद्रि-
दुग्धाः । चमूषदः । चमसाः । इन्द्रपानाः । वि । अभुहि । तर्पयं । कामं । एषां ।
अथ । मनः । वसुदेयाय । कृष्व ॥ ९ ॥ अपां । अतिष्ठत् । धरुणह्वरं । तमः ।
अंतः । वृत्रस्यं । जठरेषु । पर्वतः । अभि । ई । इन्द्रः । नद्यः । वत्रिणां । हिताः ।
विश्वाः । अनुस्थाः । प्रवणेषु । जिघ्रते ॥ १० ॥ सः । शेवृधं । अधि । धाः ।
शुम्नं । अस्मे इति । महि । क्षत्रं । जनाषाद् । इन्द्र । तव्यं । रक्ष । च । नः ।
मघोनः । पाहि । सूरिन् । नाये । च । नः । सुअपत्यं । इषे । धाः ॥ ११ ॥ १८ ॥

दिवः । चित् । अस्य । वरिमा । वि । पप्रथे । इन्द्रं । न । महा । पृथिवी ।
चन । प्रति । भीमः । तुर्विष्मान् । चर्षणिभ्यः । आतपः । शिशीति । वज्रं ।
तेजसे । न । वंसगः ॥ १ ॥

सो अर्णवो न नद्यः समुद्रियः प्रति गृभ्णाति विश्रिता वरीमभिः ।
 इन्द्रः सोमस्य पीतये वृषायते सनात्स युध्म ओजसा पनस्यते ॥ २ ॥
 त्वं तमिन्द्र पर्वतं न भोजसे महो नृम्णस्य धर्मेणामिरज्यसि ।
 प्र वीर्येण देवताति चेकिते विश्वस्मा उग्रः कर्मणे पुरोहितः ॥ ३ ॥
 स इदने नमस्युभिर्वचस्यते चारु जनेषु प्रब्रुवाण इन्द्रियम् ।
 वृषा छन्दुर्भवति हर्यतो वृषा क्षेमेण धेनां मघवा यदिन्वति ॥ ४ ॥
 स इममहानि समिथानि मज्मना कृणोति युध्म ओजसा जनेभ्यः ।
 अधा चन श्रद्धति त्विषीमत इन्द्राय वज्रं निघनिघ्नते वधम् ॥ ५ ॥ १९ ॥
 स हि श्रवस्युः सदनानि कृत्रिमा क्षमया वृधान ओजसा विनाशयन् ।
 ज्योतीषि कृण्वन्नवृकाणि यज्यवेऽव सुकृतुः सतैवा अपः सृजत् ॥ ६ ॥

सः । अर्णवः । न । नद्यः समुद्रियः । प्रति । गृभ्णाति । विश्रिताः ।
 वरीमभिः । इन्द्रः । सोमस्य । पीतये । वृषायते । सनात् ।
 सः । युध्मः । ओजसा । पनस्यते ॥ २ ॥ त्वं । तं । इन्द्र । पर्वतं । न ।
 भोजसे । महः । नृम्णस्य । धर्मेणां । इरज्यसि । प्र । वीर्येण । देवता । अति ।
 चेकिते । विश्वस्मै । उग्रः । कर्मणे । पुरोहितः ॥ ३ ॥ सः । इत । वने । नमस्युभिः ।
 वचस्यते । चारु । जनेषु । प्रब्रुवाणः । इन्द्रियं । वृषा । छन्दुः । भवति । हर्यतः ।
 वृषा । क्षेमेण । धेनां । मघवा । यत् । इन्वति ॥ ४ ॥ सः । इत् । महानि ।
 समिथानि । मज्मना । कृणोति । युध्मः । ओजसा । जनेभ्यः । अध । चन । श्रत् ।
 दधति । त्विषीमते । इन्द्राय । वज्रं । निघनिघ्नते ॥ ५ ॥ १९ ॥ सः । हि ।
 श्रवस्युः । सदनानि । कृत्रिमा । क्षमया । वृधानः । ओजसा । विनाशयन् ।
 ज्योतीषि । कृण्वन् । अवृकाणि । यज्यवे । अव । सुकृतुः । सतैवै । अपः ।
 सृजत् । ॥ ६ ॥

अष्ट० १ । अष्टा० ४ । १० २०-२१] ऋग्वेदः [अष्ट० १ । मनु० १० । सू० ५६

दानाय मनः सोमपावन्नस्तु तेऽर्वाञ्चा हरीं वन्दनश्रुदा कृधि ।
यमिष्ठासः सारथयो य इन्द्र ते न त्वा केता आ दभ्रुवन्ति भूर्णयः ॥ ७ ॥
अप्रक्षितं वसु बिभर्षि हस्तयोरषाळं सहस्तन्वि श्रुतो दधे ।
आवृतासोऽवृतासो न कर्तृभिस्तनूषु ते कृतव इन्द्र भूरयः ॥ ८ ॥ २० ॥

॥ ५६ ॥ १-६ सव्य आदिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ जगती-छन्दः ॥

॥ ५६ ॥ एष प्र पूर्वीरव तस्य चम्रिषोऽत्यो न योषामुदयस्त भुवर्णिः ।
दक्षं महे पाययते हिरण्ययं रथमावृत्या हरियोगमृभ्वसम् ॥ १ ॥
तं गूर्तयो नेमन्निषः परीणसः समुद्रं न संचरणे सनिष्यवः ।
पतिं दक्षस्य विदथस्य नू सहो गिरिं न वना अधि रोह तेजसा ॥ २ ॥
स तुर्वणिर्महा अरेणु पौंस्ये गिरेर्भृष्टिर्न भ्राजते तुजा शवः ।
येन शुष्णं मायिनमायसो मदे दुध्र आभूषु रामयनि दामनि ॥ ३ ॥
देवी यदि तविषी त्वावृधोतय इन्द्रं सिषक्त्युषसं न सूर्यः ।
यो धृष्णुना शवसा बाधते तम इयति रेणुं बृहदहरेरिष्वानिः ॥ ४ ॥

दानाय । मनः । सोमपावन् । अस्तु । ते । अर्वाचा । हरीइति । वन्दनश्रुत् ।
आ । कृधि । यमिष्ठासः । सारथयः । ये । इन्द्र । ते न । त्वा । केताः । आ । दभ्रु-
वन्ति । भूर्णयः ॥ ७ ॥ अप्रक्षितं । वसु । बिभर्षि । हस्तयोः । अषाळं । सहः ।
तन्वि । श्रुतः । दधे । आवृतासः । अवृतासः । न । कर्तृभिः । तनूषु । ते । कृतवः ।
इन्द्र । भूरयः ॥ ८ ॥ २० ॥

एषः । प्र । पूर्वीः । अर्वा । तस्य । चम्रिषः । अत्यः । न । योषां । उत् । अयंस्तु ।
भुवर्णिः । दक्षं । महे । पाययते । हिरण्ययं । रथं । आवृत्या । हरियोगं । ऋभ्वसम् ।
॥ १ ॥ तं । गूर्तयः । नेमन्निषः । परीणसः । समुद्रं । न । संचरणे । सनिष्यवः ।
पतिं । दक्षस्य विदथस्य । नू । सहो । गिरिं । न वना । अधि । रोह । तेजसा ।
॥ २ ॥ सः । तुर्वणिः । महान् । अरेणु । पौंस्ये । गिरेः । भृष्टिः । न । भ्राजते । तुजा ।
शवः । येन । शुष्णं । मायिनं । आयसः । मदे । दुध्रः । आभूषु । रामयत् । नि ।
दामनि ॥ ३ ॥ देवी । यदि तविषी । त्वावृधा । ऊतये । इन्द्रं । सिषक्ति । उषसं ।
न । सूर्यः । यः । धृष्णुना । शवसा । बाधते । तमः । इयति । रेणुं । बृहद ।
अहरेरिष्वानिः ॥ ४ ॥

अ० १ अध्या० ४ । व० २१, २२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ । अनु० १० । सू० ५६

वि यत्तिरो धरुणमच्युतं रजोऽतिष्ठिपो दिव आतासु बर्हणा ।
स्वर्मीहे यन्मदं इन्द्र हर्ष्याहन्वृत्रं निरपामौञ्जो अर्णवम् ॥ ५ ॥
त्वं दिवो धरुणं धिष ओजसा पृथिव्या इन्द्र सदेनेषु माहिनः ।
त्वं सुतस्य मदे अरिणा अपो वि वृत्रस्य समया पाप्यारुजः ॥ ६ ॥ २१ ॥

॥ ५७ ॥ १-६ सव्य आद्विगम ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ जगती छन्दः ॥

॥ ५७ ॥ प्र महिष्ठाय बृहते बृहद्रथे सत्यशुष्माय तनसे मति भरे ।
अपामिव प्रवणे यस्य दुधरं राधो विश्वायु शर्वसे अपावृतम् ॥ १ ॥
अथ ते विश्वमनु हासदिष्टय आपो निम्नेव सर्वना हविष्मतः ।
यत्पर्वते न समशीत हर्यत इन्द्रस्य वज्रः शनथिता हिरण्ययः ॥ २ ॥
अस्मै भीमाय नमसा समध्वर उषो न शुभ्र आ भरा पनीयसे ।
यस्य धाम शर्वसे नामेन्द्रियं ज्योतिरकारि हरितो नार्यसे ॥ ३ ॥
इमे ते इन्द्र ते वयं पुरुष्टुत ये त्वारभ्य चरामसि प्रभुवसो ।
नहि त्वदन्यो गिर्वणो गिरः सघटक्षोणीरिव प्रति नो हर्य तद्वचः ॥ ४ ॥

वि । यत् । तिरः । धरुणं । अच्युतं । रजः । अतिस्थिपः । दिवः । आतासु ।
बर्हणा । स्वःऽमीहे । यत् । मदे । इन्द्र । हर्ष्या । अहन् । वृत्रं । निः । अपां ।
औञ्जः । अर्णवं ॥ ५ ॥ त्वं । दिवः । धरुणं । धिषे । ओजसा । पृथिव्याः ।
इन्द्र । सदेनेषु । माहिनः । त्वं । सुतस्य । मदे । अरिणाः । अपः । वि । वृत्रस्य ।
समया । पाप्या । अरुजः ॥ ६ ॥ २१ ॥ प्र । महिष्ठाय । बृहते । बृहद्रथे ।
सत्यशुष्माय । तनसे । मति । भरे । अपांऽइव । प्रवणे । यस्य । दुःऽधरं । राधः ।
विश्वऽआयु । शर्वसे । अपावृतं ॥ १ ॥ अथ । ते । विश्वं । अनु । ह । असत् । इष्टये ।
आपः । निम्नाऽइव । सर्वना । हविष्मतः । यत् । पर्वते । न संऽअशीत । हर्यतः ।
इन्द्रस्य । वज्रः । शनथिता । हिरण्ययः ॥ २ ॥ अस्मै । भीमाय । नमसा । सं । अध्वरे ।
उषः । न शुभ्रे । आ । भरा । पनीयसे । यस्य । धाम । शर्वसे । नाम । इन्द्रियं ।
ज्योतिः । आकारि । हरितः । न । नार्यसे ॥ ३ ॥ इमे । ते । इन्द्र । ते । वयं ।
पुरुऽस्तुत । ये । त्वा । आऽरभ्य । चरामसि । प्रभुवसो । इति । प्रभुवसो ।
नहि । त्वत् । अन्यः । गिर्वणः । गिरः । सघट । क्षोणीऽइव । प्रति । नुः ।
हर्य । तत् । वचः ॥ ४ ॥ भूरि । ते । इन्द्र । वीर्यं । तव । स्मसि ।

मह० १ । अध्या० ४ । व० २२, २३] ऋग्वेदः [मण्ड १ । मनु० ११ । सू० ५८

भूरिं त इन्द्र वीर्यं १ तव स्मस्यस्य स्तोतुमेष्वन्काममा पृण ।

अनु ते द्यौर्बृहती वीर्यं मम इयं च ते पृथिवी नेम ओजसे ॥ ५ ॥

त्वं तमिन्द्र पर्वतं महामुरुं वज्रेण वज्रिन्पर्वशश्चकृतिथ ।

अवासृजो निवृताः सर्तवा अपः सत्रा विश्वं दधिषे केवलं सहः ॥ ६ ॥ २२ ॥

॥ एकादशोऽनुवाकः ॥

॥ ५८ ॥ १-९. नोधा गातम ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ छन्दः-जगती ॥

(५८) नू चित्सहोजा अमृतो नि तुन्दते होता यदूतो अभवद्विस्वतः ।

वि सार्धिष्टेभिः पृथिभी रजो मम आ देवताता हविषा विवासति ॥ १ ॥

आ स्वमद्ग युवमानो अजरस्तृष्वविष्यन्नतसेषु तिष्ठति ।

अत्यो न पृष्ठं प्रुषितस्य रोचते दिवो न सानु स्तनयन्नचिक्रदत् ॥ २ ॥

क्राणा रुद्रेभिर्वसुभिः पुरोहितो होता निषत्तो रयिषाळमर्त्यः ।

रथो न विश्वंज्जमान आयुषु व्यानुषग्वार्या देव ऋण्वति ॥ ३ ॥

वि वातज्जुतो अतसेषु तिष्ठते वृथा जुहूभिः सृण्यां तुविष्वणिः ।

तृषु यदग्ने वनिनो वृषायसे कृष्णं त एम रुशदमे अजर ॥ ४ ॥

अस्य । स्तोतुः । मघऽवन् । कामं । आ । पृण । अनु । ते । द्यौः । बृहती । वीर्यं । ममे ।
इयं । च । ते । पृथिवी । नेमे । ओजसे ॥ ५ ॥ त्वं । तं । इन्द्र । पर्वतं । महं । मुरुं ।
वज्रेण । वज्रिन् । पर्वशः । चकृतिथ । अव । असृजः । निऽवृताः । सर्तवै । अपः ।
सत्रा । विश्वं । दधिषे । केवलं । सह ॥ ६ ॥ २२ ॥

नू । चित् । सहऽजाः । अमृतः । नि । तुन्दते । होता । यत् । दूतः ।
अभवत् । विस्वतः । वि । सार्धिष्टेभिः । पृथिभिः । रजः । ममे । आ । देवऽ-
ताता । हविषा । विवासति ॥ १ ॥ आ । स्वं । अद्ग । युवमानः । अजरः । तृषु ।
अविष्यन् । अतसेषु । तिष्ठति । अत्यः । नः । पृष्ठं । प्रुषितस्य । रोचते । दिवः ।
न । सानु । स्तनयन् । अचिक्रदत् ॥ २ ॥ क्राणाः । रुद्रेभिः । वसुभिः । पुरऽहितः ।
होता । निऽषत्तः । रयिषाद् । अमर्त्यः । रथः । न विश्व । ऋज्जमानः । आयुषु ।
वि आनुषक् । वार्या । देवः । ऋण्वति । ३ ॥ वि । वातऽज्जुतः । अतसेषु ।
तिष्ठते । वृथा । जुहूभिः । सृण्यां । तुविऽस्वनिः । तृषु । यत् । अग्ने । वनिनः । वृषयसे ।
कृष्णं । ते । एम । रुशदमे । अजर ॥ ४ ॥

तपुर्जम्भो बन् आ वातचोदितो यूथे न साह्यं अव वाति वंसगः ।
 अभिव्रजक्षितं पाजसा रजः स्थातुश्चरथं भयते पतत्रिणः ॥ ५ ॥ २३ ॥
 दधुष्ट्वा भृगवो मानुषेषु रयिं न चारुं सुहृवं जनेभ्यः ।
 होतारमग्ने अतिथि वरेण्यं मित्रं न शेवं दिव्याय जन्मने ॥ ६ ॥
 होतारं सप्त जुहोऽयजिष्ठं यं वाघतो वृणते अध्वरेषु ।
 अग्निं विश्वेषामगतिं वसूनां सपर्यामि प्रयसा यामि रत्नम् ॥ ७ ॥
 अछिद्रा सूनो सहसो नो अद्य स्तोतृभ्यो मित्रमहः शर्म यच्छ ।
 अग्ने गृणन्तमंहस उरुष्योजो नपात्पृथिरायसीभिः ॥ ८ ॥
 भवा वरुथं गृणते विभावो भवा मघवन्मघवद्भ्यः शर्म ।
 उरुष्याग्ने अंहसो गृणन्तं प्रातर्मक्षु धियावसुजगम्यात् ॥ ९ ॥ २४ ॥

॥ ५९ ॥ १-७ नोधा गौतम ऋषिः ॥ अग्निर्वैश्वानरो देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥

(५९) वया इदग्ने अग्रयं अस्ते त्वे विश्वे अमृता मादयन्ते ।
 वैश्वानर नाभिरसि क्षितीनां स्थूणेव जना उपमिष्यन्थ ॥ १ ॥

तपुःजम्भः । वने । आ । वातऽचोदितः । यूथे । न । साह्यन् । अव । वाति । वंसगः ।
 अभिव्रजन् । अक्षितं । पाजसा । रजः । स्थातुः । चरथं । भयते । पतत्रिणः ।
 ॥ ५ ॥ २३ ॥ दधुः । त्वा । भृगवः । मानुषेषु । आ । रयिं । न चारुं । सुहृवं । जनेभ्यः ।
 होतारं । अग्ने । अतिथि । वरेण्यं । मित्रं । न । शेवं । दिव्याय । जन्मने ॥ ६ ॥
 होतारं । सप्त । जुहोः । यजिष्ठं । यं । वाघतः । वृणते । अध्वरेषु । अग्निं । विश्वेषां ।
 अरतिं । वसूनां । सपर्यामि । प्रयसा । यामि । रत्नं ॥ ७ ॥ अछिद्रा । सूनोऽति ।
 सहसः । नः । अद्य । स्तोतृभ्यः । मित्रमहः । शर्म । यच्छ । अग्ने । गृणन्तं । अंहसः ।
 उरुष्य । ऊर्जः । नपात् । पृःभिः । आयसीभिः ॥ ८ ॥ भवा । वरुथं । गृणते ।
 विभावः । भवा । मघवन् । मघवद्भ्यः । शर्म । उरुष्य । अग्ने । अंहसः ।
 गृणन्तं । प्रातः । मक्षु । धियावसुः । जगम्यात् ॥ ९ ॥ २४ ॥

वयाः । इव । अग्ने । अग्रयः । ते अन्ये । त्वेइति । विश्वे । अमृताः । मादयन्ते ।
 वैश्वानर । नाभिः । अग्निः । क्षितीनां । स्थूणाऽइव । जनान् । उपमिष्य । ययन्थ ।
 ॥ १ ॥ मर्दा । दिवः । नाभिः । अग्निः । पृथिव्याः । अथ । अभवत् । अगतिः ।

मष्ट० १ । मध्या० ४ । व० २५] ऋग्वेदः [मष्ट० १ । मनु० ११ । सू० ६०

मूर्द्धा दिवो नाभिर्गग्निः पृथिव्या अथाभवदरती रोदस्योः ।
तं त्वा देवासोऽजनयन्त देवं वैश्वानर ज्योतिरिदारीय ॥ २ ॥
आ सूर्ये न रश्मयो ध्रुवासो वैश्वानरे दधिरेऽग्रा वसूनि ।
या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु या मानुषेषु तस्य राजा ॥ ३ ॥
बृहती इव सूनवे रोदसी गिरो होता मनुष्योऽन दक्षः ।
स्वर्वते सत्यशुष्माय पूर्वीवैश्वानराय नृत्तमाय यहीः ॥ ४ ॥
दिवश्चित्ते बृहतो जातवेदो वैश्वानर प्र रिरिचे महित्वम् ।
राजा कृष्टीनामसि मानुषीणां युधा देवेभ्यो वरिवश्चकर्थ ॥ ५ ॥
प्र नू महित्वं वृषभस्य वोचं यं पूर्वो वृत्रहणं सचन्ते ।
वैश्वानरो दस्युमग्निजघन्वा अधूनोत्काष्ठा अव शम्बरं भेत् ॥ ६ ॥
वैश्वानरो महिम्ना विश्वकृष्टिर्भरद्वाजेषु यजतो विभावा ।
शातवनेये शतिनीभिर्गग्निः पुरुणीथे जरते सूनृतावान् ॥ ७ ॥ २५ ॥

॥ ६० ॥ १-५ नोधा गौतम-ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ त्रिष्टुप्-छन्दः ॥

(६०) बाह्विं यशसं विदथस्य केतुं सुप्रान्वयं दूतं सद्योऽर्थम् ।
द्विजन्मानं रुयिभिर्व प्रशस्तं रातिं भरद्वाजवे मातरिश्वा ॥ १ ॥

रोदस्योः । तं । त्वा । देवासः । अजनयन्त । देवं । वैश्वानर । ज्योतिः । इत् ।
आरीय ॥ २ ॥ आ । सूर्ये । न । रश्मयः । ध्रुवासः । वैश्वानरे । दधिरे । अग्रा ।
वसूनि । या । पर्वतेषु । ओषधीषु । अप्सु । या । मानुषेषु । असि । तस्य । राजा ।
॥ ३ ॥ बृहती । इवेति । बृहती इव । सूनवे । रोदसी इति । गिरः । होता । मनुष्यः ।
न । दक्षः । स्वः स्वते । सत्यशुष्माय । पूर्वीः । वैश्वानराय । नृत्तमाय । यहीः ।
॥ ४ ॥ दिवः । चित् । ते । बृहतः । जातवेदः । वैश्वानर । प्र । रिरिचे । महित्वं ।
राजा । कृष्टीनां । असि । मानुषीणां । युधा । देवेभ्यः । वरिवः । चकर्थ ॥ ५ ॥
प्र । नू । महित्वं । वृषभस्य । वोचं । यं । पूर्वः । वृत्रहणं । सचन्ते । वैश्वानरः ।
दस्युं । अग्निः । जघन्वान् । अधूनोत् । काष्ठाः । अव । शम्बरं । भेत् ॥ ६ ॥
वैश्वानरः । महिम्ना । विश्वकृष्टिः । भरद्वाजेषु । यजतः । विभावा । शातव-
नेये । शतिनीभिः । अग्निः । पुरुणीथे । जरते । सूनृतावान् ॥ ७ ॥ २५ ॥

बाह्विं । यशसं । विदथस्य । केतुं । सुप्रान्वयं । दूतं । सद्योऽर्थम् ।
द्विजन्मानं । रुयि इव । प्रशस्तं । रातिं । भरत् । भृगवे । मातरिश्वा ॥ १ ॥

अह०१। अक्ष० ४ । व० २६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ । मनु० ११ । ई० ६१

अस्य शशुभयासः सचन्ते हविष्मन्त उशिजो ये च मर्ताः ।

दिवश्चित्पूर्वो न्यसादि होतापृच्छयो विश्वानिर्विश्व वेधाः ॥ २ ॥

तं नव्यसी हृद आ जायमानमस्मत्सुक्तीर्तमधुजिहमश्याः ।

यमृत्विजो वृजने मानुषासः प्रयस्वन्त आयवो जीजनन्त ॥ ३ ॥

उशिक्षपावको वसुमानुषेषु वरेण्यो होताधायि विश्व ।

दमूना गृहर्षतिर्दम् आँ अग्निर्भुवद्रयिपती रयीणाम् ॥ ४ ॥

तं त्वा वयं पतिमग्ने रयीणां प्र शंसामो मतिभिर्गोतमासः ।

आशुं न वाजम्भरं मर्जयन्तः प्रातर्मक्षु धियावसुर्जगम्यात् ॥ ५ ॥ २६ ॥

॥ ६१ ॥ १-१६ नांथा गोतम-क्रावः ॥ इन्द्रो देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥

(६१) अस्मा इदु प्र तवसे तुराय प्रयो न हर्मि स्तोमं माहिनाय ।

ऋचीषमायाग्निगव ओहमिन्द्राय ब्रह्माणि राततमा ॥ १ ॥

अस्मा इदु प्रय इव प्र यंसि भराभ्याङ्गूषं बाधे सुवृक्ति ।

इन्द्राय हृदा मनसा मनीषा प्रत्नाय पत्ये धियो मर्जयन्त ॥ २ ॥

अस्य । शशुः । उभयासः । सचन्ते । हविष्मन्तः । उशिजः । ये । च । मर्ताः ।
दिवः । चित् । पूर्वः । नि । असादि । होता । आऽपृच्छयः । विश्वपतिः । विश्व ।
वेधाः ॥ २ ॥ तं । नव्यसी । हृदः । आ । जायमानं । अस्मत् । सुक्तीर्तिः ।
मधुजिह्वं । अश्याः । यं । ऋत्विजः । वृजने । मानुषासः । प्रयस्वन्तः । आयवः ।
जीजनन्त ॥ ३ ॥ उशिक्ष् । पावकः । वसुः । मानुषेषु । वरेण्यः । होता । अधायि ।
विश्व । दमूनाः । गृहऽर्षतिः । दम् । आ । अग्निः । भुवत् । रयिऽपतिः । रयीणां ।
॥ ४ ॥ तं । त्वा । वयं । पतिं । अग्ने । रयीणां । प्र । शंसामः । मतिऽहभिः ।
गोतमासः । आशुम् । न । वाजम्भरम् । मर्जयन्तः । प्रातः । मक्षु । धियावसुः ।
जगम्यात् ॥ ५ ॥ २६ ॥

अस्मै । इत् । ऊम् । इति । प्र । तवसे । तुराय । प्रयः । न । हर्मि । स्तोमम् । माहि-
नाय । ऋचीषमाय अग्निऽगवे । ओहम् । इन्द्राय । ब्रह्माणि । राततमा ॥ १ ॥
अस्मै । इत् । ऊम् । इति । प्रयः । इव । प्र यंसि । भराभि । अङ्गूषम् । बाधे । सुऽ-
वृक्ति । इन्द्राय । हृदा । मनसा । मनीषा । प्रत्नाय । पत्ये । धियः । मर्जयन्त ।
॥ २ ॥ अस्मै । इत् । ऊम् । इति । त्यम् । उपऽमम् । स्वऽसाम् । भराभि । आङ्गूषम् ।
आस्येन । महिष्ठम् । अच्छोक्तिऽभिः । मतीनाम् । सुवृक्तेऽभिः । सूरिम् ।

अष्ट० १ । अथ्या० ४ । व० २७-२८] ऋग्वेदः [मण्ड १ । अनु० ११ । सू० ६१

अस्मा इदु त्यमुपमं स्वर्षा भरोम्याङ्गुषमास्येन ।
मंहिष्ठमच्छोक्तिभिर्मतीनां सुवृक्तिभिः सूरिं वावृधधै ॥ ३ ॥
अस्मा इदु स्तोमं सं हिनोमि रथं न तष्टेव तत्तिनाय ।
गिरश्च गिर्वाहसे सुवृक्तीन्द्राय विश्वमिन्वं मेधिराय ॥ ४ ॥
अस्मा इदु सप्तमिव श्रवस्येन्द्रायार्कं जुहांसमञ्ज ।
वीरं दानौकसं वन्दधै पुरां गूर्तश्रवसं दर्माणम् ॥ ५ ॥ २७ ॥
अस्मा इदु त्वष्टा तक्षद्वजं स्वपस्तमं स्वर्धैरणाय ।
वृत्रस्य चिद्धिदयेन मर्मं तुजनीशानस्तुजता कियेधाः ॥ ६ ॥
अस्येदु मातुः सवनेषु मयो महः पितुं पपिवाश्चर्वन्ना ।
मुषायाद्विष्णुः पचतं सहीयान्विध्यद्वराहं तिरो अद्रिमस्ता ॥ ७ ॥
अस्मा इदु ग्राश्चिदेवपत्नीरिन्द्रायार्कमहिहत्य ऊवुः ।
परि यावापृथिवी जभ्र उर्वी नास्य ते महिमानं परि ष्टः ॥ ८ ॥
अस्येदेव प्र रिरिचे महित्वं दिवस्पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात् ।
स्वराळिंद्रो दम आ विश्वगूर्तः स्वरिरमत्रो ववक्षे रणाय ॥ ९ ॥

ववृधधै ॥ ३ ॥ अस्मै । इत् । ऊम् । इति स्तोमम् । सप्त । हिनोमि । रथम् । न ।
तष्टाड्व । तत्तिनाय । गिरः । च । गिरः । च । गिर्वाहसे । सुवृक्ति । इन्द्राय ।
विश्वम्ऽइन्वम् । मेधिराय ॥ ४ ॥ अस्मै । इत् । ऊम् । इति । सप्तम्ऽइव । श्रवस्या ।
इन्द्राय । अर्कम् । जुहा । सप्तम् । अञ्ज । वीरम् । दानऽऔकसम् । वन्दधै ।
पुराम् । गूर्तश्रवसम् । दर्माणम् ॥ ५ ॥ २७ ॥ अस्मै । इत् । ऊम् । इति । त्वष्टा ।
तक्षत् । वज्रम् । स्वपऽस्तमम् । स्वर्धम् । रणाय । वृत्रस्य चित् । विदत् । येन ।
मर्म । तुजन् । ईशानः । तुजता । कियेधाः ॥ ६ ॥ अस्य । इत् । ऊम् । इति ।
मातुः । सवनेषु । मयो । महः । पितुम् । पपिवान् । चारुं । अन्ना । मुषायत् ।
विष्णु । पचतम् । सहीयान् । विध्यत् । वराहम् । तिरोः । अद्रिम । अस्ता ॥ ७ ॥
अस्मै । इत् । ऊम् । इति । ग्राः चित् । देवऽपत्नीः । इन्द्राय । अर्कम् । अहिहत्ये ।
ऊवुरित्युवुः । परि । यावापृथिवी । इति । जभ्रे । उर्वी इति । न । अस्य । ते इति ।
महिमानम् । परि । स्तइतिस्तः ॥ ८ ॥ अस्य इत् । एव । प्र । रिरिचे । महिस्त्वम् ।
दिवः । पृथिव्याः । परि । अन्तरिक्षात् । स्वराद । इन्द्रः । दमे । आ । विश्वगूर्त ।
सुऽअरिः अमत्रः । ववक्षे । रणाय ॥ ९ ॥

अष्ट- १। अथा० ४। व० २८, २९] ऋग्वेदः [अष्ट० १। अष्ट० ११। सू० ६

अस्येदेव शर्वसा शुषन्तं वि वृश्चद्वज्रेण वृत्रमिन्द्रः ।

गा न ब्राणा अवनीरमुचदाभि श्रवो दावने सचेताः ॥ १० ॥ २८ ॥

अस्येदु त्वेषसा रन्त सिन्धवः परि यद्वज्रेण सीमयच्छत् ।

ईशानकृदाशुषे दशस्यन्तुर्वीतये गाधं तुर्वणिः कः ॥ ११ ॥

अस्मा इदु प्र भरा तूतुजानो वृत्राय वज्रमीशानः कियेधाः ।

गोर्न पर्व वि रदा तिरश्चेत्यर्णास्यपां चरधै ॥ १२ ॥

अस्येदु प्र ब्रूहि पूर्याणि तुरस्य कर्माणि नव्य उक्थैः ।

युधे यदिष्णान आयुधान्यृघायमाणो निरिणाति शत्रून् ॥ १३ ॥

अस्येदु भिया गिरयश्च दृळ्हा द्यावा च भूमा जनुषस्तुजेते ।

उपो वेनस्य जोगुवान ओणिं सद्यो भुवकीर्यायनोधाः ॥ १४ ॥

अस्मा इदु त्यदनु दाय्येषामेको यद्वरे भूरेरीशानः ।

प्रैतशं सूर्ये पस्पृधानं सौवश्व्येसुस्विमावदिन्द्रः ॥ १५ ॥

एवा ते हरियोजना सुवृक्तीन्द्र ब्रह्माणिगोतमासो अक्रन् ।

एषु विश्वपेशसं धियन्धाः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥ १६ ॥ २९ ॥

अस्य । इत् । एव । शर्वसा । शुषन्तम् । वि । वृश्चत् । वज्रेण । वृत्रम् । इन्द्रः । गाः ।
ब्राणाः । अवनीः । अमुचत् । अभि । श्रवः । दावने । सचेताः ॥ १० ॥ २८ ॥
अस्य । इत् । उम इति । त्वेषसा । रन्त । सिन्धवः । परि । यत् । वज्रेण । सीम् ।
अयच्छत् । ईशानकृत् । दाशुषे । दशस्यन् । तुर्वीतये । गाधम् । तुर्वणिः । करिति
कः ॥ ११ ॥ अस्मै । इत् । उम् इति । प्र । भर । तूतुजानः । वृत्राय । वज्रम् ।
ईशानः । कियेधाः । गोः । न । पर्वे वि । रद । तिरश्चः । इष्यन् अर्णांसि अपाम् ।
चरधै ॥ १२ ॥ अस्य । इत् । उम इति । प्र । ब्रूहि । पूर्याणि । तुरस्य । कर्माणि ।
नव्यः । उक्थैः । युधे । यत् इष्णानः । आयुधानि । कृघायमाणः । निरिणाति ।
शत्रून् ॥ १३ ॥ अस्य । इत् । उम । इति । भिया । गिरयः । च । दृळ्हाः । द्यावा । च ।
भूम । जनुषः । तुजेते । इति । उपो इति । वेनस्य । जोगुवानः । ओणिम् । सद्यः ।
भुवत् । कीर्याय । नोधाः ॥ १४ ॥ अस्मै । इत् । उम । इति । त्यद । अनु । दायि ।
एषाम् । एकः । यत् । वरे । भूरेः । ईशानः । प्र । एतशम् । सूर्ये । पस्पृधानम् ।
सौवश्व्ये । सुस्विम् । आवत् । इन्द्रः ॥ १५ ॥ एव । ते । हरियोजना । सुवृक्ति ।
इन्द्रः । ब्रह्माणि । गोतमासः । अक्रन् । आ । एषु । विश्वपेशसम् । धियम् । धाः ।
प्रातः । मक्षु । धियावसु । जगम्यात् ॥ १६ ॥ २९ ॥

इन्द्र, वृत्र-वृत्रमाता.

INDRA, VRITRA-VRITRA'S MOTHER.

मण्डल १, सूक्त ३२, ऋचा ९, पृष्ठ ६०.

Mandala 1, Sookta 32, Verse 9, Page 60

अ६० १ अध्या० ५ व० १] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० ११ सू० ६२

॥ अथ प्रथमाष्टके पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

॥ ६२ ॥ गौतमो नोधा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥

(६२) प्र मन्महे शवसानाय शूषमांगूषं गिर्विणसे अंगिरस्वत् ।
 सुवृत्तिभिः स्तुवत ऋग्मियायार्चामार्कं नरे विश्रुताय ॥ १ ॥
 प्र वो महे महि नमो भरध्वमाङ्गूष्यं शवसानाय सामं ।
 येना नः पूर्वे पितरः पदज्ञा अर्चन्तो अङ्गिरसो गा अविन्दन् ॥ २ ॥
 इन्द्रस्याङ्गिरसां चेष्टौ विदत्सरमा तनयाय धासिम् ।
 बृहस्पतिर्भिनदाद्रिं विदज्ञाः ससुत्रियाभिर्वावशन्त नरः ॥ ३ ॥
 स सुष्टुभा स स्तुभा सप्त विप्रैः स्वरेणाद्रिं स्वयोनं नवगवैः ।
 सरण्युभिः फलिगमिन्द्र शक्र वलं रवेण दरयो दशंगवैः ॥ ४ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

प्र । मन्महे । शवसानाय । शूषं । आंगूषं । गिर्विणसे । अंगिरस्वत् ।
 सुवृत्तिभिः । स्तुवते । ऋग्मियाय । अर्चाम । अर्कं । नरं । विश्रुताय ॥ १ ॥
 प्र । वो । महे । महि । नमो । भरध्वं । आंगूष्यं । शवसानाय । सामं । येन । नः ।
 पूर्वे । पितरः । पदज्ञाः । अर्चन्तः । अंगिरसः । गाः । अविन्दन् ॥ २ ॥ इन्द्रस्य ।
 अंगिरसां । च । इष्टौ । विदत् । सरमा । तनयाय । धासिम् । बृहस्पतिः । भिनत् ।
 अद्रिं । विदत् । गाः । सप्त । सुत्रियाभिः । वावशन्त । नरः ॥ ३ ॥ सः ।
 सुस्तुभा । सः । स्तुभा । सप्त । विप्रैः । स्वरेण । अद्रिं । स्वयोनं । नवगवैः ।
 सरण्युभिः । फलिगं । इन्द्र । शक्र । वलं । रवेण । दरयोः । दशंगवैः ॥ ४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० १, २] ऋग्वेदः [णट० १ अनु० ११ सू०-६२

गृणानो अङ्गिरोभिर्दस्म वि वरूषसा सूर्येण गोभिरन्धः ।

वि भूम्या अप्रथय इन्द्र सानुं दिवो रज उपरमस्तभायः ॥ ५ ॥ १ ॥

तदु प्रयक्षतममस्य कर्म दस्मस्य चारुतममस्ति दंसः ।

उपहरे यदुपरा अपिन्वन्मध्वर्णसो नद्यश्चतस्रः ॥ ६ ॥

द्विता वि वेत्रे सनजा सनीळे अयास्यः स्तवमानेभिरकैः ।

भगो न मेने परमे व्योमन्नधारयद्रोदसी सुदंसाः ॥ ७ ॥

सनादिवं परि भूमा विरूपे पुनर्भुवा युवती स्वेभिरेवैः ।

कृष्णेभिरक्तोषा रुशद्विर्वपुर्भिरा चरतो अन्यान्या ॥ ८ ॥

सनेभि सख्यं स्वपस्यमानः सनुर्दाधार शवसा सुदंसाः ।

आमासुं चिदधिषे पकमन्तः पर्यः कृष्णासु रुशद्रोहिणीषु ॥ ९ ॥

गृणानः । अङ्गिरऽभिः । दस्म । वि । वः । उपसा । सूर्येण । गोभिः । अंधः । वि । भूम्याः ।
अप्रथयः । इन्द्र । सानुं । दिवः । रजः । उपरं । अस्तभायः ॥ ५ ॥ १ ॥ तत् । ऊं इति ।
प्रयक्षतमं । अस्य । कर्म । दस्मस्यं । चारुतमं । अस्ति दंसः । उपहरे । यत् ।
उपराः । अपिन्वत् । मधुऽअर्णसः । नद्यः । चतस्रः ॥ ६ ॥ द्विता । वि । वेत्रे । सनजा ।
सनीळे इति सनीळे अयास्यः । स्तवमानेभिः । अकैः । भगः । न । मेने इति । परमे ।
विऽओमन् । अधारयत् । रोदसी इति । सुदंसाः ॥ ७ ॥ सनात् । दिवं । परि । भूमं ।
विरूपे इति विरूपे । पुनऽभुवा । युवती इति । स्वेभिः । एवैः । कृष्णेभिः । अक्ता ।
उषाः । रुशन्ऽभिः । वपुऽभिः । आ । चरतः । अन्याऽअन्या ॥ ८ ॥ सनेभि । सख्यं ।
सुऽअपस्यमानः । सनुः । दाधार । शवसा । सुदंसाः । आमासुं । चित् । दधिषे
पकं । अंतरिति । पर्यः । कृष्णासुं । रुशत् । रोहिणीषु ॥ ९ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २-४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० ११ सू० ६३

स॒नात्स॒र्नीळा॒ अव॒नीर॒वा॒ता व्र॒ता र॒क्षन्ते॒ अ॒मृताः॒ सहो॑भिः ।

पु॒रुः स॒हस्रा॒ जन॑यो न प॒त्नीर्दु॒वस्य॑न्ति स्व॒सारो॒ अ॒ह्नूयाण॑म् ॥ १० ॥ २ ॥

स॒नायु॒षो न॑म॒सा न॒व्यो अ॒कैर्व॑सू॒यवो॑ म॒तयो॑ द॒स्म द॒दुः ।

पति॑ न प॒त्नीर॒शती॒र॒शन्त॑ स्पृ॒शन्ति॒ त्वा श॒वसा॒वन्म॒नीषाः॑ ॥ ११ ॥

स॒नादे॒व तव॑ रा॒यो ग॒र्भस्तौ॑ न क्षी॒यन्ते॒ नोप॑ द॒स्यन्ति॒ द॒स्म ।

शु॒माँ अ॒सि क्र॒तुमाँ॑ इन्द्र॒ धीरः॑ शि॒क्षा श॒चीव॑स्तव॒ नः श॒चीभिः॑ ॥ १२ ॥

स॒नाय॑ते गो॒तम॑ इन्द्र॒ नव्य॑म॒तक्ष॑द्र॒ह्यं हरि॑योज॒नाय॑ ।

सु॒नी॒थाय॑ नः श॒वसान॑ नो॒धाः प्रा॒तर्म॑क्षू धि॒याव॑सु॒र्जग॑म्यात् ॥ १३ ॥ ३ ॥

॥ ६३ ॥ गौतमो नोधा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥

(६३) त्वं महान् इन्द्र यो ह शुष्मैर्द्यावा जज्ञानः पृथिवी अमे धाः ।

यद् ते विश्वा गिरयश्चिदभ्वा भिया दृळ्हासः किरणा नैजन् ॥ १ ॥

स॒नात् । स॒र्नीळाः । अ॒वनीः । अ॒वा॒ताः । व्र॒ता । र॒क्षन्ते॒ । अ॒मृताः । सहो॑भिः । पु॒रुः । स॒हस्रा॑ ।

ज॒नयः । न । प॒त्नीः । दु॒वस्य॑न्ति । स्व॒सारः । अ॒ह्नूयाण॑म् ॥ १० ॥ २ ॥

स॒नायु॒षः । न॑म॒सा । न॒व्यः । अ॒कैः । व॒सु॒ज्यवः॑ । म॒तयः॑ । द॒स्म । द॒दुः ।

पति॑ । न । प॒त्नीः । उ॒शतीः । उ॒शन्ते॑ । स्पृ॒शन्ति॑ । त्वा । श॒वसा॒वन् ।

म॒नीषाः॑ ॥ ११ ॥ स॒नात् । ए॒व । तव॑ । रा॒यः । ग॒र्भस्तौ॑ । न । क्षी॒यन्ते॑ । न । उप॑ ।

द॒स्यन्ति॑ । द॒स्म । शु॒मान् । अ॒सि । क्र॒तु॒मान् । इन्द्र॑ । धीरः॑ । शि॒क्षः । श॒चीव॑ः ।

तव॑ । नः । श॒चीभिः॑ ॥ १२ ॥ स॒नाय॑ते । गो॒तमः॑ । इन्द्र॑ । नव्य॑ । अ॒तक्ष॑द्र॒ह्यं ।

हरि॑योज॒नाय॑ । सु॒नी॒थाय॑ । नः । श॒वसान॑ । नो॒धाः प्रा॒तः । म॒क्षु । धि॒याव॑सु॒ः ।

ज॒ग॒म्यात् ॥ १३ ॥ ३ ॥

त्वं । महान् । इन्द्र । यः । ह । शुष्मैः । द्यावा । जज्ञानः । पृथिवी इति । अमे ।

धाः । यत् । ह । ते । विश्वा । गिरयः । चित् । अभ्वा । भिया । दृळ्हासः । किरणाः ।

न । ऐजन् ॥ १ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० ४, ५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० ११ सू० ६३

आ यद्धरीं इन्द्र विव्रता वेरा ते वज्रं जरिता बाहोर्धात् ।

येन विहर्यतः क्रतो अमित्रान्पुरं इष्णासि पुरुहूत पूर्वीः ॥ २ ॥

त्वं सत्य इन्द्र धृष्णुरेतान्त्वमृशुक्षा नयस्त्वं षाद् ।

त्वं शुष्णं वृजनें पृक्ष आणौ यूने कुत्साय युसते सचाहन् ॥ ३ ॥

त्वं ह त्यदिन्द्र चोदीः सखा वृत्रं यद्वज्रिन्वृषकर्मनुभनाः ।

यच्छ शूर वृषभणः पराचैरि दस्यूर्योनावकृतो वृथाषाद् ॥ ४ ॥

त्वं ह त्यदिन्द्रारिषण्यन्द्वहस्यं चिन्मर्तानामजुष्टौ ।

व्यस्मदा काष्ठा अर्वते वर्धनेवं वज्रिन्नुथिह्यमित्रान् ॥ ५ ॥ ४ ॥

त्वां ह त्यदिन्द्रार्णसातौ स्वर्मीवहे नरं आजा हवन्ते ।

तवं स्वधाव इयमा संमर्य ऊतिर्वाजेष्वतसाय्या भूत् ॥ ६ ॥

आ । यत् । हरी इति । इन्द्र । विव्रता । वेः । आ । ते । वज्रं । जरिता । बाहोः ।
धात् । येन । अविहर्यतः क्रतो इत्यविहर्यतः क्रतो । अमित्रान् । पुरः । इष्णासि । पुरुहूत ।
पूर्वीः ॥ २ ॥ त्वं । सत्यः । इन्द्र । धृष्णुः । एतान् । त्वं । ऋशुक्षाः । नयः । त्वं । षाद् ।
त्वं । शुष्णं । वृजनें । पृक्षे । आणौ । यूने । कुत्साय । युसते । सचा । अहन् ॥ ३ ॥
त्वं । ह । त्यत् । इन्द्र । चोदीः । सखा । वृत्रं । यत् । वज्रिन् । वृषकर्मन् । उभनाः । यत् ।
ह । शूर । वृषभणः । पराचैः । वि । दस्यून । योनी । अकृतः । वृथाषाद् ॥ ४ ॥ त्वं ।
ह । त्यत् । इन्द्र । अरिषण्यन् । द्वहस्यं । चित् । मर्ताना । अजुष्टौ । वि । अस्मत् । आ ।
काष्ठाः । अर्वते । वः । घनाऽहं । वज्रिन् । श्रथिहि । अमित्रान् ॥ ५ ॥ ४ ॥ त्वां । ह ।
त्यत् । इन्द्र । अर्णसातौ । स्वः । ऽमीवहे । नरः । आजा । हवन्ते । तवं । स्वधावः ।
इयं । आ । संमर्ये । ऊतिः । वाजेषु । अतसाय्या । भूत् ॥ ६ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० ५, ६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० ११ सू० ६४

त्वं ह॒ त्यदिन्द्र॑ स॒प्त यु॒ध्यन्पु॒रों व॒ज्रिन्पु॒ङ्कुत्सा॑य॒ दर्दः॑ ।

व॒हिर्न॑ यत्सु॒दासे॑ वृ॒था वर्ग॑हो रा॒जन्व॒रिवः॑ पू॒र्वे कः॑ ॥ ७ ॥

त्वं त्यां न॑ इन्द्र॒ देव॑ चि॒त्रामिष॑मा॒पो न पी॑पयः॒ परि॑ज्मन् ।

यया॑ शूर॒ प्रत्य॑स्मभ्यं॒ यंसि॑ त्मन॒मूर्जे॑ न वि॒श्वध॑ क्षर॒ध्यै ॥ ८ ॥

अका॑रि त इन्द्र॒ गोत॑मेभिर्ब्र॒ह्मा॒ण्योक्ता॑ नम॒सा हरि॑भ्याम् ।

सु॒पे॒शंसं॑ वा॒जमा॑ भ॒रा नः॑ प्रा॒तर्म॑क्षू धि॒याव॑सु॒र्जग॑म्यात् ॥ ९ ॥ ५ ॥

॥ ६४ ॥ गीतमो नोधा ऋषि ॥ मरुतो देवता ॥ पञ्चदशी त्रिष्टुप् । शिष्टा जगल्यः ॥

(६४) वृष्णे शर्धीय सुमंखाय वेधसे नोधः सुवृत्तिं प्र भरा मरुद्भ्यः ।

अ॒पो न धी॑रो मन॒सा सु॒ह॒स्त्यो गि॒रः स॑म॒ञ्जे वि॒दथे॑ष्वा॒भुवः॑ ॥ १ ॥

त्वं । ह॒ । त्यत् । इ॒न्द्र । स॒प्त । यु॒ध्यन् । पु॒रः । व॒ज्रिन् । पु॒ङ्कुत्सा॑य॒ दर्द॑रिति दर्दः ।

व॒हिः । न । यत् । सु॒दासे॑ । वृ॒था । वर्क॑ । अ॒होः । रा॒जन् । व॒रिवः॑ । पू॒र्वे ।

क॒रिति॑ कः ॥ ७ ॥ त्वं । त्या । नः । इ॒न्द्र । दे॒व । चि॒त्रां । इषं॑ । आपः । न ।

पी॒पयः॑ । परि॑ज्मन् । यया॑ । शूर॒ । प्र॒ति । अ॒स्मभ्यं॑ । यंसि॑ । त्मने॑ । ऊ॒र्जे ।

न । वि॒श्वध॑ । क्षर॒ध्यै ॥ ८ ॥ अका॑रि । ते । इ॒न्द्र । गोत॑मेभिः । ब्र॒ह्मा॒णि ।

आ॒ज॒न्ता । नम॑सा । हरि॑भ्यां । सु॒पे॒शंसं॑ । वा॒जं । आ । भ॒र । नः । प्रा॒तः ।

म॒क्षु । धि॒या॒व॒सुः । ज॒ग॒म्या॒त् ॥ ९ ॥ ५ ॥

वृष्णे । शर्धीय । सुमंखाय । वेधसे । नोधः । सुवृत्तिं । प्र । भ॒र । म॒रुद्भ्यः॑ ।

अ॒पः । न । धी॑रः । मन॑सा । सु॒ह॒स्त्यः । गि॒रः । सं । अ॒ञ्जे । वि॒दथे॑षु ।

आ॒भुवः॑ ॥ १ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० ६, ७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० ११ सू० ६४

ते जज्ञिरे दिव ऋष्वास उक्ष्णो रुद्रस्य मर्या असुरा अरेपसः ।

पावकासः शुच्यः सूर्या इव सत्त्वानो न द्रप्सिनो घोरवर्षसः ॥ २ ॥

युवानो रुद्रा अजरा अभोग्धनो ववक्षुरध्रिगावः पर्वता इव ।

दृब्हा चिद्विश्वा भुवनानि पार्थिवा प्र च्यावयन्ति दिव्यानि मज्जना ॥ ३ ॥

चित्रैरञ्जिभिर्वपुषे व्यञ्जते वक्षःसु रुक्माँ अधि येतिरे शुभे ।

अंसैष्वेषां नि मिमृक्षुर्कृष्टयः साकं जज्ञिरे स्वधया दिवो नरः ॥ ४ ॥

ईशानकृतो धुनयो रिशादसो वातान्विद्युतस्ताविषीभिरक्रत ।

दुहन्त्यूर्ध्वदिव्यानि धूतयो भूमिं पिन्वन्ति पर्यसा परिञ्जयः ॥ ५ ॥ ६ ॥

पिन्वन्त्यपो मरुतः सुदानवः पर्यो घृतवद्विदथेष्वाभुवः ।

अत्यं न मिहे वि नयन्ति वाजिनमुत्सं दुहन्ति स्तनयन्तमक्षितम् ॥ ६ ॥

ते । जज्ञिरे । दिवः । ऋष्वासः । उक्ष्णः । रुद्रस्य । मर्याः । असुराः । अरेपसः । पावकासः ।

शुच्यः । सूर्याःऽइव । सत्त्वानः । न । द्रप्सिनः । घोरऽवर्षसः ॥ २ ॥ युवानः । रुद्राः ।

अजराः । अभोक्ऽहनः । ववक्षुः । अध्रिऽगावः । पर्वताःऽइव । दृब्हा । चित् । विश्वा ।

भुवनानि । पार्थिवा । प्र । च्यावयन्ति । दिव्यानि । मज्जना ॥ ३ ॥ चित्रैः । अंजिऽभिः ।

वपुषे । वि । अंजते । वक्षःऽसु । रुक्मान् । अधि । येतिरे । शुभे । अंसैषु । एषां । नि ।

मिमृक्षुः । कृष्टयः । साकं । जज्ञिरे । स्वधया । दिवः । नरः ॥ ४ ॥ ईशानऽकृतः ।

धुनयः । रिशादसः । वातान् । विऽद्युतः । तविषीभिः । अक्रत । दुहन्ति । ऊर्ध्वः । दिव्यानि ।

धूतयः । भूमिं । पिन्वन्ति । पर्यसा । परिऽञ्जयः ॥ ५ ॥ ६ ॥ पिन्वन्ति । अपः । मरुतः ।

सुऽदानवः । पर्यः । घृतवद्वत् । विऽदथेषु । आऽभुवः । अत्यं । न । मिहे । वि । नयन्ति ।

वाजिनं । उत्सं । दुहन्ति । स्तनयन्तं । अक्षितं ॥ ६ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० ७, ८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० ११ सू० ६४

महिषासो मायिनश्चित्रभानवो गिरयो न स्वतवसो रघुध्वदः ।

मृगा इव हस्तिनः खादथा वना यदारुणीषु तविषीरयुग्ध्वम् ॥ ७ ॥

सिंहा इव नानदति प्रचेतसः पिशा इव सुपिशां विश्ववेदसः ।

क्षपो जिन्वन्तः पृषतीभिर्ऋष्टिभिः समित्सवाधः शवसाहिमन्यवः ॥ ८ ॥

रोदसी आ वदता गणश्रियो नषाचः शूराः शवसाहिमन्यवः ।

आ वन्धुरेष्वमर्तिर्न दर्शता विशुन्न तस्थौ मरुतो रथेषु वः ॥ ९ ॥

विश्ववेदसो रयिभिः समोक्रसः संमिश्रास्तविषीभिर्विरिञ्चिनः ।

अस्तार इषुं दधिरे गभस्त्योरनंतशुष्मा वृषंवादयो नरः ॥ १० ॥ ७ ॥

हिरण्ययेभिः पविभिः पयोवृध उज्जिघ्रन्त आपथ्योऽन पर्वतान् ।

मखा अयासः स्वसृतो ध्रुवच्युतो दुध्नकृतो मरुतो भ्राजदृष्टयः ॥ ११ ॥

महिषासः । मायिनः । चित्रभानवः । गिरयः । न । स्वतवसः । रघुध्वदः । मृगाऽइव ।

हस्तिनः । खादथ । वना । यत् । आरुणीषु । तविषीः । अयुग्ध्वम् ॥ ७ ॥ सिंहाऽइव ।

नानदति । प्रचेतसः । पिशाऽइव । सुपिशाः । विश्ववेदसः । क्षपः । जिन्वन्तः ।

पृषतीभिः । ऋष्टिभिः । सं । इत् । समित्सवाधः । शवसा । अहिमन्यवः ॥ ८ ॥ रोदसी

इति । आ । वदत । गणश्रियः । नृषाचः । शूराः । शवसा । अहिमन्यवः । आ ।

वन्धुरेषु । अमर्तिः । न । दर्शता । विशुन्न । न । तस्थौ । मरुतः । रथेषु । वः ॥ ९ ॥

विश्ववेदसः । रयिभिः । समोक्रसः । संमिश्रास्तः । तविषीभिः । विरिञ्चिनः ।

अस्तारः । इषुं । दधिरे । गभस्त्योः । अनंतशुष्माः । वृषंवादयो नरः ॥ १० ॥

हिरण्ययेभिः । पविभिः । पयोवृधः । उत् । जिघ्रन्ते । आपथ्यः । न । पर्वतान् । मखाः ।

अयासः । स्वसृतः । ध्रुवच्युतः । दुध्नकृतः । मरुतः । भ्राजदृष्टयः ॥ ११ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० ८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० ११ सू० ६४

घृष्टुं पावकं वनिनं विचर्षणिं रुद्रस्य सृनुं हवसां गृणीमसि ।

१जस्तुरं तवसं मारुतं गणमृजीषिणं वृषणं सश्वत श्रिये ॥ १२ ॥

प्र नू स मर्तः शवसां जनौ अतिं तस्थौ व ऊती मरुतो यमावत ।

अर्वेद्विवाजं भरते धना नृभिर्वाष्टच्छयं क्रतुमा क्षेति पुष्यति ॥ १३ ॥

चर्कृत्यं मरुतः पृत्सु दुष्टरं शुमन्तं शुष्मं मघवत्सु धत्तन ।

धनस्पृतमुक्थ्यं विश्वचर्षणिं तोकं पुष्येम तनयं शतं हिमाः ॥ १४ ॥

नू छिरं मरुतो वीरवन्तमृतीषाहं रयिमस्मासु धत्त ।

सहस्रिणं शतिनं शुश्रुवांसं प्रातर्मक्षू धियावत्सुर्जगम्यात् ॥ १५ ॥ ८ ॥ ११ ॥

घृष्टुं । पावकं । वनिनं । विऽचर्षणिं । रुद्रस्य । सृनुं । हवसां । गृणीमसि । १जऽस्तुरं ।

तवसं । मारुतं । गणं । ऋजीषिणं । वृषणं । सश्वत । श्रिये ॥ १२ ॥ प्र । नू । सः ।

मर्तः । शवसां । जनान् । अतिं । तस्थौ । वः । ऊती । मरुतः । यं । आवत । अर्वेत्सुभिः ।

वाजं । भरते । धनां । नृभिः । आऽष्टच्छयं । क्रतुं । आ । क्षेति । पुष्यति ॥ १३ ॥

चर्कृत्यं । मरुतः । पृत्सु । दुष्टरं । शुमन्तं । शुष्मं । मघवत्सु । धत्तन । धनऽस्पृतं ।

उक्थ्यं । विश्वऽचर्षणिं । तोकं । पुष्येम । तनयं । शतं । हिमाः ॥ १४ ॥ नू । स्थिरं ।

मरुतः । वीरऽवन्तं । ऋतिऽसहं । रयिं । अस्मासु । धत्त । सहस्रिणं शतिनं । शुश्रुवांसं ।

प्रातः । मक्षू । धियाऽसुः । जगम्यात् ॥ १५ ॥ ८ ॥ ११ ॥

॥ द्वादशोऽनुवाकः ॥

॥ ६५ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ द्विपदा विराट् छन्दः ॥

॥ ६५ ॥ प॒श्वा न ता॒युं गुहा॒ चर्त॑न्तं नमो॑ यु॒जानं॑ नमो॑ वह॑न्तम् ।

स॒जोषा॑ धीराः प॒दैरनु॑ ग्मन्नुप॑ त्वा सीद॑न्विश्वे यज॑न्त्राः ॥ १ ॥

ऋ॒तस्य॑ दे॒वा अनु॑ व्र॒ता गु॒र्भुवत्प॑रि॒ष्टि॒यौर्न भू॑मं ।

व॒र्धेन्ती॑मापः प॒न्वा सु॒शि॒श्वि॒मृत॑स्य योना॑ गर्भे॑ सु॒जात॑म् ॥ २ ॥

पु॒ष्टिर्न र॑ण्वा क्षि॒तिर्न पृ॒थ्वी गि॒रिर्न भु॒ज्म क्षोदो॑ न शं॒भु ।

अ॒त्यो ना॒ज्मन्त्सर्ग॑प्रत॒क्तः सि॒न्धुर्न क्षोदः॑ क ई॒ वरा॑ते ॥ ३ ॥

जा॒मिः सि॒न्धूनां॑ भ्रा॒त॑व॒ स्वस्त्रा॑मि॒भ्यान्न॑ राजा॒ वना॑न्यत्ति ।

यद्वा॒तज॑त॒तो वना॑ व्य॒स्थाद॑ग्नि॒र्ह दा॑ति रोमा॑ पृथि॒व्याः ॥ ४ ॥

श्व॒सि॒त्यप्सु॑ हंसो॑ न सीद॑न् क॒त्वा चे॒तिष्ठो॑ वि॒शासु॑ष॒र्तुत् ।

सोमो॑ न वे॒धा ऋ॒तप्र॑जातः प॒शुर्न शि॒श्वो वि॒भुर्दूरे॑भाः ॥ ५ ॥ ९ ॥

प॒श्वा । न । ता॒युं । गुहा॒ । चर्त॑न्तं । नमो॑ । यु॒जानं॑ । नमो॑ । वह॑न्तं । स॒जोषाः॑ ।

धीराः । प॒दैः । अनु॑ । ग्मन् । उप॑ । त्वा । सीद॑न् । विश्वे॑ । यज॑न्त्राः ॥ १ ॥

ऋ॒तस्य॑ । दे॒वाः । अनु॑ । व्र॒ता । गुः । भुव॑त् । परि॒ष्टिः । यौः । न । भू॑मं । वर्ध॑ति ।

ई॒ । आपः॑ । प॒न्वा । सु॒शि॒श्वि॒ । ऋ॒तस्य॑ । योना॑ । गर्भे॑ । सु॒जातं॑ ॥ २ ॥ पु॒ष्टिः ।

न । र॑ण्वा । क्षि॒तिः । न । पृ॒थ्वी । गि॒रिः । न । भु॒ज्म । क्षोदः॑ । न । शं॒भु ।

अ॒त्यः । न । अ॒ज्मन् । सर्ग॑प्रत॒क्तः । सि॒न्धुः । न । क्षोदः॑ । कः । ई॒ । वरा॑ते ॥ ३ ॥

जा॒मिः । सि॒न्धूनां॑ । भ्रा॒ताऽइ॒व । स्व॒स्त्रां । इ॒भ्यान् । न । राजा॑ । वना॑नि । अ॒त्ति ।

यत् । वा॒तऽज॑त॒तो । वना॑ । वि । अ॒स्थात् । अ॒ग्निः । ह । दा॑ति । रोमं॑ । पृथि॒व्याः ॥ ४ ॥

श्व॒सि॒ति । अ॒प्सु । हंसः॑ । न । सीद॑न् । क॒त्वा । चे॒तिष्ठः॑ । वि॒शां । उ॒षः॑ऽभुत् । सोमः॑ ।

न । वे॒धाः । ऋ॒तप्र॑जातः । प॒शुः । न । शि॒श्वो । वि॒भुः । दूरे॑ऽभाः ॥ ५ ॥ ९ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० ८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० ११ सू० ६४

घृष्टुं पावकं वनिनं विचर्षणिं रुद्रस्य सृनुं हवसां गृणीमसि ।

१जस्तुरं तवसं मारुतं गणमृजीषिणं वृषणं सश्वत श्रिये ॥ १२ ॥

प्र नू स मर्तः शवसां जनौ अतिं तस्थौ व ऊती मरुतो यमावत ।

अर्वैर्द्विर्वाजं भरते धना नृभिरापृच्छयं क्रतुमा क्षेति पुष्यति ॥ १३ ॥

चर्कृत्यं मरुतः पृत्सु दुष्टरं शुमन्तं शुष्मं मघवत्सु धत्तन ।

धनस्पृतमुक्थ्यं विश्वचर्षणिं तोकं पुष्येम तनयं शतं हिमाः ॥ १४ ॥

नू छिरं मरुतो वीरवन्तमृतीषाहं रयिमस्मासु धत्त ।

सहस्रिणं शतिनं शुश्रुवांसं प्रातर्मक्षू धियावन्सुर्जगम्यात् ॥ १५ ॥ ८ ॥ ११ ॥

घृष्टुं पावकं वनिनं विचर्षणिं रुद्रस्य सृनुं हवसां गृणीमसि । १जस्तुरं ।

तवसं मारुतं गणं ऋजीषिणं वृषणं सश्वत श्रिये ॥ १२ ॥ प्र नू सः ।

मर्तः शवसां जनान् अतिं तस्थौ व ऊती मरुतः यं आवत अर्वैर्द्विभिः ।

वाजं भरते धना नृभिः आपृच्छयं क्रतुं आ क्षेति पुष्यति ॥ १३ ॥

चर्कृत्यं मरुतः पृत्सु दुष्टरं शुमन्तं शुष्मं मघवत्सु धत्तन धनस्पृतं ।

उक्थ्यं विश्वचर्षणिं तोकं पुष्येम तनयं शतं हिमाः ॥ १४ ॥ नू स्थिरं ।

मरुतः वीरवन्तं क्रतिः सहं रयिं अस्मासु धत्त सहस्रिणं शतिनं शुश्रुवांसं ।

प्रातः मक्षू धियाः सुः जगम्यात् ॥ १५ ॥ ८ ॥ ११ ॥

॥ द्वादशोऽनुवाकः ॥

॥ ६५ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ द्विपदा विराट् छन्दः ॥

॥ ६५ ॥ प॒श्वा न ता॒युं गु॒ह्या च॒त॑त॒न्तं नमो॑ यु॒जानं॑ नमो॑ वह॒न्तम् ।

स॒जोषा॑ धी॒राः प॒दैरनु॑ ग्म॒न्नुप॑ त्वा सीद॒न्विश्वे॑ यज॒न्त्राः ॥ १ ॥

ऋ॒तस्य॑ दे॒वा अनु॑ व्र॒ता गु॒र्भुव॑त्परि॒ष्टि॒र्यौ न भू॑म ।

व॒र्ध॑न्तीमा॒पः प॒न्वा सु॒शि॒श्वि॒मृत॑स्य यो॒ना गर्भे॑ सु॒जा॑तम् ॥ २ ॥

पु॒ष्टिर्न र॒ण्वा क्षि॒तिर्न पृ॒थ्वी गि॒रिर्न भु॒ज्म क्षो॒दो न शं॑भु ।

अ॒त्यो ना॒ज्मन्त्सर्ग॑प्र॒तक्तः॑ सि॒न्धुर्न क्षो॒दः क ई॒ वरा॑ते ॥ ३ ॥

जा॒मिः सि॒न्धूनां॑ भ्रा॒त॑व॒ स्वस्त्रा॑मि॒भ्यान्न॑ राजा वना॒न्यत्ति॑ ।

य॒द्वात॑ज॒तो वना॑ व्य॒स्थाद॑ग्नि॒र्ह द॑ति॒ रोमा॑ पृथि॒व्याः ॥ ४ ॥

श्व॒सि॒त्यप्सु॑ ह॒ंसो न सीद॑न् क्र॒त्या चेति॑ष्ठो वि॒शामु॑ष॒र्तुत् ।

सोमो॑ न वे॒धा ऋ॒तप्र॑जातः प॒शुर्न शि॒श्वा वि॒भुर्दूरे॑भाः ॥ ५ ॥ ९ ॥

प॒श्वा । न । ता॒युं । गु॒ह्या । च॒त॑त॒न्तं । नमः॑ । यु॒जानं॑ । नमः॑ । वह॒न्तं । स॒जोषाः॑ ।

धी॒राः । प॒दैः । अनु॑ । ग्मन् । उप॑ । त्वा । सी॒दन् । विश्वे॑ । यज॒न्त्राः ॥ १ ॥

ऋ॒तस्य॑ । दे॒वाः । अनु॑ । व्र॒ता । गुः । भुव॑त् । परि॒ष्टिः । यौः । न । भू॑म । व॒र्ध॑ति ।

ई॒ । आपः॑ । प॒न्वा । सु॒शि॒श्वि॒ । ऋ॒तस्य॑ । यो॒नां । गर्भे॑ । सु॒जा॑तं ॥ २ ॥ पु॒ष्टिः ।

न । र॒ण्वा । क्षि॒तिः । न । पृ॒थ्वी । गि॒रिः । न । भु॒ज्म । क्षो॒दः । न । शं॑भु ।

अ॒त्यः । न । अ॒ज्मन् । सर्ग॑प्र॒तक्तः॑ । सि॒न्धुः । न । क्षो॒दः । कः । ई॒ । वरा॑ते ॥ ३ ॥

जा॒मिः । सि॒न्धूनां॑ । भ्रा॒ता॑ इव । स्व॒स्त्रा॑ । इ॒भ्यान् । न । राजा॑ । वना॒नि । अ॒त्ति॑ ।

यत् । वा॒त॑ज॒तः । वना॑ । वि । अ॒स्थात् । अ॒ग्निः । ह । द॑ति॒ । रोम॑ । पृथि॒व्याः ॥ ४ ॥

श्व॒सि॒ति॑ । अ॒प्सु । ह॒ंसः । न । सीद॑न् । क्र॒त्या । चेति॑ष्ठः । वि॒शां । उ॒षः॑भु॒त् । सोमः॑ ।

न । वे॒धाः । ऋ॒तप्र॑जातः । प॒शुः । न । शि॒श्वा । वि॒भुः । दूरे॑भाः ॥ ५ ॥ ९ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० १०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १२ सू० ६६

॥ ६६ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ द्विपदा विराट् छन्दः ॥

॥ ६६ ॥ रयिर्न चित्रा सूर्यो न संदगायुर्न प्राणो नित्यो न सूनः ।

तक्का न भूर्णिर्वनां सिषक्ति पयो न धेनुः शुचिर्विभावा ॥ १ ॥

दाधारः क्षेममोको न रण्वो यवो न पक्को जेता जनानाम् ।

ऋषिर्न स्तुभ्वा विक्षु प्रशस्तो वाजी न प्रीतो वयों दधाति ॥ २ ॥

दुरोकशोचिः क्रतुर्न नित्यो जायेव योनावरं विश्वस्मै ।

चित्रो यदभ्राद् श्वेतो न विक्षु रथो न रुक्मी त्वेषः समत्सु ॥ ३ ॥

सेनैव सृष्टामं दधात्यस्तुर्न दिशुत्त्वेषप्रतीका ।

यमो ह जातो यमो जनिष्वं जारः कनीनां पतिर्जनीनाम् ॥ ४ ॥

तं वञ्चराथा वयं वसत्यास्तं न गावो नक्षन्त इष्टम् ।

सिन्धुर्न क्षोदः प्र नीचीरैनोन्नवन्त गावः स्वर्दृशीके ॥ ५ ॥ १० ॥

रयिः । न । चित्रा । सूर्यः । न । संदगायुः । न । प्राणः । नित्यः । न । सूनः ।

तक्का । न । भूर्णिः । वनां । सिषक्ति । पयः । न । धेनुः । शुचिः । विभावा ॥ १ ॥

दाधारः । क्षेमः । ओकः । न । रण्वः । यवः । न । पक्कः । जेता । जनानां । ऋषिः । न ।

स्तुभ्वा । विक्षु । प्रशस्तः । वाजी । न । प्रीतः । वयः । दधाति ॥ २ ॥ दुरोकशोचिः ।

क्रतुः । न । नित्यः । जायाइव । योनौ । अरं । विश्वस्मै । चित्रः । यत् । अभ्राद् ।

श्वेतः । न । विक्षु । रथः । न । रुक्मी । त्वेषः । समत्सु ॥ ३ ॥ सेनाइव ।

सृष्टा । अमं । दधाति । अस्तुः । न । दिशुत् । त्वेषप्रतीका । यमः । ह । जातः । यमः ।

जनिष्वं । जारः । कनीनां । पतिः । जनीनां ॥ ४ ॥ तं । वः । चराथा । वयं ।

वसत्या । अस्तं । न । गावः । नक्षन्ते । इष्टं । सिन्धुः । न । क्षोदः । प्र । नीचीः ।

ऐनोत् । नवन्त । गावः । स्वः । दृशीके ॥ ५ ॥ १० ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० ११] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १२ सू० ६७

॥ ६७ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ द्विपदा विराट् छन्दः ॥

॥ ६७ ॥ वनेषु जायुर्मर्तेषु मित्रो वृणीते श्रुष्टिं राजैवाजुर्यम् ।

क्षेमो न साधुः क्रतुर्न भद्रो भुवत्स्वाधीर्होता हव्यवाद् ॥ १ ॥

हस्ते दधानो नृग्णा विश्वान्यमे देवान्धातुहा निषीदन् ।

विदन्तीमन्न मरौ धियन्धा हृदा यत्तष्टान्मन्त्राँ अशंसन् ॥ २ ॥

अजो न क्षां दाधारं पृथिवीं तस्तम्भं द्यां मन्त्रेभिः सत्यैः ।

प्रिया पदानि पश्वो नि पाहि विश्वार्थुरग्रे गुहा गुहं गाः ॥ ३ ॥

य ई चिकेत गुहा भवन्तमा यः ससाद धारांमृतस्य ।

वि ये चृतन्त्यृता सपन्त आदिहसूनि प्र ववाचास्मै ॥ ४ ॥

वि यो वीरुत्सु रोधन्महित्वोत प्रजा उत प्रसूष्वन्तः ।

चित्तिरपां दमे विश्वायुः सद्यैव धीराः संमायं चक्रुः ॥ ५ ॥ ११ ॥

वनेषु । जायुः । मर्तेषु । मित्रः । वृणीते । श्रुष्टिं । राजाऽइष । अजुर्यम् । क्षेमः । न । साधुः ।
 क्रतुः । न । भद्रः । भुवत् । सुऽआधीः । होता । हव्यवाद् ॥ १ ॥ हस्ते । दधानः ।
 नृग्णा । विश्वानि । अमे । देवान् । धात् । गुहा । निऽसीदन् । विदन्ति । ई । अन्न । नरः ।
 धियंऽधाः । हृदा । यत् । तष्टान् । मन्त्रान् । अशंसन् ॥ २ ॥ अजः । न । क्षां ।
 दाधारं । पृथिवीं । तस्तम्भं । द्यां । मन्त्रेभिः । सत्यैः । प्रिया । पदानि । पश्वः । नि ।
 पाहि । विश्वऽआयुः । अग्रे । गुहा । गुहं । गाः ॥ ३ ॥ यः । ई । चिकेत । गुहां ।
 भवन्तं । आ । यः । ससाद । धारां । ऋतस्यं । वि । ये । चृतन्ति । ऋता । सपन्तः ।
 आत् । इत् । पटुनि । प्र । ववाच । अस्मै ॥ ४ ॥ वि । यः । वीरुत्सु । रोधन् ।
 महिऽत्वा । उत । प्रऽजाः । उत । प्रऽसूषु । अन्तरिति । चित्तिः । अपां । दमे ।
 विश्वऽआयुः । सद्यैव । धीराः । संमायं । चक्रुः ॥ ५ ॥ ११ ॥

अ० १ अध्या० ५ व० १२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १२ सू० ६८

॥ ६८ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ द्विपदा विराट् छन्दः ॥

॥ ६८ ॥ श्रीणन्तुपं स्थादिवं भुरण्युः स्थातुश्चरथमत्तून्व्यूर्णोत् ।

परि यदेषामेको विश्वेषां भुवदेवो देवानां महित्वा ॥ १ ॥

आदित्ते विश्वे क्रतुं जुषन्त शुष्काद्यदेव जीवो जनिष्ठाः ।

भजन्त विश्वे देवत्वं नाम ऋतं सपन्तो अमृतमेवैः ॥ २ ॥

ऋतस्य प्रेषां ऋतस्य धीतिर्विश्वायुर्विश्वे अपांसि चक्रुः ।

यस्तुभ्यं दाशाण्यो वा ते शिक्षात्तस्मै चिकित्वात्रयि दयस्व ॥ ३ ॥

होता निषत्तो मनोरपत्ये स चिन्वासां पतीं रयीणां ।

इच्छन्त रेतो मिथस्तनूषु सं जानत स्वैर्दक्षैर्मूराः ॥ ४ ॥

पितुर्न पुत्राः क्रतुं जुषन्त श्रोषन्ते अस्य शासं तुरासः ।

वि रायं और्णोदुरं पुरुक्षुः पिपेश नाकं स्तुभिर्दमूनाः ॥ ५ ॥ १२ ॥

श्रीणन् । उपं । स्थात् । दिवं । भुरण्युः । स्थातुः । चरथं । अत्तून् । वि । ऊर्णोत् ।
परि । यत् । एषां । एकः । विश्वेषां । भुवत् । देवः । देवानां । महित्वा ॥ १ ॥
आत् । इत् । ते । विश्वे । क्रतुं । जुषन्त । शुष्कात् । यत् । देव । जीवः । जनिष्ठाः । भजन्त ।
विश्वे । देवत्वं । नाम । ऋतं । सपन्तः । अमृतं । एवैः ॥ २ ॥ ऋतस्यं । प्रेषां ।
ऋतस्यं । धीतिः । विश्वऽआयुः । विश्वे । अपांसि । चक्रुः । यः । तुभ्यं । दाशात् ।
यः । वा । ते । शिक्षात् । तस्मै । चिकित्वा । रयिं । दयस्व ॥ ३ ॥ होता । निऽसत्तः ।
मनोः । अपत्ये । सः । चित् । नु । आसां । पतीः । रयीणां । इच्छन्त । रेतः । मिथः ।
तनूषु । सं । जानत । स्वैः । दक्षैः । मूराः ॥ ४ ॥ पितुः । न । पुत्राः । क्रतुं । जुषन्त ।
श्रोषन् । ये । अस्य । शासं । तुरासः । वि । रायं । और्णोत् । दुरं । पुरुक्षुः । पिपेश ।
नाकं । स्तुभिः । दमूनाः ॥ ५ ॥ १२ ॥

॥ ६९ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ द्विपदा विराट् छन्दः ॥

॥ ६९ ॥ शुक्रः शुशुक्लं उपो न जारः पप्रा समीची दिवो न ज्योतिः ।

परि प्रजातः कृत्वा बभूथ भुवो देवानां पिता पुत्रः सन् ॥ १ ॥

वेधा अहंसो अग्निर्विजानघूर्ध्न गोनां स्वाक्षां पितृनाम् ।

जने न शेवं आहूर्यः सन्मध्ये निषत्तो रण्वो दुरोणे ॥ २ ॥

पुत्रो न जातो रण्वो दुरोणे वाजी न प्रीतो विशो वि तारीत् ।

विशो यदहे नृभिः सनीळा अग्निदैवत्वा विश्वान्यश्याः ॥ ३ ॥

नकिंष्ट एता व्रता मिनन्ति नृभ्यो यदेभ्यः श्रुष्टिं चकथ ।

तत्तु ते दंसो यदहन्तस्मानैर्नृभिर्ययुक्तो विवे रपांसि ॥ ४ ॥

उपो न जारो विभावोऽस्रः संज्ञातरूपश्चिकेतदस्मै ।

त्मना वहन्तो दुरो व्यृण्वन्नवंन्त विश्वे स्वर्हृशीकि ॥ ५ ॥ १३ ॥

शुक्रः । शुशुक्लान् । उपः । न । जारः । पप्रा । समीची इति संज्ञीची । दिवः ।

न । ज्योतिः । परि । प्रजातः । कृत्वा । बभूथ । भुवः । देवानां । पिता । पुत्रः ।

सन् ॥ १ ॥ वेधा । अहंसः । अग्निः । विजानन् । ऊर्ध्नः । न । गोर्वा । स्वाक्ष ।

पितृनां । जने । न । शेवं । आहूर्यः । सन् । मध्ये । निःसत्तः । रण्वः । दुरोणे ॥ २ ॥

पुत्रः । न । जातः । रण्वः । दुरोणे । वाजी । न । प्रीतः । विशः । वि । तारीत् । विशः ।

यत् । अहे । नृभिः । सनीळाः । अग्निः । देवत्वा । विश्वानि । अश्याः ॥ ३ ॥

नकिंः । ते । एता । व्रता । मिनन्ति । नृभ्यः । यत् । एभ्यः । श्रुष्टिं । चकथ ।

तत् । तु । ते । दंसः । यत् । अहन् । स्मानैः । नृभिः । यत् । युक्तः । विवेः ।

रपांसि ॥ ४ ॥ उपः । न । जारः । विभावो । अस्रः । संज्ञातरूपः । चिकेतत् ।

अस्मै । त्मना । वहन्त । दुरः । वि । ऋण्वन् । नवंत । विश्वे । स्वः । हृशीकि ॥ ५ ॥ १३ ॥

॥ ७० ॥ शक्तिपुत्रः पक्षशर ऋषिः ॥ अग्निर्देवता ॥ द्विपदा विराट् छन्दः ॥

॥ ७० ॥ वनेम पूर्वोर्यो मनीषा अग्निः सुशोको विश्वान्यद्याः ।

आ दैव्यानि व्रता चिकित्वाना मानुषस्य जनस्य जन्म ॥ १ ॥

गर्भो यो अपां गर्भो वनानां गर्भश्च स्थातां गर्भश्चरथाम् ।

अद्रौ चिदस्मा अन्तर्दुरोणे विशां न विश्वो अमृतः स्वाधीः ॥ २ ॥

स हि क्षपावौ अग्नी रयीणां दाशद्यो अस्मा अरं सुक्तैः ।

एता चिकित्वो भूमा नि पाहि देवानां जन्म मतींश्च विद्वान् ॥ ३ ॥

वर्धान्यं पूर्वीः क्षपो विरूपाः स्थातुश्च रथमृतप्रवीतम् ।

अराधि होता स्वर्निषत्तः कृण्वन्विश्वान्यपांसि सत्या ॥ ४ ॥

गोषु प्रशस्ति वनेषु धिषे भरन्त विश्वे बलिं स्वर्णः ।

धि त्वा नरः पुरुत्रा सपर्यन्पितुर्न जिब्रेर्वि वेदो भरन्त ॥ ५ ॥

साधुर्न गृध्रस्तैव शूरो यातैव भीमत्वेषः समत्सु ॥ ६ ॥ १४ ॥

वनेम । पूर्वीः । अर्यः । मनीषा । अग्निः । सुशोकः । विश्वानि । अद्वयोः । ओ ।
दैव्यानि । व्रता । चिकित्वान् । आ । मानुषस्य । जनस्य । जन्म ॥ १ ॥ गर्भः । यः ।
अपां । गर्भः । वनानां । गर्भः । च । स्थातां । गर्भः । चरथां । अद्रौ । चित् । अस्मै । अंतः ।
दुरोणे । विशां । न । विश्वः । अमृतः । सुशोको । स्वाधीः ॥ २ ॥ सः । हि । क्षपावौ ।
अग्निः । रयीणां । दाशद्यः । यः । अस्मै । अरं । सुउक्तैः । एता । चिकित्वः । भूमा । नि ।
पाहि । देवानां । जन्म । मतींश्च । च । विद्वान् ॥ ३ ॥ वर्धान्यं । यं । पूर्वीः । क्षपः ।
विरूपाः । स्थातुः । च । रथं । ऋतुप्रवीतं । अराधि । होता । स्वः । निषत्तः । कृण्वन् ।
विश्वानि । अपांसि । सत्या ॥ ४ ॥ गोषु । प्रशस्ति । वनेषु । धिषे । भरन्त । विश्वे ।
बलिं । स्वः । नः । वि । त्वा । नरः । पुरुत्रा । सपर्यन् । पितुः । न । जिब्रेः । वि । वेदः ।
भरन्त ॥ ५ ॥ साधुः । न । गृध्रः । अस्ताश्च । शूरः । याताश्च । भीमः । त्वेषः ।
समत्सु ॥ ६ ॥ १४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० १५ । ऋग्वेदः । [मण्ड० १ अनु० १२ सू० ७१]

॥ ७१ ॥ शक्तिपुत्र पराशर ऋषिः ॥ शाग्निदेवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥

॥ ७१ ॥ उप॒ प्र जि॒न्व॒द्यु॒शती॒रु॒शन्तं॑ पतिं॒ न नित्यं॑ ज॒नयः॑ स॒नीळाः ।
 स्व॒सारः॑ श्या॒बीम॒रुषी॒जजु॒श्चित्र॑मु॒च्छन्ती॑मु॒षसं॑ न गावः ॥ १ ॥
 वी॒लु चि॒हृ॒ह्वा पि॒तरों॑ न उ॒क्थैर॑द्रिं रु॒ज॒ज्ञि॒रसो॑ रवेण ।
 च॒क्रु॒र्दिवो॑ बृ॒हतो॑ गा॒तुम॑स्मे अ॒हः स्व॑र्वि॒विदुः॑ के॒तुमु॒स्राः ॥ २ ॥
 दध॑न्तं ध॒नय॑न्नस्य धी॒तिमा॑दि॒र्यो दि॒धिष्वो॑ वि॒भृ॒त्राः ।
 अ॒र्त॒प्यन्ती॑र॒पसो॑ य॒न्त्यच्छा॑ दे॒वाञ्ज॑न्म प्र॒यसा॑ व॒र्धय॑न्तीः ॥ ३ ॥
 अ॒थी॒द्यदीं॑ वि॒भृतो॑ मा॒तरि॒श्वा गृ॒हेगृ॒हे श्ये॒तो जे॒न्यो भू॒त ।
 आदीं॑ रा॒ज्ञे न स॒ही॒यसे॑ स॒चा स॒न्ना दू॒त्यं भृ॒ग॒वाणो॑ वि॒वाय ॥ ४ ॥
 म॒हे यत्पि॒त्र ई॒ रसं॑ दि॒वे क॒रवं॑ त्स॒रत्पृ॒श॒न्यश्चि॒कित्वा॑न् ।
 सृ॒ज॒दस्ता॑ धृ॒षता॑ दि॒द्युम॑स्मै स्वा॒यां दे॒वो दु॒हित॑रि॒ त्विषि॑ धात् ॥ ५ ॥ १५ ॥

उप॒ । प्र । जि॒न्व॒न् । उ॒शतीः । उ॒शन्तं । पतिं । न । नित्यं । ज॒नयः । स॒नीळाः ।
 स्व॒सारः । श्या॒वी । अ॒रु॒षी । अ॒जु॒षन् । चि॒त्रं । उ॒च्छन्ती । उ॒षसं । न । गावः ॥ १ ॥
 वी॒लु । चि॒त् । हृ॒ह्वा । पि॒तरः । नः । उ॒क्थैः । अ॒द्रिं । रु॒ज॒न् । अ॒गिर॑सः । रवेण । च॒क्रुः ।
 दि॒वः । बृ॒हतः । गा॒तुं । अ॒स्मे इति॑ । अ॒हरि॑ति । स्वः । वि॒विदुः । के॒तुं । उ॒स्राः ॥ २ ॥
 दध॑न् । ऋ॒तं । ध॒नय॑न् । अ॒स्य । धी॒तिं । आत् । इत् । अ॒र्यः । दि॒धिष्वः । वि॒भृ॒त्राः । अ॒र्त॒
 प्यन्तीः । अ॒पसः । य॒न्ति । अ॒च्छ । दे॒वान् । ज॒न्म । प्र॒यसा॑ । व॒र्धय॑न्तीः ॥ ३ ॥ म॒थीत् ।
 यत् । ई॒ । वि॒भृ॒तः । मा॒तरि॒श्वा । गृ॒हेगृ॒हे । श्ये॒तः । जे॒न्यः । भू॒त । आत् । ई॒ । रा॒ज्ञे । न ।
 स॒ही॒यसे॑ । स॒चा । स॒न् । आ । दू॒त्यं । भृ॒ग॒वाणः । वि॒वाय ॥ ४ ॥ म॒हे । यत् । पि॒त्रे । ई॒ ।
 रसं॑ । दि॒वे । कः । अ॒वं । त्स॒रत् । पृ॒श॒न्यः । चि॒कित्वा॑न् । सृ॒जत् । अस्ता॑ । धृ॒षता॑ । दि॒द्युम् ।
 अ॒स्मै । स्वा॒यां । दे॒वः । दु॒हित॑रि॒ । त्विषि॑ । धात् ॥ ५ ॥ १५ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० १६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १२ सू० ७१

स्य आ यस्तुभ्यं दम् आ बिभाति नमो वा दाशादुशतो अनु यून ।

वधो अग्ने वयो अस्य द्विर्वा यासद्राया सरथं यं जुनासि ॥ ६ ॥

अग्निं विश्वा अभि पृक्षः सचन्ते समुद्रं न स्वतः सप्त यहीः ।

न जामिभिर्वि चिकिते वयो नो विदा देवेषु प्रमतिं चिकित्वान् ॥ ७ ॥

आ यद्विषे नृपतिं तेज आनद् शुचि रेतो निषिक्तं द्यौरभीकै ।

अग्निः शर्वमनवद्यं युवानं स्वाध्यं जनयत्सुदयच्च ॥ ८ ॥

मनो न योऽध्वनः सद्य एत्येकः सत्रा सूरौ वस्व ईशे ।

राजांना मित्रावरुणा सुपाणी गोषु प्रियममृतं रक्षमाणा ॥ ९ ॥

मा नो अग्ने सख्या पित्र्याणि प्र मर्षिष्ठा अभि विदुष्कविः सम् ।

नभो न रूपं जरिमा मिनाति पुरा तस्या अभिशस्तेरधीहि ॥ १० ॥ १६ ॥

स्वे । आ । यः । तुभ्यं । दमे । आ । वि॒भाति । नमः । वा । दा॒शात् । उ॒शतः ।
 अनु । यून । वधो इति । अग्ने । वयोः । अस्य । द्वि॒र्वहोः । यास॑त् । रा॒या । स॒रथं । यं ।
 जु॒नासि ॥ ६ ॥ अग्निं । विश्वाः । अभि । पृ॒क्षः । स॒चन्ते । स॒मुद्रं । न । स्व॒तः । स॒प्त ।
 यहीः । न । जा॒मिभिः । वि । चि॒किते । वयोः । नः । वि॒दाः । दे॒वेषु । प्र॒मतिं ।
 चि॒कित्वान् ॥ ७ ॥ आ । यत् । इ॒षे । नृ॒पतिं । तेजः । आ॒नद् । शु॒चि । रेतः ।
 नि॒सिक्तं । द्यौः । अ॒भीकै । अग्निः । शर्वे । अ॒न॒वद्यं । यु॒वानं । सु॒ऽआ॒ध्यं । ज॒न॒यत् ।
 सु॒दय॑त् । च ॥ ८ ॥ मनः । न । यः । अध्व॑नः । स॒द्यः । एति । एकः । स॒त्रा ।
 सू॒रः । वस्वः । ई॒शे । राजा॑ना । मि॒त्रावरु॑णा । सु॒पा॒णी इति सु॒पा॒णी । गो॒षु ।
 प्रि॒यं । अ॒मृतं । रक्ष॑माणा ॥ ९ ॥ मा । नः । अग्ने । स॒ख्या । पि॒त्र्याणि । प्र ।
 म॒र्षिष्ठाः । अभि । वि॒दुः । क॒विः । सम् । नभः । न । रूपं । ज॒रि॒मा । मि॒नाति ।
 पुरा । तस्याः । अ॒भि॒शस्तेः । अग्निः । इ॒हि ॥ १० ॥ १६ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० १७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १२ सू० ७३

॥ ७२ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ त्रिष्टुप् छन्द ॥

॥ ७२ ॥ नि काव्या वेधसः शश्वतस्कर्हस्ते दधानो नयीं पुरूणि ।

अग्निर्भुवद्रयिपती रयीणां सत्रा चक्राणो अमृतानि विश्वा ॥ १ ॥

अस्मे वत्सं परि षन्तं न विन्दन्निच्छन्तो विश्वे अमृता अमूराः ।

श्रमयुवं पदव्यो धियंघास्तस्थुः पदे परमे चार्वग्रेः ॥ २ ॥

तिस्रो यदग्रे शरदस्त्वामिच्छुचिं घृतेन शुचयः सपर्यान् ।

नामानि चिदधिरे यज्ञियान्यसूदयन्त तन्वः सुजाताः ॥ ३ ॥

आ रोदसी बृहती वेविदानाः प्र रुद्रियां जग्निरे यज्ञियांसः ।

विदन्मतौ नेमधिता चिकित्वानग्निं पदे परमे तस्थिवांसम् ॥ ४ ॥

संजानाना उपं सीदन्नभिजु पर्वीवन्तो नमस्यं नमस्यन् ।

रिरिक्तांसस्तन्वः कृण्वत स्वाः सखा सख्युर्निमिषि रक्षमाणाः ॥ ५ ॥ १७ ॥

नि । काव्या । वेधसः । शश्वतः । कः । हस्ते । दधानः । नयीं । पुरूणि ।

अग्निः । भुवत् । रयिऽपतिः । रयीणां । सत्रा । चक्राणः । अमृतानि । विश्वा ॥ १ ॥

अस्मे इति । वत्सं । परि । संतं । न । विदन् । इच्छन्तः । विश्वे । अमृताः । अमूराः ।

श्रमऽयुवं । पदऽव्यः । धियंघाः । तस्थुः । पदे । परमे । चारुं । अग्रेः ॥ २ ॥ तिस्रः ।

यत् । अग्रे । शरदः । त्वां । इत् । शुचिं । घृतेन । शुचयः । सपर्यान् । नामानि ।

चित् । दधिरे । यज्ञियानि । असूदयन्त । तन्वः । सुजाताः ॥ ३ ॥ आ । रोदसी ।

इति । बृहती इति । वेविदानाः । प्र । रुद्रियां । जग्निरे । यज्ञियांसः । विदत् । मर्तः ।

नेमऽधिता । चिकित्वान् । अग्निं । पदे । परमे । तस्थिऽवांसं ॥ ४ ॥ संजानानाः ।

उपं । सीदन् । अभिऽजु । पर्वीऽवन्तः । नमस्यं । नमस्यन्निति नमस्यन् । रिरिक्तांसः ।

तन्वः । कृण्वत । स्वाः । सखा । सख्युः । तिऽमिषि । रक्षमाणाः ॥ ५ ॥ १७ ॥

त्रिः सप्त यदृष्टानि त्वे इत्पदाविदन्निहिता यज्ञियांसः ।
 तेभीं रक्षन्ते अमृतं सजोषाः पशून् स्थातृश्चरथं च पाहि ॥ ६ ॥
 विद्वान् अग्ने वयुनानि क्षितीनां व्यानुषक् शुरुधो जीवसे धाः ।
 अन्तर्विद्वान् अध्वनो देवयानानतन्द्रो दूतो अभवो हविर्वाद् ॥ ७ ॥
 स्वाध्यो दिव आ सप्त यद्दी रायो दुरो व्यृतज्ञा अजानन् ।
 विदद्गव्यं सरमा दृळ्हमूर्वं येन नु कं मानुषी भोजते विद् ॥ ८ ॥
 आ ये विश्वा स्वपत्यानि तस्थुः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुम् ।
 मह्ना महद्भिः पृथिवी वि तस्थे माता पुत्रैरदितिर्धायसे वेः ॥ ९ ॥
 अधि त्रियं नि दधुश्चारुमस्मिन्दिवो यदक्षी अमृता अकृण्वन् ।
 अथ क्षरन्ति सिन्धवो न सृष्टाः प्र नीचीरग्ने अरुषीरजानन् ॥ १० ॥ १८ ॥

त्रिः सप्त । यत् । गुह्यानि । त्वे इति । इत् । पदा । अविदन् । निहिता । यज्ञियांसः ।
 तेभिः । रक्षन्ते । अमृतं । सजोषाः । पशून् । च । स्थातृन् । चरथं । च । पाहि ॥ ८ ॥
 विद्वान् । अग्ने । वयुनानि । क्षितीनां । वि । आनुषक् । शुरुधः । जीवसे । धाः ।
 अन्तः । विद्वान् । अध्वनः । देवयानान् । अतन्द्रः । दूतः । अभवः । हविः । वाद् ॥ ७ ॥
 सुऽआध्यः । दिवः । आ । सप्त । यद्दी । रायः । दुरः । वि । ऋतुऽज्ञाः । अजानन् ।
 विदत् । गव्यं । सरमा । दृळ्हं । ऊर्वं । येन । नु । कं । मानुषी । भोजते । विद् ॥ ८ ॥
 आ । ये । विश्वा । सुऽअपत्यानि । तस्थुः । कृण्वानासः । अमृतत्वाय । गातुं । मह्ना ।
 महत्भिः । पृथिवी । वि । तस्थे । माता । पुत्रैः । अदितिः । धायसे । वेरिति
 वेः ॥ ९ ॥ अधि । त्रियं । नि । दधुः । चारुं । अस्मिन् । दिवः । यत् । अक्षी इति ।
 अमृताः । अकृण्वन् । अथ । क्षरन्ति । सिन्धवः । न । सृष्टाः । प्र । नीचीः । अग्ने ।
 अरुषीः । अजानन् ॥ १० ॥ १८ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० १९] ऋग्वेदः [१.१६० १ अनु० १२ सू० ७३

॥ ७३ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अभिर्देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥

॥ ७३ ॥ रयिर्न यः पितृवित्तो वयोथाः सुप्रणीतिश्चितुषो न शासुः ।

स्योनशीरतिथिर्न प्रीणानो होतैव सन्नं विधतो वि तारीत् ॥ १ ॥

देवो न यः सविता सत्यमन्मा कृत्वा निपाति वृजनानि विश्वा ।

पुरुषशस्तो अमतिर्न सत्य आत्मेव शेषो दिधिषाय्यो भूत् ॥ २ ॥

देवो न यः पृथिवीं विश्वधाया उपक्षेति हितमित्रो न राजा ।

पुरःसदः शर्मसदो न वीरा अनवद्या पतिजुष्टेव नारी ॥ ३ ॥

तं त्वा नरो दम आ नित्यमिहमग्रे सचन्त क्षितिषु ध्रुवास्तु ।

अधि शुम्नं नि दधुर्भूर्यस्मिन्भवा विश्वायुर्धरुणो रयीणाम् ॥ ४ ॥

वि पृक्षो अग्रे मघवानो अश्रुर्वि सूरयो ददंतो विश्वमायुः ।

सनेम वाजं समिधेष्वर्यो भागं देवेषु श्रवसे दधानाः ॥ ५ ॥ १९ ॥

रयिः । न । यः । पितृवित्तः । वयोऽथाः । सुप्रणीतिः । चितुषः । न ।
शासुः । स्योनशीः । अतिथिः । न । प्रीणानः । होताऽइव । सन्नं । विधतः ।
वि । तारीत् ॥ १ ॥ देवः । न । यः । सविता । सत्यमन्मा । कृत्वा । निपा-
ति । वृजनानि । विश्वा । पुरुषशस्तः । अमतिः । न । सत्यः । आत्माऽइव ।
शेषः । दिधिषाय्यः । भूत् ॥ २ ॥ देवः । न । यः । पृथिवीं । विश्वधायाः । उपक्षेति
हितमित्रः । न । राजा । पुरःसदः । शर्मसदः । न । वीराः । अनवद्या । पति-
जुष्टाऽइव । नारी ॥ ३ ॥ तं । त्वा । नरः । दमं । आ । नित्यं । इह । अग्रे
सचन्त । क्षितिषु । ध्रुवास्तु । अधि । शुम्नं । नि । दधुः । भूरि । अस्मिन् । भव
विश्वमायुः । धरुणः । रयीणां ॥ ४ ॥ वि । पृक्षः । अग्रे । मघवानः । अश्रुः
वि । सूरयः । ददंतः । विश्वं । आयुः । सनेमं । वाजं । संमिधेषु । अर्यः । भागं
देवेषु । श्रवसे । दधानाः ॥ ५ ॥ १९ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १२ सू० ७३

ऋतस्य हि धेनवो वावशानाः स्मदूधीः पीपयन्त द्युभक्ताः ।
 परावतः सुमतिं भिक्षमाणा वि सिन्धवः समया ससुरद्रिम् ॥ ६ ॥
 त्वे अग्रे सुमतिं भिक्षमाणा दिवि श्रवो दधिरे यज्ञियांसः ।
 नक्ता च चक्रुरुषसा विरूपे कृष्णं च वर्णमरुणं च सं धुः ॥ ७ ॥
 यात्राये मर्तान्तसुषूदो अग्रे ते स्याम मघवानो वयं च ।
 छायेव विश्वं भुवनं सिसक्ष्यापप्रिवात्रोदसी अन्तरिक्षम् ॥ ८ ॥
 अर्वैद्भिरग्रे अर्वैतो नृभिर्नृन्वीरैर्वीरान्वनुयामा त्वोताः ।
 ईशानासः पितृवित्तस्य रायो वि सूरयः शतहिमा नो अश्रुः ॥ ९ ॥
 एता ते अग्न उचथानि वेधो जुष्टानि सन्तु मनसे हृदे च ।
 शक्रेम रायः सुधुरो यमं तेऽधि श्रवो देवभक्तं दधानाः ॥ १० ॥ २० ॥ १२ ॥

ऋतस्यं । हि । धेनवः । वावशानाः । स्मदूङ्धीः । पीपयंत । द्युभक्ताः ।
 परावतः । सुमतिं । भिक्षमाणाः । वि । सिन्धवः । समया । ससुः । अद्रिं ॥ ६ ॥
 त्वे इति । अग्रे । सुमतिं । भिक्षमाणाः । दिवि । श्रवः । दधिरे । यज्ञियांसः ।
 नक्ता । च । चक्रुः । उषसां । विरूपे इति विरूपे । कृष्णं । च । वर्णं । अरुणं ।
 च । सं । धुरिति धुः ॥ ७ ॥ यान् । राये । मर्तान् । सुसूदः । अग्रे । ते । स्याम ।
 मघवानः । वयं । च । छायाइव । विश्वं । भुवनं । सिसक्षि । आपप्रिज्वान् ।
 रोदसी इति । अंतरिक्षं ॥ ८ ॥ अर्वैत्सभिः । अग्रे । अर्वैतः । नृभिः । नृन् ।
 वीरैः । वीरान् । वनुयाम । त्वाऽङ्ताः । ईशानासः । पितृवित्तस्यं । रायः । वि ।
 सूरयः । शतहिमाः । नः । अश्रुः ॥ ९ ॥ एता । ते । अग्रे । उचथानि । वेधः ।
 जुष्टानि । सन्तु । मनसे । हृदे । च । शक्रेम । रायः । सुधुरः । यमं । ते ।
 अधि । श्रवः । देवभक्तं । दधानाः ॥ १० ॥ १२ ॥ २० ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २१, २२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ७४

॥ त्रयोदशोऽनुवाकः ॥

॥ ७४ ॥ रङ्गणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ गायत्री छन्दः ॥

॥ ७४ ॥ उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं वोचेन्नाग्रये ।

आरे अस्मे च शृण्वते ॥ १ ॥

यः स्त्रीहिंतीषु पूर्व्यः संजग्मानासु कृष्टिषु ।

अरक्षद्दाशुषे गयम् ॥ २ ॥

उत ब्रुवन्तु जन्तव उदग्निर्वृत्रहाजनि ।

धनञ्जयो रणेरणे ॥ ३ ॥

यस्य दूतो असि क्षये वेषि हव्यानि वीतये ।

दस्मत्कृणोष्यध्वरम् ॥ ४ ॥

तमित्सुहव्यमंगिरः सुदेवं सहसो यदो ।

जना आहुः सुवर्हिषम् ॥ ५ ॥ २१ ॥

आ च वहासि तां इह देवां उप प्रशस्तये ।

हव्या सुश्चन्द्र वीतये ॥ ६ ॥

उपप्रयन्तः । अध्वरं । मन्त्रं । वोचेन् । अग्रये । आरे । अस्मे इति । च ।
शृण्वते ॥ १ ॥ यः । स्त्रीहिंतीषु । पूर्व्यः । संजग्मानासु । कृष्टिषु । अरक्षत् ।
दाशुषे । गयम् ॥ २ ॥ उत । ब्रुवन्तु जन्तवः । उत । अग्निः । वृत्रहा । अजनि ।
धनञ्जयः । रणेरणे ॥ ३ ॥ यस्य । दूतः । असि । क्षये । वेषि । हव्यानि ।
वीतये । दस्मत् । कृणोषि । अध्वरं ॥ ४ ॥ तं । इत् । सुहव्यं । अंगिरः ।
सुदेवं । सहसः । यदो इति । जनाः । आहुः । सुवर्हिषम् ॥ ५ ॥ २१ ॥

आ । च । वहासि । तान् । इह । देवान् । उप । प्रशस्तये । हव्या ।
सुश्चन्द्र । वीतये ॥ ६ ॥

अष्ट० १ अं० ५ व० २२, २३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ७५

न योरुप॒न्दि॒रद्व्यः॑ शृ॒ण्वे रथ॑स्य॒ क॒चन॑ ।

यद॒ग्ने या॑सि॒ दू॒त्यम् ॥ ७ ॥

त्वोतो॑ वा॒ज्यह॑यो॒ऽभि पूर्व॑स्मा॒दप॑रः ।

प्र दा॒ध्वाँ अ॒ग्ने अ॒स्थात् ॥ ८ ॥

उ॒त वृ॒मत्सु॒वीर्यं॑ बृ॒हद॑ग्ने वि॒वास॑सि ।

दे॒वेभ्यो॑ दे॒व दा॒शुषे॑ ॥ ९ ॥ २२ ॥

॥ ७५ ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ गायत्री छन्दः ॥

॥ ७५ ॥ जुष॒रथ॑ स॒प्रथ॑स्तमं॒ वचो॑ दे॒वप्स॑रस्तमम् ।

ह॒व्या जु॒हान॑ आ॒सनि॑ ॥ १ ॥

अथा॑ ते अ॒ग्निर॑स्तमा॒ग्ने वे॒धस्त॑म॒ प्रि॒यम् ।

वो॒चेम॒ ब्रह्म॑ सा॒नसि॑ ॥ २ ॥

न । योः । उप॒न्दिः । अ॒द्व्यः । शृ॒ण्वे । रथ॑स्य । क॒त् । च॒न । यत् । अ॒ग्ने ।

या॑सि । दू॒त्यं ॥ ७ ॥ त्वाऽ॒कृतः॑ । वा॒जी । अ॒ह्यः । अ॒भि । पूर्व॑स्मात् । अ॒प॑रः ।

प्र । दा॒ध्वान् । अ॒ग्ने । अ॒स्थात् ॥ ८ ॥ उ॒त । वृ॒मत् । सु॒वीर्यं॑ । बृ॒हत् ।

अ॒ग्ने । वि॒वा॒स॒सि । दे॒वेभ्यः॑ । दे॒व । दा॒शुषे॑ ॥ ९ ॥ २२ ॥

जुष॒स्व । स॒प्रथ॑स्तमं । व॒चः । दे॒वप्स॑रस्तमं । ह॒व्या । जु॒हानः॑ । आ॒सनि॑

॥ १ ॥ अथ॑ । ते । अ॒ग्निर॑स्तम॒ । अ॒ग्ने । वे॒धस्त॑म॒ । प्रि॒यं । वो॒चेम॑ । ब्रह्म॑ ।

सा॒न॒सि ॥ २ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २३, २४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ७६

क॒त्ते जा॒मि॒र्जना॑ना॒मग्रे॒ को दा॒श्वध्व॑रः ।

को ह॒ कस्मि॑न्न॒सि श्रि॒तः ॥ ३ ॥

त्वं जा॒मि॒र्जना॑ना॒मग्रे॒ मि॒त्रो अ॒सि प्रि॒यः ।

सखा॒ सखि॑भ्य॒ ईड्यः॑ ॥ ४ ॥

यजा॑ नो मि॒त्रावरु॑णा॒ यजा॑ दे॒वाँ ऋ॒तं बृ॒हत् ।

अग्रे॒ यक्षि॑ स्वं द॒मम् ॥ ५ ॥ २३ ॥

॥ ७६ ॥ रङ्गणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ त्रिष्टुप् छन्द ॥

॥ ७६ ॥ का त॒ उपे॑ति॒र्मन॑सो बरा॒य सु॒व॑द॒ग्रे श॑न्त॒मा का म॑नी॒षा ।

को वा॒ यज्ञैः॑ परि॒ दक्षं॑ त आप॒ केन॑ वा ते मन॑सा दाशे॒म ॥ १ ॥

ए॒व्यं॒ग्र इ॒ह होता॑ नि षी॒दाद॑न्धः सु पु॒र॒ण॒ता भ॑वा नः ।

अ॒व॒तां त्वा रो॑द॒सी वि॒श्वमि॒न्वे यजा॑ म॒हे सौ॑म॒नसा॑य दे॒वान् ॥ २ ॥

कः । ते । जा॒मिः । जना॑नां । अ॒ग्रे । कः । दा॒शुध्व॑रः । कः । ह॒ । कस्मि॑न् ।
अ॒सि । श्रि॒तः ॥ ३ ॥ त्वं । जा॒मिः । जना॑नां अ॒ग्रे । मि॒त्रः । अ॒सि ।
प्रि॒यः । सखा॑ । सखि॑भ्यः । ईड्यः॑ ॥ ४ ॥ यज॑ । नः । मि॒त्रावरु॑णा । यज॑ ।
दे॒वान् । ऋ॒तं । बृ॒हत् । अ॒ग्रे । यक्षि॑ । स्वं । द॒मं ॥ ५ ॥ २३ ॥

का । ते । उपे॑ति॒र्मन॑सः । बरा॒य । सु॒व॑त् । अ॒ग्रे । श॑न्त॒मा । का ।
म॑नी॒षा । कः । वा॒ । यज्ञैः॑ । परि॑ । दक्षं॑ । ते । आप॒ । केन॑ । वा॒ । ते । मन॑सा ।
दा॒शे॒म ॥ १ ॥ आ । इ॒हि । अ॒ग्रे । इ॒ह । होता॑ । नि । सी॒द् । अ॒द॑न्धः । सु ।
पु॒र॒ण॒ता । भ॒व । नः । अ॒व॒तां । त्वा । रो॑द॒सी इति॑ । वि॒श्वमि॒न्वे इति॑ वि॒श्वमि॒न्वे ।
यज॑ । म॒हे । सौ॑म॒नसा॑य । दे॒वान् ॥ २ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २४, २५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अं० १३ सू० ७७

प्र सु विश्वा॑न्ऋक्ष॒सो ध॒क्ष्य॑ग्ने भ॒वा य॒ज्ञाना॑मभि॒शस्ति॑पावा ।

अथा वह॑ सोम॒पति॑ हरि॒भ्यामा॑ति॒ध्यम॑स्मै च च॒क्रमा सु॒दान्त्रे ॥ ३ ॥

प्र॒जाव॑न्ता वच॒सा वह्नि॑रा॒सा च हु॒वे नि च॑ स॒त्सीह॑ दे॒वैः ।

वेषि॑ हो॒त्रमु॑त पो॒त्रं य॒जत्र॑ बो॒धि प्र॑यन्ते॒र्जनित॑र्वसू॒नाम् ॥ ४ ॥

यथा॑ विप्र॒स्य मनु॑षो ह॒विर्भि॑र्दे॒वा अ॒यजः॑ क॒विभिः॑ क॒विः सन् ।

ए॒वा हो॑तः सत्य॒तर॒ त्वम॒द्याग्ने॑ म॒न्द्रया॑ जु॒ह्वा य॒जस्व ॥ ५ ॥ २४ ॥

॥ ७७ ॥ रह॒गण॑पु॒त्रो गो॑तम ऋषिः ॥ अग्नि॑दे॒वता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥

॥ ७७ ॥ क॒था दा॑शेमा॒ग्रये॑ कास्मै॒ देव॑जुष्टोच्यते भामि॒ने गीः ।

यो म॒र्त्येष्व॑मृतं ऋ॒तावा॑ होता॒ यजि॑ष्ठ इत्कृ॒णोति॑ दे॒वान् ॥ १ ॥

यो अ॒ध्वरे॑षु श॒न्तम॑ ऋ॒तावा॑ होता॒ तमू॒ नमो॑भि॒रा कृ॑णुध्वम् ।

अ॒ग्नि॒र्यद्वे॑र्मती॒य दे॒वान्त॑स॒ चा बो॑धाति॒ मन॑सा यजाति ॥ २ ॥

प्र।सु। विश्वा॑न्।ऋक्ष॒सः। ध॒क्षि॑। अ॒ग्ने । भ॒वा। य॒ज्ञाना॑। अ॒भि॒शस्ति॑ऽपावा । अथ । आ ।

वह॑।सो।ऽपति॑।हरि॒ऽभ्यां। आ॒ति॒ध्यं । अ॒स्मै । च॒क्रम॑ । सु॒दान्त्रे ॥ ३ ॥ प्र॒जाऽव॑न्ता ।

वच॑सा । वह्निः । आ॒सा।आ॒च। हु॒वे । नि । च । स॒त्सि॑ । इह । दे॒वैः।वेषि॑। हो॒त्रं।

उ॒त।पो॒त्रं । य॒जत्र॑ । बो॒धि । प्र॒य॒न्तः । ज॒नितः॑ । वसू॒नां ॥ ४ ॥ यथा॑ । विप्र॒स्य ।

मनु॑षः । ह॒विःऽभिः॑ । दे॒वान् । अ॒यजः॑ । क॒विऽभिः॑ । क॒विः । सन् । ए॒व । हो॑तः-

रिति॑ । स॒त्य॒तर॑ । त्वं । अ॒द्य । अ॒ग्ने । म॒न्द्रया॑ । जु॒ह्वा । य॒जस्व ॥ ५ ॥ २४ ॥

क॒था । दा॑शेम । अ॒ग्रये॑ । का अ॒स्मै । दे॒वऽजु॑ष्टा । उ॒च्य॑ते । भामि॒ने । गीः ।

यः । म॒र्त्येषु॑ अ॒मृतः॑ । ऋ॒तऽवा॑ । होता॑ । यजि॑ष्ठः । इत् । कृ॒णोति॑ । दे॒वान् ॥ १ ॥

यः । अ॒ध्वरे॑षु । श॒न्तमः॑ । ऋ॒तऽवा॑ । होता॑ । तं । ऊं इति॑ । नमो॑ऽभि । आ ।

कृ॒णुध्वं॑ । अ॒ग्निः । यत् । वेः । मती॑य । दे॒वान् । सः । च । बो॑धाति । मन॑सा ।

यजाति ॥ २ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २५, २६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ७८

स हि क्रतुः स मर्यः स साधुर्मित्रो न भूदद्भुतस्य रथीः ।

तं मेधेषु प्रथमं देवयन्तीर्विश उषं ब्रुवते दस्ममारीः ॥ ३ ॥

स नो नृणां नृत्तमो रिशादा अग्निर्गिरोऽवसा वेतु धीतिम् ।

तनां च ये मघवानः शविष्ठा वाजप्रसूता इषयन्त मन्म ॥ ४ ॥

एवाग्निर्गोतमेभिर्ऋतावा विप्रैर्भिरस्तोष्ट जातवेदाः ।

स एषु द्युम्नं पीपयत्स वाजं स पुष्टिं याति जोषमा चिकित्वान् ॥ ५ ॥ २५ ॥

॥ ७८ ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषि ॥ अग्निदेवता गायत्रो छन्द ॥

॥ ७८ ॥ अभि त्वा गोतमा गिरा जातवेदो विचर्षणे ।

द्युम्नैरभि प्र णोनुमः ॥ १ ॥

तमु त्वा गोतमो गिरा रायस्क्रामो दुवस्यति ।

द्युम्नैरभि प्र णोनुमः ॥ २ ॥

सः । हि । क्रतुः । सः । मर्यः । सः । साधुः । मित्रः । न । भूत् । अद्भुतस्य
रथीः । तं । मेधेषु । प्रथमं । देवयन्तीः । विशः । उषं । ब्रुवते । दस्मं । आरीः ॥ ३ ॥
सः । नः । नृणां । नृत्तमः । रिशादाः । अग्निः । गिरः । अवसा । वेतु । धीतिम् ।
तनां । च । ये । मघवानः । शविष्ठाः । वाजप्रसूताः । इषयन्त । मन्म ॥ ४ ॥
एव । अग्निः । गोतमेभिः । ऋतवा । विप्रैर्भिः । अस्तोष्ट । जातवेदाः । सः । एषु ।
द्युम्नं । पीपयत् । सः । वाजं । सः । पुष्टिं । याति । जोषं । आ । चिकित्वान् ॥ ५ ॥ २५ ॥
अभि । त्वा । गोतमाः । गिरा । जातवेदः । विचर्षणे । द्युम्नैः । अभि । प्र ।
नोनुमः ॥ १ ॥ तं । ऊं इति । त्वा । गोतमः । गिरा । रायस्क्रामः । दुवस्यति ।
द्युम्नैः । अभि । प्र । नोनुमः ॥ २ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २६, २७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ७९

तमु त्वा वाजसातममङ्गिरस्वह्वामहे । युम्नैरभि प्र णोनुमः ॥ ३ ॥

तमु त्वा वृत्रहन्तमं यो दस्यूरवधूनुषे युम्नैरभि प्र णोनुमः ॥ ४ ॥

अवौचाम रहूगणा अग्नये मधुमद्वचः । युम्नैरभि प्र णोनुमः ॥ ५ ॥ २६ ॥

॥ ७९ ॥ रहूगणपुत्रे गोतम ऋषिः ॥ आग्निदेवता ॥ आद्यस्तृचक्षैष्टमः द्वितीय औष्णिह शिष्टानो गायत्री छन्दः ॥

॥ ७९ ॥ हिरण्यकेशो रजसो विसारेऽहिर्धुनिर्वात इव ध्रजिमान् ।

शुचिभ्राजा उपसो नवेदा यशस्वतीरपस्युवो न सत्याः ॥ १ ॥

आ ते सुपर्णा अमिनन्त एवैः कृष्णो नोनाव वृषभो यदीदम् ।

शिवाभिर्न स्मर्यमानाभिरागात्पतन्ति मिहः स्तनयन्त्यभ्रा ॥ २ ॥

यदीमृतस्य पर्यसा पियानो नयन्मृतस्य पथिभी रजिष्ठैः ।

अर्यमा मित्रो वरुणः परिज्मा त्वचं पृश्नन्त्युपरस्य योनौ ॥ ३ ॥

तं । ऊं इति । त्वा । वाजसातमं । अंगिरस्वत् । हवामहे । युम्नैः । अभि । प्र ।

नोनुमः ॥ ३ ॥ तं । ऊं इति । त्वा । वृत्रहन्तमं । यः । दस्यून् । अवधूनुषे ।

युम्नैः । अभि । प्र । नोनुमः ॥ ४ ॥ अवौचाम । रहूगणाः । अग्नये । मधुमत्

वचः । युम्नैः । अभि । प्र । नोनुमः ॥ ५ ॥ २६ ॥

हिरण्यकेशः । रजसः । विऽसारे । अहिः । धुनिः । वातऽइव । ध्रजिमान् ।

शुचिभ्राजाः । उपसः । नवेदाः । यशस्वतीः । अपस्युवः । न । सत्याः ॥ १ ॥

आ । ते । सुपर्णाः । अमिनन्त । एवैः । कृष्णः । नोनाव । वृषभः । यदि । इदं ।

शिवाभिः । न । स्मर्यमानाभिः । आ । अगात् । पतन्ति । मिहः । स्तनयन्ति ।

अभ्रा ॥ २ ॥ यत् । ई । कृतस्य । पर्यसा । पियानः । नयन् । कृतस्य ।

पथिभिः । रजिष्ठैः । अर्यमा । मित्रः । वरुणः । परिज्मा । त्वचं । पृश्नन्ति ।

उपरस्य । योनौ ॥ ३ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २७, २८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ७९

अग्ने वाजस्य गोमंत ईशानः सहसो यदो ।

अस्मे धेहि जातवेदो महि श्रवं ॥ ४ ॥

स इधानो वसुष्कविरग्निरिच्छेन्यो गिरा ।

रेवदस्मभ्यं पुर्वणीक दीदिहि ॥ ५ ॥

क्षपो राजश्रुत त्मनाग्ने वस्तोरुतोषसः ।

स तिग्मजम्भ रक्षसो दह प्रति ॥ ६ ॥ २७ ॥

अवां नो अग्न ऊतिभिर्गायत्रस्य प्रभर्मणि ।

विश्वांसु धीषु वंद्य ॥ ७ ॥

आ नो अग्ने रयिं भर सत्रासाहं वरेण्यं ।

विश्वांसु पृत्सु दुष्टरम् ॥ ८ ॥

अग्ने । वाजस्य । गोमंतः । ईशानः । सहसः । यदो इति । अस्मे इति । धेहि ।
जातवेदः । महि । श्रवं ॥ ४ ॥ सः । इधानः । वसुः । कविः । अग्निः ।
इच्छेन्यः । गिरा । रेवत् । अस्मभ्यं । पुरुषानीक । दीदिहि ॥ ५ ॥ क्षपः । राजन् ।
उत । त्मना । अग्ने । वस्तोः । उत । उपसः । सः । तिग्मजम्भ । रक्षसः । दह ।
प्रति ॥ ६ ॥ २७ ॥

अव । नः । अग्ने । ऊतिभिः । गायत्रस्य । प्रभर्मणि । विश्वांसु । धीषु ।
वंद्य ॥ ७ ॥ आ । नः । अग्ने । रयिं । भर । सत्रासाहं । वरेण्यं । विश्वांसु ।
पृत्सु । दुष्टरं ॥ ८ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २८, २९] ऋग्वेदः [ण्ड० १ अनु० १३ सू०-८०

आ नो अग्रे सुचेतुना रयि विश्वायुषोषसम् ।

मार्दीकं धेहि जीवसे ॥ ९ ॥

प्र पूतारितभशोचिषे वाचो गोतमाग्रये ।

भरंस्व सुम्नयुगिरः ॥ १० ॥

यो नो अग्रेऽभिदासत्यन्ति दूरे पदीष्ट सः ।

अस्माकमिदृधे भव ॥ ११ ॥

सहस्राक्षो विचर्षणिरग्री रक्षांसि सेधति ।

होतां गृणीत उक्थ्यः ॥ १२ ॥ २८ ॥

॥ ८० ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषि ॥ इन्द्रो देवता ॥ पक्षिच्छन्दः ।

॥ ८० ॥ इत्था हि सोम इन्मदे ब्रह्मा चकार वर्धनम् ।

शविष्ट वज्रिन्नोजसा पृथिव्या निः शशा अहिमर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १ ॥

आ । नः । अग्रे । सुचेतुना । रयि । विश्वायुषोपसं । मार्दीकं । धेहि ।

जीवसे ॥ ९ ॥ प्र । पूताः । तिग्मशोचिषे । वाचः । गोतम । अग्रये । भरंस्व ।

सुम्नयुः । गिरः ॥ १० ॥ यः । नः । अग्रे । अभिदासति । अन्ति । दूरे । पदी ।

सः । अस्माकं । इत् । धे । भव ॥ ११ ॥ सहस्रऽअक्षः । विचर्षणिः । अग्निः

रक्षांसि । सेधति । होता । गृणीते । उक्थ्यः ॥ १२ ॥ २८ ॥

इत्था । हि । सोमे । इत् । मदे । ब्रह्मा । चकार । वर्धनं । शविष्ट । वज्रिन् ।

ओजसा । पृथिव्याः । निः । शशाः । अहिं । अर्चन् अनु । स्वराज्यं ॥ १ ॥

पृष्ठः १ अध्या० ५ व० २९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ८०

स त्वा॑म॒द॒दृ॒षा॒ म॒दः॒ सोमः॑ श्ये॒नाभृतः॑ सु॒तः ।

यना॑ वृ॒त्रं निर॒द्भयो॑ ज॒घन्थ॑ वज्रि॒न्नो॒ज॒सार्च॑न्ननु॒ स्वरा॒ज्यम् ॥ २ ॥

प्रेक्ष॑भीहि॒ धृ॒ष्णु॒हि न ते॒ वज्रो॑ नि यँस॒ते ।

इन्द्रं॑ नृ॒मणं॑ हि ते॒ शवो॑ ह॒नो वृ॒त्रं जया॑ अपोऽर्च॑न्ननु॒ स्वरा॒ज्यम् ॥ ३ ॥

निरि॑न्द्र॒ भूम्या॒ अधि॑ वृ॒त्रं ज॒घन्थ॑ नि॒र्दिवः॑ ।

सृ॒जा म॒रुत्व॑ती॒रव॑ जी॒वध॑न्या इ॒मा अपोऽर्च॑न्ननु॒ स्वरा॒ज्यम् ॥ ४ ॥

इन्द्रो॑ वृ॒त्रस्य॑ दोध॑तः॒ सानुं॑ वज्रे॑ण ही॒ळितः॑ ।

अ॒भि॒क्र॒म्या॒व जिघ्र॑तेऽपः॒ समी॑य चो॒दय॑न्नर्च॑न्ननु॒ स्वरा॒ज्यम् ॥ ५ ॥ २९ ॥

सः । त्वा । अ॒म॒द॒त् । दृ॒षा । म॒दः । सोमः । श्ये॒नऽआ॑भृतः । सु॒तः । येन॑ । वृ॒त्रं ।

निः । अ॒तऽभ्यः । ज॒घन्थ॑ । व॒ज्रिन् । ओज॑सा । अर्च॑न् । अनु॑ । स्व॒रा॒ज्यं ॥ २ ॥

प्र । इ॒हि । अ॒भि । इ॒हि । धृ॒ष्णु॒हि । न । ते । वज्रः । नि । यँस॒ते । इन्द्रं॑ । नृ॒मणं॑ ।

हि । ते । शवः । हनः । वृ॒त्रं । जयाः । अपः । अर्च॑न् । अनु॑ । स्व॒रा॒ज्यं ॥ ३ ॥

निः । इन्द्रं॑ । भू॒म्याः । अधि॑ । वृ॒त्रं । ज॒घन्थ॑ । निः । दि॒वः । सृ॒ज । म॒रुत्व॑तीः ।

अव॑ । जी॒वऽध॑न्याः । इ॒माः । अपः । अर्च॑न् । अनु॑ । स्व॒रा॒ज्यं ॥ ४ ॥ इन्द्रः॑ ।

वृ॒त्रस्य॑ । दोध॑तः । सानुं॑ । वज्रे॑ण । ही॒ळितः॑ । अ॒भिऽक्र॒म्य । अव॑ । जिघ्र॑ते ।

अपः । समी॑य । चो॒दय॑न् । अर्च॑न् । अनु॑ । स्व॒रा॒ज्यं ॥ ५ ॥ २९ ॥

पृष्ठ० १ अध्या० ५ व० ३०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सूक्त० ८०

अधि॒ सानौ॒ नि जिघ्र॑ते वज्र॑ण शत॒पर्व॑णा ।

म॒न्दान॒ इन्द्रो॒ अ॒न्ध॒सः सखि॑भ्यो गा॒तुमि॑च्छत्य॒र्च॒न्ननु॑ स्व॒राज्य॑म् ॥ ६ ॥

इन्द्र॒ तुभ्य॑मिदं॒द्रि॒वोऽनु॑त्तं वज्रि॒न्वीर्य॑म् ।

यद्ध॒ त्यं मा॒यिनं॑ मृ॒गं तमु॒ त्वं मा॒यया॑वधी॒रर्च॑न्ननु॑ स्व॒राज्य॑म् ॥ ७ ॥

वि ते॒ वज्रा॑सो अ॒स्थिर॑न्नव॒तिं ना॒व्याः ३ अनु॑ ।

म॒हत्तं॑ इन्द्र॒ वीर्यं॑ बा॒होस्ते॒ बलं॑ हित॒मर्च॑न्ननु॑ स्व॒राज्य॑म् ॥ ८ ॥

स॒हस्रं॑ सा॒कम॑र्चत॒ परि॑ षो॒भत॑ विं॒शतिः॑ ।

शतै॑न॒मन्व॑नोनवु॒रिन्द्रा॑य॒ ब्रह्मो॑द्यत॒मर्च॑न्ननु॑ स्व॒राज्य॑म् ॥ ९ ॥

अधि । सानौ । नि । जिघ्र॑ते । वज्र॑ण । शत॒पर्व॑णा । म॒न्दानः । इन्द्रः ।

अ॒न्ध॒सः । सखि॑भ्यः । गा॒तुं । इ॒च्छ॒ति । अ॒र्च॑न् । अनु॑ । स्व॒राज्यं॑ ॥ ६ ॥

इन्द्रः । तुभ्यं । इत् । अ॒द्रि॒वः । अनु॑त्तं । वज्रि॒न् । वी॒र्यं । यत् । ह । त्यं ।

मा॒यिनं॑ । मृ॒गं । तं ऊं इति॑ । त्वं । मा॒यया॑ । अ॒वधीः । अ॒र्च॑न् । अनु॑ । स्व॒राज्यम् ॥ ७ ॥

वि । ते । वज्रा॑सः । अ॒स्थिर॑न् । न॒व॒तिं । ना॒व्याः । अनु॑ । म॒हत् । ते । इन्द्रः । वी॒र्यं ।

बा॒होः । ते॒ बलं॑ । हितं॑ । अ॒र्च॑न् । अनु॑ । स्व॒राज्यं॑ ॥ ८ ॥ स॒हस्रं॑ । सा॒कं । अ॒र्च॑त॒ परि॑ ।

शो॒भत॑ । विं॒शतिः॑ । शता । ए॒नं । अनु॑ । अ॒नो॒नवुः । इन्द्रा॑य । ब्रह्म॑ । उत्प॑द्यतं ।

अ॒र्च॑न् । अनु॑ । स्व॒राज्यं॑ ॥ ९ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० ३०, ३१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ८०

एन्द्रो वृत्रस्य तविषीं निरहन्त्सहसा सहः ।

महत्तदस्य पौंस्यै वृत्रं जघन्वाँ असृजदर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १० ॥ ३० ॥

इमे चित्तवं मन्यवे वेपेते भियसा मही ।

यदिन्द्र वज्रिन्नोजसा वृत्रं मरुत्वाँ अवधीरर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ११ ॥

न वेपसा न तन्यतेन्द्रं वृत्रो वि बीभयत् ।

अभ्येनं वज्रं आयसः सहस्रभृष्टिरायतार्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १२ ॥

यद्वृत्रं तवं चाशनिं वज्रेण संनयोधयः ।

अहिमिन्द्र जिघांसतो दिवि ते बह्वधे शवोऽर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १३ ॥

इन्द्रः । वृत्रस्य । तविषीं । निः । अहन् । सहसा । सहः । महत् । तत् । अस्य ।

पौंस्यै । वृत्रं । जघन्वान् । असृजत् । अर्चन् । अनु । स्वराज्यं ॥ १० ॥ ३० ॥

इमे इति । चित् । तवं । मन्यवे । वेपेते इति । भियसा । मही इति ।

यन् । इन्द्र । वज्रिन् । ओजसा । वृत्रं । मरुत्वाँ । अवधीः । अर्चन् । अनु ।

स्वराज्यं ॥ ११ ॥ न । वेपसा । न । तन्यता । इन्द्रं । वृत्रः । वि । बीभयत् ।

अभि । एनं । वज्रः । आयसः । सहस्रभृष्टिः । आयत । अर्चन् । अनु ।

स्वराज्यं ॥ १२ ॥ यत् । वृत्रं । तवं । च । अशनिं । वज्रेण । संनयोधयः ।

अहिं । इन्द्र । जिघांसतः । दिवि । ते । बह्वधे । शवः । अर्चन् । अनु ।

स्वराज्यं ॥ १३ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० ३१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ८०

अभिष्टने ते अद्रिषो यत्स्था जगच्च रेजते ।

त्वष्टा चित्तव मन्यव इन्द्रं वेविज्यते भियार्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १४ ॥

नहि नु यादधीमसीन्द्रं को वीर्या परः ।

तस्मिन्नृग्णमुत क्रतुं देवा ओजांसि सं दधुर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १५ ॥

यामथर्वा मनुष्यिता दध्यङ् धियमन्नत ।

तस्मिन्नब्रह्माणि पूर्वधेन्द्र उक्था समग्मतार्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १६ ॥ ३१ ॥ ५ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

अभिऽस्तने । ते । अद्रिऽवः । यत् । स्थाः । जगत् । च । रेजते । त्वष्टा ।

चित् । तव । मन्यवै । इन्द्र । वेविज्यते । भिया । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यं ॥ १४ ॥

नहि । नु । यात् । अधिऽमसि । इन्द्र । कः । वीर्या । परः । तस्मिन् । नृग्ण ।

उत । क्रतुं । देवाः । ओजांसि । सं । दधुः । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यं ॥ १५ ॥

या । अथर्वा । मनुः । पिता । दध्यङ् । धियं । अन्नत । तस्मिन् । ब्रह्माणि ।

पूर्वऽधा । इन्द्र । उक्था । सं । अग्मत । अर्चन् । अनु । स्वऽराज्यं ॥ १६ ॥ ३१ ॥ ५ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ८१

॥ अथ प्रथमाष्टके षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

॥ ८१ ॥ रघुगणपुत्रो गोतम कपि ॥ इन्द्रो देवता ॥ पत्तिश्छन्दः ॥

॥ ८१ ॥ इन्द्रो मदाय वावृधे शर्वसे वृत्रहा नृभिः ।

तमिन्महत्स्वाजिषूतेमर्भे हवामहे स वाजेषु प्र नोऽविषत् ॥ १ ॥

असि हि वीरि सेन्योऽसि भूरि पराददिः ।

असि दभ्रस्य चिद्बुधो यजमानाय शिक्षसि सुन्वते भूरि ते वसु ॥ २ ॥

यदुदीरत आजयो धृष्णवे धीयते धना ।

युक्ष्वा मदच्युता हरी कं हनः कं वसौ दधोऽस्मा ईन्द्र वसौ दधः ॥ ३ ॥

क्रत्वा महौ अनुष्वधं भीम आ वावृधे शर्वः ।

श्रिय ऋष्य उपाकयो नि शिषी हरिश्चान्दधे हस्तयोर्वज्रमायसम् ॥ ४ ॥

आ पप्रौ पार्थिवं रजं बद्धये रोचना दिवि ।

न त्वावा ईन्द्र कथन न जातो न जनिष्यतेऽति विश्वं ववक्षिथ ॥ ५ ॥ १ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

इन्द्रः । मदाय । वावृधे । शर्वसे । वृत्रहा । नृभिः । तं । इत् । महत्सु ।

आजिषु । उत । ई । अर्भे । हवामहे । सः । वाजेषु । प्र । नः । अविषत् ॥ १ ॥

असि । हि । वीरि । सेन्यः । असि । भूरि । पराददिः । असि । दभ्रस्य । चित् ।

बुधः । यजमानाय । शिक्षसि । सुन्वते । भूरि । ते । वसु ॥ २ ॥ यत् ।

उत्सृजते । आजयोः । धृष्णवे । धीयते । धना । युक्ष्वा । मदच्युता । हरी इति ।

कं हनः । कं । वसौ । दधः । अस्मान् । ईन्द्र । वसौ । दधः ॥ ३ ॥ क्रत्वा । महान् ।

अनुष्वधं । भीमः । आ । वावृधे । शर्वः । श्रिये । ऋष्यः । उपाकयोः । नि ।

शिषी । हरिश्चान् । दधे । हस्तयोः । वज्रं । आयसम् ॥ ४ ॥ आ । पप्रौ ।

पार्थिवं । रजः । बद्धये । रोचना । दिवि । न । त्वावान् । ईन्द्र । कः ।

चन । न । जातः । न । जनिष्यते । अति । विश्वं । ववक्षिथ ॥ ५ ॥ १ ॥

यो अर्यो मर्तभोजनं पराददाति दाशुपे ।

इन्द्रो अस्मभ्यं शिक्षतु वि भज भूरि ते वसु भक्षीय तव राधंसः ॥ ६ ॥

मदेमदे हि नो ददिर्यथा गावामृजुः ।

सं गृभाय पुरु शतोभयाहस्त्या वसुं शिशीहि राय आ भर ॥ ७ ॥

मादयस्व सुते सचा शवसे शूर राधसे ।

विद्या हि त्वा पुरुवसुमुप कामान्ससृज्महेऽथा नोऽविता भव ॥ ८ ॥

एते त इन्द्र जन्तवो विश्वं पुष्यन्ति वार्यम् ।

अन्तर्हि ख्यो जनानामर्यो वेदो अदाशुपां तेषां नो वेद आ भर ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ ८२ ॥ रङ्गणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ अन्त्या जगती ॥ शिष्टा पक्षयः ॥

॥ ८२ ॥ उपो षु शृणुही गिरो मयवन्मातथा इव ।

यदा नः सृन्तावतः कर आदर्यास इद्योजा त्विन्द्र ते हरी ॥ १ ॥

यः । अर्यः । मर्तभोजनं । पराददाति । दाशुपे । इन्द्रः । अस्मभ्यं ।
 शिक्षतु । वि । भज । भूरि । ते । वसु । भक्षीय । तव । राधंसः ॥ ६ ॥ मदेमदे ।
 हि । नः । ददिः । यूथा । गावां । ऋजुः । स । गृभाय । पुरु । शता ।
 उभयाहस्त्या । वसुं । शिशीहि । रायः । आ । भर ॥ ७ ॥ मादयस्व । सुते ।
 सचा । शवसे । शूर । राधसे । विद्या । हि । त्वा । पुरुवसुं । उपे । कामान् ।
 ससृज्महे । अथ । नः । अविता । भव ॥ ८ ॥ एते । ते । इन्द्र । जन्तवः । विश्वं ।
 पुष्यन्ति । वार्यम् । अन्तः । हि । ख्यः । जनानां । अर्यः । वेदः । अदाशुपा ।
 तेषां । नः । वेदः । आ । भर ॥ ९ ॥ २ ॥

उपो इति । सु । शृणुही । गिरोः । मयवन् । मा । अतथाऽइव । यदा ।
 नः । सृन्तावतः । करः । आत् । अर्यासे । इत् । योज । तु । इन्द्र । ते ।
 हरी इति ॥ १ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ प० ३] ऋग्वेदः [ऋण्ड० १ अनु० १३ सू० ८२

अक्षन्मीमदन्त खव प्रिया अधूषत ।

अस्तौषत स्वभानवो विप्रा नविष्ठया मती योजा न्विन्द्र ते हरी ॥ २ ॥

सुसंहशं त्वा वयं मघवन्दन्दिषीमहि ।

प्र नूनं पूर्णवधुरः स्तुतो याहि वशां अनु योजा न्विन्द्र ते हरी ॥ ३ ॥

स घा तं वृषणं रथमधि तिष्ठाति गोविदम् ।

यः पात्रं हारियोजनं पूर्णमिन्द्र चिकेतति योजा न्विन्द्र ते हरी ॥ ४ ॥

युक्तस्ते अस्तु दक्षिण उत सव्यः शतक्रतो ।

तेन जायामुपं प्रियां मन्दानो याह्यन्धसो योजा न्विन्द्र ते हरी ॥ ५ ॥

युनज्मिं ते ब्रह्मणा केशिना हरी उप प्र याहि दधिषे गर्भस्त्योः ।

उत्त्वा सुतासौ रभसा अमन्दिषुः पूषण्वान्वजिन्समु पत्न्यामदः ॥ ६ ॥ ३ ॥

अक्षन् । मीमदन्त । हि । खव । प्रियाः । अधूषत । अस्तौषत । स्वभानवः ।

विप्राः । नविष्ठया । मती । योज । नु । इन्द्र । ते । हरी इति ॥ २ ॥ सुसंहशं ।

त्वा । वयं । मघवन् । वन्दिषीमहि । प्र । नूनं । पूर्णवधुरः । स्तुतः । याहि ।

वशां । अनु । योज । नु । इन्द्र । ते । हरी इति ॥ ३ ॥ सः । घ । तं ।

वृषणं । रथं । अधि । तिष्ठाति । गोविदं । यः । पात्रं । हारियोजनं । पूर्णं ।

इन्द्र । चिकेतति । योज । नु । इन्द्र । ते । हरी इति ॥ ४ ॥ युक्तः । ते । अस्तु ।

दक्षिणः । उत । सव्यः । शतक्रतो इति शतक्रतो । तेन । जायां । उपं । प्रियां ।

मन्दानः । याहि । अन्धसः । योज । नु । इन्द्र । ते । हरी इति ॥ ५ ॥ युनज्मि ।

ते । ब्रह्मणा । केशिनां । हरी इति । उपं । प्र । याहि । दधिषे । गर्भस्त्योः । उत् ।

त्वा । सुतासः । रभसाः । अमन्दिषुः । पूषण्वान् । वजिन् । सं । ऊं इति ।

पत्न्या । अमदः ॥ ६ ॥ ३ ॥

॥ ८३ ॥ रङ्गगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ जगती छन्दः ॥

॥ ८३ ॥ अश्वावति प्रथमो गोषु गच्छति सुप्रावीरिन्द्र सत्यंस्तत्रोतिरिः ।
तमितृणक्षि वसुना भवीयसा सिन्धुमाषो यथाभितो विचेतसः ॥ १ ॥
आपो न देवीरूपं यन्ति होत्रियं प्रयः पश्यन्ति विततं यथा रजः ।
प्राचैर्देवासः प्र णयन्ति देव्युं ब्रह्म प्रियं जोषयन्ते दरा इव ॥ २ ॥
अधि द्वयोरदधा उक्थ्यं वचो यतसुचा मिथुना या संपर्यतः ।
असंयतो व्रते ते क्षेति पुण्यति भद्रा शक्तिर्यजमानाय सुन्वते ॥ ३ ॥
आदङ्गिराः प्रथमं दधिरे वयं इन्द्राग्रयः शम्या ये सुकृत्यया ।
सर्वे पणेः समं विन्दन्त भोजनमश्वावन्तं गोमन्तं वा पशुं नरः ॥ ४ ॥
यज्ञैरथर्वा प्रथमः पथस्तन्ते ततः सूर्यो व्रतपा देन आजनि ।
आ गा आजदुशना काव्यः सचा यमस्य जातममृतं यजामहे ॥ ५ ॥

अश्ववति । प्रथमः । गोषु । गच्छति । सुप्रावीरिन्द्र । सतीः । तत्र
उतिरिभिः । तं । इत् । पृणक्षि । वसुना । भवीयसा । सिन्धु । आपः । यथा ।
अभितः । विचेतसः ॥ १ ॥ आपः । न । देवीः । उप । यन्ति । होत्रियं ।
अवः । पश्यन्ति । विततं । यथा । रजः । प्राचैः । देवारः । प्र । णयन्ति । देव्युं ।
ब्रह्मप्रियं । जोषयन्ते । दराः इव ॥ २ ॥ अधि । द्वयोः । अदधाः । उक्थ्यं ।
वचः । यतसुचा । मिथुना । या । संपर्यतः । असंयतः । व्रते । ते । क्षेति ।
पुण्यति । भद्रा । शक्तिः । यजमानाय । सुन्वते ॥ ३ ॥ आत् । अङ्गिराः । प्रथमं ।
दधिरे । वयः । इन्द्राग्रयः । शम्या । ये । सुकृत्यया । सर्वे । पणेः । सं ।
अविदन्त । भोजनं । अश्ववन्तं । गोमन्तं । आ । पशुं । नरः ॥ ४ ॥ यज्ञैः ।
अथर्वा । प्रथमः । पथः । तन्ते । ततः । सूर्यः । व्रतपाः । देनः । आ । अजनि ।
आ । गाः । आजदु । उशना । काव्यः । सचा । यमस्य । जातं । अमृतं ।
यजामहे ॥ ५ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० ४,५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ८४

वर्हिवा यत्स्येय्यार्थं वृज्यतेऽर्को वा श्लोकं प्रातोषे दिवि ।

ग्रावा यत्र वदन्ति काव्यव्यस्तस्येन्द्रो अभिषिक्तेषु रण्यति ॥ ६ ॥ ४ ॥

॥ ८४ ॥ रघुण्यत्रे मेतम कपि ॥ इन्द्रो देवता ॥ अस्ति पञ्च अनुसः ॥

॥ ८४ ॥ असावि सोम इन्द्र ते शविष्ठ धृष्ण्या गहि ।

आ त्वा पृणक्तु इन्द्रियं रजः सूर्यो न रश्मिभिः ॥ १ ॥

इन्द्रमिन्द्रो वहतोऽप्रतिघृष्टशकसम् ।

ऋषीणां च स्तुतीर्षं यज्ञं च मानुषाणाम् ॥ २ ॥

आ तिष्ठ वृत्रहन्त्रं युक्ता ते ब्रह्मणा हरी ।

अर्वाचीनं सु ते मनो ग्रावा कृणोतु वसुनां ॥ ३ ॥

इममिन्द्र सुतं पिव ज्येष्ठममर्थ्यं मदैम् ।

शुक्रस्य त्वाभ्यक्षरधारां ऋतस्य सादने ॥ ४ ॥

इन्द्राय नूनमर्चतोऽकथानि च ब्रवीतन ।

सुता अमत्सु इन्द्रवो ज्येष्ठं नमस्यता सहः ॥ ५ ॥ ५ ॥

वर्हिः । वा । यन् । गृज्यतेऽर्को । वा । श्लोकं ।
आऽप्रातोषे । दिवि । ग्रावा । यत्र । वदन्ति । काव्यः । काव्यव्यः । तस्य । इत् । इन्द्रः ।
अभिऽपिक्तेषु । रण्यति ॥ ६ ॥ ४ ॥

असावि । सोमः । इन्द्र । ते । शविष्ठ । धृष्ण्या इति । आ । गहि । आ ।
त्वा । पृणक्तु । इन्द्रियं । रजः । सूर्यः । न । रश्मिऽभिः ॥ १ ॥ इन्द्रं । इत् ।
हरी इति । वहतः । अप्रतिघृष्टशकसं । ऋषीणां । च । स्तुतीः । उर्षं । यज्ञं । च ।
मानुषाणां ॥ २ ॥ आ । तिष्ठ । वृत्रऽहन् । त्र्यं । युक्ता । ते । ब्रह्मणा । हरी
इति । अर्वाचीनं । सु । ते । मनः । ग्रावा । कृणोतु । वसुनां ॥ ३ ॥ इमं । इन्द्र ।
सुतं । पिव । ज्येष्ठं । अमर्थ्यं । मदैम् । शुक्रस्य । त्वा । अभि । अक्षरन् । धाराः ।
ऋतस्य । सादने ॥ ४ ॥ इन्द्राय । नूनं । अर्चत । अकथानि । च । ब्रवीतन ।
सुताः । अमत्सुः । इन्द्रवः । ज्येष्ठं । नमस्यत । सहः ॥ ५ ॥ ५ ॥

नकिष्ट्व॒धी॒तरो॒ हरी॒ यदि॒न्द्र॒ यच्छ॑से ।

नकि॒ष्ट्वा॒नुं म॒ज्मना॒ नकिः॒ स्व॒श्वं आ॒नशे॑ ॥ ६ ॥

य एक॒ इ॒दि॒द्यते॒ वसु॒ मती॑य दा॒शुषे॑ ।

ई॒शानो॒ अ॒प्रति॑ष्कु॒त इन्द्रो॑ अ॒ङ्ग ॥ ७ ॥

क॒दा म॒तीम॒राध॑सं प॒दा क्षु॒म्पमि॑व स्फुरत् ।

क॒दा नः॑ शु॒श्रव॑द्गिर॒ इन्द्रो॑ अ॒ङ्ग ॥ ८ ॥

यश्चि॒द्धि त्वा॑ बहु॒भ्य आ सु॒तावा॑ आ॒धिवा॑सति ।

उ॒ग्रं तत्प॑त्यते शव॒ इन्द्रो॑ अ॒ङ्ग ॥ ९ ॥

स्वा॒दो॒रि॒त्था वि॒षु॒वतो॒ मध्वः॑ पि॒दन्ति॒ गो॒र्यैः ।

या इन्द्रे॑ण स॒याध॑री॒वृष्णा॒ म॒दन्ति॒ शो॒भसे॒ वस्वी॑र॒नु स्व॒राज्य॑न् ॥ १० ॥ ६ ॥

नकिः । त्वत् । र॒थि॒ऽनरः । हरी॒ इति॑ । यत् । इ॒न्द्र । यच्छ॑से । नकिः ।

त्वा । अनुं । म॒ज्मना॑ । नकिः । सु॒ऽअश्वः । आ॒नशे॑ ॥ ६ ॥ यः । एकः । इत् ।

वि॒ऽद॒द्यते॑ । वसु । मती॑य । दा॒शुषे॑ । ई॒शानः । अ॒प्रति॑ऽऽकु॒त । इ॒न्द्रः । अ॒ङ्ग ॥ ७ ॥

क॒दा । म॒ती । अ॒रा॒ध॒सं । प॒दा । क्षु॒म्प॒इव॑ । स्फुर॑त् । क॒दा । नः । शु॒श्रव॑त् ।

गिरः । इ॒न्द्रः । अ॒ङ्ग ॥ ८ ॥ यः । चि॒त् । हि । त्वा । बहु॒भ्यः । आ । सु॒त॒ऽ

वा॒न् । आ॒धि॒वा॒सति॑ । उ॒ग्रं । तत् । प॒त्यते॑ । शवः । इ॒न्द्रः । अ॒ङ्ग ॥ ९ ॥ स्वा॒दोः ।

इ॒त्था । वि॒षु॒वतः॑ । मध्वः । पि॒द॒न्ति॑ । गो॒र्यैः । याः । इ॒द्रे॑ण । स॒याध॑रीः ।

वृष्णा॑ । म॒द॒न्ति॑ । शो॒भसे॑ । वस्वीः । अनु । स्व॒राज्य॑न् ॥ १० ॥ ६ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० ७, ८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ८४

ता अस्य पृशनायुवः सोमं श्रीणन्ति पृश्नयः ।

प्रिया इन्द्रस्य धेनवो वज्रं हिन्वन्ति सार्यकं वस्वीरनु स्वराज्यम् ॥ ११ ॥

ता अस्य नमसा सहः सपर्यन्ति प्रचेतसः ।

व्रतान्यस्य सश्विरे पुरूणि पूर्वचित्तये वस्वीरनु स्वराज्यम् ॥ १२ ॥

इन्द्रो दधीचो अस्थभिर्वृत्राण्यप्रतिष्कृतः । जघान नवतीर्नवं ॥ १३ ॥

इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः पर्वतेष्वपश्रितम् । तद्विदच्छर्यणावति ॥ १४ ॥

अत्राह गोरमन्वत नाम त्वष्टुरपीच्यम् । इत्था चन्द्रमसो गृहे ॥ १५ ॥ ७ ॥

को अद्य युङ्क्ते धुरि गा क्रतस्य शिमीवतो भामिनो दुह्णायून् ।

आसन्निधून्त्वसो मयोभून् य एषां भृत्यामृणधत्स जीवात् ॥ १६ ॥

क ईषते तुज्यते को विभाय को मंसते सन्तमिन्द्रं को अन्ति ।

कस्तोकाय क इभायोत रायेऽधि ब्रवत्तन्वेऽको जनाय ॥ १७ ॥

ताः । अस्य । पृशनायुवः । सोमं । श्रीणन्ति । पृश्नयः । प्रियाः । इन्द्रस्य ।
धेनवः । वज्रं । हिन्वन्ति । सार्यकं । वस्वीः । अनु । स्वराज्यं ॥ ११ ॥ ताः ।
अस्य । नमसा । सहः । सपर्यन्ति । प्रचेतसः । व्रतानि । अस्य । सश्विरे ।
पुरूणि । पूर्वचित्तये । वस्वीः । अनु । स्वराज्यं ॥ १२ ॥ इन्द्रः । दधीचः ।
अस्थभिः । वृत्राणि । अप्रतिष्कृतः । जघान । नवतीः । नवं ॥ १३ ॥ इच्छन् ।
श्वस्य । यत् । शिरः । पर्वतेषु । अपश्रितं । तत् । विदत् । शर्यणावति ॥ १४ ॥
अत्र । अहं । गोः । अमन्वत । नाम । त्वष्टुः । अपीच्यं । इत्था । चन्द्रमसः ।
गृहे ॥ १५ ॥ ७ ॥

कः । अद्य । युङ्क्ते । धुरि । गाः । क्रतस्य । शिमीवतः । भामिनः ।
दुःह्णायून् । आसन्निधून् । हन्मुऽअसः । मयोऽभून् । यः । एषां । भृत्यां ।
मृणधत् । सः । जीवात् ॥ १६ ॥ कः । ईषते । तुज्यते । कः । विभाय । कः ।
मंसते । संतं । इन्द्रं । कः । अन्ति । कः । तोकायं । कः । इभाय । उत । राये ।
अधि । ब्रवत् । तन्वे । कः । जनाय ॥ १७ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व ८, ९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ८०

को अग्निमीदृ हविषा घृतेन सुचा यजता ऋतुभिर्ध्रुवेभिः ।

कस्मै देवा आ वहानाशु होम को मंसते यान्तिदोत्राः सुदेवः ॥ १८ ॥

त्वमङ्ग प्र शंसिषो देवः शविष्ठ मर्त्यम् ।

न त्वदन्यो मघवन्नस्ति मङ्गितेन्द्र ब्रवीमि ते वचः ॥ १९ ॥

मा ते राधांसि मा ते ऊतयो वसोऽस्मान् कदा चन दभन् ।

विश्वा च न उपमिमीहि मानुष वसूनि चर्षणिभ्य आ ॥ २० ॥ ८ ॥ १३ ॥

॥ चयुर्दशोऽष्टुयाकः ॥

॥ ८५ ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषि ॥ मन्त्रो देवता ॥ पञ्चमी, द्वावश्यो त्रिष्टुभौ ॥ शिष्टो जगच्च ॥

॥ ८६ ॥ प्र ये शुभ्रमन्ते जनयो न सप्तयो यामन्नुद्रस्य सूनवः सुदंससः ।

रोदसी हि मरुतश्चक्रिरे वृधे मदन्ति वीरा विदथेषु घृष्वयः ॥ १ ॥

त उक्षितासो महिमानमाशत दिवि रुद्रासो अधि चक्रिरे सदः ।

अर्चन्तो अर्कं जनयन्त इन्द्रियमधि श्रियो दधिरे पृश्निमातरः ॥ २ ॥

कः । अग्नि । ईदृ । हविषा । घृतेन । सुचा । यजत । ऋतुऽभिः ।
ध्रुवेभिः । कस्मै । देवाः । आ । वहान् । आशु । होम । कः । मंसते । यान्ति-
दोत्राः । सुदेवः ॥ १८ ॥ त्वं । अंग । प्र । शंसिषः । देवः । शविष्ठ ।
मर्त्यं । न । त्वत् । अन्यः । मघवन् । अस्ति । मङ्गिता । इन्द्र । ब्रवीमि । ते ।
वचः ॥ १९ ॥ मा । ते । राधांसि । मा । ते । ऊतयः । वसो इति ।
अस्मान् । कदा । चन । दभन् । विश्वा । च । नः । उपऽमिमीहि । मानुष ।
वसूनि । चर्षणिभ्यः । आ ॥ २० ॥ ८ ॥

प्र । ये । शुभ्रमन्ते । जनयः । न । सप्तयः । यामन् । रुद्रस्य । सूनवः ।
सुदंससः । रोदसी इति । हि । मरुतः । चक्रिरे । वृधे । मदन्ति । वीराः ।
विदथेषु । घृष्वयः ॥ १ ॥ ते । उक्षितासः । महिमानं । आशत । दिवि । रुद्रासः ।
अधि । चक्रिरे । सदः । अर्चन्तः । अर्कं । जनयन्तः । इन्द्रियं । अधि । श्रियः ।
दधिरे । पृश्निमातरः ॥ २ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० ९, १०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ८५

गोमातरां यच्छुभयन्ते अजिभिस्तनूषु शुभ्रा दधिरे विरुक्मन्तः ।

वारधन्ते विश्वमभिमामिनमप वत्मान्येषाननु रीयते घृतम् ॥ ३ ॥

वि ये भ्राजन्ते सुमखास ऋष्टिभिः प्रच्यावयन्तो अच्युता चिदोजसा ।

मनोजुवो यन्मस्तो रथेष्ववा वृषव्रातासः पृषतीरयुग्ध्वम् ॥ ४ ॥

प्र यद्रथेषु पृषतीरयुग्ध्वं वाजे अद्रि मस्तो रंहयन्तः ।

उतारुषस्य वि प्यन्ति धाराश्चर्मवोदभिर्व्युन्दन्ति भूम ॥ ५ ॥

आ वो वहन्तु सप्तयो रघुप्यदो रघुपत्वानः प्र जिगात बाहुभिः ।

सीदता बर्हिः वः सदः कृतं मादयध्वं मस्तो मध्वो अंधसः ॥ ६ ॥ ९ ॥

तंश्चर्धन्त स्वतवसो महित्वना नाकं तस्थुरु चक्रिरे सदः ।

विष्णुर्यज्ञाववृषणं मदच्युतं वयां न सीदन्नधि बर्हिषि प्रिये ॥ ७ ॥

गोऽमातरः । यत् । शुभयन्ते । अजिभिः । तनूषु । शुभ्राः । दधिरे । विरुक्मन्तः ।

वारधन्ते । विश्वं । अभिऽमातिनै । अपं । वत्मानि । एषां । अनुं । रीयन्ते ।

घृतं ॥ ३ ॥ वि । ये । भ्राजन्ते । सुऽमखासः । ऋष्टिभिः । प्रऽच्यावयन्तः ।

अच्युता । चित् । ओजसा । मनऽजुवः । यत् । मस्तः । रथेषु । आ ।

वृषऽव्रातासः । पृषतीः । अयुग्ध्वं ॥ ४ ॥ प्र । यत् । रथेषु । पृषतीः । अयुग्ध्वं ।

वाजे । अद्रि । मस्तः । रंहयन्तः । उत । अरुषस्यं । वि । प्यन्ति । धाराः ।

चर्मऽश्च । उदऽभिः । वि । उदन्ति । भूम ॥ ५ ॥ आ । वः । वहन्तु । सप्तयः ।

रघुऽस्यदः । रघुऽपत्वानः । प्र । जिगात । बाहुभिः । सीदत । आ । बर्हिः ।

उरु । वः । सदः । कृतं । मादयध्वं । मस्तः । मध्वः । अंधसः ॥ ६ ॥ ९ ॥

ते । अचर्धन्त । स्वतवसः । महित्वना । आ । नाकं । तस्थुः । उरु ।

चक्रिरे । सदः । विष्णुः । यत् । ह । आवत् । वृषणं । मदऽच्युतं । वयां । न ।

सीदन् । अधि । बर्हिषि । प्रिये ॥ ७ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ८९

शूरा इवेद्युधयो न जग्मयः श्रवस्यवो न पृतनासु येतिरे ।
 भयन्ते विश्वा भुवना मरुद्भ्यो राजान इव त्वेषसंदृशो नरः ॥ ८ ॥
 त्वष्टा यद्वज्रं सुकृतं हिरण्ययं सहस्रभृष्टि स्वपा अवर्तयत् ।
 धत्त इन्द्रो नर्यपांसि कर्तवेऽहन्वृत्रं निरपासौञ्जदर्णवम् ॥ ९ ॥
 ऊर्ध्वं नुनुद्रेऽवतं त ओजसा दादृहाणं चिद्विभिदुर्वि पर्वतम् ।
 धमन्तो वाणं मरुतः सुदानवो मदे सोमस्य रण्यानि चक्रिरे ॥ १० ॥
 जिह्वं नुनुद्रेऽवतं तया दिशासिञ्चन्नुत्सं गोतमाय तृष्णजे ।
 आ गच्छन्तीमवसा चित्रभानवः कामं विप्रस्य तर्पयन्त धामभिः ॥ ११ ॥
 या वः शर्म शशमानाय सन्ति त्रिधानूनि दाशुपे यच्छताधि ।
 अस्मभ्यं तानि मरुतो वि यन्त रयि नो धत्त वृषणः सुवीरम् ॥ १२ ॥ १० ॥

शूराऽइव । इत् । युधयोः । न । जग्मयः । श्रवस्यवः । न । पृतनासु । येतिरे ।
 भयन्ते । विश्वा । भुवना । मरुद्भ्यः । राजानऽइव । त्वेषऽसंदृशः । नरः ॥ ८ ॥
 त्वष्टा । यत् । वज्रं । सुकृतं । हिरण्ययं । सहस्रभृष्टि । सुअपाः । अवर्तयत् ।
 धत्ते । इन्द्रः । नरिः । अपांसि । कर्तवे । अहन् । वृत्रं । निः । अपां । औञ्जत् ।
 अर्णवं ॥ ९ ॥ ऊर्ध्वं । नुनुद्रे । अवतं । ते । ओजसा । दादृहाणं । चित् ।
 विभिदुः । वि । पर्वतं । धमतः । वाणं । मरुतः । सुदानवः । मदे । सोमस्य ।
 रण्यानि । चक्रिरे ॥ १० ॥ जिह्वं । नुनुद्रे । अवतं । तया । दिशा । असिञ्चन् ।
 उत्सं । गोतमाय । तृष्णजे । आ । गच्छन्ति । ई । अवसा । चित्रभानवः ।
 कामं । विप्रस्य । तर्पयन्त । धामभिः ॥ ११ ॥ या । वः । शर्म । शशमानाय ।
 सन्ति । त्रिधानूनि । दाशुपे । यच्छत । अधि । अस्मभ्यं । तानि । मरुतः ।
 वि । यन्त । रयि । नः । धत्त । वृषणः । सुवीरं ॥ १२ ॥ १० ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० ११] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ८६

॥ ८६ ॥ रहुगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ गायत्री छन्द ॥

॥ ८६ ॥ मरुतो यस्य हि क्षयं पाथा दिवो विमहसः ।

स सुगोपान्तमो जगः ॥ १ ॥

यज्ञैर्वा यज्ञवाहसो विप्रस्य वा मतीनाम् ।

मरुतः शृणुता हवम् ॥ २ ॥

उत वा यस्य वाजिनोऽनु विप्रमृतक्षत ।

स गन्ता गोमति व्रजे ॥ ३ ॥

अस्य वीरस्य बर्हिषि सुतः सोमो दिविष्टिषु ।

उक्थं मदश्च शस्यते ॥ ४ ॥

अस्य श्रोषन्त्वा भुवो विद्वा यश्चर्षणीरभि ।

सूरं चित्सुषीरिषः ॥ ५ ॥ ११ ॥

मरुतः । यस्य । हि । क्षयं । पाथा । दिवः । विमहस । सः । सुगो
पान्तमः । जगः ॥ १ ॥ यज्ञैः । वा । यज्ञवाहसः । विप्रस्य । वा । मतीनां
मरुतः । शृणुत । हवम् ॥ २ ॥ उत । वा । यस्य । वाजिनः । अनु । विप्रं
मृतक्षत । सः । गन्ता । गोमति । व्रजे ॥ ३ ॥ अस्य । वीरस्य । बर्हिषि
सुतः । सोमः । दिविष्टिषु । उक्थं । मदः । च । शस्यते ॥ ४ ॥ अस्य
श्रोषन्तु । आ । भुवः । विद्वाः । यः । चर्षणीः । अभि । सूरं । चित् । सुषीरि
रिषः ॥ ५ ॥ ११ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू ८६

पूर्वोभिहिं ददाशिम शरद्विर्मरुतो वयम् ।

अर्वोभिश्चर्षणीनाम् ॥ ६ ॥

सुभगः स प्रयज्यवो मरुतो अस्तु मर्त्यः ।

यस्य प्रयांसि पर्षथ ॥ ७ ॥

शशमानस्य वा नरः स्वेदस्य सत्यशवसः ।

विदा कामस्य वेनतः ॥ ८ ॥

यूयं तत्सत्यशवस आविष्कर्त महित्वना ।

विध्यन्ता विद्युता रक्षः ॥ ९ ॥

गूहता गुह्यं तमो वि यात विश्वमन्त्रिणम् ।

ज्योतिष्कर्ता यदुश्मसि ॥ १० ॥ १२ ॥

पूर्वोभिः । हि । ददाशिम । शरद्विभिः । मरुतः । वयं । अर्वोभिः । चर्षणीनां

॥ ६ ॥ सुभगः । सः । प्रयज्यवः । मरुतः । अस्तु । मर्त्यः । यस्य । प्रयांसि ।

पर्षथ ॥ ७ ॥ शशमानस्य । वा । नरः । स्वेदस्य । सत्यशवसः । विद ।

कामस्य । वेनतः ॥ ८ ॥ यूयं । तत् । सत्यशवसः । आविः । कर्त । महित्वना ।

विध्यन्ता । विद्युता । रक्षः ॥ ९ ॥ गूहता । गुह्यं । तमोः । वि । यात । विश्वं ।

अन्त्रिणं । ज्योतिः । कर्त । यत् । उश्मसि ॥ १० ॥ १२ ॥

॥ ८७ ॥ रदूगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ जगती छन्दः ॥

॥ ८७ ॥ प्रत्वंक्षसः प्रतंवसो विरप्शिनोऽनानता अविथुरा ऋजीषिणः ।
जुष्टमासो नृतमासो अञ्जिभिर्व्यानञ्जे के चिदुस्त्रा इव स्तृभिः ॥ १ ॥
उपहरेषु यदचिध्वं ययिं वयं इव मरुतः केन चित्पथा ।
श्रोतन्ति कोशा उप वो रथेष्ववा घृतमुक्षता मधुवर्णमर्चते ॥ २ ॥
प्रेषामज्मेषु विथुरेवं रेजते भूमिर्यामेषु यद्धं युज्जते शुभे ।
ते क्रीळयो धुनयो आजहृष्टयः स्वयं महित्वं पनयन्त धृतयः ॥ ३ ॥
स हि स्वसृष्टृषदश्वो युवां गणो इ या ईशानतविंषीभिरावृतः ।
असिं सत्य ऋणयावाऽनैद्योऽया धियः प्राविताथा वृषां गणः ॥ ४ ॥
पितुः प्रत्नस्य जन्मना वदामसि सोमस्य जिह्वा प्र जिगानि चक्षसा ।
यदोमिन्द्रं शम्यृक्काण आशतादिनामानि यज्जियानि दधिरे ॥ ५ ॥

प्रऽवंक्षसः । प्रऽतंवसः । विऽरप्शिनः । अनानताः । अविथुराः । ऋजीषिः ।
जुष्टमासः । नृतमासः । अञ्जिभिः । वि । आनञ्जे । के । चित् । उस्त्राऽऽव ।
स्तृभिः ॥ १ ॥ उपऽहरेषु । यत् । अचिध्वं । ययिं । वयंऽइव । मरुतः । केन
चित् । पथा । श्रोतन्ति । कोशाः । उप । वो । रथेषु । आ । घृतं । उक्षतं ।
मधुऽवर्णं । अर्चते ॥ २ ॥ प्र । एषां । अज्मेषु । विथुराऽव । रेजते । भूमिः ।
यामेषु । यत् । ह । युज्जते । शुभे । ते । क्रीळयः । धुनयः । आजन्ऽऋष्टयः ।
स्वयं । महित्वं । पनयन्त । धृतयः ॥ ३ ॥ सः । हि । स्वऽसृष्टृ । पृषदऽश्वः ।
युवां । गणः । अया । ईशानः । तविंषीभिः । आऽवृतः । असिं । सत्यः । ऋणऽयाव
अनैद्यः । अस्यः । धियः । प्रऽअविता । अथ । वृषां । गणः ॥ ४ ॥ पितुः । प्रत्नस्य
जन्मना । वदामसि । सोमस्य । जिह्वा । प्र । जिगानि । चक्षसा । यत् । ई । ईन्द्रं
रामि । ऋक्काणः । आजन्त । आन् । इत् । नामानि । यज्जियानि दधिरे ॥ ५ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १३, १४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ८८

श्रियसे कं भानुभिः सं मिमिक्षिरे ते रश्मिभिस्त ऋकभिः सुखादयः ।
ते वाशीमन्त इष्मिणो अभीरवो विद्रे प्रियस्य मारुतस्य धाम्नः ॥ ६ ॥ १३ ॥

॥ ८८ ॥ रहूणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ प्रस्तारपत्नी । छन्दः ॥

॥ ८८ ॥ आ विद्युन्मद्भिर्मरुतः स्वकै रथेभिर्यात ऋष्टिमद्भिर्श्वपणैः ।
आ वर्षिष्ठया न इवा वयो न पसता सुमायाः ॥ १ ॥
तेऽरुणेभिर्वरमा पिशङ्गैः शुभे कं यान्ति रथतृभिर्श्वैः ।
रुक्मो न चित्रः स्वधितिवान्पव्या रथस्य जङ्घनन्त भूम ॥ २ ॥
श्रिये कं वो अयि तनूषु वाशीमेधा वना न कृण्वन्ते ऊर्ध्वा ।
युष्मभ्यं कं मरुतः सुजातास्तुविद्युन्मासो धनयन्ते अद्रिम् ॥ ३ ॥
अहानि गृध्राः पर्या व आगुरिमां धियं वाक्यार्या च देवीम् ।
ब्रह्म कृण्वन्तो गोतमासो अकैरुर्ध्वं नुनुद उत्सधिं पिबर्धय ॥ ४ ॥

श्रियसे । कं । भानुभिः । सं । मिमिक्षिरे । ते । रश्मिभिः । ते । ऋकभिः ।
सुखादयः । ते । वाशीमन्तः । इष्मिणः । अभीरवः । विद्रे । प्रियस्य । मारुतस्य
धाम्नः ॥ ६ ॥ १३ ॥

आ । विद्युन्मत्भिः । मरुतः । सुअकैः । रथेभिः । यात । ऋष्टिमत्भिः ।
अश्वपणैः । आ । वर्षिष्ठया । नः । इवा । वयः । न । पसत । सुमायाः ॥ १ ॥
ते । अरुणेभिः । वरं । आ । पिशङ्गैः । शुभे । कं । यान्ति । रथतृभिः । अश्वैः ।
रुक्मः । न । चित्रः । स्वधितिऽवान् । पव्या । रथस्य । जङ्घनन्त । भूम ॥ २ ॥
श्रिये । कं । वः । अयि । तनूषु । वाशीः । मेधा । वना । न । कृण्वन्ते । ऊर्ध्वा ।
युष्मभ्यं । कं । मरुतः । सुजाताः । तुविद्युन्मासः । धनयन्ते । अद्रिम् ॥ ३ ॥
अहानि । गृध्राः । परि । आ । वः । आ । अगुः । इमां । धियं । वाक्यार्या । च ।
देवी । ब्रह्म । कृण्वन्तः । गोतमासः । अकैः । ऊर्ध्वं । नुनुद्रे । उत्सधिं । पिबर्धय ॥ ४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ८९]

एतस्यन्न योजनमचेति सस्वर्ह यन्मस्तो गोतमो वः ।

पश्यन्दिरण्यचक्रानयोदंष्ट्रान्विधावतो वराहून् ॥ ५ ॥

एषा स्या वः मस्तोऽनुभर्त्री प्रति शोभति वाघतो न घाणी ।

अस्तोभयदृथासामनु स्वधां गर्भस्त्योः ॥ ६ ॥ १४ ॥

॥ ८९. ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ जगती छन्दः ॥

॥ ८९ ॥ आ नो भद्राः क्रतवो यन्तु विश्वतोऽदग्धासो अपरीतास उद्भिदः ।

देवा नो यथा सदमिदृधे असन्नप्रायुवो रक्षितारो दिवेदिवे ॥ १ ॥

देवानां भद्रा सुमतिक्रजूयतां देवानां रातिरभि नो नि वर्तताम् ।

देवानां सख्यमुप सेदिमा वयं देवा न आयुः प्र तिरन्तु जीवसे ॥ २ ॥

तान्पूर्वैया निविदां हूमहे वयं भगं मित्रमादिति दक्षमस्त्रिधम् ।

अर्यमणं वरुणं सोममश्विना सरस्वती नः सुभगा मयस्करत् ॥ ३ ॥

एतत् । त्यत् । न । योजनं । अचेति । सस्वः । ह । यत् । मस्तः । गोतमः ।
वः । पश्यन् । दिरण्यचक्रान् । अयोऽदंष्ट्रान् । विधावतः । वराहून् ॥ ५ ॥ एषा
स्या । वः । मस्तः । अनुभर्त्री । प्रति । शोभति । वाघतः । न । घाणी । अस्तो-
भयत् । दृथा । आसां । अनु । स्वधा । गर्भस्त्योः ॥ ६ ॥ १४ ॥

आ । नः । भद्राः । क्रतवः । यन्तु । विश्वतः । अदग्धासः । अपरीतासः ।
उद्भिदः । देवाः । नः । यथा । सदम् । इत् । दृधे । असन् । अप्रजआयुवः ।
रक्षितारः । दिवेदिवे ॥ १ ॥ देवानां । भद्रा । सुमतिः । क्रजूयतां । देवानां ।
रातिः । अभि । नः । नि । वर्ततां । देवानां । सख्यं । उप । सेदिम । वयं ।
देवाः । नः । आयुः । प्र । तिरन्तु । जीवसे ॥ २ ॥ तान् । पूर्वैया । निविदां ।
हूमहे । वयं । भगं । मित्रं । आदिति । दक्षं । अस्त्रिधम् । अर्यमणं । वरुणं । सोमं ।
अश्विनां । सरस्वती । नः । सुभगा । मयः । करत् ॥ ३ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १५, १६] काण्डः [गण्ड १ अनु० १४ सू० ८९

तन्नो वातां मयोभु वातु भेषजं तन्माता पृथिवी तत्पिता द्यौः ।
 तादूवाणः सोमसुतो मयोभुवस्तदश्विना शृणुतं धिष्ण्या युवम् ॥ ४ ॥
 तमीशानं जगन्स्तस्थुषस्पतिं धियञ्जिन्वमवसे ह्रमहे वयम् ।
 पूषा नो यथा वेदस्तामसंहृधे रक्षिता पायुरदन्धः स्वस्तये ॥ ५ ॥ १५ ॥
 स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ।
 स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥ ६ ॥
 पृषदश्वा मरुतः पृश्निमातरः शुभंयावानो विदथेषु जग्मयः ।
 अग्निजिहा मनवः सूरचक्षसो विश्वे नो देवा अवसा गमन्निह ॥ ७ ॥
 भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिर्धृजत्राः ।
 स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवांसस्तनूभिर्व्यशेम देवहितं यदायुः ॥ ८ ॥

तत् । नः । वातः । मयऽभु । वातु । भेषजं । तत् । माता । पृथिवी ।
 तत् । पिता । द्यौः । तत् । ग्रावाणः । सोमऽसुतः । मयऽसुवः । तत् । अश्विना ।
 शृणुतं । धिष्ण्या । युवं ॥ ४ ॥ तं । ईशानं । जगतः । तस्थुषः । पतिं । धियं-
 ऽजिन्वं । अवसे । ह्रमहे । वयं । पूषा । नः । यथा । वेदसा । असन् । वृधे ।
 रक्षिता । पायुः । अदन्धः । स्वस्तये ॥ ५ ॥ १५ ॥

स्वस्ति । नः । इन्द्रः । वृद्धऽश्रवाः । स्वस्ति । नः । पूषा । विश्ववेदाः ।
 स्वस्ति । नः । तार्क्ष्यः । अरिष्टनेमिः । स्वस्ति । नः । बृहस्पतिः । दधातु ॥ ६ ॥
 पृषदऽश्वाः । मरुतः । पृश्निमातरः । शुभंयावानः । विदथेषु । जग्मयः । अग्नि-
 ऽजिहाः । मनवः । सूरऽचक्षसः । विश्वे । नः । देवाः । अवसा । आ । गमन् ।
 निह ॥ ७ ॥ भद्रं । कर्णेभिः । शृणुयाम । देवाः । भद्रं । पश्येम । अक्षभिः ।
 धृजत्राः । स्थिरैः । अङ्गैः । तुष्टुवांसः । तनूभिः । वि । व्यशेम । देवहितं ।
 यत् । आयुः ॥ ८ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १६, १७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ९०

श॒त॒मि॒षु श॒रदो॒ अ॒न्ति दे॒वा यत्रा॑ न॒श्च॒क्रा ज॒रसं॑ त॒नूना॑म् ।

पु॒त्रासो॒ यत्र॑ पि॒तरो॒ भव॑न्ति॒ मा नो॑ म॒ध्या री॑रिष॒तायु॑र्गन्तोः ॥ ९ ॥

अ॒दि॒ति॒द्यौर॑दि॒तिर॒न्तरि॑क्षमदि॒तिर्मा॑ता स पि॒ता स पु॒त्रः ।

वि॒श्वे दे॒वा अ॒दि॒तिः प॒ञ्च ज॒ना अ॒दि॒तिर्जा॑तमदि॒तिर्ज॑नि॒त्त्वम् ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ ९० ॥ रहूयणपुत्रो गोतम ऋषि ॥ विश्वेदेवा देवता ॥ गायत्री भक्त्यातुष्टु छ दः ॥

॥ ९० ॥ ऋजुनीती नो वरुणो मित्रो नयतु विद्वान् ।

अ॒र्य॒मा दे॒वैः स॒जोषाः॑ ॥ १ ॥

ते हि व॒स्वो व॒स॒वाना॑स्ते अ॒प्र॒मू॒रा म॒हो॒भिः ।

व्र॒ता र॑क्ष॒न्ते वि॒श्वाहा॑ ॥ २ ॥

ते अ॒स्मभ्यं॑ श॒र्म यंस॒न्नमृ॑ता म॒र्त्यै॒भ्यः ।

बा॒र्ध॒मा॒ना अ॒प॒ द्वि॒षः ॥ ३ ॥

श॒तं । इत् । नु । श॒रदः॑ । अ॒न्ति । दे॒वाः । यत्र॑ । नः । च॒क्र । ज॒रसं॑ ।
त॒नूना॑म् । पु॒त्रासः॑ । यत्र॑ । पि॒तरः॑ । भव॑न्ति । मा । नः । म॒ध्या । रि॒रिष॒त ।
आयुः॑ । ग॒न्तोः ॥ ९ ॥ अ॒दि॒तिः । द्यौः । अ॒दि॒तिः । अ॒न्तरि॑क्षं । अ॒दि॒तिः । मा॒ता ।
सः । पि॒ता । सः । पु॒त्रः । वि॒श्वे । दे॒वाः । अ॒दि॒तिः । प॒ञ्च । ज॒नाः । अ॒दि॒तिः ।
जा॒तं । अ॒दि॒तिः । ज॒नि॒त्त्वं ॥ १० ॥ १६ ॥

ऋजु॒नीती॑ । नः । वरु॑णः । मि॒त्रः । न॒यतु॑ । वि॒द्वान् । अ॒र्य॒मा । दे॒वैः ।
स॒जोषाः॑ ॥ १ ॥ ते । हि । व॒स्वः । व॒स॒वानाः॑ । ते । अ॒प्र॒मू॒राः । म॒हो॒भिः ।
व्र॒ता । र॑क्ष॒न्ते । वि॒श्वाहा॑ ॥ २ ॥ ते । अ॒स्मभ्यं॑ । श॒र्म । यंस॑न् । अ॒मृ॒ताः ।
म॒र्त्यै॒भ्यः । बा॒र्ध॒मा॒नाः । अ॒प॒ । द्वि॒षः ॥ ३ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १७, १८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सूक्त० ९०

वि नः पथः सुविताय चियन्त्विन्द्रो मरुतः ।

पूषा भगो वन्द्यासः ॥ ४ ॥

उत नो धियो गोअग्राः पूषन्विष्णवेवयावः ।

कर्तो नः स्वस्तिमर्तः ॥ ५ ॥ १७ ॥

मधु वाताः ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः ।

माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः ॥ ६ ॥

मधु नक्तमुतोषसो मधुमत्पार्थिवं रजः ।

मधु द्यौरस्तु नः पिता ॥ ७ ॥

मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाँ अस्तु सूर्यः ।

माध्वीर्गावो भवन्तु नः ॥ ८ ॥

शं नो मित्रः शं वरुणः शं नो भवत्वयमा ।

शं न इन्द्रो बृहस्पतिः शं नो विष्णुरुक्मः ॥ ९ ॥ १८ ॥

वि । नः । पथः । सुविताय । चियन्तु । इंद्रः । मरुतः । पूषा । भगः ।
वन्द्यासः ॥ ४ ॥ उत । नः । धियः । गोअग्राः । पूषन् । विष्णो इति । एवयावः ।
कर्तु । नः । स्वस्तिमर्तः ॥ ५ ॥ १७ ॥ मधु । वाताः । ऋतयते । मधु ।
क्षरन्ति । सिन्धवः । माध्वीः । नः । सन्तु । ओषधीः ॥ ६ ॥ मधु । नक्तम् । उत ।
उषसः । मधुमत् । पार्थिवं । रजः । मधु । द्यौः । अस्तु । नः । पिता ॥ ७ ॥
मधुमान् । नः । वनस्पतिः । मधुमान् । अस्तु । सूर्यः । माध्वीः । गावः ।
भवन्तु । नः ॥ ८ ॥ शं । नः । मित्रः । शं । वरुणः । शं । नः । भवतु । अयमा ।
शं । नः । इंद्रः । बृहस्पतिः । शं । नः । विष्णुः । उरुक्मः ॥ ९ ॥ १८ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ९१

॥ ९१. ॥ रहृगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ सोमो देवता ॥ गायत्री छन्दः ॥

॥ ९१ ॥ त्वं सोम प्र चिकितो मनीषा त्वं रजिष्ठमनु नेषि पन्थाम् ।
 तव प्रणीती पितरों न इन्दो देवेषु रत्नमभजन्त धीराः ॥ १ ॥
 त्वं सोम क्रतुभिः सुक्रतुर्भूस्त्वं दक्षैः सुदक्षो विश्ववेदाः ।
 त्वं वृषा वृषत्वेभिर्महित्वा गुम्नेभिर्गुम्न्यभवो नृचक्षाः ॥ २ ॥
 राज्ञो नु ते वरुणस्य व्रतानि बृहद्गभीरं तव सोम धाम ।
 शुचिष्ठमसि प्रियो न मित्रो दक्षाग्र्यो अर्यमेवासि सोम ॥ ३ ॥
 या ते धामानि दिवि या पृथिव्यां या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु ।
 तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहँळराजन्तसोम प्रति हव्या गृभाय ॥ ४ ॥
 त्वं सोमासि सत्पतिस्त्वं राजोत वृत्रहा ।

त्वं भद्रो असि क्रतुः ॥ ५ ॥ १९

त्वं । सोम । प्र । चिकितः । मनीषा । त्वं । रजिष्ठं । अनु । नेषि
 पन्थाम् । तव । प्रणीती । पितरः । नः । इन्दो इति । देवेषु । रत्नं । अभजन्त
 धीराः ॥ १ ॥ त्वं । सोम । क्रतुभिः । सुक्रतुः । भूः । त्वं । दक्षैः । सुदक्षः
 विश्ववेदाः । त्वं । वृषा । वृषत्वेभिः । महित्वा । गुम्नेभिः । गुम्नी । अभवः
 नृचक्षाः ॥ २ ॥ राज्ञः । नु । ते । वरुणस्य । व्रतानि । बृहत् । गभीरं । तव
 सोम । धाम । शुचिः । त्वं । असि । प्रियः । न । मित्रः । दक्षाग्र्यः । अर्य
 इव । असि । सोम ॥ ३ ॥ या । ते । धामानि । दिवि । या । पृथिव्यां । या
 पर्वतेषु । ओषधीषु । अप्सु । तेभिः । नः । विश्वैः । सुमनाः । अहँळ
 राजन् । सोम । प्रति । हव्या । गृभाय ॥ ४ ॥ त्वं । सोम । असि । स
 पतिः । त्वं । राजा । उत । वृत्रहा । त्वं । भद्रः । असि । क्रतुः ॥ ५ ॥ १९

ॐ १ अध्या० ६ व० २०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ११

त्वं च सोम नो वशो जीवातुं नमरामहे ।

प्रियस्तोत्रो वनस्पतिः ॥ ६ ॥

त्वं सोम महे भगं त्वं यूने ऋतायते ।

दक्षं दधासि जीवसे ॥ ७ ॥

त्वं नः सोम विश्वतो रक्षां राजन्नघायतः ।

न रिष्येत्त्वावतः सखा ॥ ८ ॥

सोम यास्तं मयोभुवं ऊतयः सन्ति दाशुषे ।

ताभिर्नोऽविता भव ॥ ९ ॥

इमं यज्ञमिदं वचो जुजुषाण उपागहि ।

सोम त्वं नो वृधे भव ॥ १० ॥ ॥ २० ॥

त्वं । च । सोम । नः । वशः । जीवातुं । न । मरामहे । प्रियस्तोत्रः ।
वनस्पतिः ॥ ६ ॥ त्वं । सोम । महे । भगं । त्वं । यूने । ऋतायते । दक्षं ।
दधासि । जीवसे ॥ ७ ॥ त्वं । नः । सोम । विश्वतः । रक्षां । राजन् । अघ-
आयतः । न । रिष्येत् । त्वावतः । सखा ॥ ८ ॥ सोम । याः । ते । मयोऽभुवः ।
ऊतयः । सन्ति । दाशुषे । ताभिः । नः । अविता । भव ॥ ९ ॥ इमं । यज्ञं ।
इदं । वचः । जुजुषाणः । उपऽआगहि । सोम । त्वं । नः । वृधे । भव ॥ १० ॥ २० ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० २१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ११

सोमं गीर्भिष्ठा वयं वर्धयामो वचोविदः ।

सुमृळीको न आ विश ॥ ११ ॥

गयस्फानो अमीवहा वसुवित्पुष्टिवर्धनः ।

सुमित्रः सोम नो भव ॥ १२ ॥

सोमं रारन्धि नो हृदि गावो न यवसेष्वा ।

मर्यै इव स्व ओक्ये ॥ १३ ॥

यः सोमं सख्ये तव ररणदेव मर्त्यैः ।

तं दक्षः सचते कविः ॥ १४ ॥

उरुष्या णो अभिशस्तेः सोम नि पाह्यंहसः ।

सखा सुशेव एधि नः ॥ १५ ॥ २१ ॥

सोम । गीऽभि । त्वा । वयं । वर्धयामः । वचऽविदः । सुमृळीकः ।
नः । आ । विश ॥ ११ ॥ गयऽफानः । अमीवहा । वसुवित् । पुष्टिवर्धनः ।
सुमित्रः । सोम । नः । भव ॥ १२ ॥ सोमं । ररन्धि । नः । हृदि । गावः ।
न । यवसेषु । आ । मर्यैऽइव । स्वे । ओक्ये ॥ १३ ॥ यः । सोम । सख्ये ।
तव । ररणत् । देव । मर्त्यैः । तं । दक्षः । सचते । कविः ॥ १४ ॥ उरुष्य ।
नः । अभिशस्तेः । सोम । नि । पाहि । अंहसः । सखा । सुशेवः । एधि ।
नः ॥ १५ ॥ २१ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व ०२४, २५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ९२

उदपसन्नरुणा भानवां दृथां स्वायुजो अरुषीर्गा अयुक्षत ।
 अक्रंक्षुषासो वयुनानि पूर्वथा रशन्तं भानुमरुषीरशिभ्रयुः ॥ २ ॥
 अर्चन्ति नारीरपसो न विष्टिभिः समानेन योजनेना परावतः ।
 इषं बर्हन्तीः सुकृते सुदानवे विश्वेदह यजमानाय सुन्वते ॥ ३ ॥
 अधि पेशांसि वपते नृत्वापोर्णुते वक्ष उस्त्रेव बर्जहम् ।
 ज्योतिर्विश्वस्मै भुवनाय कृण्वती गावो न व्रजं व्युषा आवर्तमः ॥ ४ ॥
 प्रत्यर्ची रशदस्या अदर्शि वि तिष्ठते बाधते कृष्णमभ्वम् ।
 स्वरं न पेशो विदथेप्यञ्जचित्रं दिवा दुहिता भानुमश्रेत् ॥ ५ ॥ २४ ॥
 अतारिष्म तमसस्पा रमस्योषा उच्छन्ती वयुनां कृणोति ।
 श्रिये छन्दो न स्मयते विभाती सुप्रतीका सौमनसायाजीगः ॥ ६ ॥

उत् । अपसन् । अरुणाः । भानवाः । दृथा । सुऽआयुजः । अरुषीः । गाः ।
 अयुक्षत । अक्रन् । उपसः । वयुनानि । पूर्वथा । रशन्तं । भानुं । अरुषीः ।
 अशिभ्रयुः ॥ २ ॥ अर्चन्ति । नारीः । अपसः । न । विष्टिभिः । समानेन ।
 योजनेन । आ । पराऽवतः । इषं । बर्हन्तीः । सुऽकृते । सुऽदानवे । विश्वा ।
 इत् । अहं । यजमानाय । सुन्वते ॥ ३ ॥ अधि । पेशांसि । वपते । नृतूऽइव ।
 अपं । उर्णुते । वक्षः । उस्त्राऽइव । बर्जहं । ज्योतिः । विश्वस्मै । भुवनाय ।
 कृण्वती । गावः । न । व्रजं । वि । उषाः । आवर्तिन्यावः । तमः ॥ ४ ॥ प्रति ।
 अर्चिः । रशत् । अस्याः । अदर्शि । वि । तिष्ठते । बाधते । कृष्णं । अभ्वं ।
 स्वरं । न । पेशः । विदथेषु । अंजन् । चित्रं । दिवः । दुहिता । भानुं ।
 अश्रेत् ॥ ५ ॥ २४ ॥ अतारिष्म । तमसः । पारं । अस्य । उषाः । उच्छन्ती ।
 वयुनां । कृणोति । श्रिये । छन्दः । न । स्मयते । विऽभाती । सुऽप्रतीका ।
 सौमनसायं । अजीगरिति ॥ ६ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० २५, २६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० १३

भास्व॑ती ने॒त्री सू॒त॒ता॒नां दि॒वः स्त॒वे दु॒हि॒ता गो॒त॒मेभिः ।
 प्र॒जाव॑तो नृ॒वतो॑ अ॒श्व॒बु॒ध्या॒नुषो॑ गोअ॒ग्राँ उप॑ मा॒सि वा॒जा॒न् ॥ ७ ॥
 उ॒ष॒स्त॒म॒श्यां य॒श॒सं सु॒वीरं॑ दा॒सप्र॑वर्गं र॒यिम॑श्व॒बु॒ध्यम् ।
 सु॒द॒स॒सा श्र॑व॒सा या वि॒भा॒सि वा॒ज॒प्र॒सू॒ता सु॒भगे॑ बृ॒हन्त॑म् ॥ ८ ॥
 वि॒श्वानि॑ दे॒वी शु॒र्व॒नाभि॑चक्ष्या॒ प्रती॒ची चक्षु॑रुर्वि॒या वि भा॑ति ।
 वि॒श्वं जी॒वं च॒र॒से बो॒धय॑न्ती वि॒श्वस्य॑ वाचं॒मवि॑द॒न्मना॑योः ॥ ९ ॥
 पुनः॑ पुन॒र्जाय॑माना पु॒रा॒णी स॒मानं॑ वर्ण॑म॒भि शु॒भ॒म॒मा॒ना ।
 श्व॒घ्नीव॑ कृ॒तुर्विजं॑ आ॒मि॒ना॒ना म॒र्त॒स्य दे॒वी ज॒र॒य॒न्त्यायुः॑ ॥ १० ॥ २५ ॥
 व्यु॒र्ष्वती॑ दि॒वो अ॒न्ताँ अ॒बो॒ध्य॒प स्व॑सा॒रं स॒नु॒त॒यु॒योति॑ ।
 प्र॒मि॒न॒ती स॒नु॒ष्यां यु॒गानि॑ योषा॑ जा॒र॒स्य चक्ष॑सा वि भा॑ति ॥ ११ ॥

भास्व॑ती । ने॒त्री । सू॒त॒ता॒नां । दि॒वः । स्त॒वे । दु॒हि॒ता । गो॒त॒मेभिः । प्र॒जाऽव॑तः ।
 नृ॒वतः । अ॒श्वऽबु॒ध्यान् । उ॒षः । गोऽअ॒ग्रा॒न् । उ॒प । मा॒सि । वा॒जा॒न् ॥ ७ ॥
 उ॒षः । तं । अ॒श्यां । य॒श॒सं । सु॒वीरं॑ । दा॒सप्र॑वर्गं । र॒यिम् । अ॒श्वऽबु॒ध्यम् । सु॒द॒स॒स॒सा । श्र॑व॒सा । या । वि॒भा॒सि । वा॒ज॒प्र॒सू॒ता । सु॒भगे॑ । बृ॒ह॒न्तं ॥ ८ ॥
 वि॒श्वानि॑ । दे॒वी । शु॒र्व॒ना । अ॒भिऽचक्ष॑यं । प्र॒ती॒ची । चक्षुः । उ॒र्वि॒या । वि । भा॑ति ।
 वि॒श्वं । जी॒वं । च॒र॒सं । बो॒धय॑ती । वि॒श्वस्य॑ । वाचं॑ । अ॒वि॒द॒त् । म॒ना॒योः ॥ ९ ॥
 पुनः॑ऽपुनः । जा॒य॒मा॒ना । पु॒रा॒णी । स॒मानं॑ । वर्ण॑म् । अ॒भि । शु॒भ॒म॒मा॒ना । श्व॒घ्नीऽव॑ ।
 कृ॒तुः । विजः॑ । आ॒मि॒ना॒ना । म॒र्त॒स्य । दे॒वी । ज॒र॒य॒ती । आ॒युः ॥ १० ॥ २५ ॥
 दि॒ऽउ॒र्ष्वती॑ । दि॒वः । अ॒न्ता॑न् । अ॒बो॒धि॒ । अ॒पं । स्व॑सा॒रं । स॒नु॒तः । यु॒योति॑ ।
 प्र॒मि॒न॒ती । स॒नु॒ष्यां । यु॒गानि॑ । योषा॑ । जा॒र॒स्य । चक्ष॑सा । वि । भा॑ति ॥ ११ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० २६, २७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ९२

पशून् चित्रा सुभगां प्रधाना सिन्धुर्न क्षोदं उर्विया व्यश्नैत् ।

अमिनती दैव्यानि व्रतानि सूर्यस्य चेति रश्मिभिर्दशाना ॥ १२ ॥

उषस्तच्चित्रमा भरास्मभ्यं वाजिनीवति ।

येन तोकं च तनयं च धामहे ॥ १३ ॥

उषो अयेह गोमत्यश्वावति विभावरी ।

रेवदस्मे व्युच्छ सूनृतावति ॥ १४ ॥

युक्ष्वा हि वाजिनीवत्यश्वा अथारूणा उषः ।

अथा नो विश्वा सौभगान्या वह ॥ १५ ॥ २६ ॥

अश्विना वर्तिरस्मदा गोमदस्त्रा हिरण्यवत् ।

अर्वाग्रथं समनसा नि यच्छतम् ॥ १६ ॥

पशून् । न । चित्रा । सुभगा । प्रधाना । सिन्धुः । न । क्षोदः । उर्विया । वि ।
अश्नैत् । अमिनती । दैव्यानि । व्रतानि । सूर्यस्य । चेति । रश्मिभिः ।
दशाना ॥ १२ ॥ उषः । तत् । चित्रं । आ । भर । अस्मभ्यं । वाजिनीवति ।
येन । तोकं । च । तनयं । च । धामहे ॥ १३ ॥ उषः । अय । इह । गोमति ।
अश्ववति । विभावरी । रेवत् । अस्मे इति । वि । उच्छ । सूनृतावति ॥ १४ ॥
युक्ष्वा । हि । वाजिनीवति । अथान् । अय । अरूणान् । उषः । अथ । नः ।
विश्वा । सौभगानि । आ । वह ॥ १५ ॥ २६ ॥ अश्विना । वर्तिः । अस्मत् ।
आ । गोमत् । दस्त्रा । हिरण्यवत् । अर्वाक् । रथं । समनसा । नि । यच्छतं ॥ १६ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० २७, २८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सूक्त० ९१]

यावित्था श्लोकमा दिवो ज्योतिर्जनाय चक्रथुः ।

आ न ऊर्जं वहतमश्विना युवम् ॥ १७ ॥

एह देवा मयोभुवां दत्ता हिरण्यवर्तनी ।

उषर्बुधो वहन्तु सोमपीतये ॥ १८ ॥ २७ ॥

॥ ९३ ॥ रहुगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ अग्नीषोमौ देवता ॥ आद्यस्तुच आनुष्टुभः ।

॥ ९३ ॥ अग्नीषोमाविमं सु मे शृणुतं वृषणा हवम् ।

प्रति सुक्तानि हर्यतं भवतं दाशुषे मयः ॥ १ ॥

अग्नीषोमा यो अद्य वामिदं वचः सपर्यति ।

तस्मै धत्तं सुवीर्यं गवां पोषं स्वदव्यम् ॥ २ ॥

अग्नीषोमा य आहुतिं यो वां दाशाहविष्कृतिम् ।

स प्रजयां सुवीर्यं विश्वमायुर्व्यश्वत् ॥ ३ ॥

यौ । इत्था । श्लोकै । आ । दिवः । ज्योतिः । जनाय । चक्रथुः । आ । नः ।

ऊर्जं । वहतं । अश्विना । युवम् ॥ १७ ॥ आ । इह । देवा । मयःऽभुवा । दत्ता ।

हिरण्यवर्तनी इति हिरण्यऽवर्तनी । उषःऽबुधः । वहन्तु । सोमऽपीतये ॥ १८ ॥ २७ ॥

अग्नीषोमौ । इमं । सु । मे । शृणुतं । वृषणा । हवम् । प्रति । सुऽउक्तानि ।

हर्यतं । भवतं । दाशुषे । मयः ॥ १ ॥ अग्नीषोमा । यः । अद्य । वां । इदं । वचः ।

सपर्यति । तस्मै । धत्तं । सुऽवीर्यं । गवां । पोषं । सुऽअदव्यं ॥ २ ॥ अग्नीषोमा ।

यः । आहुतिं । यः । वां । दाशाह । हविःऽकृतिम् । सः । प्रऽजयां । सुऽवीर्यं ।

विश्वं । आयुः । वि । अश्वत् ॥ ३ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० २८, २९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ६४]

अग्नीषोमा चेति तद्वीर्यं वां यदमुष्णीतमवसं पणिं गाः ।
 अवातिरतं वृसयस्य शेषोऽबिन्दतं ज्योतिरेकं बहुभ्यः ॥ ४ ॥
 युवमेतानि दिवि रोचनान्यग्निश्च सोम सकृत् अधत्तम् ।
 युवं सिन्धूरभिः शस्तेरवद्यादग्नीषोमावमुच्यतं गृभीतान् ॥ ५ ॥
 आन्यं दिवो मातरिष्वा जभारामभ्रादन्यं परि श्येनो अद्रेः ।
 अग्नीषोमा ब्रह्मणा ववृधानोऽरुं यज्ञाय चक्रथुरु लोकम् ॥ ६ ॥ २८ ॥
 अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य वीतं हर्यतं वृषणा जुषेथाम् ।
 सुशर्माणा स्ववसा हि भूतमथा धत्तं यजमानाय शं योः ॥ ७ ॥
 यो अग्नीषोमा हविषा सपर्यादेवद्रीचा मनसा यो घृतेन ।
 तस्य व्रतं रक्षतं पातमंहसो विशे जनाय महि शर्म यच्छतम् ॥ ८ ॥

अग्नीषोमा । चेति । तत् । वीर्यं । वां । यत् । अमुष्णीतं । अवसं । पणिं । गाः ।
 अवं । अतिरतं । वृसयस्य । शेषः । अबिन्दतं । ज्योतिः । एकं । बहुभ्यः ॥ ४ ॥
 युवं । एतानि । दिवि । रोचनानि । अग्निः । च । सोम । सकृत् । इति । सकृत् ।
 अधत्तं । युवं । सिन्धून् । अभिः शस्तेः । अवद्यात् । अग्नीषोमौ । अमुच्यतं । गृभी-
 तान् ॥ ५ ॥ आ । अन्यं । दिवः । मातरिष्वा । जभार । अभ्रान् । अन्यं ।
 परि । श्येनः । अद्रेः । अग्नीषोमा । ब्रह्मणा । ववृधाना । अरुं । यज्ञाय । चक्रथुः ।
 ऊं । इति । लोकं ॥ ६ ॥ २८ ॥ अग्नीषोमा । हविषः । प्रस्थितस्य । वीतं । हर्यतं ।
 वृषणा । जुषेथां । सुशर्माणा । सुऽअवसा । हि । भूतं । अथ । धत्तं ।
 यजमानाय । शं । योः ॥ ७ ॥ यः । अग्नीषोमा । हविषां । सपर्यात् । देवद्रीचा ।
 मनसा । यः । घृतेन । तस्य । व्रतं । रक्षतं । पातं । अंहसः । विशे । जनाय ।
 महि । शर्म । यच्छतं ॥ ८ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० २९, ३०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० ९४

अग्नीषोमा सवेदमा सहृती वनतं गिरः ।

सं देवत्रा बभूवथुः ॥ ९ ॥

अग्नीषोमावनेन वां यो वां घृतेन दाशति ।

तस्मै दीदयतं बृहत् ॥ १० ॥

अग्नीषोमाविमानि नो युवं हव्या जुजोषतम् ।

आ यातमुषं नः सर्वा ॥ ११ ॥

अग्नीषोमा विपृतमर्वतो न आ प्यायन्तामुस्त्रियां हव्यसूदः ।

अस्मे बलानि मघर्वत्सु धत्तं कृणुतं नो अध्वरं श्रुष्टिमन्तम् ॥ १२ ॥ २९ ॥ १४ ॥

॥ पञ्चदशोऽनुवाकः ॥

॥ ९४ ॥ ऋषि - कुत्स आङ्गिरसः ॥ देवता - अग्नि उन्द - जगति, त्रिशूप् ।

॥ ९४ ॥ इमं स्तोममर्हते जातवेदसे रथमिव सं महेमा मनीषया ।

भद्रा हि नः प्रमतिरस्य संसद्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १ ॥

अग्नीषोमा । सवेदसा । सहृती इति सऽहृती । वनतं । गिरः । सं । देवऽत्रा ।
बभूवथुः ॥ ९ ॥ अग्नीषोमौ । अनेन । वां । यः । वां । घृतेन । दाशति । तस्मै ।
दीदयतं । बृहत् ॥ १० ॥ अग्नीषोमौ । इमानि । नः । युवं । हव्या । जुजोषतं ।
आ । यातं । उषं । नः । सर्वा ॥ ११ ॥ अग्नीषोमा । विपृतं । अर्वतो । नः ।
आ । प्यायन्ता । उस्त्रियाः । हव्यऽसूदः । अस्मे इति । बलानि । मघर्वत्सु ।
धत्तं । कृणुतं । नः । अध्वरं । श्रुष्टिमन्तं ॥ १२ ॥ २९ ॥ १४ ॥

इमं । स्तोमं । अर्हते । जातवेदसे । रथमिव । सं । महेम । मनीषया ।
भद्रा । हि । नः । प्रमतिः । अस्य । संसदि । अग्ने । सख्ये । मा । रिषाम ।
वयं । तव ॥ १ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० ३०, ३१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० ९४

यस्मै त्वमायजसे स साधत्यनर्वा क्षेति दधते सुवीर्यम् ।
 स तूताव नैनमभोत्यंहतिरग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तवं ॥ २ ॥
 शकेम त्वा समिधं साधया धियस्तवे देवा हविरदन्त्याहुतम् ।
 त्वमादित्याँ आ वह तान्नुद्मस्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तवं ॥ ३ ॥
 भरांमेधम कृणवांमा हवींषि ते चितयन्तः पर्वणापर्वणा वयम् ।
 जीवातवे प्रतरं साधया धियोऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तवं ॥ ४ ॥
 विशां गोपा अस्य चरन्ति जन्तवो द्विपच्च यदुत चतुष्पदक्षुभिः ।
 चित्रः प्रकेत उषसोँ मह्यँ अस्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तवं ॥ ५ ॥ ३० ॥
 त्वमध्वर्युस्त होतासि पूर्यः प्रशास्ता पोतां जनुषां पुरोहितः ।
 विश्वां विद्वान् आत्विज्या धीर पुण्यस्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तवं ॥ ६ ॥

यस्मै । त्वं । आऽयजसे । सः । साधति । अनर्वा । क्षेति । दधते । सुवीर्यम् ।
 सः । तूताव । न । एनं । अभोति । अंहतिः । अग्नें । सख्ये । मा । रिषाम् । वयं ।
 तवं ॥ २ ॥ शकेम । त्वा । संऽधं । साधय । धियः । तवे इति । देवाः । हविः ।
 अदन्ति । आऽहुतं । त्वं । आदित्यान् । आ । वह । तान् । हि । उद्मसिं ।
 अग्नें । सख्ये । मा रिषाम् । वयं । तवं ॥ ३ ॥ भरांम । इधम । कृणवांम ।
 हवींषि । ते । चितयन्तः । पर्वणाऽपर्वणा । वयं । जीवातवे । प्रऽतरं । साधय ।
 धियः । अग्नें । सख्ये । मा । रिषाम् । वयं । तवं ॥ ४ ॥ विशां । गोपाः ।
 अस्य । चरन्ति । जन्तवः । द्विऽत् । च । यत् । उत । चतुऽपत् । अक्षुभिः ।
 चित्रः । प्रऽकेतः । उषसः । महान् । असि । अग्नें । सख्ये । मा । रिषाम् । वयं ।
 तवं ॥ ५ ॥ ३० ॥ त्वं । अध्वर्युः । उत । होता । असि । पूर्यः । प्रऽशास्ता ।
 पोता । जनुषां । पुरोहितः । विश्वां । विद्वान् । आत्विज्या । धीर । पुण्यसि ।
 अग्नें । सख्ये । मा । रिषाम् । वयं । तवं ॥ ६ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० ३१, ३२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० ९४]

यो विश्वतः सुप्रतीकः सदृक् असि दूरे चित्सन्तळिदिवाति रोचसे ।
 रात्र्याश्चिदन्धो अति देव पश्यस्यग्रे सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ ७ ॥
 पूर्वो देवा भवतु सुन्वतो रथोऽस्माकं शंसो अभ्यस्तु दृढः ।
 तदा जानीतोत पुष्यता वचोऽग्रे सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ ८ ॥
 वधैर्दुःशंसो अपं दृढ्यो जहि दूरे वा ये अति वा के चिदत्रिणः ।
 अथो यज्ञाय गृणते सुगं कृष्यग्रे सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ ९ ॥
 यदयुक्था अरुषा रोहिता रथे वार्तजूता वृषभस्येव ते रवः ।
 आदिन्वसि वनिनो धूमकेतुनाग्रे सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १० ॥ ३१ ॥
 अध स्वनादुत बिभ्युः पतत्रिणो द्रप्ता यत्ते यवसादो व्यस्थिरन् ।
 सुगं तत्ते तावकेभ्यो रथेभ्योऽग्रे सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ ११ ॥

यः । विश्वतः । सुप्रतीकः । सदृक् । असि । दूरे । चित् । सन् । तळिद्विष ।
 अति । रोचसे । रात्र्याः । चित् । अंधः । अति । देव । पश्यसि । अग्रे ।
 सख्ये । मा । रिषाम् । वयं । तव ॥ ७ ॥ पूर्वः । देवाः । भवतु । सुन्वतः ।
 रथः । अस्माकं । शंसः । अभि । अस्तु । दुःशंसः । तत् । आ । जानीत ।
 उत । पुष्यत । वचः । अग्रे । सख्ये । मा । रिषाम् । वयं । तव ॥ ८ ॥ वधैः ।
 दुःशंसान् । अपं । दुःशंसः । जहि । दूरे । वा । ये । अति । वा । के । चित् ।
 अत्रिणः । अथ । यज्ञाय । गृणते । सुगं । कृषि । अग्रे । सख्ये । मा । रिषाम् ।
 वयं । तव ॥ ९ ॥ यत् । अयुक्थाः । अरुषा । रोहिता । रथे । वार्तजूता ।
 वृषभस्येव । ते । रवः । आत् । इन्वसि । वनिनः । धूमकेतुना । अग्रे । सख्ये ।
 मा । रिषाम् । वयं । तव ॥ १० ॥ ३१ ॥ अध । स्वनात् । उत । बिभ्युः ।
 पतत्रिणः । द्रप्ताः । यत् । ते । यवसादो । व्यस्थिरन् । सुगं । तत् ।
 तावकेभ्यः । रथेभ्यः । अग्रे । सख्ये । मा । रिषाम् । वयं तव ॥ ११ ॥

अष्ट० १ अ० ६ व० ३२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १४

अयं मित्रस्य वरुणस्य धार्यसेऽवयातां मरुतां हेळो अद्भुतः ।
मृळा सु नो भूत्वेषां मनः पुनरग्रे सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १२ ॥
देवो देवानामसि मित्रो अद्भुतो वसुर्वसूनामसि चारुरध्वरे ।
शर्मन्स्याम तव सप्रथस्तमेऽग्रे सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १३ ॥
तत्ते भद्रं यत्समिद्धः स्वे दमे सोमाहुतो जरसे मृळयत्समः ।
दधासि रत्नं द्रविणं च दाशुषेऽग्रे सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १४ ॥
यस्मै त्वं सुद्रविणो ददाशोऽनागास्त्वमदिते सर्वताता ।
यं भद्रेण शर्वसा चोदयासि प्रजावता राधसा ते स्याम ॥ १५ ॥
स त्वमग्ने सौभगत्वस्य विद्वानस्माकमायुः प्र तिरेह देव ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत यौः ॥ १६ ॥ ३२ ॥ ६ ॥

अयं । मित्रस्य । वरुणस्य । धार्यसे । अवऽयातां । मरुतां । हेळः । अद्भुतः ।
मृळ । सु । नः । भूतु । एषां । मनः । पुनः । अग्रे । सख्ये । मा । रिषाम ।
वयं । तव ॥ १२ ॥ देवः । देवानां । असि । मित्रः । अद्भुतः । वसुः । वसूनां ।
असि । चारुः । अध्वरे । शर्मन् । स्याम । तव । सप्रथऽस्तमे । अग्रे । सख्ये ।
मा । रिषाम । वयं । तव ॥ १३ ॥ तत् । ते । भद्रं । यत् । संऽमिद्धः । स्वे ।
दमे । सोमऽआहुतः । जरसे । मृळयत्समः । दधासि । रत्नं । द्रविणं । च ।
दाशुषे । अग्रे । सख्ये । मा । रिषाम । वयं । तव ॥ १४ ॥ यस्मै । त्वं ।
सुद्रविणः । ददाशः । अनागाऽस्त्वं । अदिते । सर्वताता । यं । भद्रेण । शर्वसा ।
चोदयासि । प्रजाऽवता । राधसा । ते । स्याम ॥ १५ ॥ सः । त्वं । अग्ने ।
सौभगऽत्वस्य । विद्वान् । अस्माकं । आयुः । प्र । तिर । इह । देव । तत् । नः ।
मित्रः । वरुणः । ममहन्ता । आदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत ।
यौः ॥ १६ ॥ ३२ ॥ ॥ ६ ॥

इति प्रथमाष्टके षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

॥ १५ ॥ ऋषि-आगिर्य कुन्त्य । देवता-अग्नि । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ १५ ॥ हे विरूपे चरतः स्वर्थे अन्यान्या वत्समुप धापयेते ।

हरिरन्यस्यां भवन्ति स्वधायाऽनुक्रो अन्यास्यां ददशे सुवर्चाः ॥ १ ॥

दशेमं त्वष्टुर्जनयन्त गर्भमतन्द्रासो युवतयो विश्वत्रम् ।

निग्मान्नीकं स्वयंशमं जनेषु विरोचमानं परि पीं नयन्ति ॥ २ ॥

त्रीणि जाना परि भृषन्त्यस्य समुद्रे एकं दिव्येकमप्सु ।

पूर्वामनु प्र दिशं पार्थिवानामनुन्तशामन्नि देधावनुष्टु ॥ ३ ॥

क इमं वो निष्पस्य चिकेत वत्सो मातृजनयत स्वधाभिः ।

वहीनां गर्भो अपसां निष्पस्यन्महान्कविनिष्ठचरति स्वधावान् ॥ ४ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

द्वे इति । विस्मये इति विस्मये । चरतः । स्वर्थे इति मुऽअर्थे । अन्याऽअन्या ।
वत्सं । उप । धापयेते इति । हरिः । अन्यास्यां । भवन्ति । स्वधाऽवान् । शुक्रः ।
अन्यास्यां । ददशे । मुऽअर्चाः ॥ १ ॥ दशं । इमं । त्वष्टुः । जनयन्त । गर्भे ।
अतन्द्रासः । युवतयोः । विश्वत्रम् । निग्मऽअनीकं । स्वयंशमं । जनेषु । विरोच-
मानं । परि । पीं । नयन्ति ॥ २ ॥ त्रीणि । जानां । परि । भृषन्ति । अस्थ ।
समुद्रे । एकं । दिवि । एकं । अपऽप्सु । पूर्वो । अनु । प्र । दिशं । पार्थिवानां ।
क्रतून् । प्रऽशामन् । वि । दशो । अनुष्टु ॥ ३ ॥ कः । इमं । वः । निष्पं ।
आ । चिकेत । वत्सः । मातृः । जनयत । स्वधाभिः । वहीनां । गर्भः । अपसां ।
उपऽस्थान् । महान् । कविः । निः । चरति । स्वधाऽवान् ॥ ४ ॥

आविष्टयो वर्धते चारुसु जिह्मानामूर्ध्वः स्वयंशा उपस्थे ।
 उमे त्वष्टृर्विभ्यनुर्जायमानतप्रतीची सिंहं प्रति जोषयेते ॥ ५ ॥ १ ॥
 उमे भद्रे जोषयेते न मेने गावो न वाश्रा उप तस्थुरेवैः ।
 स दक्षाणां दक्षपतिर्वभूवाञ्जन्ति यं दक्षिणतो हविर्भिः ॥ ६ ॥
 उद्यंयमीति सवितेव बाहू उमे सिचौ यतने भीम ऋजन् ।
 उच्छुक्रमत्क्रमजते सिमस्मान्नवा मातृभ्यो वसन्ता जहाति ॥ ७ ॥
 त्वेषं रूपं कृणुत उत्तरं यत्संपृश्चानः सद्ने गोभिर्गहिः ।
 कविर्बुध्नं परि मर्षयते धीः सा देवताता सविर्गतिं हव ॥ ८ ॥
 उरु ते जयः पर्येति बुध्नं विरोचमानं सतिष्य धाम ।
 विश्वेभिरग्रे स्वयंशोभिर्गिहोऽद्वयेभिः पातुः स्मान् ॥ ९ ॥

आविऽन्यः । वर्धते । चारुः । आसु । जिह्मानां । ऊर्ध्वः । स्वऽन्याः । उपऽस्थे । उमे इति ।
 त्वष्टृः । विभ्यनुः । जायमानान् । प्रतीची इति । सिंहं । प्रति । जोषयेते इति ॥ ५ ॥ १ ॥
 उमे इति । भद्रे इति । जोषयेते इति । न । मेने इति । गावः । न । वाश्राः ।
 उप । तस्थुः । एवैः । सः । दक्षाणां । दक्षपतिः । वभूव । अञ्जन्ति । यं ।
 दक्षिणः । हविऽभिः ॥ ६ ॥ उरु । यं । सतिष्यति । सविता । हव । बाहू इति । उमे
 इति । सिचौ । यतने । भीम । ऋजन् । उरु । बुध्नं । अन्तः । अजते ।
 सिमस्मान् । नवा । मातृभ्यः । वसन्ता । जहाति ॥ ७ ॥ त्वेषं । रूपं । कृणुते ।
 उत्तरं । यत् । संपृश्चानः । सद्ने । गोभिः । अनुऽभिः । कविः । बुध्नं ।
 परि । मर्षयते । धीः । सा । देवऽताता । सविऽतिः । हव ॥ ८ ॥ उरु । ते ।
 जयः । परि । एति । बुध्नं । विरोचमानं । सतिष्य । धाम । विश्वेभिः ।
 अग्रे । स्वयंशऽभिः । इहः । अद्वयेभिः । पातुऽभिः । पाहि । अस्मान् ॥ ९ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० २] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १६

धन्वन्त्वोतः कृणुते गातुमृमि शुक्रैरुर्मिभिरभि नक्षति क्षाम् ।

विद्या सनानि जठरेषु धत्तेऽन्तर्वासु चरति प्रसृषु ॥ १० ॥

एवा अत्रे समिधा वृधानो रेवन्पावक श्रवसे वि भाहि ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ १६ ॥ ऋषि-आत्रिरसः कुन्स । देवता शुद्धोमि । त्रिष्टुप्-छन्दः ॥

॥ १६ ॥ स प्रतथा सहसा जायमानः सद्यः काव्यानि वळधस्त विश्वा ।

आपश्च मित्रं धिपणां च साधन्देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ १ ॥

स पृथ्व्या निविदां कव्यतायोरिमाः प्रजा अजनयन्मनूनाम् ।

विवस्वता चक्षमा द्यामपदं देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ २ ॥

तमीळत प्रथमं यज्ञसाधं विश आसीराहुतमृजसानम् ।

ऊर्जः पुत्रं भरतं सृप्रदानुं देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाम् ॥ ३ ॥

धन्वन् । स्रोतः । कृणुते । गातुं । उर्मि । शुक्रैः । ऊर्मिऽभिः । अभि । नक्षति ।

क्षा । विश्वा । सनानि । जठरेषु । धत्ते । अंतः । नवासु । चरति । प्रसृषु ॥ १० ॥

एव । नः । अत्रे । मंडध्या । वृधानः । रेवन् । पावक । श्रवसे । वि । भाहि ।

तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहंतां । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत

द्यौः ॥ ११ ॥ २ ॥

सः । प्रतऽथा । सहसा । जायमानः । सद्यः । काव्यानि । वद् । अधस्त ।

विश्वा । आपः । च । मित्रं । धिपणां । च । साधन् । देवाः । अग्निं । धारयन्

द्रविणऽदाम् ॥ १ ॥ गः । पृथ्व्या । निऽविदां । कव्यतां । आयोः । इमाः । प्रऽजाः

अजनयन् । मनूनां । विवस्वता । चक्षमा । द्यां । अपः । च । देवाः । अग्निं

धारयन् । द्रविणऽदाम् ॥ २ ॥ तं । ईळत । प्रथमं । यज्ञसाधं । विशः । आसीः

आऽहुतं । मृजसानं । ऊर्जः । पुत्रं । भरतं । सृप्रदानुं । देवाः । अग्निं

धारयन् । द्रविणऽदाम् ॥ ३ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० २,४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० ९६

स मातरि॒श्वां पु॒रु॒वार॑पु॒ष्टिर्वि॒द॒द्वा॒तुं त॒न॒याय॑ स्व॒र्वित् ।
वि॒शां गो॒षा ज॑नि॒ता रो॒द॒स्योर्दे॒वा अ॒ग्निं धा॑र॒यन् द्र॒वि॒णो॒दाम् ॥ ४ ॥
न॒क्तो॒षासा॑ व॒र्णो॒मा॒मे॒म्या॒ने धा॒पये॑ते शि॒शु॒मे॒कं स॒मी॒ची ।
द्या॒वा॒क्षा॒मा रु॒क्मो॒ अ॒न्तर्वि॑ भा॒ति दे॒वा अ॒ग्निं धा॑र॒यन् द्र॒वि॒णो॒दाम् ॥ ५ ॥ ३ ॥
रा॒जो बु॒ध्नः स॒ंगम॑नो व॒स॒न्तां य॒ज्ञस्य॑ के॒तुर्मे॒न्म॒सा॒र्थनो॑ वेः ।
अ॒मृत॑त्वं र॒क्ष॑माणा॒स ए॒नं दे॒वा अ॒ग्निं धा॑र॒यन् द्र॒वि॒णो॒दाम् ॥ ६ ॥
नृ च॑ पु॒रा च॑ स॒दनं॑ र॒यीणां॑ जा॒तर॒थं च॑ जा॒र्य॑मा॒नस्य॑ च॒ क्षाम् ।
स॒तश्च॑ गो॒षां भ॑वंतश्च भू॒र॒दे॒वा अ॒ग्निं धा॑र॒यन् द्र॒वि॒णो॒दाम् ॥ ७ ॥
द्र॒वि॒णो॒दा द्र॒वि॒णस॑स्तु॒रस्य॑ द्र॒वि॒णो॒दाः स॒न॒रस्य॑ प्र॒ य॑म॒त् ।
द्र॒वि॒णो॒दा वी॒र॒व॒न्तीभि॑षं नो द्र॒वि॒णो॒दा रा॑म॒ते दी॒र्घि॒नायुः॑ ॥ ८ ॥

सः मा॒त॒रि॒श्वां । पु॒रु॒वार॑पु॒ष्टिः । वि॒द॒त् । गा॒तुं । त॒न॒याय॑ । स्वः॒ऽवि॒त् । वि॒शा ।
गो॒षाः । ज॑नि॒ता । रो॒द॒स्योः । दे॒वाः । अ॒ग्निं । धा॑र॒यन् । द्र॒वि॒णः॒ऽदा ॥ ४ ॥
न॒क्तो॒षसा॑ । व॒र्णो । आ॒मे॒म्या॒ने इ॒त्या॒मे॒म्या॒ने । धा॒पये॑ते इति । शि॒शु॒ । ए॒कं । स॒मी॒ची
इति सं॒ऽऽची । द्या॒वा॒क्षा॒मा । रु॒क्मः । अ॒न्तः । वि॒ । भा॒ति । दे॒वाः । अ॒ग्निं । धा॑र॒यन् ।
द्र॒वि॒णः॒ऽदा ॥ ५ ॥ ३ ॥ रा॒जः । बु॒ध्नः । सं॒गम॑नः । व॒स॒न्ता । य॒ज्ञस्य॑ । के॒तुः ।
म॒न्म॒सा॒र्थनः॑ । वे॒रि॒ति वेः । अ॒मृत॑त्वं । र॒क्ष॑माणा॒सः । ए॒नं । दे॒वाः । अ॒ग्निं । धा॑र॒यन् ।
द्र॒वि॒णः॒ऽदा ॥ ६ ॥ ३ ॥ नृ । पु॒रा । च॑ । स॒दनं॑ । र॒यीणा॑ । जा॒तर॒थं । च॑ ।
जा॒र्य॑मा॒नस्य॑ । च॑ । क्षा । स॒तः । च॑ । गो॒षां । भ॑वंतः । च॑ । भू॒र॒दे॒वा । अ॒ग्निं ।
धा॑र॒यन् । द्र॒वि॒णः॒ऽदा ॥ ७ ॥ द्र॒वि॒णः॒ऽदाः । द्र॒वि॒णसः॑ । तु॒रस्य॑ । द्र॒वि॒णः॒ऽदाः ।
स॒न॒रस्य॑ । प्र॒ । य॑म॒त् । द्र॒वि॒णः॒ऽदाः । वी॒र॒व॒न्ती । इ॒षं । नः॑ । द्र॒वि॒णः॒ऽदाः ।
रा॒म॒ते । दी॒र्घि॒ । आ॒युः॑ ॥ ८ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० ४,५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० ९७

ए॒वा नो॑ अ॒ग्ने स॒मिधा॑ वृ॒धानो॑ रे॒वत्पा॑वक॒ श्रव॑से॒ वि भा॑हि ।

तन्नो॑ मि॒त्रो वरु॑णो मा॒मह॑न्ता॒मदि॑तिः॒ सिन्धुः॑ पृथि॒वी उ॒त द्यौः॑ ॥ ९ ॥ ४ ॥

॥ ९७ ॥ ऋषि-अद्विगम कुस । देवता-शुद्धोमि । छन्द-गायत्री ।

॥ ९७ ॥ अप॑ नः शोशु॑चद॒घम॑ग्रे॒ शुशु॑ग्ध्या रयि॒म् ।

अप॑ नः शोशु॑चद॒घम् ॥ १ ॥

सु॒क्षेत्रि॒या सु॑गातु॒या व॑सु॒या च॑ य॒जामहे॑ ।

अप॑ नः शोशु॑चद॒घम् ॥ २ ॥

प्र य॒ज्ञंदि॑ष्ट ए॒षां प्रा॒स्माका॑सश्च सूर॒यः ।

अप॑ नः शोशु॑चद॒घम् ॥ ३ ॥

प्र य॒त्ते अ॒ग्ने सूर॑यो जाये॒महि॒ प्र ते॑ व॒यम् ।

अप॑ नः शोशु॑चद॒घम् ॥ ४ ॥

प्र य॒द॒ग्नेः सह॑स्वतो वि॒श्वतो॑ य॒न्ति भा॒नवः॑ ।

अप॑ नः शोशु॑चद॒घम् ॥ ५ ॥

ए॒वा । नः । अ॒ग्ने । सं॒स्था । वृ॒धानः । रे॒वत् । पा॒वकः । श्र॒व॑से । वि । भा॑हि ।
तन्नो॑ । नः । मि॒त्रः । वरु॑णः । मा॒मह॑न्ता । अदि॑तिः । सिन्धुः । पृथि॒वी । उ॒त ।
द्यौः ॥ ९ ॥ ४ ॥

अप॑ । नः । शोशु॑चत् । अ॒घं । अ॒ग्ने । शु॒शु॒ग्धि । आ । रयि॑म् । अप॑ । नः ।
शोशु॑चत् अ॒घं ॥ १ ॥ सु॒क्षेत्रि॒या । सु॑गातु॒या । व॑सु॒या । च॒ । य॒जामहे॑ । अप॑ ।
नः । शोशु॑चत् । अ॒घं ॥ २ ॥ प्र । यत् । भंदि॑ष्टः । ए॒षां । प्र । अ॒स्माका॑सः ।
च॒ । सूर॑यः । अप॑ । नः । शोशु॑चत् । अ॒घं ॥ ३ ॥ प्र । यत् । ते॒ । अ॒ग्ने ।
सूर॑यः । जाये॒महि॒ प्र । ते॒ । व॒यम् । अप॑ । नः । शोशु॑चत् । अ॒घं ॥ ४ ॥ प्र ।
यत् । अ॒ग्नेः । सह॑स्वतः । वि॒श्वतो॑ । य॒न्ति । भा॒नवः । अप॑ । नः । शोशु॑चत् ।
अ॒घं ॥ ५ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० ५, ६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अतु० १५ सू० ९८

त्वं हि वि॒द्वतो॒मुख॒ वि॒द्वतः॑ परि॒भूर॑सि ।

अप॑ नः शोशु॑चद॒घम् ॥ ६ ॥

द्विषो॑ नो वि॒द्वतो॒मुखा॑ति॒ ना॒वेव॑ पा॒रय॑ ।

अप॑ नः शोशु॑चद॒घम् ॥ ७ ॥

स नः॑ सि॒न्धु॒मिव॑ ना॒वया॑ति॒ पर्षा॑ स्व॒स्तये॑ ।

अप॑ नः शोशु॑चद॒घम् ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥ ९८ ॥ ऋषिः-आङ्गिरसः कुत्स । देवता-अग्नि । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ९८ ॥ वै॒श्वान॒रस्य॑ सु॒म॒तो॒ स्या॒म॒ राजा॑ हि॒ कं॒ भुव॑नाना॒मभि॒श्रीः ।

इ॒तो जा॒तो वि॒श्वमि॒दं वि॒ च॒ष्टे वै॒द्वान॒रो य॒तने॑ सूर्येण ॥ १ ॥

पृ॒ष्टो दि॒वि पृ॒ष्टो अ॒ग्निः पृ॒थि॒व्यां पृ॒ष्टो वि॒द्वो ओष॑धी॒रा वि॒वेश॑ ।

वै॒श्वान॒रः सह॑सा पृ॒ष्टो अ॒ग्निः स नो॑ दि॒वा स रि॒षः पा॒तु न॑क्तम् ॥ २ ॥

त्वं । हि । वि॒श्वतः॑ऽमुख॒ । वि॒श्वतः॑ । परि॒भूः । असि॑ । अप॑ । नः । शोशु॑चत् ।
अ॒घं ॥ ६ ॥ द्विषः॑ । नः । वि॒श्वतः॑ऽमुख॒ । अति॑ । ना॒वाऽइ॒व । पा॒रय॑ । अप॑ ।
नः । शोशु॑चत् । अ॒घं ॥ ७ ॥ सः । नः । सि॒न्धुऽइ॒व । ना॒वया॑ । अति॑ । पर्ष॑ ।
स्व॒स्तये॑ । अप॑ । नः । शोशु॑चत् । अ॒घं ॥ ८ ॥ ५ ॥

वै॒श्वान॒रस्य॑ । सु॒म॒तो॒ । स्या॒म॒ । राजा॑ । हि । कं॒ । भुव॑नानां । अ॒भि॒श्रीः ।
इ॒तः । जा॒तः । वि॒श्वं । इ॒दं । वि॒ । च॒ष्टे । वै॒श्वान॒रः । य॒तने॑ । सूर्येण ॥ १ ॥
पृ॒ष्टः । दि॒वि । पृ॒ष्टः । अ॒ग्निः । पृ॒थि॒व्यां । पृ॒ष्टः । वि॒श्वो॒ । ओष॑धीः । आ । वि॒वेश॑ ।
वै॒श्वान॒रः । सह॑सा । पृ॒ष्टः । अ॒ग्निः । सः । नः । दि॒वा । सः । रि॒षः । पा॒तु ।
न॑क्तम् ॥ ३ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० ६, ७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० ९९

वैश्वानर तव तत्सत्यमस्त्वरमाज्जायो मघवानः सचन्ताम् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदिति सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ३ ॥ ६ ॥

॥ ९९ ॥ ऋषि-मरिचिबुध, काश्यपऋषिः । देवता-अशुद्रोमिः छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ ९९ ॥ जानवेदसे सुनवान सोममरातीयतो नि दहाति वेदः ।

स नः पर्षदनि कुर्वाणि विश्वा नादेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः ॥ १ ॥ ७ ॥

॥ १०० ॥ ऋषय-वृषाणिः । कृत्वाश्व अवरीषः सहदेव मघवान सुराधमः । देवता-इन्द्रः । छन्दः ॥ त्रिष्टुप् ।

॥ १०० ॥ स यो वृषा वृष्ण्येभिः समोका महो दिवः पृथिव्याश्च सम्राट् ।

सर्तानसत्वा हव्यो भरेषु मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र जती ॥ १ ॥

यस्यानासः सूर्यस्येव यानो भरेभरे वृत्रहा शुष्मो अस्ति ।

वृषन्तमः सखिभिः स्वेभिरेवैमरुत्वान्नो भवत्विन्द्र जती ॥ २ ॥

वैश्वानर । तव । तत् । सत्यम् । अस् । त्वरम् । माज्जाय । मघवानः । सचन्ताम् ।

तत् । नः । मित्रः । वरुणः । मामहन्ताम् । दितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः

॥ ३ ॥ ६ ॥

जानवेदसे । सुनवान् । सोमम् । मरुत्वान् । नि । दहाति । वेदः ।

सः । नः । पर्षदः । कुर्वाणि । विश्वा । नादेव । सिन्धुं । दुरितात्यग्निः ।

अतिः । अग्निः ॥ १ ॥ ७ ॥

सः । यः । वृषाः । वृष्ण्येभिः । समोकाः । महः । दिवः । पृथिव्याः ।

च । सम्राट् । हव्यः । भरेषु । मरुत्वान् । नः । भवतु । इन्द्रः ॥

जती ॥ १ ॥ यस्यानासः । सूर्यस्येव । यानो । भरेभरे । वृत्रहा । शुष्मः ।

अस्ति । वृषन्तमः । सखिभिः । स्वेभिरेव । मरुत्वान् । नः । भवतु । इन्द्रः ।

जती ॥ २ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० ८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सूक्त० १००

दिवो न यस्य रेतसो दुघानाः पन्थासो यन्ति शवसापरीताः ।
तरह्वेषाः सामहिः पौंस्येभिर्मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं जती ॥ ३ ॥
सो अङ्गिरोभिरङ्गिरस्तमो भूदृषा वृषभिः सखिभिः सखा सन् ।
ऋग्मिभिर्ऋग्मी गातुभिर्ज्येष्ठो मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं जती ॥ ४ ॥
स सनुभिर्न रुद्रेभिर्ऋग्वा नृषास्य सासह्यं अमित्रान् ।
सनीळेभिः श्रवस्यानि तूर्वेन्मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं जती ॥ ५ ॥ ८ ॥
स मन्युमीः समदंस्य कर्तासाकंभिर्वृभिः सूर्ये सनत् ।
अस्मिन्नहन्तसत्यातैः पुरुहूतो मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं जती ॥ ६ ॥
तमूतयो रणयञ्छुरसानौ तं क्षेमस्य क्षितयः कृण्वत त्राम् ।
स विश्वस्य करुणस्येश एको मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं जती ॥ ७ ॥

दिवः । न । यस्य । रेतसः । दुघानाः । पन्थासः । यन्ति । शवसा । अपरिञ्चिताः ।
तरह्वेषाः । सामहिः । पौंस्येभिः । मरुत्वान् । नः । भवतु । इन्द्रः । जती ॥ ३ ॥
सः । अङ्गिरऽभिः । अङ्गिरऽतमः । भून् । वृषा । वृषऽभिः । सखिऽभिः । सखा ।
सन् । ऋग्मिऽभिः । ऋग्मी । गातुऽभिः । ज्येष्ठः । मरुत्वान् । नः । भवतु । इन्द्रः ।
जती ॥ ४ ॥ सः । सनुऽभिः । न । रुद्रेभिः । ऋग्वा । नृषास्य । ससह्यं । ससह्यान् ।
अमित्रान् । सनीळेभिः । श्रवस्यानि । तूर्वेन् । मरुत्वान् । नः । भवतु । इन्द्रः । जती
॥ ५ ॥ ८ ॥ सः । मन्युऽमीः । समदंस्य । कर्ता । अस्माकंभिः । नृभिः ।
सूर्ये । सनत् । अस्मिन् । अहन् । सत्स्यति । पुरुहूतः । मरुत्वान् । नः ।
भवतु । इन्द्रः । जती ॥ ६ ॥ तं । क्षितयः । रणयन् । शूरऽसानौ । तं क्षेमस्य ।
क्षितयः । कृण्वत । त्राम् । सः । विश्वस्य । करुणस्य । ईश । एको । मरुत्वान् ।
नः । भवतु । इन्द्रः । जती ॥ ७ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० ९, १०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १००

तमप्सन्त शवंस उतमवेपु नरो नरमवसे तं धनाय ।
सो अन्धे चित्तममि ज्योतिर्विदन्मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ ८ ॥
स सन्धेन यमति व्राधतश्चित्स दक्षिणे संगृभीता कृतानि ।
स कीरिणा चित्सनिता धनानि मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ ९ ॥
स ग्रामेभिः सनिता स रथेभिर्विदे विश्वाभिः कृष्टिभिर्न्यय ।
स पौंस्येभिरभिभूरशस्तीर्मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ १० ॥ ९ ॥
स जामिभिर्यत्समजाभि मीळहेऽजामिः अवा पुरुदृत एवैः ।
अपां तोकस्य तनयस्य जेपे मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ ११ ॥
स वज्रभृहस्युहा भीम उग्रः सहस्रयेताः शतनीथ ऋभवा ।
चक्ष्रीषा न शवंसा पाद्वज्रजग्या मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ १२ ॥

तं । अप्सन्त । शवंसः । उतमवेपु । नरः । नरं । अवसे । तं । धनाय ।
सः । अन्धे । चित् । तममि । ज्योतिः । विदन् । मरुत्वान् । नः । भवतु । इन्द्रः ।
ऊती ॥ ८ ॥ सः । सन्धेन । यमति । व्राधतः । चित् । सः । दक्षिणे ।
संगृभीता । कृतानि । गः । कीरिणा । चित् । सनिता । धनानि । मरुत्वान् ।
नः । भवतु । इन्द्रः । ऊती ॥ ९ ॥ सः । ग्रामेभिः । सनिता । सः । रथेभिः ।
विदे । विश्वाभिः । कृष्टिभिः । नु । अय । सः । पौंस्येभिः । अभिभूः ।
अशस्तीः । मरुत्वान् । नः । भवतु । इन्द्रः । ऊती ॥ १० ॥ ९ ॥ सः ।
जामिभिः । यत् । संऽजानि । मीळहे । अजामिभिः । वा । पुरुदृतः । एवैः ।
अपां । तोकस्य । तनयस्य । जेपे । मरुत्वान् । नः । भवतु । इन्द्रः । ऊती ॥ ११ ॥
सः । वज्रभृत् । हस्युहा । भीमः । उग्रः । सहस्रयेताः । शतनीथः । ऋभवा ।
चक्ष्रीषाः । न । शवंसा । पाद्वज्रजग्याः । मरुत्वान् । नः । भवतु । इन्द्रः ।
ऊती ॥ १२ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १०, ११] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १००

तस्य वज्रः क्रन्दति स्मत्स्वर्षा दिवो न त्वेषो रवथः शिमीवान् ।
तं संचन्ते सनयस्तं धनानि मरुत्वान्नो भवत्विवन्द्रं ऊती ॥ १३ ॥
यस्याजस्रं शर्वसा मानमुक्थं परिभुजद्रोदसी विध्वतः सीम् ।
स पारिषत्क्रतुभिर्मन्दसानो मरुत्वान्नो भवत्विवन्द्रं ऊती ॥ १४ ॥
न यस्य देवा देवता न मर्ता आपश्चन शर्वसो अन्तमापुः ।
स प्ररिक्ता त्वक्षसा क्षमो दिवश्च मरुत्वान्नो भवत्विवन्द्रं ऊती ॥ १५ ॥ १० ॥
रोहिच्छयावा सुमदंशुर्ललामीशुक्षा राय ऋज्रा अश्वस्य ।
वृषण्वन्तं विभ्रन्ती धृषु रथं मन्द्रा चिकेत नाहुर्षीषु विशु ॥ १६ ॥
एतत्त्यत्तं इन्द्र वृष्णं उक्थं वार्षागिरा अभि गृणन्ति राधः ।
ऋज्राश्वः प्रष्टिभिरम्बरीषः सहदेवो भयमानः सुराधाः ॥ १७ ॥

तस्य । वज्रः । क्रन्दति । स्मत् । स्वऽसाः । दिवः । न । त्वेषः । रवथः ।
शिमीज्वान् । तं । संचन्ते । सनयः । तं । धनानि । मरुत्वान् । नः । भवतु ।
इन्द्रः । ऊती ॥ १३ ॥ यस्य । अजस्रं । शर्वसा । मानं । उक्थं । परिभुजन् ।
रोदसी इति । विध्वतः । सीम् । सः । पारिषत् । क्रतुभिः । मन्दसानः । मरुत्वान् ।
नः । भवतु । इन्द्रः । ऊती ॥ १४ ॥ न । यस्य । देवाः । देवता । न । मर्ताः ।
आपः । चन । शर्वसः । अन्तं । आपुः । सः । प्ररिक्ता । त्वक्षसा । क्षमः ।
वः । च । मरुत्वान् । नः । भवतु । इन्द्रः । ऊती ॥ १५ ॥ १० ॥ रोहिन् ।
श्यावा । सुमत्सुअंशुः । ललामीः । शुक्षा । राये । ऋज्राअश्वस्य । वृषण्वन्तं ।
विभ्रन्ती । धृःसु । रथं । मन्द्रा । चिकेत । नाहुर्षीषु । विशु ॥ १६ ॥ एतत् । त्यत्तं ।
ते । इन्द्र । वृष्णं । उक्थं । वार्षागिराः । अभि । गृणन्ति । राधः । ऋज्राअश्वः ।
प्रष्टिभिः । अम्बरीषः । सहदेवः । भयमानः । सुराधाः ॥ १७ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० ११, १२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०१

दस्यूञ्छिम्यूश्च पुरुहन् एवैर्हन्वा पृथिव्यां शर्वा नि बर्हीत् ।

सनत्क्षेत्रं सग्विभिः श्वित्न्येभिः सनत्सूर्यं सनदपः सुवज्रः ॥ १८ ॥

विश्वाहेन्द्रो अधिष्ठाता नो अस्तुपरिहृताः सनुयाम वाजम् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ १९ ॥ ११ ॥

॥ १०१ ॥ ऋषि-अत्रिस्त कुन्त । देवता-इन्द्रः । छन्द-जगती त्रिभु ॥

॥ १०१ ॥ प्र मन्दिने पितुमर्चना वचो यः कृष्णगर्भा निरहन्तृजिह्वना ।

अवस्यवो वृषणं वज्रदक्षिणं मरुत्वंन्तं सख्यायं हवामहे ॥ १ ॥

यो व्यंसं जाह्नपाणेन मन्थुना यः शम्बरं यो अहन्पिष्टुमव्रतम् ।

इन्द्रो यः शुष्णमशुषं न्यावृणन्मरुत्वंन्तं सख्यायं हवामहे ॥ २ ॥

यस्य द्यावापृथिवी पौंस्यं मह्यस्य व्रते वरुणो यस्य सूर्यः ।

यस्येन्द्रस्य सिन्धवः सथ्रंनि व्रतं मरुत्वंन्तं सख्यायं हवामहे ॥ ३ ॥

दस्यून् । शिम्यून् । च । पुरुहन्तः । एवैः । हन्वा । पृथिव्या । शर्वा ।
नि । बर्हीत् । सनत् । क्षेत्रं । सग्विभिः । श्वित्न्येभिः । सनत् । सूर्यं । सनत् ।
अपः । सुवज्रः ॥ १८ ॥ विश्वाहा । इन्द्रः । अधिष्ठाता । नः । अस्तु । अपरि-
हृताः । सनुयाम् । वाजं । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहन्ताम् । अदितिः ।
सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ १९ ॥ ११ ॥

प्र । मन्दिने । पितुमर्त्त । अर्चन् । वचः । यः । कृष्णगर्भाः । निःअहन् ।
ऋजिह्वना । अवस्यवः । वृषणम् । वज्रदक्षिणम् । मरुत्वंन्तम् । सख्यायं ।
हवामहे ॥ १ ॥ यः । द्वाजसम् । जाह्नपाणेन । मन्थुना । यः । शम्बरम् । यः ।
अहन् । पिष्टुम् । अव्रतम् । इन्द्रः । यः । शुष्णम् । अशुषं । नि । अष्टगम् । मरुत्वंन्तम् ।
सख्यायं । हवामहे ॥ २ ॥ यस्य । द्यावापृथिवी इति । पौंस्यम् । महत् ।
यस्य । व्रते । वरुणः । यस्य । सूर्यः । यस्य । इन्द्रस्य । सिन्धवः । सथ्रंनि ।
व्रतम् । मरुत्वंन्तम् । सख्यायं । हवामहे ॥ ३ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १२, १३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०१

यो अ॒श्वानां॑ यो ग॒वां गो॒पतिर्व॑शी य आ॒रितः॑ क॒र्मणि॑ क॒र्मणि॑ स्थि॒रः ।
 वी॒ळोश्चि॑दिन्द्रो यो अ॒मु॒न्वतो॑ व॒धो म॒रु॒त्वंतं॑ स॒ख्याय॑ ह॒वामहे॑ ॥ ४ ॥
 यो वि॒श्वस्य॑ जग॑तः प्रा॒णत॑स्प॒तियो॑ ब्र॒ह्मणो॑ प्रथ॒मो गा अ॑विन्दत् ।
 इन्द्रो॑ यो द॒स्यूर॑धरौ अ॒वाति॑रन्म॒रु॒त्वंतं॑ स॒ख्याय॑ ह॒वामहे॑ ॥ ५ ॥
 यः शू॒रेभि॑हव्यो यश्च॑ भी॒रुभि॑र्यो धा॒वद्भि॑र्यते॒ यश्च॑ जि॒ग्युभिः॑ ।
 इन्द्रं॑ यं वि॒श्वा भु॒वना॑भि स॒दधु॑र्म॒रु॒त्वंतं॑ स॒ख्याय॑ ह॒वामहे॑ ॥ ६ ॥ १२ ॥
 म॒द्राणा॑मेति प्र॒दिशां वि॒चक्ष॑णो रु॒द्रेभि॑र्योषां तनु॑ते पृथु॒ जयः॑ ।
 इन्द्रं॑ मनी॒षा अ॒र्य॑र्चति श्रु॒तं म॒रु॒त्वंतं॑ स॒ख्याय॑ ह॒वामहे॑ ॥ ७ ॥
 यदा॑ म॒रु॒त्वः पर॑मे स॒धस्ये॑ यदा॒वमे॑ वृ॒जनं॑ मा॒दया॑से ।
 अत॑ आ या॒ह्यध्व॑रं नो अ॒च्छा त्वा॒या ह॒विश्च॑कृ॒मा स॒त्यरा॑धः ॥ ८ ॥

यः । अ॒श्वाना॑ । यः । ग॒वां । गो॒पतिः॑ । व॒शी । यः । आ॒रितः॑ । क॒र्म॒
 णि॑क॒र्मणि॑ । स्थि॒रः । वी॒ळोः । चि॒त् । इन्द्रः॑ । यः । अ॒मु॒न्वतः॑ । व॒धः । म॒रु॒त्वंतं॑ ।
 स॒ख्याय॑ । ह॒वामहे॑ ॥ ४ ॥ यः । वि॒श्वस्य॑ । जग॑तः । प्रा॒णतः॑ । प॒तिः । यः ।
 ब्र॒ह्मणो॑ । प्रथ॒मः । गाः । अ॒वि॒न्दत् । इन्द्रः॑ । यः । द॒स्यूर॑त् । अ॒धरा॑त् । अ॒व॒अति॒॑
 रत् । म॒रु॒त्वंतं॑ । स॒ख्याय॑ । ह॒वामहे॑ ॥ ५ ॥ यः । शू॒रेभिः॑ । ह॒व्यः । यः । च॒ ।
 भी॒रुभिः॑ । यः । धा॒वद्भिः॑ । ह॒यते॑ । यः । च॒ । जि॒ग्युभिः॑ । इन्द्रं॑ । यं । वि॒श्वा ।
 भु॒वना॑ । अ॒भि । स॒दधु॑ः । म॒रु॒त्वंतं॑ । स॒ख्याय॑ । ह॒वामहे॑ ॥ ६ ॥ १२ ॥ म॒द्राणां॑ ।
 ए॒ति । प्र॒दिशां । वि॒चक्ष॑णः । रु॒द्रेभिः॑ । योषां । तनु॑ते । पृथु॒ । जयः॑ । इन्द्रं॑ ।
 मनी॒षा । अ॒भि । अ॒र्य॑र्चति । श्रु॒तं । म॒रु॒त्वंतं॑ । स॒ख्याय॑ । ह॒वामहे॑ ॥ ७ ॥ यत् ।
 वा । म॒रु॒त्वः । पर॑मे । स॒धस्ये॑ । यत् । वा । अ॒व॒मे । वृ॒जन । मा॒दया॑से । अतः॑ ।
 आ । या॒हि । अ॒ध्वरं॑ । नः॑ । अ॒च्छा । त्वा॒या । ह॒विः । च॒कृ॒म । स॒त्यरा॑धः ॥ ८ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १३, १४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०२

त्वायेन्द्र सोमं सुषुमा सुदक्ष त्वाया हविश्चक्रुमा ब्रह्मवाहः ।
 अथा नियुत्वः सर्गणो मरुद्भिरस्मिन्यज्ञे वहिषि मादयस्व ॥ ९ ॥
 मादयस्व हरिभिर्ये तं इन्द्र वि प्यस्व शिप्रे वि सृजस्व धेने ।
 आ त्वा सुशिप्र हरयो वहन्तु शन्द्ग्यानि प्रति नो जुपस्व ॥ १० ॥
 मरुत्स्तोत्रस्य वृजनस्य गोपा वयमिन्द्रेण सनुयाम वाजम् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ ॥ १३ ॥

॥ १०२ ॥ ऋषि-आगिरम कुत्स । देवता-इन्द्र । छन्द-जगती त्रिभु ॥

॥ १०२ ॥ इमां ते धियं प्र भरे महो महीमस्य स्तोत्रे धिषणा यत्तं आनजे ।
 तमुत्सवे च प्रसवे च सामहिमिन्द्र देवासः शर्वसामदन्नतु ॥ १ ॥
 अस्य श्रवो नद्यः मस विभ्रति यावाक्षामां पृथिवी दर्शतं वपुः ।
 अस्मे सूर्याचन्द्रमसाभिचक्षे अद्वे कस्मिन्द्र चरतो वितर्तुरम् ॥ २ ॥

त्वाऽया । इन्द्र । सोमं । सुषुमा । सुदक्ष । त्वाऽया । हविः । चक्रुम । ब्रह्मवाहः ।
 अथ । नियुत्वः । सर्गणः । मरुद्भिः । अस्मिन् । यज्ञे । वहिषि । मादयस्व ॥ ९ ॥
 मादयस्व । हरिभिः । ये । ते । इन्द्र । वि । प्यस्व । शिप्रे इति । वि ।
 सृजस्व । धेने इति । आ । त्वा । सुशिप्र । हरयः । वहन्तु । उशन् । द्य्यानि ।
 प्रति । नः । जुपस्व ॥ १० ॥ मरुत्स्तोत्रस्य । वृजनस्य । गोपाः । वयं । इन्द्रेण ।
 सनुयाम । वाजं । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । मामहन्ता । अदितिः । सिन्धुः ।
 पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ११ ॥ १३ ॥

इमा । ते । धियं । प्र । भरे । महः । मही । अस्य । स्तोत्रे । धिषणा ।
 यत् । ते । आनजे । तम् । उत्सवे । च । प्रसवे । च । सामहिम् । इन्द्रम् ।
 देवासः । शर्वसा । अमदन् । अनु ॥ १ ॥ अस्य । श्रवः । नद्यः । सत् । विभ्रति ।
 यावाक्षामां । पृथिवी । दर्शतम् । वपुः । अस्मे इति । सूर्याचन्द्रमसां । अभि-
 चक्षे । अद्वे । कम् । इन्द्र । चरतः । वितर्तुरम् ॥ २ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०२

तं स्मा रथं मघवन्प्राव सातये जैत्रं यं ते अनुमदाम संगमे ।

आजा न इन्द्र मनसा पुरुषुत त्वायद्भ्यो मघवच्छर्म यच्छ नः ॥ ३ ॥

वयं जयेम त्वया युजा वृत्तमस्माकमंशमुदवा भरेभरे ।

अस्मभ्यमिन्द्र वरिवः सुगं कृधि प्र शत्रूणां मघवन्वृष्ण्या रुज ॥ ४ ॥

नाना हि त्वा हवमाना जना इमे धनानां धर्तरवमा विपन्यवः ।

अस्माकं स्मा रथसा तिष्ठ सातये जैत्रं हीन्द्र निभृत् मनस्तव ॥ ५ ॥ १४ ॥

गोजिता बाहू अमितक्रतुः सिमः कर्मन्कर्मजतमृतिः खजङ्गुरः ।

अकल्प इन्द्रः प्रतिमानमोजसाथा जना वि द्यन्ते सिपासवः ॥ ६ ॥

उत्ते शतात्मघवन्नुच्च भूयस उत्सहस्राद्रिरिवे कृष्टिषु श्रवः ।

अमात्र त्वा धिषणा तित्विषे मद्यधा वृत्राणि जिघ्रसे पुरन्दर ॥ ७ ॥

तम् । स्म । रथम् । मघवन् । प्र । अव । सातये । जैत्रम् । यम् । ते ।
 अनुमदाम । सम्संगमे । आजा । नः । इन्द्र । मनसा । पुरुषुतुत । त्वायद्भ्यः ।
 मघवन् । शर्म । यच्छ । नः ॥ ३ ॥ वयम् । जयेम । त्वया । युजा । वृत्तम् ।
 अस्माकम् । अंशम् । उत् । अव । भरेभरे । अस्मभ्यम् । इन्द्र । वरिवः । सुगम् ।
 कृधि । प्र । शत्रूणां । मघवन् । वृष्ण्या । रुज ॥ ४ ॥ नाना । हि । त्वा ।
 हवमानाः । जनाः । इमे । धनानाम् । धर्तः । अवमा । विपन्यवः । अस्माकम् ।
 स्म । रथम् । आ । तिष्ठ । सातये । जैत्रम् । हि । इन्द्र । निभृत्तम् । मनः ।
 तव ॥ ५ ॥ १४ ॥ गोजिता । बाहू इति । अमितक्रतुः । सिमः । कर्मन्कर्म-
 जन् । शतमृजतिः । खजङ्गुरः । अकल्पः । इन्द्रः । प्रतिमानम् । ओजसा ।
 अर्थः । जनाः । वि । द्यन्ते । सिपासवः ॥ ६ ॥ उत् । ते । शतात् । मघवन् ।
 उत् । च । भूयसः । उत् । सहस्रात् । रिरिवे । कृष्टिषु । श्रवः । अमात्रम् ।
 त्वा । धिषणा । तित्विषे । मदी । अर्थः । वृत्राणि । जिघ्रसे । पुरन्दर ॥ ७ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १५, १६] ऋग्वेदः [सर्ग० १ अनु० १५ सू० १०३

त्रिविष्टिधानुं प्रतिमानमोजसस्तिस्त्रो भूमीर्नृपते त्रीणि रोचना ।
 अनीदं विश्वं भुवनं ववक्षिथाशत्रुरिन्द्र जनुषा सनादसि ॥ ८ ॥
 न्वां देवेषु प्रथमं हवामहे त्वं बभूथ पृतनासु सासहिः ।
 सेमं नः कारुमुपमन्युमुद्भिदमिन्द्रः कृणोतु प्रसवे रथं पुरः ॥ ९ ॥
 त्वं जिगेथ न धनां रुरोधिथामैष्वाजा मघवन्महत्सु च ।
 त्वामुग्रमवसे सं शिशीमस्यथा न इन्द्र हवनेषु चोदय ॥ १० ॥
 विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो अस्त्वपरिहृताः सनुवाम वाजम् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ ॥ १५ ॥

॥ १०३ ॥ ऋषि-आङ्गिरस कुम्भ । देवता-इन्द्रः । छन्दः-जगती त्रिष्टुप् ॥

॥ १०३ ॥ तत्तं इन्द्रियं परमं पराचैरधारयन्त कवयः पुरेदम् ।

क्षमेदमन्यद्विद्यन्त्यदस्य समीं पृच्यते समनेवं केतुः ॥ १ ॥

त्रिविष्टिधानुं । प्रतिमानम् । ओजसाः । तिस्रः । भूमीः । नृपते । त्रीणि ।
 रोचना । अति । इदम् । विश्वम् । भुवनम् । ववक्षिथ । अशत्रुः । इन्द्र । जनुषा ।
 सनात् । अमि ॥ ८ ॥ त्वाम् । देवेषु । प्रथमम् । हवामहे । त्वम् । बभूथ ।
 पृतनासु । सासहिः । सः । इमम् । नः । कारुम् । उपमन्युम् । उत्तुभिदम् । इन्द्रः ।
 कृणोतु । प्रसवे । रथम् । पुरः ॥ ९ ॥ त्वम् । जिगेथ । न । धनां । रुरोधिथ ।
 अमैषु । आजा । मघवन् । महत्सु । च । त्वाम् । उग्रम् । अवसे । सम् ।
 शिशीमसि । अथ । नः । इन्द्र । हवनेषु । चोदय ॥ १० ॥ विश्वाहा । इन्द्रः ।
 अधिवक्ता । नः । अस्तु । अपरिहृताः । सनुवाम् । वाजम् । तत् । नः । मित्रः ।
 वरुणः । ममहन्ता । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ११ ॥ १५ ॥

तत् । ते । इन्द्रियम् । परमम् । पराचैः । आधारयन्त । कवयः । पुरा ।
 इदम् । अमा । इदम् । अन्यन् । दिवि । अन्यत् । अस्य । सम् । इममिति ।
 पृच्यते । समनाऽर्ध्व । केतुः ॥ १ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १६, १७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०३

स धारयत्पृथिवीं पमथच्च वज्रेण हत्वा निरपः संसर्ज ।

अहन्नहिमभिनद्रौहिणं व्यहृन्वयंसं मघवा शचीभिः ॥ २ ॥

स जातूभर्मा श्रद्धधान ओजः पुरो विभिन्दन्नचरद्वि दामीः ।

विद्वान्वज्जिन्दस्येवे हेतिमस्यार्य सहो वर्धया युष्ममिन्द्र ॥ ३ ॥

तद्वुषे मानुषेमा युगानि कीर्तन्यं मघवा नाम विभ्रत् ।

उपप्रयन्दस्युहत्याय वज्री यद्वं सनुः श्रवसे नाम दधे ॥ ४ ॥

तदस्येदं पश्यता भूरि पुष्टं अदिदस्य धत्तन वीर्याय ।

स गा अविन्दत्सो अविन्ददश्वान्स ओषधीः सो अपः स वनानि ॥ ५ ॥ १६ ॥

भूरिकर्मणे वृषभाय वृष्णे सत्यशुष्माय सुनवाम सोमम् ।

य आहृत्या परिपन्थाव शूरोऽयञ्जनो विभजन्नेति वेदः ॥ ६ ॥

सः । धारयत् । पृथिवीम् । पमथत् । च । वज्रेण । हत्वा । निः । अपः ।
संसर्ज । अहन् । अदिम् । अभिनन् । रौहिणम् । वि । अहन् । विऽअसम् ।
मघवा । शचीभिः ॥ २ ॥ सः । जातूऽभर्मा । श्रद्धधानः । ओजः । पुरः ।
विऽभिन्दन् । अचगन् । वि । दामीः । विद्वान् । वज्रिन् । दस्येवे । हेतिम् । अस्य ।
आर्यम् । सहो । वर्धयः । युष्मन् । इन्द्र ॥ ३ ॥ तत् । ऊवुषे । मानुषा । इमा ।
युगानि । कीर्तन्यम् । मघवा । नाम । विभ्रत् । उपऽप्रयन् । दस्युऽहत्याय । वज्री ।
यत् । द । सनुः । श्रवसे । नाम । दधे ॥ ४ ॥ तत् । अस्य । इदम् । पश्यन् ।
भूरि । पुष्टम् । श्रत् । इदस्य । धत्तन् । वीर्याय । सः । गाः । अविन्दत् । सः ।
अविन्दत् । अश्वान् । सः । ओषधीः । सः । अपः । सः । वनानि ॥ ५ ॥ १६ ॥
भूरिऽकर्मणे । वृषभाय । वृष्णे । सत्यशुष्माय । सुनवाम । सोमम् । यः ।
आहृत्या । परिपन्थाव । शूरः । अयञ्जनः । विभजन् । एति । वेदः ॥ ६ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १७, १८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०४

तदिन्द्रं प्रेषं धीर्यं चकथं यत्ससन्तं वज्रेणाबोधयोऽहिम् ।

अनुं त्वा पत्नीर्हवितं वयंश्च विद्वं देवासो अमदन्ननु त्वा ॥ ७ ॥

शुष्णं पिपुं कुर्यवं वृत्रमिन्द्र यदावधीर्वि पुरः शंवरस्य ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ८ ॥ १७ ॥

॥ १०४ ॥ ऋषि-अत्रिरसः कुन्त । देवता-इन्द्रः । छन्दः-जगती त्रिष्टुभ् ॥

॥ १०४ ॥ योनिंष्ट इन्द्र निषदं अकारि तमा नि पीद स्वानो नार्वा ।

विमुच्या वयोऽवसायाश्वान्दोषा वस्तोर्वहीयसः प्रपित्वे ॥ १ ॥

ओ त्ये नर इन्द्रसूतये गुर्नू चित्तान्तसद्यो अध्वनो जगम्यात् ।

देवासो मन्युं दासस्य श्वन्नन्ते न आ वक्षन्सुविताय वर्णीम् ॥ २ ॥

अव त्मना भरते केतवेदा अव त्मना भरते फेनमुदन् ।

क्षीरेण स्नातः कुर्यवस्य योषे हने ते स्यातां प्रवणे शिफायाः ॥ ३ ॥

तत् । इन्द्रं । प्रऽद्व । धीर्यं । चकथं । यन् । ससन्तं । वज्रेण । अबोधयः । अहिं ।
अनुं । त्वा । पत्नीः । हवितं । वयः । च । विद्वं । देवासः । अमदन् । अनुं ।
त्वा ॥ ७ ॥ शुष्णं । पिपुं । कुर्यवं । वृत्रं । इन्द्रं । यदा । अवधीः । वि । पुरः ।
शंवरस्य । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहन्तां । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी ।
उत । द्यौः ॥ ८ ॥ १७ ॥

योनिः । ते । इन्द्रं । निऽसदं । अकारि । तं । आ । नि । सीद् । स्वानः ।
न । अर्वा । विमुच्या । वयः । अवसायः । अश्वान् । दोषा । वस्तोः । वहीयताः ।
प्रऽपित्वे ॥ १ ॥ ओ इति । त्ये । नरः । इन्द्रं । सूतये । गुः । नु । चित् ।
तान् । सद्यः । अध्वनः । जगम्यात् । देवासः । मन्युं । दासस्य । श्वन्नन् । ते ।
नः । आ । वक्षन् । सुविताय । वर्णी ॥ २ ॥ अव । त्मनां । भरते । केतवेदाः ।
अव । त्मनां । भरते । फेनं । उदन् । क्षीरेण । स्नातः । कुर्यवस्य । योषे इति ।
हने इति । ते इति । स्यातां । प्रवणे । शिफायाः ॥ ३ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १८, १९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०४

युयोप नाभिर्म्परस्यायोः प्र पूर्वाभिस्तिरने राष्टि शूरः ।

अंजसी कुलिशी वीरपत्नी पयो द्विन्वाजा उदधिर्भरन्ते ॥ ४ ॥

प्रति यस्या नीथार्ति दशोरोको नाच्छा मदने जागती गात्र ।

अथ स्मा नो सव्यमर्चुतारिणा नो सवेव निष्पपी परा दाः ॥ ५ ॥ १८ ॥

स त्वं न इन्द्र सूर्यो नो अप्सवनात्ताव आ भज जीवशंसे ।

नान्तरां भुजसा रीरिपो नः श्रितिनं ते महते इन्द्रियाय ॥ ६ ॥

अथा मन्ये अस्मै अथायि वृषा चोदस्व महते धनाय ।

मा नो अकृते एरुहृत् योनौ ईडं क्षुध्यत्स्यो वयं आसृति दाः ॥ ७ ॥

सा नो वर्धारिना सा एता दा जा दाः प्रिया भोजनानि प्र मोषीः ।

आटा सा नः शक्र निः भेत् सा नः पात्रा भेत् सहजालुषाणि ॥ ८ ॥

युयोप । नाभिः । म्परस्यायोः । प्र । पूर्वाभिः । तिस्तिरने । राष्टि । शूरः ।

अंजसी । कुलिशी । वीरपत्नी । पयोः । द्विन्वाजाः । उदधिः । भरन्ते ॥ ४ ॥

प्रति । य । स्या । नीथार्ति । दशोरोः । को । नाच्छा । मदने । जागती । गात्र ।

नान्तरां । गात्र । अथ । स्मा । नः । सव्यमर्चुत । तारिणा । नो । सवेव । निष्पपी । परा । दाः ॥ ५ ॥ १८ ॥

सः । त्वं । नः । इन्द्र । सूर्यः । सः ।

अप्सव । अनायाः । ज्ये । आ । भज । जीवशंसे । मा । अन्तरां । भुज । आ ।

रीरिपः । नः । श्रितिनं । ते । महते । इन्द्रियाय ॥ ६ ॥ अथ । मन्ये । श्रत् ।

ते । अस्मै । अथायि । वृषा । चोदस्व । महते । धनाय । मा । नः । अकृते ।

एरुहृत् । योनौ । ईडं । क्षुध्यत्स्यः । वयं । आसृति । दाः ॥ ७ ॥ सा । नः ।

वर्धः । ईड । सा । परा । दाः । मा । नः । प्रिया । भोजनानि । प्र । मोषीः ।

आटा । सा । नः । सव्यमर्चुत् । शक्र । निः । भेत् । सा । नः । पात्रा । भेत् ।

सहजालुषाणि ॥ ८ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १९, २०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०५

अर्वाङेहि सोमकामं त्वाहुरयं सुतस्तस्य पिबा मदाय ।

उरुव्यचा जठर आ वृषस्व पितेवं नः शृणुहि ह्यमानः ॥ ९ ॥ १९ ॥

॥ १०५ ॥ ऋषिः-आद्विगमः कुत्स । देवता-विश्वदेव । छन्दः-जगती त्रिष्टुप ॥

॥ १०५ ॥ चन्द्रमा अस्वःन्तरा सुपर्णो धावते दिवि ।

न वो हिरण्यनेमयः पदं विन्दन्ति विद्युतो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १ ॥

अर्थमिद्रा उ अर्थिन आ जाया युवते पतिम् ।

तुज्जाते वृष्ण्यं पर्यः परिदाय रसे दुहे वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ २ ॥

मो पु देवा अदः स्वरवं पादि दिवस्परि ।

मा सोम्यस्य शंभुवः शूने भूम कदां चन वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ३ ॥

यज्ञं पृच्छाम्यवमं स तदूतो वि वोचति ।

क ऋतं पूर्य गतं कस्तद्विभर्ति नूतनो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ४ ॥

अर्वाङ् । आ । इहि । सोमकामं । त्वा । आहुः । अयं । सुतः । तस्य । पिब ।
मदाय । उरुव्यचाः । जठरं । आ । वृषस्व । पिताऽव । नः । शृणुहि । ह्य-
मानः ॥ ९ ॥ १९ ॥

चन्द्रमाः । अऽसु । अन्तः । आ । सुऽपर्णः । धावते । दिवि । न वः ।
हिरण्यऽनेमयः । पदं । विन्दन्ति । विद्युतः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १ ॥
अर्थे । इत् । वै । ऊं इति । अर्थिनः । आ । जाया । युवते । पतिं । तुज्जाते
इति । वृष्ण्यं । पर्यः । परिऽदाय । रसे । दुहे । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ २ ॥
मो इति । सु । देवाः । अदः । स्वरं । अवं । पादि । दिवः । परिं । मा । सोम्यस्य ।
शंभुवः । शूने । भूम । कदां । चन । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ ३ ॥
यज्ञं । पृच्छामि । अवमं । सः । तत् । दूतः । वि । वोचति । कं । ऋतं ।
पूर्य । गतं । कः । तत् । विभर्ति । नूतनः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी
इति ॥ ४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० २०, २१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०५

अमी ये देवा स्थनं त्रिषुवा रोचने दिवः ।

तं कृतं कदन्तं इ प्रत्ता व आहुतिर्वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ५ ॥ २० ॥

तं कृतस्य धर्णसि कर्षणस्य चक्षेणं ।

तर्धम्यो ररुमाति क्रामेम दृढ्यो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ६ ॥

अहं सो अस्मि यः पुरा सुते वदामि कानि चित् ।

तं मा व्यंति आऽध्योऽवको न तृष्णजं मृगं वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ७ ॥

सं मा तपन्त्यभितः सपत्नीरिव पक्षिवः ।

दूदो न शिश्रा अदन्ति माऽध्यः स्तोतारं ते शतक्रतो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ८ ॥

अमी ये सप्त रश्मयस्तत्र मे नाभिरातता ।

जितस्तद्वेदाप्यः स जामित्वायं रेभति वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ९ ॥

अमी इति । ये । देवाः । स्थनं । त्रिषु । आ । रोचने । दिवः । कत् । वः ।
 कृतं । कत् । अदन्तं । इ । प्रत्ता । वः । आहुतिः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी
 इति ॥ ५ ॥ २० ॥ कत् । वः । कृतस्य । धर्णसि । कत् । कर्षणस्य । चक्षेणं ।
 कत् । अर्धम्यः । महः । पथा । अति । क्रामेम । दुऽध्यः । वित्तं । मे । अस्य ।
 रोदसी इति ॥ ६ ॥ अहं । सः । अस्मि । यः । पुरा । सुते । वदामि । कानि ।
 चित् । तं । मा । व्यंति । आऽध्यः । वृकः । न । तृष्णजं । मृगं । वित्तं ।
 मे । अस्य । रोदसी इति ॥ ७ ॥ सं । मा । तपन्ति । अभितः । सपत्नीः इव ।
 पक्षिवः । सप्तः । न । शिश्रा । वि । अदन्ति । मा । आऽध्यः । स्तोतारं । ते ।
 शतक्रतो इति शतऽक्रतो । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ ८ ॥ अमी इति ।
 ये । सप्त । रश्मयः । तत्र । मे । नाभिः । आऽतता । जितः । तन् । वेद ।
 आप्यः । सः । जामित्वायं । रेभति । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ ९ ॥

अट० १ अध्या० ७ व० २१, २२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०५

अभी ये एज्जोक्ष्णो मध्ये तस्थुर्महो दिवः ।

देवत्रा नु प्रवार्यं सध्रीचीना नि वाष्टुर्वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १० ॥ २१ ॥

सुपर्णा एत आसते मध्ये आरोधने दिवः ।

ते संधन्ति पथो दृक् तरन्त यद्वतीरपो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ११ ॥

नव्यं तदुवध्यं हितं देवांसः सुप्रवाचनम् ।

ऋतमर्धन्ति सिन्धवः सत्यं तातान सूर्यो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १२ ॥

अग्ने तव त्यदुवध्यं देवेष्वरयाप्यम् ।

स नः सत्तो मनुष्वदा देवान्यक्षि विदुष्टरो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १३ ॥

सत्तो होता मनुष्वदा देवाँ अच्छो विदुष्टरः ।

अग्निर्हव्या रुषूदति देवो देवेषु मेधिरो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १४ ॥

अभी इति । ये । पंच । उक्ष्णः । मध्ये । तस्थुः । महः । दिवः । देवऽत्रा । नु ।

प्रऽवार्यं । सध्रीचीनाः । नि । वाष्टुः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १० ॥ २१ ॥

सुऽपर्णाः । एते । आसते । मध्ये । आऽरोधने । दिवः । ते । संधन्ति । पथः ।

दृक् । तरन्तं । यद्वतीः । अपः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ ११ ॥

नव्यं । तत् । उवध्यं । हितं । देवांसः । सुऽप्रवाचनं । ऋतं । अर्पति । सिन्धवः ।

सत्यं । तातान । सूर्यः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १२ ॥ अग्ने ।

तव । त्यत् । उवध्यं । देवेषु । अस्ति । आप्यं । सः । नः । सत्तः । मनुष्वत् ।

आ । देवान् । यक्षि । विदुऽर्तरः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १३ ॥

सत्तः । होता । मनुष्वत् । आ । देवान् । अच्छे । विदुऽर्तरः । अग्निः । हव्या ।

सुसूदति । देवः । देवेषु । मेधिरो । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० २२, २३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०५

ब्रह्मा कृणोति वरुणो गातुविदं तमीमहे ।

व्यूणीति हृदा मतिं नव्यो जायतामृतं वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १५ ॥ २२ ॥

असौ यः पन्था आदित्यो दिवि प्रवाच्यं कृतः ।

न स देवा अतिक्रमे तं मर्तासो न पश्यथ वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १६ ॥

त्रितः कूपेऽवहितो देवान्हवत उत्तये ।

तच्छुश्राव बृहस्पतिः कृण्वन्नंहरणानुरु वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १७ ॥

अरुणो मा सकृत्कः पथा यन्तं ददर्श हि ।

उज्जिहीते निचाय्या तष्ट्व पृष्ट्यामयी वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १८ ॥

एनाङ्गूषेण वयमिन्द्रवन्तोऽभि ष्याम वृजने सर्ववीराः ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ १९ ॥ २३ ॥ १५ ॥

ब्रह्म । कृणोति । वरुणः । गातुऽविदं । तं । इमहे । वि । व्यूणीति । हृदा ।

मतिं । नव्यः । जायतां । ऋतं । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १५ ॥ २२ ॥

असौ । यः । पन्थाः । आदित्यः । दिवि । प्रवाच्यं । कृतः । न । सः । देवाः ।

अतिऽक्रमे । तं । मर्तासः । न । पश्यथ । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १६ ॥

त्रितः । कूपे । अवऽहितः । देवान् । हवते । उत्तये । तत् । शुश्राव । बृहस्पतिः ।

कृण्वन् । अंहरणान् । उरु । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १७ ॥ अरुणः ।

मा । सकृत् । कः । पथा । यन्तं । ददर्श । हि । उन् । जिहीते । निऽचाय्य ।

तष्टाऽइव । पृष्टाऽआमयी । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १८ ॥ एना ।

आङ्गूषेण । वयं । इन्द्रवन्तः । अभि । ष्याम । वृजने । सर्ववीराः । तत् । नः ।

मित्रः । वरुणः । ममहन्तां । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ १९ ॥ २३ ॥ १५ ॥

॥ षोडशोऽनुवाकः ॥

॥ १०६ ॥ ऋषि-आगिरस कुस । देवता-इन्द्रः । छन्द-जगती त्रिष्टुप् ॥

॥ १०६ ॥ इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमुतये मनुदे शयौ अदितिं हवामहे

रथं न दुर्गाहंसवः सुदानवो विश्वस्मात्तो अंहसो निषिपर्तन ॥ १ ॥

त आदित्या आ गता सर्वतानये भूत देवा वृत्रस्तूर्येषु शमस्तुवः ।

रथं न दुर्गाहंसवः सुदानवो विश्वस्मात्तो अंहसो निषिपर्तन ॥ २ ॥

अवन्तु नः पितरः सुप्रवाचना उत देवी देवपुत्रे कृतवर्था ।

रथं न दुर्गाहंसवः सुदानवो विश्वस्मात्तो अंहसो निषिपर्तन ॥ ३ ॥

नराशंसं वाजिनं वाजयन्तिह जयन्तीरं पृषणं मुञ्चेः ।

रथं न दुर्गाहंसवः सुदानवो विश्वस्मात्तो अंहसो निषिपर्तन ॥ ४ ॥

बृहस्पते सदमित्रः सुगं कृधि यो योषीरं मनुहितं तदीमहे ।

रथं न दुर्गाहंसवः सुदानवो विश्वस्मात्तो अंहसो निषिपर्तन ॥ ५ ॥

इन्द्रम् । मित्रम् । वरुणम् । अग्निम् । अदितिम् । शयौ । अदितिम् । हवामहे । रथम् । न । दुर्गाहन् । वसवः । सुदानवः । विश्वस्मात् । नः । अंहसः । निः । पिपर्तन ॥ १ ॥ ते । आदित्याः । आ । गता । सर्वतानये । भूत । देवाः । वृत्रस्तूर्येषु । शमस्तुवः । रथम् । न । दुर्गाहन् । वसवः । सुदानवः । विश्वस्मात् । नः । अंहसः । निः । पिपर्तन ॥ २ ॥ अवन्तु । नः । पितरः । सुप्रवाचनाः । उत । देवी इति । देवपुत्रे इति । देवपुत्रे । कृतवर्था । रथम् । न । दुर्गाहन् । वसवः । सुदानवः । विश्वस्मात् । नः । अंहसः । निः । पिपर्तन ॥ ३ ॥ नराशन्तम् । वाजिनम् । वाजयन् । उह । जयन्तीरम् । पृषणम् । मुञ्चेः । ईमहे । रथम् । न । दुर्गाहन् । वसवः । सुदानवः । विश्वस्मात् । नः । अंहसः । निः । पिपर्तन ॥ ४ ॥ बृहस्पते । सदम् । सुगम् । कृधि । यो । योषीरम् । मनुहितम् । तदीमहे । रथम् । न । दुर्गाहन् । वसवः । सुदानवः । विश्वस्मात् । नः । अंहसः । निः । पिपर्तन ॥ ५ ॥

अष्ट० ? अध्या० ७ व० २४, २५] ऋग्वेदः [मण्ड० ? अनु० १६ सू० १०७

इन्द्रं कुत्सो वृत्रहणं शचीपतिं काटे निबाळह ऋषिरहृतये ।

रथं न दुर्गाक्सवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पपर्तन ॥ ६ ॥

देवैर्नो देव्यदितिर्नि पातु देवस्त्राता त्रायतामप्रयुच्छन् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ७ ॥ २४ ॥

॥ १०७ ॥ ऋषि - अङ्गिरसः कुत्स । देवता - अग्नि । छन्द - जगती त्रिष्टुप् ।

॥ १०७ ॥ यज्ञो देवानां प्रत्येति सुम्नमादित्यासो भवता मृळयन्तः ।

आ वोऽर्वाची सुमतिर्वृत्त्यादंहोश्चिद्या वरिवोवित्तरासत् ॥ १ ॥

उप नो देवा अवसा गमन्त्वङ्गिरसां सामभि स्तूयमानाः ।

इन्द्रं इन्द्रियैर्मरुतो मरुद्गिरादित्यैर्नो अदितिः शर्म यंसत् ॥ २ ॥

तन्न इन्द्रस्तवरुणस्तदग्निस्तर्दयमा तत्सविता चनो धात् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ३ ॥ २५ ॥

इन्द्रं । कुत्सः । वृत्रहणं । शचीपतिं । काटे । निबाळहः । ऋषिः । अहृत ।

उतये । रथं । न । दुर्गात् । वसवः । सुदानवः । विश्वस्मात् । नः । अंहसः ।

निः । पिपर्तन ॥ ६ ॥ देवैः । नः । देवी । अदितिः । नि । पातु । देवः । त्राता ।

त्रायतां । अमप्युच्छन् । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहन्तां । अदितिः । सिन्धुः ।

पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ७ ॥

यज्ञः । देवानां । प्रति । एति । सुम्नं । आदित्यासः । भवत । मृळयन्तः ।

आ । वः । अर्वाची । सुमतिः । वृत्त्यात् । अंहोः । चित् । दा । वरिवोवित्तरा ।

भसत् ॥ १ ॥ उप । नः । देवाः । अवसा । आ । गमन्तु । अङ्गिरसां । सामग्निः ।

स्तूयमानाः । इन्द्रः । इन्द्रियैः । मरुतः । मरुत्ग्निः । आदित्यैः । नः । अदितिः ।

शर्म । यंसत् ॥ २ ॥ तत् । नः । इन्द्रः । तत् । वरुणः । तत् । अग्निः । तत् ।

अर्दमा । तत् । सविता । चनः । धात् । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहन्ताम् ।

अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ३ ॥ २५ ॥

॥ १०८ ॥ ऋषि-आङ्गिरसः कृत्स्न । देवता-इन्द्राग्नी । छन्दः-जगती त्रिष्टुप् ॥

॥ १०८ ॥ य इन्द्राग्नी चित्रतमो रथो वामभि विश्वानि भुवनानि चष्टे ।

तेना यातं सरथं तस्थिवांसाथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ १ ॥

यावदिदं भुवनं विश्वमस्त्युरुव्यचा वरिमता गभीरम् ।

तावाँ अयं पातवे सोमो अस्त्वरमिन्द्राग्नी मनसे युवभ्यां ॥ २ ॥

चक्राथे हि सध्र्यः नाम भद्रं संधीचीना वृत्रहणा उत स्यः ।

ताविन्द्राग्नी सध्र्यश्चा निषद्या वृष्णः सोमस्य वृष्णा वृषेथाम् ॥ ३ ॥

समिद्धेष्वग्निष्वानजाना यतस्तुचा बहिर्ऋं तिस्तिराणा ।

तीव्रैः सोमैः परिषिक्तेभिरर्वागेन्द्राग्नी सोमनसाय यातम् ॥ ४ ॥

यानीन्द्राग्नी चक्रथुर्वीर्याणि यानि रूपाण्युत वृष्ण्यानि ।

या वाँ प्रत्नानि सख्या शिवानि तेभिः सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ५ ॥ २६ ॥

यः । इन्द्राग्नी इति । चित्रतमः । रथः । वाँ । अभि । विश्वानि । भुवनानि ।
चष्टे । तेन । आ । यातं । सरथं । तस्थिवांसा । अथ । सोमस्य । पिबतं ।
सुतस्य ॥ १ ॥ यावत् । इदं । भुवनं । विश्वं । अस्ति । उरुऽव्यचा । वरिमता ।
गभीरं । तावान् । अयं । पातवे । सोमः । अस्तु । अरं । इन्द्राग्नी इति । मनसे ।
युवऽभ्यां ॥ २ ॥ चक्राथे इति । हि । सध्र्यक् । नाम । भद्रं । संधीचीना ।
वृत्रहणौ । उत । स्यः । तौ । इन्द्राग्नी इति । सध्र्यचा । निऽसद्यं । वृष्णः ।
सोमस्य । वृष्णा । आ । वृषेथां ॥ ३ ॥ संऽइद्धेषु । अग्निषु । आनजाना ।
यतस्तुचा । बहिः । ऊं इति । तिस्तिराणा । तीव्रैः । सोमैः । परिऽसिक्तेभिः ।
अर्वाक् । आ । इन्द्राग्नी इति । सोमनसायं । यातं ॥ ४ ॥ यानि । इन्द्राग्नी इति ।
चक्रथुः । वीर्याणि । यानि । रूपाणि । उत । वृष्ण्यानि । या । वाँ । प्रत्नानि ।
सख्या । शिवानि । तेभिः । सोमस्य । पिबतं । सुतस्य ॥ ५ ॥ २६ ॥

यदब्रुवं प्रथमं वां वृणानोऽयं सोमो असुरैर्नो विहव्यः ।

तां सत्यां श्रद्धामभ्या हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ६ ॥

यदिन्द्राग्नी मदथः स्वे दुरोणे यद्व्रह्मणि राज्ञि वा यजत्रा ।

अतः परिं वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ७ ॥

यदिन्द्राग्नी यदुष्टु तुर्वशेषु यद्वृक्षुष्वनुषु पूरुषु स्थः ।

अतः परिं वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ८ ॥

यदिन्द्राग्नी अवमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यां परमस्यामुत स्थः ।

अतः परिं वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ९ ॥

यदिन्द्राग्नी परमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यामवमस्यामुत स्थः ।

अतः परिं वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ १० ॥

यत् । अब्रुवं । प्रथमं । वां । वृणानः । अयं । सोमः । असुरैः । नः । विहव्यः ।
 तां । सत्यां । श्रद्धां । अभि । आ । हि । यातं । अथ । सोमस्य । पिबतं ।
 सुतस्य ॥ ६ ॥ यत् । इन्द्राग्नी इति । मदथः । स्वे । दुरोणे । यत् । ब्रह्मणि ।
 राज्ञि । वा । यजत्रा । अतः । परिं । वृषणौ । आ । हि । यातं । अथ ।
 सोमस्य । पिबतं । सुतस्य ॥ ७ ॥ यत् । इन्द्राग्नी इति । यदुष्टु । तुर्वशेषु । यत् ।
 वृक्षुषु । अनुषु । पूरुषु । स्थः । अतः । परिं । वृषणौ । आ । हि । यातं । अथ । सोमस्य ।
 पिबतं । सुतस्य ॥ ८ ॥ यत् । इन्द्राग्नी इति । अवमस्यां । पृथिव्यां । मध्यमस्यां ।
 परमस्यां । उत । स्थः । अतः । परिं । वृषणौ । आ । हि । यातं । अथ ।
 सोमस्य । पिबतं । सुतस्य ॥ ९ ॥ यत् । इन्द्राग्नी इति । परमस्यां । पृथिव्यां ।
 मध्यमस्यां । अवमस्यां । उत । स्थः । अतः । परिं । वृषणौ । आ । हि । यातं ।
 अथ । सोमस्य । पिबतं । सुतस्य ॥ १० ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २७, २८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अङ्क० १६ सू० १०९

यदिन्द्राग्नी दिवि ष्ठां यत्पृथिव्यां यत्पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु ।

अतः परिं वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिवतं सुतस्य ॥ ११ ॥

यदिन्द्राग्नी उदिता सूर्यस्य मध्ये दिवः स्वधया मादयेथे ।

अतः परिं वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिवतं सुतस्य ॥ १२ ॥

एवेन्द्राग्नी पपिवांसां सुतरय विश्वास्मभ्यं सं जयतं धनानि ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ १३ ॥ २७ ॥

॥ १०९ ॥ ऋषिः—आदित्यसः कुत्स । देवता—इन्द्राग्नी । छन्दः—जगती त्रिष्टुप् ॥

॥ १०९ ॥ वि ह्यख्यं मनसा वस्यं दृच्छन्निन्द्राग्नी ज्ञास उत वां सजातान् ।

नान्या युवत्प्रमतिररित मख्यं स वां धियं वाजयन्तीमतक्षम् ॥ १ ॥

अश्रवं हि भूरिदावत्तरा वां विजामातुरुत वां घा स्यालात् ।

अथा सोमस्य प्रयंती युवभ्यामिन्द्राग्नी स्तोमं जनयामि नव्यम् ॥ २ ॥

यत् । इन्द्राग्नी इति । दिवि । स्थः । यत् । पृथिव्यां । यत् । पर्वतेषु । ओषधीषु ।

अप्सुः । अतः । परिं । वृषणो । आ । हि । यातं । अथ । सोमस्य । पिवतं ।

सुतस्य ॥ ११ ॥ यत् । इन्द्राग्नी इति । उदिता । सूर्यस्य । मध्ये । दिवः । स्वधया ।

मादयेथे इति । अतः । परिं । वृषणो । आ । हि । यातं । अथ । सोमस्य ।

पिवतं । सुतस्य ॥ १२ ॥ एव । इन्द्राग्नी इति । पपिवांसां । सुतस्य । विश्वा ।

अस्मभ्यं । सं । जयतं । धनानि । तन् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहन्तां । अदितिः ।

सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ १३ ॥ २७ ॥

वि । हि । अख्यं । मनसा । वस्यं । दृच्छन् । इन्द्राग्नी इति । ज्ञासः । उत ।

वा । सजातान् । न । अन्या । युवत् । प्रमतिः । अस्ति । मख्यं । सः । वां ।

धियं । वाजयन्तीं । अतक्षं ॥ १ ॥ अश्रवं । हि । भूरिदावत्तरा । वां । विजामातुः ।

उत । वा । घा । स्यालात् । अथ । सोमस्य । प्रयंती । युवभ्यां ।

इन्द्राग्नी इति । स्तोमं । जनयामि । नव्यं ॥ २ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० २८, २९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० १०९

मा छेद्म रश्मीरिति नाधमानाः पितृणां शक्तीरनुयच्छमानाः ।
 इन्द्राग्निभ्यां कं वृषणो मदन्ति ता ह्यद्रीं धिषणाया उपस्थे ॥ ३ ॥
 युवाभ्यां देवी धिषणा मदायेन्द्राग्नी सोमं हुशती सुनोति ।
 तावश्विना भद्रहस्ता सुपाणी आ धावतं मधुना पृक्तमप्सु ॥ ४ ॥
 युवामिन्द्राग्नी वसुनो विभागे तवस्तमा शुश्रव वृत्रहत्ये ।
 तावासया बर्हिषि यज्ञे अस्मिन् चर्दणी मादयेथां सुतस्य ॥ ५ ॥ २८ ॥
 प्र चर्षणिभ्यः पृतनाह्वेषु प्र पृथिव्या रिचिथे दिवश्च ।
 प्र सिन्धुभ्यः प्र गिरिभ्यो महिषा इन्द्राग्नी विश्वा भुवनात्यन्या ॥ ६ ॥
 आ भरतं शिदतं वज्रवाह अस्मां इन्द्राग्नी अवतं शचीभिः ।
 इमे नु ते रश्मयः रश्मय देभिः सपितृव पितरो न आसन् ॥ ७ ॥

मा । छेद्म । रश्मीन् । इति । नाधमानाः । पितृणां । शक्तीः । अनुयच्छमानाः ।
 इन्द्राग्निभ्यां । कं । वृषणः । मदन्ति । ता । हि । अद्री इति । धिषणायाः ।
 उपस्थे ॥ ३ ॥ युवाभ्यां । देवी । धिषणा । मदाय । इन्द्राग्नी इति । सोमं ।
 हुशती । सुनोति । तौ । अश्विना । भद्रहस्ता । सुपाणी इति सुपाणी । आ ।
 धावतं । मधुना । पृक्तं । अप्सु ॥ ४ ॥ युवां । इन्द्राग्नी इति । वसुनोः । विभागे ।
 तवःस्तमा । शुश्रव । वृत्रहत्ये । तौ । आसत्ये । बर्हिषि । यज्ञे । अस्मिन् । प्र ।
 चर्षणी इति । मादयेथां । सुतस्य ॥ ५ ॥ २८ ॥ प्र । चर्षणिभ्यः । पृतनाह्वेषु ।
 प्र । पृथिव्याः । रिचिथे इति । दिवः । च । प्र । सिन्धुभ्यः । प्र । गिरिभ्यः ।
 महिषा । प्र । इन्द्राग्नी इति । विश्वा । भुवना । अति । अन्या ॥ ६ ॥ आ ।
 भरतं । शिदतं । वज्रवाह इति वज्रवाह । अस्मान् । इन्द्राग्नी इति । अवतं । शचीभिः ।
 इमे । नु । ते । रश्मयः । रश्मय । देभिः । सपितृव । पितरोः । न । आसन् ॥ ७ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० २९, ३०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० ११०

पुरंदरा शिक्षतं वज्रहस्तास्माँ इन्द्राग्नी अवतं भरेषु ।

मन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत ग्यौः ॥ ८ ॥ २९ ॥

॥ ११० ॥ ऋषि-आत्रिरसः कुत्स । देवता-ऋभव । छन्द - जगत्य , त्रिष्टुभ् ।

॥ ११० ॥ ततं मे अपस्तदुं तायते पुनः स्वादिष्टा धीतिरुचथाय शस्यते ।

अयं समुद्र इह विश्वदेव्यः स्वाहाकृतस्य समुं तृणुत ऋभवः ॥ १ ॥

आभोगयं प्र यदिच्छन्त ऐतनापाकाः प्राञ्चो मम के चिदापयः ।

सौधन्वनासश्चरितर्यं भूमनागच्छत सवितुदाशुषो गृहम् ॥ २ ॥

तत्सविता बोऽमृतत्वमासुबदगोद्यं यच्छ्रवयन्त ऐतन ।

त्यं चिन्मसमसुरस्य भक्षणमेकं सन्तमकृणुत चतुर्वयम् ॥ ३ ॥

विष्टी शमी तरणित्वेन वाघतो मतीसः सन्तो अमृतत्वमानशुः ।

सौधन्वना ऋभवः सूरचक्षसः संवत्सरे समपृच्यन्त धीतिभिः ॥ ४ ॥

पुरंदरा । शिक्षतं । वज्रहस्ता । अस्मान् । इन्द्राग्नी इति । अवतं । भरेषु । तत् ।

नः । मित्रः । वरुणः । मामहन्ता । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत ।

ग्यौः ॥ ८ ॥ २९ ॥

ततं । मे । अपः । तत् । ऊं इति । तायते । पुनरिति । स्वादिष्टा ।

धीतिः । उचथाय । शस्यते । अयं । समुद्रः । इह । विश्वदेव्यः । स्वाहाकृतस्य ।

सं । ऊं इति । तृणुत । ऋभवः ॥ १ ॥ आभोगयं । प्र । यत् । इच्छन्तः ।

ऐतन । अपाकाः । प्राञ्चः । मम । के । चित् । आपयः । सौधन्वनासः ।

चित्स्यं । भूमना । अगच्छत । सवितुः । दाशुषः । गृहं ॥ २ ॥ तत् । सविता ।

वः । अणुतत्त्वं । आ । अमुवन् । अगोद्यं । यत् । श्रवयन्तः । ऐतन । त्यं ।

चिन् । चमसं । असुरस्य । भक्षणं । एकं । संतं । अकृणुत । चतुर्वयम् ॥ ३ ॥

विष्टी । शमी । तरणित्वेन । वाघतः । मतीसः । संतः । अमृतत्त्वं । आनशुः ।

सौधन्वनाः । ऋभवः । सूरचक्षसः । संवत्सरे । सं । अपृच्यन्त । धीतिभिः ॥ ४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० ३०, ३१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अर्चु० १६ सू० ११०

क्षेत्रमिव वि मसुस्तेर्जनेनैकं पात्रमृभवो जेहमानम् ।
उपस्तुता उपमं नार्धमाना अमर्त्येषु श्रवं इच्छमानाः ॥ ५ ॥ ३० ॥
आ मनीषामन्तरिक्षस्य नृभ्यः सुचेव घृतं जुह्वाम विद्वना ।
तरणित्वा ये पितुरस्य सश्चिर ऋभवो वाजमरुहन्दिवो रजः ॥ ६ ॥
ऋभुर्न इन्द्रः शर्वसा नवीयानृभुर्वाजेभिर्वसुभिर्वसुर्ददिः ।
युष्माकं देवा अवसाहनि प्रियेभ्यो तिष्ठेम पृत्सुतीरसुन्वताम् ॥ ७ ॥
निश्चर्मण ऋभवो गार्मपिशतं सं वत्सेनासृजता मातरं पुनः ।
सौधन्वनासः स्वपस्यया नरो जित्री युवाना पितराकृणोतन ॥ ८ ॥
वाजेभिर्नो वाजसातावविद्वृभुमौ इन्द्र चित्रमा दीपं राधः ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ९ ॥ ३१ ॥

क्षेत्रं इव । वि । मसुः । तेजनेन । एकं । पात्रं । ऋभवः । जेहमानं । उपस्तुताः ।
उपसं । नार्धमानाः । अमर्त्येषु । श्रवं । इच्छमानाः ॥ ५ ॥ ३० ॥ आ ।
मनीषां । अन्तरिक्षस्य । नृभ्यः । सुचा इव । घृतं । जुह्वाम । विद्वना । तरणित्वा ।
ये । पितुः । अस्य । सश्चिरे । ऋभवः । वाजं । अरुहन् । दिवः । रजः ॥ ६ ॥
ऋभुः । नः । इन्द्रः । शर्वसा । नवीयान् । ऋभुः । वाजेभिः । वसुभ्यः । वसुः ।
ददिः । युष्माकं । देवाः । अवसा । अहनि । प्रिये । अभि । तिष्ठेम । पृत्सुताः ।
असुन्वतां ॥ ७ ॥ निः । चर्मणः । ऋभवः । गां । अपिशतं । सं । वत्सेन ।
असृजत । मातरं । पुनरिति । सौधन्वनासः । सुपस्यया । नरः । जित्री इति ।
युवाना । पितरां । अकृणोतन ॥ ८ ॥ वाजेभिः । नः । वाजसातौ । अविद्वि ।
ऋभुमान् । इन्द्र । चित्रं । आ । दीपं । राधः । तत् । नः । मित्र । वरुणः ।
ममहन्तां । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ९ ॥ ३० ॥

गृ० १ अध्या० ७ व० ३२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० १११

१११ ॥ ऋषिः-कुत्स । देवता-ऋभवः । छन्दः-जगती त्रिष्टुप् ॥

॥ १११ ॥ तक्षत्रथं सुवृत्तं विद्वानापसस्तक्षन्हरीं इन्द्रवाहा वृषण्वसू ।
तक्षन्पितृभ्यामृभवो युवद्वयस्तक्षन्वत्साय मातरं सचाभुवं ॥ १ ॥
आ नो यज्ञाय तक्षत ऋभुमद्वयः क्रत्वे दक्षाय सुप्रजावतीमिषम् ।
यथा क्षयाम सर्ववीरया विशा तन्नः शर्धीय धासथा स्विन्द्रियम् ॥ २ ॥
आ तक्षत सानिमरमभ्यमृभवः सातिं रथाय सातिमवैते नरः ।
सातिं नो जैत्रीं सं महेत विश्वहा जामिमजामिं पृतनामु मक्षणिम् ॥ ३ ॥
ऋभुक्षणमिन्द्रमा हुव ऊतयं ऋभून्वाजान्मरुतः सोमपीतये ।
उभा मित्रावरुणा नूनमश्विना ते नो हिन्वन्तु सातये धिये जिषे ॥ ४ ॥
ऋभुभराय सं शिशातु सातिं समर्यजिद्वजो अस्माँ अविष्टु ।
तन्नो मित्रा वरुणो मामहन्तामदिनिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ५ ॥ ३२ ॥

तक्षन् । रथं । सुवृत्तं । विद्वानाऽपसः । तक्षन् । हरी इति । इन्द्रवाहा । वृषण्वसू इति
वृषण्वसू । तक्षन् । पितृभ्यां । ऋभवः । युवत् । वयः । तक्षन् । वत्साय । मातरं ।
सचाऽभुवं ॥ १ ॥ आ । नः । यज्ञाय । तक्षत । ऋभुमत् । वयः । क्रत्वे । दक्षाय ।
सुप्रजावती । इषं । यथा । क्षयाम । सर्ववीरया । विशा । तत् । नः । शर्धीय ।
धासथा । सु । इन्द्रियं ॥ २ ॥ आ । तक्षत । सातिं । अस्मभ्यं । ऋभवः । सातिं ।
रथाय । सातिं । अवैते । नरः । सातिं । नः । जैत्री । सं । महेत । विश्वहा ।
जामिं । अजामिं । पृतनामु । मक्षणिं ॥ ३ ॥ ऋभुक्षणं । इन्द्रं । आ । हुवे । ऊतये ।
ऋभून् । वाजान् । मरुतः । सोमपीतये । उभा । मित्रावरुणा । नूनं । अश्विना ।
ते । नः । हिन्वन्तु । सातये । धिये । जिषे ॥ ४ ॥ ऋभुः । भराय । सं । शिशातु ।
सातिं । समर्यजिन् । वजः । अस्मान् । अविष्टु । तत् । नः । मित्रः । वरुणः ।
ममहन्तां । अदिनिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ५ ॥ ३२ ॥

॥ ११२ ॥ ऋषिः— कुत्स । देवता—द्यावा पृथिवी, अग्नि, अश्वी । छन्दः जगती त्रिष्टुप् ॥

॥ ११२ ॥ ई॒ळे द्यावा॑पृथि॒वी पूर्व॑चित्तयेऽग्निं ध॒र्मं सु॒रुचं॑ या॒मन्निष्ट॑ये ।

याभि॒र्भरे॑ का॒रमं॑शा॒य जिन्व॑न्थस्ताभि॒रुषु॒ ऊ॒तिभि॑रश्वि॒ना ग॑तम् ॥ १ ॥

यु॒वोर्दाना॑य सु॒भरा॑ अ॒सश्च॑तो रथ॒मा त॑स्थुर्वच॒सं न॒ मन्त॑वे ।

याभि॒र्धियोऽव॑थः क॒र्मन्निष्ट॑ये ताभि॒रुषु॒ ऊ॒तिभि॑रश्वि॒ना ग॑तम् ॥ २ ॥

यु॒वं तासां॑ दि॒व्यस्य॑ प्र॒शास॑ने वि॒शां क्ष॑यथो अ॒मृत॑स्य म॒ज्मना॑ ।

याभि॒र्धेनु॑म॒स्वंपि॒न्वथो॑ नरा॒ ताभि॒रुषु॒ ऊ॒तिभि॑रश्वि॒ना ग॑तम् ॥ ३ ॥

याभिः॑ परि॒ज्मा त॑न॒यस्य॑ म॒ज्मना॑ द्वि॒ष्माता॑ तृ॒षु त॒रणि॑र्विभूष॒ति ।

याभि॒न्निम॑न्तुरभ॒वद्वि॒क्ष॒णर॑ताभि॒रुषु॒ ऊ॒तिभि॑रश्वि॒ना ग॑तम् ॥ ४ ॥

याभी॑ रेभं निवृ॒तं सि॒तम॒द्भ्य उ॒द्वन्द॑न॒मरे॑यन् स्त॒र्हद॑रो ।

याभिः॑ क॒ण्वं प्र॑ सिषा॒सन्त॑माव॒तं ताभि॒रुषु॒ ऊ॒तिभि॑रश्वि॒ना ग॑तम् ॥ ५ ॥ ३३ ॥

ई॒ळे । द्यावा॑पृथि॒वी इति । पूर्व॑चित्तये । अ॒ग्निं । ध॒र्मं । सु॒रुचं॑ । या॒मन् । इष्ट॑ये ।

याभिः॑ । भरे॑ । का॒रं । अंशा॑य । जिन्व॑न्थः । ताभिः॑ । ऊं॒ इति । सु॒ । ऊ॒तिऽभिः॑ ।

अ॒श्विना॒ । आ । ग॑तं ॥ १ ॥ यु॒वोः । दाना॑य । सु॒भराः॑ । अ॒सश्च॑तः । रथं॑ ।

आ । त॒स्थुः । व॒च॒सं । न । ग॑त॒वे । याभिः॑ । धि॒यः । अव॑थः । क॒र्मन् । इष्ट॑ये । ताभिः॑ ।

ऊं॒ इति । सु॒ । ऊ॒तिऽभिः॑ । अ॒श्विना॒ । आ । ग॑तं ॥ २ ॥ यु॒वं । तासां॑ । दि॒व्यस्य॑ ।

प्र॒शास॑ने । वि॒शां । क्ष॑यथः । अ॒मृत॑स्य । म॒ज्मना॑ । याभिः॑ । धे॒नुं । अ॒स्वं । पि॒न्वथः॑ ।

नरा॑ । ताभिः॑ । ऊं॒ इति । सु॒ । ऊ॒तिऽभिः॑ । अ॒श्विना॒ । आ । ग॑तं ॥ ३ ॥ याभिः॑ ।

प॒रि॒ज्मा । त॑न॒यस्य॑ । म॒ज्मना॑ । द्वि॒ष्माता॑ । तृ॒षु । त॒रणिः॑ । वि॒भूष॑ति । याभिः॑ ।

त्रि॒सं॒तुः । अ॒भव॑न् । वि॒क्ष॒णः । ताभिः॑ । ऊं॒ इति । सु॒ । ऊ॒तिऽभिः॑ । अ॒श्विना॒ ।

आ । ग॑तं ॥ ४ ॥ याभिः॑ । रे॒भं । निवृ॒तं । सि॒तां । अ॒त॒भ्यः । उ॒त् । व॑द॒नं ।

ऐ॒र॑यन् । स्त॒र्हः । द॒रो । याभिः॑ । क॒ण्वं । प्रः । सि॒मा॑म॒तं । आ॒व॑तं । ताभिः॑ । ऊं॒ इति ।

सु॒ । ऊ॒तिऽभिः॑ । अ॒श्विना॒ । आ । ग॑तं ॥ ५ ॥ ३३ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० ३४] क्रमेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० ११२

याभिरन्तर्कं जसमानमारणे भुज्युं याभिरव्यधिभिर्जिजिन्वथुः ।

याभिः कर्कन्धुं वर्यं च जिन्वथस्ताभिरु पु उत्तिभिरश्विना गतम् ॥ ६ ॥

याभिः शुचन्ति धनसां सुषंसदं तसं घर्ममोम्याध्वन्तमत्रये ।

याभिः पृश्निगुं पुरुकुत्समावतं ताभिरु पु उत्तिभिरश्विना गतम् ॥ ७ ॥

याभिः शर्चीभिर्वृषणा परावृजं प्रान्धं श्रोणं चक्ष्म एतवे कृथः ।

याभिर्वर्तिकां ग्रसिताममुञ्चतं ताभिरु पु उत्तिभिरश्विना गतम् ॥ ८ ॥

याभिः सिन्धुं मधुमन्तमसंश्चतं वसिष्ठं याभिरजरावजिन्वतम् ।

याभिः कुत्सं श्रुतयं नर्यमावतं ताभिरु पु उत्तिभिरश्विना गतम् ॥ ९ ॥

याभिर्विद्वपलां धनमथर्व्यं सहस्रमीदृक् आजवाजिन्वतम् ।

याभिर्वशमद्व्यं प्रेणिमावतं ताभिरु पु उत्तिभिरश्विना गतम् ॥ १० ॥ ३४ ॥

याभिः । अन्तर्कम् । जसमानम् । आऽअरणे । भुज्युम् । याभिः । अव्यधिऽभिः ।

जिजिन्वथुः । याभिः । कर्कन्धुम् । वर्यम् । च । जिन्वथः । ताभिः । ऊम् इति ।

सु । उत्तिऽभिः । अश्विना । आ । गतम् ॥ ६ ॥ याभिः । शुचन्तिम् । धनऽसाम् ।

सुऽसंसदम् । तप्तम् । घर्मम् । ओम्याऽध्वन्तम् । अत्रये । याभिः । पृश्निऽगुम् ।

पुरुऽकुत्सम् । आवतम् । ताभिः । ऊम् इति । सु । उत्तिऽभिः । अश्विना । आ ।

गतम् ॥ ७ ॥ याभिः । शर्चीभिः । वृषणा । पराऽवृजम् । प्र । अन्यम् । श्रोणम् ।

चक्ष्मे । एतवे । कृथः । याभिः । वर्तिकां । ग्रसिताम् । अमुञ्चतम् । ताभिः ।

ऊम् इति । सु । उत्तिऽभिः । अश्विना । आ । गतम् ॥ ८ ॥ याभिः । सिन्धुम् ।

मधुमन्तम् । असंश्चतम् । वसिष्ठम् । याभिः । अजरा । अजिन्वतम् । याभिः ।

कुत्सम् । श्रुतयम् । नर्यम् । आवतम् । ताभिः । ऊम् इति । सु । उत्तिऽभिः ।

अश्विना । आ । गतम् ॥ ९ ॥ याभिः । विद्वपलाम् । धनऽसाम् । अथर्व्यम् ।

सहस्रमीदृक् । आजौ । अजिन्वतम् । याभिः । वशम् । अद्व्यम् । प्रेणिम् । आवतम् ।

ताभिः । ऊम् इति । सु । उत्तिऽभिः । अश्विना । आ । गतम् ॥ १० ॥ ३४ ॥

महो० १ अध्या० ७ व० ३५] ऋग्वेदः । मण्ड० १ अनु० १६ सू० ११२

याभिः सुदानू औशिजाय वणिजे दीर्घश्रवसे मधु कोशो अक्षरत् ।
 कक्षीवन्तं स्तोतारं याभिरावतं ताभिरु षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ११ ॥
 याभी रसां क्षोदंसोदः पिपिन्वथुरनश्वं याभी रथमावतं जिषे ।
 याभिस्त्रिशोकं उस्त्रिया उदाजतं ताभिरु षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १२ ॥
 याभिः सूर्यं परियाथः परावति मन्धातारं क्षेत्रपत्येष्वावतम् ।
 याभिर्विप्रं प्र भरद्वाजमावतं ताभिरु षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १३ ॥
 याभिर्महामतिधिग्वं कंशोजुवं दिवोदासं शम्बरहृत्य आवतम् ।
 याभिः पूभिद्ये त्रसदस्युमावतं ताभिरु षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १४ ॥
 याभिर्वन्नं विपिपानमुपस्तुतं कलिं याभिर्वित्तजानिं दुवस्यथः ।
 याभिर्व्यश्वमुत पृथिमावतं ताभिरु षु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १५ ॥ ३५ ॥

याभिः । सुदानू इति सुदानू । औशिजाय । वणिजे । दीर्घश्रवसे । मधु । कोशः ।
 अक्षरत् । कक्षीवन्तम् । स्तोतारम् । याभिः । आवतम् । ताभिः । ऊम् इति । सु ।
 ऊतिभिः । अश्विना । आ गतम् ॥ ११ ॥ याभिः । रसाम् । क्षोदंसा । उदः ।
 पिपिन्वथुः । अनश्वम् । याभिः । रथम् । आवतम् । जिषे । याभिः । त्रिशोकः ।
 उस्त्रियाः । उत्सृजत । ताभिः । ऊम् इति । सु । ऊतिभिः । अश्विना । आ ।
 गतम् ॥ १२ ॥ याभिः । सूर्यम् । परियाथः । परावति । मन्धातारम् । क्षेत्रपत्येषु ।
 आवतम् । याभिः । विप्रम् । प्र । भरद्वाजम् । आवतम् । ताभिः । ऊम् इति । सु ।
 ऊतिभिः । अश्विना । आ । गतम् ॥ १३ ॥ याभिः । महाम् । अतिधिग्वम् ।
 कंशः । जुवम् । दिवः । दासम् । शम्बरहृत्ये । आवतम् । याभिः । पूभिद्ये । त्रसद-
 स्युम् । आवतं । ताभिः । ऊम् इति । सु । ऊतिभिः । अश्विना । आ । गतम् ॥ १४ ॥
 याभिः । वन्नम् । विपिपानं । उपस्तुतं । कलिं । याभिः । वित्तजानिं । दुवस्यथः ।
 याभिः । वित्तं । उत् । पृथिं । आवतं । ताभिः । ऊम् इति । सु । ऊतिभिः ।
 अश्विना । आ । गतं ॥ १५ ॥ ३५ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० ३६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० ११२

याभिर्नरा शयवे याभिरत्रये याभिः पुरा मनवे गातुमीषथुः ।
याभिः शारीराजतं स्यूमरश्मये ताभिरूषु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १६ ॥
याभिः पठर्वा जठरस्य मज्मनाग्निर्नादीदक्षित इद्धो अज्मन्ना ।
याभिः शयीतमवंधो महाधने ताभिरूषु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १७ ॥
याभिरङ्गिरो मनसा निरण्यथोऽग्रं गच्छथो विवरे गोऽर्णसः ।
याभिर्मनुं शूरमिषा समावतं ताभिरूषु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १८ ॥
याभिः पत्नीर्विमदायं न्यूहथुरा घं वा याभिररुणीरशिक्षतम् ।
याभिः सुदासं ऊहथुः सुदेव्यं ताभिरूषु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १९ ॥
याभिः शन्ताती भवथो ददाशुषे भुज्युं याभिरवंधो याभिरग्निगुम् ।
ओम्यावतीं सुभरांमृतस्तुभं ताभिरूषु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ २० ॥ ३६ ॥

याभिः । नरा । शयवे । याभिः । अत्रये । याभिः । । पुरा । मनवे । गातुं ।
ईषथुः । याभिः । शारीः । आजतं । स्यूमरश्मये । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः
अश्विना । आ । गतं ॥ १६ ॥ याभिः । पठर्वा । जठरस्य । मज्मना । अग्निः । न ।
अदीदेत् । चितः । इद्धः । अज्मन् । आ । याभिः । शयीतं । अवंधः । महाधने ।
ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतं ॥ १७ ॥ याभिः ।
अङ्गिरः । मनसा । निरण्यथः । अग्रं । गच्छथः । विवरे । गोऽर्णसः । याभिः ।
मनुं । शूरं । इषा । संऽआवतं । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना ।
आ । गतं ॥ १८ ॥ याभिः । पत्नीः । विऽमदायं । निऽऊहथुः । आ । घं । वा ।
याभिः । अरुणीः । अशिक्षतं । याभिः । सुदासं । ऊहथुः । सुदेव्यं । ताभिः ।
ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः । अश्विना । आ । गतं ॥ १९ ॥ याभिः । शन्ताती
इति । शन्ताती । भवथः । ददाशुषे । भुज्युं । याभिः । अवंधः । याभिः । अग्नि-
गुम् । ओम्यावतीं । सुभरां । मृतस्तुभं । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिऽभिः ।
अश्विना । आ । गतं ॥ २० ॥ ३६ ॥

याभिः कृशानुमसने दुवस्यथो जवे याभिर्यूनो अर्वन्तमावतम् ।
मधु प्रियं भरथो यत्सरद्भ्यस्ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ २१ ॥
याभिनरं गोपुगुधं नृषाद्ये क्षेत्रस्य साता तनयस्य जिन्वथः ।
याभो रथो अवथो याभिरर्वन्तस्ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ २२ ॥
याभिः कुत्संमार्जुनेयं शतक्रतु प्र तुर्वीति प्र च दभीतिमावतम् ।
याभिर्ध्वसन्ति पुरुषन्तिमावतं ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ २३ ॥
अम्रस्वतीमश्विना वाचंस्मेकृतं नो दद्या वृषणा मनीषाम् ।
अमृत्येऽवसे नि ह्ये वां वृधे च नो भवतं वाजसातौ ॥ २४ ॥
द्युभिर्ऋक्षुभिः परि पातमस्मानरिष्टेभिरश्विना सौभगेभिः ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ २५ ॥ ३७ ॥ ७ ॥

याभिः । कृशानु । असने । दुवस्यथः । जवे । याभिः । यूनः । अर्वन्तं । आवतं ।
मधु । प्रियं । भरथः । यत् । सरद्भ्यः । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिभिः ।
अश्विना । आ । गतं ॥ २१ ॥ याभिः । नरं । गोपुगुधं । नृसह्ये । क्षेत्रस्य ।
साता । तनयस्य । जिन्वथः । याभिः । रथान् । अवथः । याभिः । अर्वन्तः । ताभिः ।
ऊं इति । सु । ऊतिभिः । अश्विना । आ । गतं ॥ २२ ॥ याभिः । कुत्सं । मार्जु-
नेयं । शतक्रतु इति । शतक्रतू । प्र । तुर्वीति । प्र । च । दभीतिं । आवतं । याभिः ।
ध्वसन्ति । पुरुषन्ति । आवतं । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिभिः । अश्विना ।
आ । गतं ॥ २३ ॥ अम्रस्वती । अश्विना । वाचं । अस्मे इति । कृतं । नः । दद्या ।
वृषणा । मनीषाम् । अमृत्ये । अवसे । नि । ह्ये । वां । वृधे । च । नः । भवतं ।
वाजसातौ ॥ २४ ॥ द्युभिः । ऋक्षुभिः । परि । पातं । अस्मान् । अग्निभिः ।
अश्विना । सौभगेभिः । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । महन्ता । अदितिः । सिन्धुः ।
पृथिवी । उत । द्यौः ॥ २५ ॥ ३७ ॥

इति ऋग्वेदके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ ११३ ॥ ऋषि-आहिरस कुम्भ । देवता-उषा । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ ११३ ॥ इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरागाच्चित्रः प्रकेतो अजनिष्ट विश्वा ।

यथा प्रसूता सवितुः सवार्यं एवा रात्र्युपमे योनिर्भरैक् ॥ १ ॥

रुशद्वत्सा रुशती श्वेत्यागादारैर्गु कृष्णा सदनान्यस्याः ।

समानवन्धू अमृते अनूची द्यावा वर्णं चरत आमिनाने ॥ २ ॥

समानो अध्वा स्वस्त्रोरनन्तस्तमन्यान्या चरतो देवशिष्टे ।

न मेथेते न तस्थतुः सुमेके नक्तोषामा समनमा विरूपे ॥ ३ ॥

भास्वती नेत्री सृष्टानामचेति चित्रा वि दुरा न आवः ।

प्राप्या जगद्धुं नो रायो अख्यदृषा अजीगर्भुधनानि विश्वा ॥ ४ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

इदं । श्रेष्ठं । ज्योतिषां । ज्योतिः । आ । अगान् । चित्रः । प्रकेतः ।

अजनिष्ट । विश्वा । यथा । प्रसूता । सवितुः । सवार्यं । एव । रात्रौ । उपमे ।

योनिं । अरैक् ॥ १ ॥ रुशद्वत्सा । रुशती । श्वेत्या । आ । अगात् । अरैक् ।

ऊं इति । कृष्णा । सदनानि । अस्याः । समानवन्धू इति समानवन्धू । अमृते इति ।

अनूची इति । द्यावा । वर्णं । चरतः । आमिनाने इति आमिनाने ॥ २ ॥ समानः ।

अध्वा । स्वस्त्रोः । अनन्तः । तं । अन्याऽन्या । चरतः । देवशिष्टे इति देवशिष्टे ।

न । मेथेते इति । न । तस्थतुः । सुमेके इति सुमेके । नक्तोषामा । रासमनमा ।

विरूपे इति विश्वरूपे ॥ ३ ॥ भास्वती । नेत्री । सृष्टानां । अचेति ।

चित्रा । वि । दुराः । नः । आवरित्यावः । प्रअप्यं । जगत् । वि । ऊं इति । नः ।

रायोः । अख्यत् । उषाः । अजीगः । भुधनानि । विश्वा ॥ ४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १,२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० ११३]

जिह्मदृश्ये चरितवे मघोन्याभोगये हृष्टये राये उत्वं ।

दभ्रं पश्यद्भ्य उर्विया विचक्षे उषा अजीगर्भुवनानि विश्वा ॥ ५ ॥ १ ॥

क्षत्राय त्वं श्रवसे त्वं महीया हृष्टये त्वमर्थमिव त्वमित्यै ।

विसदृशा जीविताभिप्रचक्षे उषा अजीगर्भुवनानि विश्वा ॥ ६ ॥

एषा दिवो दुहिता प्रत्यदर्शि व्युच्छन्ती युवतिः शुक्रवासाः ।

विश्वस्येशाना पार्थिवस्य वस्व उषो अद्येह सुभगे व्युच्छ ॥ ७ ॥

परायतीनामन्वेति पार्थ आयतीनां प्रथमा शश्वतीनाम् ।

व्युच्छन्ती जीवमुदीरयन्त्युषा मृतं कं चन बोधयन्ती ॥ ८ ॥

उषो यदग्निं समिधे चकर्थ वि यदावश्चक्षेसा सूर्यस्य ।

यन्मानुषान्यक्ष्यमाणान् अजीगस्तद्देवेषु चकृषे भद्रमम्रः ॥ ९ ॥

जिह्मदृश्ये । चरितवे । मघोनी । आऽभोगये । हृष्टये । राये । ऊं इति । त्वं । दभ्रं ।

पश्यत्ऽभ्यः । उर्विया । विऽचक्षे । उषाः । अजीगः । भुवनानि । विश्वा ॥ ५ ॥ १ ॥

क्षत्राय । त्वं । श्रवसे । त्वं । महीयै । हृष्टये । त्वं । अर्थम्ऽइव । त्वं । इत्यै । विऽस-

दृशा । जीविता । अभिऽप्रचक्षे । उषाः । अजीगः । भुवनानि । विश्वा ॥ ६ ॥

एषा । दिवः । दुहिता । प्रति । अदर्शि । विऽउच्छन्ती । युवतिः । शुक्रवासाः ।

विश्वस्य । ईशाना । पार्थिवस्य । वस्वः । उषः । अद्य । इह । सुऽभगे । वि । उच्छ ॥ ७ ॥

पराऽयतीना । अन्तु । एति । पार्थः । आऽयतीनां । प्रथमा । शश्वतीनां । विऽउच्छन्ती ।

जीवं । उत्ऽदीरयन्ती । उषाः । मृतं । कं । चन । बोधयन्ती ॥ ८ ॥ उषः । यत् ।

अग्निं । संऽद्धे । चकर्थ । वि । यत् । आवः । चक्षेसा । सूर्यस्य । यत् । मानुषान् ।

यक्ष्यमाणान् । अजीगरिति । तत् । देवेषु । चकृषे । भद्रं । अम्रः ॥ ९ ॥

क्रियात्प्रा यत्समया भवाति या व्युपुर्याश्च नूनं व्युच्छान् ।
 अनु पूर्वीः कृपते वावशाना प्रदीध्याना जोषमन्याभिरेति ॥ १० ॥ २ ॥
 ईयुष्टे ये पूर्वतरामपश्यन्व्युच्छन्तीमुषसं मर्त्यासः ।
 अस्माभिर्न नु प्रतिचक्ष्याभूदो ते यन्ति ये अपरीषु पश्यान् ॥ ११ ॥
 यावयद्वेषा ऋतपा ऋतेजाः सुम्रावरीं सूनृतां ईरयन्ती ।
 सुमङ्गलीर्विभ्रन्ती देववीतिमिहाद्योषः श्रेष्ठतमा व्युच्छ ॥ १२ ॥
 शश्वत्पुरोषा व्युवास देव्यथो अद्येदं व्यावो मघोनीं ।
 अथो व्युच्छादुत्तरां अनु धूनजरामृतां चरति स्वधाभिः ॥ १३ ॥
 व्यज्जिभिर्दिव आतास्वद्यौदपं कृष्णां निर्णिजं देव्यावः ।
 प्रबोभयन्त्यरुणेभिरश्वैरोषा याति सुयुजा रथेन ॥ १४ ॥

क्रियति । आ । यत् । समया । भवाति । याः । विऽऊपुः । याः । च । नूनं । विऽउ-
 च्छान् । अनु । पूर्वीः । कृपते । वावशाना । प्रऽदीध्याना । जोषं । अन्याभिः । एति ॥ १० ॥ २ ॥
 ईयुः । ते । ये । पूर्वतरां । अपश्यन् । विऽउच्छन्तीं । उपसं । मर्त्यासः । अस्माभिः ।
 ऊं इति । नु । प्रतिऽचक्ष्यां । अभूत् । ओ इति । ते । यन्ति । ये । अपरीषु । पश्यान् ॥ ११ ॥
 यावयत्ऽद्वेषाः । ऋतऽपाः । ऋतेऽजाः । सुम्रावरीं । सूनृताः । ईरयन्ती । सुऽमङ्गलीः ।
 विभ्रन्ती । देवऽवीतिं । इह । अद्य । उषः । श्रेष्ठतमा । वि । उच्छ ॥ १२ ॥
 शश्वत् । पुरा । उषाः । वि । उवास । देवी । अथो इति । अद्य । इदं । वि । आवः ।
 मघोनीं । अथो इति । वि । उच्छात् । उत्तरान् । अनु । धून । अजरां । अमृतां ।
 चरति । स्वधाभिः ॥ १३ ॥ वि । अंजिऽभिः । दिवः । आतासु । अद्यौत् । अपं ।
 कृष्णा । निऽनिजं । देवी । आवरित्यावः । प्रऽबोभयन्ती । अरुणेभिः । अश्वैः । आ ।
 उषाः । याति । सुयुजा । रथेन ॥ १४ ॥

आवहन्ती पोष्या वार्याणि चित्रं केतुं कृणुते चेक्षिताना ।
 ईयुषीणामुपमा शश्वतीनां विभातीनां प्रथमोषा व्यश्वेत् ॥ १५ ॥ ३ ॥
 उदीर्ध्वं जीवो असुर्न आगादप प्रागात्तम आ ज्योतिरेति ।
 आरैक्पन्थां यातवे सूर्यागन्म यत्र प्रतिरन्त आयुः ॥ १६ ॥
 स्यूमना वाच उदित्यति वह्निः स्तवानो रेभ उपसो विभातीः ।
 अद्या तदुच्छ गृणते मघोन्यस्मे आयुर्नि दिदीहि प्रजावत् ॥ १७ ॥
 या गोमतीरुषसः सर्ववीरा व्युच्छन्ति दाशुषे मर्त्याय ।
 वायोरिव सूनृतानामुदके ता अश्वदा अश्वत्सोमसुत्वा ॥ १८ ॥
 माता देवानामदिनेरनीकं यज्ञस्य केतुर्वृहती विभाहि ।
 प्रशस्तिः कृद्ब्रह्मणे नो व्युच्छा नो जनं जनय विश्वचारे ॥ १९ ॥

आवहन्ती । पोष्या । वार्याणि । चित्रं । केतुं । कृणुते । चेक्षिताना । ईयुषीणां ।
 उपमा । शश्वतीना । विभातीना । प्रथमा । उषाः । वि । अश्वेत् ॥ १५ ॥ ३ ॥
 उत् । ईर्ध्वं । जीवः । असुः । नः । आ । अगात् । अप । प्र । अगात् । तमः । आ ।
 ज्योतिः । एति । अरैक् । पन्थां । यातवे । सूर्याय । अगन्म । यत्र । प्रतिरन्ते ।
 आयुः ॥ १६ ॥ स्यूमना । वाचः । उत् । इत्यति । वह्निः । स्तवानः । रेभः । उपसः ।
 विभातीः । अद्य । तत् । उच्छ । गृणते । मघोनि । अस्मे इति । आयुः । नि ।
 दिदीहि । प्रजावत् ॥ १७ ॥ याः । गोमतीः । उपसः । सर्ववीराः । विउच्छन्ति ।
 दाशुषे । मर्त्याय । वायोऽश्व । सूनृताना । उत्सुके । ताः । अश्वदाः । अश्वत् ।
 सोमसुत्वा ॥ १८ ॥ माता । देवानां । अदितेः । अनीकं । यज्ञस्य । केतुः । वृहती ।
 वि । भाहि । प्रशस्तिः कृत् । ब्रह्मणे । नः । वि । उच्छ । आ । नः । जनं । जनय ।
 विश्वचारे ॥ १९ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० ४,५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० ११४

यच्चित्रमग्रं उपसो वहन्तीजानायं शशमानायं भद्रम् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ २० ॥ ४ ॥

॥ ११४ ॥ ऋषिः-आजिरस कुन्स । देवता-रुद्रः । छन्दः-जगती ॥

॥ ११४ ॥ इमा रुद्राय तवसे कृपदिने क्षयङ्गीराय प्र भरामहे मतीः ।

यथा शमसद्विपदे चतुष्पदे विश्वं पुष्टं ग्रामं अस्मिन्ननातुरम् ॥ १ ॥

मृळा नो रुद्रो नो मयस्कृधि क्षयङ्गीराय नमसा विधेम ते ।

यच्छं च योश्च मनुष्येजे पिता तदद्याम तवं रुद्र प्रणीतिषु ॥ २ ॥

अद्याम ते सुमतिं देवयज्यया क्षयङ्गीरस्य तवं रुद्रमीदृः ।

सुमनावन्निष्ठिर्गो अस्माकमा चरारिष्टवीरा जुह्वाम ते हविः ॥ ३ ॥

त्वेपं वयं रुद्रं यज्ञसाधं वंक्तुं कविमवसे नि ह्वयामहे ।

आरे अस्मदैव्यं हेळां अस्यतु सुमतिमिद्वयमस्या वृणीमहे ॥ ४ ॥

यन् । चित्रं । अग्रः । उपसः । वहन्ति । जानायं । शशमानायं । भद्रं । तत् । नः ।

मित्रः । वरुणः । ममहन्तां । मदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ २० ॥ ४ ॥

इमाः । रुद्राय । तवसे । कृपदिने । क्षयङ्गीराय । प्र । भरामहे । मतीः ।

यथा । शं । असन् । द्विपदे । चतुष्पदे । विश्वं । पुष्टं । ग्रामं । अस्मिन् । अनातुरं ॥ १ ॥

मृळा । नः । रुद्र । उत । नः । मयः । कृधि । क्षयङ्गीराय । नमसा । विधेम । ते ।

यन् । शं । च । योः । च । मनुः । आऽयेजे । पिता । तत् । अद्याम । तवं । रुद्र ।

प्रऽनीतिषु ॥ २ ॥ अद्याम । ते । सुमति । देवयज्यया । क्षयङ्गीरस्य । तवं ।

रुद्र । मीदृः । सुमत्यन् । इत् । विशः । अस्माकं । आ । चर । अरिष्टवीराः ।

जुह्वाम । ते हविः ॥ ३ ॥ त्वेपं । वयं । रुद्रं । यज्ञसाधं । वंक्तुं । कविं । अवसे । नि ।

ह्वयामहे । आरे । अस्मत् । दैव्यं । हेळाः । अस्यतु । सुमति । इत् । वयं । अस्य ।

आ । वृणीमहे ॥ ४ ॥

दिवो वराहमरुषं कपर्दिनं त्वेषं रूपं नमसा नि वह्यामहे ।
हस्ते बिभ्रद्भेषजा वार्याणि शर्म वर्म छर्दिरस्मभ्यं यंसत् ॥ ५ ॥ ५ ॥
इदं पित्रे मरुतामुच्यते वचः स्वादोः स्वादीयो रुद्राय वर्धनम् ।
रास्वा च नो अमृत मर्तभोजनं त्मनें तोकाय तनयाय मृळ ॥ ६ ॥
मा नो महान्तमुत मा नो अर्भकं मा न उक्षन्तमुत मा न उक्षितम् ।
मा नो वधीः पितरं मोत मातरं मा नः प्रियास्तन्वां रुद्र रीरिषः ॥ ७ ॥
मा नस्तोके तनये मा न आयौ मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः ।
वीरान्मा नो रुद्र भामितो वधीर्हविष्मन्तः सदमित्त्वां हवामहे ॥ ८ ॥
उप ते स्तोमान्पशुपा इवाकरं रास्वा पितर्मरुतां सुम्नस्मे ।
भद्रा हि ते सुमतिर्मृळयत्तमाथा वयमव इत्तं वृणीमहे ॥ ९ ॥

दिवः । वराहं । अरुषं । कपर्दिनं । त्वेषं । रूपं । नमसा । नि । वह्यामहे । हस्ते ।
बिभ्रत् । भेषजा । वार्याणि । शर्म । वर्म । छर्दिः । अस्मभ्यं । यंसत् ॥ ५ ॥ ५ ॥
इदं । पित्रे । मरुतां । उच्यते । वचः । स्वादोः । स्वादीयः । रुद्राय । वर्धनं । रास्व ।
च । नः । अमृत । मर्तभोजनं । त्मनें । तोकाय । तनयाय । मृळ ॥ ६ ॥ मा । नः ।
महान्तं । उत । मा । नः । अर्भकं । मा । नः । उक्षन्तं । उत । मा । नः । उक्षितं ।
मा । नः । वधीः । पितरं । मा । उत । मातरं । मा । नः । प्रियाः । तन्वाः । रुद्र ।
रिरिषः ॥ ७ ॥ मा । नः । तोके । तनये । मा । नः । आयौ । मा । नः । गोषु ।
मा । नः । अश्वेषु । रिरिषः । वीरान् । मा । नः । रुद्र । भामितः । वधीः । हविष्मन्तः ।
सदं । इत् । त्वा । हवामहे ॥ ८ ॥ उप । ते । स्तोमान् । पशुपाऽइव । आ । अकरं ।
रास्व । पितः । मरुतां । सुम्नं । अस्मे इति । भद्रा । हि । ते । सुमतिः । मृळयत्तमा ।
अथ । वयं । अवः । इत् । ते । वृणीमहे ॥ ९ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० ६, ७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० ११५

आरे ते गोघ्नमुत पूरुषघ्नं क्षयं दीर सुन्नमस्मे ते अस्तु ।

मृळा च नो अधि च ब्रूहि देवाधा च नः शर्म यच्छ द्विवर्हीः ॥ १० ॥

अवोचाम नमो अस्मा अवस्यवः शृणोतु नो हवँ रुद्रो मरुत्वान् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ ॥ ६ ॥

॥ ११५ ॥ ऋषिः—आङ्गिरस कृत्स्न । देवता—सूर्यः । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ ११५ ॥ चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ।

आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगत्स्तस्थुषश्च ॥ १ ॥

सूर्यो देवीमुपसं रोचमानां मर्यो न योषामभ्येति पश्चात् ।

यत्रा नरो देवयन्तो युगानि वितन्वते प्रति भद्राय भद्रम् ॥ २ ॥

भद्रा अश्वा हरितः सूर्यस्य चित्रा एतग्वा अनुमाद्यासः ।

नमस्यन्तो दिव आ पृष्ठमस्थुः परि द्यावापृथिवी यन्ति सद्यः ॥ ३ ॥

आरे । ते । गोघ्नं । उत । पूरुषघ्नं । क्षयं दीर । सुन्नं । अस्मे इति । ते । अस्तु ।
मृळा । च । नः । अधि । च । ब्रूहि । देव । अर्थ । च । नः । शर्म । यच्छ । द्विवर्हीः
॥ १० ॥ अवोचाम । नमः । अस्मै । अवस्यवः । शृणोतु । नः । हवँ । रुद्रः । मरुत्वान् ।
तत् । नः । मित्रः । वरुणः । मामहन्ताम् । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः
॥ ११ ॥ ६ ॥

चित्रं । देवानां । उत् । अगात् । अनीकं । चक्षुः । मित्रस्य । वरुणस्य । अग्नेः ।
आ । अप्राः । द्यावापृथिवी इति । अन्तरिक्षं । सूर्यः । आत्मा । जगत् । तस्थुषः । च
॥ १ ॥ सूर्यः । देवी । उपसं । रोचमानां । मर्यः । न । योषां । अभि । एति ।
पश्चात् । यत्र । नरः । देवयन्तः । युगानि । वितन्वते । प्रति । भद्राय । भद्रं ॥ २ ॥
भद्राः । अश्वाः । हरितः । सूर्यस्य । चित्राः । एतग्वाः । अनुमाद्यासः । नमस्यन्तः ।
दिवः । आ । पृष्ठं । अस्थुः । परि । द्यावापृथिवी इति । यन्ति । सद्यः ॥ ३ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० ७, ८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११६

तत्सूर्यस्य देवत्वं तन्महिम्नं मध्या कर्तोर्वित्तं सं जभार ।
यदेदयुक्त हरितः सधस्थादाद्रात्री वासस्तनुते सिमस्मै ॥ ४ ॥
तन्मित्रस्य वरुणस्याभिचक्षे सूर्यो रूपं कृणुते योरुपस्थे ।
अनन्तमन्यद्रुशंसस्य पाजः कृष्णमन्यद्हरितः सं भरन्ति ॥ ५ ॥
अद्या देवा उदिता सूर्यस्य निरंहसः पिपृता निरवद्यात् ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामादितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ६ ॥ ७ ॥ १६ ॥

॥ सप्तदशोऽनुवाकः ॥

॥ ११६ ॥ ऋषि-कक्षीवान् । देवता-अश्विनी । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ ११६ ॥ नासत्याभ्यां बर्हिर्निव प्र वृञ्जे स्तोमो ह्यस्यभ्रियेव वातः ।
यावर्भगाय विमदाय जायां सेनाजुवां न्यूहन् रथेन ॥ १ ॥
वीळुपत्नमभिराशुहेमभिर्वा देवानां वा जूतिभिः शाशदाना ।
तद्रासभो नासत्या सहस्रमाजा यमस्य प्रधने जिगाय ॥ २ ॥

तत् । सूर्यस्य । देवत्वं । तत् । महिम्नं । मध्या । कर्तोः । वित्तं । सं । जभार ।
यदा । इत् । अयुक्त । हरितः । सधस्थात् । आत् । रात्री । वासः । तनुते ।
सिमस्मै ॥ ४ ॥ तत् । मित्रस्य । वरुणस्य । अभिचक्षे । सूर्यः । रूपं । कृणुते ।
द्यौः । उपस्थे । अनन्तं । अन्यत् । रुशंसस्य । पाजः । कृष्णं । अन्यत् । हरितः ।
सं । भरन्ति ॥ ५ ॥ अद्य । देवाः । उद्दिता । सूर्यस्य । निः । अंहसः । पिपृता ।
निः । अवद्यात् । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहन्तां । अदितिः । सिन्धुः ।
पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ६ ॥ ७ ॥ १६ ॥

नासत्याभ्यां । बर्हिः । वृञ्जे । स्तोमान् । इयामि । अभ्रियांसव ।
वातः । यौ । अर्भगाय । विमदाय । जायां । सेनाजुवां । निजुहन्तुः । रथेन ॥ १ ॥
वीळुपत्नमभिः । आशुहेमभिः । वा । देवानां । वा । जूतिभिः । शाशदाना । तत् ।
रासभः । नासत्या । सहस्रं । आजा । यमस्य । प्रधने । जिगाय ॥ २ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० ८, ९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११६

तुग्रो ह भुज्युमश्विनोदमेवे रयि न कश्चिन्ममृवाँ अवाहाः ।

तमूहथुनौभिरात्मन्वतीभिरन्तरिक्षप्रुद्धिरपोदकाभिः ॥ ३ ॥

तिस्रः क्षपस्त्रिरहानिब्रजद्भिर्नासत्या भुज्युमूहथुः पतङ्गैः ।

समुद्रस्य धन्वन्नाद्रस्य पारे त्रिभी रथैः शतपद्भिः षळ्दवैः ॥ ४ ॥

अनारम्भणे तदवीरयेथामनास्थाने अग्रभणे समुद्रे ।

यदश्विना ऊहथुर्भुज्युमस्तं शतारित्रां नावमातस्थिवांसम् ॥ ५ ॥ ८ ॥

यमश्विना ददथुः श्वेतमश्वमघाश्वाय शश्वदित्स्वस्ति ।

तद्वां दात्रं महि कीर्तेन्यं भूत्पैदो वाजी सदमिद्धव्यो अर्यः ॥ ६ ॥

युवं नरा स्तुवते पज्रियायं कक्षीवते अरदतं पुरन्धिम् ।

कारोतराच्छफादश्वस्य वृष्णः शतं कुंभाँ असिञ्चतं सुरायाः ॥ ७ ॥

तुग्रः । ह । भुज्युं । अश्विना । उदऽमेवे । रयि । न । कः । चित् । ममृवान् । अव ।

अवाहाः । तं । ऊहथुः । नौभिः । आत्मन्ऽवतीभिः । अन्तरिक्षप्रुद्धिः । अप-

ऽउदकाभिः ॥ ३ ॥ तिस्रः । क्षपः । त्रिः । अहा । अतिब्रजत्ऽभिः । नासत्या ।

भुज्युं । ऊहथुः । पतङ्गैः । समुद्रस्यं । धन्वन् । आद्रस्यं । पारे । त्रिऽभिः । रथैः ।

शतपद्भिः । षट्ऽअश्वैः ॥ ४ ॥ अनारम्भणे । तत् । अवीरयेथां । अनास्थाने ।

अग्रभणे । समुद्रे । यत् । अश्विनौ । ऊहथुः । भुज्युं । अस्तं । शतऽअरित्रां । नाव ।

आ । तस्थिऽवांसं ॥ ५ ॥ ८ ॥ यं । अश्विना । ददथुः । श्वेतं । अश्वं । अघऽअश्वाय ।

शश्वत् । इत् । स्वस्ति । तत् । वां । दात्रं । महि । कीर्तेन्यं । भूत् । पैदः । वाजी ।

सदं । इत् । हव्यः । अर्यः ॥ ६ ॥ युवं । नरा । स्तुवते । पज्रियायं । कक्षीवते ।

अरदतं । पुरंऽधि । कारोतरान् । शफान् । अश्वस्य । वृष्णः । शतं । कुंभान् । असिञ्चतं ।

सुरायाः ॥ ७ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० ९, १०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११६

हि॒मेना॒ग्निं॒ घ्नं॒सम॑वारयेथां॒ पितु॑मती॒मूर्ज॑मस्मा अधत्तं ।
ऋ॒बी॒से॒ अ॒ग्नि॒म॒श्वि॒नाव॑नीत॒मु॒न्न्यथुः॑ सर्व॑गणं स्व॒स्ति ॥ ८ ॥
परा॑वतं ना॒सत्या॒नुदे॒था॒मु॒च्चावु॑धं चक्रथु॒जिह्म॑वारम् ।
क्षर॑न्नापो न पा॒यना॑य रा॒ये सह॑स्रा॒य तृ॒प्यते॑ गो॒तम॑स्य ॥ ९ ॥
जु॒जु॒रुषो॑ नास॒त्योत॑ व॒त्रि प्रा॒मुञ्च॑तं द्रा॒पि॒मिव॑ च्यवा॒नात् ।
प्रा॒ति॒रतं॑ ज॒ह्नि॒तस्या॑यु॒र्द॒स्नादि॑त्पति॒मकृ॑णुतं क॒नीना॑म् ॥ १० ॥ ९ ॥
त॒मो॒ नरा॑ श॒स्यं रा॒ध्यं चा॒भिष्टि॑मन्ना॒सत्या॑ वरू॒थम् ।
यद्वि॒द्वांसा॑ नि॒धि॒मि॒वाप॑गृ॒ह्ण॒मुद्दर्श॑तादू॒पथु॑र्व॒दना॑य ॥ ११ ॥
त॒मो॒ नरा॑ स॒नये॑ दंसं॒ उ॒ग्रमा॑विष्कृ॒णोमि॑ तन्य॒तुर्न वृ॑ष्टिम् ।
द॒ध्यद् ह॒ यन्म॑ध्वा॒थर्व॑णो वा॒मश्व॑स्य शी॒र्ष्णा प्र॑ यदी॒मुवाच॑ ॥ १२ ॥

हि॒मेन॑ । अ॒ग्निं । घ्नं॒सं । अ॒वार॑येथां । पि॒तु॒ऽम॒ती । ऊ॒र्ज । अ॒स्मै । अ॒धत्तं । ऋ॒बी॒से ।
अ॒ग्निं । अ॒श्वि॒ना । अ॒व॒नी॒तं । उ॒त् । नि॒न्य॒थुः । स॒र्व॒ऽग॒णं । स्व॒स्ति ॥ ८ ॥ परा॑ ।
अ॒व॒तं । ना॒स॒त्या । अ॒नु॒दे॒थां । उ॒च्चा॒वु॒धं । च॒क्र॒थुः । जि॒ह्म॒ऽवा॒रं । क्षर॑न् । आपः ।
न । पा॒य॒ना॒य । रा॒ये । सह॑स्रा॒य । तृ॒प्य॒ते । गो॒त॒म॒स्य ॥ ९ ॥ जु॒जु॒रुषः॑ । ना॒स॒त्या ।
उ॒त । व॒त्रि । प्र । अ॒मु॒ञ्च॑तं । द्रा॒पि॒ऽइ॒व । च्य॒वा॒ना॒त् । प्र । अ॒ति॒र॒तं । ज॒ह्नि॒त॒स्य ।
आ॒युः । द॒स्ना । आ॒त् । इ॒त् । पि॒तिं । अ॒कृ॑णुतं । क॒नी॒नां ॥ १० ॥ ९ ॥ तत् । वां ।
न॒रा । श॒स्यं । रा॒ध्यं । च । अ॒भि॒ष्टि॑मन् । ना॒स॒त्या । वरू॒थं । यत् । वि॒द्वांसा॑ ।
नि॒धि॒ऽइ॒व । अ॒प॒ऽगृ॒ह्णं । उ॒त् । दर्श॑तात् । उ॒प॒थुः । व॒द॒ना॒य ॥ ११ ॥ तत् । वां । न॒रा ।
स॒न॒ये । दंसः॑ । उ॒ग्रं । आ॒विः । कृ॒णो॒मि । तन्य॒तुः । न । वृ॑ष्टिं । द॒ध्यद् । ह॒ । यत् ।
म॒धु । आ॒थर्व॑णः । वा । अ॒श्व॒स्य । शी॒र्ष्णा । प्र । यत् । ई॒ । उ॒वाच॑ ॥ १२ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १०, ११] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११६

अजोहवीन्नासत्या करा वां महे यामन्पुरुभुजा पुरन्धिः ।

तं तच्छात्तु रिव वधिमत्या हिरण्यहस्तमश्विनावदत्तम् ॥ १३ ॥

आलो वृकस्य वर्तिकामभीकै युवं नरा नासत्यामुमुक्तम् ।

उतो कविं पुरुभुजा युवं ह कृपमाणमकृणुतं विचक्षे ॥ १४ ॥

चरित्रं हि वेरिवाच्छेदि पर्णमाजा खेलस्य परितक्म्यायाम् ।

सद्यो जङ्घामायसीं विस्पलायै धने हिते सतीवे प्रत्यधत्तम् ॥ १५ ॥ १० ॥

शतं मेपान्वृक्ये चक्षदानमृज्जाश्वं तं पितान्धं चकार ।

तस्मा अक्षी नासत्या विचक्ष आधत्तं दस्त्रा भिषजावनर्वन् ॥ १६ ॥

आ वां रथं दुहिता सूर्यस्य कार्ष्मैवातिष्ठदर्वता जयन्ती ।

विश्वे देवा अन्वमन्यन्त हृद्भिः समु श्रिया नासत्या सचेथे ॥ १७ ॥

अजोहवीत् । नासत्या । करा । वां । महे । यामन् । पुरुभुजा । पुरन्धिः । श्रुतं ।

तत् । शात्तुऽश्व । वधिमत्याः । हिरण्यहस्तं । अश्विनौ । अदत्तं ॥ १३ ॥ आलोः ।

वृकस्य । वर्तिका । अभीकै । युवं । नरा । नासत्या । अमुमुक्तं । उतो इति । कविं ।

पुरुभुजा । युवं । ह । कृपमाणं । अकृणुतं । विचक्षे ॥ १४ ॥ चरित्रं । हि । वे-

ऽश्व । अच्छेदि । पर्णं । आजा । खेलस्य । परितक्म्यायां । सद्यः । जङ्घां । आयसीं ।

विस्पलायै । धने । हिते । सतीवे । प्रति । अधत्तं ॥ १५ ॥ १० ॥ शतं । मेपान् ।

वृक्ये । चक्षदानं । ऋज्जऽअश्वं । तं । पिता । अंधं । चकार । तस्मै । अक्षी इति ।

नासत्या । विचक्षे । आ । अधत्तं । दस्त्रा । भिषजौ । अनर्वन् ॥ १६ ॥ आ । वां ।

रथं । दुहिता । सूर्यस्य । कार्ष्मैऽश्व । अतिष्ठत् । अर्वता । जयन्ती । विश्वे । देवाः ।

अनु । अमन्यन्त । हृद्भिः । सं । ऊं इति । श्रिया । नासत्या । सचेथे । इति ॥ १७ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० ११, १२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११६

यदयातं दिवोदासाय वर्तिर्भरद्वाजायाश्विना हयन्ता ।

रेवदुवाह सचनो रथो वां वृषभश्च शिशुमारश्च युक्ता ॥ १८ ॥

रयिं सुक्षत्रं स्वपत्यमायुः सुवीर्यं नासत्या वहन्ता ।

आ जहावीं समनसोप वाजैस्त्रिरहो भागं दधन्तीमयातम् ॥ १९ ॥

परिविष्टं जाहुषं विश्वतः सीं सुगेभिर्नक्तमूहथू रजोभिः ।

विभिन्दुना नासत्या रथेन वि पर्वतां अजरयू अयातम् ॥ २० ॥ ११ ॥

एकस्या वस्तोरावतं रणाय वशमश्विना सनयै सहस्रां ।

निरहतं दुच्छुना इन्द्रवन्ता पृथुश्रवसो वृषणावरातीः ॥ २१ ॥

शरस्यं चिदार्चत्कस्यावतादा नीचादुच्चा चक्रथुः पातवे वाः ।

शयवै चिन्नासत्या शचीभिर्जसुरये स्तर्यै पिप्यथुर्गाम् ॥ २२ ॥

यत् । अयातं । दिवः॒ऽदासाय । वर्तिः । भरद्वाजाय । अश्विना । हयन्ता । रेवत् ।

उवाह । सचनः । रथः । वां । वृषभः । च । शिशुमारः । च । युक्ता ॥ १८ ॥

रयिं । सुक्षत्रं । सुअपत्यम् । आयुः । सुवीर्यं । नामत्या । वहन्ता । आ । जहावीं ।

सअमनसा । उप । वाजैः । त्रिः । अहः । भागं । दधन्तीं । अयातं ॥ १९ ॥

परिविष्टं । जाहुषं । विश्वतः । सीं । सुगेभिः । नक्तं । ऊहथुः । रजः॒ऽभिः । वि॒ऽभि-

न्दुना । नासत्या । रथेन । वि । पर्वतान् । अजरयू इति । अयातं ॥ २० ॥ ११ ॥

एकस्याः । वस्तोः । आवतं । रणाय । वशं । अश्विना । सनयै । सहस्रां । निः ।

अहतं । दुच्छुनाः । इन्द्रवन्ता । पृथुश्रवसः । वृषणो । अरातीः ॥ २१ ॥ शरस्यं ।

चिन् । आर्चत्कस्यं । अवतात् । आ । नीचात् । उच्चा । चक्रथुः । पातवे । वारिनि ।

वा । शयवै । चिन् । नासत्या । शचीभिः । जसुरये । स्तर्यै । पिप्यथुः । गां ॥ २२ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १२, १३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११७

अवस्यते स्तुवते कृष्णिषाय ऋजूयते नासत्या शचीभिः ।
 पशुं न नष्टमिव दर्शनाय विष्णाप्वं ददथुर्विद्वक्काय ॥ २३ ॥
 दश रात्रीरशिवेना नव द्यूनवनद्धं श्रथितमप्स्वन्तः ।
 विष्टुतं रेभमुदनि प्रवृत्तमुन्निन्यथुः सोममिव सुवेण ॥ २४ ॥
 प्र वां दंसांस्यश्विनाववोचमस्य पतिः स्यां सुगवः सुवीरः ।
 उत पश्यन्नश्रुवन्दीर्घमायुरस्तमिवेज्जरिमाणं जगम्याम् ॥ २५ ॥ १२ ॥

॥ ११७ ॥ ऋषिः—कक्षीवान् । देवता—अश्विनौ । छन्द—त्रिष्टुप् ॥

॥ ११७ ॥ मध्वः सोमस्याश्विना मदाय प्रतो होता विवासते वां ।
 बर्हिष्मती रातिर्विश्रिता गिरिषा यातं नासत्याप वाजैः ॥ १ ॥
 यो वामश्विना मनसो जवीयान्नथः स्वश्वो विशं आजिगाति ।
 येन गच्छथः सुकृतो दुरोणं तेन नरा वर्तिरस्मभ्यं यातम् ॥ २ ॥

अवस्यते । स्तुवते । कृष्णिषाय । ऋजूयते । नासत्या । शचीभिः । पशुं । न ।
 नष्टमिव । दर्शनाय । विष्णाप्वं । ददथुः । विश्वकाय ॥ २३ ॥ दश । रात्रीः ।
 अशिवेन । नव । द्यून् । अवन्तद्धं । श्रथितं । अप्सु । अंतरिति । विष्टुतं । रेभं ।
 उदनि । प्रवृत्तं । उत् । निन्यथुः । सोममिव । सुवेण ॥ २४ ॥ प्र । वां । दंसांसि ।
 अश्विनौ । अवोचं । अस्य । पतिः । स्यां । सुगवः । सुवीरः । उत । पश्यन् ।
 अश्रुवन् । दीर्घ । आयुः । अस्तमिव । इत् । जरिमाणं । जगम्यां ॥ २५ ॥ १२ ॥

मध्वः । सोमस्य । अश्विना । मदाय । प्रतः । होता । आ । विवासते । वां ।
 बर्हिष्मती । रातिः । विश्रिता । गीः । इषा । यातं । नासत्या । उप । वाजैः ॥ १ ॥
 यः । वा । अश्विना । मनसः । जवीयान् । रथः । सुअश्वः । विशः । आजिगाति ।
 येन । गच्छथः । सुकृतः । दुरोणं । तेन । नरा । वर्तिः । अस्मभ्यं । यातं ॥ २ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १३, १४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११७

ऋषिं नरावंहसः पाञ्चजन्यमृषीसादत्रि मुञ्चथो गणेन ।

मिनन्ता दस्योरशिवस्य माया अनुपूर्वं वृषणा चोदयन्ता ॥ ३ ॥

अश्वं न गूळहमश्विना दुरेवैर्ऋषिं नरा वृषणा रेभमप्सु ।

सं तं रिणीथो विप्रुतं दंसोभिर्न बां जूर्यन्ति पूर्या कृतानि ॥ ४ ॥

सुषुप्वासं न निऋतेरुपस्थे सूर्यं न दस्ता तमसि क्षियन्तम् ।

शुभे रुक्मं न दर्शतं निखातमुदूपथुरश्विना वन्दनाय ॥ ५ ॥ १३ ॥

तद्बां नरा शंस्यं पज्जियेण कक्षीवता नासत्या परिज्मन् ।

शफादश्वस्य बाजिनो जनाय शतं कुम्भाँ असिञ्चतं मधूनाम् ॥ ६ ॥

युवं नरा स्तुवते कृष्णिषाय विष्णाप्यं ददयुर्विश्वकाय ।

घोषायै चित्पितृषदे दुरोणे पतिं जूर्यन्त्या अश्विनावदत्तं ॥ ७ ॥

ऋषिं । नरो । अंहसः । पाञ्चजन्यं । ऋषीसात् । अत्रिं । मुञ्चथः । गणेन । मिनन्ता ।
दस्योः । अशिवस्य । मायाः । अनुऽपूर्वं । वृषणा । चोदयन्ता ॥ ३ ॥ अश्वं । न ।
गूळहं । अश्विना । दुरेवैः । ऋषिं । नरा । वृषणा । रेभं । अप्सु । सं । तं ।
रिणीथः । विप्रुतं । दंसऽभिः । न । बा । जूर्यन्ति । पूर्या । कृतानि ॥ ४ ॥
सुषुप्वासं । न । निऽऋतेः । उपस्थे । सूर्यं । न । दस्ता । तमसि । क्षियन्तं ।
शुभे । रुक्मं । न । दर्शतं । निखातं । उत् । उपथुः । अश्विना । वन्दनाय ॥ ५ ॥ १३ ॥
तत् । बां । नरा । शंस्यं । पज्जियेण । कक्षीवता । नासत्या । परिज्मन् । शफान् ।
अश्वस्य । बाजिनः । जनाय । शतं । कुम्भान् । असिञ्चतं । मधूनां ॥ ६ ॥ युवं ।
नरा । स्तुवते । कृष्णिषाय । विष्णाप्यं । ददयुः । विश्वकाय । घोषायै । चित् ।
पितृषदे । दुरोणे । पतिं । जूर्यन्त्यै । अश्विनौ । अदत्तं ॥ ७ ॥

अष्ट० १. अध्या० ८ व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११७

युवं श्यावाय रुशतीमदत्तं महः क्षोणस्याश्विना कण्वाय ।

प्रवाच्यं तद्वृषणा कृतं वां यन्नाषिदाय श्रवो अध्यधस्तम् ॥ ८ ॥

पुरु वर्षास्यश्विना दधाना नि पेदवं ऊहथुराशुमश्वम् ।

सहस्रसां वाजिनमप्रतीतमहिहनें श्रवस्यन्तरुन्नम् ॥ ९ ॥

एतानि वां श्रवस्या सुदानू ब्रह्माङ्गूषं सदनं रोदस्योः ।

यद्वां पञ्चासौ श्विना हवन्ते यातमिषा च विदुषे च वाजं ॥ १० ॥ १४ ॥

सूनोर्मानेनाश्विना गृणाना वाजं विप्राय भुरणा रदन्ता ।

अगस्त्ये ब्रह्मणा वावृधाना सं विश्वलीं नासत्यारिणीतम् ॥ ११ ॥

कुह यान्ता सुष्टुति काव्यस्य दिवो नपाता वृषणा शयुञ्जा ।

हिरण्यस्येव कलशं निखातमुदपथुर्दशमे श्विनाहन् ॥ १२ ॥

युवं । श्यावाय । रुशतीं । अदत्तं । महः । क्षोणस्य । अश्विना । कण्वाय । प्रवाच्यं ।

तत् । वृषणा । कृतं । वा । यत् । नासिदाय । श्रवः । अधिऽअधस्तं ॥ ८ ॥ पुरु ।

वर्षासि । अश्विना । दधाना । नि । पेदवं । ऊहथुः । आशुं । अश्वं । सहस्रऽसां ।

वाजिनं । अप्रतिऽइतं । अहिऽहनें । श्रवस्यं । तरुन्नं ॥ ९ ॥ एतानि । वां । श्रवस्यां ।

सुदानू इति सुऽदानू । ब्रह्मं । आङ्गूषं । सदनं । रोदस्योः । यत् । वा । पञ्चासः ।

अश्विना । हवन्ते । यातं । इषा । च । विदुषे । च । वाजं ॥ १० ॥ १४ ॥ सूनोः

मानेनं । अश्विना । गृणाना । वाजं । विप्राय । भुरणा । रदन्ता । अगस्त्ये । ब्रह्मणा ।

वावृधाना । सं । विश्वलीं । नासत्या । अरिणीतं ॥ ११ ॥ कुहं । यान्ता । सुऽस्तुति ।

काव्यस्य । दिवः । नपाता । वृषणा । शयुञ्जा । हिरण्यस्यऽइव । कलशं । निऽखातं ।

चत् । ऊपथुः । दशमे । अश्विना । अहन् ॥ १२ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १५, १६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११७

युवं च्यवानमश्विना जरन्तं पुनर्युवानं चक्रथुः शचीभिः ।

युवो रथं दुहिता सूर्यस्य सह श्रिया नासत्यावृणीत ॥ १३ ॥

युवं तुग्राय पूर्व्येभिरवैः पुनर्मन्यावभवतं युवाना ।

युवं भुज्युमर्णसो निः समुद्राद्विभिस्सहयुर्ऋजेभिरद्वैः ॥ १४ ॥

अजोहवीदश्विना तौग्रयो वां प्रोळ्हः समुद्रमव्यधिर्जगन्वान् ।

निष्ठमुह्यथुः सुयुजा रथेन मनोजवसा वृषणा स्वस्ति ॥ १५ ॥ १५ ॥

अजोहवीदश्विना वर्तिका वामास्तो यत्सीममुच्चतं वृकस्य ।

वि जयुषा ययथुः सान्वद्रेर्जातं विष्वाचो अहतं विषेण ॥ १६ ॥

शतं मेषान्वृक्ये मामहानं तमः प्रणीतमशिवेन पित्रा ।

आक्षी ऋज्राद्वै अश्विनावधत्तं ज्योतिरन्धाय चक्रथुर्विचक्षे ॥ १७ ॥

युवं । च्यवानं । अश्विना । जरन्तं । पुनः । युवानं । चक्रथुः । शचीभिः । युवोः । रथं ।

दुहिता । सूर्यस्य । सह । श्रिया । नासत्या । अवृणीत ॥ १३ ॥ युवं । तुग्राय ।

पूर्व्येभिः । एवैः । पुनः । मन्यौ । अभवतं । युवाना । युवं । भुज्युं । अर्णसः । निः ।

समुद्रात् । विभिः । ऊह्युः । ऋजेभिः । अश्वैः ॥ १४ ॥ अजोहवीत् । अश्विना ।

तौग्रयः । वा । प्रोळ्हः । समुद्रं । अव्यधिः । जगन्वान् । निः । तं । ऊह्युः ।

सुयुजा । रथेन । मनः । जवसा । वृषणा । स्वस्ति ॥ १५ ॥ १५ ॥ अजोहवीत् ।

अश्विना । वर्तिका । वां । आस्तः । यत् । सीं । अमुच्चतं । वृकस्य । वि । जयुषा ।

ययथुः । सानुं । अद्रेः । जातं । विष्वाचः । अहतं । विषेण ॥ १६ ॥ शतं । मेषान् । वृक्ये

ममहानं । तमः । प्रणीतं । अशिवेन । पित्रा । आ । आक्षी इति । ऋज्राद्वै । अश्विनौ ।

अधत्तं । ज्योतिः । अन्धाय । चक्रथुः । विचक्षे ॥ १७ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १६, १७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११७

शुनमन्धाय भरमहयत्सा वृकीरदिवना वृषणा नरेति ।

जारः कनीनं इव चक्षेदान ऋज्राश्वः शनमेकं च मेवान् ॥ १८ ॥

मही वामूतिरदिवना मयोभ्रूत स्नामं धिष्ण्या सं रिणीथः ।

अथां युवामिदहयत्पुरन्धिरागच्छतं सीं वृषणाववाभिः ॥ १९ ॥

अधेनुं दस्त्रा स्तर्यं निषक्तमपिन्वतं शयवे अदिवना गाम् ।

युवं शचीभिर्विमदाय जायां न्यूहथुः पुरुमित्रस्य योषाम् ॥ २० ॥ १६ ॥

यवं वृक्केणादिवना वपन्तेषं दुहन्ता मनुपाय दस्त्रा ।

अभि दस्युं वकुरेणा धर्मन्तोरु ज्योतिश्चक्रथुरायीय ॥ २१ ॥

आथर्वणायदिवना दधीचेऽश्च्यं शिरः प्रत्यैरयतम् ।

स वां मधु प्र वोचदतायन्त्वाष्ट्रं यदस्त्रावपिक्क्ष्यं वाम् ॥ २२ ॥

शुनं । अन्धाय । भरं । अहयत् । सा । वृकाः । अश्विना । वृषणा । नरा । इति ।

जारः । कनीनःऽइव । चक्षदानः । ऋज्राश्वः । शतं । एकं । च । मेवान् ॥ १८ ॥

मही । वां । उतिः । अश्विना । मयःऽभूः । उत । स्नामं । धिष्ण्या । सं । रिणीथः ।

अथ । युवां । इत् । अहयत् । पुरंऽधिः । आ । अगच्छतं । सीं । वृषणां । अवःऽभिः ॥ १९ ॥

अधेनुं । दस्त्रा । स्तर्यं । विऽसक्तां । अपिन्वतं । शयवे । अश्विना । गां । युवं ।

शचीभिः । विऽमदाय । जाया । नि । ऊहथुः । पुरुऽमित्रस्य । योषां ॥ २० ॥ १६ ॥

यवं । वृक्केण । अश्विना । वपन्ता । इषं । दुहन्ता । मनुपाय । दस्त्रा । अभि । दस्युं ।

वकुरेण । धर्मता । उरु । ज्योतिः । चक्रथुः । आयीय ॥ २१ ॥ आथर्वणाय ।

अश्विना । दधीचे । अश्च्यं । शिरः । प्रति । ऐरयतं । सः । वा । मधु । प्र । वोचत् ।

ऋतऽयन् । त्वाष्ट्रं । यन् । दस्त्रां । अपिऽक्क्ष्यं । वा ॥ २२ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११८

यु॒वं धे॒नुं श॒यवे॑ ना॒धि॒ताया॑पि॒न्वत॑म॒श्विना॑ पू॒र्व्याय॑ ।

अमु॑ञ्च॒तं वर्ति॑काम॒हंसो॑ निः प्र॒ति जङ्घां॑ वि॒श्र॒पला॑या अ॒धत्त॑म् ॥ ८ ॥

यु॒वं श्वे॒तं पे॒दव॑ इन्द्र॑जू॒तम॒हि॒ह्नंम॒श्विना॑द॒त्तम॒श्वम् ।

जो॒हूत्रं॑म॒र्यो अ॒भिभू॑ति॒सु॒ग्रं स॒हस्र॑सां वृष॑णं वी॒ड्वृ॒ङ्गं ॥ ९ ॥

ता वा॑ नरा॒ स्व॒वसे॑ सु॒जा॒ता ह॒वाम॑हे अ॒श्विना॑ ना॒ध॒मानाः॑ ।

आ न॒ उप॑ वसु॑म॒ता रथे॑न॒ गिरा॑ जुषा॒णा सु॒वि॒ताय॑ या॒तम् ॥ १० ॥

आ श्ये॒नस्य॑ ज॒वसा॒ नू॒त॒नेना॒स्मे या॑तं ना॒स॒त्या स॒जोषाः॑ ।

ह॒वे हि॑ वा॒म॒श्विना॑ रा॒तह॑व्यः श॒श्वत्त॑मा॒या उप॑सो व्यु॒ष्टौ ॥ ११ ॥ १९ ॥

यु॒वं । धे॒नुं । श॒यवे॑ । ना॒धि॒ताय॑ । अपि॒न्वतं॑ । अ॒श्विना॑ । पू॒र्व्याय॑ । अमु॑ञ्च॒तं । वर्ति॑काम॒हंसः । निः । प्र॒ति । जङ्घां॑ । वि॒श्र॒पला॑याः । अ॒धत्तं॑ ॥ ८ ॥ यु॒वं । श्वे॒तं । पे॒दव॑ ।

इन्द्र॑जू॒तं । अ॒हि॒ह्नं । अ॒श्विना॑ । अ॒दत्तं॑ । अ॒श्वम् । जो॒हूत्रं॑ । अ॒र्यः । अ॒भिभू॑तिः । उ॒ग्रं ।

स॒हस्र॑सां । वृष॑णं । वी॒ड्वृ॒ङ्गं ॥ ९ ॥ ता । वा॑ । नरा॒ । सु॒ । अ॒वसे॑ । सु॒जा॒ता ।

ह॒वाम॑हे । अ॒श्विना॑ । ना॒ध॒मानाः॑ । आ । नः॑ । उप॑ । वसु॑म॒ता । रथे॑न । गिरा॑ ।

जुषा॑णा । सु॒वि॒ताय॑ । या॒तं ॥ १० ॥ आ । श्ये॒नस्य॑ । ज॒वसा॑ । नू॒त॒नेन॑ । अ॒स्मे इति॑ ।

या॒तं । ना॒स॒त्या । स॒जोषाः॑ । ह॒वे । हि॑ । वा॑ । अ॒श्विना॑ । रा॒तह॑व्यः । श॒श्वत्त॑-

मा॒याः । उप॑सः । वि॒सृ॒ष्टौ ॥ ११ ॥ १९ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० २०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११६

॥ ११९ ॥ ऋषिः—कक्षीवान् । देवता—अश्विनौ । छन्दः—जगती ॥

॥११९॥ आ वां रथं पुरुमायं मनाञ्जुवं जीराश्वं यज्ञियं जीवसे हुवे ।

सहस्रकेतुं वनिनं शतद्वंसुं श्रुष्टीवानं वरिवोधामभि प्रयः ॥ १ ॥

ऊर्ध्वा धीतिः प्रत्यस्य प्रयामन्यधायि शस्मन्त्समयन्त आ दिशः ।

स्वदामि घर्मं प्रति यन्त्यूनय आ वांमूर्जानी रथमश्विनारुहत् ॥ २ ॥

सं यन्मिथः पस्पृधानासो अगमन्त शुभे मखा अमिता जायवो रणे ।

युवोरहं प्रवणे चैकिते रथो यदश्विना वहथः सूरिमा वरं ॥ ३ ॥

युवं भुज्युं भुरमाणं विभिर्गतं स्वयुक्तिभिर्निवहन्ता पितृभ्य आ ।

यासिष्टं वर्तिवृषणा विजेन्यदिवोदासाय महि चेति वामवः ॥ ४ ॥

आ । वां । रथं । पुरुमायं । मनःऽजुवं । जीराऽश्वं । यज्ञियं । जीवसे । हुवे । सहस्रऽकेतुं । वनिनं । शतत्सु । श्रुष्टीऽवानं । वरिवऽधा । अभि । प्रयः ॥ १ ॥ ऊर्ध्वा । धीतिः । प्रति । अस्य । प्रयामनि । अथायि । शस्मन् । सं । अयन्ते । आ । दिशः । स्वदामि । घर्मं । प्रति । यन्ति । ऊतयः । आ । वां । ऊर्जानीं । रथं । अश्विना । अरुहत् ॥ २ ॥ सं । यत् । मिथः । पस्पृधानासः । अगमन्त । शुभे । मखाः । अमिताः । जायवः । रणे । युवोः । अहं । प्रवणे । चैकिते । रथः । यत् । अश्विना । वहथः । सूरिः । आ । वरं ॥ ३ ॥ युवं । भुज्युं । भुरमाणं । विभिः । गतं । स्वयुक्तिभिः । निवहन्ता । पितृभ्यः । आ । यासिष्टं । वर्तिः । वृषणा । विजेन्यं । दिवः । दासाय । महि । चेति । वां । अवः ॥ ४ ॥

अष्ट० ? अध्या० ८ व० २०, २१] ऋग्वेदः [मण्ड० ? अनु० ? ७ सू० ११०

यु॒वो॒र॒श्वि॒ना व॒पु॒षे यु॒वा॒यु॒जं रथं॑ वा॒णी॒ येम॒तुर॒स्य श॒र्ध्यम् ।

आ वां पति॒त्वं स॒ख्याथ॑ ज॒ग्मु॒षी योपा॑वृणीत॒ जे॒न्या यु॒वां पती॑ ॥ ५ ॥ २० ॥

यु॒वं रे॒भं परि॑पू॒तेरु॒प्यथो॑ हि॒मेन॑ घ॒र्मे परि॑त॒सम॒त्रये ।

यु॒वं श॒यो॒र॒वसं॑ पि॒प्यथु॒र्गवि॑ प्र दी॒र्घेण॑ व॒न्देन॑स्ता॒र्यायु॑षा ॥ ६ ॥

यु॒वं व॒न्देनं॑ नि॒ऋतं॑ ज॒र॒ण्यया॑ रथं॑ न द॒स्त्रा क॒र॒णा स॒मि॒न्वथः॑ ।

क्षेत्रा॒दा वि॒प्रं ज॒नथो॑ वि॒प॒न्यया॑ प्र वा॒मत्र॑ वि॒धते॑ द॒सना॑ भुवत् ॥ ७ ॥

अग॑च्छ॒तं कृ॒प॒माणं॑ प॒रा॒व॒ति पि॒तुः स्व॒स्य॒ त्यज॑सा नि॒वा॒धित॑म् ।

स्व॒र्वती॑रि॒त उ॒ती॒र्यु॒वो॒र॒हं चि॒त्रा अ॒र्भाके॑ अ॒भ॒व॒न्न॒भि॒ष्टयः॑ ॥ ८ ॥

उ॒त स्या॑ वां म॒धु॒म॒न्म॒क्षि॒कार॒प॒न्मदे॑ सोम॒स्यौ॒शि॒जो हु॑व॒न्यति॑ ।

यु॒वं द॒र्धा॒चो म॒न आ वि॒वा॒म॒थोऽथा॑ शि॒रः प्र॒ति वा॒म॒श्व्यं॑ व॒दत् ॥ ९ ॥

यु॒वोः । अ॒श्वि॒ना । व॒पु॒षे । यु॒वा॒ऽयु॒जं । रथं॑ । वा॒णी॒ इति॑ । ये॒म॒तुः । अ॒स्य । श॒र्ध्यम् ।

आ । वां । पति॒ऽत्वं । स॒ख्याथ॑ । ज॒ग्मु॒षी । योपा॑ । अ॒वृ॒णीत॑ । जे॒न्या । यु॒वां । पती॑

इति॑ ॥ ५ ॥ २० ॥ यु॒वं । रे॒भं । परि॑पू॒तेः । उ॒प्यथः॑ । हि॒मेन॑ । घ॒र्मे । परि॑त॒सं ।

अ॒त्रये॑ । यु॒वं । श॒योः । अ॒व॒सं । पि॒प्यथुः॑ । ग॒वि । प्र । दी॒र्घेण॑ । व॒न्देनः॑ । ता॒रि ।

आ॒यु॒षा ॥ ६ ॥ यु॒वं । व॒न्देनं॑ । निःऽऋ॒तं । ज॒र॒ण्यया॑ । रथं॑ । न । द॒स्त्रा । क॒र॒णा ।

सं । इ॒न्वथः॑ । क्षेत्रा॒न् । आ । वि॒प्रं । ज॒नथः॑ । वि॒प॒न्यया॑ । प्र । वां । अ॒त्र । वि॒धते॑ ।

द॒सना॑ । भुवत् ॥ ७ ॥ अग॑च्छ॒तं । कृ॒प॒माणं॑ । प॒रा॒व॒ति । पि॒तुः । स्व॒स्य॒ । त्यज॑सा ।

नि॒वा॒धितं॑ । स्व॒र्वतीः॑ । इ॒तः । उ॒तीः । यु॒वोः । अ॒हं । चि॒त्राः । अ॒र्भाके॑ । अ॒भ॒व॒न् ।

अ॒भि॒ष्टयः॑ ॥ ८ ॥ उ॒त । स्या॑ । वां । म॒धु॒म॒न् । म॒क्षि॒का । अ॒र॒पत् । म॒दे॑ । सोम॒स्य॒ ।

औ॒शि॒जः । हु॑व॒न्यति॑ । यु॒वं । द॒र्धा॒चः । म॒नः । आ । वि॒वा॒म॒थः॑ । अथ॑ । शि॒रः ।

व॒दति॑ । वां । अ॒श्व्यं॑ । व॒दत् ॥ ९ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० २१, २२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० १२०

युवं पेद्वे पुरुवारमश्विना स्पृधां श्वेतं तन्तारं दुवस्यथः ।

शर्यैरभिद्युं पृतनासु दुष्टरं चकृत्यमिन्द्रमिव चर्षणीमहेम् ॥ १० ॥ २१ ॥

॥ १२० ॥ ऋषि - कक्षीवान् । देवता - अश्विनी । छन्दः - गायत्री ॥

॥ १२० ॥ का राध्वोत्राश्विना वां को वां जोषं उभयोः ।

कथा विधात्यप्रचेताः ॥ १ ॥

विद्वांसाविदुरं पृच्छेदविद्वानित्थापरो अचेताः ।

नू चिन्तु मने अकौ ॥ २ ॥

ता विद्वांसां हवामहे वां ता नो विद्वांसा मन्म वोचेतमथ ।

प्रार्चिदयमानो युवाकुः ॥ ३ ॥

वि पृच्छामि पाक्यान् देवान्वषट्कृतस्याद्भुतस्य दसा ।

पानं च सद्यसो युवं च रभ्यसो नः ॥ ४ ॥

युवं । पेद्वे । पुरुवारं । अश्विना । स्पृधा । श्वेतं । तन्तारं । दुवस्यथः । शर्यैः ।
अभिद्युं । पृतनासु । दुष्टरं । चकृत्यम् । इन्द्रस्य । चर्षणीमहेम् ॥ १० ॥ २१ ॥

का । राध्वत् । होत्रा । अश्विना । वा । कः । वा । जोषं । उभयोः । कथा ।
विधाति । अप्रचेताः ॥ १ ॥ विद्वांसो । इत् । दुरः । पृच्छेत् । अविद्वान् । इत्था ।
अपरोः । अचेताः । नु । चिन् । नु । मने । अकौ ॥ २ ॥ ता । विद्वांसा । हवामहे ।
वा । ता । नः । विद्वांसो । मन्म । वोचेतं । अथ । प्र । आर्चिन् । दयमानः । युवाकुः
॥ ३ ॥ वि । पृच्छामि । पाक्या । न । देवान् । वषट्कृतस्य । अद्भुतस्य । दसा ।
पानं । च । सद्यसः । युवं । च । रभ्यसः । नः ॥ ४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० २२, २३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० १२०

प्र या घांषे भृगवाणे न शोभे यया वाचा यजन्ति पत्नियो वाम् ।

प्रेषयुर्न विद्वान् ॥ ५ ॥ २२ ॥

श्रुतं गायत्रं तर्कवानस्याहं चिद्धि रिरेभाश्विना वाम् ।

आक्षी शुभस्पती दन् ॥ ६ ॥

युवं ह्यास्तं महो रन्युवं वा यन्निरतंतंसतम् ।

ता नो वम् सुगोपा स्यातं पानं नो वृकादघायोः ॥ ७ ॥

मा कस्मै धातमभ्यमित्रिणं नो माकुत्रा नो गृहेभ्यो धेनवो गुः ।

स्तनाभुजां अशिर्वाः ॥ ८ ॥

दुह्ययन्मित्रधितये युवाकुं राये च नो मिर्मानं बाजवत्यं ।

इषे च नो मिर्मानं धेनुमत्यं ॥ ९ ॥

प्र । या । घांषे । भृगवाणे । न । शोभे । यया । वाचा । यजन्ति । पत्नियोः । वा ।
प्र । इषऽयुः । न । विद्वान् ॥ ५ ॥ २२ ॥ श्रुतं । गायत्रं । तर्कवानस्य । अहं । चिन् ।
हि । रिरेभं । अश्विना । वां । आ । अक्षा इति । शुभः । पर्ता इति । दन् ॥ ६ ॥
युवं । हि । आस्तं । महः । रन् । युवं । वा । यत् । निऽअतंतंसतं । ता । नः । वम्
इति । सुगोपा । स्यातं । पानं । नः । वृकात् । अघऽयोः ॥ ७ ॥ मा । कस्मै । धातं ।
अभि । अमित्रिणं । नः । मा । अकुत्रं । नः । गृहेभ्यः । धेनवः । गुः । स्तनाभुजः ।
अशिर्वाः ॥ ८ ॥ दुह्ययन् । मित्रऽधितये । युवाकुं । राये । च । नः । मिर्मानं ।
बाजऽवत्यं । इषे । च । नः । मिर्मानं । धेनुऽमत्यं ॥ ९ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० २३, २४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १८ सू० १२१

अ॒श्विनो॑र॒स॒नं रथ॑म॒न॒श्वं वा॒जिनी॑व॒तोः ।

तेना॒हं भूरि॑ चा॒कन ॥ १० ॥

अ॒यं स॒म॒ह मा त॒नू॒द्याते॒ जना॑ अ॒नु ।

सो॒म॒पेयं॑ सु॒न्वो रथः॑ ॥ ११ ॥

अ॒थ स्व॑म॒स्य नि॒वि॒दे अ॒भु॒ञ्जतश्च॑ रे॒वतः॑ ।

उ॒भा ता ब॑स्ति न॒श्यतः॑ ॥ १२ ॥ २३ ॥ १७ ॥

॥ अष्टादशोऽनुवाकः ॥

॥ १२१ ॥ ऋषिः ऋषीवान् । देवता-विश्वेदेव, -इन्द्रः । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ १२१ ॥ क॒दि॒त्या नूः॑ पा॒त्रं दे॒व॒य॒तां श्र॒व॒ङ्गिरो॒ अ॒ङ्गिर॑सां तुर॒ण्यन् ।

प्र य॒दान॒द्वि॒श आ ह॒र्म्यस्यो॑म॒ क्रंस॑ते अ॒ध्वरे॑ य॒ज्ञव्रः॑ ॥ १ ॥

स्तंभी॑ह॒ द्यां स ध॒रुणं॑ पु॒षाय॑द्भु॒र्वाजा॑य द्र॒विणं॑ नरं॒ गोः ।

अ॒नु स्व॒जां म॒हिषश्च॑क्ष॒त वा॑ मे॒नाम॒श्वस्य॑ परि॒ मा॒तरं॑ गोः ॥ २ ॥

अ॒श्वि॒नोः । अ॒स॒नं । रथं॑ । अ॒न॒श्वं । वा॒जिनी॑ऽव॒तोः । तेन॑ । अ॒हं । भूरि॑ । चा॒कन॑

॥ १० ॥ अ॒यं । स॒म॒ह॒ मा । त॒नु । उ॒द्याते॑ । जना॑न् । अ॒नु । सो॒म॒पेयं॑ । सु॒न्वः ।

रथः॑ ॥ ११ ॥ अ॒थ । स्व॑म॒स्य । निः । वि॒दे । अ॒भु॒ञ्जतः॑ । च॒ रे॒वतः॑ । उ॒भा । ता ।

ब॑स्ति । न॒श्यतः॑ ॥ १२ ॥ २३ ॥ १७ ॥

क॒न् । इ॒त्या । नून् । पा॒त्रं । दे॒व॒य॒ता । श्र॒व॒न् । गिरः॑ । अ॒ङ्गिर॑सा । तुर॒ण्यन् ।

प्र । य॒न् । आ॒न॒द् । वि॒शः । आ । ह॒र्म्यस्य॑ । उ॒रु । क्रंस॑ते । अ॒ध्वरे॑ । य॒ज्ञव्रः॑ ॥ १ ॥

स्तंभी॑त् । ह॒ । द्या । सः । ध॒रुणं॑ । पु॒षाय॑त् । ऋ॒भुः । वा॒जा॒य । द्र॒विणं॑ । नरः॑ । गोः॑ ।

अ॒नु । स्व॒जा । म॒हिषः॑ । च॒क्ष॒त । वा॑ । मे॒नां । अ॒श्वस्य॑ । परि॑ । मा॒तरं॑ । गोः॑ ॥ २ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० २४, २५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १८ सू० १२१

नक्षत्रवमरूणीः पूर्व्यं राट् तुरो विशामङ्गिरसामनु घृन् ।

तक्षत्रं नियुतं तस्तम्भ्यां चतुष्पदे नर्याय द्विपादै ॥ ३

अस्य मदै स्वयं दा क्रतायापीवृतमुखियाणामनीकम् ।

यत् प्रसर्गं त्रिककुन्निवर्तदप द्रुहो मानुषस्य दुरं वः ॥ ४ ॥

तुभ्यं पयो यत्पितरावनीतां राधः सुरतस्तुरणं भुरण्यू ।

शुचि यत्ते रेकण आर्यजन्त सबर्दुघायाः पयं उस्त्रियायाः ॥ ५ ॥ २४ ॥

अथ प्र जज्ञे तरणिर्ममत्तु प्र रोच्यस्या उपसो न सूरः ।

इन्दुर्येभिराष्ट स्वेदुर्द्वयैः सुवेणं सिञ्चञ्ज्रणाभि धामं ॥ ६ ॥

स्विध्मा यदनधितिरपस्यात्सूरं अध्वरे परि रोधेना गोः ।

यत् प्रभासि कृत्वा अनु घृननंविशे पश्विषे तुराय ॥ ७ ॥

नक्षत् । हवँ । अरूणीः । पूर्व्यं । राट् । तुरः । विशां । अंगिरसां । अनु । घृन् ।

तक्षत् । वज्रं । निऽयुतं । तस्तम्भन् । द्या । चतुऽपदे । नर्याय । द्विऽपादै ॥ ३ ॥

अस्य । मदै । स्वयं । दाः । क्रताय । अपिऽवृतं । उस्त्रियाणा । अनीकं । यत् । ४ ।

प्रऽसर्गं । त्रिऽककुप् । निऽवर्तत् । अपं । द्रुहः । मानुषस्य । दुरः । वरिति वः ॥ ४ ॥

तुभ्यं । पयः । यत् । पितरं । अनीता । राधः । सुरतः । तुरणं । भुरण्यू इति ।

शुचिं । यत् । ते । रेकणः । आ । आर्यजन्त । सवःऽदुघायाः । पयः । उस्त्रि-

यायाः ॥ ५ ॥ २४ ॥ अथ । प्र । जज्ञे । तरणिः । ममत्तु । प्र । रोचि । अस्याः ।

उपसः । न । सूरः । इन्दुः । येभिः । आष्ट । स्वऽइन्दुर्द्वयैः । सुवेणं । सिञ्चन् ।

ज्रणा । अभि । धामं ॥ ६ ॥ सुऽध्मा । यन् । वनऽधितिः । अपस्यात् । सूरः ।

अध्वरे । परि । रोधेना । गोः । यत् । ह । प्रऽभासि । कृत्वा । अनु । घृन् । अन-

धिजे । पशऽधिषे । तुराय ॥ ७ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० २५, २६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १८ सू० १२१

अष्टा महो दिव आदो हरी इह युन्नासाहमभि योधान उत्सं ।

हरि यत्ते मन्दिनं दुक्षन्वृधे गोरभसमद्रिभिर्वाताप्यम् ॥ ८ ॥

त्वमायसं प्रति वर्तयो गोर्दिवो अश्मानमुपनीतमृभ्वां ।

कुत्साय यत्र पुरुहूत वन्वच्छुष्णमनन्तैः परियासि वधैः ॥ ९ ॥

पुरा यत्सूरस्तमसो अपीतेस्तमद्रिवः फलिगं हेतिमस्य ।

शुष्णस्य चित्परिहितं यदोजो दिवस्परि सुग्रथितं तदादः ॥ १० ॥ २५ ॥

अनु त्वा मही पाजंसी अचक्रे द्यावाक्षामा मदतामिन्द्र कर्मन् ।

त्वं वृत्रमाशयानं मिरासु महो वज्रेण सिष्वपो वराहुम् ॥ ११ ॥

त्वमिन्द्र नर्यो यौ अवो नृन्तिष्ठा वातस्य सुयुजो वह्निष्ठान् ।

यं ते काव्य उशना मन्दिनं दाहृत्रहणं पायं ततक्ष वज्रम् ॥ १२ ॥

अष्टा । महः । दिवः । आदः । हरी इति । इह । युन्नासाहं । अभि । योधानः ।
उत्सं । हरिं । यत् । ते । मन्दिनं । दुक्षन् । वृधे । गोर्भसं । अद्रिभिः ।
वाताप्यं ॥ ८ ॥ त्वं । आयसं । प्रति । वर्तयः । गोः । दिवः । अश्मानं । उप-
नीतं । ऋभ्वां । कुत्साय । यत्र । पुरुहूत । वन्वन् । शुष्णं । अनन्तैः । परिऽयासि ।
वधैः ॥ ९ ॥ पुरा । यत् । सूरः । तमसः । अपिऽस्तेः । तं । अद्रिऽवः । फलिऽगं ।
हेति । अस्य । शुष्णस्य । चित् । परिऽहितं । यत् । ओजः । दिवः । परि । सुग्र-
थितं । तत् । आ । अदरित्यदः ॥ १० ॥ २५ ॥ अनु । त्वा । मही इति । पाजंसी
इति । अचक्रेऽइति । द्यावाक्षामा । मदता । इन्द्र । कर्मन् । त्वं । वृत्रं । आशयानं ।
मिरासु । महः । वज्रेण । सिष्वपः । वराहुं ॥ ११ ॥ त्वं । इन्द्र । नर्यः । यान् ।
अवः । नृन् । तिष्ठ । वातस्य । सुयुजः । वह्निष्ठान् । यं । ते । काव्यः । उशनां ।
मन्दिनं । दात् । वृत्रहणं । पायं । ततक्ष । वज्रं ॥ १२ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० २६] ऋग्वेदः मण्ड० १ अनु० १८ सु० १२१

त्वं सूर्यो हरितो रामयो नृन्भरच्चक्रमेतशो नायमिन्द्र ।

प्रास्य पारं नवतिं नाव्यानामपि कर्तमवर्तयोऽयज्यून ॥ १३ ॥

त्वं नो अस्या इन्द्र दुर्हणायाः पाहि वज्रिवो दुरितादभीके ।

प्र नो बाजात्रय्योऽश्वबुध्यानिषे यन्धि श्रवसे सृन्तायै ॥ १४ ॥

मा सा ते अस्मत्सुमतिर्वि दसद्राजप्रमहः समिषो वरन्त ।

आ नो भज मघवन्गोध्वर्यो मंहिष्ठास्ते सधमादः स्याम ॥ १५ ॥ २६ ॥ ८ ॥ १ ॥

त्वं । सूर्यः । हरितः । रमयः । नृन् । भरत् । चक्रं । एतशः । न । अयं । इन्द्र ।

प्रऽअस्य । पारं । नवतिं । नाव्यानां । अपि । कर्तं । अवर्तयः । अयज्यून ॥ १३ ॥

त्वं । नः । अस्याः । इन्द्र । दुःहणायाः । पाहि । वज्रिष्वः । दुःइतात् । अभीके । प्र ।

नः । बाजान् । रथ्यः । अश्वबुध्यान् । इषे । यन्धि । श्रवसे । सृन्तायै ॥ १४ ॥

मा । सा । ते । अस्मत् । सुमतिः । वि । दसत् । राजऽप्रमहः । सं । इषः । वरन्त ।

आ । नः । भज । मघवन् । गोधुं । अर्यः । मंहिष्ठाः । ते । सधमादः । स्याम ।

॥ १५ ॥ २६ ॥ ८ ॥ १ ॥

इति प्रथमाष्टके अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ प्रथमाष्टकः समाप्तः ॥ १ ॥

श्रुतिबोध-ग्रंथ-मालिका

ऋग्वेद

— १५४ —

पहिलें अष्टक-मराठी भाषांतर

संपादक.

रामचंद्र विनायक पटवर्धन, बी. ए. एल्. एल. बी.
अच्युत बळवंत कोल्हटकर, बी. ए. एल्. एल. बी.
दत्तो अप्पाजी तुळजापुरकर, बी. ए. एल्. एल. बी.

श्रुतिबोध कार्यालय,

४७, काळबादेवी, मुंबई.

श्रुतिबोध-मुद्रा-मंदिर

किंमत २॥ रुपये.

पाहिलें अष्टक ।

पाहिलें मण्डल ।

[पहिला अध्याय]

॥ ऋग्वेद ॥

[पहिला अनुवाक]

॥ १ ॥ १-९ मधुच्छन्दा ऋषि ॥ अग्नि देवता ॥

अग्नि हा यज्ञाचा अग्रणी आहे. यज्ञाचा प्रमुख देव तोच. यज्ञाचे हविर्भाग त्या त्या देवतांप्रत पोहोचाविणारा सन्माननीय आचार्यहि पण तोच. असंख्य रत्नांचा अनुपम निधि ह्याचे जवळ आहे. तेव्हां अशा अग्निदेवाचें मी स्तवन करितों. १

पूर्वकालीन ऋषींना या अग्नीची स्तुति करण्यांत प्रेम वाटलें, व अर्वाचीन ऋषींनाही तो स्तवनाला सर्वयैव योग्य वाटतो. आमच्या यज्ञांत हाच अखिल देवांना घेऊन येतो. २

या अग्नीमुळेंच भक्ताला वैभव प्राप्त होतें आणि तें वैभवहि, असें कीं जें दिवसानुदिवस वृद्धिंगत होत जातें. वीरश्रेष्ठ पुरुषांनांच जी जयश्री माळ घालणार तीहि या अग्नीच्या कृपेनें पूजकास प्राप्त होते. ३

हे अग्निदेवा, ज्या पवित्र यज्ञावर चोहोंकडून तुझी दृष्टी असते, तोच यज्ञ देवांना ग्रहण करण्यास योग्य वाटतो. ४

अग्निद्वारेचें सर्व देवांना त्यांचे हविर्भाग प्राप्त होतात. बुद्धिशाली पंडितांना ह्याचे-पासून ज्ञानसामर्थ्य प्राप्त होतें. ह्यानें दिलेले वर निःसशय सफल व्हावयाचेच व कोणी भक्त कितीहि ठिकाणीं यास पाचारण करोत त्यांची प्रार्थना ह्याचे कानावर गेली नाही असें कधीं व्हावयाचेंच नाही. असा अग्नि देवसमुदायासह येथें प्राप्त झालेला आहे. १ (१)

हे अग्निदेवा, हे अंगिरसा, उपसकांना जें कांहीं मंगल आशीर्वचन तूं देशील तें सत्य झालेंच पाहिजे याबद्दल शंका नाही. १

हे अग्ने, प्रत्यहीं, रात्रीं व दिवसां, अन्तःकरणपूर्वक तुला वंदन करीत आम्ही तुझ्या चरणाचा आश्रय करितों,

७

कारण प्रत्येक पुण्ययज्ञांत तूच विराजमान होतोस, सर्व विधींचा रक्षणकर्ता तूच आहेस, तुझे तेज अत्यंत देदीप्यमान आहे, यज्ञांत स्थित असतांना तुझ्या आनंदाला भरती येते. ८

हे अग्निदेवा, आह्मां तुझीं लेंकरें आहोंत. मायाळू पित्याप्रमाणें आमचे लाड तू उत्तम तऱ्हेनें पुरव. आमच्यापासून दूर जाऊं नको त्यांतच आमचें क्षेम आहे. ९ (२)

सूक्त २.

मधुच्छन्दा ऋषि ॥ देवता, १-३ वायु ४-६ इंद्रवायु ७-९ मित्रावरुण ॥

जनांस आल्हाद देणाऱ्या हे वायुदेवा, तुझे आगमन होऊं दे. तुझ्याकरितां या सोम-रसांची उत्तम सिद्धता करून ठेविली आहे. त्यांचे सेवन कर. आमची प्रार्थना ऐक. १

हे वायुदेवा, यागकालाचे उत्तम ज्ञान असलेले विद्वान् स्तोत्रप्रबंधकर्ते, सोमरस सिद्ध करून, सुंदर सुंदर स्तोत्रांनीं तुझी महती गात आहेत. २

हे वायुदेवा, तुझा शब्द विश्वसंचारी आहे. त्याचें श्रवण ह्मणजे सर्व कामना परिपूर्ण होण्याची तयारीच होय. तुला सोमपानाची इच्छा झाली ह्मणजे तुझी मनीषा व्यक्त करण्याकरितां, हा तुझा शब्द तुझ्या भक्तांकडे गमन करितो. ३

अहो इंद्रवायु, हे थेंपे सोमरस सिद्ध करून ठेविले आहेत. आपण आह्मांवर प्रसाद करण्याकरितां या. या सोमरसाची अशीच इच्छा आहे कीं आपण त्याचें सेवन करावें ४

हे वायुदेवा, वेगसामर्थ्य हे तुझे आणि इंद्राचे वैभव आहे. तर त्वरा करून तुझी दोवेहि या. कारण सोमरसाची रुचि काय आहे हें तुह्यास माहितच आहे. ५ (३)

हे वायुदेवा, तुझे व इंद्राचे बल अनुपम आहे, तुझी दोवेही सोमपानाची आवड धरून मी भक्तीनें केलेला हा सुंदर सोमरस प्राशन करण्याकरितां तत्वर या. ६

पवित्र कार्यास ज्याचे सामर्थ्याचा आधार आहे, अशा मित्रास मी निमंत्रण करितों. दुष्टांचा निःपात करणारा जो वरुण त्यासही मी भक्तीनें बोलावतों. या दोघांच्या इच्छेनें पृथ्वीवर पर्जन्यवृष्टि होत असते. ७

मित्रावरुणासुलेंच विश्वांतील नियमनांचा मान राहतो आणि ते स्वतःहि धर्मनियमांचें परिपालन करण्यांत भूषण मानतात, व आपलें सामर्थ्यहि धर्मनीतीनें विभूषित करीत असतात. ८

सर्वोपकारी व सर्वव्यापी अशा आमच्या मित्रावरुणांची बुद्धिसंपन्नता अपूर्व आहे, व त्यांचें बल कृतिरूपाने व्यक्त होणारे आहे. ९(४)

सूक्त ३.

मधुच्छन्दा ऋषि ॥ देवता, १-३ अश्वी, ४-६ इंद्र, ७-९ विश्वेदेव, १०-१२ सरस्वती.

अहो अश्विनहो, दानकर्मानें आपले हस्त आर्द्र झालेले आहेत. जगतांत जे शुभ झणून आहे, त्याचे स्वामी आपणच आहांत. असंख्य भक्तांना आपलाच आधार आहे. आमचे हवि आपण गोड करून घ्या. १

अश्विनहो, आपलीं अनेक अद्भुत कृत्यें आह्मांस माहित आहेत. आपलें शौर्यहि सर्वप्रसिद्ध आहे, व आपलें धैर्य अप्रतिम आहे. आमच्या स्तुतीचा आपण कनवाळूपणांनें स्वीकार करा. २

हे सत्यस्वरूप अश्विनदेवतांनो, क्लेशपरिहारक झणून आपली ख्याति आहे. आपण भीषण पराक्रम करणारे आहांत. आपले आगमन इकडे होऊं या. कारण हे पहा, आह्मीं सोमरसांत पडलेलीं दर्भांची अग्नें काढून टाकून व त्यात स्वादिष्ट पदार्थ मिश्र करून तो तयार करून ठेविला आहे. ३

हे इंद्रा, तुझी कांति अलौकिक आहे. इकडे ये. हे सोमरस तुझ्याकरितां आह्मी आपल्या करांगुलींनीं पिळून ठेविले आहेत. हे नेहमीच शुद्ध आहेत. ४

हे इंद्रा, मोठमोठ्या विद्वानांनीं तुझे स्तवन केलेलें आहे, व मीहि तुला भक्तीनें आळविलें आहे. तर माझ्या प्रार्थनेचा स्वीकार करण्याकरितां तूं आपण होऊन इकडे ये. हा सोमरस मी सिद्ध करून ठेविला आहे. ५

पीतवर्ण अश्वारव आरूढ होणाऱ्या हे इंद्रदेवा, आमच्या स्तवनांचा अंगिकार करण्याकरितां तूं त्वरेनें इकडे ये, आणि आमच्या या सोमरसाविषयीं आपले मनांत आवड ठेव. ६ (५)

हे विश्वेदेवहो, आपण जगताचें रक्षणकर्ते आणि अखिल प्राणिमात्रांचें पोषण करणारे आहांत. आपणांस मी हविर्भाग अर्पण करित आहे. तर आपण इकडे या. आपली औदार्य-बुद्धि सर्वप्रसिद्ध आहे. ७

हे विश्वेदेवहो, जगताचें रक्षण आपण करीत असतां. जितक्या उत्सुकतेनें धेनु साद-काळीं घराकडे धांवत सुटतात तितक्या उत्सुकतेनें आमचे सोम ग्रहण करण्याकरितां तुझी इकडे या. ८

सर्वांची चिंता वाहणाऱ्या विश्वेदेवांनी आमच्या हवींचा स्वीकार केलेला आहे. त्यांची माया अतर्क्य आहे. ते कोणाचा द्रोह करीत नाहीत, व त्यांचेहि आहित करण्यास कोणी समर्थ नाहीत. ९

जगतास पावन करणारी सरस्वती, आमच्या यज्ञांतील हविर्भागांची प्रेमानें इच्छा करो. हिचें बुद्धिसामर्थ्य अपार आहे. १०

सत्य भाषणाला माधुर्य आणणारी हीच, आणि उत्तम विचारांची ओळख करून देणारीही पण हीच. ही सरस्वती आमच्या यज्ञाचा स्वीकार करीत आहे. ११

स्वप्रकाशनें ज्ञानाच्या महासागराची ती आह्मांस स्पष्ट कल्पना करून देते. या विश्वांत बुद्धि ह्मणून जेथें जेथें आढळते तेथें तेथें साम्राज्य करणारी अधिदेवता हीच होय. १२(६)

अनुवाक २.

मूक्त ४.

मधुच्छन्दा ऋषि ॥ देवता, इंद्र ॥

उत्तम प्रकारचें अन्न अर्पण केलें असतां ज्याप्रमाणें गाय सुप्रसन्न होऊन भरपूर पान्हा देते, त्याप्रमाणें तूं प्रसन्न व्हावेंस ह्मणून, आह्मी तुला प्रत्यही हवि अर्पण करितों. हें सुंदर विश्व तूंच उत्पन्न केलें आहेस. १

हे आमचे सोमाचे हवि ग्रहण करण्याकरितां इकडे ये, तुला सोमाची अत्यंत आवड आहे. तेव्हां आमचा हा सोमरस प्राशन कर. तुझे वैभव अपार आहे. तूं प्रसन्न झालास ह्मणजे गोधनादि ऐश्वर्य सहजच प्राप्त होतें. २

तुझे अंतःकरण दयाशील तर खरेंच, पण त्या अंतःकरणाच्याही अंतर्भागाची आह्मांस ओळख होऊं दे. आमचा अन्हेर करूं नकोस. तुझे आगमन इकडे होऊं दे. ३

बुद्धिशाली, अजिंक्य, आणि प्रज्ञावान् असा जो इंद्र—कीं तुझ्या अत्यंत जिवलग मित्रां पेक्षांही जो सर्वतोपरी अधिक आहे—त्याच्याजवळ जाऊन जें मागणें असेल तें माग; जा. ४

इंद्राचीच जर तुह्मी उपासना केली तर कल्याणाच्या इतर मार्गांस मुकाल असें आह्मांस निंदकलोक खुशाल ह्मणोत; ५ (७)

अथवा ह्याच कारणांमुळे, “ आह्मी मोठे भाग्यवान्, असेंही तुझ्या भक्तांनीं आह्मां-विषयीं द्दरार काढिलेले असोत, परंतु आमचा एकच निश्चय कीं हें अघटित कृत्य करणाऱ्या इंद्रा, आह्मी तुझ्या सौख्यमय आश्रयाखालीच राहणार. ६

सर्वव्यापी इंद्रास सोमरस अर्पण करा. हें सोमरसपान सर्व गात्रांच्या ठिकाणीं नवा जोम उत्पन्न करणारे आहे. सोमरसामुळेच यज्ञाला शोभा आहे. शूरांचा खरा संतोष यांतच आहे. यामुळेच शरीरात चैतन्य उत्पन्न होतें, आणि आमच्या परमप्रिय इंद्रास आनंदाचें स्फुरण हाच चढवितो. ७

याच सोमरसांचें पान करून, हे महापराक्रमी इंद्रा, तूं शत्रूंचा उच्छेदक झालास, आणि शूरत्वाच्या कृत्यांत तूं शूरांचें रक्षण केलेंस. ८

हे महापराक्रमी इंद्रा, शौर्याच्या कृत्यांत तू आपला पराक्रम गाजवतोस. वैभवप्राप्तीच्या इच्छेनें आह्मी तुझ्या यशाचे वर्णन करीत आहोत. ९

जो संपत्तीचा स्वामी आहे, ज्याचें महत्त्व अपार आहे, जो सर्वांस सुलभरीतीनें संकटांतून पार नेतो आणि सोमरस अर्पण करणाऱ्या याजकाचा जो परम सखा आहे त्या इंद्राचें यशोगायन करा. १० (८)

सूक्त ५

मधुच्छन्दा ऋषि ॥ इंद्र देवता.

अहो स्तोत्रे गाण्यांत कुशल असणाऱ्या मित्रांनो, या, बसा, आणि इंद्राला उद्देशून गायन करा. १

सोमरस पिळून तयार केल्यानंतर तुम्ही इंद्रास पाचारण करा. हा इंद्र श्रेष्ठांचा शिरोमणी व स्पृहणीय संपत्तीचा स्वामी आहे. २

हा आह्मांस वैभव प्राप्त करून देवो. आमच्या उत्कृष्ट लाभांचे आणि सद्भावनांचे ठिकाणी हाच वास करो. हा आपल्या सर्व सामर्थ्यासह आमचेकडे येवो. ३

ज्याचे अश्व सज्ज होऊन उभे राहिले असतां त्यांचेपुढेसुद्धां शत्रूंना युद्धांत तोंड देववत नाही, त्या इंद्राचा महिमा तुम्ही गा. ४

नुक्तेंच पिळून ठेविलेले, पवित्र व दही मिश्रित केलेले हे सोमरस इंद्राने आपली रुचि घ्यावी या इच्छेनें सोमप्रिय इंद्राकडे निघाले आहेत. ५(९)

पराक्रमाने शोभणाऱ्या इंद्रा, जगतावर वर्चस्व चालवावे ह्या इच्छेनें तूं सोमपान करण्यासाठीं एकदम प्रगल्भ रूपानेंच प्रकट झालास. ६

स्तुतीनें उल्हास पावणाऱ्या हे इंद्रा, सर्व गात्रांस प्रमोद देणारे सोमरस तुझ्या मुखांत प्रवेश करोत आणि तुला आनंद देवोत. तू ज्ञानमंडित आहेस. ७

हे प्रज्ञानशाली इंद्रा, स्तुतींनीं तुझे महत्व वृद्धिगत झालें. स्तवनांनीं तुझा महिमा सर्वत्र विदित झाला. आमचीं स्तोत्रेही तुझी महती वाढवोत. ८

इंद्रानें रक्षण करण्याचें मनांत आणिलें क्षणजे त्यास खंड पडणें अशक्य आहे. ह्यासाठीं तो आह्मांस असें एकच सामर्थ्य देवो कीं ज्याची बरोबरी दुसऱ्या हजारों सामर्थ्यांनाही न येतां त्यायोगें यथावत् पराक्रमांचीं कृत्ये सहज होऊं शकतील. ९

हे सर्वस्तुत इंद्रा, कोणीही मर्त्यजन आमच्या देहांस उपद्रव देण्यास समर्थ न होवो. तुझी सत्ता सर्वत्र असल्यामुळे आमचा कोणाकडूनही अकस्मात् रीतीनें वध न होईल असें कर. १०(१०)

सूक्त ६.

मधुच्छन्दा ऋषि ॥ देवता, १—३ इंद्र, ४, ६, ८, ९ मरुत, ५, ७ मरुत् आणि इंद्र, १० इंद्र ॥

हे तेजोगोल आकाशामध्ये चमकत आहेत आणि अनुचरांप्रमाणे ते ह्या मध्यवर्ती देवतेची निघण्याची तयारी करीत आहेत. हे मध्यवर्ती तेज सामर्थ्यवान्, उज्ज्वल आणि सर्वसंचारी आहे. १

ते परिचारक त्याच्या रथाच्या दोहों बाजूंस अश्व जोडित आहेत. हे अश्व इतके सुंदर आहेत की कोणाच्याही मनामध्ये त्यांचेविषयी अभिलाष उत्पन्न होईल. त्यांचा वर्ण किंचित् तांबूस असून ह्या पराक्रमी देवास वाहून नेत असतांना त्यांच्या अंगांतील तेजस्वीपणा दृग्गोचर होतो. २

अहाहा ! अचेतनास चैतन्य देऊन आणि जे आकारहीन होते त्याला साकार करून तू उषेसहवर्तमान जन्म घेतलास. ३

यज्ञकर्मांत परिचित असलेले नांव धारण करून ते सृष्ट्यनुक्रमाने पुनः गर्भवास पावले. ४

हे इंद्रा, दुर्भेद्य पर्वत भेदणाऱ्या अशनीच्या योगाने गुहा फोडून टाकून प्रभारूपी अशा धेनूंचा तू तपास लावलास. ५ (११)

अभीष्ट वैभव देणाऱ्या या इंद्रास उद्देशून भक्तांनी स्तोत्रे केली. त्याचे महत्त्व व यश ही दोन्ही विश्रुत आहेत. ६

ज्याचे हृदयास भीतीने कधीहि स्पर्श केला नाही अशा इंद्राबरोबर तू संचार करितांना दिसतोस, त्या वेळीं दोघांचेहि तेज समान दिसते व तुझी दोघेही आनंदित दिसता. ७

इंद्राचे अनुचर सर्वांना प्रिय आणि अतिशय तेजस्वी असून त्यांचे ठिकाणी कोणत्याहि प्रकारचा अवगुण मुद्दाम पाहूंगे त्यासही सापडणार नाही. त्यांनीं विभूषित असलेल्या ह्या देवा-प्रीत्यर्थ आमच्या यज्ञांत उच्च घोषाने अर्चन चाललेले आहे. ८

यासाठीं हे सर्वव्यापी देवा, बुलोकामधून अथवा प्रकाशमान् अंतरिक्षांतून तू इकडे ये. या यज्ञांत हा मी तुझा दास तुझी स्तोत्रे गात गात आपली वाणी अलंकृत करीत आहे. ९

आह्वांस ईददर्शन हेच अभीष्ट आहे. तें दिव्यलोकांतून अथवा भूलोकांतून किंवा महान् अंतरिक्षांतून, कोठूनतरी आह्वांस प्राप्त होवो. १० (१२)

सूक्त. ७

मधुच्छन्दा ऋषि ॥ देवता-इंद्र

गाथा गाणान्या ऋषींनीं अनेक गाथांनीं इंद्राचीच स्तुति केली. अर्कपाठक विद्वानांनींहि इंद्राचें अर्चन केलें. अशा रीतीनें अनेक स्तोत्रांच्याद्वारे इंद्राचें स्तवन झालेलें आहे. १

पीतवर्ण अश्वांचा स्वामी फक्त इंद्रच आहे. हाच सर्वांस आज्ञा करितो. हा वज्रधारी इंद्र सर्व अविनाशी संपत्तीचा प्रभु आहे. २

सर्वांना पूर्णपणें दृष्टीस पडेल अशा रीतीनें इंद्रानें सूर्याची आकाशांत स्थापना केली. आपल्या अशनीच्या योगानें पर्वतप्राय मेघांस त्यानें हलवून सोडलें. ३

हे इंद्रा, तूं उग्रस्वरूप आहेस, तेव्हां आपल्या उग्र साधनांनीं जेथें साहसाचीं कृत्यें चाललीं आहेत आणि हजारों वीर जेथें झुंजत आहेत अशा ठिकाणीं आमचें सरक्षण कर. ४

शत्रु प्राप्त झाले असतां आह्मी इंद्रास हांक मारितों. मोठमोठ्या युद्धांत व लहानलहान लढायांतहि आह्मी इंद्राचा धांवा करितों. कारण तोच वज्रधारी व आमचा खरा साहाय्यकर्ता आहे. ५ (१३)

वृष्टीच्या योगानें सदोदित औदार्य प्रकट करणाऱ्या हे इंद्रदेवा, तूं यत्किंचित् सुद्धां अनमान न करितां मेघपटल दूर कर. ६

इंद्राचे पराक्रम वर्णन करणाऱ्या ज्या उत्तम उत्तम प्रार्थना आहेत त्यांतसुद्धां हे इंद्रा, तुझ्या योग्यतेस साजेल अशी स्तुति मला सांपडत नाही. ७

ज्याची गति डौलदार आहे, असा एखादा महावृषभ ज्याप्रमाणें वृषभसमुदायास मार्गदर्शक होतो, त्याप्रमाणें हा जगताचा स्वामी इंद्र सर्व मानवांचा संतोष ठेवून त्यांस आपल्या सामर्थ्यानें पुढें जावयास प्रवृत्त करितो. ८

सर्व जगत, सर्व संपत्ति आणि पांचहि लोक ह्यांवर इंद्राचें एकव्याचेंच स्वामित्व आहे. ९

जनतेच्या हिताकरितां आह्मी प्रत्येक ठिकाणाहून तुमचा जो प्रिय इंद्र त्यास पाचारण करितों. तो इंद्र केवळ आमचाच पक्षपाती असो. १० (१४)

अनुवाक ३.

सूक्त ८.

मधुच्छन्दा, ऋषि ॥ देवता-इंद्र ॥

हे इंद्रा, आमच्या संरक्षणाकरितां आह्मांस असें वैभव दे कीं ज्यायोगानें मनास समाधान वाटेल, ज्याच्यायोगानें आह्मांस वर्चस्व प्राप्त होईल, ज्याचा कधीही नाश होणार नाही, व जें सर्व लोकांत उत्कृष्ट ठरेल. १

तें वैभव असें असावें कीं, तूं अध्वारूढ होऊन आमचें संरक्षण करूं लागलास कीं नुसत्या मुष्टिप्रहारानें आह्मांस पातकी शत्रूंचा नाश करितां यावा. २

तूं रक्षण करीत असतां आह्मीं हातांत घण घेतला तरी त्याचें वज्र बनेल, आणि आह्मांस समरांगणामध्ये शत्रूंस जिंकतां येईल. ३

तुझें साह्य असल्यावर शत्रु कितीही संप्रामाणिपुण असले तथापि शूर अस्त्रवेत्यांच्या मदतीनें आह्मी त्यांना जेरीस आणूं. ४

हा वज्रधारी इंद्र श्रेष्ठ आहे. किंबहुना त्याहूनही अधिक आहे. याचें महत्त्व असेंच चिरकालिक असो. त्याचे बल आकाशासारखें अनंत आहे. ५ (१५)

शूर पुरुष रणांगणांत जें यश मिळवतात, अपत्यलाभानें मनुष्यांस जें सुख प्राप्त होतें, अथवा एकाग्रबुद्धीनें स्तवन करणारे विद्वान् लोक जें काहीं संपादन करितात, ६

किंवा सोमरसाचें प्रेमानें पान करून भक्तांचें जें उदर सागराप्रमाणें तुडुब भरलेलें दिसतें, अथवा ज्या कंठामधून एखाद्या विशाल नदीप्रमाणें सोमरसाचा प्रवाह चाललेला असतो, ७

हा सर्व त्या इंद्राच्या आशीर्वचनांचाच प्रभाव होय. तीं तुझीं उत्तम आशीर्वचनें पक्कफलयुक्त अशा वृक्षशाखेप्रमाणें तुझ्या दासास फळद्रूप होतात व त्यास गोधनादि संपत्ति व इतर अनेक सुखें प्राप्त करून देतात. <

हे इंद्रा, तीं तुझीं सामर्थ्ये व भक्तांचे रक्षण करण्याचे मार्ग माझ्यासारख्या दासाला नेहमींच अनुकूल आहेत. ९

अशीं हीं इंद्राचीं स्पृहणीय व प्रशंसनीय स्तुतिस्तोत्रे सोमपानाला इंद्रास प्रवृत्त करोत. १० (१६)

सूक्त ९.

मधुच्छन्दा, ऋषि ॥ देवता--इंद्र ॥

हे इंद्रा ये, आणि जेव्हां जेव्हां आमचे हातून सोमयाग होतील तेव्हां तेव्हां आमचे हवि गोड मानून घे. आपल्या सामर्थ्यानें तूंच आमचा संरक्षणकर्ता झाला आहेस. १

या आनंदी इंद्राला हा आनंददायक सोमरस तयार होतांच अर्पण करा; ह्या विश्वकर्त्या-
ला हा आनंदकारक सोमरस द्या. २

हे दिव्यमुकुट धारण करणाऱ्या इंद्रा, हे सर्वद्रष्ट्या देवा, या प्रमोददायक स्तवनांनीं तू आनंदित हो, आणि आह्मी हवि अर्पण करीत असतांना तेथें तुझें वास्तव्य असू दे. ३

हे इंद्रा, तुला उद्देशून मीं स्तवनोक्तींचा उच्चार केला, परंतु तत्पूर्वींच त्या अधीर मनानें तुजकडे चालत्या झाल्या. तू त्यांचा नाथ व त्यांच्या कामना परिपूर्ण करणारा स्वामी आहेस. ४

हे इंद्रा, अप्रतिम आणि स्पृहणीय असें धन आह्मांला पाठवून दे; खरोखर तुझ्याजवळ अक्षय्य नगराष्ट्र आणि विपल धन आहे. ५ (१७)

हे सहस्रकान्ति इंद्रा, आह्वांस वैभव प्राप्त व्हावें हणून धनार्जनाकरितां आह्वांस प्रवृत्त कर; त्याबद्दल आह्वांकडून मनःपूर्वक प्रयत्न होऊं दे, व त्यांत आह्वांस यश येईल असें कर. ६

हे इंद्रा, गोधनादि वैभव आमचेजवळ पुष्कळ आहे, आमचें सामर्थ्य मोठें आहे व आह्मी दीर्घायुषी आहोंत अशी आमची कीर्ति सर्वत्र प्रसार पावो, व तीस कधीहि खंड न पडो. ७

हे इंद्रा, आमची कीर्ति पुष्कळ वाढीव. आह्वांस अपार वैभव दे आणि आह्वांस रथ प्राप्त होतील अशी कृपा आह्वांवर कर. ८

अनेक प्रकारच्या स्तुतींनीं आळवून आपण आपल्या संरक्षणार्थ इंद्रास पाचारण करूं या. हा वैभवाचा राजा आहे. हा छंदोबद्ध कवितांनीं वर्णन करण्यासारखा आहे. त्यास हांक मारण्याचा अवकाश, कीं तो कोठेही उभा आहे. ९

प्रत्येक सोमयागाच्या ठिकाणीं वास्तव्य करणाऱ्या या श्रेष्ठ इंद्राप्रतिपद, हा त्याचा भक्त, उच्चरवरानें व मनाची तृप्ति होईपर्यंत, स्तोत्रें अर्पण करीत आहे. १० (१८)

मूक्त १०.

मधुछन्दा, ऋषि ॥ देवता--इंद्र ॥

गायत्रीवृत्त हणणारे उपासक तुझे यश गातात आणि अर्कनामक स्तोत्रें रचणारे तुझी अर्कांनीं अर्चा करितात. हे बलशाली इंद्रा, ज्याप्रमाणें ध्वजाची यष्टि उंच उभी करावी त्याप्रमाणें विद्वान् लोकांनीं तुला अतिशय उच्चत्व दिलेलें आहे. १

जेव्हां इंद्राच्या भक्तांनै एका पर्वतशिखरावरून दुसऱ्या पर्वतशिखरावर याप्रमाणें आरोहण करून इंद्राचें अगाध कर्तृत्व अवलोकन केलें, तेव्हां पर्जन्याधिपति इंद्राहि त्याचे मनांतील भाव समजला, आणि आपला सर्व लवाजमा घेऊन येण्यास तो सिद्ध झाला. २

हे इंद्रा, तुझे अश्व वृष्टि उत्पन्न करणारे आहेत, त्यांची आयाळ दीर्घ आहे आणि त्यांच्या पुष्ट देहामुळे त्यांच्या बंधनरज्जु तंग झालेल्या आहेत. सोमप्रिय देवा, त्यांस आपल्या रथास जोड आणि आमची प्रार्थना तुला ऐकू येईल इतका आमच्या सन्निध ये. ३

हे संपत्तिरूप इंद्रा, इकडे ये, आमच्या प्रार्थनांची वाखाणणी कर, त्यांस चांगले ह्मण, त्यांच्याबद्दल प्रशंसापर उद्गार काढ, आमच्या प्रार्थनेचा स्वीकार कर, आणि आमचे यज्ञ काम-प्रद होतील असें कर. ४

सर्वार्थपरिपूरक इंद्रास उद्देशून उत्कृष्ट असें स्तोत्र गाइलें पाहिजे. असें केलें असतां आमच्या पुत्रपौत्रांवर व आमच्या इष्टमित्रांवर इंद्र आपली कृपादृष्टि ठेवील. ५

त्याच्याच प्रेमाची वांच्छा धरून आह्मी त्याच्याजवळ जातो, संपत्तीसाठीही आह्मी त्यासच शरण जातो, आणि आह्मांस शौर्यप्राप्ति होण्याकरितां आह्मी त्याचाच आश्रय करितों. तेव्हां तोच इंद्र आह्मांस वैभव देऊन आमचे अर्गां कर्तृत्वशक्ति उत्पन्न करो. ६ (१९)

हे इंद्रा, तुझ्या कृपेमुळें प्राप्त झालेली कीर्तिच सर्वत्र पसरते. तीस फार प्रयासही पडत नाहीत. हे वज्रधर देवा, धेनूंचा समुदाय बंधनांतून मुक्त कर आणि आह्मांवर प्रसाद कर. ७

तुला कोप आला असतां भूलोक व बुलोक हे दोन्हीही तुला शांत करण्यास धजणार नाहीत. स्वर्गातील उदकावर स्वामित्व स्थापन करून धेनूंना आमचेकडे पाठवून दे. ८

हे इंद्रा, तुझा कान चहूंकडे आहे. माझी प्रार्थना ऐक आणि माझ्या स्तुतीचा सत्वर स्वीकार कर. तूं माझा मित्र आहेस. तुझ्या अतःअरणांत हें माझे स्तवन सांठवून ठेव. ९

कामना परिपूर्ण करणाऱ्या देवतांमध्ये तूं श्रेष्ठ आहेस हें आह्मांस माहीत आहे. तूंच प्रार्थना लवकर ऐकतोस हेंही आह्मां जाणतों. पर्जन्यवृष्टीवर तुझा अधिकार चालत असल्या-

कारणानें तुझ्या कृपेची आम्ही याचना करितों, त्या कृपेची योग्यता इतरापेक्षां सहस्रपटीनें अधिक आहे.

१०

हे इंद्रा, हे कौशिका, सुप्रसन्न होऊन आमच्या सोमरसाचा सत्वर स्वीकार कर, आमच्या आयुर्मर्यादेंत नवीन भर घाल, आणि मला इतरांहून सहस्रपटीनें श्रेष्ठ असें ऋषित्व अर्पण कर.

११

हे सर्वस्तुत इंद्रा, हीं माझीं स्तोत्रें सर्वस्वी तुझेच स्तवन करोत. हीं स्वीकार करण्यास योग्य आहेत. तुझ्या हातून त्यांचा योग्य आदर होवो व तुझ्या अनंत आयुष्याप्रमाणें हीं स्तोत्रेंही चिरकाल टिकोत.

१२ (२०)

सूक्त ११

जेता माधुच्छंदस कषि । देवता, इंद्र ॥

समुद्रासही व्याप्त करून टाकणाऱ्या इंद्राचें यश विश्वांतील अखिल स्तुतिवचनांनीं वृद्धिगत केले आहे. इंद्र हा सर्वांचा राजा आहे; सर्व सामर्थ्यांचा हा अधिपति आहे; सर्व महारथी वीरांतही हा अत्यंत श्रेष्ठ आहे.

१

हे सामर्थ्याधिपति इंद्रा, तूं आमचा रक्षणकर्ता असतांना आह्मांस आपल्या सामर्थ्याबद्दल भरंवसा वाटून भीतीचें नांवही उरणार नाही. तूच शत्रूंचा जेता. तुझा पराजय करण्यास कोण समर्थ आहे ? तुला आमचे पुनः पुनः नमस्कार असोत.

२

इंद्राजवळ गोधनादि संपत्ति छऱार असल्यामुळें, आपल्या भक्तांना पराक्रमी इंद्राचें औदार्य जरी एकसारखें वैभव अर्पण करीत असतें, तथापि त्याच्या भरपूर दातृत्वाला अथवा संरक्षणशक्तीला कधींही खंड पडत नाहीं. ३

शत्रूंच्या पुरांचा उच्छेदक इंद्र हाच होय. त्याचें तारुण्य सदोदित टिकणारें आहे. हा बुद्धिवृत्तांमध्यें श्रेष्ठ आहे, हा एकदम पराक्रमी असाच अवतीर्ण झाला. सर्व कर्मांस याचा आधार आहे. वज्र हें याचें आयुध आहे. इंद्राची स्तुति अनेकांनीं केली आहे. ४

हे वज्रधर इंद्रा, गाईचा समुदाय बलानें हस्तगत केला होता, हणून तूं त्याचा कोट फोडून टाकलास, ज्यावेळीं देवांना अतिशय पीडा झाली त्यावेळीं ते न डगमगतां तुझ्या आश्रयास आले. ५

हे एर इंद्रा, ह्या तुझ्या उदारपणाच्या कृत्यांस भुलून तुझी स्तुती गात गात मी तुझ्याकडे आलों. कारण तूं कृपेचा सिंधु आहेस. इतर स्तोत्रकर्तेहि जवळच उभे होते. त्यांनींही तो तुझा पराक्रम अवलोकन केला. ६

शुष्ण इतका हिकमती, पंतु आपल्या युद्धचमत्कारानें तूं त्याचा पराभव केलास. बुद्धिवान् पुरुषांनीं तेंही अवलोकन केलें, हणून त्यांच्याही श्रवणार्ह स्तुतींचा तूं आदर कर. ७

आपल्या सामर्थ्यानें जगतावर सत्ता चालविणाऱ्या ह्या इंद्राची अनेक स्तुतींच्या योगानें आराधना झाली, इंद्राचीं उपकारकृत्यें हजारों आहेत, किंबहुना त्यापेक्षांही त्यांची संख्या अधिक आहे. ८ (२१)

अनुवाक ४.

सूक्त १२.

ऋषि, मेधातिथि काण्व । देवता, अग्नि ॥

अग्नि हा देवांचा दूत आहे. अग्नीच्या हातून सर्व देवतांस त्यांचे हवि पोहोचतात. अग्नि सर्वज्ञ आहे. अग्नि हेच आमच्या ह्या यज्ञातील खरें ज्ञानसामर्थ्य आहे. यास्तव आम्ही त्याच्या आगमनाची इच्छा करितों. १

जर कोणा देवतेस पुनः पुनः बोलावणें सर्व लोकांस जरूर वाटत असेल तर तें अग्नी-सच होय. कारण हा अखिल मानवांचा राजा आहे. हा सर्व देवतांस हवि पोहोचवितो. हा सर्वांना प्रिय आहे. २

हे अग्निदेवा, सोमरसांतील दर्भाचीं अग्नेवगैरे काढून सर्व सिद्धता करून ठेविली आहे हें तुला विदितच आहे. ह्यासाठीं सर्व देवांस इकडे घेऊन ये. त्यांस हवि पोंचविणारा तू आह्मांस अत्यंत पूज्य वाटतोस. ३

हे अग्निदेवा, ज्यावेळीं दूत होऊन तू देवांकडे जाशील त्यावेळीं आमच्या हवींविषयी त्यांचे मनांत इच्छा उत्पन्न करून त्यांस जागृत कर. ह्या दर्भासनांवर देवांसहवर्तमान तूं विराजमान हो. ४

घृतांच्या हवींनीं उज्ज्वलता धारण करणाऱ्या हे अग्निदेवा, आमच्या शत्रूंचा नाश कर. त्यांनीं राक्षसांशीं सख्य जोडले आहे. ५

अग्नि एकदां प्रदीप्त झाला कीं तो स्वसामर्थ्यानेंच वृद्धिंगत होत जातो. अग्निदेवाची

बुद्धिमत्ता अपूर्व आहे. गृहांचा खरा अधिपति हाच आहे. द्याचें तारुण्य अबाधित आहे. ह्याच्याच द्वारे सर्व देवतांस हवि पोहोचतो. याचें मुख ज्वालामय आहे. ६ (२२)

यज्ञामध्ये अग्नीची स्तुती करित जा. अग्नि हा फार ज्ञाता आहे. सत्य हें त्याचें ब्रीद आहे. सर्व रोगांचें उच्चाटन ह्या अग्निदेवाकडून होतें. ७

हे अग्निदेवा, जो यागकर्ता, तूं देवतांचा दूत हणून, तुझें पूजन करितों, त्याच्या रक्षणाची शिंता वहा. ८

हे सर्वांस पावन करणाऱ्या अग्निदेवा, जो यागकर्ता देवांचा संतोष होण्याकरितां हणून तुझी सेवा करितो त्यास तूं सुखांत ठेव. ९

हे सर्वांस पावन करणाऱ्या दीप्तिमान् अग्निदेवा, आमचा यज्ञ व हवि ह्यांच्या सन्निध देवांस घेऊन ये. १०

अग्निदेवा, तूं असा सर्वविख्यात असल्याकारणानें आह्मी नवीन स्तोत्र गाऊन तुझी स्तुति केली आहे. ह्यास्तव आह्मांस संपत्ति दे. तुझ्या प्रसादानें आह्मांस वीर्यशाली संततिही प्राप्त होऊं दे. ११

हे अग्निदेवा, तुझें तेज अत्यंत उज्ज्वल आहे. तूं आमच्या स्तोत्राचा व जे हवि आह्मी सर्व देवतांस अर्पण करित आहों त्या हैवींचा स्वीकार कर. १२ (२३)

१ अग्नीच्या बुद्धिमत्तेबद्दल व अक्षय्य तारुण्याबद्दल वेदांत जागोजागीं वर्णन आलेले आहे.

२ हा ऋचेचा अन्वय असा करावा—नवीयसा गायत्रेण स्तवानः सः (स्वं) रविं, वीरवर्ती इंच च, आभर.

३ ' विश्वामिः देवहूतिभिः (सह) इमं स्तोमं जुषस्व ' असा पदांचा संबंध घेतला पाहिजे.

सूक्त १३.

॥ ऋषि—मेधातिथि काण्व ॥ देवता—१ इन्द्र किंवा समिद्ध अग्नि । २ तनूनपात् । ३ नराशंस ।
४ इन्द्र । ५ बर्हि । ६ यज्ञगृहांचीं द्वारे । ७ उषा व नक्त । ८ होतृद्वय । ९ तीन देवी, सरस्वती, इन्द्रा, आणि
भारती । १० त्वष्टा । ११ वनस्पती । १२ स्वाहाकार ॥

हे अग्निदेवा, आमच्या यज्ञांत मीं हवि सिद्ध करून ठेविला आहे. त्याचा स्वीकार
करण्याकरितां तूं प्रदीप्त होऊन सर्व देवांस घेऊन ये. हे पुण्यप्रद देवा, हे हविर्दात्या, आमचा
यज्ञ पूर्णतेस ने. १

हे प्रज्ञानशील अग्निदेवा, तूं स्वयंजात आहेस. आमचे हवि देवांस प्राप्त व्हावे म्हणून
हा यज्ञ आज देवतासमुदायामध्ये नेऊन त्यांस तो अर्पण कर. ह्यांत मधुर सोमरस सिद्ध करून
ठेविला आहे. २

ह्या यज्ञांत आह्मी अग्नीस पाचारण करितों. तो अह्मांस प्रिय आहे. मनुष्यांनीं रतुति
करण्यास तो योग्य आहे. त्याच्या जिह्वेंत माधुर्य आहे, व हवींची पूर्णता त्याच्यामुळें होते. ३

१-सा सूक्तास ' अग्नी ' सूक्त झणतात

२ हविष्मते । ३ सुसामिद्धः । ४ होतः ॥

५ तनूनपात् । ६ कृणुहि । ७ मधुमन्तम् ॥

८ नराशंसम् । ९ मधुजिह्वम् । १० हविष्कृतम् ॥

हे अग्निदेवा, तुझे रतवन सर्वांनी वेलें आहे. तू हवि पांचविणारा आहेस. तू सर्व मनुष्यजातीचा हितकर्ता आहेस. अत्यंत सुखदायक अशा रथांत बसवून सर्व देवतांस तू घेऊन ये.

४

हे सुज्ञ ऋषिज् हो, ज्यांच्या पृष्ठभागावर चकाकी मारीत आहे, अशी दर्भासनें जवळ-जवळ मांडा. त्यांवरच आपणांस अविनाशी रूपाचें दर्शन होणार आहे.

५

यज्ञसिद्धयर्थ आज यज्ञमंडपाचीं पवित्र द्वारे लवकर खुली करा. येथें यागविधीचें उत्तम परिपालन होते, व हीं इतकी विशाल आहेत की, आंत प्रवेश करणाऱ्या पुरुषांना यांची मुळांच भडचण होत नाहीं.

६ (२४)

नक्त आणि उषस् या दोन सुस्वरूप देवतांस ह्या यज्ञांत मी निमंत्रण करितों. त्यांना बसण्याकरितां हे येथें दर्भ पसरले आहेत.

७

त्या दोघां दिव्य, प्रज्ञायुक्त व मधुरभाषी होत्यांनाही मी बोलावितों. ते आमचा यज्ञ सिद्धीप्रप्त नेवोत.

८

इळा, सरस्वती आणि मही अशा तीन सौख्यदायिनी अमर देवता या दर्भावर विराजमान होवोत.

९

१ ईहितः । २ मनुर्हितः । ३ सुखतमे ॥

४ स्तुणीही । ५ चक्षणम् ॥

६ असञ्चतः । ७ कतावृथा ॥

८ सुपेशताः । ९ आसदे ॥

१० सुजिह्वा । ११ यक्षताम् ॥

१२ मधोभुवः । १३ भस्विभः ॥

सर्वदर्शी व सर्वश्रेष्ठ अशा त्वष्टृदेवाला आह्मी यज्ञार्थ आमंत्रण करितों. त्याचें केवळ आमच्यावरच प्रेम असो. १०

हे वनस्पतिदेवा, देवांस हवीचे दानें कर व यज्ञकर्त्यास ज्ञानप्राप्ति होवो. ११

यागकर्त्याच्या गृहांत इंद्राला यज्ञ अर्पण करा. सर्व देवांना मी त्या यज्ञांत आमंत्रण करितों. १२ (२६)

मूक्त १४.

ऋषि, मेधातिथि काण्व । देवता, विश्वेदेव ॥

हे अग्निदेवा, ह्या सर्व देवांसहवर्तमान सोमपानाची इच्छा धरून आमचीं स्तवनें व आमची उपासना यांचा स्वीकार करण्याकरितां इकडे ये, आणि आमचा याग सफळ कर. १

कणांनी तुला आमंत्रण केलें होतें. हे प्रज्ञाशाली अग्ने, हीं स्तोत्रेहीं तुझी स्तुति गात आहेत. सर्व देवतांना तू घेऊन ये. २

इंद्र, वायु, वृहस्पति, मित्र, अग्नि, पूषा, भग, आदित्य, आणि मरुद्गण, ३

१ विश्वरूपम् । २ अग्रियम् ॥

३ सृज. । ४ चेतनम् ॥

५ कृणोतन । ६ व्हये ॥

७ दुवः ॥

८ अहूषत ॥

अशा तुष्ठां सर्व देवतांकरितां हे सोमरस येथे भरून ठेविले आहेत. ह्याचें प्राशन फार सुखदायक आहे. ह्यामुळे चित्तास फार उत्साह वाटतो. हे मधुर आहेत आणि पात्रांत हे कांठोकाठ भरून ठेविल्यांमुळे बाहेर साईंतील की काय असे वाटत आहे. ४

सोमवल्लीचीं मुळे काढून टाकून व सुंदर हवि तयार करून तुझे पूजन करण्यास हे कण्व बसले आहेत. तू त्यांचें रक्षण करावें अशी त्यांची इच्छा आहे. ५

जे अश्व तुला आणि सर्व देवांस सोमपानाकरितां घेऊन येतात, ज्यांच्या पाठीं तकें-
तकीत दिसत आहेत, व जे स्वप्रेरणेनेंच तुझ्या रथास नियुक्त होतात, ६ (२६)

त्या पुण्यकारक अश्वांस त्यांच्या सहचरींची भेट करीव. ह्या अश्वांच्यामुळे सर्व विधि यथायोग्य चालतात. तर त्यांस, हे मधुर भाषण करणाऱ्या देवा, मधुर सोमरसांचेही प्राशन करीव. ७

हे अग्निदेवा, ज्या ज्या देवांस यज्ञ समर्पण करणें योग्य आहे व जे जे देव स्तवनाई आहेत, त्या सर्वांच्या जिन्हेस या यज्ञांत मधुर सोमरसांचा आस्वाद मिळो. ८

हा विद्वान् यागकर्ता, उषःकालाबरोबर जागृत झालेल्या देवतांना, सुप्रकाशित अशा सूर्यलोकेंतून, घेऊन येत आहे. ९

१ अग्नयन्तः । २ मत्सराः ३ चमूषदः । ४ द्रप्ताः ॥

५ वृक्षवर्हिषः । ६ अश्वस्यवः ॥

७ घृतपृष्ठाः । ८ मनोयुजः ॥

९ यजमान् । १० जगतावुधः ॥

११ वषट्कृतिः ।

१२ विप्रः । १३ आर्की सूर्यस्य रोचनात् ॥

हे अग्ने, मित्रानें ह्या भूतलांवर आपली सर्व किरणें फेंकल्याबरोबर इंद्र आणि वायु
ह्यांसहवर्तमान येऊन ह्या मधुर सोमरसाचें प्राशन कर. १०

अग्ने, तूं हव्यवाहक आहेस, तूं मनुष्यजातीचा हितकर्ता आहेस, प्रत्येक यज्ञांत
तूंच विराजमान होतोस. तूं आमचा यज्ञ सांगतेसै ने. ११

हे देवा, आपल्या रक्तवर्ण व चपळ अशा घोड्यांनीं रथास जोड, आणि त्यांचेकडून
देवांस येथें घेऊन ये. १२ (२७)

सूक्त १५.

ऋषि-मेधातिथि काण्व ॥ देवता-ऋतु । १ इंद्र । २ मरुत् । ३ त्वष्टा । ४ अग्नि । ५ इंद्र ।
६ मित्रावरुण । ७-१० द्रविणोदा । ११ अश्विन । १२ अग्नि ॥

हे इंद्रा, ऋतूसहवर्तमान सोमपान कर. हे सोमरसाचे बिंदु उड्या उदरांत प्रवेश करोत.
यांचें प्राशन केले असतां तुला हर्ष वाटेले. तुझें उदर हेंच रथान त्यांना योग्य आहे. १

हे मरुत् हो, ऋतूसहवर्तमान पात्रांतून सोमपान करा. आमच्या यज्ञास तुमचे हातून
पवित्रता येवो. दानशूरतेबद्दल तुमचीच फार प्रसिद्धि आहे. २

१ धामभि. ॥

२ सीदसि । ३ यज ॥

४ अरुणी । ५ हरितः ॥

६ इन्द्रवः । ७ मत्सरासः ॥

८ पोत्रात् । ९ सुदानवः ॥

हे सपत्नीक नेष्टृदेवा, आमच्या यज्ञाची प्रशंसा कर आणि ऋतूसहवर्तमान सोमपान कर. उत्कृष्ट रत्नांचा निधि तुझेचजवळ आहे. ३

हे अग्निदेवा, देवांस इकडे घेऊन ये, आणि तिन्ही ठिकाणच्या आसनांवर त्यांस विराजित कर. त्यांस विविध अलंकार दे, व ऋतूसहवर्तमान तूं सोमपान कर. ४

हे इंद्रा, ऋतूंनीं सोमपान केल्यानंतर ह्या सुंदर पात्रांतून सोमरसाचें प्राशन कर. तुझेच सख्य चिरकाल टिकणारें आहे. ५

हे विधिपरिपालक मित्रवरुण हो, तुझी दोघे ऋतूसहवर्तमान ह्या यज्ञाचा अंगीकार करीत आहां. येथें सर्व सिद्धता उत्तम करून ठेविली आहे, व ह्यास विघ्न करण्यास कोणीही समर्थ नाही. ६ (२८)

हा पहा द्रविणोदा. ह्याचेसाठीं ह्या यज्ञांत सोमरस काढण्याकरितां, वैभवांची इच्छा बाळगणारे हे ऋत्विज हातांत घावा घेऊन बसले आहेत. ह्या देवाचें पूजन प्रत्येक यज्ञांत करीत असतात. ७

ज्या वैभवांची महती फार दूरवर ऐकू येते तीं हा द्रविणोदा आह्मांस देवो. सर्व देवसमुदायांजवळ आह्मी त्यांच्या प्राप्तीबद्दल प्रार्थना करीत असतो. ८

१ रत्नधाः ।

२ सादय । ३ भूष ॥

४ राघसः । ५ अस्तृतम् ॥

६ आशाथे । ७ धृतवता

८ द्रविणसः ॥

९ वनामहे ॥

नेष्टा व ऋतु द्यांच्यापासून पुढें चला; उठा, सोमरसाचा आणखी एक हवी तयार करा.
कारण ह्या **द्रविणोदा**ला सोमरसाची इच्छा झाली आहे. ९

हे **द्रविणोदा**, तू अनुक्रमानें चौथा देव आहेस, आणि आही **ऋतू**सहवर्तमान तुला
हवि अर्पण करित आहों. तेव्हां आह्यावर मनःपूर्वक प्रसाद कर. १०

हे देदीयमान व पुण्यव्रत अश्विन हो, यज्ञ सिद्धीस नेणाऱ्या या **ऋतू**सहवर्तमान तुझी
मधुर सोमरसाचें सेवन करा.

हे उदार देवां, खरा गृहस्वामी तूच असल्या कारणानें **ऋतू**प्रमाणें तुझ्याकडेही यज्ञाचें
अध्वर्युत्व आलेलें आहे. माझ्या विनतीस मान देऊन हा यज्ञ सर्व देवांना पोहोचोव. १२ (२९)

सूक्त १६.

ऋषि—मेधातिथि काण्व ॥ देवता—इंद्र ॥

हे इंद्रदेवा, तू वृष्टि करणारा आहेस व तुझेकरितां सोमरस तयार करून ठेवला आहे.
ह्यासाठीं तुझे हरिद्वर्ण अश्व सूर्याचे दर्शन करित करित तुला घेऊन येवोत. १

१ पिपीषति ॥

२ ददिः ॥

३ दीघघ्नी । ४ यज्ञबाहसा ॥

५ सन्त्य । ६ यज्ञनीः ।

७ वृषणम् । ८ हरयः । ९ सूरचक्षसः ॥

ह्या लाक्षांत इतकें तूप घातलें आहे की, त्या अशा कांहीं निथळत आहेत. त्यांचें सेवन करण्याकरितां सर्व सुखसामग्रींनीं सज्ज अशा रथांतून इंद्राचे हरिद्वर्ण अश्व त्यास घेऊन येत आहेत.

ह्या प्रातःकालाचे समर्थी आहीं इंद्रास बोलावतो. यज्ञास आरंभ झाला आहे म्हणून आही इंद्रास पाचारण करितो. सोमसाचें पान करण्याकरितां आही इंद्रास हाक मारितो. ३

इंद्राच्या अश्वाची आयाळ कशी दीर्घ आहे पहा ! इंद्रा, हे अश्व जोडून तूं आमच्या सोमसाच्या प्राशनाकरितां ये. सोमस पिळून ठेवूनच आही तुला बोलावीत आहेत. ४

तो तूं आमची प्रार्थना श्रवण करण्याकरितां इकडे आगमन कर. आहीं काढलेल्या सोमसाचा स्वीकार करण्याकरितां इकडे ये. एखाद्या तृषाक्रांत हरणाप्रमाणें उत्सुकतेनें हा सोमस पी.

हे सोमसाचे बिंदु दर्भावर पात्रें ठेऊन त्यांत ठेवले आहेत. हे इंद्रा, श्रमपरिहारार्थ ह्यांचें प्राशन कर. ६

ह्या आमच्या स्तुतीनें तुला समाधान बाटो. ही फार सुंदर आहे. ही तुझ्या अंतःकरणांत जाऊन भिडो. आहीं तयार करून ठेविलेला सोमसही तूं पी. ७

हा शत्रूंचा संहार करणारा इंद्र ज्या ज्या यज्ञांत हणून सोमस काढला असेल त्या त्या सर्व ठिकाणीं त्याचें प्राशन करण्याकरितां जातो. ह्यांत त्यास फार आनंद वाटतो. ८

हे सामर्थ्यावान् इंद्रा, आह्मांस घेऊ, अश्व, इत्यादि वैभव प्राप्त व्हावें हीच आमची इच्छा आहे. तेवढी तूं परिपूर्ण कर. आह्मांला एकांप्रबुद्धीनें तुझें स्तवन करतां येवो. ९ (३१)

१ धानाः । २ धृतस्तुतुः ।

३ गौरः ।

४ सहसे ।

५ मदाव ।

६ स्वाप्यः ।

सूक्त १७.

ऋषि—मेधातिथि काण्व ॥ देवता—इंद्रावरुण ॥

जगतांवर साम्राज्य चालविणाऱ्या इंद्रावरुणांची मी करुणा भाकतो. त्यांस असें शरण
गेले ह्मणजे ते आपणांस सुख प्राप्त करून देतात. १

इंद्र-वरुण हो, माझ्यासारख्या भाविकांनीं हांक मारली ह्मणजे त्यांचे रक्षण करण्या-
करितां तुझी नेहमींच उढी घेतां. अखिल प्राणिमात्रांचे पोषणकर्ते तुझीच आहां. २

इंद्र-वरुण हो, आमची तृप्ति होईपर्यंत आह्मांस संपत्ति या. तुझी दोषांही उदार
देवांनीं आमच्या अगदीं सन्निध असावे अशी आमची इच्छा आहे. ३

सामर्थ्याचा लाँभ करविणाऱ्या आपल्या कृपेचे आह्मी खरोखर विभागी होणार आणि
उत्कृष्ट कार्यक्षमतेसही आह्मी पात्र होणार. ४

सहस्रावधि दानकर्म करणाऱ्यांत इंद्रच श्रेष्ठ आहे, व जे अत्यंत स्तुत्य आहेत त्यांत वरु-
णाचाच मान पहिला आहे. ह्या दोघांचेही सामर्थ्य प्रशंसनीय आहे. ५ (३२)

आह्मी त्याच्या कृपेमुळे संपत्ति प्राप्त करून घेऊं, आणि ती मनसुराद संप्रदासही टाकूं;
तथापि त्याचे जवळील संपत्ति पुनः जशीची तशी भरपूरच रहाणार. ६

इंद्र वरुणहो, अपूर्व सौख्याच्या इच्छेनें मी तुमचा धांवा करितों. आह्मांस सर्वत्र विजे-
यशाली करा. ७

१ अवः । २ ईदशे ॥

३ गन्तारा । ४ चर्षणीनाम् ॥

५ ईमहे

६ वाजदाम्नाम् । ७ युवाकु ॥

८ सहस्रदाम्नाम् ।

९ नि-धामहि । १० प्ररेचनम् ॥

११ सु-जिग्युषः

जे द्वेषविकारांपासून सर्वथैव मुक्त आहेत व ज्यांस अगाध अशा रजोलोकांचें ज्ञान आहे अशा त्या मरुदेवांसह, हे अग्निदेवा, तूं इकडे ये. ३

जे उग्रकृति मरुत् आपल्या तेजानें कोणाच्याही पराक्रमास न जुमानणारे असून अर्काची अर्चना कारितात त्यांसह हे अग्ने येथें ये. ४

जे अत्यंत शुभ्रवर्ण आहेत, ज्यांचीं शरीरें फार धिप्पांड आहेत, जे महापराक्रमी हणून गाजले आहेत, व जे दुष्टांचें उन्मूलन करण्यांत कुशल आहेत त्या मरुतांसह हे अग्ने इकडे ये. ५ (३६)

जे मरुदेव स्वर्गाचे वरती देदीप्यमान ब्रुलोकांत वास कारितात, त्यांसह हे अग्ने, इकडे ये. ६

ओतप्रोत भरून उचंबळणाऱ्या समुद्रांत जे पर्वतास उलटे सुल्लंटे फेंकून देतात त्या मरुतांसह हे अग्ने येथें ये. ७

जे आपल्या सामर्थ्याने आपल्या किरणांनीं सर्व समुद्र आक्रमून टाकतात त्या मरुतांसह हे अग्ने इकडे ये. ८

हा मधुर सोमरस मी तुला अर्पण करित आहे. सर्वांचे अगोदर तो तूं प्राशन करावा अशी माझी इच्छा आहे. तर हे अग्निदेवा मरुद्रणांस घेऊन तूं इकडे ये. ९ (३७)

१ घोरवर्षसः । २ सुस्रग्नासः । ३ रिशादसः ॥

४ रोचने ॥

५ अर्णवम् । ६ तिरः । ७ ईक्षवन्ति ॥

८ तन्वन्ति ॥

९ पूर्वपीतये ॥

दुसरा अध्याय.

सूक्त २७.

ऋषि-मेधातिथि ऋषे । देवता-ऋभु ॥

जन्मासं येण्यान्या यातायातीतून ज्या देव ची सुटका झाली नाही त्यांचे प्रीत्यर्थ विद्वा उपासकांनी ही स्तुति स्वमुखांन गाईली होती. ह्या स्तुतीच्या योगाने उत्कृष्ट वैभवाची प्राप्ति होण्याजोगी आहे. १

ह्या देवांनी स्वतःच्या कपेने, हुकूम केऱ्याबरोबर रथाम आपण होउन नियुक्त होणारे दोन अश्व, इंद्रासाठी निर्माण केले. ह्यांनी आपल्या अर्धुत कृत्यांनी यज्ञातील सन्मानास स्वतःम पात्र करून घेतले. २

आणि ह्यांनी अश्वीदेवांकरिता सर्वत्र संचार करणारा असा सुखकारक रथ तयार केला व दुग्ध देणारी धेनूही उत्पन्न केली. ३

ऋभु हे असे अहेत की ज्यांस उद्देशून केलेल्या प्रार्थना निःसंशय सफल होतात. ह्यांची वृत्ति अगदी सगळी आहे. ह्यांनी आपल्या सामर्थ्याने मातापितरास पुन्हां तरुण केले. ४

१ मळमळात हा शब्द एकवचनच आहे. परंतु पुढे अनेकवचनाचा उल्लेख केल्यामुळे येथे अनेकवचन घेतले पाहिजे । २ जन्मेन ॥

३ शमीभिः ॥

४ परिज्मानम् ॥

५ विष्टी ॥

मरुद्गणांसहवर्तमान इंद्र, आणि वैभवश्रीनें मंडित असे आदित्य, ह्यांच्या समुद्रायाकडे येण्यासाठी, हे ऋभु जाऊन पांचले आहेत. हे मूर्तिमान् आनंदच आहेत. ५ (१)

शिवाय त्वष्टादेवानें तयार केलेल्या त्या प्रसिद्ध चमसाचे ह्यांनींच पुन्हां चार चमस केले. ६

तुम्ही असे पराक्रमी असल्यामुळे आपले उत्तम आशीर्वाद, व एकवीस प्रकारची रत्ने, एकएका भक्तास एक एक अशा रीतीने, आम्हांस द्या. ७

इतर देवास जसा यज्ञाचा भाग मिळतो तसा भाग ह्यांनीही आपणास प्राप्त करून घेतला. हे श्रेष्ठ आहेत. यज्ञहवींचा ह्यांनी स्वीकार केला. ८ (२)

सूक्त २१.

ऋषि-मेधातिथि काण्व । देवता-इंद्र आणि अग्नि ॥

इंद्र आणि अग्नि ह्या देवांस मी येथे बोलावितो. त्यांच्याच रत्नवनाची आम्हांस इच्छा आहे. ते मोमाचे प्राशन करोत. त्यास सोमरस आवडतो. १

मानवहो, इंद्र व अग्नि ह्यांचे यज्ञांत रत्नवन करा, त्यास रत्नूनी अर्पित करा, गीतांमध्ये त्यांचें गायन करा. २

१ मदास ॥

२ एकमेकम् ॥

३ अभजन्त ॥

४ उश्मसि । ५ हें क्रियापद अभ्याहत आहे. ।

६ शुम्भत ॥

मित्राच्या गौरवार्थ त्यास—त्या सोमप्रिय इन्द्राग्निस—मी सोमपानार्थ पाचारण करितों. ३

त्या उग्र पण उदार देवास, तयार करून ठेविलेल्या हवींचें संनिध, आम्ही बोलावितो.
हे इन्द्राग्नि इकडे येवोत. ४

सर्व लोकसंमुदायाचें रक्षण करणारे असे सर्वश्रेष्ठ इन्द्राग्निदेवहो, राक्षसांस शासन करा.
दुष्ट लोकांचें निसतान होवो. ५

हे इन्द्राग्निदेवानो, चैतन्यतेजानें अतिशय उज्ज्वल झालेल्या अशा स्थानावर विराजमान
होऊन तुझी त्या तुमच्या सर्व प्रसिद्ध सत्यत्वास जागृत रहा, व आह्मास सौम्य अर्पण करा. ६ (३)

सूक्त २२.

ऋषि, मेधातिथि काण्व । देवता १-४ अश्वी, ५-८ सविता, ९, १० अग्नि ११, देवी, १२ इंद्राणी,
वरुणानीं, अग्न्यायी, १३, १४ यावापृथ्वी, १५ पृथ्वी, १६ विष्णु, किंवा देव, १७-२१ विष्णु ॥

प्रभातकाळीच रथ जेव्हां सिद्ध होणाऱ्या अश्विनांस जाऊन जागे कर. ते तेथे त्यां
सोमरसाच्या प्राशनाकरितां प्राप्त होवोत. १

ज्याचा रथ उत्कृष्ट आहे, जे महारथी योद्ध्यांत श्रेष्ठ आहेत, अग्नि जे युलोकार्पयित
जाऊन भिडणारे आहेत, त्या दोन अश्वीदेवास मी पाचारण करितों. २

१ प्रशस्तये ॥

२ सन्ता ॥

३ सदस्पती ॥

४ प्रचेतुने पदे ॥

५ युजा ॥

६ हवामहे ॥

जो तुमच्या रथाचा चाबूक ऐकू आला अनंता, तुमच्या मन्मानार्थ मधुर सोमस तयार करण्याची यज्ञकर्त्याची लग्नग उडून जाते, व ज्याच्या ध्वनीबरोबर आपणाम आता मन्व-तत्त्वाचा मनोहर लाभ होणार अशी सर्वांस आशा वाटावयान लागते, त्याच्यायोगाने आमच्या यज्ञावर सुखसमृद्धीचे ओत्र वाहंतील असे करा. ३

सोमस अर्पण करणाऱ्या भक्तांच्या ज्या गृहाकडे, हे अश्विनहो, आपण रथातून जाण्यास निघतां ते आपणास मुळीच दूर नाही. ४

ज्याचे कर सुवर्णाप्रमाणे कानिमान् आहेत अशा सवित्र्याम आपल्या सरक्षणाकरिता मी आमंत्रण करितो. तो मवितादेव परम पदाचा जातों आहे. ५ (४)

जलापामून अवनीर्ण झालेल्या सविता देवाची, आपले सरक्षण व्हावे ह्मणून, स्तुति कर. त्याच्या आज्ञा आह्मास मान्य आहेत. ६

सवितादेवास आह्मी भक्तीने बोलावितो. सर्व मनुष्यावर त्याची नजर आहे. आश्चर्यकारक व मनास आह्लाद देणारी अशी संपत्ति हा सर्वांस वाटून देतो. ७

मित्रहो, वसा, आपणाम सवित्र्याची स्तुति करावयाची नाही काय ' हा दाता आहे, मनोरम ऐश्वर्यास हा शोभा आणितो. ८

हे अग्निदेवा, इकडे येण्यास संतोषाने तयार असलेल्या देवपत्नीस व त्याचप्रमाणे त्वष्टा-देवास येथे सोमपानार्थ घेऊन ये. ९

१ मिषिक्षतम् ॥

२ सोमिन ॥

३ चेत्ता ॥

४ उड्मासि ॥

५ राधस ॥

६ राधांसि ॥

७ उशती ॥

उच्यत तरुण दिग्गणाया हे उग्निदेवा, होत्रा . भार्गवी, वरुची व धिषणा ह्या देव-
स्त्रियांस आमच्या संरक्षणाकरिता येथे घेऊन ये. १० (५)

मार्गात कोठेही विघ्न न होना आह्याम्हडे येथून वीर्यपत्नी देवता आह्यांस कृपा सौख्य
व आनंद ह्यांची जोडे करून देवोन. ११

आमचें क्षेम असावे ह्मणून इंद्राणी, वरुणानी व अग्रायी ह्यांना मी सोममार्गार्थ
बोलावितो. १२

मनी, शौ व पृथ्वी ह्या, आमचे यज्ञावर सुग्वसमृद्धीचे ओव आणोत. त्या आह्यांस
संरक्षणांतें सर्ग्वर करून टाकोन. १३

व्याच्याच घृतपर्णपूण दुग्धार्ची विद्यान पुरुष आपल्या स्तोत्रामध्ये, गंधर्वांच्या अक्षय्य-
लोकीं प्रशंसा करितात. १४

हे पृथिवी, तूं आह्यावर संतुष्ट हो. तू कोणाचा नाश होऊ देणार्गी नाहीस, सर्वांचा
समावेश तू करितेस. आम्हास अतिशय सौख्य दे. १५ (६)

पृथ्वीचे मतप्रदेश करून ज्या ज्या स्थानाचे विष्णूने आक्रमण केले त्या त्या ठिकाणीं
देव आमचे संरक्षण करोत. १६

१ ग्ना ॥

२ सचन्ताम ॥

३ स्वस्तये ॥

४ मरीमभि ॥

५ रिहन्ति ॥

६ स्योना ॥

७ अत ॥

विष्णूने हें सर्व आक्रमून टाकिले. त्याने तीन ठिकाणी आपले पाऊल ठेविलें. त्याच्या पदरजांत सर्व निर्मग्न होऊन गेलें होणे. १७

ज्याचा कोणास पराभव करता यावयाचा नाही व जो जगताचा संरक्षक आहे अशा विष्णूने त्या त्या ठिकाणी आपल्या धर्मनियमांची प्रस्थापना करून, तीन पावले आक्रमण केली. १८

ज्या अलौकिक पराक्रमी कृत्याच्या योगाने विष्णूने जगांतील आखिल कर्मे अवलोकन केली त्या कृत्यांकडे दृष्टि फेकी. विष्णु हा इंद्राचा साहाय्यकारक व मित्र आहे. १९

त्या विष्णूच्या परमपदाचे ज्ञाते लोक, नेहमी निरीक्षण करीत असतात आणि त्यावेळी त्यांचे नेत्र आकाशाकडे टक लावित्याप्रमाणे विस्तार पावतात. २०

सदा जागृत व परम भक्तीने स्तवन करणारे बुद्धिशाली पुरुष विष्णूचे जे परम पद आहे, त्याची सर्वत्र प्रासिद्धि कारितात. २१ (७)

१ समूहम् ॥

२ अदाभ्य ॥

३ पस्पशे ॥

४ दिवीव ॥

५ विपन्यव. ॥

सूक्त २३.

ऋषि-मेधातिथि काण्व ॥ देवता-१ वायु, ४, ५ मित्रावरुण, ७ ९ इंद्र, मरुत्वन्, १०-१२ विश्वदेव,
१३-१५ पूषा, १६-१८ आप, २३, २४ अग्नि ॥

हे सोम तीव्र आहेत. तूं ये. ह्यांत दही मिसळून हे तयार करून ठेविले^१ आहेत. वायु-
देवा, त्यांचें प्राशन कर. ते तुझ्याकरितां ठेविले आहेत. १

ह्या सोमरसाच्या प्राशनाकरितां मी इंद्रवायूस बोलवितो. हे दोघेही गुल्लोकांपर्यंत
भिडणारे आहेत. २

विद्वान् लोकांनी आपल्या संरक्षणाकरितां इंद्रवायूनाचा पाचारण केलें. ह्यांची गति
मनाइतकी शीघ्र आहे. त्यास हजारो नेत्र आहेत व ते सर्व बुद्धिमत्तेचे अधिपति आहेत. ३

आम्ही मित्र व वरुण ह्यांस सोमपानार्थ निमंत्रण करितो. हे अखिलज्ञानी, व पवित्र
कार्यासाठी आपल्या सामर्थ्याचा उपयोग करणारे आहेत. ४

जे नीतिमार्गाने नीतिनियमनांचा मान वृद्धिगत करितात आणि जे तेजाचे अधिष्ठाते
आहेत त्या मित्रावरुणांस मी हवि अर्पण करतो. ५ (८)

१ आशीवर्न्त ..

२ दिविस्पृशा ॥

३ मनोजुवा ॥

४ पूतदक्षसा ॥

५ ज्योतिषस्पती ॥

आमचा साभाळ करण्याचे जेवढे ह्मणून मार्ग आहेत तेवढ्या सर्व मार्गांनी मित्र आमचा रक्षणकर्ता होवो. वरुणही आमचा संरक्षक बनो. ते दोघेही आम्हास अत्यंत सुखी करीत. ६

मरुदेवामहर्षितमान आम्ही इद्रास सोमपानार्थ बोधयितो. आपल्या गणांनी तो परेवेष्टित आहे. अमचेकडून त्याचा सत्तोप होवो. ७

अहो इंद्रप्रमुख मरुदेवहो. तुम्ही पूषाचे स्नेही आहात. तुम्ही सर्व माझी हाक ऐका. ८

हे अति उदार देवहो. तुमचा मित्र जो इंद्र त्याच्या पात्राभावे साहाय्य घेऊन वृद्धावा वय करा. तो अमरमूर्षी आम्हावर स्वामित्व न मिळवो. ९

आम्ही सोमपानार्थ सर्व मरुदेवाम निमग्न करितो. येराग्वर हे पृथ्वीचे फार उग्र आहेत. १० (९)

विजय मिळवून आलेल्या वीरांप्रमाणे मरुतार्चा गर्जना जोराने ऐकू येत आहे. हे शूरहो, जे आम्हास कल्याणप्रद असेल तेथेच तुमचे गमन होऊं द्या. ११

विजृम्भित्या प्रचंड हास्यामयून अवनीर्ण झालेले मरुदेव आमचा रक्षण करीत. ते आम्हांस सुखा देवो. १२

१ करताम ॥

२ मरुत्वन्तम ॥

३ विश्वे ॥

४ दु शंस ॥

५ पृथ्विमातर ॥

६ याथना ॥

७ हस्कारात् ॥

हे अत्यंत देदीप्यमान पूषा, चित्रविचित्र रंगाच्या मयूरपुच्छांनी नटाविलेल्या आकाशाच्या बालकास, एकाद्या चुकलेल्या वासराप्रमाणें, शोधून घेऊन ये. १३

चित्रविचित्र रंगाच्या मयूरपुच्छांनीं नटाविलेल्या, परंतु गुहेत लपवून ठेवल्यामुळे अदृश्य झालेला आमचा राजा, देदीप्यमान पूषास पुन्हां सापडला. १४

शिवाय ज्याप्रमाणें शेतकरी हा बैलाच्या योगानें धान्य पिकवून घरी आणतो त्या प्रमाणे सोमरसानें संतुष्ट होऊन हा पूषा, एकमेकाशी साखळीप्रमाणे जोडलेल्या सहा ऋतूंस, माझ्या साठीं घेऊन येवो. १५ (१०)

स्वतःची जले माधुर्याने परिपूरित करित, भाविक यजनकर्त्याच्या ह्या प्रेमळें जननी स्वमार्गाने वहात आहेत. १६

ज्या सूर्याच्या सनित्र आहंत, अथवा सूर्य ज्यांचे समीप आहे, त्या ह्या आमच्या जननी, यज्ञास यशस्वी करोत. १७

जेथे आमच्या धेनु उदक प्राशन करीत असतात, त्या जलदेवतांस भी आमंत्रण करितो. ह्या नद्यास हवि अर्पण करणे योग्य आहे. १८

* हे आकाशाचें बालक कोण हे मुळात स्पष्ट नाहीं.

१ धरुणम् ॥

२ क्षपणूह्वम् ॥

३ अनुसेषिधत् ॥

४ जामयः ॥ ही ऋचा नद्यास उद्देशून असावी.

५ हिन्वन्ति ॥

६ कर्त्वम ॥

जलांवे अंतरंगी अमृत आहे, जलांचे अंतरंगी औषधिगुण आहे, जलांचे स्तवन करण्याकरितां, हे देवांनां, त्वरा करा. १९

मला सोमानें सांगितलें की, जलांचे अंतरंगी औषधि आहेत, आणि अग्नि हा सर्वांचा कल्याणकर्ता आहे. उदक हे खरोखर सर्वरोगपरिहारक होय. २० (११)

हे जलांनो माझे शरीरस्वास्थ्य सदोदित रहावें व मला चिरकाल सूर्याचे दर्शन घेतां यावे ह्मणून मला उत्कृष्ट औषध द्या. २१

हे जलांनो, जो कांही दुष्टपणा माझे अंगी वास करीत असेल, कोणाशीही मी जे शत्रुत्व आचरलें असेल, जे मी कोणाचे वाईट इच्छिलें असेल अथवा जे मी असत्य वर्तन केले असेल, ते तुझीं सर्वथैव धुवून टाका. २२

हे जलांनो, आज मी तुमचे समीप आलों आहे, व तुमच्या मधुर रसांशी संयुक्त झालों आहे. हे जलनिर्वासी अग्निदेवा, येथे प्राप्त हो, व मला तेजाची जोड करून दे. २२

हे अग्निदेवा, तेज संतति व आयुष्य ह्यांची मला जोड करून दे. ह्मणजे हे माझे वैभव देवांस विदित होईल व ऋषीसहवर्तमान इंद्रासही माहित होईल. २४ (१२)

१ वाजिनः ॥

२ विश्वशम्भुवम् ॥

३ वरूयम् ॥

४ शोपे ॥

५ पयस्वान् ॥

६ संसृज ॥

अनुवाक ६.

सूक्त २४,

ऋषि-शुनः शेष, अजोगति, कृतम, वैश्वामित्र, देवरात, ॥ देवता- १ प्रजापति, २ अग्नि, ३-५ सविता, किंवा भग, ५-१५ वरुण, ॥

खरोखर आह्मी कोणाचें सुंदर नाम—सर्व अमरदेवांपैकीं कोणत्या देवाचें मनोहर नाम—स्मरंवे ? मला आदितीस पुन्हां कोण भेटवील की जेणेंकरून मी जनकास व जननीस पाहीन ? १

सर्व अमरदेवांपैकीं प्रमुख जो अग्निदेव यांचें मोहक नाव आह्मी स्मरू. ते मला आदितीस पुन्हां भेटवील, व मग मी जनकास व जननीस पाहीन. २

आमचें निरंतर रक्षण करणाऱ्या हे सविता देवा, सर्व स्पृहणीय वस्तूंचा तूं स्वामी आहेस. तुझेजवळ आह्मी अनुरूप असा संपत्तीचा हिस्सा मागतो. ३

ह्याप्रमाणें जे कांहीं प्रशंसनीय भाग्य, की ज्याची कोणी निंदा करूं क्षणेल तरी ते अशक्य होईल, व ज्यास द्वेष्टे लोकापामून सुद्धां कोणतीही बाधा पोहोचवायाची नाही, तें तुझ्या हाती ठेवलेलें आहे, ४

तुझ्याच कृपेमुळें आह्मी श्रीमंत होऊं, व संपत्तीच्या अगदीं शिखरावर सुस्थिरपणें वसूं. सर्व मनुष्यांच्या भाग्याची वाटणी करणारा तूंच आहेस. ५ (१३)

१ मनामहे ॥

२ अमृतानाम ॥

३ ईमहे ॥

४ शशमानः ॥

५ उद्देश्य ॥

हे ऊंच भरान्या मारणारे पक्षी, हीं एक निमिषभरही न थांबतां वाहणारी उदके,
अथवा वायूचा दर्प जे देव धुडकावून लावतात, त्यांसही, तुझा पराक्रम, बल अथवा कोप,
ह्यांची बरोबरी करवत नाही. ६

आकाशास कोणता धर आहे ? पण तेथें, पवित्र पराक्रम करणाऱ्या राजा वरुणानें
वृक्षाचा स्तंभ उभा रावला. त्याबरोबर त्यांचे बुधे वर गेले, व ते खाली झाले. ह्यांचे आंत
कोठेंतरी आमची निवासस्थानें असली पाहिजेत. ७

सूर्यास आपला दैनिक प्रवास करतां यावा ह्मणून वरुण राजाने त्याचा मार्ग विस्तृत
केला. जेथें पाऊल टाकण्याचीही सोय नव्हती तेथे पाय ठेवण्याजोगी त्याने वाट केली. जे
दुसऱ्यांस वर्मा^३ लागेल असें बोलतात त्यांची वरुण अत्यंत निर्भर्त्माना करितो. ८

हे वरुण राजा, तुझ्याजवळ शेकडोच काय, पण सदस्त्राग्नि औषधें आहेत; तुझी
कृपा अतिशय व अविच्छिन्न असो. आमच्या साडेसातीं^४ पार घालवून देऊन तिचें
निर्मूलन कर, आणि आह्मांपामून आमच्या हातून घडलेल्या पातकास दूर कर. ९

ही जी नक्षत्रे आकाशात उंच स्थापन केली आहेत ती रात्रीवमात्र दिमतात दिवसां
ती कोठेंतरी निघून गेली होती. वरुणाच्या आज्ञा अनुलंघनीय आहेत. चन्द्रमा रात्री प्रका-
शमान होतो. १० (१४)

१ हिंसन्ति ॥

२ स्तूपम् ॥ हे जगद्वरी वृक्षाचें वर्णन असावें.

३ हृदयाविधः ॥

४ प्रमुमुषि ॥

५ विचाकशद् ॥

ह्याच कारणास्तव स्तोत्रांनी तुला नमन करीत मी तुझे समीप येतो, याच कारणास्तव याग करणारा भक्त हवि अर्पण करून तुझेजवळ याचना करीत असतो. वरुणा, कोप न करितां येथे जागृतपणाने रहा, व आमचे आयुष्य कमी करू नको. तुझी कीर्ति फार गाजत असते,

११

दिवसां व रात्री सर्व लोक मला हीच गोष्ट सांगतात, व माझ्या हृदयाचाही मला असाच स्पष्ट उपदेश आहे, की शुनःशेष बंधनात पडला असतां त्याने ज्या वरुणास आळविले तोच आह्मांम बंधमुक्त करील.

१२

तीन खावाशी जखडून बांधलेल्या शुनःशेषाने बंधनात असतांना आदिच्याचा धावा कला. ज्ञानवान् वरुणराजांस कोणाला अपाय करितां येणार ' तोच शुनःशेषाचे पाश शिथिल करो व त्याम बंधनातून मुक्त करो.

१३

नमस्कृतीनां, यागानी व हवींनी, आपला कोप शांत करयाकरितां हे वरुणा, आह्मी तुझी प्रार्थना करितो. तू शत्रूचा नाश करणारा व अतिशय ज्ञानशील आहेस. आह्मांकरितां येथे निवास करून हे वरुणराजा, आमच्या पातकाचा क्षय कर.

१४

हे वरुणा, आमचे वरच्या बाजूचे, मधले व शरीराच्या खालील भागावरील पाश शिथिल कर. हे आदिच्या तुझ्या अमलाखाली आम्ही पापविमुक्त होऊन अदितिच्या आश्रयाम पात्र होऊं.

१५ (१५)

१ अहेळमानः ॥

२ अहत् ॥

३ दुपेदष्ट ॥

४ शिश्रथः ॥

५ अनागसः ॥

सूक्त २५.

ऋषि-शुनःशेष आजीर्गति । देवता वरुण ॥

तुझी प्रजा या नात्यानें जी कांहीं तुझी आज्ञा, हे वरुणा, आम्हांकडून रोज मोडली
जान असेल, १

तिच्याबद्दल वधाचीच शिक्षा ठरलेली असली तरी, आम्हांवर कोपायमोन होऊन, ती
शिक्षा आम्हांस देऊ नको. आम्हांवर मंतप्त होऊन आपल्या क्रोधाला आम्हांस बळी
देऊं नको. २

हे वरुणा, ज्याप्रमाणे एवादा महारथी आरल्या घोड्यास (त्याने पळून जाऊ नये म्हणून)
दोरीनें जखडून टाकतो, त्याप्रमाणे, तुझ्यापासून सुखे प्राप्त करून घेण्याकरितां अनेक
स्तोत्राच्या द्वारे आम्ही आपले मन तुझें ठायीं बद्ध करतो. ३

ज्याप्रमाणे पक्षी आपापल्या निवासस्थानाकडे पळत सुटतात, त्याप्रमाणे सुखलाभाच्या
शोधार्थ माझ्या सर्व उच्चतम मनःकर्पणा तुझ्याकडे धांव घेतात. ४

पराक्रम हेच ज्याचे अलंकार आहेत अशा सर्वमाक्षी वरुणास आमच्या सुखसिद्धयर्थ
आम्हास केव्हां घेऊन येता येईल बरे ? ५ (१६)

खरोखर अतिशय कनवाळूणाने हे दोषेही त्याचा समर्पमान स्वीकार करितात.
आज्ञाधारक यागकर्त्यास ते कधीही निराश करीत नाहीत. ६

जो अतरिक्षातून परिभ्रमण करणाऱ्या पक्ष्यांचा मार्ग जाणतोः समुद्रनिवासी असल्या-
मुळे तारवाची वाट ज्यास माहीत आहे. ७

१ व्रतम् ॥

२ हृत्नवे ॥

३ संदितम् ॥

४ विमन्यवः ॥

५ क्षत्रभियम् ॥

६ समानम् ॥ हे दोषे म्हणजे मित्र व वरुण,

७ बीनाम् ॥

आपल्या आज्ञा सर्वांस मानावयास लावीत असून ज्यास द्वादश मासांचे—की ज्या—पैकी प्रत्येकात लोकसंस्थेची एकसारखी वृद्धि होत असते—ज्ञान असते, शिवाय त्यांस जोडूनच जो महिना कधी कधी येतो त्याचीही ज्यास माहिती आहे; ८

सर्वसंचारी, उत्तुंगगामी व सामर्थ्यवान् अशा वायूची गति ज्यास विदित आहे, व वायुलोकाचेही वरती जे राहतात त्यानासुद्धा जो ओळखतो; ९

असा सर्वसमर्थ वरुण आपल्या आज्ञाचे परिपालन करवीत साम्राज्य गाजविण्याकरितां सर्व लोकात येऊन विराजमान झाला आहे. १० (१७)

तेथून तो ज्ञानवान् देव, जी आश्चर्ये त्यानें उत्पन्न केलीं आहेत व जी त्यास अजून उत्पन्न करावयाचीं आहेत, त्या सर्वांचें अवलोकन करीत असतो. ११

तो सर्वसमर्थ आदित्य आम्हांस चागल्या मार्गावर घेऊन जावो. तो आमची आयुष्ये वृद्धिंगत करो. १२

आपले सुवर्णमय कर्बूच घालून त्यानें देदीप्यमान वस्त्र धारण केले आहे. सभोवार त्याचे दूत बसले आहेत. १३

ह्यास दुष्ट लोक भीति घालूं शकत नाहीत, ह्यास मनुष्यजातीचें द्वेष्टे भयभीत करीत नाहीत, ह्यास पापकर्में खलही भयचकित करावयास समर्थ नाहीत. १४

१ उपजायते ॥

२ ऋष्वस्य ॥

३ पस्त्या ॥

४ चिकित्वान् ॥

५ तारिषत् ॥

६ द्रापि ॥

७ दिप्सवः ॥

शिवाय अखिल मानवजातीत ह्याने आपले यश गाजविलें आहे, आणि तेही अर्धवट गाजविलें आहे अशांतला भाग मुळीच नाही, इतकेच काय पण खुद्द आपल्या उदरातही ह्याने कीर्तिपद सुंदर रचना करून ठेविली आहे. १९ (१८)

ह्या सर्वदर्शी देवाविषयी प्रेमपूरित ज्ञाल्यामुळे माझ्या प्रार्थनां, ज्याप्रमाणें गाई चारा ठेवलेल्या गोठ्याकडे उत्सुकतेने परत येतात त्याप्रमाणे, त्याकडेसच पुनः पुनः वळतान. १६

माझा मधुर हवि अगदी सिद्ध आहे; तेव्हां आपले एकमेकांशीं प्रत्यक्ष सभाषण होऊ द्या. हा हवि तुला प्रिय आहे. यागकर्त्याप्रमाणें तू त्याचा स्वीकार करतोस. १७

सर्व विश्वांत ज्याची मनोहर रूपावदल ख्याति आहे त्याचे दर्शन आज मला घडले. ह्या पृथ्वीवर त्याचा रथ मी पाहिला. ह्या माझ्या स्तुतीचा त्यानें स्वीकार केला आहे. १८

हे वरुणा, ही माझी हाक ऐक, व मला सुवांत ठेव. तुझ्या कृपेची इच्छा धरून मी तुझ्याजवळ याचना करीत आहे. १९

हे प्रज्ञाशील देवा, अखिल पृथ्वी व स्वर्ग ह्यावर तुझीच सत्ता आहे. म्हणून तू जाशील तेव्हां मला आश्वासन देउन जा. २०

आम्ही चिरकालपर्यंत आयुष्याचा उपभोग घ्यावा म्हणून आमचे वरच्या बाजूचे पाशं शिथिल कर. आमची मधली आणि शरीराच्या खालील भागांवरील बधनेंही सोडून टाक. २१ (१९)

१ अस्मि ॥

२ गव्यूतोः ॥

३ भदसे ॥

४ अधिक्षमि ॥

५ आचके ॥

६ यामनि ॥

७ विपाशम ॥

सूक्त २६.

ऋषि-शुनःशेष आजीमर्ति । देवता-वरुण ॥

हे सामर्थ्याधिपति देवा, हे यज्ञार्ह अग्ने, आपली दिव्य वस्त्रे अंगावर घाल आणि अशा-
रीतीने विभूषित होऊन हा आमचा यज्ञ सिद्धीस ने. १

हे अत्यंत तरुण अग्नि देवा, आमचे वचन श्रवण कर. तुं दिव्य कान्तीने युक्त आहेस,
अंतःकरणपूर्वक केलेली स्तवने तुलाच साजतात. तूं आमचे हवि पोहोचवितोस. २

खरोखर पुत्रास जो जणुं पिताच आहे. आर्तसंबंधी मनुष्यास जो नातलगच आहे व
जो मित्रास अत्युत्तम मित्र आहे असा तो (अग्नि) आमचा यज्ञ सिद्ध करतो. ३

ज्याप्रमाणें आम्ही मनुष्ये दर्भाच्या आसनावर बसतो त्याप्रमाणे खर्लांचा नाश करणारे
वरुण, मित्र व अर्यमा देवही प्रेमाने दर्भासनावर येऊन विराजमान होवोत. ४

देवास हवि अर्पण करणाऱ्या हे पुराणपुरुषा, आमच्या हवित संतोष मान, आमच्या
प्रेमांत आनंद वाटू दे. व आमच्या प्रार्थना श्रवण कर. ५ (२०)

जो कांही हवि आम्ही निरनिराळ्या देवतांस नेहमी देत असतो तो तुझ्याच ठायीं
अर्पण होतो. ६

१ मिषेध्य ॥

२ दिवित्मता ॥

३ आपये ॥

४ रिशादसः ॥

५ श्रुधि ॥

६ शश्वता ॥

शुभकारक अग्नीचे पूजन करणारे आह्मी त्यास प्रिय आहोंत. त्याचेवरही आमचे खरे प्रेम असो. तो प्रेम करण्यास योग्य आहे, तो आनंद देणारा आहे, तो देवतास हवि पोचवितो, सर्व मानवाचा तो राजा आहे. ७

शुभदायक अग्नीशी सख्य असणाऱ्या देवानी, आपणाकरितां अत्यंत स्पृहणीय वंशवतयार करून ठेवले आहे. आह्मी त्याच कल्याणकारक अग्नीचे भक्त होऊन त्याचे धितन करितों. ८

आणि आतां हे अमरदेवा, यज्ञाचे दोन्ही बाजूस वसलेल्या आम्हामध्ये एकमेकाच्या संबंधाने प्रेमसंभाषण होवो. ९

सामर्थ्यापाम्न प्राप्तुर्भूत होणाऱ्या हे अग्निदेवा, इतर सर्व अग्नीमहवर्तमान ह्या यज्ञावर व ह्या स्तोत्रावर प्रेम ठेव. १० (२१)

सूक्त २७.

ऋषि-शुन शेष आर्जागर्ति । देवता-१-१२ अग्नि, १३ विश्वेदेव ॥

चिलखंत घाटून सजविलेल्या अश्वप्रमाणे अनेकदा वंदन करून मला तुझा बहुमान करू दे. तूं प्रत्येक यज्ञात विराजमान होत असतोस. १

हा दाता स्वसामर्थ्याच्या योगाने अनेक स्थली गमन करतो. हा उत्तम सौख्ये अर्पण करणारा आहे. तो आह्मांकरितां कृपेर्चा वर्षाव करो. २

१ विशपतिः ॥

२ दधिरे ॥

३ प्रशस्तयः ॥

४ विश्वेभिः ॥

५ वारवन्तम् ॥

६ मीढ्वान् ॥

तूं सर्वांचा प्राण आहेस. तो तूं आम्हां तुझेजवळ असो की दूर असो, पातकाचरण करणाऱ्या माणसा पासून आमचे नेहमी संरक्षण कर. ३

अग्निदेवा, आम्ही गाईंलेंव्या ह्या सर्व कामनापरिपूरक अशा आमच्या नवीन स्तोत्राची देवांचे समुदायात तू प्रशमा केलेली आहेस. ४

जे सामर्थ्य सर्वोत्कृष्ट आहे, अथवा जे मध्यम प्रतीचे आहे त्याची प्राप्ति होत असतांना तू आमचे जवळ ऐस. जी संपत्ति अखेरच्या कोटीतील मृग्यून गणली जाते तीही कशी प्राप्त करून घ्यावी हे आह्मांम शिकव. ५ (२२)

अलौकिक कार्याने देदीप्यमान असणाऱ्या हे देवा, तू संपत्तीची वाटणी करणारा आहेस. तू कृपेचा सिधु असल्यामुळे तुझ्या प्रमादलहरीजवळ जो भक्त उर्भो असतो त्याचे-साठी तूं तावडतोव संपत्तीचे पूर वाढवितोस. ६

ग्रोवरच्या मानवाचा तू युद्धात रक्षण कर्ता होतोस व ज्याला तू शूरत्वाच्या कृत्यात प्रेरणा करणारा असतोस त्याची सत्ता शाश्वतसंपत्तीवर प्रस्थापित होते. ७

तो कसाही असला तरी हे बलशाली देवा, त्यास कोणी प्रतिरोध करू शकत नाही. त्याच्या सामर्थ्याची कीर्ति सर्वत्र गर्जते. ८

हा सर्वसंचारी देव, आह्मांस आमचे अश्वांसह परक्रमाच्या कृत्यातून पार पाडो व विद्वान् स्तोत्रासह आम्हास सर्पति देवो. ९

१ विश्वायु. ॥

२ सनिम् ॥

३ आभज ॥

४ आअक ॥

५ इषः ॥

६ अतिश्रवाय्यः ॥

७ सनिता ॥

सूक्त २९.

ऋषि-शुनःशेष, अजीगर्नि । देवता-इन्द्र ॥

हे सत्यस्वरूप व अत्यंत उदार इन्द्रा, ज्याअर्थी आह्लास कोटेच मॉन नाहीं असे झाले आहे, त्याअर्थी धेनु, अश्व, उज्ज्वल धन, व सहस्रावधि भोग्यवस्तु ह्यांचे सवधात आमचे वर्चस्व सत्वर वाढेल असे कर. १

हे सुंदर मुकुट धारण करणाऱ्या अत्यंत उदार इन्द्रा, हे सामर्थ्याधिपते, हे पराक्रमी देवा, आपल्या अद्भुत कृतीने धेनु, अश्व, उज्ज्वल धन, व सहस्रावधि भोग्यवस्तु ह्यांचे सवधात आमचे वर्चस्व सत्वर वाढेल असे कर. २

परास्पराकडे एकसारख्या नजर फेवणाऱ्या त्या दोघीजणीस निद्रित कर. त्या जाग्यां न होतां पडून राहतील असे कर. हे अत्यंत उदार इन्द्रा, धेनु, अश्व, उज्ज्वल धन व सहस्रावधि भोग्यवस्तु ह्यांचे संबंधांत आमचे वर्चस्व सत्वर वाढेल असे कर. ३

ते आमचे शत्रु निद्रित असोत, व हे शूरा, आमचे स्नेही मात्र जागृत राहोत. हे अत्यंत उदार इन्द्रा, धेनु, अश्व, उज्ज्वल धन व सहस्रावधि भोग्यवस्तु ह्यांचे संबंधांत आमचे वर्चस्व सत्वर वाढेल असे कर. ४

असली अभद्र मापा बोलणाऱ्या गाढवास मारून टाक. हे अत्यंत उदार इन्द्रा, धेनु, अश्व, उज्ज्वल धन व सहस्रावधि भोग्यवस्तु ह्यांचे सवधात आमचे वर्चस्व सत्वर वाढेल असे कर. ५

१ अनाशस्ता ॥

२ तुवीमघ ॥

३ अबुध्यमाने ॥

४ शुभिषु ॥

५ नुवन्तम ॥

वर्कं मार्गानि गमन करणाच्या वाताचें फार दूर अशा अरण्याच्याही पलीकडे पतन होवो. हे अत्यंत उदार इंद्रा, धेनु, अश्व, उज्ज्वल धन व सहस्रावधि भोग्यवस्तु ह्यांचे सव-
धांत आमचे वर्चस्व सत्वर वाढेल असे कर. ६

सर्व शोकाचा सहार कर. आणि जो आमचा नाश करण्यास ठपून बसला असेल त्यास मारून टाक. हे अत्यंत उदार इंद्रा, धेनु, अश्व, उज्ज्वल धन व सहस्रावधि भोग्यवस्तु ह्यांचे सवधांत आमचे वर्चस्व सत्वर वाढेल असे कर. ७ (२७)

सूक्त ३०.

ऋषि-शुन शेष आजीर्गति । देवता-१-१६ इंद्र, १७-१९ अश्वि, २०-३० उषा ॥

ज्याचे सामर्थ्य शतपट मोठे आहे, व जो तुझास प्रिय आहे, अशा इंद्राची स्तुति करण्यात निमग्न झालेल्या अहो ऋत्विजानो, ज्याप्रमाणे एकाडी विहीर पाण्याने तुडुब भरून टाकावी त्याप्रमाणे त्या अति उदार इंद्रास आम्ही सोमरसाने जणू भरून टाकीत आहो. १

ज्याप्रमाणे जल उतरत्या भागाकडे वहात जाते त्याप्रमाणे ह्या इंद्राची सोमरसाकडे साहाजिक प्रवृत्ति होते, मग ते दुग्धमिश्रित सोमाचे हजार चर्मस असोत अथवा ज्यात काहीही मिश्र केलेले नाही अशा शुद्ध सोमाचे शभरच चर्मस असोत. २

१ कुण्डूणाच्या ॥

२ कृकदाश्वम ॥

३ क्रिवि ॥

४ समाशिरां ॥

जो सोमरस ह्या सामर्थ्यवान् इद्रास सतोष देत असतो त्याच्यायोगाने त्याचें उदर समुद्राप्रमाणें व्यापून जाते. ३

हा सोम तुझ्याकरितां तयार करून ठेविला आहे. ज्याप्रमाणे कपोत पक्षी आपल्या लहान पिलांकडे प्रेमाने जातो त्याप्रमाणे तूं माठ्या प्रेमानें ह्या सोमरसाकडे येत आहेस. आणि म्हणूनच आमच्या स्तूतिचाही तूं स्वीकार करीत आहेस. ४

हे इद्रा, तू सर्व अर्भीष्ट वस्तूंचा स्वामी आहेस व तुझी स्तुति केली म्हणजे तू आपल्या भक्तांकडे येतोस. हे वीरा, ज्या तुझे स्तोत्र आम्हीं गात आहो, त्या तुजकडून आम्हास मत्प्रेमाने परिपूरित असे वैभव प्राप्त होऊं दे. ५ (२८)

हे अत्यंत बलशाली इद्रा, प्राक्रमाच्या ह्या कृत्यांत आमचे संरक्षण करण्याकरितां तूं उठून उभा रहा. इतरांना सोडून आपणच एकमेकांशी मभाषण करू या. ६

जेव्हां वैभव प्राप्त करून घेण्याची संधि येईल अथवा जेव्हा जेव्हा शौर्यकर्म गाजविण्याचा प्रसंग पडेल तेव्हां तेव्हा आमच्या संरक्षणाकरितां आम्ही इद्राचे स्नेहांकित भक्त, त्या अत्यंत बलाढ्य इद्रास पाचारण करितो. ७

जर आमची स्तुति त्यास ऐकू गेली असेल तर आपले हजारे प्रकारचे संरक्षणाचे मार्ग प्रकट करीत व आपले सामर्थ्य सर्वांच्या निदर्शनास आणत हा इद्र आमच्या हांकेच्या अनुरोधाने निःसंशय येथे प्राप्त होईल. ८

१ व्यचां दधे ॥

२ गर्भधिं ॥

३ गिर्वाहः ॥

४ अन्येषु ॥

५ योगेयोगे ॥

६ यदि भवत ॥

ज्या इद्राचा पूर्वी तुझ्या पित्याने धावा केला होता त्याच अनेक शत्रूसहीदार्द न देणाऱ्या शूर इंद्रास आपल्या पुरातन दिव्य स्थानापासून इकडे येण्यासाठी मां विनंति करितों ९

हे आमच्या प्रिय इद्रा, त्या तुझी आज आह्मी स्तुति करीत आहो. सर्व विश्वांत प्रेम करण्यास तुझ्याशिवाय कोणी योग्य नाही. अनेक विद्वानांनी तुझे स्तवन केले आहे. तुझी स्तोत्रे गाणाऱ्या भक्तांचे तू मतिमंत भाग्यच आहेस. १० (२९)

हे वज्रधारी इद्रा, तू आमचा व आमच्या सहचरिणीचा हितकर्ता आहेस. सोमरस प्रिय असणाऱ्या सर्व देवात तुलाच सोमाची अत्यंत आवड आहे. ११

हे वज्रधारी देवा, हे आमच्या मित्रा, तू असे कर—तुझ्या इच्छेने असे हाऊ दे— - कीं आम्हीं तुझ्याच कृपेची इच्छा करावी. १२

आमच्या सहवासात इंद्रास आनंद वाटून वैभवाने युक्त व समृद्धीने परिपूर्ण असे अति-शय सामर्थ्य आह्मांस प्राप्त होवो, को ज्याच्या योगाने आह्मास हर्ष होईल. १३

तुला तुझीच उपमा दिली पाहिजे; तू आमचा आस आहेस. तुझी प्रार्थना केली असतां, हे शूर देवा, तू भक्ताच्याकरिता (रथचक्राच्या) अक्षाप्रमाणे धाव घेतलेली आहेस. १४

१ तुविप्रति ॥

२ विश्ववार ॥

३ शिप्रिणीनां ॥

४ इष्टं ॥

५ सधमादे ॥

६ त्वावान् ॥

हे अत्यंत बुद्धिशाली इंद्रा, तुझ्या सेवकांचे हवि ग्रहण करण्याकरिता आणि त्यांच्या इच्छा परिपूर्ण करण्याकरितां तू आपल्या सर्व सामर्थ्यासह (रथचक्राच्या) अक्षाप्रमाणे धाव घेतलीस.

१९ (३०)

आपल्या अतिशय फुरफुरणाऱ्या, खिळाळणाऱ्या आणि जोराने श्वासोच्छ्वास करणाऱ्या अश्व्याच्या योगाने इंद्राने नेहमीच सपत्ति जिंकून आणिलेली आहे. अशा त्या अद्भुत कृत्य करणाऱ्या व आमच्या सबधाने औदार्य धारण करणाऱ्या देवाने आमच्या वैभवांत भर टाकण्याकरितां आह्मास सुवर्णरथ दिला आहे.

१६

हे अश्विनहो, अश्व्यादिकांनी परिपूर्ण व कल्याणप्रद अशी सपत्ति घेऊन या. अहो सुंदर देवांनो, तुम्ही दिलेल्या वैभवांत धेनु आणि सुवर्ण यांचा भरपूर साठा असो.

१७

हे सुंदर अश्विनहो, जो अविनाशी रथ तुम्ही दोघाकरिता मिळून जोडता तो खरोखर समुद्रांतमुझां गमन करितो.

१८

अमेद्य अशा पर्वताच्याही मस्तकावर तुम्ही आपल्या रथाचे एक चाक भिडवले होते. दुसरे चाक गुळाकाच्या सभोवार भ्रमण करीत असते.

१९

हे स्तुतिप्रिय उपे, हे अमर देवते, तुझ्या बाहुबधनात कोणत्या मानवास स्थान मिळणार आहे ? हे देदीप्यमान देवि, तुझे आगमन कोणाकरितां होत आहे ?

२०

१ आ-ऋणाः ॥

२ पामुथद्भिः ॥

३ शवीरया ॥

४ समानयोजनः ॥

५ अद्यस्य ॥

६ नभसे ॥

चित्रविचित्र वर्णान्या एखाद्या तुरगीप्रमाणें शोभिवंत दिसणाऱ्या हे प्रकाशमान उषो-
देवते, आह्मी दूर असताना व जवळ असतांना तुझेच ध्यान खरोखर करीत होतो. २१

हे आकाशकन्ये उपे, आपल्या सर्व सामर्थ्यासह तूं इकडे गमन कर, आणि आमचे-
माठी वेंमव आणून ठेव. २२ (३१)

अनुवाक ७.

सूक्त ३१.

ऋषि—द्विरण्यस्तुप आशिरम । देवता—अग्नि ॥

हे अग्निदेवा, पहिला अंगिरा ऋषि व देव तूंच होय. देवांचा कल्याणकारक मित्र
तूंच होतास. तुझ्या आज्ञानुसार देदीप्यमान शस्त्रे धारण करणारे व ज्ञानसामर्थ्याने युक्त
असलेले बुद्धिवान् मरुद्गण अवतीर्ण झाले. १

हे अग्निदेवा, अगदी पहिला आणि प्रमुख अगिरा तूंच आहेस. तुझे ज्ञान अतिशय
आहे. देवांच्या ज्या पवित्र आज्ञा आहेत त्यांना तूंच शोभा आणितोस. तू सर्वव्यापी आहेस,
तुझ्या अग्नी विलक्षण बुद्धिमत्ता आहे. तुला दोन मातांनी जन्म दिला होता. खरोखर
प्राणिमात्राच्या व मनुष्याच्या हिताकरितां तूं कितातरी ठिकाणीं वास करितोस ! २

१ अश्वे ॥

२ इहितर्दिवः ॥

३ अपसा ॥

४ द्विमाता ॥

हे अग्निदेवा, तूंच सर्वांचे अगोदर होतास. आपल्या सामर्थ्यासह विवस्वान् आणि मातरिश्वा ह्यांचेकरितां तूं प्रकट हो. तूं मूर्तिमान् वैभवच आहेस. जेव्हां होतृस्थानी सर्वांनीं तुझी निःडणूक केली त्यावेळीं तो कार्यभार तूं सहन केलास आणि सर्व श्रेष्ठ देवांस यज्ञ पोचविलास आकाश आणी पृथ्वीमात्र ते पाहून (आश्चर्याने) कंपित होऊन गेलीं. ३

हे अग्निदेवा, मनूचेकरितां तूं द्युलोकांत प्रवेश केल्यास आणि सत्कृत्यांनीं विख्यात झालेल्या पुरूरव्याकरितां तूं अतिशय प्रशसनीय कृती केल्यास. ज्यावेळीं घर्षणक्रियेनें तुझ्या मातापितराकडून तुझी प्रेरणा होते त्यावेळीं ऋत्विजलोक तुला प्रथम पूर्ववाजूस आणि नंतर पुन्हां पश्चिमवाजूस घेऊन फिरतात. ४

हे अग्निदेवा, तुला हवि अर्पण करण्याकरितां जो मनुष्य यज्ञचमस वर उचलतो त्याच्या संपत्तीची तूं वृद्धि करणारा असून अत्यंत बलिष्ठ व कीर्तिमान् आहेस. वषट् या शब्दांनीं जी आहुति दिली जाते तिचे ज्ञान असणाऱ्या ऋत्विजास तूं सर्वांचे अगोदर अखंड आयुष्य अर्पण करीत या जगतावर वास करितोस. ५ (३२)

हे सर्वव्यापी अग्निदेवा, जो मनुष्य पापमार्गाचें अवलंबन करितो, त्यांस तूं योग्य कर्मास प्रवृत्त करितोस. शूरांनीच मिळविण्यास योग्य अशा संपत्तीविषयी युद्ध चालले असता तूं अनेक शत्रूंना धोंड्याच लोकांचे हातून मारवितोस. ६

हे अग्निदेवा, त्या मनुष्याची रोजचे रोज कीर्ति वाढवीत तू त्यास उत्तम अग्निनाशी पदावर चढवितोस विद्वान् भक्ताकरितां तुझे अंतःकरण अतिशय उत्कांठित होऊन तूं त्यास दोन्ही जन्मास पुरेल इतकी समृद्धि व सौख्ये अर्पण करितोस. ७

१ अरेजेतां ॥

२ अवाशयः ॥

३ श्रवाय्यः ॥

४ शूरसाता ॥

५ तालुषाणः ॥

हे अग्निदेवा, आम्ही धनप्राप्तीकरितां तुझे स्तवन करीत अमल्यामुळे आम्हांस श्रेयस्कर अशी कीर्ति अर्पण कर. नवीन कृति आचरून आम्ही तुझे यजनकर्म सांग करू. हे द्यावा-पृथिवीनो सर्व देवासह आमचें संरक्षण करा. <

हे निष्कलक अग्निदेवा, सर्व देवांत तूं श्रेष्ठ देव आहेस. तुझा निवास अगदी मातापितरांच्या सन्निध असतो. तूं आमचेकरिता जागृत रहा. सर्वांची शरीरे निर्माण करणारा जो तू तो आपली भक्ति करणाऱ्या सबधाने मनांत अतिशय प्रेम बाळग व जागरूक रहा. तूं प्रत्यक्ष कल्याणच आहेस; तू सर्व प्रकारचे द्रव्य सर्वत्र पेरून ठेवीत असतोस. ९

हे अग्निदेवा, तूजे अतःकरण अत्यंत दयाशील आहे. तूं आमचा पिता आहेस. आम्ही तुजे आस आहोत. हे अजिंक्य देवा, शेकडो किंबहुना हजारो मुग्वानी परिपूर्ण अशी संपत्ति तुझ्याकडे आपोआप चालून येते. तू अतिशय गूर व आपल्या आज्ञाचे परिपालन करविणारा आहेस. १० (३३)

हे अग्निदेवा, सर्व जगताचे आयुष्य तुजवर अवलंबून आहे. सर्वांचें आयुष्यवर्धन होण्याकरितांच देवांनीं तुला प्रथम उत्पन्न करून नहुपाचा सेनापति केले. त्याचप्रमाणे ज्या वेळीं माझ्या पित्यास पुत्रप्राप्ति झाली, त्यावेळीं मनुष्यमात्रास सज्जन करणारी इळाही तू उत्पन्न केलीस. ११

हे वदनीय अग्निदेवा, तू आपल्या सर्वसंरक्षक अशा शक्तींच्या योगानें आमचे व आमच्यावर उपकार करणाऱ्यांचे प्रतिपालन कर. आपल्या नियमास अनुसरून एक निमिषही न विमंभतां तूं जगाचे रक्षण करितोस. आमचे हे कौटुंबिक वैभव परंपरेने असेच स्थिर राहण्याकरितां तू आमच्या मुलाबाळांचा व गाईवासरांचाही सभाळ करीत असतोस. १२

१ सनये ॥

२ ओषिषे ॥

३ अदाभ्य ॥

४ विद्वर्षि ॥

५ पायुभिः ॥

हे अग्निदेवा याग करणाऱ्या भक्ताचा तू अगदी अंतरंगांतील साहाय्यकर्ता आहेस, आणि, हे चार नेत्रांनी विभूषित असलेल्या देवा, जो कोणी कधीही दुसऱ्यावर शस्त्र उचलित नाही त्याचेकरितां तू प्रेमाने उद्दीपित होतोस. तू सर्वांचें पोषण करितोस, तुझ्या हातून कोणाचाही नाश होत नाही. जो स्तुतिकर्ता तुला हवि अर्पण करितो तो कितीही गरीब असो त्याने केलेल्या स्तुतीचा तू मनःपूर्वक स्वीकार करितोस. १३

हे अग्निदेवा, जो उपामक तुझे अतिशय स्तवन करितो त्याचेकरिता तू सर्व धर्मवांत जें अत्यंत स्पृहणीय वैभव असेल ते सिद्ध करून ठेवितोस. तुझा भक्त स्वतःचे पोषण करण्यासही जरी सर्व तऱ्हेने असमर्थ असला तरी तू अविशय प्रेमाने त्याचा सांभाळ करणारा पिताच होतोस असे सर्व लोक बोलतात. तुझे ज्ञान तर अलौकिकच आहे तथापि तू इतका लडिवाळ आहेस कीं लहान अर्भकाम तू दिशा आणि उपदिशा ह्या शिकवीत बसतोस १४

ज्याप्रमाणे उत्तम तऱ्हेने मावलेलें चिलखत शूराचे रक्षण करिते त्याप्रमाणे पवित्र आणि सदाचारी पुरुषाचे तू सर्व तऱ्हेने परिपालन करितोस. स्वादिष्ट अन्न तयार करून जो आपल्या घरी (अतिथीस) संतुष्ट करितो व अशा रीतीने प्राणिमात्रांच्याकरितां जणू काही जो अनुष्ठानच करितो, त्यास श्रेष्ठपणात स्वर्गाचीही उपमा दिली तरी ती शोभते. १५ (३४)

हे अग्निदेवा, ज्या कुमार्गाने आह्मी दूरपर्यंत गेलो होतो, त्या बदलत्या पातकाबद्दल तू क्षमा कर. आमचा आभ, आमचा पिता, मोमरस अर्पण करणाऱ्या भक्ताचा हितकर्ता, सर्वांचे पोषण करणारा, व अज्ञ मानवास श्रेष्ठ अशा ऋषीचे पदवीस चढविणारा आहेस. १६

मनूकडे, अंगिरसाकडे, व ययातीकडे ज्याप्रमाणे तू पूर्वी जात होतास त्याप्रमाणे, हे पवित्र अग्निदेवा, हे अंगिरसा, तू आमच्या सदानाकडे ये, आणि दिव्य लोकांतील सर्व मंडळीस बरोबर आण. त्यास असनावर बसव व त्यांच्या आवडीचा हवि त्यांस अर्पण कर. १७

१ यज्यवे ॥

२ स्पार्ह ॥

३ प्रयतदक्षिणं ॥

४ क्षरणिं ॥

५ दैव्यं जनं ॥

हे अग्निदेवा, जे हे रतोत्र आम्ही आपले सामर्थ्य व बुद्धि उपयोगात आणून केलेले आहे त्याच्या योगाने तू आनंदित हो, व आम्हास शक्ति व उत्तम बुद्धिमत्ता याची जोड करून दे. आम्हांस अत्यंत स्पृहणीय अशा वैभवाकडे नेणारा तूंच आहेस. १८ (३९)

सूक्त ३२.

ऋषि-हिरण्यस्तुत आद्विरम । देवता-इंद्र ॥

वज्रधारी इंद्राचे पराक्रम मी येथे आवडीने गाइलेले आहेत. अखिल पराक्रमाच्या कृत्यात ह्यानाच प्रथम स्थल ह्यावे लागेल. ह्या इंद्रदेवाने अहिचा वध केला, उदकास वाट फोडून दिली व पर्वताची ह्रंदये विदारण केली. १

स्वप्ता देवाने त्यास वज्र तयार करून दिले होते. (ते घेऊन) त्याने पर्वतात दबा धरून बसलेल्या अहीचा वध केला. (त्याबरोबर) व वत्सामाठी धेनु हवरता त्याप्रमाणे मोठा आवाज करीत पाण्याचे लोटच्या लोट वाहू लागले व मोठ्या वेगाने समुद्रास जाऊन मिळाले. २

शौर्याच्या भरात आल्यावर इंद्रास सोमार्चा इच्छा झाली व त्याच त्याने तीन यज्ञांत प्राशन केले. त्या उदार इंद्रदेवाने वज्र हे आपले आयुध केले व सर्वे अर्हीतील ज्येष्ठ अहि जो वृत्र त्याचा वध केला. ३

ज्यावेळी हे इंद्रा सर्वे अर्हीतील ज्येष्ठ अहीचा तू वध केलास व कपटकर्मात प्रवीण असलेल्या रिपूच्या कपटव्यूहाचा विश्वास केलास त्यावेळी सूर्य, उषा व शुलोक ह्यांना जन्म प्राप्त झाला व तुझा हात धरील असा कोणीही शत्रु तुला उरला नाही. ४

१ अभि-वस्यः ॥

२ वक्षणाः ॥

३ वाश्राः ॥

४ प्रथमजाम् ॥

५ माथिनाम् ॥

अही हा नावाचा वृत्र हाणजे क्रूर खरा, परंतु वास्तविक पहातां त्याचा क्रूरपणा त्याच्या नांवापेक्षाही जास्त होता. पण इंद्राने आपल्या अत्यंत उग्र वज्राने त्याचे बाहु छेदून त्यास मारून टाकले. ज्याप्रमाणे कुन्हाडीने एखाद्या वृक्षाच्या फाद्या छेदून टाकाव्या त्याप्रमाणे छिन्न विच्छिन्न होऊन अहि पृथ्वीवर मृत होऊन पडला. ९ (३६)

आपल्यास कोणीच प्रतिस्पर्धी नाही अशा भलत्या अभिमानास पेटून अहीने महापराक्रमी, अजिंक्य, व अनेक शत्रूनाही भारी, अशा इंद्रास आव्हान केले. परंतु त्याच्या अत्यंत उग्र शस्त्राच्या पुढे त्यास टिकाव धरता आला नाही. पण इंद्राचे शत्रुत्व त्याचे अंगी इतके बाणले होते कीं त्याने मोठमोठ्या दुर्गाचाही अगदी चुराडा करून टाकला. ६

हात आणि पाय तुटून गेले तरी अहीने इंद्राशी युद्ध चालविलेच. इंद्राने आपले वज्र त्याच्या पर्वतप्राय बाहुवर मारले. निःसत्व झाल्यावरही पराक्रमी पुरुषाची पेट मिरविणारा अहि अस्ताव्यस्त होऊन त्याचे धूडच्या धूड जमीनीवर पडले. ७

जमीनीवर पसरलेल्या एखाद्या महानदाप्रमाणे वृत्र हा पृथ्वीवर पडला जसता जलांचे प्रवाहांस धैर्य चढून ते त्याचे अगावरून वाहू लागले. आपल्या सामर्थ्याने ज्या उदकास वृत्राने कोडून ठेविले होते त्यांच्याच पायांशी तो गतप्राण होऊन पडला. ८

वृत्राचा माता त्याचे देहावर आडवी पडली. इंद्राने आपले उग्र वज्र तिचे पोटाखालून फेकले. ह्याप्रमाणे माता वर पडलेली व तिचे खाली तिचा पुत्र वृत्र पडलेला अशा स्थितीत धेनु जशी आपल्या वासरास पोटा खाली घेते तशीच तो दानु दिसू लागली. ९

१ व्यंसम् ॥

२ तुविबाधम् ॥

३ वृष्ण ॥

४ पत्सुतःशी ॥

५ नीचावया ॥

ज्यांस कधी खळ नाही व ज्यांस कधी विश्रांति नाही अशा जलप्रवाहांत वृत्राचें शरीर निमग्न होऊन गेले होते. वृत्राच्या शरीरावर जलाचे प्रवाह खुशाल वहात होते व इंद्रशत्रु वृत्र दीर्घ अंधकारांत जाऊन पडला होता. १० (३७)

अहीनं प्रतिबंधांत ठेवलेली व ह्मणून त्या दुष्टाची दास बनलेलीं जीं जले तीं पणीनें प्रतिबंधांत टाकलेल्या धेनूंप्रमाणे बंदिवान् होऊन गेली होतीं. उदकाचें निवासस्थान जें पूर्वी बंद झालें होतें ते वृत्रास मारून इंद्राने उघडें केलें. ११

हे इंद्रा, तूच एकठा श्रेष्ठ देव आहेस. ज्यावेळीं तुझ्या आयुधावर त्या अहीनं प्रहार केला त्यावेळीं अश्वाकरिता तयार केलेल्या चिलखताप्रमाणे तूं त्यास दाद दिली नाहीस. तूं धेनूंची प्राप्ति करून घेतलीस, हे शूरा, तूं सोमरसाचाही लाभ करून घेतलास व सम नद्याचा प्रवाह चालू करण्याकरिता त्यांस तूं बधमुक्त केलेंस. १२

विद्युत्प्रयोग अथवा गर्जना ही दोन्ही वृत्रास कांहींच उपयोगी पडलीं नाहीत. त्याचप्रमाणे त्याने जी पर्जन्यवृष्टि केली व ज्या अशनि फेकल्या त्यांचाही त्यास उपयोग झाला नाही. ज्यावेळी इंद्र व अहि ह्यांचे युद्ध झाले त्यावेळी त्या दानशूर इंद्राने चिरकालिक विजय संपादन केला. १३

हे इंद्रा, ज्याअर्थी वृत्रास मारल्यानंतर तुझ्या हृदयांत भीतीनें प्रवेश केला त्या- अर्थी वृत्रवधाबद्दल सूड उगवणारा असा कोण तुझ्या दृष्टीस पडला ? कारण भयचकित झालेला एखादा श्येनपक्षी ज्याप्रमाणें (भराभर) अंतरिक्षाचे पार उडून जातो त्याप्रमाणे तूं (त्वरेने) नव्याणव नद्या ओलांडित पेंलीकडे गेलास. १४

१ निण्यम् ॥

२ बिलम् ॥

३ सर्तवे ॥

४ मिहम् ॥

५ अतरः ॥

सर्व चर व अचर सृष्टीचा इन्द्र मालक आहे. जे प्राणी शृंगयुक्त आहेत व जे निरुपद्रवी आहेत त्या दोहोंवरही त्याची सत्ता आहे. त्याचे बाहु वज्राप्रमाणे आहेत; सर्व मानवांचा तोच राजा आहे. ज्याप्रमाणे रथचक्राची धाव चाकाच्या आज्यांना वेढून टाकते त्याप्रमाणे इन्द्राने हे सर्व वेष्टून टाकले आहे.

१९ (३८)

॥ दुसरा अध्याय समाप्त ॥

तिसरा अध्याय.

सूक्त ३३.

ऋषि-हिरण्यस्तूप आगिरस । देवता-इन्द्र ॥

या, गोधन्याची इच्छा धरून आपण इद्राकडे जाऊ या. आपल्या बुद्धिमत्तेचा तोच अतिशय वर्धन करीत असतो. तो अमर आहे. वैभव-गोधन-प्राप्त करून घेण्याचे मुख्य साधन तो आह्मांस दाखवून देईल काय ?

१

१ चर्षणीनाम ॥

२ गव्यन्तः ॥

ज्याप्रमाणे श्येनपक्षी आपल्या नेहर्मीच्या राहण्याच्या ठिकाणाकडे उडून जातो त्याप्रमाणे मी इन्द्राकडे त्यास उत्तमोत्तम स्तोत्रांनी वंदन करित मार्गाने गमन केले. हा इंद्र संपत्ति देणारा, शत्रूस अजिंक्य व भक्तांनी अर्चन करण्यास योग्य असा आहे. २

आपले सर्व सैन्य बरोबर घेऊन ह्याने बाणाचे भाते (पाठीशी) बांधले आहेत. हा फार श्रेष्ठ आहे. त्याची इच्छा असेल त्याचेकडे तो त्यास देण्याकरिता गाई घेऊन जातो. हे अत्यंत थोर इंद्रा, अनेक प्रकारची उत्कृष्ट संपत्ति घेऊन ये व आमचेविषयी कृपणता धारण करू नको. ३

हे इंद्रा, जरी तू आपल्या अनुचारासह निघाला होतास तथापि आपल्या वणासारख्या शस्त्राने तू संपत्तिमान अशा दस्यूचा एकद्वानेच वध केलास. ते सर्व बौजंता तुझ्या धनुष्यावर एकदम तुटून पडले, परंतु त्या सनकांचा मात्र नाश झाला. तुझे यजन करणे त्यांस कधी माहितच नव्हते. ४

हे उग्र इंद्रा तुझे स्थैर्य वाखाणण्याजोगे आहे व तुझे अश्व पीतवर्णाचे आहेत. ज्यावेळी तुझ्या आज्ञा न जुमानणाऱ्या दुष्टांस तू अतरिक्षातून, पृथिवीतून व स्वर्गातून हांकून लाविलेस, त्यावेळी त्यांनी आपली मस्तके (लजेने) पाठीमागे फिरविली. स्वतः तुझे यजन कधीही करित नसून यजन करणाऱ्या लोकांबरोबरमात्र त्यांनी स्पर्धा चालविली होती. ५ (१)

सर्वतोपरि दोषरहित असा जो इंद्र त्याच्या सेनेबरोबर त्यांनी युद्ध मांडले. नवगवांनी उभे राहून इंद्रास उत्तेजन दिले. सामर्थ्यावान् पुरुषांशी झगडणाऱ्या निर्बल लोकांची जशी दाणादाण होते त्याप्रमाणे त्याची स्थिति होतांच इंद्राच्या शक्तीची चांगली ओळख पडून ते (सांपडेल त्या) मार्गांनी पळत गेले. ६

१ धनदाम ॥

२ समर्थः ॥

३ विष्णुक ॥

४ हरिवः ॥

५ अनवद्यस्य

ते हंसले किवा रडले तरी त्याची विलकूल परवान करितां, हे इंद्रा, तू त्यांच्याशीं युद्ध करून त्यांस रजोलोकाच्या पार घातून दिलेंस. दृष्ट्यु उच्च अशा घुलोकांत असतां तूं त्यास दग्ध केलेंस व ज्याने तुझ्याकरितां सोमरस तयार करून तुझे स्तवन केलें त्याच्या स्तोत्राचा तू स्वीकार केलास. ७

सुवर्णालंकारांनीं नटून त्यांनीं सर्व पृथ्वीचें परिवेष्टन केलें. त्यांना आपलें सामर्थ्य कितीही प्रकट केले तरी इंद्राचा पराभव त्यांना करतां आला नाही. त्यांच्या दूतांस इंद्राने सूर्याकडून हतवीर्य केले. ८

हे इंद्रा, ज्यावेळी आपल्या सामर्थ्याने तू पृथिवी व स्वर्ग ह्यावर सर्व प्रकारे स्वसर्त्ता प्रस्थापित केलीस त्यावेळीं आपल्या भक्तांचे हातून तुझा उपमर्द करणाऱ्यांचा तू पराभव करविलास व आपल्या तीव्र शस्त्रांनीं दस्यूंस पराजित केलेस. ९

स्वर्ग आणि पृथिवी ह्यांचा अत लावणाऱ्यासमुद्रां धनदात्या इंद्राला आपल्या कपटजालांनीं वेढा देता आला नाही. सामर्थ्यावान् इंद्राने आपल्या वज्रासच आपले मदतगार बनविले व आपल्या तेजाच्या योगाने धेनुंस अधकारांतून बाहेर काढले. १०(२)

इंद्रानें जी वाट फोडून दिली त्या वाटेने जलाचे प्रवाह वाहू लागले. परंतु जेथे नौका-सुद्धां चालू शकतात अशा महानद्यांत शिरून वृत्राने विशाल रूप धारण केलें. मग इंद्रानें आपले सर्व लक्ष्य वृत्राच्या वधाकडेच देऊन आपल्या प्रबल शस्त्राने त्यास कथिमचे जमीनदोस्त केले. ११

१ अदह ॥

२ स्पज्ञ ॥

३ माहिना ॥

४ वृषभः ॥

५ द्यून् ॥

इलीबिशाचे दुर्गम किले तू फोडून टाकेलस व शंगयुक्त अशा शुष्णाचे तू विदारण केलेस. जितका वेग व जितके सामर्थ्य तुझे अंगी होते त्या सर्वांचा उपयोग करून तुझ्याशी युद्ध करणाऱ्या शत्रूचा तू आपल्या वज्राने वध केलास. १२

त्याचे साहाय्यकारी वज्र त्याच्या शत्रूवर नेम धरून निघाले. आपल्या तीव्र शस्त्राने त्याने शत्रूची पुढे फोडून टाकिली. इद्राने आपल्या वज्राशी वृत्राची गांठ घालून दिली व त्याचा सहार करून आपल्या मनाचा हौम फेडून घेतला. १३

ज्या कुत्सावर हे इद्रा, तुझे अत्यंत प्रेम होते त्याचे तू संरक्षण केलेस व वीर्यशाली दशशु युद्धांत गुतला असतांना तू त्याच्या साहाय्यार्थ धांवलास. घोड्याच्या खुरांनी उडालेली धूळ आकाशापर्यंत वर गेली, श्वेत्रेयही पुन्हा लोकांनी त्याची सत्ता सहन करावी अशा योग्यतेस चढला. १४

तुझ्यांच्या समुदायात तू त्याच्या शांत स्वभावाच्या वृषभाचे रक्षण केलेस व भूमि सपादनाच्या ईर्ष्येने युद्ध चालले असतां, हे उदार इद्रा, तू त्याच्या धेनूचा सांभाळ केलास. येथे अनेक कालपर्यंत ठाणे देऊन ज्यांनी शत्रुत्व आचरिले त्या आपल्या रिपूंस तू अत्यंत अमंगल वेदना सोसावयास लाविल्यास. १५ (३)

१ घृतन्युस ॥

२ शाशदानः ॥

३ वृषभस्य ॥

४ ज्योक ॥

सूक्त ३४.

ऋषि-हिरण्यस्तप आगिरम । देवता-अग्नि ॥

हे सर्वज्ञ अश्विनहो, तुझी आज तोन्ही वेळा आमचेच व्हा. आपली गति सर्वत्र आहे आपली दानशूरताही चोहोकडे अनुभवास येणारी आहे. ज्याप्रमाणें वस्त्राचा व हिवाळ्या त्रीचा अत्यंत निकट संबंध असतो त्याप्रमाणे आपण दोघेही एकमेकांशी असेच संलग्न आहांत. सुख भक्तांम आपण वश व्हा. १

मधुर रसांची प्राप्ति करून देणाऱ्या आपल्या रथास तीन धावो आहेत व तो सोमाच्या गांनिं गमन करतो हे सर्वास विदितच आहे. त्या रथाचा तोल बिघडू नये म्हणून त्यावर तीन स्तंभ उभे केलेले आहेत. हे अश्विनहो, आपण रात्री त्रिवार व दिवसा त्रिवार रित्रमण करिता. २

एकाच दिवसात तीन वेळां आपण (भक्तांची) पातके नाहीशी करितां. आज तीनदा आमच्या यज्ञावर आपण माधुर्याची वृष्टि करा. हे अश्विन हो, ज्यांच्या योगाने सामर्थ्याची प्राप्ति होईल अशा प्रकारच्या कृपाप्रसादाची रेलचेल (रोज) सुप्रभाती व सध्याकाळचे वेळस आह्मांवर करित जा. ३

तीन वेळां तुझी आपल्या निवासस्थानाकडे जा. तीन वेळां तुझी आपल्या आज्ञाचे परिचालन करणाऱ्या भक्ताकडे गमन करा. रक्षण करण्यास जे अतिशय योग्य आहेत अशा नुष्यांस तीन वेळा जणू कांही तीन प्रकारचे शिक्षण लाभेल असे करा. हे अश्विनहो, आमच्या मनांस आनंद होईल असे वैभव तीनदा आह्मांस अर्पण करा आणि आमच्या षोषणांची अशी उत्तम तजवीज करा की ' हे आमचे सदोदितचे भाग्य ' असे शोकानी म्हणावें. ४

१ विभुः ॥

२ पवयः ॥

३ अवद्यगोहना ॥

४ पूष ॥

हे अश्विनहो, आमचेकडे तीन वेळ संपत्ति घेऊन या; देवांचे तीन वेळा यजन चाललें असता तीन वेळा आमच्या सद्भिचागस, सुदैवास व सत्कीर्तीस भरती आणा. (आकाशाच्या) दुहितेनें तुझ्या त्रिचक्री रथावर स्वर्गांत आरोहण केले होते. ९

हे अश्विन हो, स्वर्गातील, पृथिवीवरील व उदकापासून प्राप्त करून घेतलेलीं अशी तिन्ही प्रकारची औषधे तीन तीन वेळ आह्मास द्या. हितावह संपत्तिचे आपण अधिपति आहात, व मला कल्याणाची इच्छा आहे ह्मणून माझे पुत्रास आपण तिन्ही महाभूतांपासून निर्भयता व आपली कृपादृष्टि ह्याची जोड करून द्या. ६ (४)

हे अश्विनहो, आपले यजन प्रत्येक दिवशी तीन वेळ करणे युक्त आहे. तिन्ही महाभूतांना बरोबर घेऊन आपण पृथिवीचे सभोवती विश्रान्ति घेतलेली आहे. हे सत्यस्वरूप अश्विन हो, आपण अतिशय दूर प्रदेशापासून रथांत बसून या, व ज्याप्रमाणे प्राणवायु शरीरांत प्रवेश करतो त्याप्रमाणे आपल्या तीन (निवामस्थानांकडे) गमन करा. ७

हे अश्विनहो, मत जननीप्रमाणे शोभणाऱ्या ज्या (सप्त) नद्या त्यासहवर्तमान इकडे या. येथे तीन यज्ञपात्रे सिद्धें आहेत व तीन प्रकारचा हवि तयार करून ठेविला आहे. पृथिवीचे प्रदेश तीन आहेत. आपण स्वर्गाचे वरती परिभ्रमण करून स्थिर अशा अंतरिक्षाचे रात्रदिवस रक्षण करीत असता. ८

तुझ्या त्रिकोणाकृति रथाची तीन चक्रे कोठे आहेत ? ज्याच्यावर रथ चालविणाऱ्या-करितां बसण्यासाठी उत्तम जागा केलेली अशा तुमच्या रथान्या वधुरा कोठे आहेत ? हे सत्यस्वरूप अश्विन हो, ज्यावर आरोहण करून तुझी यज्ञाप्रत आगमन करितां, अशा शक्तिवान् रासभास तुझी केव्हां जोडणार आहा ? ९

१ त्रिष्टम् ॥

२ शुभस्पती ॥

३ त्रिधातुः ॥

४ आहावा ॥

५ वधुरा ज्ञानजे जोखडाला लागून ज्या तीन उभ्या दाज्या भ्रमनात या ।

हे सत्यस्वरूप अश्विनहो, इकडे या. हा हवि आपणांस अर्पण करण्यांत येत आहे. आपल्या मुखास मधुपान करण्याची चटकच आहे, तेव्हां आपण मधुर सोमरसाचे स्वमुखाने प्राशन करा. आपला अवर्णनीय व घृतसमृद्ध रथ सवितादेव उषेच्याही अगोदर आमच्या यज्ञाकडे पाठवून देत आहे.

१०

हे सत्यस्वरूप अश्विन हो, तेहतीस देवांसहवर्तमान ह्या मधुर पेयाकडे या. आमच्या आयुष्याची वृद्धि कर, पातकांचे क्षालन करा, आमच्या शत्रूचा निरोध करा व आह्मांस नेहमी आपल्या सहवासाचा लाभ होऊं द्या.

११

हे अश्विनहो, आपल्या त्रिकोणाकृति रथातून वीर्यवान् संततीने युक्त अशी संपत्ति आमचेकडे घेऊन या. आपण आमची प्रार्थना ऐकण्यासै सिद्धच आहांत, ह्मणून आपणांस स्वरक्षणासाठी पुनःपुन्हां हांक मारतो. जेव्हा पराक्रमाच्या योगाने संपत्ति प्राप्त होण्याचा संभव असेल तेव्हां आमच्या वेभवांत भर पडेल असे करा.

१२ (९)

सूक्त ३५.

ऋषि—हिरण्यस्तूप आक्षिरस । देवता १ अग्नि, मित्र, वरुण, रात्रि, आणि सविता । २-११ सविता ॥

आमच्या कल्याणार्थ प्रथम अग्नीस पाचारण करितो. आमच्या रक्षणार्थ मित्रावरुणासही मी येथें बोलावितों. सर्व जगतास आपापल्या स्थानाप्रंत घेऊन जाणाऱ्या रात्रिस मी आमंत्रण करितों. आमचें प्रतिपालन करण्याकरिता मी सवितादेवासही हाक मारितो.

१

१ आसभिः ॥

२ तारिष्टम ॥

३ शृण्वन्ता ॥

४ निवेशनीम ॥

कृष्णवर्ण औकाशांतून मार्ग आक्रमण करीत व अमर्त्य व मर्त्य ह्या सर्वांस आपापल्या उद्योगांत प्रवृत्त करीत सर्व भुवनाचें अवलोकन करणारा सवितादेव आपल्या सुवर्णमय रथांत बसून येतो. २

उंच व पुरोगामी मार्गानें सवितादेव गमन करितों तो यजनीय आहे, तो आपल्या शुभ्र अश्वान्वर आरोहण करून जाल असतो. सर्व दुरिताचा नाश करीत सवितादेव फार दूर प्रदेशांतून इकडे येतो. ३

सवितादेव आपणास पूज्य आहे. त्याचे किरण चित्रविचित्र रंगाचे आहेत कृष्णवर्ण अंधकार नाहीसा करण्याचे त्याचे अंगांत सामर्थ्य आहे. तो पहा आपल्या सुवर्णभूषित रथांत बसला ह्या रथाची शिवाळ सुद्धां सुवर्णाची केलेली आहे. रथाचे जितके म्हणून निरनिराळे आकार आहेत तितके सर्व ह्या रथाचे ठिकाणी आढळून येतात. ४

ज्याचें जूं सुवर्णाचें आहे, अशा रथास वाडून नेणारे सवितादेवाचे अश्व—ज्यांचीं पावले पांढरीं शुभ्र आहेत—त्यांनीं सर्व लोकावर स्वच्छ प्रकाश पाडला आहे. सर्व लोक व मनुष्ये—हीं सवितादेवाच्या समीपच निरंतर वास करीत असतात. ५

एकंदर द्युलोक तीन आहेत. त्यांपैकीं दोन सवितादेवाच्या संनिध असतात व एकाचें स्थान यमाच्या प्रदेशांत आहे. सर्व अमर विश्व चाकाच्या कुणीप्रमाणें सवितादेवावर अवलंबून आहे. ज्यास ह्या गोष्टीचें ज्ञान असेल त्यास बोलण्यास पुढें येऊं द्या. ६ (६)

१ रजसा ॥

२ परावतः ॥

३ तविषीम् ॥

४ अख्यन् ॥

५ चिकेतत् ॥

ज्याची गति फार सुंदर आहे, ज्याच्या प्रयाणपद्धतीत फार गंभीरपणा आहे, जो (शत्रूंचा) संहारकर्ता आहे व ज्याचे अंगी उत्तम मार्गदर्शकत्व आहे—अशा त्या सविता-देवाने सर्व अंतरिक्षावर प्रकाश पाडला आहे. ह्यावेळी सूर्य कोठे असेल बरे ? त्याच्या रश्मींनी कोणत्या शुलोकापर्यंत मजल मारली आहे हे कोणास माहीत असेल ? ७

पृथ्वीच्या आठही दिशा, तिन्ही निर्जल प्रदेश व सातही नद्या ह्यांस त्याने सुप्रकाशित केले आहे. ज्याचे नेत्र सुवर्णाप्रमाणे चमकदार आहे असा हा सवितादेव आपल्या उपासकासाठी उत्तमोत्तम रत्ने बरोबर घेऊन अगदी येऊन ठेपला आहे. ८

दूरवरपर्यंत संचार करणारा व कांचनाप्रमाणे सुंदर वर्णाच्या हस्तांनी सुशोभित असा सविता स्वर्ग व पृथिवी ह्या दोहोंमधून आपला मार्ग आक्रमण करित असतो. तो रोमांचे निर्मूलन करितो, मूर्याकडे गमन करितो व कृष्णवर्ण अंतरिक्षांतून शुलोकांपर्यंत जाऊन पोहोचतो. ९

ज्याचे हस्त सुवर्णाप्रमाणे सुंदर आहेत जो शत्रूंचा नाश करणारा आहे, जो उत्तम मार्गदर्शक आहे, ज्याच्या कृपेने सर्व सुखे प्राप्त होतात, व जो स्वकीयांचा अभिमान धारण करणारा आहे तो सविता आमचेकडे येवो. प्रत्येक सायंकाळी ज्याची कीर्ति गाडली जाते ते सवितादेव राक्षस व यातुधान ह्यांचा संहार करित येथे येण्यास सिद्ध झाला आहे. १०

हे सवितादेवा, जे अंतरिक्षांतील प्राचीन मार्ग त्यांतील धूळ वगैरे काढून चांगले करून ठेवले आहेत त्या सुगममार्गांनी आज (येथे येऊन) आमचे रक्षण कर व आम्हांस आशीर्वचन दे. ११ (७)

१ सुनीयः ॥

२ दाम्पुषे ॥

३ मयीषाव ॥

४ सुसुखीकः ॥

५ पृथ्वांसः ॥

अनुवाक ८.

सूक्त ३६.

ऋषि-घोर । देवता-अग्नि ॥

देवाच्या दर्शनाची उत्कंठा बाळगणारे तुमच्यासारखे जे अनेक लोक आहेत, त्यांचा अभिमान बाळगणारा जो अग्निदेव त्यास सौन्दर्यपरिपुष्ट स्तोत्रांनी श्री आळवीत आहे, इतर मनुष्येसुद्धा ह्याचेंच स्तवन करीत असतात. १

सामर्थ्याची वृद्धि करणाऱ्या अग्नीची लोकांनी संस्थापना केली आहे. त्यास हवि अर्पण करून आर्क्षीही त्याला प्रकट व्हावयास लावू. हे अत्युदार अग्निदेवा, पराक्रमाच्या कृत्यांत आमचा तूं ह्या ठिकाणीं प्रसन्न अन्तःकरणानें संरक्षणकर्ता हो. २

सर्व देवांस त्याचे हवि पोहोचविणारा आणि अखिलज्ञानसंपूर्ण असा जो तूं त्या तुला आम्ही आपला प्रतिनिधी निवडतो. तूं मोठा आहेस. तुझी दीप्ति सर्वत्र संचार करते व तुझे प्रकाशरश्मि स्वर्गलोकास जाऊन भिडतात. ३

तूं (देवांचा) अतिशय पुरातन प्रतिनिधी आहेस. वरुण, मित्र, व आर्येय हे सर्व तुला प्रज्वलित करीत असतात. हे अग्निदेवा, जो मानव तुला धन अर्पण करितो तो तुझ्या साहाय्याने सर्व विश्वावर विजय मिळवतो. ४

१ धन्यम् ॥

२ सहोवृधम् ॥

३ प्र-इतम् ॥

४ वृदाश ॥

हे अग्निदेवा, तूं आमचे हवि आनंदानें देवांप्रत पोहोंचविणारा असून गृहांचा स्वामी व सर्व लोकांचा प्रतिनिधी आहेस. देवांनीं जे जे सनातन नियम केले ते सर्व तुझेठायीं एकत्र झालेले आहेत. १ (८)

हे अत्यंत तरुण अग्निदेवा, तूं उत्तम भाग्यानें युक्त आहेस. तुझ्याठिकाणीं सर्व हवि अर्पण करण्यात येतात. यास्तव आज आणि इतःपर सुद्धा आह्वास अतिशय सामर्थ्याचा लाभ करवून प्रसन्न अन्तःकरणाने आमचा यज्ञ देवांस प्राप्त होईल असें कर. ६

भक्तिमग्न उपासक स्वतःच्या तेजानें देदीप्यमान अशा अग्नीचें अर्चन करितात. शत्रूंच्यावर ज्यांनीं जय मिळविलेला आहे असे पुरुष हवि अर्पण करून अग्नीस प्रदीप्त करितात. ७

आपल्या शत्रूंचा नाश करून त्या संकटांतून ते पार पडले. स्वर्ग, पृथ्वी आणि जलप्रवाह ह्यांना आपलें निवासस्थान बनविण्याकरिता त्यांनीं त्याचा विस्तार केला. ह्या सामर्थ्यावान् अग्नीचा धावा केला असतां तो कण्वास संपत्तिदायक होवो आणि गोधर्मादि वैभवाविषयीं आह्वास इच्छा उत्पन्न झाली असतां (गाईचाच शब्द काय) अश्वार्चही खिंकाळणें ऐकूं येवो. ८

हे अग्निदेवा, तूं श्रेष्ठ आहेस. तूं आपल्या आसनावर विराजमन हो. देवसमुदायाकडे तुझें सदोदित आगमन असते. तुझें तेज प्रकट होऊं दे. तूं यज्ञार्ह आहेस व तुझे स्तवन अतिशय होत असते. तूं आपला शीघ्रसंचारी व रमणीय आकार धारण करणारा धुराचा लोट सोडून दे. ९

सर्व देवांना हवि पोहोंचविणाऱ्या हे अग्ने, तू अतिशय पवित्र आहेस. मनुकरितां देवांनीं ज्या तुझी येथें स्थापना केली, ज्या तुला कण्व, मेध्यातिथी, वृषा आणि उपस्तुत ह्यांनीं तुला आपलें औदार्य प्रकट करण्याची स्फूर्ति उत्पन्न केली, १० (९)

१ मन्द्रः ॥

२ सुवीर्या ॥

३ स्वराजम् ॥

४ गाविष्टिषु ॥

५ केषवीतमः ॥

६ अतस्तुतम् ॥

उग्रास मेध्यातिथी आणि कण्व हे नियमपेक्षांसुद्धा अधिक उज्ज्वलित करितात, अशा त्या अग्नीच्या ज्वालांनी आपले धगधगीत तेज प्रकट केले आहे. त्याच अग्नीची महती हीं स्तोत्रे वर्णन करित आहेत. त्याच अग्नीची आझीही स्तुति करितों. ११

हे हर्षांनी शोभणाऱ्या अग्निदेवा, तू आमच्या वैभवामा पुरतता आण. खरोखर तुझा देवांशी अतिशय निकट संबन्ध आहे. जे सामर्थ्य कीर्ति होण्यामही योग्य आहे, त्याचा स्वामी तूच आहेस. तू श्रेष्ठ आहेस. तू आह्मांस सौख्य अर्पण कर. १२

सवितादेवाप्रमाणे आमच्या संरक्षणेार्थ तू सज्ज होऊन उभा रहा. ज्याअर्थी अंजली जोडून तुझे स्तवन करणाऱ्या भक्तासहवर्तमान आझी तुला हांक मारीत आहे त्याअर्थी तू उठून उभा राहून आह्मांस सामर्थ्याचा लाभ करून दे. १३

आमच्याकरिता खडा होऊन आमचे पातकांपासून रक्षण कर आणि आपल्या ज्वलन-शक्तीने सर्व खलांना दग्ध करून टाक. आह्मांस जगात मुखरूप वावरतां यावे ह्मणून आह्मांस उचटून उभे कर. देवसमुदायांत तू आमचा हवि ग्रहण केलेला आहेस. १४

हे अग्निदेवा, राक्षसांपासून आमचे संरक्षण कर. लोकांचे द्रव्य बुडविण्याच्या निघाने केलेल्या कपटाचा उपसर्ग आह्मांस पोचू देऊ नकोस. जो आमचा खून अथवा वध करण्यास उद्युक्त झाला असेल त्याचेपासूनही, हे अत्यंत तरुण व प्रकाशमान देवा आह्मांस वाचाव. १५ (१०)

१ इधे ॥

२ स्वधावः ॥

३ ऊतये ॥

४ विदाः ॥

५ अराण्यः ॥

हे अग्निदेवा, तुझी दंष्ट्रा जणू काय ज्वालाचीच बनविलेली आहे असे वाटते. जो मामाजें धन बुडवणारा असेल त्यास घणासारखे एखादे शस्त्र घेउन सपशेल मारून टाक. मो आमचा द्वेष करीत असेल त्यास ठार मार. जो (नाच) मनुष्य रात्रीच्या रात्री जागून आमच्या विरुद्ध खलवने करीत असेल त्या आमच्या शत्रूचा आम्हांवर अधिकार न चालो.

१६

अग्निदेवाने स्वतः निवड करून उत्तम सामर्थ्ययुक्त व उत्कृष्ट भाग्य ह्यांची जोड कण्वास करून दिली. अग्निने मित्रांचें सरक्षण केले. त्याचप्रमाणे मेध्यातिथी व उपस्तुत ह्याचाही द्रव्योपार्जनाच्या समर्थी त्यानें प्रतिपाल केला.

१७

अग्नीच्या द्वारे तुर्वश, यदु, ह्याणि उग्रदेव ह्यांना आम्ही त्याच्या अतिशय दूरस्थानापासून इकडे येण्याची विनंति करितों. दस्यूचे निमत्रण करणारा हा अग्निदेव नववास्व, बृहद्रथ आणि तुर्वीति ह्यांस येथे घेऊन येवो.

१८

हे अग्निदेवा, मनूने तुझी तू लोकाहिताकरितां प्रकाशणारी ज्योति ह्या नात्याने निरतरची स्थापना केली. न्यायनीतिसहचर्तमान तू प्रकट झालास व घृताचा हवि तुला नेहमी अर्पण करण्यांत येत असतो. - की ज्यांस विश्वातील सर्व लोक नमन करितात—तो तू कण्वाकरितां प्रदीप्त झाला होतास.

१९

अग्नीच्या ज्वाला उज्ज्वल, प्रबल, भयप्रद व जवळ जाण्यास अशक्य अशा आहेत (हे अग्निदेवा) राक्षस, पिशाच आणि सर्व दुष्टलोक ह्यांना कायमचे दग्ध करून टाक.

२० (११)

१ अत्यक्तुभिः ॥

२ सानौ ॥

३ परावतः ॥

४ ऋतजातः ॥

५ अमवन्तः ॥

सूक्त ३७.

ऋषि कण्व घोर । देवता-मरुत् ॥

हे कण्वहो, मरुद्रणास उद्देगून गायन करा. हे मरुद्रण रथावर सुंदर रीतीने विराजमान झालले आहेत. परंतु ते आपल्या रथास अश्व जोडीत नसतात, ह्यांस क्रीडा फार आवडते. १

हे मरुद्रण स्वयंप्रकाशित अमून आपल्या ठिपकेदोर रगाच्या हारिणी, आपल्या तरवारी, आपले भाले, व आपली आभरणे, ही सर्व बरोबर घेऊन ह्या जगांत प्रकट झाले. २

ज्या वेळी आपल्या हातांनी ते आपल्या चाबकाचा आवाज काढतात त्यावेळीं जणू काय तो चाबूक येथेच वाजला अशा तऱ्हेने तो मला ऐकू येतो. मार्गक्रमण करीत अमता ते मोठ्या पेटदार पद्धतीने त्यास (आपल्या हातात) वागवतात. ३

तुह्यांस प्रिय असणाऱ्या ह्या मरुद्रणाप्रतिवर्ध एखाद्या दैविक स्तोत्राचे गायन करा. हे मरुद्रण (शत्रूस) चिरडून टाकणारे, तेजोवैभवाचे युक्त व अत्यंत प्रबल आहेत. ४

धेनूंची प्राप्ति करून घेण्याकरितां पराक्रमी व क्रीडानिपुण अशा मरुद्रणांचे स्तवन कर. स्वादिष्ट रसाचे सेवन करून हे श्रियवान् झाले. ५ (१२)

स्वर्ग आणि पृथ्वी ह्यांस हालवून सोडणाऱ्या हे मरुदेवानो, (ह्या विश्वांत) असा कोण श्रेष्ठ आहे की ज्यास तुम्ही (पृथ्वीच्या) टोंकापर्यंत फेकून देऊं शकला नाही. ६

१ अनर्वाणम् ॥

२ पृषतीभिः ॥

३ वदान् ॥

४ देवत्सम् ॥

५ जग्मे ॥

६ धृतयः ॥

आपण गमन करीत असतांना आपल्या उग्र कोपाला भिऊन मनुष्ये प्रत्येकवेळां भाधार शोधूं लागलेली आहेत. कठिण शिखरांचा पर्वतसुद्धां (आपला कोप पाहून) स्वकांपित होईल. ७

ह्या मरुदेवांचा संचार सुरू होतांच वार्धक्यानें क्षीण झालेल्या एखाद्या नृपती-प्रमाणे ही पृथ्वी त्यांचे आगमन होत असतां भीतीनें लटलट कापू लागते. ८

जेथे ह्यांचा जन्म झाला ते स्थान अतिशय स्थिर आहे. आपल्या मातेच्या उदरांतून बाहेर निघण्याकरितां ते पक्षीच बनले. कारण त्यांचे सामर्थ्य द्विगुणित होते. ९

शिवाय ह्यां वाग्देवीच्या पुत्रांनीं धेनूस आपल्या वत्साकडे नीट जतां यावे लपून विश्वाच्या सिमा पार दूरपर्यंत वाढवल्या. १० (१३)

ते आपल्या मार्गाने जात असतां मेघाच्या बालकाम खाली कोसळून पाडतात. ह्या मेघाच्या बालकाचा आकार दीर्घ व विस्तृत असून त्यास प्रायः कोणालाही इजा करतां येत नाही. ११

हे मरुदेवांनो, तुमचे सामर्थ्य इतके मोठे असल्याकारणाने तुम्ही सर्व लोकांस हालवून सोडतां आणि पर्वतासही कपित करिता. १२

आ्या वेळी मरुदेव गमन करित असतात त्यावेळीं मार्गात असताना त्यांचे एक-मेकांशी संभाषण होते. कोणातरी (भाग्यवान्) पुरुषास ते ऐकूं येत असेल काय ? १३

१ यामाय ॥

२ छत्रुर्वान् ॥

३ निरेतवे ॥

४ अज्येषु ॥

५ पृथुस् ॥

६ अचुष्यवीतन ॥

७ अध्वन् ॥

आपल्या शीघ्रसंचारी वाहनावर बसून त्वरेने इकडे या. कण्वमंडळीत तुमच्याक-
तां हवि ठेविलेला आहे; त्यांत आनंद माना. १४

आनंद व्हावा ह्याकरिताच खरोखर हा येथे ठेविला आहे. आह्मी मनोर्भावाने केवळ
||चेच भक्त आहोत. आह्मांस दीर्घकालपर्यंत ह्या जगांत वास्तव्य करितां यावे ह्यापून सर्व
जिवन ह्यांनी आमच्या स्वाधीन करून ठेविले आहे. १५ (१४)

सूक्त ३८.

ऋषि-कण्व घोर । देवता-मरुत् ॥

ज्याप्रमाणे आपल्या पुत्राचे बोकडे बोलणे ऐकण्याविषयी लोलुप असलेला पिता त्याचा
माने हात धरितो त्याप्रमाणे, हे मरुदेवानो, आपण आह्मांस खरोखर कधी हातांत धरणार
प्राहां बरे ' आपणांकरिता, आह्मी सोमरसात पडलेले दर्भाचे तुकडे काढून टाकून, तो
तयार करून ठेविला आहे ' १

खरोखर कोणीकडे—कोणत्या प्रदेशास उद्देशून—आपण स्वर्गातून जाण्यास निघाला
प्राहां ' आपण पृथ्वीकडून आला नाही काय ? आपल्या धेनु कोठे आहेत ? त्यांचे हवरेणें
पूकू येत नाही. २

हे मरुदेवानो, तुम्ही आणिलेली अपूर्व वैभवे कोठे आहेत ? आपणापासून प्राप्त होणारी
संपत्ति कोठे आहे ? आपणांपासून जी सर्व सुंदर भाग्ये (आह्मांस) प्राप्त होणार ती
कोठे ठेविलेली आहेत ' ३

१ शीभ्रम् ॥

२ स्पसि ॥

३ कवप्रिय ॥

४ रुण्यन्ति ॥

५ सुम्ना ॥

हे पृथ्वीच्या पुत्रांनो जर तुझी मर्यामध्येच गणले जात असाल आणि तुमची स्तुति करणारा तुमचा उपासकमात्र अमरत्व पावत असेल,

४

तर खरोखर, ज्याप्रमाणे एखाद्या हरिणाला गवत खाण्याकरिता कोणी प्रतिबंध करणार नाही, त्याप्रमाणे तुमच्या सेवकांवरही कोणाचीच अवैकृपा होणार नाही व यमाच्या मार्गाने जाण्यास त्यास केव्हाही भाग पडणार नाही.

५ (१५)

निर्दयपणाने नुकसान करणारी व एकसारखी वृद्धिगत होणारी सोडेसाठी आम्हांस नाशाप्रत न नेवो. महत्त्वाकाक्षेत्रावर तिचाही निःपात होवो.

६

खरोखर हे बलशाली परतु भीति उत्पन्न करणारे देव, अतिशय नापीक प्रदेशामध्ये सुद्धा, वृष्टि करीत आहेत, व त्या वृष्टीस वाऱ्याकडून खंड पडू देत नाहीत.

७

जेव्हा ह्यांच्याकडून पर्जन्याची वृष्टि होते तेव्हा वासराकरिता हंवरणाच्या धेनूप्रमाणे बीज गर्जना करिते व माता ज्याप्रमाणे आपल्या लेकरास पोटाशी धरिते त्याप्रमाणे (सर्व जगतास) ही घट्ट कवळून धरिते.

८

ज्या वेळी हे पृथ्वीस पाण्यानं चिब करून टाकतात त्या वेळी उदकाची वृष्टि करणाऱ्या पर्जन्याकडून हे दिवसासुद्धा काळाकुड अधिकार पाडतात.

९

१ स्यातन ॥

२ अजोष्यः ॥

३ दुर्हणा ॥

४ अवाताम् ॥

५ मिमाति ॥

६ व्युन्दन्ति ॥

मरुताची गर्जना ऐकल्याबरोबर ह्या पृथ्वीवरील एकूनएक घरे हादरून जातात.
ढिच काय पण मनुष्यमुद्धां थरथर कापूं लागतो. १० (१६)

हे मरुतदेवहो, मार्गात केश न होतां नानाप्रकारच्या मनोहर नदीच्या काठाकाठाने
पल्या सामर्थ्यावरून हस्ताचा प्रताप गाजवीत गमन करा. ११

तुमच्या रथांच्या चाकांच्या धावा भग न पावणाऱ्या असोत. तुमचे स्थ आणि त्याना
डिलेले अश्व ग्वीर असोत. तुमच्या हातातील लगाम नक्षोदार असोत. १२

स्तुति करण्याच्या इच्छेने ब्रह्मणस्पतीस उद्देशून आणि त्याचप्रमाणे अग्नि व हा सुंदर
ऋषी ह्यासही अनुलक्षून स्तोत्रांनी निरंतर आळवीत जा. १३

सतत कोसळणाऱ्या पावसाप्रमाणे उच्च घोष करून स्तोत्रपाठ करा. स्तुतीनी परिपूर्ण
शा ण्वाद्या सुंदर गानाचे गायन करा. १४

सामर्थ्यावरून, स्तुतीस योग्य आणि अनेक स्तोत्रांनी ज्याचे माहात्म्य वर्णन केले आहे
[शा मरुताच्या समुदायास वदन कर. ते श्रेष्ठ मरुत येथे आमच्यावरच अनुग्रह करणा-
रितां ब्रमलले असोत. १५ (१७)

१ आ-सन्न ॥

२ अखिद्रयामभिः ॥

३ अभीशवः ॥

४ दर्शतम् ॥

५ ततन ॥

६ पनस्युम् ॥

सूक्त ३९.

ऋषि—ऋष्व घोर । देवता—मरुत ।

सर्व जगाम हालवून सोडणाऱ्या हे मरुतानो, ज्याअर्थी आपण ण्वाच्या अग्निज्वालेप्रमाणे आपले प्रतिविम्ब लांबच्या प्रदेशापासून अशा रीतीने पुढे फेकित आहा, त्याअर्थी कोणाच्या करामतीमुळे—कोणाच्या आग्रहाने—कोणास उद्देशून—खरोखर कोणावर अनुग्रह करण्या-करिता—आपण चालला आहां वरे ? १

शत्रूंची दाणादाण करण्याकरिता तुझी आयुधे एकसारखी चालेत, आणि तुझे बळ त्याचा योग्य प्रतिकार करो. प्रशसनीय सामर्थ्य केवळ तुझ्याच जवळ असो, कपटी मनुष्याजवळ कधीही नसो. २

हे वीरांनो, जेव्हा स्थिर पदार्थांना तुम्ही त्याच्या स्थानापासून हलविता, आणि ज्या वस्तु अतिशय जड आहेत, त्यांना (भिगरीसारखे) फिरावयास लाविता, तेव्हा आपले गमन पृथ्वीवरील वृक्षमधून व पर्वताच्या दरीवोऱ्यांतून होत असते. ३

हे शत्रुसङ्घाक मरुदेवहो, स्वर्ग अथवा पृथ्वी ह्यावर खरोखर आपणाम कोणीही शत्रु उरलेला नाही. हे भयप्रद देवानो, शत्रूवर झडप घालता यावा म्हणून सामर्थ्याची आपणाम सदैव जेड मिळो. ४

१ ऋत्वा ॥

२ पनीयसी ॥

३ व्याशाः ॥

४ तविषी ॥

ते पर्वतांना कंप उत्पन्न करितात आणि मोठमोठ्या वृक्षाम भग्न करितात. मग्नोन्मत्त मनुष्याप्रमाणे हे मरुदेव आपल्या परिवारासह वर्तमान इतस्ततः संचार करीत असतात.

९ (१८)

चित्रविचित्रवर्णाच्या हरिणींना आपण आपल्या गथाम जोडिले आहे, आणि प्रमुखत्वाने एक रक्तवर्ण मृग तो गथ ओढित आहे. आपण याल हणून पृथ्वी लक्षपूर्वक ऐकत बसली आहे व मनुष्ये भयव्याकुल होऊन गेलेली आहेत.

६

हे रुद्रहो, आपण ज्याप्रमाणे आमचे संरक्षण करिता तशा प्रकारच्या संरक्षणाची याचना आम्ही नेहमी नेहमी आणि तीही तावडतोवं कोणाजवळ करावी ? पूर्वी ज्याप्रमाणे आमच्या संरक्षणाच्या तजविजने तुम्ही येत होता त्याप्रमाणे आता ही ह्या भयविह्वल कण्वाप्रीत्यर्थ इकडे या.

७

कोणीही मनुष्य, मग तो तुम्ही पाठविलेला असो अथवा इतर मनुष्यांनी चिथवलेला असो, आम्हावर हल्ला करण्याकरिता येत असेल त्याचे आपल्या मार्मर्थ्याने, शक्तीने अथवा भक्तजनसंरक्षक आपल्या शस्त्रांनी दोन तुकडे करा.

८

हे अत्यंत ज्ञानशाली व यज्ञार्हे मरुदेवांनो, आपण कण्वास जे काही (वैभव) अर्पण करणारा असाल ते संपूर्ण अर्पण करा आणि आमच्या संरक्षणाची संपूर्ण मागने घेऊन, ज्याप्रमाणे विद्युल्लतेचा ओढा पर्जन्यवृष्टीकडे असतो त्याप्रमाणे, आमचेकडे आगमन करा. ९.

१ विञ्चन्ति ॥

२ रोहितः ॥

३ मधु ॥

४ शवसा ॥

५ प्रयज्यवः ॥

सर्व जगतास हालवून सोडणारे व दानकर्मनिपुण मरुदेवहो, आपले सर्व सामर्थ्य व शक्ति आपल्याजवळ ठेवा, आणि जो क्रोधाविष्ट पुरुष ऋषीचाही द्वेष करित असेल यावर बाण सोडल्याप्रमाणे एखादा शत्रु सोडा. १० (१२)

सूक्त ४०.

ऋषि-कण्व घांग । देवता ब्रह्मणस्पति ॥

हे ब्रह्मणस्पति देवा, ऊठ, देवाची भक्ति करणारे उपामक तुझ्या दर्शनाची इच्छा करित आहेत. अत्यंत उदार असे मरुत इकडे येवोत. हे इंद्रा, त्याचेसह (सोमरमाचा) आस्वाद घेणारा हो. १

सामर्थ्यातून प्रादुर्भूत होणाऱ्या हे देवा, धनाची ठेव प्राप्त करून घेण्याचे प्रसंगी प्रत्येक) मनुष्य तुलाच बोलावितो. हे मरुतानो, जो (भक्त) आपणाम हाक मारील याचेसाठी सुंदर अश्वानी युक्त असे उत्तम सामर्थ्य तयार करून ठेवा. २

ब्रह्मणस्पति इकडे येरो, देवी मनुता इकडे आगमन करो. देव आम्हास असा राज करण्याची स्फूर्ति देवोत की जो उत्साहाने चालेल, जो मनुष्यांस दिव्तांगी होईल, व ज्याचे पासून अनेकांस संतोष प्राप्त होईल. ३

मनुष्यजातीस अत्युपयुक्त असे धन जो भाविक पुरुषास अर्पण करतो तो अक्षय्य नि प्राप्त करून घेतो. त्याचे कल्याणार्थ आम्ही इच्छादेवीस हवि अर्पण करितो. ही देवी वीराचा लाभ करविणारी, शत्रूंचा निःपात करणारी व कोणाकडूनही अपाय न गरी अशी आहे. ४

१ परिग्रन्थवे ॥

२ प्राशु. ॥

३ आचके ॥

४ पङ्क्तिराधसम ॥

५ सुप्रवृत्तिर्म ॥

खरोखर ज्याचे ठिकाणी इन्द्र, वरुण, मित्र व अर्यमा ह्या देवांनी आपला वास केलेला आहे असा अत्यन्त प्रशंसायोग्य मंत्र ब्रम्हणस्पति म्हणत आहे. ५ (२०)

यज्ञायध्ये आम्ही, हे देवानो, तोच कल्याणकारक व अविनाशी मन्त्र म्हणत जाऊं. हे वीरानो, तुम्ही ह्याही स्तुतीचा अगीकार करीत आहा त्याअर्थी तुम्हापासून प्राप्त होणारी सर्व सुखे तुमच्या भक्तास (नि.संशय) उपभोगण्यास सापडतील. ६

भक्तिमान् मनुष्यास कोण प्राप्त शकेल ? सोमरसांतील दर्भाचा अग्रे काढून टाकणाऱ्या उपासकास कोण पराभूत करील ? हवि अर्पण करणाऱ्या मनुष्याचा त्याच्या सर्व परिवारासह (आजपर्यंत नेहमी) उत्कर्षच झालेला आहे व त्याने (नेहमीच) सर्व समृद्धीने भरलेली अशी घरे उभारलेली आहेत. ७

तो (ब्रम्हणस्पति) आपले सर्व बल एकत्र करील, कारण राजांकडून तोच (शत्रूस) मारलीत असतो. भीतिप्रसर्गी देखील तो (निर्भय) निवासस्थान तयार करून ठेवतो. लहान अथवा मोठ्या युद्धातसुद्धा ह्या वत्रधारी देवास तोड देणारा अथवा त्याचा पराभव करणारा कोणी नाही. ८ (२१)

सूक्त ४१.

ऋषि कण्व श्रौत ॥ देवता-१-३, ७-९ वरुण, मित्र, अर्यमा । ४-६ आदित्य ॥

अत्यंत प्रज्ञावान् असे मित्र, वरुण आणि अर्यमा हे देव ज्याचे रक्षण करितात अशा मनुष्यास कोणाकडून तरी अपाय होणे शक्य आहे काय ? १

१ उक्थ्यम् ॥

२ प्रतिहर्षथ ॥

३ पस्त्याभि ॥

४ सुक्षितिम् ॥

५ दध्यते ॥

जणूं कांहीं आपल्या बाहूवर झेलल्याप्रमाणे ज्या मनुष्यांचें ते पोषण व त्रूपासून रक्षण करितात ती मनु ये सर्व भीतीपासून मुक्त होऊन भरभराटीस चढतात. २

हे (सर्व विश्वाचे) राजे आपल्या समोर त्याच्या (म्ह० भक्तांच्या) संकटाचा व त्याचा नाश करितात आणि त्याची अरिष्टे पार नाहीशी करितात. ३

हे आदित्यहो, जो नातिपथाकडे जातो त्याचा मार्ग सुगम आणि कटकशहित तो. येणेकरून आपणांसही कधीही वाईट (मनुष्याचे) हँवि मिळण्याचा संभव नाही. ४

हे शूर आदित्य हो, ज्या यज्ञाम तुम्ही सरळ वाट दाखवून मार्गोपदेशक होतां तुमचे स्तवन करण्यास कधीतरी चुकलेलें काय ? ५ (२२)

तो मनुष्य कोटे पराभव न पावता उत्तम संपत्ति, सर्व प्रकारचे वैभव आणि संतति : आपोआपें जाऊन पोचतो. ६

जिवलग स्नेह्यानो, मित्र आणि अर्यमा ह्याचे स्तोत्र व वरुणाचा उत्कृष्ट हँवि आपण सजवावा बरे ? ७

एखादा मनुष्य आपणांस शिव्याशाप देईल किंवा आपणावर बोटे मोडील तर जरी तो विक असला तरी त्याचे बरोबर माझे संभाषण न वडो. तुम्ही दिलेल्याच संपत्तीवर मी तोष मानून राहतो. ८

१ बाहुतेव ॥

२ इर्गा ॥

३ अवस्तादः ॥

४ नशत् ॥

५ अस्तृतः ॥

६ प्सर ॥

७ मुम्नै ॥

जो चारही (संपत्ति) देणारा आहे व ज्याचे जवळ संपत्तीचा ठेवा आहे, त्याची नेहमीं भीति बाळगावी. त्याचे विषयी दुरुक्ती बोलण्याची आवड बाळगूं नये. ९ (२३)

सूक्त ४२.

ऋषि-ऋष घोर । देवता-पूषा ॥

हे पूषा, वाटेने आह्मास घेऊन जा; हे विमोचनपुत्रा, आमच्या संकटातून आह्मांस मुक्त कर. हे देवा, आमचे जवळच चाल. १

हे पूषा, जो हिडिमवाणा व दुष्ट लंडगा आह्मांस मार्गोपदेशक होऊं पाहतो त्यास मार्गातून काढून टाक. २

जो कपटी चोर आमच्या मार्गात विघ्न करता त्यास वाटेतून दूर हाकून लाव. ३
दुर्भाषणी, दुष्टी माणसाच्या, तापदायक शरीरावर, मग तो कोणाही असो, पाय देऊन उभा रहा. ४

हे सुंदर प्रज्ञावान पूषा, ज्याचे योगाने तु आमच्या पितराम भरभगटीस पोचविलेस त्या तुझ्या रूपे प्रसादाची आर्षा इच्छा करितो. ५ (२४)

१ निधातोः ॥

२ तिर ॥

३ दुःशेवः ॥

४ हगश्चितम् ॥

५ तपुषिम् ॥

६ मन्तुमः ॥

हे सकलसौभाग्यवंता, हे सुवर्णशस्त्रांनीं विभूषित देवा, आह्मास सकल संपत्ति
लभ कर. ६

आमचा पाटलांग करणारे असतील त्याचेमधून आह्मास बचावून घेऊन जा आणि
गामचे मार्ग जाण्यास सुलभ कर. येथे काय करणे उचित आहे, हे, हे पूषा, तुला विदि-
च आहे. ७

जेथे तृणाची समृद्धि असेल अशा प्रदेशांत आह्मास घेऊन जा आणि मार्गांत कोण-
ही नवीन ताप उत्पन्न न होवो. येथे काय करणे उचित आहे ते हे पूषा, तुला
वेदितच आहे. ८

हे पूषा, तू सामर्थ्यवान् आहेस (ह्मणून) आमच्या (इच्छा) परिपूर्ण कर. आम्हांस
संपत्ति दे. आम्हास तृप्त कर. येथे काय करणे उचित आहे हे तुला विदितच आहे. ९

आह्मी पूषाची निदां कधीही करणार नाही, उलट उत्तम स्तोत्रांनी त्याचे स्तवन करू.
या सुंदर देवाजवळ आम्ही वैभवाची याचना करितो. १० (२५)

सूक्त ४३.

ऋषि-कण्व घोर । देवता-१, २, ४-६ रुद्र, ३ मित्र आणि वरुण, ७-९ सोम ॥

अत्यंत प्रज्ञाशील, अतिशय उदार, अतिशय बलवान् व हृदयास अत्यंत प्रमोददायक
प्रज्ञा रुद्राप्रीत्यर्थ आह्मी केव्हां स्तोत्र हाणावे बरे ? १

१ सुषणा ॥

२ सश्वतः ॥

३ ऋतुम् ॥

४ विदः ॥

५ मेथामसि ॥

६ मिहृधमाय ॥

ह्यायोगाने आमच्या मुलांब्रीळांवर, गाईवर, नोकरमाणसांवर व जनावरांवर अदिति
देवी रुद्राचे उत्तम आशीर्वाद आणील, २

(व) ह्यायोगाने मित्र, वरुण, रुद्र, व त्यांचे सहवर्तमान असलेले सर्व (देव)
ह्यांना आमची ओळख राहील. ३

सर्व स्तुतीचा नाथ, सर्व यागाचा स्वामी, व जलौषधींचा प्रभु असा जो
रुद्र त्याचेजवळ स्वकल्याणेच्छु भक्त जे धन मागतो, त्याच धनाची आह्मी याचना
करितो. ४

हा रुद्र, देवाचे श्रेष्ठ वैभव अमून, ह्याचें तेज देदीप्यमान सूर्याप्रमाणे व काति सुव-
र्णाप्रमाणे आहे. ५ (२६)

हा आमचा अश्व, आमचा मेढा, मेढी, आमचे नोकर, दासी व धेनु ह्यांना उत्तम रीतीने
आनंदात राहतां येईल असे करितो. ६

हे सोमा, आमचेसाठी शेकडो मनुष्यांचे धन व अनेक शूरांचे यश सिद्ध
करून ठेव. ७

सोमास त्रास देणारे अथवा आमच्याशी शत्रुत्व करणारे लोक आम्हांस उपद्रव न
करोत. हे इंद्रा, सामर्थ्याचे कृत्य चालले असतांना तू आमचे सन्निध रहा. ८

१ तोकाय ॥

२ सजोषसः ॥

३ सुम्नम् ॥

४ शुक्र ॥

५ सुगम् ॥

६ तुविष्टम् ॥

७ वाजे ॥

तू अमर आहेस. जो तुझा प्रजाजन नीतिमत्तेच्या अयुच्च स्थलावर अधिष्ठित होतो,
हे सोमा, तू आपल्या पोटाशी धारले आहेस— त्यास तू आपल्या मस्तकावर धारण
आहेस. ते (दिव्यतेजाने) विभूषित झाले हे तुला माहित आहे. ९ (२७)

अनुवाक १.

सूक्त ४४.

ऋषि प्रमकण्व । देवता-आग्नि ॥

हे अमर अग्निदेवा, तू उषादेवीची आश्रयकारक व उज्ज्वल अशी देणगी आहेस.
अखिलज्ञानवंता, प्रातःकाली प्रबुद्ध होणाऱ्या देवांस, तू आज हवि अर्पण करणाऱ्या
नाकडे घेऊन ये. १

हे अग्निदेवा, यज्ञास सत्वर सांगतेस नेणारा व देवांस त्यांचे हवि पोचविणारा अस^१ तू
गेवर आमचा प्रिय प्रतिनिधि आहेस. अश्विन व उषा ह्यांसह येऊन उत्तम पराक-
ने युक्त अशी विपुल कीर्ति^२ आमचे वाढ्यास आण. २

यज्ञांचें जणू बैभवच, तेज स्वरूप, धूमाच्या निशाणाने युक्त, अनेकास प्रिय व मूर्तिमान्
पत्तिच असा जो अग्नि त्यास आह्मी उपःकालचा स्वच्छ प्रकाश पडल्याबरोबर आमचा
तेनिधि नेमीत आहोत. ३

१ नाभा ॥

२ उषर्बुधः ॥

३ श्रवः ॥

४ भाक्कजीकम् ॥

श्रेष्ठ, अत्यंत तरुण, उत्तम हवीचा मन्मान ज्यास मिळतो असा अतिथि. हवि अर्पण
हरणाऱ्या भक्तजनांस प्रिय, अशा सर्वज्ञ अग्नीची, त्याने देवांचेकडे गमन करावे म्हणून,
अधिकांश स्वच्छ प्रकाश पडल्याबरोबर, मी स्तुति करितो. ४

विश्वास पोसणाऱ्या हे अमर अग्ने, हवि पोचविणाऱ्या यज्ञार्ह देवा, तू आमचा अत्यंत
ज्येष्ठ सरक्षणकर्ता असल्यामुळे मी तुझे स्तवन करीन. ५ (२८)

तू मधुरभाषी व सुंदर हवीचा मन्मान पावणारा आहेस. अत्यंत तरुण देवा, तुझी
स्तवनेंदी उत्तमोत्तम झालेली आहेत. यास्तव स्तुति करणाऱ्या भक्ताकरितां तू जागृत
हा. प्रस्कव्वाणे दीर्घकालपर्यंत जगात रहावे म्हणून तू त्याचे आयुष्य वाढवून
देवसमुदायाम आमची प्रणति अर्पण कर. ६

देवांस हवि पोचविणारा व सर्वज्ञ असा जो तू त्या तुला खरोखर सर्व लोक
प्रदीप्त करितात. ह्याकरितां, सर्वांकडून निमीत्रित होणाऱ्या हे अग्निदेवा, तू अत्यंत
प्रज्ञाशील अशा देवांस त्वरेने येथे घेऊन ये. ७

रात्र संपून स्वच्छ पहाट झाल्याबरोबर सविता, उषा, अश्वि, भग व अग्नि, ह्यांस
(येथे घेऊन ये.) हे यज्ञमिद्धिदात्या अग्निदेवा, तू देवाम हवि पोचविणारा असल्यामुळे,
हे कण्व, सोमसंमिद्धि करून, तुला प्रज्वलित करीत आहत. ८

१ व्युष्टिषु ॥

२ प्रियेभ्य ॥

३ स्वाहुतः ॥

४ इन्धते ॥

५ सुतसोमासः ॥

घृताच्या हवीचा स्वीकार करणाऱ्या हे उदार देवा, ज्या स्तुतीच्या योगाने कण्वाचे पुत्र तुला हवन करीत आहेत त्या तू श्रवण कर. १ (३१)

प्रार्थना श्रवण करण्यांत तुझी शक्ति आश्चर्यकारक आहे. तू अनेक जैनांना प्रिय आहेस. तुझे केश ज्वालारूप आहेत. (देवाकडे) हवि घेऊन जाण्याकरितां हे अग्निदेवा, ह्या जगांतील लोक तुझे पूजन करीत असतात. ६

हवि अर्पण करणारा, यज्ञांतील आचार्य. अतिशय संपत्तिमान, भक्ताच्या हाकेस कान देणारा व अत्यंत कीर्तिमान् असा जो तूं त्या तुझी विद्वान लोक यज्ञात सस्थापना करितात. ७

हे अग्निदेवा, ज्यांनीं सोमरस तयार करून ठेविला आहे, जे अतिशय कांतीने युक्त आहेत, व ज्यांनीं हवि हातांत घेतलेले आहेत अशा विद्वान लोकानी, भक्तिशील मनुष्यां करितां, तुझे मन हवीच्या अन्नाकडे वळविलेले आहे. ८

सामर्थ्यापासून जन्म पावणाऱ्या हे उदार अग्निदेवा, हे मूर्तिमत वैभवा, प्रातःकालीच (बाहेर) गमन करणाऱ्या देवसमुदायांस आज ह्या यज्ञांत सोमपानार्थ दर्भासनांवर आणून बसव. ९

हे अग्निदेवा, देवसमुदायांस इकडे आणून त्या सर्वांस एकाच वेळीं आहुति देऊन तृप्त कर. हे अत्यंत उदार देवांनो, हा येथे सोम ठेवलेला आहे. तो आपण प्राशन करा. तो काल तयार केलेला आहे. १० (३२)

१ घृताहवन ॥

२ विश्व ॥

३ दिविष्टिषु ॥

४ बृहद्भाः ॥

५ प्रातर्याण ॥

६ तिर्योमह्यम् ॥

सूक्त ४६

ऋषि--प्रस्कण्व काण्व; देवता--अश्विन ।

दुलोकांस प्रिय असलेली अशी जी अपूर्व तेजोयुक्त उषा देवी ती आपला प्रकाश पाडीत आहे. हे अश्विनहो ! मी तुमची मनःपूर्वक स्तुति कारितों. १

हे अश्विनीदेव सुंदर आहेत. सिंधु ही त्यांची जननी होय. वेगवान् पुरुषांशी तुलना केली असतां हे आपल्या वेगानें मनोससुद्धां मार्गे टाकतात. हे अंतःकरणपूर्वक (भक्तांना) धन अर्पण करतात. २

वेगानें धांवण्यांत जणूं पक्षीच अशा तुमच्या अश्व्यांच्या योगानें जेव्हां तुमचा रथ ताडताड उडत जातो त्यावेळीं अति पुरातन अशा स्वर्गलोकांतसुद्धां तुमचीं स्तोत्रें गाण्यांत येतात. ३

हा सर्वसंचारी व सर्वतुष्टिकारक (सूर्य) देव कीं—ज्याच्यावर उदकांचा लोभ आहे व ज्याच्यापासून पाण्याचे रांजण (अर्थात् मेघ) जन्म पावतात—तो तुम्हांस हवींनीं संतुष्ट करितो. ४

हे स्तुतिप्रिय व सत्यस्वरूप अश्विनीदेवहो ! (सोमरस) हा तुमच्या मनाचीं कपाटें उघडतो. म्हणून तुम्ही सोमरसाचें मनसोक्त प्राशन करा. ५ (३३)

१ अपूर्वा । २ मनोतरा । ३ विभिः ।

४ कुटस्व । ५ धृष्णुया ।

अहो अश्विनहो, जा उन्मत्त प्रकाश पादून आम्हांस अश्वकाराच्या पार घेऊन जाईल त्या

तुमच्या कृपेचा लाभ आम्हांस करून ।.

तुमच्या कृपास्वरुपा नोंतेत जमून (उन्मत्तमुद्राच्या) पार आस्वास जाता यावे म्हणून

इकडे आगमन करा. हे अश्विनहो, तुम्ही आपटा रथ जोडा.

नदीच्या तीरावरून तुमचें गमन होत असतां तुमचा रथ हीच स्वर्गलोकाहूनही
वेस्तीर्ण अशी तुमची नौका होते. तुमच्याकरितां आम्हीं येथें भक्तीने सोमरस तयार
करून ठेविले आहेत.

८

हे कण्वहो ! स्वर्गाच्या प्रदेशांत आल्हाददायक तेज भरून राहिलें आहे आणि
नद्यांच्या निवासस्थानी तेजःपुंज असे वैभव दृग्गोचर होत आहे. तर (हे अश्विनहो) आपण
आपले दिव्य देह कोणते ठिकाणी घेऊन जाल वरे !

९

चोहोंकडे आपले रश्मि फेकण्याकरिता ही पहा प्रभा सज झाली आहे. आणि हा
पहा इकडे सूर्य (उगवला). हा कांचनार्चाच प्रतिमा होय. कृष्णवर्ण (अग्नीनेही)
आपली जिह्वा बाहेर काढून स्वतःची दीप्ति प्रकट केली आहे.

१०

धर्मनीतीचा मार्ग आपणांस दुःखाच्या पलीकडे नेण्यासाठीं स्पष्ट दिसू लागला आहे
आणि स्वर्गाची वाटही दृष्टी पडू लागली आहे.

११

सोमप्राशनार्थे आनंद झाल्याबरोबर जे अश्विनदेव भक्तांस भरपूर वैभव देतात त्यांच्या
कृपाप्रसादाची स्तोतृर्जन नेहमीं वाखाणणी करीत असतो. १२

ज्याप्रमाणें (पूर्वी) तुम्ही **मनूचे** भेटीस गेलां होतां त्याप्रमाणें आमच्या
प्रार्थनांनीं व सोमरसाचे प्राशनाने प्रेरित होऊन **विवस्वता** करितां आपले तेज प्रकट करीत
आमचें कल्याणकर्ते आपण इकडे या. १३

आपण परिभ्रमण करीत असतां आपल्या मार्गाच्या अनुरोधाने **उषेनेंही** आपलें
मार्गक्रमण चालविले. आपणांस रात्री केलेलीं यागकर्में फार आवडतात. १४

हे अश्विनहो, आपल्या कृपेस खंड पडू न देतां आपण उभयतांही आत्मास सौख्य
अर्पण करा व उभयतां सोमरसाचें प्राशन करा. १५ (३५)

अध्याय चौथा.

सूक्त ४७

ऋषि-प्रम्वक्व काव्व, देवता-अश्विन ॥

नीतिधर्मपरिपालनांत आनंद मानणाऱ्या हे अश्विनीदेवानो, हा अतिशयमाधुर्ययुक्त
असा सोमरस तुमच्याकरितां काढून ठेवलेला आहे. तो कालच तयार केलेला आहे:-त्याचें
प्राशन करा आणि आपल्या भक्ताकरितां उत्तम सपत्तीचे भांडार भरून ठेवा. १

१ जरिता । २ शम्भू ।

३ श्रियम् । ४ अविद्वियाभिः

हे अश्विनहो, ज्या आपल्या रथास तीन वंधुरा आहेत, ज्याचा आकार त्रिकोणाकृति आहे व जो दिसण्यांत सुंदर आहे अशा रथांत बसून इकडे या. ह्या यज्ञांत कण्व तुमची स्तुति करीत आहेत त्यांची हांक आपण श्रवण करा. २

न्यायनांतीस उत्तेजन देणाऱ्या हे अश्विनीदेवांनो, ह्या अत्यंत मधुर सोमरसाचें प्राशन करा आणि हे सुरूषवान् देवांनो आपल्या रथांतून पुष्कळ संपत्ति घेऊन येऊन भक्तेजनाकडे वागमन करा. ३

तिघांस एकदम बसतां येईल अशा रीतीनें मांडलेल्या दर्भासनावर (आरूढ होऊन) हे सर्वज्ञ देवहो, आमचा यज्ञ माधुर्यानें परिप्लुत करा. हे अश्विनहो, हे तेजस्वी-गानें शोभणारे कण्व सोम (रस) तयार करून आपणांस आमंत्रण करीत आहेत. ४

ज्या आपल्या कृपांसामर्थ्याच्या योगानें हे अश्विनहो, आपण कण्वाचें संरक्षण केलें, ग्राच सामर्थ्यानें युक्त होऊन आमचेही रक्षण करा; कारण कीं आपण सर्व मंगलतेचे स्वामी व गायनीतीस उत्तेजन देणारे आहां. ५

अहो सुंदर अश्विनदेवहो, ज्या अर्थी आपण सुदासाकरितां संपत्ति घेऊन आलां तथार्थी आपल्या रथांतून (आमच्याकरितांही) जीवनसामग्री घेऊन या. ज्यावर पुष्कळ लोकांचा डोळा असतो असें वैभव आम्हांस अर्पण करा. मग तें आपण महासागरांमधून आणलेलें असो अथवा स्वर्गाच्या भोंवतालील प्रदेशांतून आणलेलें असो. ६

हे सत्यस्वरूप अश्विनदेवतांनो ! आपण तुर्वशापासून जवळ असा अथवा फार लांब असा. तेथून आपल्या सुंदर रथात बसून इकडे या आणि येतांना सूर्याच्या किरणांसही बरोबर घेऊन या.

७

यज्ञास ललामभूत असे आपले अश्व आपणांस आमच्या हवीकडे घेऊन येवोत. अहं शूरांनो ! आपणांस प्रेमानें हवि अर्पण करणाऱ्या सदाचारी भक्तासाठी समृद्धीची भरती करून द्या कुशासनावर विराजमान व्हा.

८

हे सत्यस्वरूप अश्विनीदेवतांनो, सूर्यासही अर्च्छादून टाकणाऱ्या आख्या रथात बसून इकडे या. जेव्हां जेव्हां आपणांस मधुर सोमरसाच्या पानाची इच्छा होते, त्या त्या वेळी आपण नेहमी द्याच रथातून आपल्या भक्तांकरितां सोमरस आणीत असतां.

९

अनेक वैभवांनी संपन्न अशा अश्विनीदेवांस आम्ही स्तुति स्तोत्रें गाऊन आह्लांकडे पाचरण करीत आहों. हे अश्विनहो ! आपणांस प्रिय असलेल्या कर्णांच्या सदनांत जाऊन आपण खरोखर नेहमी सोमप्राशन केलेले आहे.

१० (२)

मूक्त ४८

कथि-प्रस्कम्बः देवता-उषा ।

द्युलोकदुहिते हे उषादेवी, अत्यंत सुंदर अशा तुझ्या कान्तीनें येथें आमचेसाठीं सुप्रकाशित हो. हे देदीप्यमान देवते, तू दानशूर असल्यामुळे विपुल संपत्ति व वैभव हें बरोबर घेऊन येऊन (येथें प्रकाश पाड).

१

१ सुवृत्ता । २ इषम् । ३ सूर्यत्वचा ।

४ पपयुः । ५ दास्वती ।

ह्या उषा, अश्व, धेनु, व ह्या विश्वांतील उत्तम उत्तम सौख्ये ह्ये आपल्या बरोबर घेऊन
 (तीतलावर) प्रकाश पाडण्याकरिता (आकाशातून) उतरून आल्या आहेत. हे उषे,
 त्बरोबर मधुर संभाषण कर व श्रीमंत पुरुषांजवळ जितके धन असते तितके धन
 त्बि अर्पण कर.

२

उषेने आपला प्रकाश पाडला आहे व ती असाच आपला प्रकाश पाडणार.
 त्बयांकाळामुळे मुक्कामास राहिलेल्या गाढ्यांना) हीच पुढे जाण्याविषयी प्रेरणा करिते;
 १, ज्याप्रमाणे (समुद्रपर्यटनास निघणारे) साहसी लोक समुद्राकडे दृष्टि लावून
 त्बत्याप्रमाणे सर्व रथ उषेच्या आगमनाची प्रतीक्षा करीत बसलेले असतात.

३

जे विद्वान् लोक तुझे आगमन झाले असता दानकर्म करण्याकडे स्वतःच्या मनाची
 १ करितात त्यांचे नाम हा कण्व कुलांतील श्रेष्ठ पुरुष कण्व ह्या यज्ञांत (मोठ्या सन्मा-
) गात असतो.

४

एखाद्या सुंदर स्त्रीप्रमाणे ही उषा विलास करीत करीत व सर्व दुरितांस नाशाप्रत
 तीत येत आहे. ज्यांस पाय आहेत अशा प्राण्यांस ती चालावयास लावते व ज्यांस पंख
 १ अशा जीवांस ती अंतरिक्षात उडण्यास प्रवृत्त करिते.

५ (३)

जे उद्योगशील आहेत व ज्यांस धन मिळविण्याची इच्छा आहे त्यांना ती आपापल्या
 स प्रवृत्त करिते. ह्या उर्दार देवतेस विश्वांतीची मुळीच गरज वाटत नाही. उत्साहवर्धन
 ती ही उषादेवी प्रकाशमान झाली की ज्यास उडण्याचे सामर्थ्य आहे असा एकही पक्षी
 त्यांत) बसून रहात नाही.

६

सूर्याच्या उदयस्थानाच्याही पलीकडे असलेल्या लांबच्या प्रदेशापासून हिने आपले (अश्व) जोडून आणलेले आहेत. ही परोपकारी उषा मनुष्यांच्याकडे शंभर रथांत बसून येते. ७

हिचे दर्शन झाल्याबरोबर सर्व जगाने हिला प्रणाम केला आहे. ही उपकारी उषा (सर्वांस) प्रकाश देते. ह्या शुलोकाच्या उदार कन्येने सर्व द्वेषवारक व बाधक जीवांचे उन्मूलन करून टाकले आहे. ८

शुलोककन्ये हे उपादेवी, आमची यज्ञकर्म सुरू होण्याकरिता येथे आपला प्रकाश पाडून व आह्मांस अतिशय सौख्याचा लाभ करून देऊन आपल्या आल्हाददायक किरणांनी येथे प्रकट हो. ९

जेव्हां हे सुखदायिनी देवी, तूं आपला प्रकाश पाडतेस तेव्हां तुझेपासून विश्वाला, आपला प्राण—आपले चैतन्य—मिळाले असे वाटते. हे उज्ज्वल व अलौकिक औदार्य प्रकट करणारे देवते, तूं आपल्या मोठ्या रथांत बसून येऊन आमची हांक ऐक. १० (४)

हे उपोदेवते, आपले अग्नी असे सामर्थ्य आण कीं ज्याबद्दल सर्व मनुष्यांस आचंबा वाटेल. त्या सामर्थ्याचे योगाने आमचे कल्याण करणाऱ्या देवांना, जे उपासक तुझे स्तवन करितात त्यांच्या यज्ञांसमीप, घेऊन ये. ११

हे उषादेवि, सर्व देवांना अंतरिक्षांतून येथें सोमपानार्थ घेऊन ये, आणि, हे उषे, च्या अंगीं असें सामर्थ्य आण कीं ज्याचे योगानें आम्हांस आपलें वीर्य गाजवितां येईल, ज्याची प्रशंसा होईल व ज्याचेमुळें आम्हांस धेनूंचा व अश्वानांचा लाभ करून घेतां येईल. १२

जिचीं उज्ज्वल व कल्याणकारक किरणें दिसूं लागलीं आहेत ती ही उषा हांस, सर्व लोकांस हवीशी वाटणारी अशी उत्तम प्रकारची संपत्ति, आम्हांस प्रयास न ां अर्पण करो. १३

ज्या प्राचीन ऋषींनीं, हे श्रेष्ठ उषोदेवी ! स्वसंरक्षणार्थ तुला पाचारण केलें (त्यांच्या पास पात्र झालेल्या) व उज्ज्वल कांतीनें (युक्त असलेल्या) हे उषे, तूं आपली कृपा शंवर करून आमच्या स्तोत्रांबद्दल आपली प्रशंसाबुद्धि व्यक्त कर. १४

हे उषादेवी, ज्या अर्थी आज तूं आपल्या तेजानें स्वर्गाचीं द्वारें खुलीं केलीं आहेत अर्थी हे देवी आम्हांस जेथें शत्रूंचा त्रास होणार नाही असें विशाल मंदिर लाभेल असें व आम्हांला धेनु प्राप्त होतील अशी आम्हांविषयीं कृपा धारण कर. १५

हे सामर्थ्यवान् श्रेष्ठ उषादेवी ! आम्हांस अखिलें प्रकारच्या संपत्तीनीं, समृद्धीनीं, सर्वत्रार पावणाऱ्या कीर्तिवैभवानें व बलानें परिपूर्ण करून टाक. १६ (५)

मूक्त ४९

ऋषि--प्रस्कण्व काण्व, देवता--उषा ।

हे उषादेवि, देदीप्यमान द्युलोकाच्या वरील भागाकडून येथें आपल्या कल्याणप्रद कान्तीनें (विभूषित होऊन) आगमन कर. तुझे रक्तवर्ण अश्व, सोमरस अर्पण करणाऱ्या भक्ताच्या घराकडे तुला घेऊन येवोत. १

हे उषादेवि, ज्या सुखावह व सुंदर रथांत तूं विराजमान झाली आहेस त्यांत बसून येऊन, हे द्युलोककन्ये, उत्तम कीर्तीची इच्छा करणाऱ्या ह्या मनुष्यांचें संरक्षण कर. २

हे देदीप्यमान देवि, द्युलोकाच्या आसमतात् भागांतून तुझें आगमन झाल्याबरोबर, उडणारे पक्षी, व द्विपाद आणि चतुष्पाद प्राणी, बाहेर निघण्यास सिद्ध झाले. ३

आपल्या किरणांनीं जगावर प्रकाश पाडीत जी तूं सर्व जगास प्रकाशमय करून टाकतेस त्या तुझा, हे उषे, कण्वानीं, संपत्तीची इच्छा धारण करून, स्तोत्रांचे योगानें, धांवा केला आहे. ४ (६)

मूक्त ५०

ऋषि--प्रस्कण्व काण्व; देवता--सूर्य ।

या सूर्याचें सर्वांस दर्शन घडावें ह्मणून त्या सर्वज्ञ सूर्यदेवास त्याचे रश्मि इकडे घेऊन येत आहेत. १

ह्या सर्वदर्शी सूर्यास पाहून नक्षत्रें, रात्रीसहवर्तमान चोरांप्रमाणें पळ काढतात. २

सर्व लोकांवर प्रकाश पाडण्याकरितां येत असतां अग्निप्रमाणें तेजस्वी असे ह्याचे

उज्ज्वल रश्मि दिसत आहेत.

३

हे सूर्या ! तूं प्रकाश देणारा, सर्वांत अत्यंत सुंदर व सर्वसंचारी आहेस. ह्या अखिल

गावर तूं प्रकाश पाहून त्यास उज्ज्वलता आणतोस.

४

तुझा प्रकाश सर्वांच्या नजरेस पडावा ह्मणून देवसमुदाय, मनुष्ये, (किंबहुना) सर्व

श्व ह्यांच्या समोरें, तूं ढळढळीत प्रकाशमान होतोस.

५ (७)

ह्या योगानें हे वरुणा, हे जगतास पावन करणाऱ्या देवा, तुला सर्व लोकांचा भार

इन करणाऱ्या ह्या जगताकडे स्वनेत्रानें पहातां येतें.

६

हे सूर्या, सर्व प्राणिमात्रांचें निरीक्षण करीत व रात्रीच्या योगानें दिवसाचें मापन करीत

धूलोकावर व विस्तीर्ण रजोलोकावर आगमन करितोस.

७

हे सर्वनिरिक्षक सूर्यदेवा ! ज्याचे केश दीप्तिमय आहेत अशा तुला, सात रक्तवर्ण अश्व रथांतून आणीत असतात. ८

(रथाच्या पुढील भागास जोडल्यामुळे) ब्या जणुं कांहीं त्या रथापासून उत्पन्न झाल्या असल्याचाच भास होतो अशा सात घोड्यां ह्या सूर्यानें स्वरथास जोडल्या आहेत; त्या ,रथाचें जं आपले आपणच मानेवर घेणाऱ्या असल्यामुळे, त्यांस सज्ज करून तो बाहेर प्रयाण करितो. ९

जें सर्व अंधकारावर आपलें प्राबल्य प्रकट करील असें उत्तम तेज शोधीत असतां आत्मी ह्या उत्कृष्ट ज्योतीकडे—सूर्याकडे—आलो. हा देव अखिल देवांत श्रेष्ठ आहे. १०

स्वमित्रांस आनंद देणाऱ्या हे सूर्या ! आज (येथें) उदय पावून व ह्या वर दिसणाऱ्या आकाशावर आरोहण करून माझा हृद्रोग व कावीळ नाहीशी कर. ११

माझी कावीळ आम्ही पोपटांवर आणि रोपणाका ह्या नांवाच्या पक्ष्यांवर घालितों. अथवा हारिद्रव पक्ष्यांवर माझी कावीळ जाऊन बसेल असें आम्ही करितो. १२

आपल्या सर्व सामर्थ्यानें सज्ज होऊन, माझे शत्रूस मजपुढें शरण येण्यास भाग पाडीत, हा आदित्य येथें उगवला आहे. मी शत्रूच्या मुठींत कधीही न जावो. १३ (८)

१ शोचिष्केश ।

२ शुन्ध्युवः ।

३ देवत्र ।

४ मित्रमहः ।

५ हरिमाणम् ।

६ दध्मसि ।

७ रथम् ।

अनुवाक १०

मृक्त ५१.

ऋषि-मध्य

देवता-इन्द्र ।

त्या मेपरूपधारी इन्द्रास स्तुतीनीं सतुष्ट करा. ह्यास (संकटकाळी) अनेकांनीं पाचारण केलेलें आहे, ह्याचीं स्तोत्रें सर्वत्र गाईली जातात व हा सपत्तीचा महोदधि आहे. ज्याचीं मानवांच्या कल्याणार्थ केलेली कृत्ये किरणांप्रमाणेच जिकडे जावें तिकडे दृग्गोचर होतात त्या अत्यंत उदार व प्रज्ञाशाली इद्राचे अर्चन करा. १

सामर्थ्यावान् ऋभु, इन्द्रास माहाय्यभूत होऊन, (भक्तांचे) सरक्षण करण्यास सर्व तऱ्हेनें समर्थ, अन्तरिक्षास व्यापून राहिलेल्या, (अखिल) सामर्थ्यांनी युक्त व (शत्रूंच्या) आनंदाचा विघाड करणाऱ्या अशा ह्या इन्द्राकडे आले. ह्या अत्यंत पराक्रमी इन्द्रास त्याच्या उत्तेजनपर शब्दांनीं स्फुरण चढविलें. २

जेथें धेनूंना कोडून ठेवले होते तो दुर्ग तू अंगिरसाकरिता उघडलास आणि शेकडों दैवाज्यांमधून तू अग्नीकरितां मार्ग शोधून काढिलास. वावसानाच्या युद्धांत आपलें वज्र (शत्रुसमुदायांतून) नाचवीत तू विमदाला धनधान्य अर्पण केलेंस. ३

तूं उदकावरील आवरण काढून टाकलेस व पर्वतांत शिरून विपुल संपत्ति हस्तगत करून घेतलीस. जेव्हां हे इंद्रा, **वृत्र-अहीस** तू आपल्या सामर्थ्यानें मारून टाकलेस त्या घेव्हीं तूं, सर्वांच्या चांगल्या दृष्टीस पडेल अशा रीतीनें, सूर्याची शुलोकांत स्थापना केलीस. ४

युक्तिप्रयुक्तीच्या वळावर तू कपटी शत्रूचा धुव्या उडविलास व त्याचप्रमाणे जे लोक तुझी धैर्या करण्याकरिता तुला हवि अर्पण करण्याचें ढोंग करीत असत त्यांनाही तूं आपल्या युद्धपद्धतीनें चीत केलेस, मानवांचे कल्याण करण्याची इच्छा धारण करणाऱ्या (हे इंद्रा) तूं **पिप्रूच्या** पुरांचा विध्वंस केलास, आणि **दस्यु** मारावयास आले असतां **ऋजिश्वानाचे** संरक्षण केलेस. ९ (९)

शुष्ण मारावयास धांवला असतां तू **कुत्साचे** संरक्षण केलेस आणि **अति-थिग्वा**चा पक्ष घेऊन **शम्बरा**चा चुराडा करून टाकलास. **अर्बुद** एवढा मोठा असतांही तूं त्यावर पाय देऊन उभा राहिलास. **दस्यूंचे** हनन करण्याकरितांच तूं पुरातनकालापासून जन्म घेत आला आहेस. ६

तुझे टिकाणीं सर्व सामर्थ्य पूर्णपणे सुस्थापित झाले आहे; मोमपानासाठीं तुझ्या आनं-दाला ऐकव्ही येत असते. बाहूवर ठेवलेल्या तुझ्या **बज्रा**ची (सर्वांस) ओळख आहे. (ते घेऊन) तूं शत्रूच्या अखिल सामर्थ्यांचें विदारण कर. ७

आर्य कोण आणि **दस्यु** कोण हें नीट ओळखून ठेव आणि जे तुझी आज्ञा न पाळणारे आहेत त्यांस शासन करून आपल्या उपासकांपुढें त्यांना शरण यावयास लाव. तूं सामर्थ्यावान् आहेस. आपल्या भक्तांस तूं (उत्कर्षाप्रत) पोचीव. तुझे सर्व पराक्रम यज्ञामध्ये (गात असतां) मला आनंद देतात.

जे इन्द्राची आज्ञा मानतात त्यांच्या पुढें त्याच्या आज्ञांस न जुमानणाऱ्या लोकांना वांकावयास लावून हा इन्द्र भक्तांकडून भक्तिहीनांचा नाश करवीत असतो. **वस्र** तुझे स्तवन करीत असल्यामुळें त्याला त्याच्या शत्रूने सांठवून ठेवलेल्या संपत्तीचा विध्वंस करतां आला. हा त्याचा शत्रू अगोदरच फार बलिष्ठ झालेला असूनही त्याचें बल वाढतच चाललेंलें होतें व तो स्वर्गापर्यंत जाऊन भिडला होता.

उशनानें आपल्या शक्तीच्या योगानें जे सामर्थ्य तुझ्याकरिता निर्माण केलें त्या सामर्थ्यांत इतके बल आहे कीं तें युलोक व भूलोक ह्या दोहोंसही भारी होऊन वसले आहे. मौनवांचे हित करण्याची बुद्धि वाळगणाऱ्या (हे इन्द्रा), स्वतःस रथाला आपोआप जोडून घेणाऱ्या वायूच्या अश्वांनीं, सर्वत्र भरून राहणाऱ्या तुला, पुष्कळ कीर्ति प्राप्त करून दिली आहे.

१० (१०)

ज्या वेळीं **उशनाकाव्या**सहवर्तमान इन्द्र संतुष्ट झाला त्यावेळीं ऐटीनें वांकडे वांकडे चालणाऱ्या अशा अश्वांतील अतिशय उत्कृष्ट अश्वांवर त्यानें आरोहण केलें. त्या प्रतापी देवाने प्रवाहरूपीनें जलांनां मोकळे सोडून त्यांस शीघ्रगति आणली आणि **शुरूणाच्या** बळकट किल्ल्याचें त्याने विदारण केलें.

११

१ शाकी । २ अनाभुवः ।

३ नमजः । ५ वंक्रतरा ।

सामर्थ्यवान् पुरुष ज्याचें प्राशन करितात त्या सोमरसाचा आस्वाद घेत असतां तू रथावर आरूढ होतोस. **शार्याता**चे सोमरसाचे चमस तयार आहेत. तुलाही त्यामुळें फार आनंद होतो. हे इंद्रा ! ज्या ज्या प्रमाणानें (आम्हीं) सिद्ध केलेल्या सोमरसाविषयीं तुझी आवड वाढत जाते त्या त्या प्रमाणाने तू झुलोकांत आपोआप कीर्तीस पात्र होत जातोस. १२

हे इंद्रा, तुझे स्तोत्र गाणाऱ्या व तुला सोमरस अर्पण करणाऱ्या वृद्ध **कक्षीयानास** तूं कोमल वयाची **वृचया** अर्पण केलीस. हे बुद्धिसामर्थ्यवान् देवा ! तूच **वृषणश्वाची** कन्या **मेना** ही बनलास. हीं तुझीं सर्व कृत्ये यज्ञांत गाण्यास योग्य आहेत. १३

विपत्कौली सदाचारी लोकांनीं **इन्द्राचाच** आश्रय केलेला आहे. जसा दाराचा खांब कधीं ढळत नाही त्याप्रमाणें **पक्षांचे** कुलांत **इन्द्राची** पूजा कधींही चुकावयाची नाही. अश्व, धेनु, रथ व वित्त ह्यांची आवड धरणारा व दानकर्मांत शूर असणारा **इन्द्र** हाच एकटा सर्व वैभवांचा स्वामी आहे. १४

सामर्थ्यवान्, स्वतेजाने युक्त, सत्य कार्यात बलाचा विनियोग करणारा आणि शक्तिसंपन्न अशा इंद्राचे सन्मानार्थ ही नम्र स्तुति आम्हीं ह्मटली आहे. हे इंद्रा ! आमच्या पदरचे सर्व पराक्रमी पुरुष व विद्वान् लोक ह्यांचेसह ह्या सकटसमयीं तुझ्या कृपेचा आधार आम्ही मानून राहूं १५ (११)

जर खरोखर, हे इन्द्रा ! पृथिवी दमपट मोठी वाढेल आणि मनुष्याचें आयुष्य चिरकाल टिकणारें होईल, तरच हे उदार (देवा), तुझे विख्यात सामर्थ्य, शक्ति आणि पराक्रम ह्या बाबतीत, युलोकात मावू लागेल. ११

मनांत अतिशय उत्साह वाळगणाऱ्या हे इन्द्रा, स्वसंरक्षण करण्यास स्वतःच्या पराक्रमानेंच समर्थ असणारा जो तू त्याने रजेलोकाच्या व आवाशाच्या पलीकडे (राहून) या पृथिवीस आपले सामर्थ्य मोजण्याचे मापच बनविलेले आहे. तू उदक व प्रकाश यांस व्यापून युलोकातही प्रवेश करितोस. १२

तू ह्या पृथिवीस मापून टाकले आहेस व ज्यांत अत्युच्च योग्यतेचे शूर पुरुष आहेत अशा विशाल (स्वर्गलोकाचा) तू स्वामी होऊन बसला आहेस. तूं आपल्या सामर्थ्यानें सर्व अन्तरिक्ष व्यापून टाकिले आहेस. खरोखर तुझ्यासारखा (ह्या जगांत) दुसरा कोणीही नाही. १३

ज्याच्या व्यापकपणाचा सर युलोक अथवा भूलोक ह्या दोहोंसही आलेली नाही व ज्याचा अन्त अंतरिक्षातल्या नद्यासही लागला नाही, त्याचप्रमाणे सोमरसाच्या आनदाचे भरात, उदकास प्रतिष्ठा करणाऱ्या वृत्राशी युद्ध करीत असताही, (ज्याचे पूर्ण ज्ञान कोणासही झाले नाही), अशा तूं, एकद्व्याने, आत्मव्यतिरिक्त सर्व जगतास, स्वतःस वश करून ठेवले आहेस. १४

ज्यावेळी आपल्या तीक्ष्ण शस्त्राने, हे इन्द्रा, तू वृत्राच्या मुखावर वार केलास त्यावेळीं त्या युद्धप्रसंगी **मरुतांनी** तुझे पूजन केले व सर्व देवांनी तुला प्रोत्साहन दिले. १५ (१४)

सूक्त ५३

ऋषि--सव्य आंगिरस, देवता--इन्द्र ।

ह्या श्रेष्ठ इन्द्रास उद्देशून आह्मी स्तोत्र गाण्यास बसतो. **विवस्वानाचे** सद्गतांत आह्मी त्यास स्तुति अर्पण करितो. निजल्या निजत्या (ज्याप्रमाणे एखाद्यास) कोणी द्रव्य आणून द्यावे, त्याप्रमाणे त्याने आह्मास संपात्ति अर्पण केली आहे. (अशा) धनदात्याची वाईट स्तुति कोणी कधीही करीत नसतात. १

तूं अश्व देणारा, धेनु देणारा व धान्य देणारा असून सर्व संपत्तीचा स्वामी व प्रभु आहेस. पुरातन कालापासून तू मानवांचा मार्गदर्शक आहेस; तू वोणाच्या आशेचा कधीही भंग केलेला नाहीस; तू आपल्या मित्राचा (जिवलग) मित्र आहेस; तूं असा थोर असल्या-कारणाने आह्मी तुझ्या सन्मानार्थ हें स्तोत्र गातो.

२

हे ज्ञानसामर्थ्ययुक्त इन्द्रा, हे अनेक महत्कृत्ये करणाऱ्या व अत्यंत दीप्तिशाली देवा, जे हें वैभव सभोवार प्रकाशमान होत आहे, ते तुझेच आहे. त्यासाठी, शत्रूस पराभूत करणाऱ्या हे इन्द्रा, तें घेऊन आह्मांस आपण दे. तुझी भक्ति करणाऱ्या तुझ्या स्तोत्राचा मनोरथ भग्न होऊ देऊं नकोम.

३

ह्या (यज्ञांतील) अग्निज्वालांनी व ह्या सोमरसाच्या बिंदूनीं मनांत सतुष्ट होऊन तू धेनु व अश्व हीं आह्मांस देऊन आमचे दागिरे नष्ट कर. सोमरस अर्पण करून इन्द्राचे हातून दस्यूंचा वध करवून घेऊन आह्मी शत्रूपासून अगदी निमुक्त होऊ व धनधान्याने समृद्ध बनू.

४

आह्मी संपत्तीने, धान्यसमृद्ध्याने, व अनेक तऱ्हेने आनंदकारक व तेजस्वीपणाने युक्त अशा सामर्थ्याने सुसमृद्ध होऊं. त्याचप्रमाणे जिच्यामुळे आमच्या पदरच्या शूर पुरुषांचें बल दृष्टीस पडेल व जिच्यात धेनूचा लाभ प्रमुख असून अश्वही भिलण्याजोगे आहेत अशा तुझ्या दिव्य कृपेचीही आह्मांस प्राप्ति होईल.

९ (१९)

वृत्रहन्तप्रसगीं, हे सज्जनाच्या नायका (इन्द्रा), त्या आनंदकारक पेयांनीं, त्या उत्साहवर्धक हवींनीं, व त्या सोमरसांनीं, तुला (खाचित) नवीन आवेश आला. कारण, (त्याचे भरात), तुझ्याकरिता दर्भासन माडून तुझी कीर्ति गाणाऱ्या मक्ताकरितां, तूं कोणाच्या प्रतिरोधाची पर्वा न करिता, दहा हजार वृत्रांना कापून काढलेस.

६

ज्यावेळीं हे इन्द्रा, तुझा जिवलग भक्त जो नमी त्यास बरोबर घेऊन तूं नमुचि नांवाच्या कपटी (राक्षसास) अत्यंत दूर अशा प्रदेशात जाऊन कापून काढलेस, तेव्हां (रणसंग्रामांत) मोठ्या आवेशाने शिरणा गेला तू त्या तुला युद्ध-गूत युद्ध करवे लागले व आपल्या सामर्थ्याने पुरामागून पुरांचा तू विध्वंस करीत सुदलास.

७

अतिथिगवाच्या अत्यंत तेजस्वी चक्राच्या योगानें तूं करंज व पर्णय ह्यांचा वध केलास. ऋजिश्वानानें वेढा दिलेलीं वृंगदाची शंभर पुरें तूं उद्धृत करून टाकलीस. तुझ्या दातृत्वास (खरोखर) कोणाचीही जोड मिळणार नाही. ८

तूं सत्कीर्तीनें मंडित आहेस. ज्यावेळीं सुश्रवस ह्याला सहाय्य करण्यास कोणी नाही असें पाहून वीस राजांनीं त्याचेवर स्वारी केली त्यावेळीं ज्याचेपुढें कोणाचा टिकाव लागणार नाही असें एक रथचक्र घेऊन तूं त्यांचा व (त्याबरोबरच) त्यांच्या साठ हजार नव्याण्णव लोकांचा तूं उच्छेद करून टाकलास. ९

हे इन्द्रा, तूं आपल्या कृपाळत्रामुळें सुश्रवसाचें संरक्षण केलेंस व आपलें साहाय्य देऊन तुर्वयाणाचा वचाव केलास. तूं ह्या श्रेष्ठ व तरुण नृपतीपुढें कुत्स, अतिथिग्व व आयु ह्यांना शरण यावयास लाविलेंस. १०

सर्व देवांच्या संरक्षणाखालीं असलेल्या आह्मांस तुझे जिवलग भक्त होऊन इतउत्तरही सौख्यांतच असूं दे. आयत दीर्घ व चिरकालिक आयुष्याचा; उपभोग घेत तुझ्या कृपेनें प्राप्त झालेल्या आमच्या पदरच्या शूर माणसांसह तुझें स्तवन करित आह्मांस वसूं दे. ११ (१६)

सूक्त ५४.

ऋषि-सव्य, आगिरस देवता-इन्द्र ।

हे उदार देवा, ह्या युद्धांत अशा कठिण प्रसंगीं आम्हांस मोकळ नकोस. खरोखर तुझ्या सामर्थ्याचा अत लागणें अशक्य आहे. तूं गर्जना केल्याबरोबर नद्या व वृक्ष ह्यांना मोठ्यानें ओरडावयास लाविलेंस. (अशा स्थितींत) तुझ्या भीतीनें मनुष्ये एकत्र कशीं जमणार नाहीत बरें? १

सामर्थ्यवान्, पराक्रमी व बलवान् इन्द्राचें अर्चन करा. (भक्तांची हांक) ऐकण्यास तयार असलेल्या इंद्राचा गौरव करून त्याचे स्तवन करा. शक्तिसामर्थ्यानें युक्त असा हा (इन्द्र) आपली धाडशी शक्ति व वीर्य ह्याच्या योगानें धुलोक व भूलोक ह्या दोहोंसही भूषित करितो. २

ज्या शूराचे अंतःकरणांत स्वतःच्या सामर्थ्याविषयी विश्वास असून त्याची धाडसाकडे प्रवृत्ति आहे त्या देदीप्यमान व श्रेष्ठ (इन्द्रास) उद्देशून एकादें जोरदार स्तोत्र म्हणा. त्याची कीर्ति विशाल आहे. तो (शत्रूचा) नाश करणारा आहे, तो पराक्रमी आहे, तो हरिद्वर्ण अश्व रथाच्या पुढें जोडीत असतो. तो सामर्थ्यवान् आहे व (भक्तांकडे जाणारा) तो (जणू काय) रथच आहे. ३

ज्यावेळीं हातांत बळकट धरलेल्या तीक्ष्ण अशा वज्रानें, तूं तुला आनंद देणान्या सोम-रसाच्या योगानें स्फुरण चढल्यामुळे, कपटी (राक्षसांच्या) चमूशीं युद्ध केलेंस त्यावेळीं विस्तीर्ण चुलोकाचें शिखरही तूं हालावयास लाविलेंस व आपल्या जोराच्या प्रहारानें शंबराचें शरीर विदीर्ण केलेंस. ४

ज्या अर्थी वृक्षांना रुदन करावयास लावून **गुह्या**च्याही सैन्यास तूं वायूच्या शिखरावर नेऊन कापून काढिलेंस आणि ज्या अर्थी आपल्या उत्साही मनाची प्रवृत्ति (अशाच पराक्रमाकडे ठेवून अजून सुद्धां तूं (असे पराक्रम) गाजवीत असतोस त्या अर्थी तुझ्यापेक्षा श्रेष्ठ कोण आहे ? ५ (१७)

तूं नर्य, तुर्बश व यदु ह्यांचे रक्षण केलेंस. हे सामर्थ्यवान् (इन्द्रा) तूं वर्य तुर्वीतीचेंही रक्षण केलेंस. संप्रामाचा प्रसंग प्राप्त झाला असतां तूं रथ आणि एतश ह्यांचें रक्षण केलेंस आणि (शत्रूंचीं) नळ्याणव पुरें फोडून टाकलीस. ६

(इन्द्रास) हवि अर्पण करून जो त्याच्या अनुशासनाप्रमाणें चालतो तो सज्जनां-तील प्रमुख मनुष्य, राजा होऊन, अभिवृद्धास पावतो. अथवा जो संतोषदायक हवि अर्पण करून त्यास उद्देशून स्तोत्रें म्हणतो, त्याचेसाठीं वरून चुलोकांतून, विपुल (धनाची) वृष्टि होते. ७

तुझ्या बलास सीमा नाही, तुझ्या बुद्धिमत्तेसही सीमा नाही. जे सोमपान करणारें तुझे उपासक, दानकर्मीत प्रवीण अशा तुझ्या श्रेष्ठ सामर्थ्याची व विशाल शक्तीची थोरवी गातात, ते आपल्या सत्कृत्यांनीं अभिवृद्धाला पोहोचोत. ८

पाषाणाच्या केलेल्या उलूखलांत घालून पिळलेले, पात्रांत भरून ठेवलेले व (इन्द्रा,) तूं प्राशन करावेंस ह्याच हेतूने तयार केलेले हे सोमरसाचे अनेक चमस तुझ्याचकरितां ठेवलेले आहेत. तूं त्याचे प्राशन कर, ह्यांच्या संबंधानें तुझी जेवढी वांछा असेल तेवढी तृप्त करून घे, आणि आह्मांस संपत्ति देण्याकडे आपल्या मनाची प्रवृत्ति कर. ९

अंधकार, उदकांच्या प्रवाहास बंद करून, बसलेला होता, आणि पर्वतही वृक्षाच्या जठरांत होता. पण इन्द्रानें त्या (जलांस) प्रतिबंध करणाऱ्या राक्षसानें आडविलेल्या नद्यांस, त्या सर्वांनीं सखल प्रदेशातून एकीप्रमाणें दुसरीनें, दुसरीप्रमाणें तिसरीनें, वहावें ह्या उद्देशानें वाट फोडून दिली. १०

तर आतां आह्मांस हे इन्द्रा, आमचें सौख्यवर्धन होईल असे वैभव अर्पण कर, आणि लोकांपेक्षां वरचढ असें विपुल शौर्य व बलही आह्मांस हे. हे औदार्यशाली देवा, आमचें रक्षण व आमच्या पदरच्या विद्वान् लोकांचेही परिपालन कर आणि आह्मांस असे वैभव व समृद्धि दे कीं जिच्यांत उत्तम संततीचाही समावेश होईल. ११ (१८)

सुक्त ९९.

कषि-सव्य आंगिरस, देवता-इन्द्र ।

ह्याचा श्रेष्ठपणा बुलकावूनही ज्यास्त आहे. पृथिवीसुद्धां आपल्या मोठेपणांत इन्द्राची बरोबरी करू शकणार नाही. हा (शत्रूस) भीतिप्रद, सामर्थ्यावान्, व मानवांकरितां आपला प्रताप गाजविणारा असून, एखादा वृषभ (आपल्या शिंगांस तीक्ष्णता आणण्याकरितां) ती जशीं पाजळतो त्याप्रमाणे आपलें वज्र ज्यास्त तीक्ष्ण व्हावें म्हणून तो त्याची धारा तिखट करतो. १

समुद्रामध्ये निवास करून, एखाद्या महासागराप्रमाणें, त्याच्या आश्रयार्थ येणाऱ्या सर्व नद्यांचा, तो आपल्या श्रेष्ठ सामर्थ्याच्या योगाने स्वीकार करितो, आपणास सोमाचे प्राशन घडावें हणून एखाद्या वृषभाप्रमाणे तो आपली शक्ति प्रदर्शित करितो. त्याच्या (अलौकिक) बलामुळे ह्या योद्धा सनातनकालापासून स्तवनास पात्र झालेला आहे. २

हे इन्द्रा ! त्या पर्वतास जणूं काय ग्रासून टाकण्याकरितांच तूं अतिशय पौरुष आणि पराक्रम स्वतः करितां प्राप्त करून घेतोस; (सर्व अद्भुत) कृत्यांत हा उग्र (इन्द्र) पुढाकार घेत असून आपल्या सामर्थ्यांत सर्व देवतांस तो मार्गे टाकतो. ३

सर्व लोकांमध्ये आपल्या कल्याणप्रद सामर्थ्याची प्रसिद्धि करणाऱ्या या एकट्या इन्द्राचीच नमस्कृतिपूर्वक स्तुति होत असते. ज्यावेळी हवि अर्पण करणारा भक्त स्वकल्याणाच्या इच्छेनें (इन्द्राच्या) स्तुतीस प्रवृत्त होतो, त्यावेळीं हा पराक्रमी इन्द्र त्याचेवर संतुष्ट होतो, त्याचेपुढें तो आपलें रमणीयत्व प्रकट करितो. ४

हाच योद्धा आपले बल व सामर्थ्य ह्याचे योगानें जनहिताकरितां मोठमोठी युद्धे करितो, आणि क्षणूनच ह्या तेजस्वी व घातुक वज्राने शत्रूंवर पुनःपुन्हां प्रहार करणाऱ्या इन्द्रावर (सर्वलोक) श्रद्धा ठेवतात. ५ (१९)

खरोखर कीर्तीची इच्छा असलेल्या ह्या सामर्थ्यवान् इन्द्रानें, पृथिवीप्रमाणें विशाल रूप धारण करून, आपल्या पराक्रमानें (शत्रूंनीं) बांधलेल्या सद्नांचा विध्वंस करून आणि यजन करणाऱ्या भक्ताकरितां (आकाशस्थ) ज्योतींना त्रासापासून विमुक्त करून, जळांचे प्रवाह पुन्हां वाहूं लागावे क्षणून त्यांस बंधमुक्त केले. ६

हे सोमप्राशन करणाऱ्या इन्द्रा ! तुझें मन आह्मांविषयीं दातृत्वबुद्धि धारण करो आणि आमच्या नम्र स्तुति ऐकणाऱ्या हे देवा, तू आपले पीतवर्ण अश्व आमचेकडे वळीव. इन्द्रा, तुझे सारथी तुझ्या अश्वांस ताब्यात ठेवण्यांत अत्यंत कुशल आहेत, आणि क्षणून तुझे अश्व कितीही चपल असोत; ते तुला भलतीकडेच घेऊन जात नाहीत. ७

हे इन्द्रा, तू विख्यात आहेस; ज्यास कधी विनाश नाही असें वैभव तू आपले हातांत वागवितोस. तूं शत्रूस वरचढ करण्यास कठिण असे सामर्थ्य आपले अंगी धारण केलें आहेस. कर्तृत्ववान् पुरुष ज्याचे सभोवती उभे आहेत अशा विहिरीप्रमाणें शोभणाऱ्या तुझ्या अनेक शक्ति, हे इन्द्रा ! तुझ्या शरीरांत निवास करून रहात आहेत. ८ (२०)

सूक्त ५६

ऋषि--सव्य आंगिरस; देवता--इन्द्र ।

ज्याप्रमाणें एखादा तुरग तुरगीकरितां उत्सुक होतो, त्याप्रमाणें ह्या उपासकानें चम-
सांत भरपूर भरून ठेवलेला सोमरस पिण्यास हा उतावीळपणानें उद्युक्त झाला आहे.
ज्यास पीतवर्ण अथ जोडलेले आहेत असा आपला मोठा रथ इकडे फिरवून हा इन्द्र
महत्कार्यास अत्यवश्यक असा सामर्थ्यदायक सोमरस प्राशन करितो. १

ज्याप्रमाणें प्रवासास निघण्याचेवेळीं धनार्जनेच्छु (धाडसी) लोकांची समुद्रावर गर्दी
होते, त्याप्रमाणें हवि सिद्ध करून तयार असलेल्या स्तोत्रजनांची ह्याचे सभोंवती गर्दी
जमते. यज्ञाचें केवळ बलच असा जो हा सामर्थ्याधिपति (सूर्य) त्यास (हे देवा), ज्या
प्रमाणें ह्या सुंदर युवति (ह. उषा) पर्वतावर आरूढ झालेल्या आहेत त्याप्रमाणें, पर्वतावर
संस्थापित कर. २

तो शत्रूंचा नाश करणारा व श्रेष्ठ आहे. त्याचे अत्यंत शुद्ध बल आपल्या सामर्थ्यानें
प्रत्येक युद्धांत गिरिशिखराप्रमाणे चमकत असतें. ह्या बलाच्या योगानें ह्या अजिंक्य देवानें
(सोमरसामुळें उत्पन्न झालेल्या) आनंदाच्या भरांत आपलें लोखंडी वज्र घेऊन, कपटी
शुष्णाचा (पराभव केला व त्यास) शूललाबद्ध करून कारागृहांत कोडून टाकले. ३

ज्यावेळीं तूंच लहानपणापासून वाढविलेली शक्तिरूपी देवता, ज्याप्रमाणें सूर्य
उषेवर आसक्त होतो त्याप्रमाणे, स्वसरक्षणार्थ इन्द्राचा आश्रय करते त्यावेळीं आपल्या
प्रतापी सामर्थ्यानें अंधकाराचा नाश करणारा हा देव जयघोष करीत सर्व मलिनतेस दूर
घालवून देतो. ४

जेव्हां तू आपल्या सामर्थ्यानें दुलोकाच्या सीमेवर रजोलोकाची दृढपणे व सुस्थिरपणें
संस्थापना केलीस व जेव्हां (सोमरसामुळें उत्पन्न झालेल्या) हर्षाच्या भरांत तू मोठ्या
आवेशानें वृत्राचा युद्धांत वध केलास तेव्हां उदकाचा संचय तुझे हातून बंधमुक्त
झाला. इन्द्रा, तू श्रेष्ठ आहेस, तू पृथिवीच्या प्रदेशांत आपल्या सामर्थ्यानें आकाशाच्या
बालकास घेऊन येतोस. सोमरसामुळे उत्पन्न झालेल्या हर्षाचे भरांत तू उदकांना वाट फोडून
दिलीस व वृत्राच्या दगडी तटांचा उच्छेद करून टाकलास. ५ (२१)

सूक्त ५७

ऋषि-सव्य आंगिरस, देवता-इन्द्र ।

अत्यंत उदार, श्रेष्ठ, अत्यंत वैभवशाली, सत्य, सामर्थ्यान् व पराक्रमाचा पुतळाच अशा (ह्या देवा) प्रीत्यर्थ मी स्तुति अर्पण करितों. ज्याप्रमाणें उतार जमीनीवर पाण्याचा झोत सुरू झाला हणजे तो कोणत्याही प्रतिबंधास न जुमानतां सर्वत्र पसरतो त्याप्रमाणें सर्वत्र दृग्गोचर होणाऱ्या व अखंड सुरू असणाऱ्या कृपाप्रसादाचीं कपाटें (भक्तांचे अंगी) सामर्थ्य आणण्याकरितां सदैव खुलीं असतात. १

ज्यावेळीं सुवर्णमय, सुंदर परतु प्राणघातक वज्र पर्वतावर फेकल्याप्रमाणे (वृत्राच्या शरीरावर जाऊन) पडलें त्यावेळीं सर्व विश्व तुझें पूजन करण्यास प्रवृत्त झालें व सखल जमीनीकडे पाण्याचा ओघ जसा (भराभर वहात जातो) त्याप्रमाणे भक्तांचे हवि (तुझ्याकडे एकसारखे येऊं लागले). २

ज्याचे तेज, ज्याचे नाम, ज्याचे बल व ज्याचा प्रकाश यांची चोहोंकडे प्रशंसा व्हावी हणून तूं त्यांना सर्वत्र प्रसृत होण्याकरितां, त्या (इन्द्राच्या) पीतवर्ण अश्वांप्रमाणेंच प्रवृत्त केलेस, त्या भीतिप्रद पण स्तुतिस्तोत्रे गाण्यास योग्य अशा इन्द्रास, उषेप्रमाणे, कान्तिमान् दिसणारे हे युवाति, ह्या यज्ञांत नमस्कृति अर्पण करून घेऊन ये. ३

अनेकांनीं ज्याची स्तुति केली अशा हे वैभवशाली इन्द्रा, आह्मी सर्वस्वी तुझे आहोंत; कारण तुझा आश्रय धरून आह्मी ह्या जगांत नादत असतो. हे स्तुतिप्रिय देवा, तुझ्या वांचून अन्य कोणासही स्तुति प्राप्त होत नाहीत; ह्यासाठीं ज्याप्रमाणे पृथ्वी ही (जीवनमात्रास) जागा देते तद्वत् तूही आमच्या स्तोत्रांचा स्वीकार कर. ४

हे इन्द्रा! तुझें बल विपुल आहे; आह्मी तुझे आहोंत. तूं ह्या आपल्या भक्तांची इच्छा पुरीव. या विशाल बुलोकाने आपलें सामर्थ्य तुझ्या सामर्थ्याशीं तोलून पाहिले आहे व ही पृथ्वीही तुझ्या पराक्रमापुढे नम्र झाली आहे. ५

हे वज्रधारी इन्द्रा, त्या मोठ्या व विशाल पर्वताचे तूं आपल्या वज्रानें तुकडे तुकडे केलेस. रोखून टाकलेले जलप्रवाह पुन्हां चाद्व व्हावे हणूनही तूच त्यास मार्ग करून दिखव. खरोखर सर्व सामर्थ्य कायतें तूच एकटा धारण करतोस. ६ (२२)

सूक्त ५८

ऋषि-तोषा गांतम देवता-अग्नि ।

हा (देवांस) हवि नेऊन पौंचविणारा अग्नि **विवस्वाना**चा दूत झालेला आहे; हणूनच हा सामर्थ्यापासून जन्म पावणारा अमर्त्य देव कधीही श्रान्त होत नाही. तो उत्तम मार्गांनी रजोलोकाचे आक्रमण करतो व यज्ञांत (देवांस) हवि अर्पण करून त्यांचे आदरा-
तिथ्य करितो. १

ज्यास जरेची भीति नाही असा हा अग्निदेव आपल्या अन्नाचा सत्वर व आतुरतेने स्वीकार करून काष्ठामध्ये (प्रज्वलित होऊन) राहतो. त्यास घृत अर्पण केलें हणजे ह्याचा पृष्ठभाग एखाद्या (ताज्यातवान्या) अश्वाप्रमाणें तुकतुकीत दिसतो. ह्यानें जणूं कांहीं स्वर्गाच्याही टोंकापर्यंत प्रतिशब्द उत्पन्न करित गर्जना केली आहे. २

जो कर्तृत्वशील आहे, **रुद्र** आणि **वसु** ह्यांनीं ज्यास प्रमुखत्व दिलें आहे, ज्यानें वैभव जिकून आणलें आहे व ज्यास मृत्युभय नाही असा हा हविर्दाता (अग्नि) (येथें) येऊन विराजमान झाला आहे. हा देव ह्या जगात असणाऱ्या सर्व मनुष्यांत प्रतिष्ठा पावून एखाद्या रथाप्रमाणे एकसारखी संपत्ति घेऊन येत असतो. ३

वायूनें प्रेरित होतांच हा मोठी गर्जना करून आपली जिह्वारूप कोयती वरोबर घेऊन काष्ठसमुदायांत सहज रीतीने ठाणे देतो. ज्वलज्ज्वालांनीं परिवेष्टित व वार्धक्यपीडेपासून निमुक्त असणाऱ्या हे अग्निदेवा, जेव्हां तू काष्ठसमुदायांत आपलें सामर्थ्य एकदम प्रकट करतोस त्यावेळीं तुझा मार्ग (धुरानें) काळा होऊन जातो. ४

ज्याची दंष्ट्रा ज्वालामय आहे असा हा अग्नि वायूनें प्रेरित होऊन जेव्हां काष्ठसमुदायांत शिरतो त्यावेळीं एखादा शक्तिमान् वृषभ जसा आपल्या कळपांत निर्भय संचार करतो, तसा हा संचार करूं लागतो. जेव्हां अविनाशी, अशा रजोलोकांतून आपल्या सामर्थ्याने हा गमन करितो, त्यावेळीं सर्व चराचर सृष्टीस ह्या **पक्षिराजा**चे भय वाटूं लागतें. ५ (२३)

सपत्नीप्रमाणें मोहक असणारा, सर्व लोकांस हांक मारण्यास सुलभ वाटणारा, व दिव्य-लोकांतील पुरुषांना मित्राप्रमाणें सौख्यदायक असणारा असा हा जो श्रेष्ठ हविर्दाता, तो तूं हे अग्निदेवा जेव्हां ऋगूंचा अतिथि झालास तेव्हां त्यांनी तुला मानवसमुदायांत सन्मानानें जागा दिली.

६

(भक्तांस) सर्व संपत्ति अर्पण करणाऱ्या अग्नीचें मी हवींनीं ब्रूजन करतों व त्यामुळें मला उत्कृष्ट संपत्तिही प्राप्त होते. हा अग्नि (देवांस) हवि पोंचीवणारा असल्यामुळें ह्या यज्ञार्ह अग्नीचें यज्ञांत आगमन व्हावें अशी हवि अर्पण करणारे सप्त ऋत्विज् (नेहमीं). इच्छा करांत असतात.

७

सामर्थ्यापासून जन्म पावणाऱ्या व स्वमित्रांस आनंद देणाऱ्या हे अग्निदेवा ! तुझें स्तवन करणाऱ्या भक्तांस तूं आज अक्षय्य सुख प्राप्त करून दे. हे शक्तिपुत्र अग्ने, तुझी स्तुति गाणाऱ्या सेवकांस लोखंडी तटांचीं नगरे बांधून देऊन तूं त्यांचें सकटांपासून सरक्षण कर. <

हे दीप्तिमान् अग्निदेवा, तुझी स्तुति करणाऱ्या भक्तांचे तूं कवच हो; हे उदार देवा जे तुला हवि अर्पण करतात त्यास तूं प्रत्यक्ष कल्याणस्वरूपच हो. अग्ने, तूं आपल्या स्तोतृजनांचें सकटांपासून सरक्षण करीतच असतोम, तेव्हां असंग्रह्य स्तुति स्तोत्रांनीं मंडित असा हा (अग्नि, देव) प्रातःकाळीं लवकरच (आमच्या यज्ञाकडे) येवो.

९ (२४)

सुक्त ५९.

ऋषि--नोथा गीतम; ॥ देवता--अग्नि वैश्वानर ॥

हे अग्निदेवा, इतर सर्व अग्नि ह्या तुझ्या शाखा आहेत. सर्व अमर (देव) तुझ्याच ठिकाणीं अर्पित संतोष पावतात. सर्व विश्वाविषयीं मित्रत्व धारण करणाऱ्या हे अग्निदेवा, तूं सर्व पृथ्वीचा मध्यविद् आहेस.

१

अग्नि हा धुलोकाचे मस्तक आणि पृथिवीची नाभि आहे; शिवाय हा धुलोक व भूलोक ह्यांचा आधिपति झाला आहे. सर्व विश्वाविषयी मित्रत्व धारण करणाऱ्या हे अग्निदेवा, तू असा श्रेष्ठ देव असल्यामुळे तू आर्यजनांची (मार्गदर्शक अशी) ज्योतिच व्हावेंस ह्या हेतूने तुला देवांनी निर्माण केले. २

ज्याप्रमाणे सूर्याचे ठिकाणी रश्मींचा निरंतर वास असतो त्याप्रमाणे सर्व विश्वाविषयी मित्रत्व धारण करणाऱ्या ह्या अग्नीचे ठिकाणी सर्व वैभवे संस्थापित झालेली आहेत. ज्या द्रव्यनिधीचा, पर्वत, वनस्पति अथवा मर्त्यलोक ह्यांचे ठिकाणी निवास असतो त्या सर्वांचा तूच एकठा राजा आहेस. ३

जणू काहीं ह्या उदार अग्निप्रीत्यर्थच धुलोक व भूलोक इतके विस्तीर्ण झालेले आहेत. ह्या प्रकाशमान, सत्यबलाने युक्त, सर्व विश्वाविषयी मित्रभाव धारण करणाऱ्या व सर्व शूरांमध्ये श्रेष्ठ अशा (अग्निदेवास) हा उपासक एखाद्या प्रज्ञावान् पुरुषाप्रमाणे मोठी मोठी अशी असंख्य स्तोत्रे अर्पण करीत आहे. ४

सर्व विश्वाविषयी मित्रत्व धारण करणाऱ्या हे सर्वज्ञ अग्निदेवा, तुझा महिमा ह्या विस्तीर्ण धुलोकासही पुरून उरला आहे. तू सर्व मानवसमुदायाचा राजा आहेस. राक्षसांशी युद्ध करून तू देवांना सुरक्षितपणा उत्पन्न केलास. ५

वृत्राचा वध करणाऱ्या ज्या (अग्नीचा) आश्रय सर्व लोक शोधतात त्या सामर्थ्यावान् देवाचा महिमा (ह्या स्तोत्रांत) मी गाइत्या आहे- सर्व विश्वाविषयी मित्रत्व बाळगणाऱ्या ह्या अग्निने दस्यूंचा वध करून (उदकाचे मार्गातील) प्रतिबंध नाहीसा केला व शम्बरास छिन्नावेच्छिन करून टाकले. ६

सर्व विश्वाविषयी मित्रत्व धारण करणारा व आपल्या सामर्थ्याने सर्वत्र वास करणारा असा हा पूज्य व दीप्तिमान् अग्नि भारद्वाजकुळांतील पुरुषांमध्ये (येऊन विराजमान झाला आहे.) ज्याची वणी मधुर परंतु सत्यपरिष्कृत आहे अशा अग्नीची शान्तवनेय व पुरुणीथ ह्यांच्या यज्ञात शेकडो स्तोत्रांनी स्तुति झालेली आहे. ७ (२५)

सूक्त ६०

ऋषि--नोधा गौतम ॥ देवता--अग्नि ॥

जो (आमचे हवि देवताप्रत) पोंचविणारा आहे, जो मूर्तिमन्त कीर्तिच आहे, यज्ञाची जो केवळ ध्वजाच होय, जो यज्ञगृहांत ठेवण्यास अत्यंत योग्य आहे, जो आमचा दूत होऊन देवांकडे त्वरेनें गमन करितो, जो दोन वेळां जन्मास येत असतो, उत्कर्षाप्रमाणे जो प्रशसनीय आहे व जो केवळ वैभवाची मूर्तिच होय अशा त्या अग्नीस **मातरिश्वा** भृगूकरितां घेऊन आला.

१

हवींचे ग्रहण करण्याविषयीं उत्सुक असलेले (जे देव) व जे मर्त्यलोकांतील (मानव आहेत ते) अशा रीतीने उभयलोक ह्याची आज्ञा मान्य करित असतात. (सर्व लोकांस) जो सन्मानाने सत्कार करण्यास योग्य आहे, जो सर्व मानवामध्ये त्याचा राजा होऊन वर्तन करितो व ज्याचे कर्तृत्व विलक्षण आहे असा हा हविर्दाता सूर्योदयापूर्वीच येथे येऊन स्थानापन्न झाला आहे.

२

ज्यास त्याची उपासना करणारे ह्या जगांतील मानव आपले सकटसमर्थी हवींनीं प्रज्वलित करित आले आहेत त्या (भक्तांच्या) हृदयात प्रकट होणाऱ्या व मधुर भाषण करणाऱ्या अग्नीस हें आम्हीं मनःपूर्वक गाडलेले नवीन स्तोत्र जाऊन पोहोचो.

३

(हवींकरितां) उत्सुकता वाळगणारा (सर्व जगास) पावन करणारा आणि प्रत्यक्ष वैभवच (कीं काय) असा जो श्रेष्ठ हविर्दाता अग्नि त्याची येथे मर्त्य अशा मानवांच्या समुदायांत स्थापना करण्यांत आलेली आहे. आपल्या भक्तांच्या गृहांत निवास करणारा व गृहांत गृहाचा अधिपति ह्मणून शोभणारा असा जो अग्नि त्याचेकडेच सर्व सपत्तींचें प्रभुत्व आजपर्यंत (निर्वाध) चालत आलेलें आहे.

४

हे अग्निदेवा ! अश्व्याच्या पाठीवरून ज्याप्रमाणे (एकादा मोतदार) हात फिरवितो त्याप्रमाणे सामर्थ्याची प्राप्ति करून देणाऱ्या तुला वारा घालीत आम्ही **गोतम** कुलोत्पन्न (तुझे भक्त) सर्व सपत्तींचा स्वामी जो तू त्या तुझी अनेक स्तोत्रांच्या द्वारे स्तुति करितो. स्तुतिस्तोत्रें हेंच ह्या अग्निदेवाचे वैभव आहे. हा प्राद्वःकालीं लवकरच येथे प्राप्त होवो.

९ (२६)

सूक्त ६१.

ऋषि-नोधा गौतम ॥ देवता-इन्द्र ॥

प्रबल, त्वरावान् व श्रेष्ठ अशा ह्या (इन्द्रास) उद्देशूनच मी हा हवि व त्याचप्रमाणे हे स्तवन अर्पण करितो. मी त्या स्तवनार्ह आणि निर्वाध रीतीने संचार करणाऱ्या इन्द्रास अनुलक्षून अशी स्तुति (गातो) की जी त्यास अर्पण करण्यास योग्य आहे व अशीं स्तोत्रे गातो कीं जीं आजपर्यंत त्याचे सन्मानार्थ केलेल्या स्तोत्रांत उत्कृष्ट आहेत. १

खरोखर ह्या देवास मी जणू कांहीं हविच अर्पण करीत आहे. ह्या (शत्रू) विनाशक देवास मी एक सुंदर स्तवन अर्पण करतो. इन्द्र हा जो (ह्या विश्वाचा) पुरातन प्रभु त्याचे प्रीत्यर्थ (विद्वान् उपासकांनीं) आपले अन्तःकरण, मन, बुद्धि खर्च करून (अनेक) स्तोत्रे गाइलेली आहेत. २

खरोखर ज्याची उपमा दुसऱ्या स्तोत्रांस देण्यांत यावी व जे प्रकाशाचा लाभ करून देणारे आहे असे स्तोत्र मी त्या (इन्द्रा) प्रीत्यर्थच गात आहे. त्या अत्यंत उदार व प्रज्ञाशाली देवाचे माहात्म्य माझ्या मनाजोग्या सुंदर स्तुतींनीं वर्णन करण्याचा माझा हेतु आहे. ३

ज्या मनुष्याला रथाची गरज असते त्याचेकडे ज्याप्रमाणे एखादा सुतार रथ तयार करून पाठवितो त्याप्रमाणे खरोखर ह्या (इन्द्राकडे) मी आपली स्तुति पाठवीत आहे. त्याचप्रमाणे सुंदर सुंदर स्तवने व ज्याचा सर्वत्र स्वीकार केला जाईल असे (एक स्तोत्र) ही भक्तांच्या स्तवनांचा स्वीकार करणाऱ्या ह्या इन्द्राकडे मी पाठवून देतो. ४

एखाद्या अध्वास ज्याप्रमाणे सजवून तयार करतात त्याप्रमाणे खरोखर मी कीर्ति प्राप्त करून घेण्याची इच्छा धरून, स्ववाणीने इन्द्राप्रीत्यर्थ एक स्तोत्र नोटनेटकें सजवीत आहे. त्या योगाने वीर्यशाली, सर्व दानशूरतेचे आगर, (शत्रूंच्या) पुरांचा विध्वंस करणारा व ज्याची कीर्ति सर्वत्र गात असतात अशा इन्द्रास माझी प्रणति अर्पण करावी अशी माझी इच्छा आहे. ५ (२७)

(शत्रूवर) प्रहार करणाऱ्या ज्या वज्रानें शत्रूंचा संहार करीत ह्या बलशाली विश्वाधि-
पतीनें वृत्राच्या मर्माशीच गांठ घातली तें उज्वल व वधकर्मास अत्यंत उपयोगी असें वज्र
खरोखर ह्या (इन्द्रा) प्रीत्यर्थच त्वष्टा देवानें तयार करून दिले. ६

खरोखर ह्याच्या मातेनें केलेल्या यागांतच त्यानें एकदम उत्कृष्ट पेय प्राशन केले व
हवींचा उत्कृष्ट (आस्वाद घेतला.) बलवान् विष्णूनेही (त्याचेकरितां) ज्यांची पाकसिद्धि
उत्तम झाली होती असे हवि हरण करून आणले. (त्यांचे भक्षण करून) अस्त्रवि-
घेत प्रवीण असलेल्या देवाने, त्या डुकराच्या अंगावर आपले वज्र तिरपे करून फेंकून त्याचा
देह छिन्नविच्छिन्न करून टाकला, ७

अहीचा वध करणाऱ्या ह्या इन्द्राप्रीत्यर्थच स्त्रियांनीही—खुद्द देवांच्या पत्नीनीं—एक
सुंदर स्तोत्र गुंफले. विस्तीर्ण असे जे बुलोक व भूलोक ह्यांचे त्याने आकलन केले आहे.
परंतु त्याचा महिमा आकलन करण्याचें सामर्थ्य मात्र त्याच्या अगात नाही. ८

खरोखर ह्याचा महिमा बुलोक, भूलोक व अतरिक्ष ह्या सर्वांतूनही अधिक आहे. स्वते-
जानें विराजमान होणाऱ्या इन्द्राचें घोघरी स्तवन होत असते. हा सामर्थ्यवान् इंद्र (शत्रूशीं
लढण्याकरितां) उच्च घोष करून (एकदम) वृद्धिंगत झाला होता. ९

जगताचें शोषण करणाऱ्या वृत्रास इन्द्रानें स्वसामर्थ्याने वज्र घेऊन छिन्नभिन्न करून
टाकलें. आपल्या कीर्तीचा प्रसार करण्याकरिता दानकर्माकडे मनाची प्रवृत्ति असलेल्या
ह्या इन्द्राने धेनूप्रमाणें प्रतिबंधांत पडलेल्या जलप्रवाहाना वाट मोकळी करून दिली. १०(२८)

ज्यावेळीं आपल्या वज्राने त्या (वृत्रास) जिकले त्यावेळीं हा त्याच्याच सामर्थ्याचा प्रताप,
कीं नद्या आनदानें वागडूं लागल्या ! सर्व विश्वावर आधिपत्य स्थापन करणारा, हवि अर्पण
करणाऱ्या भक्ताविषयीं दातृत्वबुद्धि धारण करणारा व (शत्रूचा) संहार करणारा जो हा
इन्द्र त्यानेंच तुर्वीतीकरिता (पाण्यास उतार पाडला.) ११

तूं जगताचा प्रभु व सामर्थ्यवान् आहेस हणून ह्या वृत्रावर नेम धरून सत्वर वज्र फेंक. उदकांचे प्रवाह पुन्हां वाहूं लागावे हणून त्यांच्यांत गति उत्पन्न करून ह्या (वृत्राच्या शरीराच्या) सांध्यासांध्यावर आडवे वार करून एखाद्या बैलाच्या देहाच्या सांध्याप्रमाणे त्यांचे विदारण कर.

१२

खरोखर वेगाने (शत्रूवर तुटून) पडणाऱ्या ह्या देवाचे पुरातन कालापासूनचे पराक्रम गाऊं लागा. स्तुतीच्या योगाने शरण जाण्यास हा योग्य आहे, कारण लढाई करण्यासाठीं आपली आयुधे सरसावून व (शत्रूंना) मारून तो त्यांचा नायनाट करून टाकतो.

१३

खरोखर हा जगांत अवतीर्ण झाल्याबरोबर त्याच्या भीतीनें अतिशय स्थिर असे प्रत्यक्ष पर्वत—एवढेंच काय पण भूलोक व द्युलोक ह्यांनाही कांपरे भरते, ह्या सुंदर देवाच्या भक्त-संरक्षणसामर्थ्याची प्रशंसा करणारा **नोधा** हास एकाएकीं पुष्कळ पराक्रम करतां येऊ लागले.

१४

खरोखर, विपुल (संपत्तीचा) एकटाच मालक, असा जो इन्द्र त्याने ह्या सकल वस्तूंपैकीं जी जी वस्तू आपणास असावी अशी इच्छा केली ती ती त्यास अर्पण होत गेली. अश्वारोह चालला बसणारा कोण ह्याविषयी **एतशा**ची सूर्याबरोबर जेव्हा स्पर्धा लागली तेव्हा **एतशा** हा इन्द्राचा सोमरसाचे उत्तम हवि अर्पण करणारा भक्त असल्यामुळे, त्यानें **एतशाचे** रक्षण केले.

१५

हे पीतवर्ण अश्वारोहण आरोहण करणाऱ्या इन्द्रा ! ह्याप्रमाणे **गोतमांनीं** हीं स्तोत्रे इतक्या सुरेख रीतीनें खरोखर तुझ्याच प्रीत्यर्थ केली आहेत. ह्या स्तोत्रांवर तूं सर्व प्रकारानें कृपादृष्टि ठेव. स्तुतिस्तोत्राच्या वैभवाने परिपूर्ण असा हा (इन्द्र) आमचेकडे प्रातःकालीं त्वरेने आगमन करो.

१६ (२९)

अध्याय ५.

सूक्त ६२.

॥ ६२ ॥ ऋषि-गोतम नोधा । देवता-इन्द्र ॥

सामर्थ्यवान्^१ व स्तुतिप्रिय अशा इन्द्रकरिणः अंगिरसाग्रमणः, एखादे जोरदार स्तोत्र, आम्ही आठवून ठेवीत आहो. स्तुति करणाऱ्या भक्त म अत्यंत स्तवनाय, व अतिगय कीर्तिमान्, अशा त्या वीरांचे सन्मानार्थ, सुंदर शब्दगचना करून, आपण स्तात्र म्हणू या १

दुसऱ्याची पायळे^२ ओळखून काढण्यात तर्जून असणाऱ्या अंगिरस नावाच्या आमच्या भक्तिमान् अशा प्राचीन पृथ्वीजाना ज्याच्या कुपेमुळे धेनुची प्राणि वृत्त घेता आली त्या श्रेष्ठ इंद्रास तुम्ही अत्यंत नम्रतेने वंदन करा, त्या सामर्थ्यावान् इन्द्राप्रार्थ्यर्थ तुम्ही स्तुतीने परिपूर्ण असे एखादे गायन करा. २

इंद्र आणि अंगिरस ह्यांच्या दृष्टीने सरभूमे आपल्या पुत्राकरिता उत्तम ऐय^३ मिळाले, बृहस्पतीने पर्वत फोडला व गाईची प्राणि वृत्त घेतली आणि गुरू लोकांना धेनुमह आनदाच्या आरोळ्या ठोकल्या. ३

तू तेजस्वी आहेस. तुला सप्त विप्राना व अत्यंत चपळ अशा नवग्रहांनी व दशग्रहांना स्तुतिस्तोत्रे व गीते गाऊन (प्रोत्साहन दिले, तेव्हा,) हे पराक्रान् इन्द्रा तू पर्वताचा, मैवाचा व बलाचा मोठी गर्जना करून स्वस केव्हास ४.

हे मौढ्यवान् इन्द्रा, अंगिरसांना तुझा स्तुति केल्या तेव्हा तू उषा, सूर्य व धेनु ह्यास घेऊन अधकाराचा उच्छेद केव्हास. तू भूतलोकाचा मर्यादा विस्तृत केव्हास व रजोतलोकाचे वर बुलोलोकाचा नस्थापना केव्हास. ५ (१)

१-शवसानाय, 'गिर्वर्णम', (इन्द्राय) अंगिरस्येत इषम आगृष, प्रोत्साहन। गुरुणां, स्तुतवत ऋषिभ्याय विभ्रुताय नरे अक्रम अर्चाम ॥

२-पदज्ञा 'अर्चत न पूर्व पितर अंगिरस येन गा आपदत, तस्म मह इ शवसानाय (इन्द्राय) महि नम, आगृध्यम माम प्रभर वम् ॥

३-इन्द्रस्य अंगिरसा चेष्टा, सरमा तनयाय धर्मि विदन्। बृहस्पति अर्ध भिनत गा विदन्। नर, उक्षियाभि (सह) सवावशत ॥

४-सरण्युभ नवर्ग, दशर्ग, सप्त, विप्रै, मुग्धा, स्वर्गेण मृगा नवय म, (नव) (इन्द्र, अग्नि, फलिग, बल, रवेण, द्रव्य ॥

५-(हे) दम्, इन्द्र, अंगिराभि, गृणान उपसा मूयण गोभि अधावव, भूय्या. सातु, व्यप्रथय, दिव (जः उपरम् अस्तभायः ॥

ह्या सौंदर्यवान् देवाचे हे कर्म अनिशय सन्मानार्ह आहे—हे त्याचे अद्भुत कृत्य खरोखर अतिशय सुंदर आहे—की क्षितिजापाशीं त्याने मधुर जलाच्या चार नद्या वरच्यावरच तुडुब भरून टाकल्या. ६

स्तुतींनी परिपूर्ण अशी स्तोत्रे चालली असताना ह्या कधीही श्रात न होणाऱ्या देवाने प्राचीन काळापासून एकत्र असणारी जोडी फोडून तिचे दोन भाग केले. अनेक सुंदर व आश्चर्यकारक पराक्रम करणाऱ्या ह्या देवाने भगाप्रमाणे स्वर्गभू व पृथ्वी ह्या दोन युवतींची ह्या विशाल आकाशभागी स्थापना केली. ७

सनातन काळापासून रात्र व उषा ह्या रोज जन्मणाऱ्या दोन युवती, की ज्याचीं रूपें भिन्न आहेत, त्या आपापल्या गमनपद्धतीने बुलोक व पृथ्वी ह्याचे समोवार, रात्र कृष्णरूपे धारण करून एकएकटी व उषा उज्ज्वलरूपे धारण करून एकएकटी अशा परिभ्रमण करीत असतात. ८

सुंदर सुंदर चमत्कार करणारा व अत्यंत उदार अशा ह्या इंद्राने आपल्या सामर्थ्याने श्रेष्ठ कृत्ये करीत (सर्व विश्वाधिपती) चिरकालिक प्रेमबुद्धि धारण केली आहे. (हे इंद्रा) गार्हपा रग तांबडा अमो की काळा अमो किवट्टना, त्या जरी अगदी नवीन वेताच्याच^१ असल्या, तरी त्याचे ठिकाणी तू तत्कालित पाटेरे व मधुर^२ दूध ठेवतोस. ९

ज्याची गति एकाच ठिकाणाकडे आहे व ज्यास प्रत्यवाय अथवा नाश^३ होण्याची भीति नाही अशा नद्या पुरातनकाळापासून स्वसामर्थ्यानुरूप (ह्या देवाच्या) आज्ञाचे परिपालन करीत आहेत. एकाच पुरुषाच्या व्याप्रमाणे लग्नाच्या हजारों बायका असाव्यात त्याप्रमाणे ह्या बहिणी बहिणी ह्यांची एकत्राची सेवा^४ करीत असतात व तो तीं मन मोकळे करून घेतो. १० (२)

६-दग्मस्य अग्न्य (इंद्रस्य) तत् उ कर्म प्रयक्षतमम्, दस चारुतमम् यद् उपह्वरे, उपरा मध्वर्णस चतस्र नद्य आपिबन् ॥

७-स्तवमानेभि अर्कै अयास्य (इंद्र) रुन्जा सनीळे^१ द्विता विवत्रे । परमे व्योमन्, अगः न, सुदसा मेमे रोदसी अधारयन् ॥

८-सनात् विरूपे पुनर्मुता युवती रवेभि एवं भूमा दिव परे, अत्, कृष्णेभि, उषा, रुशद्भि, वपुर्भि अन्यान्या आचरत ॥

९-सुदसा, मृनु, रुदसा रदपर्यम न सनेभि सह्य दाधार । आमासुचि^२, कृष्णासु रोहिणीषु अत्. पक्क रुशन् दीधिषे ॥

१०-सनात् सनीळा^३, अवाता, अमृता, अवाता सहोभि इता रक्षते । रवक्षार अन्हयाणं, जनयः पजी. न, रुवस्पति^४ ॥

नमस्कृतीनीं व स्तोत्रांनीं अर्चने करण्यास तू योग्य आहेस. धनाची व लाभाची इच्छा धरून, हे सौंदर्ययुक्त देवा, आमच्या मनाची स्फूर्ति तुजकडे धाव घेत असते. हे बलशाली देवा, ज्याप्रमाणे अनुरक्त^{११} पत्नी अनुरक्त पतीस आलिंगन देते त्याप्रमाणे आमच्या स्तुति तुला भेटावयास येतात. ११

सनातन काळापासून तुझ्या हातात संपत्ति आहे. तिचा क्षय अथवा न्हास, हे लावण्यावान् देवा, कधीही होत नाही. इद्रा, तू कान्तिमान्, बुद्धिवान् व प्रज्ञावान् आहेस. स्वशक्तीच्या योगाने, हे सामर्थ्यावान् देवा, आम्हास सन्मार्गास लाव. १२

हे इद्रा, हा गोतम प्राचीन^{१२} ऋषींचे अनुकरण करीत आहे. हरिद्वर्ण अधावर आरोहण करणारा जो तू त्या तुजकरिता त्याने नवीन स्तोत्र रचले आहे. हे सामर्थ्यावान् देवा, तू आमचा सन्मार्गदर्शक आहेस. तुझ्याकरिता नोथा ऋषीने स्तुति केली आहे. अनेक स्तोत्रांनीं आळविलेला हा देव प्रातःकाळीच आम्हाकडे सत्वर गमन करो. १३ (३)

सूक्त ६३.

॥ ६३ ॥ ऋषि-गातम नोधा ॥ देवता-इंद्र ॥

ज्या अर्थी हे इद्रा, कठिण पर्वत आणि भूमीवर दृढ स्थापित झालेल्या इतरही सर्व अवाढव्य वस्तु तुझ्या भीतीमुळे (सूर्याच्या) किरणाप्रमाणे लटलट होऊ लागल्या, त्या अर्थ तू खचित मोठा आहेस—इतका मोठा की तू, सर्वज्ञ असून, तुज्याक आणि भूज्याक ह्यांनाही सरासरीने तू आपल्या धाकात^१ ठेवले आहेस. १

११-नमसा अहँ त्व नम्य । दस्म, सनायुव. वसुयवः मतयः ददुः । शवसावन्, उशन्त पतिं "उशतीः पत्नी" न मनीषा त्वा स्पृशन्ति ॥

१२-सनात् एव राय एव गभस्तौ । दस्म, न क्षीयन्ते न उपदरन्ति । इन्द्र, शुनान् क्रतुमान् धीरः असि । शचीव, तव शचीभि न शिक्ष ॥

१३-इन्द्र, गोतम सनायन्^१ । हरियोजनाय नम्य ब्रह्म अतक्षत् । शवसान न मुनीधाय नोधाः । वियावसु प्रातः सधु जगम्यात् ॥

१-यत् इ दृक्क्षस गिरयश्च । विश्वा (दृक्क्षस) अभ्या ते भिया किरणा न ऐजन्, इन्द्र, त्व महान्—यः इ ज्ञान. यावा पृथिवी शुभं अमे धा ॥

जेव्हा हे इद्रा, अनेक तन्हेने तुझा हुकूम मानणारे स्वतःचे अथ तू जोडलेस त्यावेळीं तुझे स्तवने करणाऱ्या भक्ताने तुझ्या बाहूवर वज्र दिले. स्वतःच्या बुद्धीने वागणाऱ्या^२ व अनेक भक्तांनी स्वसंरक्षणार्थ पाचारण केलेल्या हे इद्रा, तेच वज्र घेऊन तू शत्रूचा व त्याच्या, सपत्नीने समृद्ध अशा, पुराचा उच्छेद करितोस. २

इंद्रा, तू सत्यस्वरूप आहेस, तू ह्या शत्रूचा उच्छेदक आहेस, तू ऋभूंचा स्वामी आहेस, तूं मनुष्यांचा कल्याणकर्ता आहेस व तुझ्याशी युद्धास प्रवृत्त होणाऱ्यास तू जेरीस आणणारा आहेस. तू तेजस्वी व तरुण अशा कुत्साचा पक्ष घेऊन संप्रामात,^३ युद्धात^४ व लढाईत^५ शुष्णाचे हनन केलेस. ३

वीर्यशाली पुरुषाप्रमाणे मनाची प्रवृत्ति असलेल्या हे शूर इंद्रा, ज्यावेळी दस्यूंवर सहज^६ विजय गाजवून व त्यास पळावयास^७ त्यावून खुद्द त्याच्या निवामाच्या टिकाणीच तू त्याना गरोखर कापून काढलेस व ज्यावेळी, पराक्रमा पुरुषाप्रमाणे कृत्ये करणाऱ्या हे वज्रधर इंद्रा, तू (कुत्साचा) स्नेही होऊन वृत्राचा वध केल्यास, त्यावेळी त्या कृत्याविषयी तुझी स्वतःचीच बलवत्तर इच्छा होती. ४

मानवांपैकी जो अत्यंत बलिष्ठ असेल त्याचा जरी रोप झाला तथापि, हे इंद्रा, तू त्यात, विघ्न येऊ दिले नाहीस. तू आमच्या अश्वाकृति सर्व दिशा मोकळ्या ठेविल्यास. हे वज्रधर इंद्रा, हातात घण घेऊन मारल्याप्रमाणे शत्रूचा नाश कर. ५ (४)

समुद्रावर^८ वर्चस्व मिळविण्याच्या अथवा स्वर्गप्राप्ति करून घेण्याच्या इच्छेने आगभिलेल्या युद्धात ह्याच कारणामुळे योद्धे जन तुला गरोखर हाक मारितात. हे अनेक हवींचा^९ उपभोग घेणाऱ्या इंद्रा, समरामध्ये अथवा पराक्रमाच्या कृत्यात हे तुझेच साहाय्य आम्हास सुलभ^{१०} रीतीने प्राप्त झाले. ६

२-यत् ह इन्द्र विप्रता हरा आवे, जरिता बाहो वज्र आधात्, येन, अविहृतकतो^१ पुरुहूत (इन्द्र), अभित्रान् पूषो पुर इष्णासि ॥

३-इन्द्र त्व सत्यं, एतान् वृष्ण, त्व ऋभुक्षा, त्व नर्यं, त्व षाट् । त्व युमते यूने कुत्साय सचा वृजने^२ पृक्षे, भाणौ शुष्ण अहन् ॥

४-यत् ह वृषमण शूर (इन्द्र) वृथापादं (त्व) दस्यून् पराचै^३ योनौ व्यकृत, यत् (च) वृषकर्मन् वज्रिन् इन्द्र सखा वृत्र उश्रा त्वं हि त्यत् इन्द्र चोदी ॥

५-दृढदृश्य चिन्मर्तानां अजुष्टौ इन्द्र त्व ह त्यत् अरिषण्यन् । अस्मत् अर्बते काष्ठा व्यव । वज्रिन् धनेव अभित्रान् श्रिर्धिह ॥

६-अर्णसातौ स्वमीळहे आज्ञा त्वां ह त्यत्, इन्द्र, नर हवन्ते । स्वधाव^४ समये वाजेजु तव इय कृतिः अतसाध्या^५ भूत् ।

हे वज्रधारी इंद्रा, ह्याच कारणास्तव तूं पुरुकुत्साकरिता युद्ध करून सत पुराचा विध्वंस केलास. ज्यावेळीं सुदासाकरिता तू (त्याचे शत्रूस) काहीएक श्रम न करिता गवत कापल्याप्रमाणें कापून काढलेस, त्यावेळीं, हे राजन्, पूरूचा तू सकटापासून बचाव^{११} केलास. ७

हे सर्वसचारी^{१२} इन्द्रदेवा, तू आम्हावर उदकाप्रमाणे त्या तुझ्या अलौकिक कृपादृष्टीचा असा वर्षाव केलास कीं जिच्या योगानें, हे शूरा, सर्व ठिकाणीं जणू काय उदकाप्रमाणे साडत जाईल अशा रीतीने तुझेपासून आम्हास उत्तम सामर्थ्याचा^{१३} लाभ झाला. ८

हे इंद्रा, गौतमांनीं तुझे स्तवन केले आहे आणि तुझ्या अश्वास वंदन करून त्याचे सन्मानार्थही त्यांनीं स्तोत्रे गाईली आहेत. आम्हास उत्तम प्रकारचे सामर्थ्य दे. असल्या स्तुतिस्तोत्रांनीं आळविलेला हा देव आम्हाकडे प्रातःकाळी लवकर गमन करे. ९ (९)

सूक्त ६४

॥ ६४ ॥ ऋषि-गौतम नोधा । देवता-मरुत् ॥

मरुत्देवाचे सन्मानार्थ, हे नोधा, सामर्थ्यवान्, अत्यंत पूज्य व अत्यंत कर्तृत्ववान् अशा व्याख्या गणान् उद्देशून एक सुदूर स्तोत्र अर्पण कर. मनात वाळगून व चागली हातोटी^१ साध्य करून घेऊन ती यज्ञप्रसंगी प्रभावमपन्न स्तोत्राची पाण्याप्रमाणे वृष्टि करितों. १

७-वज्रिन् इन्द्र, त्वत् इत् त्व पुरुकुत्साय युध्वन् सत पुर. दर्द । यन् सुदासे बर्हि न वृथा बर्ह, राजन्, पूरवे बरिव." क ॥

८-"परिउमन इन्द्र, त्व न , आणे न, त्यां चित्रां इष पीपय यया, शूर, विश्वध क्षरघ्न्यै अस्मभ्य प्रति ऊर्जे "तमन यसि ॥

९-इन्द्र, गोतमभिः ते ब्रह्माणि अकारि हरिभ्या नमसा ब्रह्माणि उक्ता । सुपेशस वाजं नः आ वर । धियावपु प्रात मधु जगम्यान् ॥

१ नोव , मरुच्य वृष्णे सुमखाय वेपसे शर्पाय सुशक्ति प्र भर । मनसा धीरः सुदस्यः^१ विषयेषु आशुषः गिरः अतो न समञ्जे.

रुद्राचे पुत्र, (शत्रूचा) नाश करणारे, सर्व अवगुणापासून^२ अलिप्त, जगतास पावन करणारे, सूर्याप्रमाणे तेजःपुज व वृष्टि करणारे असून सामर्थ्यावान् पुरुषाप्रमाणे भयप्रद असे हे उंच शरीराचे पराक्रमी वृषभ बुलोकापासून जन्म पावले. २

तारुण्ययुक्त, जरारहित, भक्तिहीन कृपण पुरुषाचा विनाश करणारे व कोणाच्या प्रतिरोधास^३ न जुमानणारे हे रुद्र पर्वताप्रमाणे बलवान् होत गेले. आपल्या सामर्थ्याच्या योगाने हे दिव्यलोकांना, व पृथ्वीवरील प्रदेशांना, ते किर्ताही अचल असले, तरी हालवून सोडतात. ३

सुंदर दिसण्याचे हेतूने ते चित्रविचित्र आभरणांनी^४ स्वतःस भूषवीत आहेत. शोभेकरितां त्यांनीं आपल्या वक्षःस्थलवर सुवर्णालंकार धारण केलेले आहेत. त्याच्या खाद्यावर भाळे लखलखताना दिसत आहेत व हे वीर, स्वतःचाच मार्ग धारण करून, बुलोकापासून उत्पन्न झालेले आहेत. ४

विश्रावर आधिपत्य संपादन करणाऱ्या, सर्व जगास हालवून सोडणाऱ्या, व दुष्टाचा संहार करणाऱ्या ह्या मरुतांनीं वारे व विजा ह्यांना स्वसामर्थ्याने उत्पन्न केले. हे घुर स्वर्भूमीच्या कांसेचे दोहन करितात व सर्वत्र^५ संचार करून दुग्धाने पृथ्वीस पुष्टि आणतात. ५

कर्तृत्व^६ अर्गी असलेले हे दानशूर मरुत् जलाची व ब्रूतपरिपूर्ण अशा दुग्धाची समृद्धि करितात. ते सामर्थ्यावान् अश्वास^७ जणू काय वृष्टि करण्याचेच शिक्षण देतात व मोठ्याने शब्द करणाऱ्या अविनाशी झग्याचे दोहन करितात. ६

२ रुद्रस्य मर्या. असुरा. अरेपसः^२ पावकास तूया इय शुचय द्रष्टिन. सत्त्वानो न धीरवर्षसः (सन्तः) ऋक्षाः उक्षण ते दिवो जज्ञिरे.

३ युवान अजरा अभोग्यन अधिगाव^३ रुद्राः पर्वता इव ववक्षु । सप्तमना दिव्यानि पार्थिवा इच्छा चित् विश्वा भुवनानि प्रच्यावय्यात

४ ऋषुषे चित्रै अजिभि^४ व्यजते । शुभे वक्ष सु रुवमान् अधियेतिरे । एषां असेषु ऋष्टय. निमिमक्ष नरः स्वभया साकं दिव जाज्ञरं.

५ ईशानकृत. धुनय रेशादस नातान् विष्ट तविर्पाभि अकत । धृतयः दिव्यानि दुहन्ति, परिजय पयसी भूमि पिन्वन्ति.

६ र्वाभुय.^६ सुदानव. मरुत. अपः घृतवत् पय पिन्वन्ति । बाजिन अर्क्ष^६ मिहे न विनयन्ति, स्तवचन्त अक्षित उत्त्वं दुहन्ति

ज्यावेळी बलवान्,^७ सर्व युक्तिप्रयुक्तीत निष्णात, आश्चर्यकारक तेजाने युक्त, पर्वताप्रमाणे स्वसामर्थ्याने परिपूर्ण व शीघ्रसंचारी असे आपण आपल्या रक्तवर्ण हरिणीपैकी बलिष्ठ हरिणींना आपल्या रथास जोडिता त्यावेळी एखाद्या रानटी हत्तीप्रमाणे आपण सर्व झाडेझुडे खाऊनच टाकितो (कीं काय असा भास होतो) ७

अत्यंत प्रज्ञाशील रुक्मात्राच्या मृगाप्रमाणे सुंदर, सर्वज्ञ, आपल्या ठिपकेदार हरिणी जोडून व भाले घेऊन रात्रीला पळवून लावणारे, शत्रूंना एकदम एकाच वेळी पीडा देणारे व बलिष्ठ असल्यामुळे सर्पाप्रमाणे रागीट असे हे मरुत् मिहाप्रमाणे गर्जना करीत आहेत. ८

ममुदायामध्ये शोभित दिसणाऱ्या, मनुष्यास^{१०} माहायज्ञभूत होणाऱ्या व अर्गी सामर्थ्य असल्यामुळे सर्पाप्रमाणे क्रुपित होणाऱ्या हे शूर मरुदेवानो, स्वर्ग व पृथ्वी ह्या दोन्ही लोकांशी सभाषण करा. तुमच्या रथाच्या वन्धुरावर सुंदर तेज^{११} दृग्गोचर होत नाही काय व तुमच्या रथावर विद्युत् विराजमान झाली नाही काय ? ९

सर्वज्ञ, स्वैर्भव धारण करून एकत्र निवास करणाऱ्या, एकमेकांशी अगदी सलग्न असलेल्या, स्वसामर्थ्याच्या योगाने श्रेष्ठता पावलेल्या, अस्त्रविद्यानिपुण, अपार बल अगो असलेल्या व आयुधे^{१२} धारण करणाऱ्या ह्या शूर मरुतांनी हातात^{१३} बाण घेतलेल्या आहे. १०

पवित्र, चपळ, स्वमार्गांन गमन करणारे, स्थिर पदार्थास चळविणारे, स्वतः स शत्रूंकडून अजिंक्यपणा^{१४} प्राप्त करून देणारे व हातात भाले चमकविणारे हे मरुत् दुग्धप्राशनाने सामर्थ्यवाम् बनून आपल्या सुवर्णमय पर्वानी पर्वताच्या मार्गावरील एखाद्या क्षुद्र पदार्थाप्रमाणे चुराडा करून टाकतात. ११

७ मरुदास 'मर्याद' चित्रभानव गिरयो न स्वतवम रघुयद आरुणापु तावर्पा यत् अयुश्च (तदा) मर्गा हस्तिन इव वना खादथ

८ प्रचेतस पिशा 'इव सूर्यपश, विश्ववेदम, पृषतांभिर् कर्ताभिः क्षप जिन्वन्त, सम् इत सखाध, शवसा अहिमन्यव सिंहा इव नानर्दानि

९ गणाध्रिय नृपाच 'शवसा अहिमन्यव' शूरा मरुत रोदसी आवदत । वन्धुरेषु दर्शता अमतिः" न व रषेषु विद्युत् न तस्थौ ।

१० विश्ववेदम, रथिभिः समोक्रम, सम्मिश्रास, तावर्पाभिर्विरशिन, अस्तार, अनन्तशुभ्राः, "वृष-खादथ. नर. गभस्त्यो" इषु दधिरे

११ मखा अयास स्वमृत ध्रुवच्युत. दुधकृत." आजदृष्टय. मरुत. प्रयोवृध. सन्तः हिरण्यवेभिः पविभिः पर्वतान् आपभ्यः न उज्जिघ्नन्ते.

युद्धसघर्षणात् चतुर, पवित्र, अरण्यात् सचार करणारे व सर्वत्र परिभ्रमण करणारे असे जे रुद्राचे पुत्र त्याचा धावा करून आम्ही त्याचे स्तवन करितों. रजोलोकात जाणारे, बलिष्ठ, सरल गतीने धावणारे व अतिशय शक्तिमान् असे जे मरुद्गण त्यास तुम्ही वैभव प्राप्त होण्याकरिता भजा. १२

आपले साहाय्य अर्पण करून ज्याचे तुम्ही सरक्षण करिता तो मानव हे मरुत् हो आपल्या सामर्थ्याने सर्व लोकापेक्षा ज्यास्ती वढवान् होतो. तो आपल्या अश्व्याच्या योगाने सामर्थ्य संपादन करितो, तो आपल्या पदरच्या शूर माणसाकडून सपत्ति मिळवितो, लोकानी जिच्याबद्दल कौतुकाने चौकशी^{१५} करावी अशी शक्ति त्यास प्राप्त होते व तो भरभराटीस चढत जातो. १३

धनाची प्राप्ति करून देणारी, प्रशसनीय, सर्व विश्वात विदित होणारी, अत्यंत स्तुत्य, युद्धांत हार न जाणारी व उज्वळ अशी शक्ति हे मरुत् हो, तुम्हास हवि देणाऱ्या भक्तांचे अग्नी आणा. आम्हास शतायु पुत्रपौत्र लाभोत. १४

हे मरुदेवहो, आम्हास असे वैभव द्या की जे स्थिर राहील, ज्याचे योगाने शूर लोक आमचे पदरीं राहतील, ज्याचे योगाने शत्रू^{१६} जेरीस येतील, ज्याची गणती शेकड्यांनी व हजारानी करावी लागेल व जे नेहमी वृद्धिंगत होईल. ज्याची स्तोत्रसपत्ति अपार आहे असा हा मरुद्गण प्रातःकालीं आम्हाकडे सत्वर गमन करो. १५

१२ घृषु धावक वनेन विचर्षण रुद्रस्य सूनु हवसा गृणीमसि । रजस्तुर, तवस, ऋजोषिण वृषण मारुतं गण श्रिये सश्वत

१३ मरुत् व ऊतो य आवत स मर्त शवसा जगान् अतिरुस्थौ । अर्वाद्भिर्वाज भरते, नृभि धना भरते, आपृच्छ्य^{१५} ऋतु आक्षेति पुण्याति

१४ मरुत् धनस्पत, उक्थ्य, निश्वचर्षणि, चर्कृत्य, पृत्सु दुष्टर, शुमन्त शुष्म मघवत्सु धत्तन । शतं हि मा लोक तनय पुष्येम्

१५ मरुत् , स्थिर, वीर्यवान्, ऋतिसह,^{१५} सहस्रिण, शक्तिन्, शत्रुबासं श्रियं अस्मासु नु सुधत्त । धियावसुः प्रातः मधु जगम्यान्,

॥ ६५ ॥ ऋषि-राक्षिपुत्र पराशर । देवता अग्नि ॥

अनुवाक. १२

मृच्छ ६५.

ज्याप्रमाणे गुरें चोरून नेऊन एकदा चार गुहेत लपून^१ वसला असता त्याच्या पावलावरून त्याचा माग काढतात त्याप्रमाणे प्रसन्न होऊन पुरुषांनी आपापसात एकमत करून सर्वांच्या नमस्कृति स्वतः स्वीकारून त्या देवाकडे पांचांग त्या तुझ्या पावलावरून तुझा शोध लावला व ते सर्व पुण्यशील पुरुष तुझ्यासमीप विराजमान झाले.

१

सत्यनियमापामून उपवन झालेल्या अनुशामनाचे देवता परिपालन केले. स्वर्गाप्रमाणे पृथ्वीही त्या सत्यनियमाचे आश्रयस्थान झाली. प्रत्यक्ष सत्याने जंथे जन्म घेतला अशा गर्भातून अतिशय थाटमाटात ज्याचे जनन झाले तो अग्नि वृद्धिगत^२ होऊ लागला असता सर्व उदकांनी त्याचे स्तवन करून त्याच्या वर्तनास उन्मज्ज दिले.

२

उत्कर्ष जगा रमणीय असतो, पृथ्वी जगा निर्माणी आहे, गिरि जगा (पुष्पफळादिक) भोग्यवस्तूनी परिपूर्ण असतो, उदक^३ जसे निरंतर असते, धातू असतो त्यास चेतविलेला घोडा जसा आणवी टोंड करितो अथवा एखादी मढानदी त्याप्रमाणे आपला तट गाठून टाकील अशी सामर्थ्याने असते, तसा हा अग्नि आहे. स्वर्गस्य ह्यास कोण प्रतिधन करू शकेल ?

३

हा नद्याचा जिवलग आम आहे की जणू काही त्या बहिणी व हा भाऊच. ज्याप्रमाणे एखादा नृपति शत्रूचा^४ संहार करितो त्याप्रमाणे हा माघ अरण्याचे भक्षण करितो. ज्याप्रमाणे वायूने प्रेरित होऊन ह्याचा मोर्चा वनाचेकडे वळविला असतो त्यावेळी खरोखर हा अग्नि पृथ्वीचे (जणू काही) केसच कापून टाकतो.

४

हंसाप्रमाणे उदकत वगून हा श्वसोच्छ्वास करितो. हा आपल्या बुद्धिवानपणामुळे अतिशय ज्ञानशील आहे. सर्व लोकाम प्रभातकार्या हा जागृत करितो. सोमाप्रमाणे ह्याचे अंगांत तरतरी आहे. ह्याचा जन्म सत्यापमून झालेला आहे. ज्याप्रमाणे एखाडे जनावर पुष्ट असले म्हणजे देखणे दिसते त्याप्रमाणे हा दिप्तो. हा सर्वव्यापी आहे. ह्याची कांति दृष्टीवर पसरते. ५ (९)

१ नमो युजान नमो वहत त्वा सजाया. धाराः पश्वा गुहा चत त' तायु न पंद. अनुग्मन्तु विश्वे यजन्ताः त्वा उप सीदन्तु.

२ देवा. ऋतस्य व्रता अनु गु यौन भूम परिष्टि भुवन. ऋतस्य योनीं गमे युगाते सुशिखिं ई आपः प वा वर्धन्ति.

३ रण्वा पुष्टि न, पृथ्वी धिति न, भुजम् गिरिः न, शम्भु क्षोदः न, अजम्न सर्गप्रतक्त. अत्यः न, क्षोदः सिन्धुः न; ई क वराने.

४ भ्रातव स्वरां सिन्धूनी जमि. राजा इभ्यान् वनानि अत्ति. यन् वातजतः वना वि अस्थान् अग्निः पृथिव्याः रोम दाति ह.

५ अष्टु सीदन् हंसः न शसिति. चेतितः करवा विशा उवर्धुन्त, ऋतप्रजातः सोमः न वेधाः. विधुः दुरेभाः शिखा पशुः न.

॥ ६६ ॥ ऋषि-शक्तिपुत्र पराशर । देवता-अग्नि ॥

सू० ६६.

तेजस्वी व प्रभावशील असा हा अग्नि आश्चर्यप्रद सपत्नीप्रमाणे, सर्वदर्शी सूर्याप्रमाणे, जीवन-प्रद अयुष्याप्रमाणे, स्वतःच्या औरस पुत्राप्रमाणे, व चपल अश्वप्रमाणे^१ असून ज्याप्रमाणे धेनु दुग्धास धारण करिते त्याप्रमाणे वनातील वृक्षाना वळकट धरून ठेवतो. १

सर्व लोकावर विजय मिळविणारा हा अग्नि पक्ष झालेल्या शेतातील धान्याप्रमाणे अथवा शोभि-वत अशा एखाद्या मदिराप्रमाणे असून त्याने भक्तांचे क्षेम राहिल असे केले आहे. स्तोत्रे गाण्यात^२ मग्न झालेला ऋषि अथवा सर्वांचा आवडता असा एखादा अश्व ह्याची जशी सर्व जनात तारीफ हांते तशी ह्याची विश्वात प्रशंसा हांत असते व हा सर्वांस त्याचें जीवन अर्पण करितो. २

शाश्वत टिकणाऱ्या सामर्थ्याप्रमाणे अथवा स्वर्गहातील प्रियपत्नीप्रमाणे हा सर्वांस पूज्य व प्रिय असून ह्याचे तेज दूरपर्यंत^३ पसरणारे आहे व सर्व विश्वाची हा तृप्ति करणारा आहे. जेव्हा आपल्या चित्रविचित्र कार्याने हा विराजमान झालेला असतो त्यावेळी सुवर्णरथाप्रमाणे, अथवा जनसमुदायात आपल्या तेजाने तळपणाऱ्या एखाद्या तेजस्वी पुरुषाप्रमाणे, हा शोभावयास लागतो. सप्रामांमध्ये ह्याचा त्वेष फार तीव्र असतो. ३

शत्रूविरुद्ध पाठविलेल्या सेनेप्रमाणे अथवा एखाद्या अस्त्रकुशल वीराने त्वेषाने^४ फेकलेल्या दीप्तिमान् बणाप्रमाणे हा भीति उत्पन्न करतो. हा मूर्तिमान् यमच आहे—मग त्याने जन्म धारण केलेला असो अथवा त्याचे मानस जन्म घेण्याच्या तयारीत^५ असो. हा कुमारिकाचा बहुभ व विवाहित स्त्रियाचा नाथ आहे. ४

ज्याप्रमाणे धेनु स्वर्गहाकडे गमन^६ करितात त्याप्रमाणे, तुम्हांस प्रिय असा जो अग्नि तो प्रज्वलित झाला अमृताना, अरही आपल्या रथावर व जंगम सपत्नीसह त्या अग्नीकडे गमन करितो. एखाद्या महानदीप्रमाणे जलाचे प्रवाह उतरत्या मार्गानें वहावयास ह्यानेच लाविले. धेनूही भरती सूर्याकडे^७ पाहून हंढरावयास लागल्या. ५ (१०)

१ मृगा रथि. न, सटक्. सूर. न, प्राण आयु न, नित्यः सूनु. न, भूर्णिः तत्का' न शुचिः विभाषा धेनु पया न वना सिषक्ति.

२ रथ' ओक न, पक्ष यथ न, जनानां जेता क्षेम दाधार स्तु'वा' ऋषिः न, प्रीतः बाजी न, विश्व प्रस्तः वय दधाति

३ गित्यः क्रतु न योनौ आयेष दुरोकशोचि.' विश्वस्मै अर. समस्तु त्वेष. यत् चित्रः अभ्राद विश्व श्वेतः न रथमी रथ' न.

४ स ग सेनेव, त्वेषप्रतीका' अस्तु दितु' न अम दधाति. कनीनां जार, जनीनां पतिः, जनि' त्व यमः, जात' यमः ह

५ गावः अस्त नक्षत्रे' न, वय वराथा वसत्या. वः (प्रिय) त (लक्ष्मः). सिन्धुः न क्षोडः कृषीः प्र एनोत्, स्व. दृष्टांते गाव नवन्त.

॥ ६५ ॥ ऋषि-शक्तिपुत्र पराशर । देवता-अग्नि ॥

सूक्त ६७.

अरण्ये दग्ध करून विजय संपादन करणारा हा मनुष्य जातीचा कल्याणकर्ता, एखाद्या राजा-प्रमाणे, जो उपासक सेवेने थकल्यासारखा^१ होणार नाही अशा सेवकास चाहतो. मनुष्याचें क्षेम जसे त्यास सुखदायक असतें अथवा बुद्धिसामर्थ्य जसे मनुष्याचे उपयोगी पडते त्याप्रमाणे सौख्यकारक असणारा हा अत्यंत प्रज्ञाशील अग्नि आमचे हवि देवाप्रत नेऊन त्यास ते अर्पण करो.

सर्व वैभवे आपल्या हातात वागविणाऱ्या ह्या देवाने गुहेत (लपून) बसून देवांना मोठ्या घोरत^२ पाडले. मन तल्लीन करून रचलेल्या प्रार्थना जेव्हा बुद्धिवान् (भक्त) जन (प्रेमांने) गात बसलेले असतात त्यावेळी त्यास ह्या देवाचे ह्या जगात ज्ञान होते.

जन्मरहित अशा परमेश्वराप्रमाणे ह्याने ह्या विस्तीर्ण पृथ्वीचे पोषण केले आहे, सत्यस्फुरित प्रार्थनाच्या योगाने त्याने बुलुकास सावरून धरले आहे. हे अग्निदेवा, तू विश्वाचा प्राण आहेस, तू गुहागुहातून परिभ्रमण करीत असतोस, (परतु) आमच्या पथूच्या जेव्हा (चरण्याची) आवडती ठिकाणे असतील तेव्हाचा (अवश्य) बचाव कर.

गृहेमध्ये निवास करणाऱ्या ह्या अग्निदेवाचे ज्यास ज्ञान करून घेण्याची इच्छा आहे, सत्य-रूपी अमृताची धारा प्राशन करण्याकरिता जो तिच्या समोयती टपून बसलेल्या असतो व जो अग्नीच्या सत्य नियमाचे परिपालन करून त्यास त्याच्या निवासरथानातून बाहेर आणतो त्याला तो संपत्ति प्राप्त होण्याबद्दल आशीर्वाचने देतो.

जो आपल्या सामर्थ्याने लतासमुद्रायान वृद्धिगत होतो, जो त्याचे अपत्यच होय, व जो आपल्या जननीमध्ये राहतो, जो प्रज्ञार्थी^३ आहे व जो विश्वाचा जणू कार्हा प्रण्व होय, तो अग्निदेव जलाच्या गूहात वास करितो. सुज्ञयंकाना त्या गूहाचे भाप घेऊन ते त्याचे जणू मंदिरच केले आहे.

९ (११)

१ बनेषु जायुः, मतेषु मित्रः, राजेव अजुय' श्रुति वर्णानि. क्षेमः न साधु क्रतुः न भद्र. स्वाशीः होता हव्यवाद भुवत.

२ विश्वानि नृम्णा हस्ते दधानः गुहा निपीदन देवान् अमे^३ धान, यत् हृदा तथान् मन्त्रान् अशसन (तदा) धियधाः नरः ई अत्र विदन्ति.

३ अज न पृथिवीं क्षमा दाधार सत्यं मन्त्रैः द्या तसम्भ. पश्व प्रिया पदानि निपाहि. अग्ने विश्वायु त्व गुहा गुह गाः.

४ गुहा + व त ई यः चिकेत, यः क्रतुस्य धारा आ ससाद, ये क्रता सपन्तः विचृतन्ति अस्मै बसूनि प्रववाच इत् आत्

५ सहित्वा य. वीरुत्सु विरोधन्, उत प्रजा, उत प्रमुपु अतः, चित्तिः^३ विश्वायुः अपां दमे. धीराः समाय सन्नेव चक्रुः

सूक्त ६८.

सर्व वस्तु परिपक्वतेस^१ पौंचवीत हा चपल अग्नि गुलोकावर आरूढ झाला आहे. स्थावरापासून^२ जंगमापर्यंत^३ सर्व वस्तूस—(इतकेच काय पण) रात्रीसही—त्याने सुप्रकाशित केलें आहे. हा देव ह्या सर्व वस्तूस एकटा वेष्टून टाकून आपल्या श्रेष्ठ गुणांमुळे देवातील प्रमुख देव होऊन बसला आहे.

ज्यावेळीं हे देवा, तूं जीव बनून शुष्क काष्ठापासून जन्म घेतलास त्यावेळीं तुझ्या बुद्धि-सामर्थ्याची त्या सर्वांनी वाहवा केली. आपापल्या मार्गांनी तुझ्या अविनाशी सत्य नियमांचें जेव्हा त्यांनीं परिपालन केले त्यावेळीं त्या सर्वांस 'देव' ही सज्ञा प्राप्त झाली.

सत्यनियमाचा हा प्रेरक आहे. सत्यनियमाचा हा कल्पक आहे. सर्व विश्वाचा हा प्राण आहे. ह्याच्यामुळेच सर्व लोक आपापल्या कर्मास प्रवृत्त होतात. तू ज्ञानयान् आहेस. जो तुला हवि अर्पण करील, अथवा जो तुझी सेवा करील त्यास तू सपत्ति दे.

मनूच्या अपत्याचे समुदायात हा 'हविर्दाता' होऊन बसला आहे. सर्व सपत्तीचा हा खरो-खर स्वामी आहे. आपल्या शरीरात वीर्य असावे अशी स्त्रीपुरुषांना परस्परास इच्छा झाली तेव्हा त्याचेवर मनोभग^४ होण्याचा प्रसंग न येता त्यास आपल्या शक्तीच्या योगाने संततिलभ करून घेता आला.

ज्यांनी ह्याच्या आज्ञा तावडतोव ऐकलेल्या आहेत त्यांना, ज्याप्रमाणे पुत्राला पित्याचा अधिकार प्राप्त होतो त्याप्रमाणे, ह्यांचे समर्थ प्राप्त झालेले आहे. सर्वांच्या पोषणाची^५ व्यवस्था करणाऱ्या ह्या अग्नीने, एखाद्या गृहाची द्वारे खुर्चा केल्याप्रमाणे, आपली सपत्ति खुली करून ठेविली आहे. सर्वांच्या गृहस्वास्त्यात^६ आनंद मानणाऱ्या ह्या अग्नीने नक्षत्राचे योगाने स्वर्गास शोभा आणिली आहे.

९ (१२)

१ भुरग्युः श्रीणन् दिवः उप स्थात् स्थातुं चरथं अकतून् वि ऊर्णोन्, विश्वेषा एषा एक परि वत् महिवा देवाना देव भुवन्.

२ देव यत् जीव शुष्कान् जनिता ते विश्वे कतु जुषन्त इत् आन्, एवं. अमृत ऋत सपन्त विश्वे देवत्व नाम भजन्त.

३ ऋग्यजुः प्रेषा ऋतस्य धीति. विश्वायु विश्वे अपासि चतुः. तुभ्य य दाशात्, य. वा ते शिक्षात् तस्मै चिंकत्वान् रयि दयान्.

४ मनो अपत्ये निपत्त होता स चि आसा रयाना पति नु. मिथ. तनूषु रेतः इच्छन्त. अमूरा.^५ स्वे. दक्षै सजानत

५ तुरास ये अम्य शास श्रोषन्, वतु, पितु पुत्रा न, जुप त पुष्टुं दमूना.^६ दुर-रायः-वि और्णोत् स्तुभिः नाक पिपेश

॥ ६९ ॥ ऋषि-शक्तिपुत्र पराशर । देवता-अग्नि ॥

सूक्त ६९.

उषेच्या वल्लभाप्रमाणे हा उज्ज्वल व देदीप्यमान^१ असून स्वर्गांतील ज्योतीप्रमाणे घुलोक व पृथ्वी ह्याचे आक्रमण करितो. जन्म घेतल्याबरोबर ह्याने आपल्या सामर्थ्याने सर्व जग वेढून टाकलें व पुत्र असताही तो देवाचा पिता झाला.

ह्या अग्नीचे ठिकाणी कर्तृत्वशक्ति फार आहे. ह्याचे ज्ञान विशाल असतांही ह्यास गर्वाची विट्ठाल नाही. घेनूच्या कासेप्रमाणे पेय^२ पदार्थांतील हा मूर्तिमत माधुर्यच^३ आहे. ह्याचा ताप दुर्धर^४ असताही प्रत्यक्ष सौख्याप्रमाणे हा जनास आनंद देणारा आहे; घराच्या^५ मध्यभागी स्थित असताना हा रमणीय दिसतो.

पोटी पुत्र जन्मास आल्या क्षणजे तो जमा घरात पित्यास रमणीय दिसतो तसा हा रमणीय वाटतो. आवडत्या घोड्याप्रमाणे हा अवघड प्रसंग निभावून नेतो. मनुष्याशी सहवाव करण्यात ज्या देवमनुष्यास आनंद वाटतो त्यास मी जेव्हा जेव्हा (आपल्या यज्ञाकडे) बोलावतो तेव्हा तेव्हा त्या सर्वांचा हाच दूत होऊन येतो.

ज्या अर्थी ह्या सर्व मानवाकडे तू (आजपर्यंत) उत्तम लक्ष्य^६ पुरविलेले आहेस त्या अर्थी ह्या तुझ्या आज्ञा मोडण्यास वस्तुतः कोणीच उद्युक्त होणार नाही. खरोखर तो तुझाच पराक्रम होय की समग्र अशा देवाच्या साहाय्याने तू अत्र्याचा वध केला व वीर पुरुषास हाताशी घेऊन तू दुर्भाषणी निदक्राचा^७ दाणादाण करून टाकली.

उषेच्या वल्लभाप्रमाणे देदीप्यमान व तेजस्वी अमणाच्या ह्या अग्नीची कान्ति सर्वांच्या ओळखीची आहे. आपल्या स्वतःच्या प्रेरणेनें रथ वाहून नेणाऱ्या अग्नीच्या अश्वानीं द्वारे उघडलीं व सूर्यदर्शन झाल्याबरोबर आनंदाचा शब्द केला.

९ (१३)

१ उष जार न शुक्र शुशुक्नान् दिव ज्योति न समीची पत्रा प्रजात. क्त्वा परिबभूथ पुत्रः सन् देवानां पिता भुव

२ वेधा विजानन् अग्नि अहम्. गोना ऊध. न पितृना स्वाद्य आर्ह्यं. सन् जने शेषः न. दुरोणे मध्ये निषत्त रण्व

३ पुत्र जात न दुरोणे रण्व प्रीत वाजी न विशः वितारीत यन् वृषिः समीक्षाः विशः अह्ने अग्नि विशानि देवत्वा अश्याः.

४ यन् एभ्य. नृभ्य ऋषि चक्रथ एता ते व्रता न कि. मिनन्ति. तन् तु ते दस यन् समानैः (रपासि) अहन, यन् वृषि उक्त रपासि विवैः

५ उप जार. न विभावा उरु सज्ञातरूपे. अस्मि चिकेतन् रमना वदन्तः दुर विकृण्वन् स्वर्दशीके त्रिये नवन्त.

॥ ७० ॥ ऋषि-शक्तिपुत्र पराशर । देवता-अग्नि ॥

सूक्त ७०.

अग्नीची उपासना करणारे आह्मी त्याची मनःपूर्वक स्तुति करून भरपूर वैभव प्राप्त होण्या-बद्दल याचना करूं. कारण हा अत्यंत तेजःपुज अग्नि सर्व विश्वास व्याप्त करून टाकणारा आहे. देवलोकातील नियमाचे ह्यास पूर्ण ज्ञान आहे व मनुष्यजातीतील प्राणी कसे जन्म पावतात हे हा उत्तम रीतीने जाणतो. १

उदकाचा जो गर्भ आहे, जो तरुतादिकाचा गर्भ आहे, जो चर व अचर सृष्टीचाही गर्भ आहे, त्या ह्या अग्नीपुटे, मग तो अंतर्भागात असो की गृहांच्या अंतर्भागांत राहो, मानव जातीतील प्रत्येक मनुष्य व त्याचप्रमाणे अमराचा समुदायही सतोषाने नम्र होतो. २

जो ह्या अग्नीस उत्तम स्तोत्रासह तृप्ति होईपर्यंत हवि अर्पण करितो, त्याचेकरिता हा रात्रीचा स्वामी अग्नि धनाचे भांडार देतो. देवाचा जन्म व मर्त्यजन ह्याचे ज्यास ज्ञान आहे अशा हे ज्ञानशील अग्निदेवा, ह्या सर्व भूप्रदेशाचे संरक्षण कर. ३

स्वर्गांत अधिष्ठित झालेला हा हविर्दाता अग्नि सत्याने परिपूर्ण असे पराक्रम करित असता त्याची आराधना आमचेकडून झालेली आहे. हा सत्याने^१ परिवेष्टित आहे. ह्याचें वर्धन भिन्न भिन्न स्वरूपाच्या अनेक रात्रींनी व त्याचप्रमाणे स्थावर जगम सर्व पदार्थांनी, केले आहे. ४

तू आमच्या घेनूची प्रशंसा करवितोस, तू आमच्या ताव्यांतील वनाची प्रशंसा करवितोस. आमच्या हुल्लोकांतील सर्व मनुष्ये तुला स्वर्गातील बलि अर्पण करितात. तुझी अनेक स्थानी मानवाकडून स्तुति झाली आहे व वृद्ध^२ झालेल्या पित्याची संपत्ति ज्याप्रमाणे त्याच्या पुत्रांस प्राप्त होते त्याप्रमाणे तूकडून त्यास संपत्ति मिळालेली आहे. ५

तो कार्यसाधु^३ मनुष्याप्रमाणे आपल्या मतलब पकडणारा^४, अस्त्रकुशल मनुष्याप्रमाणे शूर, सूड उगविणाऱ्या खुनशी माणसाप्रमाणे भयप्रद व सप्राप्तात उग्रपणा धारण करणारा आहे. ६ (१४)

१ मनीषा अये पूर्वी. वनेम दव्यानि व्रता आ चिकित्वान् मानुषस्य जनस्य जन्म आ (चिकित्वा I) सुशोकः अग्नि विश्वानि अश्याः

२ य अपा गर्भे, वनाना गर्भे, स्थाता च गर्भे, चरथा गर्भे अस्मे अद्रौ चित् दुरोणे अत. विशां विश्व न अमृत स्वाधी

३ य सृवर्त अस्मे अर दागन् स हि क्षावान् अग्नि. रयीणां. चिकि व देवाणा जन्म मर्तान् च विद्वान् एता भूम नि पाहि.

४ य विरूपा पूर्वा. क्षप स्थातु रथ च ऋतप्रवीत^१ य वर्धन् (सः) होता, स्व निषत्, विश्वानि सत्या अपांरि कृण्वन्, अराधि

५ गोषु वनेषु प्रशस्ति विधे न विश्वे स्व बलि भरत. नर त्वा पुत्रा विस्पथ्यन्, जित्रे^२ पितु न वेदः विभरन्त

६ समन्तु त्वेपः, साधु^३ न गृध्र^४, अस्तेव शूर, यातेव भीम

॥ ७१ ॥ ऋषि-शक्तिपुत्र पराशर । देवता-अग्नि ॥

सूक्त ७१.

ज्यांप्रमाणे प्रेमळ^१ बायका आपल्या प्रेमळ पतीस सतुष्ट करतात त्याप्रमाणे एकाच ठिकाणी राहणाऱ्या ह्या स्त्रियांनी त्यास सतुष्ट केले आहे. ज्याप्रमाणे उंपेला पाहून गाईना आनंद होतो त्याप्रमाणे ह्यानी आश्चर्यकारक तेजाच्या योगाने प्रकाशमान होणारा शुभ्रवर्ण दिवस व कृष्णवर्ण रात्र ह्यास पाहून त्याचे आनंदाने स्वागत केले आहे. १

आमच्या पितरांनी नुसत्या स्तोत्रसामर्थ्यांनी अत्यंत दुर्भेद्य असे दुर्गही फोडून टाकले; त्याचप्रमाणे अंगिरसानी स्तोत्रबोपाने पर्वताचा भग केला. त्यांनी आमचेकरिता त्रिस्तीर्ण चुलोकाकडे जाण्यास मार्ग^२ तयार केला व दिवस, स्वर्ग, दीप्ति आणि प्रकाश ह्याचा लाभ करून घेतला. २

प्रेमाने त्याची उपासना करणारे जे त्याचे पिकर त्यांनी त्याच्या सत्यनियमाचे अवलंबन केले व त्याच्या प्रार्थना^३ सफल करून घेतल्या. देवसमुदायास सतुष्ट करणाऱ्या कर्मव्यापृत परतु निर्लोभ अशा त्या अग्नीकडे गमन करीत असतात. ३

त्यास सर्वव्यापी मातरिश्वा ह्याने मन्थन करून उमज केले तेव्हापासून हा देदीप्यमान^४ अग्नि प्रत्येक घरात प्रादुर्भूत होऊ लागला. एखाद्या बलिष्ठ राजाची कामगिरी अगावर घेतल्याप्रमाणे त्या भृगुसारखा दिसणाऱ्या अग्निदेवाने प्रत्येक ठिकाणी हजार राहून सर्वांचे प्रतिनिधित्व पत्करिले आहे. ४

अग्निदेव हा चित्रविचित्र कान्तीने युक्त व प्रज्ञावान् आहे. आपल्या पिता जो श्रेष्ठ चुलोक ह्याची हौस त्याने पुरविली व मग तो ग्वाळी निवृत्त गेला. (त्याबरोबर) त्याचेवर रागाने अस्त्रवेत्या पराक्रमी पुरुषाने प्रज्वलित बाण मोंडला व त्या दिव्य चुलोकाने आपल्या कन्येचे ठिकाणी प्रकाश उत्पन्न केला. ५ (१५)

१ उशती 'उशन्त' नित्य पति न सर्नीळाः जनय. उप प्र जि वन् गाव उपग न स्वसारः श्यार्थी चित्र उच्छन्ती अरुणी अनुपून.

२ पितरः उक्थे वीळु चित् दृळ्हा न अगिरस रवेण अद्रि हजत अस्मे वृहत्. दिवः अस्मे गातु^१ चकु, अह, स्व, केतु, उधा. विविदु

३ अयं दिधिष्व विमृत्रा ऋत दधन अय धीति धनयन् दत्त आत्, देवान् जन्म प्रयसा वर्धयन्तीः अतृष्यन्तीः अपस. अच्छ यन्ति.

४ यन् विवृतः मातरिश्वा ई मथीत् स्येतः^५ गृहेगृहे जे य भूत्, सचा सन् भृगवाणः ई सद्दीपसे रात्रे न दूत्यं आ विवाय.

५ यन् महे पित्रे दिवे ई रस क. चिकित्वात् पृशन्त्य. अव त्सरत्, अरता वृषता अस्मं दिव्यं सृजत, देवः स्याथो दुहितरि विपि धात्,

जो आपल्या घरी तुझे प्रीत्यर्थ तुझी ज्वाला प्रज्वलित करितो, आणि भक्तांच्या उपासनेचा आवडीने^६ स्वीकार करणाऱ्या तुला जो प्रत्यही नमन करितो त्याचे, हे द्विगुणित कान्तीने विभूषित असणाऱ्या अग्निदेवा, तू आयुष्य वाढीव. त्याचा तू कैवार घेतोस त्यास वैभव प्राप्त होवून तो रथांत बसो.

व्याप्रमाणे सप्त महानद्या^७ समुद्रास जावून मिळतात त्याप्रमाणे विश्वांतील सर्व हवि अग्नीकडेच जातात. आमच्या अगदीं जवळच्या नातलगस सुद्धा आमचे आयुष्य किती आहे ह्याचे ज्ञान नाही, पण तू इतका प्रज्ञावान आहेस की देवा मनात काय विचार चालतात ते सुद्धा तुला विदित होतात.

व्यावेळीं सर्व लोकांचा स्वामी जो अग्निदेव त्यास विश्वामध्ये सुखसमृद्धि नादावी म्हणून त्याच्या तेजाने व्यापून टाकले त्यावेळीं खरोखर उज्वल वीर्यानेच (त्याचे शरीरात) संचार केला. हे सर्व पहाण्यास धुलोक जवळच साक्षी होता. (मग त्या वीर्याचे योगाने) अग्नीने तारुण्ययुक्त, सुविचारसंपन्न व निर्दोष अशी प्रजा^८ निर्माण केली आणि त्यास आपल्या कर्मास प्रवृत्त केले.

व्याचे आपल्या मार्गाने मनाप्रमाणे त्वरेने गमन होत असते तो सूर्य सप्तोत्तर स्वतः एकटा अधिकार गाजवितो. मित्र आणि वरुण हे सुंदर हस्तानी सुशोभित असलेले सार्वभौम, धेनूचे ठिकाणी असलेल्या गोड अमृताचे, रक्षण करीत असतात.

हे अग्निदेवा, ज्या अर्थी तू अतिशय ज्ञाता व प्रज्ञाशाली आहेस, त्या अर्थी आमच्या वाडवडिलापासून आमच्याशी तुम्हा चालत आलेला स्नेहसंबंध तू तोडून टाकू नकोस. वार्धक्य हे (काळ्या) ढगाप्रमाणे सुंदर रूपाचा विघाड^९ करणारे आहे, म्हणून त्या दुष्टाच्या येण्याचे^{१०} अगोदर तूच (आमचेकडे) ये.

१० (११)

६ य तुभ्य स्वे दमे आ विभाति वा उशत अनु धून् नम दाशान्, अग्ने, द्विबर्हाः अस्य वयः वर्षेः य जुनासि राया सरथ यासत्

७ सप्त यद्भी^१ खवत समुद्र न विश्वा. पृक्ष अग्निं अभि सचन्ते नः वयः जामिभि विविकिते, चिकित्शान् देवेषु प्रमति विदा.

८ यत् इषे नृपति तेजः आ आनट, शुचि रेत निषिक्त द्यौः अभीके. अग्नि अनवद्य, युवान, स्थाध्य शर्धं जनयत् सूदयत् च.

९ मनः न य. अध्वनः सद्यः एति, सूर. एक सत्रा वस्वः ईशे. राजाना सुपाणी मित्रावरुणा गोषु प्रिय अमृत रक्षमाणा.

१० अभि विदुः कविः सन् अग्ने नः पित्याणि सख्या मा प्रमर्षिष्टाः. जरिमा नभः न रूप मिनाति. तस्याः अभिशास्तेः^१ अभि इहि.

सूक्त ७२.

॥ ७२ ॥ ऋषि-शक्तिपुत्र पराशर । देवता-अग्नि ॥

अनेक हितकारक लाभ^१ आपले हातीं ठेवणाऱ्या अग्निदेवानें कित्येक कवींची काव्ये आपल्याकडे आकर्षून घेतली आहेत. सर्व प्रकारचा शाश्वत संपत्ति सदैव निर्माण करून अग्नि वैभवाचा स्वामी झाला आहे. १

ज्याचे मन गोधळून जाणे संभवनीय नाही अशा सर्व देवांनीं आमचेसाठी आमचे भोवती-भोवती बसून राहणाऱ्या ह्या बालकाचा मनःपूर्वक शोध केला तरी त्यास हे बालक सापडलें नाही. पण त्याच्या पावलांमागे^२ जाता जाता श्रमाने थकलेल्या देवांनी त्याची स्तुति करिताच अग्नीच्या श्रेष्ठ पदाचे ठिकाणी ते सहज रीतीने जाऊन उभे राहिले. २

हे अग्निदेवा, तू दर्शयमान आहेस. ज्यावेळी त्या तेजस्वी पुरुषानी तीन वर्षेपर्यंत तुझी धृताने पूजा केली त्यावेळी यज्ञात सर्वत्र विदित अशी पदवी त्यास प्राप्त झाली व त्या सुंदर पुरुषांना महत्कृत्ये करण्याकडे आपल्या स्वताची प्रेरणा^३ करिता येऊ लागली. ३

विशाल असे गुळांक व पृथ्वीलोक ह्यातून शोध करितां कारिता त्या यज्ञार्ह पुरुषास रुद्राचे सामर्थ्याचा त्याम झाल्या. जेव्हा मर्त्य माणसाना हे विदित झाले तेव्हा अत्यंत श्रेष्ठ पदावर विराजमान झालेल्या अग्निम ते उच्च^४ स्थानावर आगोहण करून जाणण्यास समर्थ झाले. ४

तुझे ज्ञान झाल्यावर ते गुडवे टेकून तुझे समीप वसले, आणि तू त्यास अत्यंत पुण्य असल्यामुळे तुला त्यांनी वन्दन केले. एका मित्राचा डोळा त्यागला असता दुसऱ्या मित्रानें तेथे रक्षण करीत बसवे अशा रीतीने अतिरिक्त^५ प्रयत्न करून त्यांनी आपले स्वतःस (अमर) करून घेतलें. ५ (१७)

१ नर्या^१ पुरुषि हस्ते दधान शश्वत. वेधस काव्या निक. विश्वा अमृतान सत्रा चक्राणः अग्निः रयीणां रयिरपि भुवन्.

२ अमूरा विश्वे अमृता, अस्मे परिधन्त वस इच्छत, न बिन्दन् पदव्य^२ श्रमयुवः धियंधा. अग्ने. परमे पदे चार तस्थु

३ अग्ने यन् शुचय तिस शरद शुचि रवो धृतेन सपर्यान् यज्ञियाणि चिन् नामानि रुधिरं सुजाता त वः असूदयन्त^३.

४ बृहती रोदसी आ बेविशनाः यज्ञियास रुद्रिया प्रजग्निरे मत विदन्; परमे पदे तस्थिवांस अग्नि नेमधिता^४ चिकिवात्.

५ सजानानाः अनिहु उपसीदन्, पर्जन्यं त, नमस्यं नमस्यन्. सद्युः निमिषि यक्षा रक्षमाणाः रिरिक्वाः^५ स्वाः त वः कृण्वत.

जी एकवीस गुह्य पदे फक्त तुह्याच ठिकाणीं ठेवलेलीं आहेत त्याचे त्या यज्ञार्ह पुरुषास ज्ञान झाले. त्या गुह्य पदाच्याच योगाने ते ऐक्यभावाने^६ राहून स्वतःच्या अमरत्वाचे रक्षण करीत असतात. (हे अग्निदेवा), तू आमच्या गुराबासराचे व स्थावर जंगम संपत्तीचे परिपालन कर.

हे अग्निदेवा, सर्व मनुष्याचे विचार^७ तूं जाणत असून त्याच्या जीवनार्थ त्यांच्या पोषणाची तू चिरकालिक योजना केलेली आहेस, देवाचे गमन करण्याचे अंतर्मार्गही तुला विदित आहेत व त्यामुळे तू त्यास हवि पाहोचविणारा दूत झाला आहेस. तुला आलस्य कसे ते माहीत नाही.

तुझे चितन करणाऱ्या व तुझे सत्यनियम पाळणाऱ्या त्या पुरुषास शुलोकातील सत नद्या व सपत्तीची द्वारे ह्याचे ज्ञान झाले. सरमेसही गार्ई^८ कोडून ठेवलेले दुर्भेद्यस्थान सापडले. ह्याचेयोगानेच मानवजातीस सुखात राहता येत आहे.

अमरत्व मिळविण्याकरिता मार्ग तयार करण्याच्या उद्देशाने जे पुरुष आपल्या सर्व अपत्या-जवळ (साहाय्ययाचनार्थ) गेले त्या श्रेष्ठ पुरुषाकरिता पृथ्वी आपल्या सामर्थ्याने विस्तृत झाली—त्या आपल्या पुत्राकरिता—आपल्या (चिमुकल्या) पाखरास^९ आपली तृषा भागवितां यावी म्हणून—आदिनि मातेने विशाल रूप धारण केले.

मृत्यूपासून मुक्त असलेल्या देवांनी ज्यावेळीं स्वर्गलोकाचे दोन डोळे निर्माण केले त्यावेळीं त्यांना ह्या अग्नीचे ठिकाणी अत्यंत सुंदर तेज ठेवले त्याबरोबर अगदीं मोकळ्या सोडल्याप्रमाणे अग्नीपासून तेजाऱ्या नद्या वाहू लागल्या व त्या, खाली (पृथ्वीवर) आल्या-बरोबर, अखिल प्राणिमात्रास त्याचे नान झाले.

१० (१८)

६ यन् त्रि सप्त गृह्यानि पदा त्वे इत् निहिता गृह्यास. अविष्टन् तंभिः सजोषा^६ अमृत रक्षन्ते. पशून् च स्थातृन् चरश्च च पाहिं

७ अग्ने क्षितीनां वयुनानां विद्वान् जावमे शम्य आयुषक् विभा देवयानान् अवन अन्तर्विद्वान् हविर्वाद् अतन्द्र दूत असव

८ स्वाग्र कृतज्ञा दिव सप्त यद्ही राय दुर आशि अजानन् येन मानुषी विट् क भोजते नु हळह ऊर्ध्व गव्यं सरमा विदन्

९ अमृतत्वान् गान् कृष्यानास ये विश्वा रथपत्यानि आ तस्थु महद्भिः पृथिवी महा वितस्थे. पुत्रैः, वे यायसे, आदति माता.

१० यन् अनृता दिव अर्वा अकृष्यन् आस्यन् चारु श्रिय आनि नि दधुः. अभ सृष्टा. न सिन्धवः क्षरन्ति अग्ने, प्रतीची अरुषी. अजानन्.

सूक्त ७३.

॥ ७३ ॥ ऋषि-शक्तिपुत्र पराशर । देवता-अग्नि ॥

जो अग्निदेव बापापासून^१ मिळालेल्या संपत्तीप्रमाणे आयुष्यास वृद्धिकारक होतो, ज्ञानी मनुष्याच्या उपदेशाप्रमाणे जो सन्मार्ग दाखवून देतो, ज्याची बरदास्त उत्तम आहे अशा पाहुण्याप्रमाणे जो सतुष्ट होतो, अशा ह्या अग्निदेवाने भक्ताचे हवि पोंचविण्याचे कार्य करून उपासकाचे घर समृद्धीने भरून टाकले आहे.

१

जो सवितादेवाप्रमाणे सत्यबुद्धिशील^२ आहे, जो आपल्या सामर्थ्याने सर्व दुरितांचा निःपात करितो, ज्याची स्तुति अनेकाकडून झालेली आहे, स्वतःचे रूप^३ जसे बदलता येत नाही त्याप्रमाणे जो कधीही बदलत नाही, स्वतःच्या प्राणामुळे जो मनुष्यास सुखदायक वाटतो असा हा अग्निदेव सर्वांस प्रिय झाला आहे.

२

एखाद्या देवाप्रमाणे विश्वाचे^४ पोषण करून, हितकारक व मित्रत्व धारण करणाऱ्या नृपती-प्रमाणे, अथवा युद्धात पुढाकार घेणाऱ्या व मृत्नात न्योळणाऱ्या वीराप्रमाणे अथवा एखाद्या पतिप्रिय व निष्कलक स्त्रीप्रमाणे (सर्वास सन्माननीय होऊन) ह्या पृथ्वीवर तो विराजमान होतो.

३

हे अग्निदेवा, प्रत्येक गर्हा प्रचलित होणाऱ्या तुल्या ह्या सनातन विश्वात मनुष्ये भजत आली आहेत. ह्या अग्नीचे ठिकाणां त्यांनी पृथ्वाळ वन अर्पण केले आहे, म्हणून (हे अग्नि-देवा), तू त्याचे करिता येसव घेऊन^५ ये. तू सर्व विश्वाचा प्राण आहेस.

४

हे अग्निदेवा, तुझी उपासना करणाऱ्यांना (पोटभर) अन्न मिळालेच पाहिजे. तुल्या हवि अर्पण करणाऱ्या विद्वान् स्तोत्र्यास पूर्ण आयुष्य प्राप्त झालेच पाहिजे. आम्हास विजय मिळवा म्हणून देवामाठी त्याचा हविर्भाग तयार करून ठेवणारे जे आम्ही भक्तिमान् लोक त्यास युद्धास शौचाचा लाभ खात्रीने होईल.

५ (१९)

१ य 'पितृवित्त' रथि न वयोधा, चिकित्सुषु शासु न सुप्रणीति, म्योनशी अतिथि न प्रीणान होत्व विभक्त सख्य वितारीत्.

२ देव सविता न य सत्यमन्मा^१, कृत्वा विश्वा वृजनानि निर्वाति, पुरुषशस्त, अमति^२ न सत्य, आग्नेश्च शीव दिधिपाध्य भूत

३ य देव न पृथिवी विभवया, हितमित्र राजा न, पुर मरु शर्ममरु वीर न, अनवया पतिजुष्टेव नारी उपक्षेति.

४ अग्ने, वमे नित्य इद्ध त त्वा ध्रुवानु क्षितिषु सर आ सचन्त अस्मिन् अधि भूरि युग्न निश्चु. विश्वायु र्ग्रीष्वा धरणे. भव

५ अग्ने, मघवान पृक्ष वि अशु, ददत. भूरय. विश्व आयु श्रवसे देवेषु भाग दधाना अर्य ससिधेषु वाज सनेम.

तुझ्या सत्य नियमनांचा अभिमान^६ धारण करणाऱ्या व स्वर्गलोकांतील एक हिस्सा प्राप्त करून घेणाऱ्या घेनुंनीं (सर्व जगास), आपल्या सदोदित भरपूर भरलेल्या कासेंतील दुग्ध, उत्सुकतेनें पाजलें. तुझ्या कृपेची याचना करणाऱ्या महानद्या फार लांबच्या प्रदेशापासून पर्वताचे संनिध येऊन ठेपल्या. ६

हे अग्निदेवा, पवित्र देवांनीं तुझेजवळ कृपेची भिक्षा मागून स्वर्गलोकांत कीर्ति मिळविली. त्यांनीं रात्र व उषा ह्या दोन भिन्न स्वरूपाच्या (देवतांस) उत्पन्न केले आणि ह्याप्रमाणे काळा रंग व तांबडा रंग ह्यास त्यांनीं एका जागीं आणलें. ७

हे अग्निदेवा, ज्या आम्हा मानवाचीं तू वैभवप्राप्त्यर्थ योजना^८ करून ठेविली आहेस त्या अर्थी आम्हांही तुला हवि अर्पण करू. धुलोक व पृथ्वीलोक ह्यांची जोडी आणि अंतरिक्ष ह्यास व्याप्त करून तू छापेप्रमाणें ह्या (सर्व) विश्वास चिकटला आहेस. ८

हे अग्निदेवा, तू आमचा सरक्षक झालास तर आम्ही आपल्या अश्वानीं (शत्रूच्या) अश्व स जिकू आम्ही आपल्या माणसाकडून (शत्रूंची) माणसे जेरीस आणू व आम्ही आपल्या लढवय्यांकडून (शत्रूकडील) योद्ध्यास पराभूत करू. आमच्या कुलातील विद्वान् पुरुषांस वाडवडिलांनीं मिळविलेल्या सम्पत्तीचें स्वामित्व मिळून त्यास शमर^९ वर्षे आयुष्य प्राप्त होवो. ९

हे कर्तृव्यान् अग्निदेवा, हीं तुझीं स्तोत्रे तुझ्या चित्तास व अंतःकरणास प्रिय होवोत. देवांच्या कृपेनें प्राप्त झालेली कीर्ति धारण करीत आम्ही सर्व वैभवांवर ताबा^{१०} चालविणाऱा जो तू त्या तुझे नियम पाळण्यास (खचित) समर्थ होऊ. १० (२०)

६ ऋतस्य वयशाना^१ शुभक्ता येनव स्मदूक्षी. पीपयन्त सुमति भिक्षणा. सिन्धव. परावतः अग्नि समथा सलु.

७ अग्ने, यज्ञियासः स्वे सुमतिं भिक्षमाणा. दिवि श्रव. दधिरे. विरूपे नष्टा उषसा च चक्रुः, कृष्ण च अरुण च वर्ण सधु.

८ अग्ने, यान् मर्तान् राये मूसुद^२ वय च ते मयवानः स्यम. रोदसी अन्तरिक्ष आपप्रिवान् छापेव विश्व भुवन सिमक्षि

९ अग्ने, त्वोता अर्वद्भिः अर्वतः, वृभि नृन्, पीरैः वीरान् वनुयाम. पितृवितस्व रायः ईशानासः नः सूरय शतहिमा^३ विभश्यु

१० वेध अग्ने, एता उवधानि ते मनसे हृदे च जुष्टानि सन्तु. देवभक्त श्रवः अभिदधानाः रायः सुधुर.^४ ते यम शक्तेम.

अनुवाक १३.

सूक्त ७४.

॥ ७४ ॥ ऋषि-रहूगणपुत्र गोतम । देवता-अग्नि ॥

जो आपली हांक लाव^१ असतानासुद्धा ऐकतो अशा ह्या अग्निप्रीत्यर्थ आपण एक स्तोत्र म्हणूं या. १

जेव्हा एकमेकाचा वध करण्याच्या हेतूनें माणसें एकमेकांवर तुटून पडतात तेव्हा ह्या पुरातन अग्निदेवाने भक्ताकरिता त्याच्या घरादाराचा साभाळ केला आहे. २

आता लोकांना विनथोक म्हणूं या कीं प्रत्येक युद्धातून धनाची लूट आणणाऱ्या ह्या अग्निदेवानें वृत्राचे वधार्थ जन्म घेतला होता.

ज्याच्या घरीं तूं देवाचा प्रतिनिधि ह्या नात्यानें राहतोस, ज्याच्या हत्तीचा आस्वाद घेण्याकरिता तूं तिकडे गमन करितोस, अथवा ज्याचा यज्ञ सुदर^३ व्हावा अशी तूं तजवीज करतोस, ४

त्याच मनुष्याचा हवि, हे अंगिरसा, हे सामर्थ्यापासून जन्म पावणाऱ्या अग्निदेवा, उत्तम झाला असे लोक ह्मणतात. तोच अतिशय तेजस्वी असे लोक समजतात, त्याचाच यज्ञ उत्तम अशी लोकात प्रशंसा होते. ५ (२१)

हे अत्यंत आल्हाद^३ देणाऱ्या अग्निदेवा, हत्तीचा आस्वाद घेण्याकरितां व स्तवनाचा स्वीकार करण्याकरिता त्या सुप्रसिद्ध देवास तूं इकडे घेऊन येत असतोस. ६

१ आरे' च अस्मै शृण्वने अग्नये अश्वर उपप्रयन्त मन्त्र बोचेम.

२ क्रीहितीषु कृष्टिषु सजग्मानासु, पूर्व्यं य दाशुषे गय अरक्षन्.

३ उत, रणेरणे धनजय अग्नि वृत्रहा अजनि जन्तवः श्रुवन्तु.

४ बभ्य क्षये दूत असि, हव्यानि वीतये वेषि, अश्वर दम्भन् कृणोषि.

५ सहसः यदो, अगिरः, तमिन जना सुहव्य, सुदेष, सुवर्धिय आहुः.

६ सुधन्वः, हव्या वीतये प्रशस्तये तान् देवान् च इह उप आ बहसि.

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २२, २३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ७५

जेव्हां हे अग्निदेवा, तूं आपलें प्रतिनिधिपणाचें कार्य बजावण्याकरितां जातोस त्यावेळीं
उश्या रथाचा अथवा अश्व्या चालण्याचा^७ शब्द मुळींच ऐकूं येत नाहीं. ७

अग्निदेवा जेव्हा तुला हवि अर्पण करणाऱ्यास तूं आपले संरक्षणाखालीं घेतलेंस तेव्हां
त्याचे बल वाढून व हीन^८ स्थिति नाहीशी होऊन तो पूर्वीपेक्षा उच्च स्थितीस चढला व
भरभराटीस पोहोंचला. ८

अग्निदेवा, देवास हवि देणाऱ्यास तूं तेजानें युक्त असे विपुल सामर्थ्य अर्पण करितोस. ९(२२)

सूक्त ७५.

॥ ७५ ॥ ऋषि-रहृगणपुत्र गोतम । देवता-अग्नि ॥

आपले मुखात^९ हवि ठेवीत असता, देवास प्रिय असे जे माझे एक मोठें स्तोत्र आहे,
त्याचा स्वीकार कर. १

हे अग्ने, हे अगिरसा, हे अत्यंत कर्तृवशील देवा, तुला आवडणारें असें एक सुंदर^१ स्तोत्र
आता आम्ही म्हणणार आहो. २

७ अग्ने, यन् इत्य यासि, रथस्य अश्व्य यो^१ उपद्वि. कन् चन् न शृण्वे.

८ अग्ने त्वोत् दाश्वान् वाजां बहुय^२ पूर्वस्मात् अपर अभि प्र अस्थात्

९ उत अग्ने देव, देवेभ्य दाशुषे युमत् बृहन् सुवीर्यं विवाससि.

१ आसनि^३ हव्या जुहान^४ देवभरस्तम सप्रस्तम वच जुषस्व.

२ अथ, अगिरस्तम वेधस्तम अग्ने ते प्रिय ते प्रिय सानसि^५ ब्रह्म वोचेम.

हे अग्निदेवा, सर्व मनुष्यात तुला कोण आस वाटतो ? तुला यज्ञ^३ समर्पण करणारा कोण ? खरोखर तू कोण आहेस ? व कोणाचे सनिध तुला रहावेसें वाटते ? ३

हे अग्निदेवा, तू सर्गाचा आत^४ आहेस, तू आमचा प्रिय मित्र आहेस, तुझ्यावर प्रेम करणा-
राचा तू सन्माननीय जेही आहेस. ४

मित्र आणि वरुण ह्यास तू आमचा यज्ञ पोहोचीव, देव व तुझी श्रेष्ठ सत्यनियमने ह्याना
आमची पूजा अर्पण कर. अग्निदेवा, तू आमचा यज्ञ घरां घेऊन जात असतोस. ५ (२३)

सूक्त ७६.

॥ ७६ ॥ ऋषि-रहृगणपुत्र गीतम । देवता-अग्नि ॥

कोणते स्तोत्र तुझ्या अगदी अत करणापर्यंत मिळून^१ तुला आनंद देईल ? कोणती स्तुति, हे
अग्निदेवा, तुला फार सतोपदायक वाटेल ? यज्ञ अर्पण करून तुझेपासून कोणी सामर्थ्यप्राप्ति करून
घेतली ? कशा अतःकरणानें आम्ही तुला हवि अर्पण करावे ? १

अग्निदेवा, इकडे ये. आमचा हविर्दाता होऊन येथे विराजमान हो. तू आमचा पुढारी हो,
कारण तुला कोणीही अपाय^२ करण्यास समर्थ होणार नाही. विश्वान^३ सर्वत्र पसरलेले चुलोक व
पृथ्वीलोक तुझें रक्षण करोत. देवाचा आमचेवर मोठा^४ अनुग्रह व्हावा म्हणून आमचा यज्ञ
त्यास अर्पण कर. २

१ अग्ने, जनाना क. ते जामि, क दाश्व-वर, क ह, कास्मन् श्रित असि.

४ अग्ने, त्वं जनानां जामि^५ प्रिय मित्रः असि, सखिभ्यः ईक्ष्य सखा.

५ अग्ने, न. मित्रावरुणा यज, देवान् बृहन् ऋत यज त्व दम यक्षि.

१ अग्ने, ते मनस वरात्र का उपेति.,^१ का मनीषा शन्तमा भुवन् ? यज्ञैः क. वा ते दक्षं परि आप ?
केन वा मनसा ते दाशेम ?

२ अग्ने, आ इहि. होता इह निषीद. अदग्धः^२ नः पुरस्ता सु भव. विश्वमिन्वे^३ रोदसी त्वा भवताम्,
महे^४ सौमनसाय देवान् यज.

सर्व राक्षसांचें, हे अग्निदेवा, तूं दहन करितोस, म्हणून ह्या आमच्या यज्ञाचा लौकिक^१ कायम राहील अशी तजवीज राख. शिवाय सोमरसाचा मुख्य भोक्ता जो इन्द्र त्याचे घोडे जोडवून इकडे आण. त्या उदार देवाच्या आदरातिथ्याची सर्व तयारी आम्ही करून ठेवली आहे.

आमच्या कुळातील सर्व मनुष्ये जी तुझी स्तुति गात आहेत तिच्या योगानें व स्वमुखानेंही मी तुझे पूजन करीत आहे म्हणून तू देवासह येथे येऊन बस. हे यज्ञार्ह देवा, हवि पोहोचविणें व यज्ञास पवित्रता^२ आणणे ही दोन्ही कामे तू संभाळीत असतोस. सपत्ति उत्पन्न करणाऱ्या व तिचें दान करणाऱ्या हे देवा, (लवकर) जागृत हो.

ज्याप्रमाणे विद्वान् मनुष्या हवींनी, तू बुद्धिमान् उपासकाचेसह, स्वतः प्रज्ञावत असल्यामुळे, देवाचें यजन केलेस, त्याचप्रमाणे हे अत्यंत सत्यस्वरूप हविर्दात्या, देवास आनंद उत्पन्न करणाऱ्या ह्या यज्ञचमसाने तू त्यास हवि अर्पण कर.

सूक्त ७७.

॥ ७७ ॥ ऋषि-रहूगणपुत्र गीतम । देवता-अग्नि ॥

ह्या अग्नीला आम्ही कोणत्या रीतीने हवि द्यावा बरे? जो अमर, सत्यधर्माचा प्रणेता, हविर्दाता व यज्ञार्ह असून देवाना मानवाचे समुदायात आणून बसविण्याचे काम ज्याचे एकट्याचेच हातून होतें अशा त्या देदीप्यमान^३ अग्नीकरिता देवाना पसत पडेल असे आम्ही कोणतें स्तोत्र म्हणावे बरे?

ज्याचे दर्शन घडल्याबरोबर मनास अत्यंत संतोष होतो, जो सत्यधर्माचा प्रणेता आहे, व जो देवाना हवि पोहोचवितो त्या अग्निदेवास अनेकदा वदन करून तुम्ही येथें घेऊन या. ज्याबेळी मानवाच्या कामासाठी अग्नि देवाकडे जातो त्यावेळीं तो (त्यापैकीं प्रत्येकास) ओळखतो व त्याचें मनःपूर्वक पूजन करितो.

१ अग्ने, विश्वान् रक्षस सु प्र भक्षि. यज्ञानां अभिशस्तिवावा^४ भव. अथ हरिभ्यां सोमपति आवह अस्मै सुराग्ने आतिथ्य चकृम

४ प्रजावता वचसा आसा च वहि आहुवे देवैः च इह निसत्वि. यजत्र होत्र उत पोत्र^५ वेषि, वसूनां जमितः प्रयन्तः बोधि.

५ ऋषिः सन् यथा ऋषिभिः, विप्रस्य मनुषः हविभिः देवान् अयज^६, एष होत. सत्यतर अग्ने, मन्द्रया शुद्धा त्वं अथ यजस्व.

१ अग्नये कथा दाशेम? यः अमृत, ऋतावा, होता, यजिष्ठः देवान् सर्वेषु कृणोति इत् अस्मै भामिने^७ देवयुश्व क्व गी उच्यते?

१ वः अश्वरेषु शन्तमः, ऋतावा, होता, तं कम् नमोभिः आ कृणुध्वम्. यत् मर्ताय अग्निः देवान् वः क्षः बोधाति मनदा व यथाति.

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २५, २६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ७८

जगात जे कोठेही बुद्धिसामर्थ्य आढळते ते तोच होय. तोच खरा मनुष्य होय. तो फार चांगला आहे. ज्याप्रमाणे मित्र आपल्या आश्चर्यकारक रथावर आरोहण करितो त्याप्रमाणे हाही अद्भुत रथावर विराजमान होतो. देवांचे श्रद्धालु^१ उपासक ह्याच सौन्दर्यवान् देवास यज्ञात प्रथम बोलावित. ३

सर्व नरात अत्यंत श्रेष्ठ आणि शत्रूंचा संहार करणारा तो अग्नि आम्हास आपल्या संरक्षणा-खाली घेऊन आमच्या स्तुतिस्तोत्रांचा अंगिकार करो, आणि न्यायप्रमाणे, तुला हवि अर्पण करणाऱ्या आणि त्यामुळे सामर्थ्यावान् व पराक्रमी बनलेल्या अशा ज्या कोणी पुरुषांनीं तुझे स्तवन केले असेल त्याचाही तू स्वीकार कर. ४

सत्यधर्माचा प्रणेता आणि सर्वज्ञ अशा ह्या अग्नीचा विद्वान् गौतमानां ह्याप्रमाणे स्तुति केली. त्यानेच त्यांना वैभव, सामर्थ्य व समृद्धि ह्यांचा लाभ करून दिला. तो प्रज्ञाशील अग्नि सर्वान् आवडतो. ५ (२५)

सूक्त. ७८

॥ ७८ ॥ ऋषि-रहूगणपुत्र गोतम । देवता-अग्नि ॥

हे सर्वज्ञ व सर्वसंचारी (अग्निदेवा), आम्ही गोतम, तुला प्रार्थना व उत्तम उत्तम हवि^१ अर्पण करून, पुनः पुन्हा वदन करितों. १

वैभवाची इच्छा धरून हा गोतम तुझी ह्याप्रमाणे सेवा^२ करीत आहे. उत्तम उत्तम हवि अर्पण करून आम्ही तुला पुनःपुन्हा वदन करितों. २

१ स. हि ऋतु, स मय, स साधु, मित्र न अद्भुतस्य रथी भूत. देवयन्ती आरी.^३ विशः मधेषु प्रथम दस्म त उपज्जुवते ।

४ नृणा नृतम. रिशादा स अग्नि अवसा न गिर धीति वेतु. ये मधवान. शविष्ठा. वाजप्रसूताः तन्वा च मन्म^४ इष्यन्त^५ ।

५ ऋतुः वा जातवेदाः अग्नि विप्रेभिः गोतमेभि एव अस्तोष्ट. सः एषु युत्र पीपयत्, सः वाज, सः, पुष्टि, चिक्षित्वान् जोष आयाति ।

१ जातवेद विचर्यणे, ला अभि गिरा युत्रै^६ गोतमा अभि प्र णोनुमः

२ रावस्वामः गोतमः तं ला गिरा दुवस्यति^७ दुत्रैः अभि प्र णोनुमः ।

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २६, २७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ७९

सामर्थ्याची अतिशय प्राप्ति करून देणाऱ्या त्या तुला आम्ही, अगिरसाप्रमाणे, हांक मारितो. आम्ही उत्तम उत्तम हवि अर्पण करून, तुला पुनःपुन्हा वंदन करितो. ३

वृत्राचा विध्वंस करून दस्यूची दाणादाण उडवून देणाऱ्या ह्या तुला उत्तम उत्तम हवि अर्पण करून, आम्ही पुनःपुन्हा वंदन करितो. ४

अग्निदेवास उद्देशून आम्ही रहूगणांनीं हे अत्यंत मधुर स्तोत्र म्हटले आहे; तुला उत्तम उत्तम हावे अर्पण करून, (अग्निदेवा), आम्ही तुला पुनःपुन्हा वंदन करितो. ५ (२६)

सूक्त. ७९

॥ ७९ ॥ ऋषि-रहूगणपुत्र गोतम । देवता-अग्नि ॥

ह्याचे केश सुवर्णाप्रमाण आहेत. हा जेव्हा रजोलोकाच्या विस्तीर्ण^१ प्रदेशात असतो तेव्हांहि भीतीने गडबड उडवून देणारा (जणू काही) सापच, अथवा सोसाळ्याने^२ वाहणारा वाऱ्या सारखा आहे असा भास हातो ह्याची दीप्ति अत्यंत प्रज्वलित आहे. दासीप्रमाणे इमानाने काम करणाऱ्या व (सदा) यशस्वी अशा ज्या उषा त्याचे ह्यास ज्ञान^३ आहे. १

तुझे मोठमोठ्या पखाचे पक्षी (सर्व वस्तूचा) नाश करू लागले व काळ्या रगाचा वृषभ मोठमोठ्यानें डुरकण्या फोडू लागला. इकडे असं होऊं लागत आहे तोच हासल्यासारख आवाज करणाऱ्या कोल्ह्यानाही तो घेऊन आला. मग काय ? पावसाची मुसळ धार लागलं व मेघ गर्जना करू लागले. २

ज्यावेळी सत्यधर्माच्या सरळ^४ मार्गांनीं लोकाना वाट दग्वरीत हा सत्याच्या उदकांचे पान करितो त्यावेळीं अर्यमा, मित्र, आणि वरुण चोहोकडे हिडून वर (आकाशांत) असलेल्या पखालीच्या चामड्यात तेथल्या तेथेच पाणी भरून ठेवतात. ३

१ बाजसातम त त्वा अगिरसवत् हवामहे ऋग्ने अभि प्र णोनुम ।

२ यः दस्युन् अवधूनुषे त त्वा वृत्रहन्तम दुष्टे अभि प्र णोनुम ।

३ रहूगणा अग्रये मधुमन् वच अवोचाम दुष्टे अभि प्र णोनुम ।

४ रजस विसारे^५ हिरण्यकेश प्रजीमान^६ वात इव धुनि अहि शुचिब्राजः, यशस्वती सत्या अपस्युव न, उषस नवेदा^७ ।

५ ते सुपर्णा एवै आ अभिन त कृष्ण वृषभ नोनाव यति रट, स्मयमामाभि शिवाभि न आ अगा, मिहः पतन्ति अत्रा स्तनयन्ति ।

६ ऋतस्य रजिष्टे^८ पथिभि नयन् यन् ई ऋतस्य पयसा पियान, अर्यमा मित्र परिज्मा वरुण उपरस्य धोनौ लक्ष पृथन्ति ।

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २७, २८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ७९

सामर्थ्यापासून जन्म घेणाऱ्या हे अग्ने, ज्यापासून गोधनाचा लाभ होतो अशा सामर्थ्यावर तुझी सत्ता आहे. हे सर्वज्ञ देवा, आमचे करिता अत्यंत मोठ्या कीर्तीचा ठेवा तयार कर. ४

तो तू सर्वप्रसिद्ध अग्नि, देदीप्यमान, वैभवाचा पुतळा, प्रज्ञावान् व स्तुतीनी गुण गाण्यास योग्य असा आहेस. अनेक सेनावर^४ आधिपत्य गाजविणाऱ्या हे देवा, आम्हास धन प्राप्त होईल अशा रीतीने आपली ज्योति प्रज्वलित कर. ५

हे तीक्ष्णदृष्ट अग्निदेवा, हे राजाधिराजा, प्रत्येक रात्री व उषेचा प्रकाश पटल्यानरोबर आपल्या^५ ज्वालानीं राक्षसांचे दहन कर. ६ (२७)

अखिल स्तोत्रात ज्याला नमन केलेले असते अशा, हे अग्निदेवा, आम्ही गायत्री छन्दांतील स्तवने तुला अर्पण^६ करित असल्यामुळे तू आमच्यावर कृपा करून आमचे रक्षण कर. ७

हे अग्निदेवा, आम्हास असे वैभव दे की जे नेहमी टिकेल, जे आम्हास हवे असे वाटेल व जे आमच्यापासून कोणत्याही युद्धात^७ शत्रूस हिसकावून घेता येणार नाही. ८

४ सदसः यदो अग्ने, गोमत वाजस्य ईशान जातवेद अस्मे महि श्रव. धोहि ।

५ स अग्निः इधान, वसु, कवि, गिरा ईक्षेन्यः पुर्वगीक^८ अम्मन्य रेवन् दीविहि ।

६ उत क्षपः उत उषस वस्तो तिग्मजम्भ राजन् अग्ने त्मना^९ रक्षसः प्रति दद ।

७ विश्वासु धीषु वन्य अग्ने गायत्रस्य प्रभमणि^{१०} ऊर्ताभि न. अव ।

८ अग्ने, सत्रावह, बरेण्य, विश्वासु वृत्सु^{११} दुष्टर रयि न आ भर ।

हे अग्निदेवा, आमच्या आपत्तींचा नीट विचार करून आम्हास सुखावह^९ होणारी व आमच्या पोषणास जन्मभर उपयोगी पडणारी अशी संपत्ति आमचें जीवन चालव्याकरिता आम्हास अर्पण कर. ९

हे गोतमा, ह्या प्रखर ज्वालानीं युक्त असलेल्या ह्या अग्नीस संपत्तीची^{१०} इच्छा धारण करून, पवित्र स्तुतिस्तोत्रें अर्पण कर. १०

हे अग्निदेवा, जो कोणी समीप अथवा दूर असतांना आम्हास उपद्रव देतो त्याचा नि.पात होवो. तूं केवळ आमच्याच अभिवृद्धीस कारणीभूत हो. ११

सहस्र नेत्रांनीं युक्त व सर्वमचारी असा हा अग्नि राक्षसास हाकून^{११} लावतो. स्तवनास योग्य असा हा हविर्दाता (हा पहा) भाषण करीत आहे १२ (२८)

सूक्त. ८०

॥ ८० ॥ ऋषि-रहुगणपुत्र गातम । देवता-इन्द्र ॥

तुला संतोष उत्पन्न होण्याकरिता सोमरसाची ह्याप्रमाणे सिद्धता होताच ह्या विद्वान् उपासकांनं तुझे महत्त्व वर्णन केलें आहे. हे अयत बलशाली व वज्रधारी देवा, स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धरून तू अग्नीस ह्या पृथ्वीवरून हाकून^१ लाविलेस. १

९ अग्ने, नः जीवेसे विश्वयुगांपसु सर्वांक^१ रयि आ धेहि ।

१० गोतम, सुप्रयुः^{१०} तिग्मशोचिचे अग्नये पूता वाच गिर प्र भरस्व ।

११ अग्ने, य अन्ति दूरे न अग्निदासति स पदीय अम्माक इन् वृधे भव ।

१२ सहस्राक्ष विचर्यणिः आग्ने रक्षासि सेधात^{११} उक्थ्यः होता गृणीते ।

१ इत्या हि मदे सोमे इन् ब्रह्मा वर्धन चकार शशिष्ठ वज्रिन्, स्वराज्य अनु अर्चन् ओजसा पृथिव्याः अहि।न शशा^१ ।

त्या इयेन^१ पक्ष्याने आणलेल्या व पिळून तयार ठेवलेल्या उत्साहवर्धक सोमरसाने तुल्या स्फुरण उत्पन्न केलें व त्याच्यायोगाने, हे वज्रधारी देवा, स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धरून तूं आपल्या सामर्थ्याने वृत्राचा पाण्यातून वध केलास. २

पुढें चालून जा, हल्ला कर, पराक्रम गाजीव, तुझ्या वज्राला कोणी प्रतिबंध करणार नाही. हे इन्द्रा, तुझें सामर्थ्य शौर्यगुणाने युक्त आहे. स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धरून तू वृत्रास मारिलेस व उदकाम जिकून आणलेस. ३

हे इन्द्रा, तूं भूयोकातून व सुयोकातून वृत्राच नायनाट करून टाकलास. (तर आता) स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धरून त्या सर्व प्राणिवर्गांच्या जिविताचें धारण^२ करणाऱ्या व मरुतू देवांनीं प्रेरित केलेल्या उदकास खाली मोकळें सोडून दे. ४

स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धरून व उदकाचा प्रवाह^३ सुरळीत सुरू होण्याकरिता त्यात गति उत्पन्न करावी ह्या हेतूने इन्द्राने, कोपाविष्ट^४ होऊन (सर्व जगतास) हालवून सोडणाऱ्या वृत्रावर हल्ला करून त्याचे शिर पायांन तुडवून टाकिले आहे (पहा). ५ (२९)

१ स. स्येनाभृत^१ सुत^२ वृषा मद सोमः स्वा भमदन् येन, वज्रिन, स्वराज्य अनु अर्चन् ओजसा वृत्रं अज्वा निः जघन्ध, पृथिव्या नि शशा ।

३ प्रेहि, अभीहि, वृष्टुहि, ते वज्र न नियसते इन्द्र ते शव नृम्य दि स्वराज्य अनु अर्चन् वृत्र हन अप. जयाः ।

४ इन्द्र, वृत्र. भूम्याः नि दिव नि अधि जघन्ध स्वराज्य अनु अर्चन् इमा जीवधन्याः^३ मरुत्वती अपः अव सृज ।

५ स्वराज्यं अनु अर्चन् इन्द्र समाय^४ अप चोदयन् हीलित^५ अभिक्रम्य वज्रेण दोधत. वृत्रस्य सानु अव जिघ्रते ।

अष्ट० १ अध्याः ५ व० ३०] ऋग्वेदः [पण्ड० १ अनु० १३ सू० ८०

जाला शंभर साधे होते असे आपले वज्र घेऊन इन्द्र वृत्राच्या मस्तकावर धाव घालीत आहे. स्वतःचें साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धरणारा इन्द्र (भक्तांच्या) हवींनीं संतुष्ट होऊन आपल्या प्रेमांतील मनुष्याची चळती^६ व्हावी असा हेतु मनात बाळगतो. ६

हे शस्त्रास्त्रमंडित इंद्रा, हे वज्रधारी देवा, ज्याचा कोणास प्रतिकार^७ करितां थांबावा; नाहीं असे सामर्थ्य केवळ तुझ्याच जवळ आहे कारण स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धारण करून तूच युक्तिप्रयुक्तीने त्या कपटाचरणी पशूचा वध केलास. ७

तू उगारलेले वज्र नव्वद महानद्यावर दिसत^८ होतें. स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा बाळगणारा जो तू (त्या तुझे) सामर्थ्य फार श्रेष्ठ आहे. तुझे बाहुबल जगताचे हितच करणारें आहे. ८

सहस्र माणसे एके ठिकाणीं जमून त्याचे पूजन करा. वीस मिळून त्याची स्तुति करा. रिकडों भक्तांनीं त्याची स्तुति केली आहे. ह्या इडाकरिता एक स्तोत्र अगदीं तयार आहे. ह्यास स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा आहे. ९

६ शतपर्बणा वज्रेण सानौ अधि नि जित्रते अ धसः म दानः, स्वराज्य अनु अर्चन्, इन्द्रः सखिभ्यः गातु^१ इच्छति ।

७ अद्रिवः बज्रिन् इन्द्र, यत् ह स्वराज्य अनु अर्चन् त्वं मायया ह्य त मायिन सृग अवधीः अनुत्त^२ वीर्यं तुभ्य इत् ।

८ नवति नाव्याः अनु ते वज्रासः वि अस्थिरन् इन्द्र, स्वराज्य अनु अर्चन् ते वीर्यं महत्, ते बाहोः बलं हितम् ।

९ सहस्र साक अर्चत, विशतिः परि स्तोमत शता एन अनु नोनुः. स्वराज्य अनु अर्चन् इन्द्राय ब्रह्म उद्यतम् ।

अष्ट० १ अध्या० ५ व० ३०, ३१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ८०

इंद्रानें वृत्राच्या सामर्थ्याचा मोड केला, त्याने आपल्या बलाने त्याच्या बलाचा निरोध केला. वृत्राला मारून त्याने जलप्रवाहास मोकळे सोडून दिले हा त्याचा फार मोठा पराक्रम होय. स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची त्याची इच्छा होती. १० (३०)

तुझ्या क्रोधापुढें हे दोन्ही विस्तीर्ण लोक सुद्धा भीतीने कापू लागतात; कारण स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धरून, हे इंद्रा, तूं मरुद्गणांचे साहाय्य घेऊन आमच्या सामर्थ्याने वृत्राचा वध केलास. ११

पृथ्वीस गदगदा हलवून अथवा मोठमोठ्या गर्जना करूनही वृत्रास इंद्राचे मनात भीति उत्पन्न करिता आली नाही. (पण उलट) स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धरणाऱ्या इंद्राचेच हजार^० धारांचे लोखंडी वज्र त्याचे अंगावर पडलें. १२

ज्यावेळीं तूं आपल्या वज्राचे योगाने वृत्रांची व तुझ्या शस्त्राची गाठ घालून दिलीस ज्यावेळीं हे इंद्रा, स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धारण करणाऱ्या तुझे सामर्थ्य तू वृत्राचा वध करण्याचे मनात आणल्यामुळे स्वर्गलोकात सुद्धा अनुभवास^{१०} आले. १३

१० इंद्रः वृत्रस्य तविषीं निः अहन् सहसा सह बन् अय्य पौस्य महत् यन् स्वराज्यं अनु अर्चन् वृत्रं जघन्वान् असृजत् ।

११ यत्, वज्रिन् इंद्रः स्वराज्यं अनु अर्चन्, मरुतान् वृत्रं यन् ओजसा वधीः, तव मन्यवे श्मे मही चित् भियसा वेपते ।

१२ वृत्रः इंद्रं न वेपसा न तन्यता इंद्रं विभीभयन् स्वराज्यं अनु अर्चन् सहस्रशृष्टिः आयसः वज्रः एन अभि आयत ।

१३ यत् वृत्रं तव अशनि च वज्रेण समयोधयः, इंद्र, स्वराज्यं अनु अर्चन् अहिं जिघांसतः ते रुध शिषि वदधे ।

अष्ट० १ अध्या० ५ व० ३१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ८०

हे वज्रधारी देवा, तूं गर्जना^{११} केली असता चल वस्तु व अचल पदार्थ देखील कपित होऊन जातात; फार तर काय पण स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धारण करणाऱ्या तुझ्या क्रोधाकडे पाहून प्रत्यक्ष त्वष्टा देखील भीतीने थरथर कापू लागतो. १४

सामर्थ्यांत इन्द्राच्याही पलीकडे जाईल असा कोणी आम्हास दिसत नाही. त्याच्या पराक्रमापुढे कोणाची गति आहे ? स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धारण करणाऱ्या इंद्राचे अंगी देवांनी शक्ति, सामर्थ्य व तेजस्वीपणा ह्याची स्थापना केली. १५

जी स्तुति अथर्वा, सर्वांचा पिता मनु आणि दध्यङ् ह्यांनी केली त्याचप्रमाणे जीं स्तोत्रे व स्तवने त्यांनी गाइली^{१२} ती सर्व आपले स्वतःचे साम्राज्य स्थापन करण्याची इच्छा धारण करणाऱ्या त्या इंद्रासच पूर्वीप्रमाणे जाऊन पोहोचली. १६(११)

१४ अद्रिबः स्थाः यत् जगत् च ते अभिस्तने^{११} रजते इन्द्र, स्वराज्य अनु अर्चन् तव मन्यवे लघा चित् भिया वेबिज्यते ।

१५ इन्द्र यान् नहि अधीमसि नु वीर्या पर कः^{१२} स्वराज्य अनु अर्चन् तस्मिन् देवाः नृम्णे उत क्रतुं ओज्मांसि सदधुः ।

१६ अथर्व, मनुः पिता, दध्यङ् यां धिय अन्नत, उक्था^{१३} ब्रह्माणि, स्वराज्य अनु अर्चन् तस्मिन् इन्द्रे पूर्वथा स भग्मत ।

अध्याय ६.

सूक्त ८१.

॥ ८१ ॥ ऋषि-रहगणपुत्र गोतम । देवता-इन्द्र ॥

वृत्राचा वध करणाऱ्या इंद्रास आनंद देवा व त्यास प्रोत्साहन मिळावें म्हणून मनुष्या-
कडून त्याचे स्तवन होत जाले आहे. ज्यावेळी मोठें युद्ध उपस्थित होते त्या वेळी आम्ही
त्यासच हाक मारितो व लहानशा युद्धातही आम्ही त्यास बोलावितो. पराक्रमाच्या कृत्यांत
त्याने त्यामचे नेहमी रक्षण केले आहे.

१

हे क्षीर, स्वर्गवर तूच तेजान रक्त जोमतोस. अनेक तऱ्हेने भक्तास वैभव अर्पण करणारा
तूच आहेस. (जसा या दृष्टीने) ज मणसे लहान त्यांना सुद्धा तू उक्कर्पाप्रत पोहोचवि-
तोस व संस्तरन अर्पण करणाऱ्या आपल्या भक्तास, तुझ्याजवळ असलेली विपुल संपत्ति
प्राप्त करून देण्याचे ज्ञान तूच देत असतोस.

२

ज्यावेळी तुझा प्राप्ति होतो त्यावेळी धर्मवान पुरुषावर तुझ्याकडून संपत्तीचा वर्षाव
होतो. दानास योग्य दण करणा उपलब्ध असत असो. तू कोणाचा वध केलास बरे ! तू
वैभववर कोणाचा स्थापना त्यास स्वर्गवर, तू आमचा वैभवावर स्थापनाकेली आहेस.

आपल्या सन तोड्या येगान प्रेतव प मय व आपल्या स्वतःच्या युद्धपद्धतीमुळे शत्रूस
भयकर वाटणाऱ्या ह्या देवाने आपले सगळे (प्राकृत) वृद्धिंगत केले आहे. सुंदर मुकुटां
विमूर्धित व पीतवर्णी अश्वानां मजून अशा ह्या श्रेष्ठ देवाने एकमेकांच्या भिडलेल्या आपल्या
दोन्ही वाहूवर शोभेकरिता लोखंडा वज्र वगण केले आहे.

४

ह्याने मृत्योक्तासह रजो लोकांच्या व्यास करून ताकडे आहे. मृत्योक्तातील सर्व देदीप्यमान
प्रवेशात ह्या मजून राहिल्या आहे. हे दंडा, तट्या माग्या (ह्या जगात) अन्य कोणीही नाहीं
एवढेच काय परंतु असा पूर्वीही कोणी जाहल्या नाहीं, व पुढेही कोणी होणार नाहीं. तू सर्वो-
पेक्षा सुद्धा जसम मोठा जहात आहेस.

५ (१)

१ वृत्रा दंड मदाय जदम द म, वाग्ध मह म आ जप त डा उन ड अन हवामह. सः बाजेपु नः
प्र अविपते ।

२ वीर सैन्य हि असि. भुरि पराददिः अग्नि दत्रम्यं चित् वधः असि मुन्वने यजमानाय ते भुरि
वसु शिक्षसि ।

३ यत आजय उदीरत वृषणवे धना धीयते मदन्युता रगी युन्व क हन. ? क बसौ दधः ? इन्द्र,
अस्मान वसो दध

४ कला महान् अनुव ४ १ मः शवः आ ववृवे । शिप्रो हरिवान ऋव. उपाकयोः हस्तयोः श्रिये भावसं
वज्र निदधे ।

५ पाथिव रज आ पप्रो दिवि रोचना वदधे. इन्द्र, न त्वावान्, कश्चन । न जातः, न जमिष्यते. विश्व
अति वरक्षिध ।

जो (भक्तांवर) मम करीत असून आपल्या उपासकांकरिता मानवानां योग्य अशी पोषणाची तजवीज करितो, तो इन्द्र आहाम (आम पाव करून घेण्याचे) शिक्षण वो. तुझ्याजवळ संपत्ति पुष्कळ आहे. ती आहाम वाडून दे. तुझ्या देवाचा मला उपभोग घेवू दे.

आपल्या सामर्थ्याचा सरळ मनाने उपयोग करणारा हा इन्द्र जेव्हा आपल्या हर्षाच्या भारात येतो तेव्हा तेव्हा स्वयंस्वर धेतृचे कळपच्या कळप आहस अर्पण करितो. हे इन्द्र देवा, शेकडो उपासकां नेमून आपल्या देवही हातात उभे देव. आमचे तेज वाढीव आणि आहाम संपत्ति अर्पण कर.

हे शूरा, (सोमराज) मित्र केल्यानंतर तू आम्हास सामर्थ्य देण्याकरिता, आणि आमच्यावर कृपा करण्याकरिता (आमच्या सोमरमानी) सद्य हो. तुझ्याजवळ एक कारकी संपत्ति आहे हे आहाम गांचित गाहीत आहे. अम्ही आपले मर्भ मनोस्थ त्यापाठे देवत, हणून तू आमचा रक्षणकर्ता हो.

हे इन्द्र, ही तुझी स श्रयाग्राणी राहणारी संपत्ति. दिवसातुमिती मी एकामची स्पृहणीय संपत्ति ग्रहण करून घेत पावत. तू मला पावलास ते मला आपल्याजवळ किती संपत्ति राठवून देविच्छेदी पाठे देत राहताना मला राहणे मला मिळत आहे; तेव्हा त्यांची संपत्ति हरण करून आणून आहाम दे.

९ (१)

सूक्त ८२.

॥ ८२ ॥ ऋषि-रह्यगणपत्र गोतम । वन-इन्द्र ॥

हे उदार इन्द्र देवा, शेकडो मम आमच्या ग्रथना मिक. आमच्याविषयी पूर्वीपेक्षां भिन्न भवना धारण करू नकोस याअर्थी गोतम नाम वार्ण तपाजळ याचना कशी करावी हे तू आहाम शिकविलेस आहाम, त्या अर्थी आहाम तुझ्याजवळ आळ घेणारच घेणार. यास्तव हे इन्द्र, मलाखरच आपले अश्व तू मित्र कर.

१

६ यः अथ दाशुप सतभोजन पराददाति, इन्द्र अस्मभ्य शिक्षत ते मम वस विभज तव राधसः भक्षीय ।

७ ऋतुक्रतु मदेमदे गवां दध । न ददिः पि पुरुशता व उ याहृत्या स गृथ्य शिशिहि रयः आभर ।

८ शूर, सुते शवमे राधसे स मादयस् । पुरुष विप्र हि कामान् उप सखमहे अथ नः अविता भव ।

९ इन्द्र, एते ते जन्तव वश्व वार्ये पुष्यति. अदाश । जनानां वे. " अर्य " अतः ख्यः हि, तेष्वा वेदः नः आभर ।

१ मघवन् उपो गिर. पु गृणुहि मा अतथ इव यदा न तुतावत करः अर्थयासे इव वात्. इन्द्र, तू हरी योज नु ।

ते (सुखान्त) राहिले, त्यानी आनंद केला. त्याच्यावर तुमी प्रीति आणायुळे त्यांनीं हर्षानें आपली (मनके) डोळविली. मृत्याच्याच तेजाने युक्त असलेल्या त्या निष्ठान् लोकानी अभिनव स्तोत्रें रचून तुझे स्तवनही केले. यास्तव, हे इद्रा तूं खरोखर आपले अश्व आता सिद्ध कर. २

त्यांचे दर्शन फार रमणीय आहे अशा तुला, हे उदार इद्रदेवा, आम्ही वंदन कर. आम्ही तुजी स्तुति केली असल्यामुळे, आपल्या स्थामध्ये सर्व प्रकारची वैभवे भरून घेऊन, तुझ्या सेवकासमीप तू आगमन कर. खरोखर, हे इद्रा, तू आपले अश्व आता जोड. ३

हे इंद्र देवा, सोमरमाने भरलेले जे यज्ञपात्र, तुला आपले अश्व जोडण्यास प्रवृत्त करतें. त्याची रची काय आहे हे जो कोणी जाणत असेल तो धेनूची^३ प्राप्ति करून घेण्यास समर्थ असलेल्या अशा आपल्या स्थानावर आरूढ होवा. इद्र देवा, खरोखर आपले अश्व तू निश्चि कर. ४

तुला उजवें बाजूचा घोटा स्थाम जोडलेला असो, व अत्यंत प्रबल इद्रा, तुझे डावे बाजूकडील घोडाही स्थान जोडला जावो. त्या स्थान वसून आम्ही अर्पण केलेल्या हवीत संतोष मानित तू आपल्या प्रियपत्निकडे गमन कर. खरोखर हे इद्रा, तू आपले अश्व जोड. ५

तुमी सोम गमन स्थाना तज्या अध्वाना तुझे स्थान निरुक्त होण्याचा भेगणा करित आहो. माची आयात क्षिता दीर्घ आहे पहा. तू एकडे ये, कारण, तू आपला हावान सर्व (संपत्ति) प्रारण करतोस. चित्तान् दृष्टां^४ आणणाऱ्या त्या सोमरमाना तुला आनंद दिल्या आहे. आणि अपादेव आपली पत्नी याचे सहवर्तमान, हे वज्रवारी देवा, तू त्यात रममाण होऊन गेला आहोस. ६ (३)

२ अक्षन्, असीमदन्त प्रिया अव अधपत स्वमानव विप्राः नविश्या मनी अन्तोषत. इन्द्र, ते हरी योज नु ।

३ मधवत समृद्ध्या त्या वय नन्दिपीमदि स्तुत पणवन्धुर^३ नन वयान अनु प्र याहि इन्द्र, ते हरी योज नु ।

४ इन्द्र, हर्षियोजन पर्ण पात्र प चिन्मनि स त साविद^४ वृषण रय अवि निपाति. इन्द्र, ते हरी योज नु ।

५ ते दक्षिण युक्त भस्म उत, अक्षतो रय्य त अ वग म यान प्रिया जाया उपयाहि. इन्द्र, ते हरी योज नु ।

६ व्रद्धाणा ते केतिना हर्षा पुनमि उप प्र याहि. गमस्यो दक्षिण रमसा^५ सुतासः त्या उत अमन्दिषुः. वज्रिन् पृषण्वात् पत्न्या स अमद

सूक्त० ८३

॥ ८३ ॥ ऋषि-रहूगणपुत्र गोतम । देवता-इन्द्र ॥

हे इन्द्र देवा, आपल्या कृपासामर्थ्यानें तू ज्या मानवाचे संरक्षण^१ करितोस तो सर्वांचे अगोदर धेनू व अश्वयुक्त संपत्ति याप्रत प्राप्त होतो. ज्याप्रमाणे त्वेने धवणारे पणी चोहों-कहून येऊन समुद्रास भरून टाकिते, त्याप्रमाणे खगोदर तू त्यास (मानवास) विपुल धनाने भरून टाकितोस.

१

पुण्यकारक नद्यांप्रमाणे ते त्या यज्ञार्ह (इंद्र) देवासभोंदतीं जमतात व जगताचे संरक्षण करण्याचें त्याचें रजोलोकाप्रमाणे सर्वत्र पसरलेलें सामर्थ्य^२ ते अवलोकन करितात. भक्तिमान् पुरुवास (सर्व) देव प्रमुखस्थानाकडे घेऊन जातात. व ज्याप्रमाणे विवाहोत्सुक पुरुष वधूंचा शोध करितात त्याप्रमाणे स्वस्तुति गाणाऱ्या भक्तास ते (देव) शोधीत जातात.

२

यज्ञचमस सिद्ध करून जे प्रध्वर तुझे पूजन करितात त्या उभयतावर तू प्रशंसायुक्त वचनांचा वर्षाव करितोस. जो कोणी तुझ्या आज्ञेत राहतो तो कोणकट्टनी उपद्रव^३ न पावतां भरीभराटीस पोहोचतो. जो भक्त तुला सोमरस अर्पण करितो त्यास काव्याण^४ असे सामर्थ्य प्राप्त होतें.

३

संस्कृत्ये व भक्ति^५ याच्या योगाने त्या अंगिरसांनीं अग्नीस प्रतिन केले होते त्या सर्वांचे अगोदर ज्यांना दीर्घ आयुष्याची प्राप्ति झाली, त्या पुरुषास पणीची सर्व अन्नसामग्री व अश्वधेनू इत्यादि त्यानें वाळगिळले सर्व पशू देही मिळाले.

४

प्रथम अथर्वणां^६ यज्ञाच्या योगाने मार्ग तयार केला नंतर नीतिनियमनांचें परिपालन करणाऱ्या सुंदर सूर्यदेवान जन्म घेतला. उशना काव्यानें (नंतर) लोच धेनू हाकून आणिल्या. आग्नी आता यमाने जन्म घेतल्यानंतर त्याचें पूजन करित आहों. ह्यास मृत्युची शोधा नाही.

५

१ इन्द्र, तव ऊर्तिमि सुपादीः.' मत्प्रथम अश्ववति गोषु गच्छति यथा विचेतसः आपः अभितः सिन्धु, भवीयमा वसु त इत पुणक्षि ।

२ देवीः आप न ह्यंत्रि उपयन्ति, रजः यथा वितत अवः' पश्यन्ति. देवयु देवास प्राचैः प्र नयन्ति, वरा इव ब्रह्माप्रिय जपय ।

३ या यतस्तुवा मिना सपत्न्या द्वयो उक्थ्य वचः अधि अदधा ते व्रते क्षेति असयत्तः' पुष्यति. सुन्वते यजमानाव भद्रा शक्ति ।

४ सुकृत्यया शम्या येन्द्र प्रयः, अगिराः प्रथम वय दधिरे आत नर पणे सर्व भोजन अश्ववन्तं गोमन्त पशु आ स अतिन्दत.

५ अथर्वा प्रथम यज्ञ पर तते, ततः व्रतपा वेन आ भजनि उशना काव्यः गा सचा आ अजत, यमस्य अमृत जान यजामहे ।

ज्यावेळीं चांगल्या आपऱ्याची प्राप्ति व्हावी म्हणून (भक्तिमान्) लोक दर्भ कापून आणितात अथवा ज्यावेळीं स्तोत्रे अथवा गायने ह्याचा घोष हुल्लेकापर्यंत जाऊन पोहोचतो, अथवा जेथे सोमवल्लीतून तिचा रस बाहेर काढण्यास समर्थ^१ अशा एखाद्या शोभित यज्ञ-पाषाणाचा ध्वनि चाललेला असतो त्यावेळी असा यज्ञ आपल्यासमीप^२ चाललेला पाहून इंद्रास फार हर्ष होतो. १ (४)

सूक्त. ८४

॥ ८४ ॥ ऋषि-रङ्गणुत्र गोतम । देवता-मरुत् ॥

हे इंद्रा, तुझ्याकरिता येथे सोमरस तयार^१ करून ठेविल्या आहे, म्हणून हे अर्घ्य बलाढ्य व धारिष्टवान् देवा, तू इकडे ये. ज्याप्रमाणे आपल्या किरणानी सूर्य रजोलेकस ध्यास करून टाकितो त्याप्रमाणे तुझ्या शरीरात सर्वत्र उसाह^२ प्रवेश करो. १

ज्याच्या बलाचा प्रतिरोध कोणास करितां यावयाचा नाही असा जो केवळ इंद्रच त्यास त्याचे अश्व, ऋषीजनाच्या स्तुति ऐकण्याकरिता व (इतर) मनुष्याच्या यज्ञाचा स्वीकार करण्याकरिता घेऊन येत असतात. २

हे वृत्राचा वध करणाऱ्या देवा, तू रथावर आरूढ हो. आम्ही स्तोत्रे गाऊन तुला आपले अश्व रथास जोडण्यास प्रवृत्त केले आहे. हा सोमफल्ग आपल्या मधुर^३ ध्वनीनें तुझे मन आमचेकडे वळवा. ३

हे इंद्र देवा, जणुं प्रत्यक्ष आनंदच अशा ह्या अयुत्तम व अमर^४ व प्राप्त करून देणाऱ्या सोमरसाचें प्राशन कर. ह्या उज्ज्वल सोमाच्या धारा तुला उद्देशून यज्ञगृहामध्ये वाहू लागल्या आहेत. ४

खरोखर ह्या इंद्रास उद्देशून पूजा अर्पण करा. त्याचें सन्मानार्थ स्तोत्रे म्हणा. ह्या सोम-वल्लीतून काढलेल्या रसविदूनीं त्यास आनंद उत्पन्न केला आहे. म्हणून ह्या सर्वश्रेष्ठ सामर्थापुढे विनयानें प्रणाम करा. ५ (५)

१ स्वपत्याय यन् बर्हिः वा वृज्यते, अर्कः वा श्लोक इति अर्घं पते, यत्र काह^१ उक्थ्य. प्रावा वदति तस्य इत् भूमिपितृषु इन्द्रः रथ्यति ।

१ इन्द्र, ते सोम असावि^१ शविष्ठ धृष्णो आ गहि. सूर्यः रश्मिभिः रज न त्वा इन्द्रिय^२ आ धृणक्तु.

२ अप्रतिवृष्टशवस इन्द्र इत्, ऋषीणां सुनी च उप मातृवासा यज्ञ च, हरी वहन.

३ वृत्रहन्, रथ आ तिष्ठ. व्रजणा ते हरी युक्ता प्रावा वसुता ते मन अर्वाचीन सु कृणोतु ।

४ इन्द्र, इम ज्येष्ठ अमत्ये मद सुत पिव शुक्राय आरा रता अभि कृतस्य मदने अभि अक्षरन्

५ नून इन्द्राय अर्चत, उक्थानि व्रवीतन च सुता इन्द्रवः अमत्सु । ज्येष्ठ सद् नमस्यत ।

ज्यावेळीं हे इंद्रा, तूं आपले अश्व रथास जोडतोस त्यावेळीं रथ चालविण्यांत तुझ्यापेक्षां जास्त निपुण खरोखर दुसरा कोणीही नसेल. सामर्थ्यांत तुझी बरोबरी करणारा खरोखर कोणीही नाही. व तुझ्यासारखे अश्वनैपुण्य संपादन करून आजपर्यंत कोणीही तुझ्यावर धरचढ केली नाही हे खचित आहे. ३

भक्तीनें हवि अर्पण करणाऱ्या मानवास जो धन अर्पण करितो असा हा अप्रतिहत सामर्थ्यावान् इंद्र प्रभूच एकठा होय. ७

इंद्राचें पूजन न करणाऱ्या मानवास तो तृणाप्रमाणे पायाखालीं केव्हां तुडवून टाकील बरें ! खरोखर तो आमच्या प्रार्थना केव्हा ऐकेल ! ८

खरोखर दुसऱ्या अनेक देवता सोडून मनुष्य सोमरसाने तुझी उपासना करितो असेंच उग्र सामर्थ्य खरोखर ह्या इंद्रदेवाजवळ आहे. ९

ज्या उज्ज्वल धेनु इंद्राबरोबर असतात, ज्या त्या पराक्रमी देवाच्या सहवासांत शोभा पावून आनंदाचा उपमांग घेतात, व ज्यांना त्याच्या अप्रतिहत जगत्प्रभुत्वामुळे तेज आलेले आहे, त्या धेनूही ह्याप्रमाणे सर्व शरीरांत एकदम प्रवेश करणाऱ्या मधुर व उत्तम सोमरसाचे प्राशन करीत असतात. १० (६)

३ इन्द्र, यत् हरौ यच्छमे त्वत् रथितर नक्ति मज्जना त्या अनु नक्ति, स्व ३, नक्तिः आनशे.

७ यः दाशुपे मताय वसु विदयते अप्रतिहृत इन्द्र ईशान. एक इत् अग ।

८ अराधस मते क्षुम्प इव कदा पदा स्फुरत् अग, इन्द्रः कदा न, गिरः क्षुम्भवत् ?

९ यः चित् हि त्वा सुतवान् बहुभ्यः आ विवसति त ३ उग्र शत्रुः इन्द्रः पश्यते अग ।

१० याः इन्द्रेण सयावरीः, इष्टा शोभसे मदन्ति, स्वराज्यं अनु वस्वीः गौर्यः इथा स्वादोः विपुषतः, मन्त्रः पिबन्ति ।

चित्रविचित्र^१ वर्णाच्या ह्या धेनूना इंद्राच्या सान्निव्याची^{१०} फार आवड असते. व त्या सोमरसास परिपक्व आणितात. ह्या धेनू इंद्रास प्रिय आहेत. सर्व विश्वावर जे इंद्राचे आधिपत्य आहे त्यामुळे ह्यानाही तेज चटून त्या ह्यांचे आयुध जे धन्न त्यास स्फुरण^{११} चढवितात.

११

त्या ज्ञानवान् धेनू त्याचे सामर्थ्यस धडन करून त्याचे पूजन करितात. सर्वांचे अगोदर आपणास ज्ञान प्राप्त व्हावे ह्या इच्छेने, इंद्राच्या आधिपत्यामुळे तेज पावलेल्या त्या धेनूनीं त्याच्या अनेक नियमनाचे योग्य परिपालन केले.

१२

त्याच्या सामर्थ्यपुढे शत्रूचा निभाव लग्न नाही अशा त्या इंद्रांन, दधिचाच्या अस्थि धेऊन त्याच्यायोगाने नव्याण्णव दूत्र चा वध केला.

१३

पर्वतांत गुप्त होऊन राहिलेले जे अश्वेचे शिर इंद्र शोधित होता ते त्याला शरयणावृतामथ्ये सांपडले.

१४

वृष्ठा देवाच्या वृषभांचे नाव मुद्रा लुप्त^{१२} झाले, अस्तता याम त्याच ठिकाणीं त्याचा शोध लागला व चद्राच्या सदनात मुद्रा ते त्याच-माणे उपलब्ध झाले.

१५ (७)

सामर्थ्यवान्,^{१३} तेजस्वी, ताप्यात^{१४} देवण्यस कोण अगळे, मुन्ये^{१५} व वक्षस्थले^{१६} बाणाप्रमाणे घातक अगतही जे सौर्य अर्पण करणारे आहेत अशा पमन सत्यनियमनांच्या धुरेस आज कोण जोडील बरे? खरोखर जो कोणी ह्याच्या संवेस^{१७} उजेजन देईल त्यास दीर्घ आयुष्य प्राप्त होईल.

१६

(इंद्रास पाहून) कोण पळ काढील? कोणान धडकी मोकळी? कोण भिरक? इंद्र आमचे जवळच आहे असे कोणास बटवयास लागेल? त्यान आपल्या बलवन्त्य विपरी कोण प्रार्थना करील? आपल्या नेकाचका विपरी^{१८}, व आपली चिजवस्तु व शरीरस्थ स्थ्य त्याविपरी त्यास कोण विनती करील? आप या पद या मणसाविपरी त्याचेजवळ कोण विनती करील?

१७

११ ता. पृथग्ये अस्य पृथानायुवः सान श्रीणन्ति इंद्रस्य प्रियाः ऋग्यजु वसवीः धेनवः सायकं वप्रश्निर्वति^{११}

१२ ता. प्रवेणयः नमसा अय्य सह सपर्यात. पूर्वात ये राजन् अणु वस्वाः. अथ पुरुषेण व्रतानि सन्धिरे ।

१३ अग्रिण्डुतः उग्रः वर्धयः अयं नः नयः नयवीः प्रणि नयन ।

१४ पद्वेपुः पानयत अक्षय्यमिन्द्राजुत शरयणावः विद ।

१५ त्वयः सा अहः नमः अहः अयं नमः च सगः गृहे उधा ।

१६ शिर्षवाः. सन्ति उग्रानः अतीनाः हवमः मयोभू गा. कृतस्य धुरि अथ कः युक्ते? च एसा नमः कृतवन्तः सन्ति ।

१७ कः ईपते? कः तुष्यते? कः जिनाय? इंद्र अन्ति सतः कः सते? कः तोकायः कः इभाय^{१८} उत राये तन्वे अभिद्रवत? कः जनाय?

हवीने व घृताने त्याचे कोण पूजन करिता ? टराविक योग्य वेळी त्यास यज्ञचमसाने कोण हवि देतो ! देव यज्ञद्रव्ये स्वर्गेने कोणाकरिता घेऊन येतात ? कत्याणकत्या अशा देवाचा कोणता उपासक त्यास यज्ञ^{१९} अर्पण करून त्याचे चिंतन करितो ? १८

हे अत्यंत पराक्रमी देवा, खरोखर तू श्रेष्ठ देव असूनही मानवाचा महर्ता^{२०} वाढविली आहेस. हे उदार (इंद्रा) तुझेचून सोऱ्याची प्राप्ति करून देणारा कोणी नाही हे मी तुला खचित सांगतो. १९

हे वैभवस्वरूपदेवा, तुझी कृपा व आमचे संरक्षण करणारे तुझे सामर्थ्य ह्याचा आमच्यात कधीही भंग न होवो. मानवाचे हित करणाऱ्या हे देवा, आमच्या व आमच्या जवळच्या माणसांच्या पदरात सर्व संपत्ति मोजून टाक. २० (८) १३

अनुवाक १४.

सूक्त ८९.

श्री ८५ ॥ ऋषि-रहूणपुत्र गौतम । देवता-मरुत् ॥

अद्भुत पराक्रम करणारे व शीघ्रसंचारी असे जे रुद्रांचे पुत्र स्वमार्गाने गमन करित असतां, युक्तीप्रमाणे आपली शरीरे नटवीत असतात त्यानीच-खरोखर त्या मरुतानांच-याचा-पृथ्वीना उत्कर्षाप्रत पोहोचविले. ते शूर व युद्ध-सवर्षणात^१ चतुर आहेत. यज्ञ चालला असता त्यांना पार आमंद होतो. १

वृद्धिगत होत होत, ते महावास पोहोचले. त्या रुद्रानी दुलोकात आपले निवासस्थान केले. अर्काची उपासना करित व शरीरबलास^२ प्रगल्भता आणित त्या पृथ्वीच्या पुत्रांना पुष्कळ तेज संपादन केले. २

१८ हविषा घृतेन अग्नि क ईष्टे ? ध्रुवेभिः ऋतुभिः सृचा यजाते ? देवाः होम आहु कस्मै आ वहान् ? सुवेव. क. वीतिहोत्रः" मसते ?

१९ शबिष्ठ, त्वं अग देव. मर्त्यं प्र शसिष." मघवन् इन्द्र त्वत् अन्यः मर्दिता न अस्ति ते वषः प्रवीमि ।

२० मा ते राधांसि, मा ते ऊतयः अस्मान् कदाचन, वसो, दभन्; मानुष, नः च चर्षणिन्यः विश्वा वसुनि आ उपमिमीहि ।

१ ये सप्तयः सुदसस. रुद्रस्य मुनव यामन् जनयः न प्र शुन्भन्ते महत. हि रोदसी वृधे चक्रिरे. वीराः धृष्यथ.' विदधेयु मदन्ति ।

२ उक्षितास. ते महिमानं आशत. रुद्रासः दिवि सद. अधि चक्रिरे. अर्कं अवन्तः इन्द्रिय' जनयन्तः पृथिमातरः धिय अधिदधिरे ।

हे धेनुंच देदीप्यमान पुत्र ज्या वेळीं भूषणानी स्वतः सज्जवितात त्या वेळीं ते उज्ज्वल अलंकार आपल्या अगावर घालतात. ते सर्व दुष्टाचा^३ नाश करितात व त्यांचे मार्गावरून घृताचा प्रवाह चाललेला असतो. ६

स्वसामर्थ्याने अचल^४ वस्तूंना मुद्दां चळावयास लावणारे जे परमपूज्य देव आपल्या आयुधामुळ शोभिवंत दिसत असतात, अशा हे मरुतानो, जेव्हां तुम्ही सर्व बलिष्ठ देव एकत्र जमता व आपल्या रथांस ठिपकेदार रंगाच्या हरिणी जोडितां त्यावेळीं तुमच्या गर्तीत मनाइतका वेग येतो. ७

ज्यावेळीं, हे मरुतहो, मोठ्या आवेशाने आपले शस्त्र फेंकीत^५ तुम्ही ठिपकेदार रंगाच्या हरिणी स्वरुथास जोडिता त्यावेळीं त्या तेजाच्याच धारा चोहोंकडे पसरतात व ज्याप्रमाणे पाण्याच्या योगाने प्लवादी पखाल चित्र भिजावी त्याप्रमाणे पृथ्वीस त्या स्वतःच्या प्रवाहांत बुडवितात. ८

हे मरुतहो, शीघ्रगामी व चपल उड्डाण^६ करणारे असे तुमचे अश्व तुम्हांस घेऊन येवोत. तुम्ही याल तेव्हां तुमचे बाहू सरसावून या व ह्या आसनावर बसा. तुमच्याकरितां प्रशस्त जागा तयार केली आहे. आमचे मधुर हवि गोड करून घ्या. ९ (९)

स्वसामर्थ्याने^७ युक्त असलेले ते (मरुत्) आपल्या सामर्थ्याने वृद्धि पावले. स्वर्गापर्यंत ते आरूढ झाले. त्यांनी स्वतःकरिता विसीर्ण सदन निर्माण केले. शत्रूच्या गर्वांचे हरण करणाऱ्या त्या पराक्रमी देवस ज्यावेळीं विष्णूने साहाय्य केले त्यावेळीं मरुत् देव पक्ष्याप्रमाणे आपल्या आवडीच्या कुशासनावर जाऊन बसले. १०

१ यत् गोमातरः अजिभिः शुभयन्ते शुभ्राः दिक्कमतः तन्पु दधिरे. विश्वे अभिमासिन्^१ अ१ बाधन्ते. एषां वत्सानि घृतं अनु रीयते.

४ आजमा अयुता^४ चित् प्रच्यावयन्त ये सुमखास ऋषिभिः वि ब्राजन्ते मरुतः यत् वृषमातासः रथेषु पृथ्वी आ अयुग्म्व मनोजुव.

५ मरुतः यन् वाजे अत्रे रहयन्तः^५ पृथ्वी रथेषु प्र अयुग्म्व अरुषय धारा. विस्यति उत उद्भिः चर्म इव भूम वि उ दति ।

६ मरुतः, रयु यद् रयुपत्वन सतय वः आ बहन्तु. बाहुभिः प्र जिगात. बर्हिः आ सीदत. वः उरु सद कृत मध्व अन्धसः मादयध्व ।

७ ते स्वतवत्^७ महिबना अर्धत्. नाक आ तस्थु. उरु सद चकिरे. यत् विष्णुः मदयुत इषणं आवत्. ह प्रिये वहिषि वयः न अध सीदत् ।

शूरांप्रमाणे शत्रूवर त्वरेने चाल करून जाणाऱ्या, यो-याग्यामाणे अथवा लढाईत नांव कमवावयाची हाव असणाऱ्या लढवऱ्यांप्रमाणे ते युद्धांत आपली पराक्राष्टा करितात. ह्या मरुताची सर्व जगास भीति वाटते. राजांप्रमाणे ह्यांचे अंगांत त्वेप दिशतो. ८

व्यावेळीं कुशल^१ त्वष्टा देवांने हजार धारांनीं युक्त असे एक सोन्याचे सुंदर वज्र घडवून तयार केले त्यावेळीं शौर्याची^{१०} कृत्ये^{११} करण्याकरितां इटोने त्याचा स्वीकार करून वृत्राच्या वध केला व उदकाच्या प्रवाहास मार्ग मोकळा करून दिला. ९

त्यांनीं स्वसामर्थ्यांनीं विहीर^{१२} खालून वरती आणली व दृढ पर्वाचा सुद्धा नेद केला. त्या उदार मरुतांनीं सोमरसाच्या आनददायक स्फूर्तीचे भरात, (मयुर) वेणु वणि^{१३} करीत, अनेक आश्चर्यकारक कृत्ये केली. १०

त्या वक्रकूपास त्यांनी त्या दिशेने (वर) नेले, आणि तुपार्त गौतमागार्ती त्यांनी उदकाचा झरा^{१४} वहावयास लावला. चित्रविचित्र कान्तीने युक्त असलेले हे (मरुत्) भक्तांचे संरक्षण करणाऱ्या आपल्या सामर्थ्यांसह त्याचेकडे गेले व आपल्या तेजाने त्यांनी त्या विद्वान् ऋषींचे इच्छा परिपूर्ण केली. ११

जीं सौख्ये तुमचे स्तवन करणाऱ्या करितांच राखलेलीं आहेत त्यास त्रिगुणि^{१५} करून व हवि अर्पण करणाऱ्या भक्तांस द्या व हे मरुत् देवांनो, आम्हांसही त्याचा लाभ पडू द्या. हे शूर मरुतांनो, वीर्यशाली सततीने युक्त असे वैभव आम्हांस अर्पण करा. १२ (१०)

८ शूराः इव इत्, जग्मयः युयुधयः न, श्रवस्त्ववः न, घृतनासु येतिरे. मरुद्रथ विश्वा भुवना भयन्ते. नरः राजान. इव त्वेषसन्दराः

९ यन् स्वया त्वष्टा सहस्रशृष्टि हिरण्यय सुकृत वज्रं अवर्तयन् नरि' अपासि' कर्तवे इन्द्र' धत्ते वृष्टं अहन् अपां अर्णव निः ओज्जन् ।

१० ते ओजसा अवत' ७. १ नुनुदे दददाग पर्वत चित्र त्रिभिभिदुः सुदानव मरुतः सोमस्य मदे वाण' धमन्त. रण्यानि चकिरे ।

११ जिह्न अवत तया दिशा नुनुदे तृणजे गौतमय उत्स' असिचन् चित्रभानव. अवद्य आ गच्छति ईम्, धामभि त्रिभरण काम तर्पयन्त ।

१२ या शर्म व. दशमागय सप्त त्रिधातूनि' दृष्टे अपि यच्छत. मरुत' ताभि असन्धं वि दन्त. वृषणः सुहो रथि न. धत ।

सूक्त ८६.

॥ ८६ ॥ ऋषि-रहूगणपुत्र गोतम । देवता-मरुत् ॥

हे अय्यंत तेजःपुंज^१ मरुत् हो, शुन्यकातून (येऊन) खरोखर ज्याचे सद्नांत^२ तुम्ही (सोमरसांचे) पान करितां त्यास त्याचे रक्षण करण्यास उत्तमच संरक्षणकर्ता भेटला (असे म्हटलं पाहिजे). १

यज्ञ करणाऱ्या भक्ताच्या यज्ञांकडे पाहून अथवा विद्वान् उपासकाच्या स्तुतीचा^३ आदर करून, हे मरुत् हो, आपण आमची हांक श्रवण करा. २

शिवाय ज्या स मध्यत्रान् पुरुषाविषयीं (तुमचा इतका आदर कीं) आपल्या विद्वान् भक्तास तुम्ही त्याचेप्रमाणें व्हावयास सांगतां त्यासच जेथें धेनु विपुल आहेत अशा (वैभवाचें) स्थान^४ प्राप्त होते. ३

यज्ञामध्ये^५ ह्याच वीराच्या पवित्र दैर्भावर सोमरस काढून ठेवतात व स्तुति व संतोषप्रद गायन गातात. ४

जो सर्व मानवापेक्षां वरिष्ठ आहे^६ अशा ह्या भक्ताची हांक (मरुत् देव) श्रवण करोत, झाले वैभव सूर्यापर्यंत जाऊन पोचेल इतकें (विपुल) आहे. ५ (११)

१ विमहसः^१ मरुतः दिवः यस्य क्षये पाथ हि सः जनः सुगोपातमः ।

२ यज्ञवाहसः यज्ञैः वा विप्रस्य मतीना वा, मरुतः, इत्वं शृणुत ।

३ उत यस्य वाजिनः अनु विप्र अतक्षत सः गोमति व्रजे गन्ता ।

४ दिविदिष्टु^४ अस्य वीराय वर्हिषि सोम सुतः उक्थ मरुतः च शस्यते ।

५ यः विश्वाः चर्षणी अभि भुवः आय श्रोषन्तु, इषः सूरं चित् सकृषीः ।

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सूक्त० ८६

तुम्ही मानवांचे (किती दक्षतेने) रक्षण करितां हे पाहून, हे मरुत् देवहो, आम्ही अनेक वर्षांपासून आपणांस (हवि) अर्पण करीत आहों. १

हे अत्यंत पूज्य मरुत् देवहो, ज्याचे हवि^१ तुम्ही स्वीकारतां तो मनुष्य खचित परम भाग्यवान् होय. २

सत्यबलसमृद्ध हे मरुत् देवांनो तुमची स्तुति भक्तजन किती परिश्रमपूर्वक^२ करतात व तुमचे संबंधी प्रेम बाळगणाऱ्या भाविकाचे मनात काय काय दृष्ट्य असतात हे तुम्हास विदितच आहे. ३

सत्यबलपरिपूर्ण हे मरुत् देवहो, तुम्ही आपल्या सामर्थ्याचे योगाने त्याचा प्रतीति^३ दाखवा, व विद्युत्प्रहार करून राक्षसांचे विदारण करा. ४

हा निविड अंधकार नाहीसा करा व सर्व दुष्टांना पार घालवून द्या. ज्या प्रकाशाची आम्हांस आवड आहे तो प्रकाशाही आम्हास अर्पण करा. १० (१२)

१ मरुतः वर्षणीनो अर्चोमः पूर्वीमः शरद्भिः ददाशिम हि ।

२ प्रयज्यवः मरुतः, यस्य प्रयागः^१ पर्यथ सः मर्त्यः सुभग अगु ।

३ सत्यशवसः नरः शशमानस्य स्वेदस्य वा वेनतः कामस्य विद ।

४ सत्यशवसः महिलना यूय तन् आवि^२ कर्तः विद्युता रक्ष विप्रत ।

१० गुणं तमः गूढत विश्वं अद्रिण वियातः यन् उर्नामि ज्योतिः कर्त ।

सूक्त. ८७

॥ ८७ ॥ ऋषि-रहूगणपुत्र गोतम । देवता-मरुत् ॥

व्याप्रमाणे प्रकाशकिरण^१ नजरेस पडले कीं त्यांचेबरोबर (आकाशस्थ) ज्योति दृष्टीस पडावयाच्याच त्याचप्रमाणे (हें पहा) कित्येक मरुदेव आपलीं सुंदर भूषणे धारण करून प्रकट झाले आहेत. ह्याचे सामर्थ्य विशाल, बल अगाध, महत्त्व मोठे व पराक्रम अतिशय असून हे कोणापुढेही नम्र होणारे नाहीत. हे कोणाकडूनही स्थानभ्रष्ट व्हावयाचे नाहीत. ह्यांचा स्वभाव सरळ आहे आणि त्यामुळे ते (सर्वास) अत्यंत आवडणे झाले आहेत. १

जेव्हां कोणत्या तरी अद्भुत मार्गांनी पश्याप्रमाणे येऊन, हे मरुत्ही, तुम्ही पृथ्वीचे समीप^२ धावण्या^३ मेघास धाववून धरतां, त्यावेळीं तुमचे रथावर ते (उदकाचे) संचय कोसळू लागतात. (म्हणून) आपल्या भक्ताच्या विनंतीस मान देऊन तुम्ही मधुसदृश मधुर अशा उदकाची वृष्टि करा. २

व्यावेळीं ते बाहेर जातानां आपण सुन्दर दिसावे म्हणून आपलीं भूषणे चढवू लागतात त्यावेळीं ह्यांच्या प्रत्येक चलनबलभावबरोबर एखाद्या अस्थिर वस्तूप्रमाणे पृथिवी हासू लागते. क्रीडा करणारे, जग हालवून सोडणारे, लकलकणारी शस्त्रां धारण करणारे, व सर्वांची दाणादण उडविणारे मरुत्देव आपल्या महिमा आपणच गावयास लावतात. ३

स्वतःसचारी,^४ टिपकेदार रंगाच्या अश्वार आरूढ होणारा, तारुण्ययुक्त आणि अजा प्रकारे सर्वांवर आपली सत्ता चालविणारा, हा मरुताचा समुदाय, खरोखर (अनेक प्रकारच्या) सामर्थ्यांनी परिवर्धित झालेला आहे. ४

आमच्या पुरातनकालीं जन्म पावलेल्या पितरांचें नांव घेऊन आम्ही मांगनां कीं सोमाचे दर्शन^५ घडण्याबरोबर (ह्या मरुताचीं) जिह्वा लालसेनें पुढे येते. व्यावेळीं उत्तेजनकारक शब्द करीत हे युद्धकालां इंद्रास जाऊन मिळाले तेव्हांच त्यांस यज्ञयागांत विख्यात असलेले (पवित्र) नाव प्राप्त झाले. ५

१ प्रलक्षसः प्रतवस. विराशिनः अनानताः अविधुराः ऋजीषिण जुष्टमासः वृतमासः के । अत उक्ताः इव स्तुभि^१ अजिभि. वि आनञ्ज ।

२ मरुतः यत् वय. इव केन चित् पथा उपद्वरेषु^२ यथि^३ अचि^४वं, कोशाः वः रथेषु उप आ श्रोतमिति अर्चते मधुवर्णं घृत उक्षत ।

३ यत् यामेषु शुभे युजते ह एषां अग्नेषु भूमि विधुरा इव प्र रेजते कीळ्य, धुनयः आजहृष्यः धृतवः ते स्वय महिल पनयन्त ।

४ स्वमृत्^४ पृषदश्व. युवा अया ईशानः सः गणः तविषीभि आश्रुतः हि. सत्य. ऋणयाव. अनेवः अशि. अध वृषा गण अस्या धिय प्राविता ।

५ प्रमस्य पितुः जन्मना वदामसि सोमस्य चक्षसा^५ जिह्वा प्र जिगति. यत् ईं ऋकाणः शमि इन्द् अशित याज्ञेयानि नामानि दधिरे इत् आत् ।

उत्तम हवि ज्यांस सदोदित प्राप्त होतात अशा त्या मरुतांनीं सौंदर्याच्या वृद्धीसाठीं कोणास तेजस्विता अर्पण केली ? त्यांनी प्रकाशाचा लाभ कोणास करून दिला ? व कोणाची प्रशंसा^१ व्हावयास लावली ? चपल^२, निर्भय, व शस्त्राचे धारण करणाऱ्या त्या मरुत् देवांनीं आपल्या प्रिय निवासस्थानाकडे संचार केला.

१ (१३)

सूक्त ८८.

॥ ८८ ॥ ऋषि-रहृगणपुत्र गोतम । देवता-मरुत् ॥

अश्व हेच ज्यांचे पक्ष आहेत, ज्यात आयुधांचा भरपूर पूरवठा आहे, ज्यांची फार स्तुति झालेली आहे, व ज्यांत विजा लवकरात आहेत अशा आपल्या रथांत बसून, हे मरुत् हो, इकडे या. युक्तिप्रयुक्तीत अत्यंत चतुर असणाऱ्या हे देवांनी, (सर्व लोकात) अत्यंत विपुल समजली जाईल अशी पोषणगामग्री^३ बरोबर घेऊन येथे पश्याप्रमाणे उड्डाण करा. १

कोणा श्रेष्ठ पुरुषांचे (गृह) सुशोभित करण्याकरिता ते रथास वेगाने वाहून नेणाऱ्या आपल्या ताम्रवर्ण आणि पीतवर्ण अश्वार आरूढ होऊन चालले आहेत ? (स्वहस्तांत) आयुधे धारण करणारा हा (मरुत् देवाचा समुदाय) सुवर्णाप्रमाणे आश्चर्यकारक कान्तीने^४ युक्त दिसत आहे. हा (मरुतांनी) आपल्या रथचक्राच्या धावने^५ जमीन विदारण करून टाकली आहे. २

(जयश्रीं) कोणास विभूषित करण्याकरिता तुमच्या देहावर शस्त्राखे चमकत आहेत ? ज्याप्रमाणे लनादिक आकाशात डोंक उंच वर काढतात त्याप्रमाणे (तुझे भक्त) वर तुझ्याकडे स्तोत्रे^६ पाठवून देत आहेत. मोठ्या वैभवात जन्म पावलेल्या व अत्यंत तेजाने युक्त असलेल्या हे मरुत् देवांनी, तुमच्यासारखे- खरोखर तुमच्याशिवाय तुमच्या कोणाकरिता बरे- हे भक्तजन यज्ञपापणाचे^७ (गोमय काढण्याचे) काम चालू करीत आहेत. ३

जिच्यामध्ये उदकवृष्टि^८ घटवून आणण्याचे सामर्थ्य आहे अशा ह्या दिव्य स्तुतीभोवती व तुमच्याही सभोवतरी, हे गृध्रपक्षी, (उज्ज्वल प्रकाश देणारे) दिवस आकर्षित झाले. स्तुति करणाऱ्या गोतमानीही आपल्या स्तवनाच्या योगाने आपणाम उदकपान करावयास सापडोवें म्हणून, पाण्याच्या मय्यास^९ वर पाठविले. ४

६ सुखादयः श्रवसः भोगाः कः स मिमिक्षर ? ते रश्मिभिः (क स मिमिक्षर) ? ते ऋक्भिः (क स मिमिक्षर) ? इति । अर्थात् रश्मिभिर्यः प्रियस्य मातृस्य धात्रः विदे ।

१ मरुत् । बहुमद्वि स्वकः पृथिव्या अश्वपणे रथेभिः आयातः सुमायाः वर्पिष्ठया इयाः बयः न नः आ पतत ।

२ अरुणं पिशगं रथर्तुभिः अश्वं कवरयान्ति ? स्ववितीवान् रुक्मः न चिदं रथस्य पश्याः भुमजघनत ।

३ कः श्रेयः वः तनुषु अधि वाशी ? बना न मेधाः कर्वा कृण्वन्ते. सुजात्याः तु विद्युन्नासः न अद्रिः धनयन्ते ? युध्मन्य ।

४ गृध्राः वः कार्योऽस्मा देवो धियः व अहानि परि आ अगुः ब्रह्म कृण्वन्तः गोतमामः पिबन्त्ये अर्कः उत्सर्धि ऊर्ध्वं तुमुं ।

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ८९

व्यानीं सुवर्णचक्र हातांत धारण केलें आहे व ज्याच्या दंशू लोखंडाप्रमाणें बळकट आहेत असे जे आपण सर्वत्र संचार करणारे बराह^१ त्याचें प्रत्यक्ष दर्शन होत असतांना, हे मरुत् देवानो, गोतमाने जे स्तोत्र गाइले^{१०} ते इतकें यशस्वी होतें कीं कोणत्याही दुसऱ्या स्तोत्रास त्याची सर^{११} आली नाही. ९

हे मरुत्हो, तुमच्या मनास संतोष^{१२} अर्पण करणारी ही स्तुति, तुमच्या (इतर) भक्तांच्या वाणीप्रमाणेच तुमचे स्तवन करण्यात निमग्न झाली आहे. ज्या अर्धी तुमच्या हातीं वैभवाचा ठेवा आहे त्या अर्धी उपासकांनीं तुमचे स्तवन केलें हें साहजिकच^{१३} होय. ६ (१४)

सूक्त ८९.

॥ ८९ ॥ ऋषि-रहूगणपुत्र गोतम । देवता-विश्वेदेव ॥

व्यास प्रतिग्रेव कृति येणें अशक्य आहे, व्यास कधीही पराभव माहीत नाही व जीं (सर्वदा) विजयशाली होतात अशीं कल्याणप्रद सामर्थ्ये चोहोंकडून आम्हांस प्राप्त होवोत. त्यामुळेच देव आम्हांस सदादित उर्कप्रद व आमचे रोजवेगेज अविश्रान्त^१ संरक्षणकर्ते होतील. १

सगळ्या गुणानें युक्त अशा देवाची कल्याणकारक कृपा व त्याची उगारता^१ आम्हांस अनुलक्षून प्रवृत्त होवो. देवाच्या मित्र याचा आम्हांस उपयोग घडो. आमचें जीवमान दीर्घकाल-पर्यंत कायम रहावे म्हणून देव आमचे आयुष्य वर्धन करत. २

त्या देवास म्हणजे भग, मित्र, अदिति, ज्यास कोणाकडूनही अपाय होणे शक्य नाही असा दक्ष ह्याना, व (त्याचप्रमाणे) अर्यमा, वरुण, सोम व अश्विनद्वय ह्यानाही मी एक प्राचीन स्तोत्र^३ गाऊन निमंत्रण करितो. दयाळू सग्वती आम्हांस सौख्य^५ अर्पण करो. ३

५ मरुतः, हिरण्यचक्रान् अयोदंशान् विधावत बराहून्^१ वः पश्यन् यन् गोतम सख^{११} एतत् स्थितं योजन न अचेति^{११}

६ मरुत एषा स्या वः अनुभर्त्री वाघतः वाणी न प्रति स्तोभति. गभस्व्योः स्वधा अनु आसां वृथा^{११} अस्तोभयन् ।

१ अदव्यास. अपरीतास उद्विद् भद्राः क्रतवः नः विश्वतः आ यन्तु, यथा देवासः सद इत् नः वृधे । देवादेव अप्रायुव^१ रं अतार असन् ।

२ ऋज्यता देवाना भद्राः सुमति देवानां रातिः^१ नः अभि निवर्तताम्. देवानां सख्यं वयं उप सेदिम. जीवस देवा न आयु प्र ति रन्तु ।

३ वय तान् भग, मित्र, अदिति, अग्निष दक्षं, अर्यमणं, वरुणं, सोम, अश्विना, पूर्व्या निविदा^१ हूभहे. सुभगा सरस्वती नः मयः^५ करत् ।

ते हितकरक औषध आमचेकडे वायु वाहून आणो. त्याचप्रमाणे माता पृथिवी व पिता **बुलोक** हेहा (तं औषध घेऊन येवोत). सोमनिष्पादन करणारे असे सुखदायक यज्ञपापण व अश्विनीदेवता तं . (आम्हास आणून देवोत). हे स्तवनार्ह (अश्विनी) देव हो, तुम्ही आमची (मर्थांना) ऐका. ४

बुद्धीस प्रेरणा करणाऱ्या व रथावर जंगम वस्तुमात्रावर अमल गाजविणाऱ्या त्या सत्ताई श देवांस आम्ही स्वसंरक्षणार्थ आमंत्रण करितो. द्यायोगाने **पूषा** आमच्या वैभवाची वृद्धि करणारा व आम्हांस सुखशांतता अर्पण करणारा होईल. कारण तो अजिंक्य असून आमचे संरक्षण व परिपालन करणारा आहे. ५ (१५)

ज्याची कीर्ति अतिशय विस्तार पावली आहे असा **इंद्र** आम्हांस क्षेम अर्पण करो, सर्वज्ञ **पूषा** देव आम्हांस क्षेम अर्पण करो, ज्याच्या रथाच्या धावेस कोठेही प्रतिबंध नाही असा **तार्क्ष्य** आम्हांस क्षेम अर्पण करो, व बृहस्पतीही आम्हांस क्षेम अर्पण करोत. ६

ज्याच्या अक्षांचा वर्ण टिपकेदार आहे, ज्यांची माता **पृथ्वी** ही होय, सर्वांचे शुभ करण्याकडे ज्यांची प्रवृत्ति आहे व जे यज्ञामध्ये नेहमी गमन करतात असे **मरुत**देव व त्याचप्रमाणे अग्नि हीच ज्यांची जिह्वा आहे व जे सूर्याचे निरीक्षण करणारे आहेत असे **मनु** असे हे सर्व देव, सर्वांचे संरक्षण करणारे असे आपले सामर्थ्य बरोबर घेऊन, येथे गमन करोत. ७

हे देवहो, तुमच्या कृपेने आम्हांस कानांनी चांगले ऐकू येईल, व हे यज्ञार्ह पुरुष हो, (तुमच्याच कृपेने) आमच्या नेत्रांनी आम्हास चांगले दिसेल; खरोखर जे आयुष्य देवांनी आम्हास दिले असेल त्याचा, आमची गात्रे शाबूत राहून व शरीरस्थैर्य चांगले ठिण, त्यांचे स्तवन करोत करीत, आम्ही उपभोग घेऊ. ८

४ तत् मयोभु मेषज वातः न. वातु. तत् माता पृथिवी, तत् पिता द्यौ तत् मयोभुव. सं मसुन प्रावाण तत् अश्विना, धिष्या युवं शृणुत ।

५ धियजिन्व जगत. तस्थुष पति ईशान त वय अवसे इमहे, यथा अदग्ध पायु प्पा न. वेदमा वृधे स्वस्मये असत् ।

६ वृद्धश्रवाः इन्द्रः न. स्वस्ति, विश्ववेदाः पूषा नः स्वस्ति, अरिष्टनेमि * तार्क्ष्य न स्वस्ति, बृहस्पते नः स्वस्ति दधातु ।

७ पृपदश्वा, पृथिमातरः, शुभयावान, विदथेषु जगमय मरुत अग्निजिह्वा सूरचक्षस मनव विश्वे देवाः नः अवसे इह आ गमन् ।

८ देवाः, कर्णोभिः भद्र शृणुयाम, यजन्त्रा, अक्षभिः भद्र पश्येम. यत् आयुः देवहित स्थिरै. अगं तन्मभिः सुदुर्वातः वि अशेम ।

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १६, १७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ९०

हे देवहो, आमचे (आयुष्याची) कायती शंभरच वर्षे असतात व त्यात तुम्ही आमच्या शरीरास वार्धक्य आणता व त्यातच (आज) जे पुत्र म्हणून आहेत ते (उद्या) बाप व्हावयाचे असतात. हासाठी आमच्या आयुष्यक्रमणाच्या मध्यतरीच त्याची (साम्बळी) तोडू नकोस. ९

अदिति हीच कुलोक होय. अदिति हीच अंतरिक्ष होय. अदिति हीच माता, तीच पिता व तीच पुत्रही होय. अदिति हीच सर्व देव व पाचही प्रकारचे मानव होय. जे सर्व कांहीं उत्पन्न झाले आहे ती अदितिच होय व जे कांहीं अजून उत्पन्न व्हावयाचे आहे तेही अदितिच होय. १० (११)

सूक्त ९०.

॥ ९० ॥ ऋषि-रहगणपुत्र गोतम । देवता-विश्वेदेव ॥

वरुण, प्रजावान मित्र आणि सर्व देवसमूहवर्तमान अर्यमा, आम्हास सर्गक मार्गाने^१ घेऊन जावोत. १

वैभवाचा संग्रह करणारे हे देव, आपल्या सामर्थ्यामुळे आपल्या दक्षतेने^२ कधीही अंतर न पडू देता सर्वदेव आपल्या अनुशासनाने संग्रहण करीत असतात. २

दृष्ट लोकांचे निर्मूलन करून या मृत्युवाधेपासून निर्मुक्त अशा देवांनी आम्हा मानवास सौख्य अर्पण केले आहे. ३

१ देवाः शतम इत नु अन्ति, यत्र न तनूनां जरस चक्र, यत्र पुत्रास पितरः भवन्ति. स तो म ग नः आयुः मा रिरिपत ।

१० अदिति योः, अदिति अंतरिक्ष अदिति माता स. पिता, सः पुत्र. विश्वे देवाः पञ्च जनाः अदिति, अदिति. जात, अदिति. जनि व ।

१ वरुण, विद्वान मित्र, देव सत्रोपा अथवा ऋजुनीती^३ न नयतु ।

२ वरुण वसुधाना सहोसि अपमृगा^४ ते विश्वाहा व्रता रक्षन्ते हि ।

३ द्विप अप बाधयाना अमता ते अस्मभ्य सन्नेभ्य गर्भा यगन्त ।

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १७, १८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० १०

ते वंश असे इन्द्र, मरुत, पूषा, व भग हे देव आमच्या कल्याणासाठी^३ मार्ग हुडकून काढोत.

४

आपआपल्या मार्गांनी^४ गमन करणाऱ्या हे पूषा व विष्णु देवांनो, आमच्या प्रार्थना आम्हांस मुख्यत्वेकरून^५ धेनूंचा लाभ घडवितील असे करा, व आम्हांस सुखी ठेवा. ९ (१७)

जो नीतिनियमनांचे^६ योग्य परिपालन करितो त्याचेकरिता वारे संतोषदायक रीतीने वाहू लागतात व त्याचेकरिता नद्याही मधुर रीतीने वाहतात. आमच्या ओषधी आमच्याकरिता माधुर्य-युक्त होवोत.

६

रात्र व प्रभातकाल हे गोड असोत, व भूलोक व रजोलोक हेही माधुर्याने भरलेले असोत. आमचा प्रिय पिता द्युलोक हाही आमचेसाठी^७ सुखावह होवो.

७

आमचेसाठी^८ वनस्पति माधुर्ययुक्त असोत व (आमचेसाठी) सूर्यही सुंदर होवो. धेनु आम्हांस गोड दूध देणाऱ्या होवोत.

८

मित्र आम्हांस सुखावह होवो, वरुण आम्हांस सुखावह होवो, अर्यमाही आम्हांस सुखावह होवो, इंद्र व बृहस्पति आम्हांस सुखावह होवोत व अनेक प्रदेशावर गमन^९ करणारा त्रिष्णुही आम्हांस सुखावह होवो.

९ (१८)

४ वन्यावः इन्द्रः, मरुतः, पूषा, भग न सुविताय^१ पथः वि चियन्तु ।

५ उत, एवयावः^२ पुषन् विष्णो, नः धिय गोअप्राः,^३ नः स्वस्तिमत् कर्त ।

६ ऋतायते^४ वाताः मधु, सिन्धवः मधु क्षरन्ति, नः ओषधी मा०वी. सन्तु ।

७ उत, नक्त उषसः मधु, पार्थिव रज मधुमत्, नः पिता यौ नः मधु अरुतु ।

८ वनस्पतिः नः मधुमान्, सूर्यः नः मधुमान गावः नः मा०वी. भवन्तु ।

९ मित्रः नः शः, वरुणः अर्यमा नः श भवतु इन्द्रः बृहस्पति नः श, उरुकमः^५ विष्णु नः श ।

सूक्त ९१.

॥ ९१ ॥ ऋषि-रहृगणपुत्र गोतम । देवता-सोम ॥

हे सोम-देवा, तूं अत्यंत प्रजावान् व विचारी आहेस. तूच (सर्व जगास) सरळ मार्गाकडे नेऊन पोचवितोस. हे इन्द्रो, तुझ्या मार्गदर्शकपणाखाली आमच्या सुज्ञ वाडवडिलास देवसमुदायामधून उत्तम उत्तम देणग्याचा लाभ झाला. १

हे सोम-देवा, तुझ्या ठायीं अनेक सामर्थ्ये एकत्र झाल्यामुळे तूं सामर्थ्यावान् झालास. तूं सर्वज्ञ असून अनेक प्रकारची शक्ति^१ तुझ्या ठायी वाम करीत असल्यामुळे तूं शक्तिमान् बनलास. आपल्या श्रेष्ठपणामुळे अनेक वंश तुला संपादन करता आली म्हणून वलवान्पणा तुझ्या अंगां आला. अनेक प्रकारची उच्चल गपति तुला प्राप्त झाली म्हणून तुला वैभवशालित्व आलं. सर्व मानवावर तुझी दृष्टि आहे. २

जीं जीं नियमने^३ (ह्या पृथिवीवर) प्रचलित आहेत तीं तीं तूं जो राजा वरुण त्याचीच होत. हे सोमा, तुझें निवासस्थान विशाल व भव्य आहे. तूं देदीप्यमानही आहेस. हे सोम-देवा, तू शिवाप्रमाणे सर्वांचा आवरता व अर्यमाप्रमाणे सामर्थ्यावान् आहेस. ३

बुलोकान्त, पृथिवीवर, पर्वतावर, ओपरीत, अथवा उदकामध्ये जीं जीं तुझी निवासस्थाने असतील त्या त्या मये ठिकारण. हे सोम-राजा, तू (आमच्यावरचा) राग^४ टाकून प्रसन्न मनाने ह्या हवींचा स्वीकार कर. ४

हे सोमा, तूच (सर्वांचा) दयाशील अधिपति आहेस. तू राजा आहेस, तूं वृत्राचा वध करणारा आहेस, तू कल्याणकरि अशी श्रेष्ठ शक्ति आहेस. ५ (१९)

१ सोम, त्व प्र चिकित मनीषा; त्व रजिष् पन्थां अनु नेषि. इन्द्रो, तव प्रणीती नः धीराः पितरः देवेषु रत्न अभजन्त ।

२ सोम, ऋषिभि त्व मुक्तु भू, विश्वेदेवा त्व द. १. मुदक्ष, महित्वा उपन्वेभिः त्वं वृषा. वृचक्षा शुश्रेभि रुन्नी अन्व ।

३ व्रतानि ते यम्यय राज्ञः नु सोम तव नाम ब्रूत गभीर त्व शुचिः असि, मित्रः न प्रियः. सोम अर्यमा इव दक्षाय अस्मि ।

४ राजान सोम, या ते धामानि दिवि, या पृथिव्या. या पर्वतेषु, ओषधीषु, आसु, तेभिः विश्वैः भवेज्जन् सुरना हव्या गृभाय ।

५ सोम, त्व सपति असि, त्व राजा, उत वृत्रहा, त्व रात्र कनु. अस्मि ।

हे सोमा, आम्हीं आपल्या आयुष्याचा उपभोग घ्यावा असें तूं मनांत^१ आणशील, तर आम्हास (मय्येच) मृत्यु येणार नाही. तूं अरण्यांतील वृक्षांचा मालक आहेस व तुला स्तुति प्रिय आहे.

६

हे सोमा, तुझे नीतिनियम^१ पाळणाऱ्या भक्तास, तो तरुण असताना अथवा वृद्धत्व पावल्यावरही तूं सौख्य अर्पण करितोस; त्याची आयुष्यवृद्धि व्हावी म्हणून तूं त्यास उत्तम सामर्थ्य देतोस.

७

हे सोमराजा, पातकी^१ मनुष्यापासून तूं आमचें चोहोंकडून रक्षण कर. तूं ज्याचा संरक्षक आहेस अशा तुझ्या प्रिय भक्तांचा नाश होणें युक्त नाही.

८

हे सोमा, तुला हवि अर्पण करणाऱ्या भक्तांच्या संरक्षणाकरिता जीं सुखपरिणामी साधनें तूं सज्ज करून ठेवलीं असतील तीं घेऊन आमचें संरक्षण कर.

९

हा यज्ञ व ही स्तुति ह्यांचा स्वीकार^१ करीत इकडे ये. हे सोमा, तूं आमचा उत्कर्ष करणारा हो.

१० (२०)

६ सोम, त्वं च नः जीवातु वशः^१ न नराभवे. प्रियस्तोत्रः, वनस्पतिः ।

७ सोम, ऋतायते,^१ युने महे, त्वं भगं, जीवमे दक्ष दधामि ।

८ सोम राजन, अधायत^१ त्वं न विश्वत रक्ष स्वावत सन्ना न रिपेवत.

९ सोम, या नै मयोभुव^१ ऊतय दाशुपे मन्ति तामि न अविता भव ।

१० इमं यज्ञ, इदं वच जुजुषाण^१ उपगृहि सोम, त्वं न वृथे भव ।

अष्ट० १ अध्या० ६ व० २१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ मू० ९१

हे सोमा, स्तुति^१ कशी करावी ह्याचें ज्ञान संपादन करून आम्ही स्तोत्रांनीं तुला संतुष्ट करीत आहांत. ह्यासाठीं तू प्रसन्न अतःकरणाने आम्हांकडे ये. ११

सोमा, तू आमच्या वैभवाची वृद्धि कर,^{१०} आमचे रोग हरण कर, आम्हास संपत्ति दे, आमचे घरीं धनधान्याची वृद्धि होऊ दे, व तू आमचा उत्तम मित्र हो. १२

हे सोमा, ज्याप्रमाणे स्वर्गृही^{११} मनुष्य आनंदात असतो अथवा तूण पाहून घेतु संतुष्ट होतात, त्याप्रमाणे आमच्या अतःकरणात संतोष उत्पन्न कर. १३

हे सोमदेवा, जो मानव तुझ्या मित्रत्वांत आनंद^{१२} मानतो त्याच्याच सहवासाची सामर्थ्यवान् व प्रज्ञावान् लोक इच्छा करितात. १४

हे सोमा, दुरुक्तीपासून आमचा बचाव^{१३} कर, व पातकापासून आमचे संरक्षण कर. सौम्य अर्पण करून तू आमचा उत्तम व्हेही हो. १५ (२१)

११ सोम, बचोविदः^१ गीर्भिः त्वा वध्वशमः. धुमृळीकः न आ विश ।

१२ सोम, गयस्फानः^{१०} अग्नीवद्वा, वसुविन, पुष्टिवर्धन, न. धुमित्रः भव ।

१३ सोम, स्वे ओक्वे^{११} मयः इव, गावः यवसेषु न, न. हृदि आ ररन्धि ।

१४ सोम देव, य. मर्त्यः तव सहजे ररणत्, त दक्षः कविः सचते ।

१५ सोम, अभिशस्तेः न. उरुष्य, भद्रसः नि पाहि. नः धुशेवः यत्ना एपि ।

हे सोमा, तू प्रवृद्ध^{१६} हो, सामर्थ्या प्रवृद्ध चोदकान् त्वया कडे चालू होवो. जेथं अनेक पराक्रम एकवटलेले असतील त्या ठिकाणी तुझा वास असो. १६

हे अत्यंत आनंद^{१७} अर्पण करणाऱ्या सोमा, आपल्या सर्व प्रकाशकिरणानी तू वृद्धिगत हो. तुझी मनोहर कीर्ति सर्वत्र विदित आहे, व तू आमचा प्रेमळ रनेही आहेस, म्हणून तू आम्हाला उत्कर्ष प्राप्त करून दे. १७

ह्याचा^{१८} परामर्श करणाऱ्या (हे सोमा,) (त्या जगात) जेवढे म्हणून दुःख आहे तेवढे सर्व तुझ्याकडे येवो, सर्व सामर्थ्य तुला प्राप्त होवो, व सर्व शक्तीचा ओघ तुझ्याकडे वळो. हे सोमा, आपले अमरत्व प्रस्थापित होण्याकरिता तू अभिवृद्धि पावून तुज्याकडे उत्तम कीर्ति धारण कर. १८

तुझ्या ज्या निवासस्थानाची (सर्व लोक) हवीनी पूजा करतात, ता सर्व आमच्या यज्ञांवर हरणूक वाजुनी कृपादृष्टि राखोत. हे सोमा, आगच्या वगणांची वृद्धि करीत, आग्नेयविषयी दानशूरता धारण करीत, आपले वीर्य गातवीत, व जे मित्रे अमनील त्यांचे हनन करीत, तू आमच्या गृहाकडे^{१९} येण्यास प्रवृत्त हो. १९

जो ह्या (सोम,) हवि अर्पण करितो, त्यास सोम धेनुंचा त्यास वटवितो, वेदांचे धांवणारा अश्व देतो, व स्वकर्माविषयी दत्त, वरादागर्चा काळजा देणाऱ्या, यज्ञकोटि न देणाऱ्या, समाजात प्रतिष्ठितपणे वागणाऱ्या, व आपल्या पित्याची कीर्ति वाढविणाऱ्या जो शूर अपत्याची प्राप्ति करून देतो. २० (२२)

१६ सोम, आ आश्वस्व, ते वृष्ण्य विश्रत. स एतु वाजस्य सगंधे ॥ १६

१७ मन्दिताम सोम, विश्वेभिः यजुभिः आ आश्वस्व सुश्रवणा सन्ता न. धे ॥ १७

१८ अभिमातिमह सोम, पयामि ते स (यतु), वाजा स यतु, वृष्णानि स (यन्तु) अमृताय आश्विनानः द्विवि उत्तमानि अयामि गिव ।

१९ या ते धामानि हविषा यजन्ति ता ते विश्वा यज्ञ परिभू अस्तु सोम, गयस्फन, प्रतरण, सुवीर, अवीरहा, दुर्यान् प्र चर ।

२० य अर्म्म ददाशत, सोम. धेनु. सोम. आशु अवस्त, सोम कमण, सत्य, विदव्य, सनेय पितृश्रवण, वीर ददाति ।

अष्ट० १ अध्या० ६ व० २३, २४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० १२

युद्धात अजिक्व, संग्रामात साहाय्यकारक, स्वर्गातून उदकास आणणारा, सकटकार्त्ता^{१८} रक्षण करणारा, यज्ञात आविर्भूत होणारा, उत्तम मंदिरात वास्तव्य करणारा, उत्तम कीर्तीने मंदित असलेला, व सर्वदा विजयी, असा जो तू त्या तुझा पाहून हे सोमा, आम्ही प्रमुदित होऊ. २१

हे सोमा, तू ह्या सर्व वनस्पति उत्पन्न केल्यास, तू पाणी उत्पन्न केलंस, व तू धेनू निर्माण केल्यास, हे विशाल अतरिक्ष तूं सर्वत्र पसरलेस, व प्रकाशाच्या योगाने तू अंधकाराचा नाश^{१९} केलास. २२

हे सामर्थ्यावान् सोम—देवा, आमच्याकरिता सपत्नीची भरती करण्याकरिता तुझ्या दिव्य अंतःकरणात जितकी कळकळ असेल तितक्या कळकळीने युद्ध कर. तुझ्या कोणीही प्रतिबन्ध^{२०} न करो. (सर्व) सामर्थ्याच्या स्वामी तूंच आहेस. धेनुप्राप्तीकरिता युद्ध चालले असता तूं दोन्ही पक्षांना आपले तेज जाणावयास^{२१} लाव. २३ (२३)

सूक्त १२.

॥ १२ ॥ ऋषि—रहूगणपुत्र गोतम । देवता—उषा ॥

त्या ह्या (सर्वे प्रसिद्ध) उषानीं आपले निशाण फडकाविले आहे. अतरिक्षाच्या पहिल्या अर्था भागात त्या आपले सुंदर किरण फैलात आहेत. आपली शस्त्रे परजणाऱ्या (शूर) योद्ध्यांप्रमाणे आपले लखलखणारे^१ तेज प्रकट करीत ह्या माता—ह्या धेनु—इकडे येऊं लागल्या आहेत. १

२१ सोम, शुग्गु आषाढ पुरनामु पप्रि असा स्वर्पा, वृजनस्य^{१८} गोपां, भरेपुजां, सुक्षितिं, सुश्रवस जयन्त त्वा अनु मदम ।

२२ सोम, त्व इम विद्या ओषवी, स्वः अपः, त्व गा अजनयः, त्व उरु अर्नरिज आ ततन्ध त्वं उरोदिपा तम. वि ववध^{१९} ।

२३ गदगावन् देव सोम, देवेन मनसा, नः रायः भार्गं अभि युग्य. त्वा मा अतनन्^{२०} वीर्यस्य ईक्षिपे. गोदो उभयन्ध प्र चिक्रि स^{२१} ।

१ एता. त्वा उपसं क्तु अ त रजगः पूवे अंधे ऋतु अजने धृष्णवः आयुधानि इव निवृण्वानाः अर्वा. गाव सतर प्रति वति ।

ह्यावां रक्तार्णो निरणं कशीं सहज रीतीनें वर उड्या मारीत येत आहेत. रथास जोऽप्यास कर्वाही व्रात न देणाऱ्या अशा लखलखात प्रकाशाच्या गाई, ह्यानी (आपल्या रथास) जोडल्या आहेत. पूर्वाग्रगणे (आजही सर्व जगावर उजेड पाडणाऱ्या अशा) विचार^१ ह्या उषांनीं केला आहे. ह्या उष्येष्ट उषांनीं प्रच्छन्नवर्णांर तेज धारण केलं आहे. २

सदाचारी, उत्तम हवि अर्पण करणाऱ्या, व सोमरस सिद्ध ठेवणाऱ्या, अशा आपल्या भक्ताकरिता त्याच्या गोपणास भरपूर होईल इतकी संपत्ति सदैव घेऊन येणाऱ्या ह्या युवति फार लांबच्या प्रदेशांपासून एकाच रातीत बसून येऊन, मोठ्या आवेशाने^२ जणू काही आपण किती पराक्रमी आहां ह्याचें प्रदर्शनच करात आहेत. ३

ज्या प्रमाणे एखादी नदी^३ (निरनिराले) वेप धारण करिते त्या प्रमाणे ही (उषा) (निरनिराली रूपां) घेऊन येते. जशी घेऊ आपली कास^४ सर्वांच्या दृष्टीस पडू देते. त्याप्रमाणे ही आपला वक्षःप्रदेश अनावृत ठेविते. सर्व जगास प्रकाश देणाऱ्या ह्या उषेनें ज्या प्रमाणे गाई आपला गाटा उबडा टाकून जातात, त्या प्रमाणे अन्धकारास उबंड टाकून दिले आहे. ४

हिचा उष्येष्ट प्रकाश दिभू त्याग्या आहे. तो सर्वत्र पसरत असून निबिड^५ अन्धकाराच्या नाश करीत आहे. यज्ञामध्ये ज्या प्रमाणे यज्ञस्तभास^६ शोभवितात त्या प्रमाणे स्वशरीरामास हिनें भूषाविते आहे. ही कुण्डोदुहिता आश्चर्यकारक प्रकाश आपले वरोबर घेऊन आली आहे. ५ (२४)

ह्या अंधकाराचे बाहेर आम्ही (एकदाच) निघालो. ही (पहा) उषा आपला प्रकाश पाडीत आपले हेतू व्यक्त करात आहे. ह्या दासिमान उषेनें कवितेप्रमाणे चारुता वारण केलेली असून तिचें हस्ते मुख व्यक्त होत आहे. आपल्या अत्यंत मनोहर स्वरूपाने^७ ती (अन्धकारावर) कृपाप्रसाद करण्याकरिता आली आहे. ६

१. अरुणा भानव. वृथा उक्त अपसन्न. रथायुज. अरुषीः गाः अयुक्षत. पुर्वथा उषसः वयुनानि^१ अकन. अरुषीः रुशन्त भानु अशिध्रयुः

२. सुकृते सुदानो सुगते यजमानाय विश्वा इत अह इधं वहन्तीः नारीः परावतः समानेन योजनेन विष्टिभिः^२ अपरा न अर्चन्ति ।

३. नृत्^३ इव पेशामि^३ अथ वपते उक्षा इव बज्रह^३ वक्षः अप ऊर्णते. विश्वस्मै भुवनाय ज्योतिः कृण्वती उषाः, गाव प्रज, न तम वि आव. ।

४. अस्याः रुशत् अर्चिं प्रति अदर्शि. वि तिष्ठते. अश्व^४ कृष्णं बाधते. विदधेपु स्वर्क न पेशः अंजन. दिवः दुहिता चित्र भानु अथेत् ।

५. अस्य तमसः पार अतारिप्म. उषाः उच्छन्ती वयुना कृणोति विभाती छन्दः न भिये स्मयते, सुप्रतीका सौमन्साय अजीगः ।

सत्य व माधुर्य ह्यांची स्मृति करविणारी जी ही देदियमान शुलोक्कन्या, तिचे स्तवन गोतमांनीं केले आहे. हे उषा-देवि, ज्याचे योगाने आम्हास संतति व गूर लोक त्याचा लाभ होईल, अश्व्याच्या योगाने ज्यांचे अस्तिव दृग्गोचर होईल, व मुख्यतः ज्याचे योगाने धेनूची प्राप्ति होईल, अशी सामर्थ्ये तूं आम्हास देत असतेस. ७

सामर्थ्यापासून जन्म पावून जी तू, आश्चर्यकारक पराक्रम^{१०} व कीर्ति प्रकट करीत, अय्यंत उज्ज्वल तेजाने प्रकाशत आहेस असे हे दयाशील उषा-देवि, (तुझ्या कृपेने) वीर पुरुष आमचे पदरी असल्याविषयीची कीर्ति मला प्राप्त होईल व नोकरचाकराची विपुलता भमलेले व (अश्वशालेत अनेक) अश्व असल्यामुळे सहज ओळखता येण्याजोगे असे वैभवही मला उपभोगण्यास सापडेल. ८

सर्व जगताकडे (एकदा) नजर फेकून ही देवी आपली दृष्टि परत फिरविते व (मग) उज्ज्वल प्रकाश पाडाययाने लगने. सर्व जीवाना सचाराथ जागृत करून हिने अखिल प्रतिभाशाली^{११} कर्वाचा स्तवने मपादन करून घेतली आहेत. ९

पुनः पुनः जन्म घेत असून ही जी अति पुरातन म्हणून प्रसिद्ध आहे, त्याच त्याच रंगाच्या (वस्त्रांनी) जी आपणास भूषवीत असते व श्वानाचा^{१२} वध करण्याकरिता त्याचेवर हत्यार चालविणाऱ्या^{१३} व त्यामुळे भीति उत्पन्न^{१४} करणाऱ्या हिसक मनुष्याप्रमाणे जी (सर्वांच्या आयुष्याची) हानि करते, ती ही (उषा) देवी, मानवांचे आयुष्य हरण करीत (येथे उमा आहे). १० (२५)

शुलोक्काच्या भीमेपर्यंत प्रकाश पाडीत ही जागृत झाली आहे. आपली भगिनी (जी रात्र) तिच्या ही अतिशय दूर^{१५} घालवून देत आहे. मानवाच्या आयुष्याचा अवधि कमी कमी करीत ही युवति आपल्या वल्ह्याच्या कातीने युक्त होऊन (येथे) प्रकाशत आहे. ११

१ गान्धर्वा स्मृतानां नेत्री दिवः दुहिता गोतमेभिः स्वचे. उष, प्रजावतः, नृवत, अश्वबुध्यान्, गोअग्रान् व जान् उप मासि ।

८ वाजप्रभूता या सुदंससा^{१०} ध्रुवसा बृहन्त विभासि सुभगे उष, त सुवीर यससं दासप्रवगे अश्वबुध रयि अय्याम ।

९ विश्वानि भुवना अभिचक्ष्य देवी चक्षुः प्रतीची उर्विया वि भाति. विश्व जीव चरसे बोधयन्ती विश्वस्य मतयोः^{११} याच अविदत् ।

१० पुन पुन जायमाना पुराणी, समानं वर्णं अभि शुम्भमाना, कृत्नुः^{१२} विजः^{१३} स्वर्त्री^{१४} इव आ मिनाना देवा गतय आयुः जरयन्ती ।

११ दिवः अन्तान् वि उर्वती अयोधि. स्वसारं सनुतः^{१५} अप युयोति. मनुष्या युगानि प्रमिनती योषा जरस्य योषा वि भाति ।

अष्ट० १ अध्या० ६ व० २६, २७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ९२

व्याप्रमाणे उद्भि ह. आपल्या उद्काचें प्रदर्शन माडतो त्याप्रमाणे सर्व पर्शूना (बोहेर नैदानात आणून) त्याचे जणू काही प्रदर्शन माडीत ही कृपाशील परतु आश्चर्यकारक प्रकाशाने मंडित अशी उषा दूरवर^{१८} प्रकाशली^{१९} आहे. देवाच्या आज्ञाचा कधीही भंग न होऊ देता सूर्याच्या किरणानी प्रकाशणारी ही उषा येथे दग्गोचर^{१८} होत आहे. १२

हे सामर्थ्यवान् उषादेवते, ज्याच्या योगाने मुल आणि नातवडे ह्याचा लाभ होईल असले दुर्मिळ भाग्य आम्हास प्राप्त होईल असे कर. १३

सत्य व माधुर्य ह्याने परिप्लुत भाषण करणारे हे उषे, धेतु व अश्व ह्यानी सुसंपन्न असणारे हे देवि, आम्हास येथे प्राप्त होण्यासाठी तुझा मंगल प्रकाश आम्हावर पाड. १४

सामर्थ्यपन्न हे उषादेवि, आपले रक्तवर्णे अश्व आज जांड आणि सर्व सौख्ये आम्हाकडे घेऊन ये. १५ (२६)

शत्रूचा नाश करणाऱ्या हे अश्विनी-देवानो, आमचे घर^{१२} धेतूनी व सुवर्णाने मंडित करण्याकरिता आपण एकमताने आपला रथ तिकडे घेऊन या. १६

१२ सिन्धु न क्षोद पश्यत् न प्रधाना सुभगा चित्रा उर्विया" वि अश्वैत्". देव्यानि व्रतानि अमिनतां सूर्यश्च रश्मिभि इशाना चेति".

१३ वाजिनीर्वाति उपः येन ताक च तनय च वामहे तन् चित्र अस्मभ्य आ भर ।

१४ सूनृतावति गोमति अश्ववति विभावरी उप अथ दह अग्ने रेवन् वि उच्छ ।

१५ वाजिनीर्वाति उपः, अथ अरुणात् अथान् युक्ष्व हि. अथ विश्वा सौभागानि न. आ वद ।

१६ दक्षा अश्विना, समनसा रथ अस्मन् वति." गोमन्, हिरण्यवन् अर्वाक् नि यच्छत् ।

अष्ट० १ अध्या० ६ व० २७, २८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सूक्त० ९३

हे अश्विनहो, आम्हाकरिता (पुष्कळ) सामर्थ्य^१ इकडे घेऊन या; द्या (सर्व) लोकाकरितां प्रशंसायोग्य^२ असं (उज्ज्वल) तेज युक्तोकातून आपणच ह्याप्रमाणे इकडे आणते १७

सौर्याची प्राप्ति करून देणारं, शत्रूंचा नाश करणारे, व सुवर्णमय^३ मार्गावरून गमन करणारं हे दोघे (अश्विनी देव) प्राप्त झाल्याच जागृत होणाऱ्या देवांस सोमपानार्थ इकडे घेऊन येवोत. १८ (२७)

सूक्त ९३.

॥ ९३ ॥ ऋषि—रहगणपुत्र गातम । देवता—अग्नि व सोम ॥

हे सामर्थ्यावान् अग्नि व सोमहो, माझी हाक नाट ऐका, माझ्या सुदूर स्तोत्राचा स्वीकार करा व आपणास हवि अर्पण करणाऱ्या आपल्या उपमांकास सौर्य (अर्पण करणारे) व्हा. १

हे अग्नि व सोमहो, जो आज आपणाम स्तोत्र (अर्पण करून) आळवून आहे त्यास अथा उत्तम सौर्याची प्राप्ति करून द्या, की त्याच्या योगाने याने सुदूर अथ त्यामागे व त्याच्या धेनूच्या सन्त्येगांनी भर पडत जावी. २

हे अग्नि, व सोमहो, जो (भक्त) आपणाम आहुति अर्पण करितां अथवा आपणाम उदंडून यज्ञ करितां त्यास उत्तम सतति व शौर्य प्राप्त होवो आणि त्यास पूर्ण आयुष्याचा उपभोग मिळो. ३

१७ आदनां, ना जनाय ठाक ज्योति दिव दत्था आ कुरुषु, युर्व न कर्ज आ वहत ।

१८ सदाभुवः, दद्या, हिरण्यवर्तनां, देवा उपबुध सोमपानये दद आ वहतु ।

१ आप्या अर्तपामो दम मे हव सु दृष्टुत, मृक्तानि हव्यंत, दाक्षेप मय भवत ।

२ अर्तपानेन य. अथ दद वच वा सपयति तस्म गवां पोप स्वद्वय सुवीर्य वत ।

३ अर्तपामो य आहुति यः वा हविष्कृतिं दाशान् स प्रजया सुवीर्ये विश्व आयुः वि अभवत् ।

हे अग्नि, व सोमहो, ज्यावेळीं तुम्ही पर्णानें अगदीं जपून^१ ठेवलेलें धन—भूणजे घेतु—
ह्याचे हरण केलें, ज्यावेळीं तुम्ही वृसयाच्या शेष राहिलेल्या (अनुचरांचा) पराभव केला,
व ज्यावेळीं अनेकांच्या हिताकरिता तुम्ही एकच (देदिष्यमान) ज्योति घेऊन आला त्यावेळीं
तें आपले (सर्वप्रसिद्ध) वीर्य सर्वांस विदित झाले. ४

हे सोमा, तूं आणि अग्नि, हे दोघेही सामर्थ्यान् असल्यामुळे तुम्ही दोघांनीं ह्या
(नक्षत्ररूपी) ज्योतींची शुद्धीकरिता सस्थापना केली. हे अग्नि आणि सोमहो, प्रतिबंधान
पडलेल्या (सर्व) नद्यास तुम्हीच अमगल निदेपासून मुक्त केले. ५

तुम्हा दोघांपैकी एकास मानरिश्वा देवानें शुद्धीकरातून येंध आणिलें व दुसऱ्यास श्येन-
पक्षा पर्वतानून मन्थनक्रियेन उत्पन्न करून घेऊन आला. हे अग्नि व सोमहो, स्तुतिस्तो-
त्राच्या योगाने तुम्ही प्रमुदित होऊन यज्ञकर्माच्या सिद्धतेसाठी ह्या जगतास विस्तीर्णता
आणली. ६ (२८)

हे अग्नि व सोमहां, हा (येंध तुमच्याकरितां) हवि सिद्ध^२ आहे, त्याचा आस्वाद^३
ध्या, त्याचा स्वीकार करा, हे पराक्रमी देवानो, तो गोड मानून घ्या. आपण आमचे
कन्याण करणारे व आमच्या रक्षणाचा भार घेणारे व्हा. आपणास शरण येणाऱ्या भक्तास जे
सौख्य आपण अर्पण करिता तेंच याग करणाऱ्या उपासकासही अर्पण करा. ७

हे अग्नि व सोमहो, जो उपासक हवि अर्पण करून आपलें पूजन करील अथवा अतः-
करण^४ भक्तियुक्त करून जां आपलें घृतांत अर्चन करील त्याच्या सत्कर्मांचि आपण रक्षण करा,
व सकटापासून त्यास बचावून न्या. सर्व लोक हे आपली प्रजा असल्यामुळे त्यांनाही आपण
उत्तम सुख अर्पण करा. ८

४ अग्नीषोमा, यत् पणि अवस^१ गाः अमुष्णीत वृसयस्य शेषः बहुभ्यः एके ज्योतिः अविन्दत तत्
वा वीर्यं चेति ।

५ सोम, अग्नि च सकृद्युवं एतानि रोचनानि दावि अथत्. अग्नीषोमीं गृभीतान् सिन्धून् अवध्यात्
अभिशस्ते. अमुचत ।

६ अन्य मातरिश्वा दिव आ जभार अन्य द्येन. अद्रे. परि अमघ्रात् अग्नीषोमा ब्रह्मणा वावृधाना यज्ञाय
लोक उरु चक्रुः ।

७ अग्नीषोमा, प्रस्थितस्य^२ हविष. वीत^३ हयंत, वृषणा, जुषंथां सुशर्माणा सुअवसा भूत हि अथ योः शं
यजमानाय धत्त ।

८ अग्नीषोमा, य. हविषा सपर्यात्, यः देवद्रीचा^४ मनसा वृतेन तस्य ज्ञतं रक्षतं, अहवः पात, जनाय
विशेमहि शर्म वच्छतं ।

अष्ट० १ अध्या० ६ व० २९,३०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० ९४

हे अग्नि व सोमहो, आपणांस सर्व गोष्टी सारख्याच विदित होत असल्यामुळे व (आम्ही) आपणा दोघास एकदमच हाक^१ मारीत असल्यामुळे, आमच्या स्तोत्रावर आपण प्रेम ठेवा. देवसमुदायांत आपण एकदम प्रकट झाला,

९

हे अग्नि व सोमहो, जो घृताचे योगाने आपणांस (हवि) अर्पण करितो त्याचेकरितां उत्तम संपत्ति धारण करून आपण सुप्रकाशित व्हा.

१०

हे अग्नि व सोमहो, ह्या हवींचा आपण आवडीने स्वीकार करा व दोघे^१ मिळून आम्हां-
कडे या.

११

हे अग्नि व सोमहो, आमच्या अश्वान्या पोषणाची उत्तम तजवीज करा. त्यांच्या (दुग्धा)-
मुळे आम्हांस हवि^१ तयार करिता येतात त्या आमच्या गाईही वृद्धि पावोत. आम्ही आपणास
आहुति^१ अर्पण करित असल्यामुळे आमचे अंगां अनेक प्रकारचे सामर्थ्य आणा व आमच्या
यज्ञाची कीर्ति दूरवर जाईल असे करा.

१२ (२९) (१४)

अनुवाक १५.

मृक्त १४.

॥ १.४ ॥ ऋषि-कुम्भ आगिरम । देवता-अग्नि ।

(सन्मानाम) योग्य व सर्वज्ञ अशा (अग्निदेवांस) आपण, एखाद्यास जसा रथ आणून
द्यावा, त्याप्रमाणे हे स्तोत्र अंत कर्णपूर्वक अर्पण करूं पाहिजे. स्वर्गोत्तर ह्याची कृपाशील
बुद्धि सर्व लोकांत आमच्या मघधाने फार अनुकूल आहे. हे अग्नि-देवा, तुझे सत्य आम्ही
जोडले असल्यामुळे आमचा नाश होऊ देऊ नका.

१

१ अग्नीषोमा सवेद । सहर्ता गिर वनत, देवता स वभूवथु ।

१० अग्नीषोमा, य वा अनेन घृतेन दाशति तस्मै ब्रूत दादयत ।

११ अग्नीषोमा, उमानि न हव्या युव जुजेपत मचा न उप यात ।

१२ अग्नीषोमा, न अवेत पिबृत. हव्यमृद^१ उाव्या आ त्यायता मघवन्तु अस्मे बलानि धत्तं, नः

अ वर ऋषिस्मन्त कृणुत ।

१ अर्हते जातवेदस उग रते म रथ इवि मनीषया स मतेम अम्य प्रमति हि ससादि नः अशा अग्ने, तब
सत्ये वय मा रिषाम ।

ज्याचेकरितां तूं यज्ञ संपादन करितोस त्याचे हेतु मित्र होतात. त्याचेजवळ अश्व नसले तरी (पराभव न पावता) त्यास राहता येते. उत्तम प्रकारचे गौर्य तो संपादन करून घेतो. अभिवृद्धिही^१ त्यास प्राप्त झालीच (असे समजावे) त्याच्या कमळीही अडचण^२ येत नाही हे अग्नि-देवा, तुझे सत्य आम्ही जोडलेले असल्यामुळे आमचा नाश होऊ देऊ नको. २

तुला प्रज्वलित करण्याचे सामर्थ्य आम्हास (स्वचित) प्राप्त होईल. तू आमच्या प्रार्थना सफल कर. तुझे ठिकाणी अर्पण केलेल्या हवींचच (सर्व) देव सेवन करितात. तूं आदित्यांना (इकडे) घेऊन ये. त्याच्याविषयी आम्हास फार प्रेम आहे. हे अग्नि-देवा, तुझे सत्य आम्ही जोडलेले असल्यामुळे आमचा नाश होऊ देऊ नको. ३

तुला आम्ही इन्धन अर्पण करू व पर्वणीपर्वणीच्या तुला प्रगीत करीत तुला हवि देत जाऊं. आमचे आयुष्य वृद्धि^३ पावावे म्हणून तू आमच्या प्रार्थना उत्तम रीतीने सफल कर. हे अग्नि-देवा, तुझे सत्य आम्ही जोडलेले असल्यामुळे आमचा नाश होऊ देऊ नको. ४

हा सर्व लोकांचा संरक्षक आहे. त्याच्याच मुळे द्विपाद व चतुर्पाद असे सर्व प्राणी, रात्री संचार करण्यास समर्थ होतात. तू उपेचा अश्वरथास परतु श्रेष्ठ असा (कर्ति) स्वर्ग आहेस. हे अग्निदेवा, तुझे सत्य आम्ही जोडलेले असल्यामुळे आमचा नाश होऊ देऊ नको. ५ (३०)

तूं अश्वरु आहेस, (हवि अर्पण करणारा) तू पुरातनकार्य न होता आहेस. तू (यज्ञाचे) आपले अनुशासन चालविणारा व यज्ञास पवित्रता आणणारा आहेस. जन्मतःच तू (यज्ञाचा) अग्रणी आहेस. तूं प्रज्ञावान् असल्यामुळे, हे सुज्ञवर (अग्निदेवा). ऋषिजाची सर्व कांथे तू (संहजच) सभालून नेतोस. हे अग्निदेवा, तुझे सत्य आम्ही जोडलेले असल्यामुळे आमचा नाश होऊ देऊ नको. ६

२ यस्मै त्व आ यजसे स साधति, अनर्वा द्योति, सर्वार्थे दधते. स तृताव'. एत अहति न अधोति अग्ने, तव सत्ये वय मा रिषाम ।

३ त्वा समिध शक्रेम, धिय साधय, त्वे आहुत देवा अर्दति त्व आदितात आ वह, तान हि उश्मसि ।

४ इम भरात पर्वणापर्वणा चित्तयन्त वय ते हवींषि कृणवाम जवात्वे निय प्रतर सावय ।

५ विशा गोपाः, यत् द्विपात् उत च चतुर्पात जन्तव अश्वरुभिः अय नरात उपस महान चित्र प्रकेत असि ।

६ त्व अश्वरुः उत पृथ्वी होता प्रज्ञास्ता, जनुषा पेटा, पुरोहित असि धीरं विद्वान् विश्वा आविज्या पुष्पासि ।

हे अग्निदेवा, तू सर्व प्रकारे सारखा देखणा आहेस. दूर असतांनासुद्धा तू जवळ^१ असल्या-
प्रमाणेच अति प्रखर नेत्रांनीं लळपत असतोस. रात्रीच्या अंधकारातूनसुद्धा^२ हे देवा, तू अव-
लोकन करण्यास समर्थ होतोस. आम्ही तुझे सत्य जोडलेले असल्यामुळे तू आमचा नाश होऊ
देऊ नको.

७

हे देवहो, मांमग्म मिद्र करणाऱ्या उपासकाचा रथ सर्वांच्यापुढे असो, आणि आमची
स्तुती दुष्ट हृदयाच्या माणसाना ओलाडून पुढे जावो. ती आमची प्रार्थना (नीट) समजून
ध्या व तिला द्यात्री करा. हे अग्निदेवा, तुझे सत्य आम्ही जोडलेले असल्यामुळे आमचा नाश
होऊ देऊ नको.

८

आपल्या घातक शस्त्रांनीं दुष्ट हृदयाच्या^३ मनुष्यास व त्याचप्रमाणे जे कोणी दुरात्मे तुझ्या
ममीप अथवा तुझ्यापामून दूर असतील त्यासही मारून टाक. तुझी स्तोत्रे गाणाऱ्या भक्ताकरिता
यज्ञाचा मार्ग सुगम कर. हे अग्निदेवा, तुझे सत्य आम्ही जोडलेले असल्यामुळे आमचा नाश
होऊ देऊ नको.

९

ज्यावेळीं देदिव्यमान कान्तीने युक्त व जणू काय काही वाऱ्याने प्रेरणा केल्याप्रमाणे भावणारे
असे रक्तवर्ण अश्व तू जोडलेले अमृतात त्यावेळीं एखाद्या वृषभाप्रमाणे तुझी गर्जना होते, व
धूम्ररूपी निशाण फडकविण्याच्या आपल्या ज्वालांनी तू वृक्षाना व्यापून^४ टाकतोस. हे अग्निदेवा,
तुझे सत्य आम्ही जोडलेले असल्यामुळे आमचा नाश होऊ देऊ नको.

१० (३१)

ज्या तुझ्या ठिणभ्या तृणाचा सहार करीत चोहोकडे पसरतात^५ त्यावेळीं तुझी गर्जना ऐकून
पक्षीसुद्धा भयभीत होतात. तुझ्या रथाचा मार्गही त्यावेळीं सुलभ होतो. हे अग्निदेवा तुझे
सत्य आम्ही जोडलेले असल्यामुळे आमचा नाश होऊ देऊ नको.

११

७ य विश्वत मदः सुप्रतीकः असि दूरे चित् सन् तल्लित् इव अति रोचमे. देव, गऱ्या अन्ध. विद्
अति पश्यसि ।

८ देवा. मुन्वत रथ पूर्व भवतु अस्माक शंस. दृढय अभि अस्तु. तत वच. आ जानांत उत पुष्यत ।

९ दु शसान, 'दृढय', ये केचित् अत्रिण वरे वा अन्ति, वर्येः अप जहि अथ गृणते यज्ञाय सुग कृषि ।

१० यन् अरुषा वातज्ञता गेहिता रथे अयुक्था ते रवे वृषभस्य इव. धूमकेतुना वनिन दःवसि आत ।

११ यन् यवसादः ते द्रावा. वि अस्थिरन् अध स्वनान् पतत्रिण उत बिभ्युः तन् नावकेभ्यः रथभ्यः
ते वृण ।

मित्र व वरुण ह्यांच्या संतोषार्थ^{१२} खाली आगमन कणाच्या मरुतांचा हा क्रोध^{१३} खरोखर आश्चर्य उत्पन्न करणारा आहे. हे अग्निदेवा आम्हास सौख्य अर्पण कर. त्या (मरुतांचे) मन पुन्हा (आम्हाकडे) आकर्षित होवो. तुझे सख्य आम्ही जोडलेले असल्यामुळे आमचा नाश होऊ देऊ नको. १२

तू (सर्व) देवांत (श्रेष्ठ) देव आहेस, तू अद्भुत मित्र आहेस; तू (सर्व) वसूंत (श्रेष्ठ) वसु आहेस; सर्व यज्ञात तू शोभणारा आहेस. तुझ्या सर्वविस्तृत अशा मंगल आश्रयाग्वार्गी आम्ही राहू. हे अग्निदेवा तुझे सख्य आम्ही जोडलेले असल्यामुळे आमचा नाश होऊ देऊ नको. १३

हेंच तुझे मांगत्यकारक कृत्य की तुझ्या मदनात तुला सोमाचा हवि दित्या अमता^{१४} तू प्रदत्त होऊन (भक्तास) अत्यंत सौख्य प्राप्त करून देण्याकरिता (मधुर) शब्द बोलतोस^{१५} व आपल्या अर्चकास उत्तम उत्तम वस्तु व धन अर्पण करतोस. हे अग्निदेवा आम्ही तुझे सख्य जोडलेले असल्यामुळे आमचा नाश होऊ देऊ नको. १४

हे वैभवसंपन्न व अखंड (सामर्थ्य) युक्त देवा,^{१६} सर्व तऱ्हेने^{१७} निष्पापपणा (रागव्याधिप्रयां) तू ज्यास (सामर्थ्य) देतोस व ज्यास सौख्य व बल अर्पण करून तू भग्नगटीस पोचवितोस (तसे) आम्हीही होऊन, उत्तम सन्निधि प्राप्त करून देणाऱ्या तुझ्या कृपाछात्राखाली (आनंदाने) राहू. १५

हे अग्निदेवा, खरे कल्याण कशात आहे ह्याचें तुला ज्ञान असल्यामुळे ह्या जगात तू आमचे आयुष्य वृद्धिगत कर. ह्या (आमच्या) विनंतीस मित्र व वरुण हे व त्याचप्रमाणे अदिति, सिन्धु, पृथिवी, व शुलोक हेही संमति^{१८} देवोत. १६ (३२) (६)

१२ मित्रस्य वरुणस्य धायसे" अवयातां मरुतां अय हेळः" अद्भुत मूळ, एषां मन. न. सु भूत ।

१३ देवानां देवः, अद्भुत. मित्रः असि. वसूनां वसु, अश्वरे चारु. असि. तव सप्रथस्तेम शमन् न्यान ।

१४ तत् ते भद्रं, यत् स्वे दमे सोमाहुतः समिद्धः मूळ्यत्तमः जरसे," दशुपे रत्न द्रविण च दधसि ।

१५ सुप्रविणः अदिते" यस्मै त्वं सर्वतांति" अनागास्व ददाश, य भद्रेण शवसा चोदयसि, प्रजावतः ते शिवा त्याम ।

१६ देव अमे, सौमगावस्य विद्वान् त्व इह अस्माकं आयुः प्रतिर. मित्र वरुणः अदिति सिन्धु पृथिवी उत यौः नः तत् समन्तां" ।

अध्याय ७.

सूक्त ९५.

॥ ९५ ॥ ऋषि-आत्रिरस. कुत्स । देवता-अग्नि ॥

रूपांत अगदींच भिन्न अशा ह्या दोघी (युवती) आपआपल्या सुंदर मार्गांनी गमन करीत असतात. (दोघीपैकी) प्रत्येक, एक एक बालकाच्या पाजीत असते. एकीजवळ पीतवर्ण बालक पुष्ट^१ होत असतं व दुसरीजवळ शुभ्रवर्ण बालक जपाच्याने वाढत असलेले आढळले आहे. १

त्वष्टा देवाच्या निरलस अशा दहा युवतींना ह्या खेळकर^२ बाळाम जन्म दिला. जेव्हा ह्याची प्रखर कांति दृष्टीस पडून ह्याची स्थाति (सर्व) लोकांत पसरली तेव्हा ह्या देदीप्यमान बालकाम इकडे तिकडे (सर्वत्र) घेऊन जाऊ लागले. २

समुद्रातील एक, सुलोकातील एक व (अन्तरिक्षातील) जत्यात (एक) अशा रीतीने ह्यांच्या तिन्ही जन्मांचे^३ (कवित्तन) सुंदर वर्णन करितात. पूर्वे दिशेपासून पृथिवीच्या भागातील सर्व दिशांचे नियमन करून व त्याचप्रमाणे ऋतुवर आपल्या अधिकार चालवून ह्याने त्याच्या त्याच्या क्रमाप्रमाणे^४ त्याची मस्थापना केली आहे. ३

अन्तर्हित^५ असताना हा तुष्टार्पेकी कोणाम ओळखू येतो' ह्या बालकाने आपल्या स्वतःच्या मामथ्याने आपल्या मातासही जन्म दिला. अनेक वस्तूंना गर्भरूप, श्रेष्ठ, प्रज्ञायान् व मामथ्यशाली^६ असा हा अग्नि आपल्या (अद्भुत) पराक्रमाच्या^७ जागेमधून (बाहेर निवून) सर्वत्र संचार करीत आहे. ४

१ विरूपे द्वे स्वर्थे चरत । अन्याऽनन्या वत्स उप धापयेते । अन्यस्या हरि स्वधावान् भवति, अन्यस्यां शुक्रः सुवर्चा ददते ।

२ त्वष्टुः अतन्द्राम दश युवतय इम विष्टत्रै गर्भं जनयन्त । तिष्ठमानीक जनेषु स्वयशम विरोचमान सीं परि नयन्ति ।

३ समुद्रे एक, दिवि एक, अमु (एक), अस्य त्रीणि जानां परि भूपन्ति । पूर्वा अनु पार्थिवाना प्र दिश ऋतु प्रशामन् अनुटं वि दशे ।

४ निण्ये इम वः कः आ चिकेत व-म स्वधाभिः मानूः जनयत । बहीना गर्भं, महान, कवि, स्वधावान् अपसा उपस्थात् नि चरति ।

हा सुंदर (अग्नि) (ज्या) मये गहन सर्वाभ्या दग्निं पंडेल अशा रीतीने वृद्धिगत होतो. हा स्वतःचा कीर्तीने मंडित होऊन, ती जे वक्र मार्गे वक्रात अमनाही त्याचेमध्यें सरळ उभा राहतो. त्याचा जन्म होत अमना, त्वष्टा देवाने निर्माण केलेल्या (सुद्योक्त व पृथिवी ह्या) दोघीस त्याची भीति वाटली, परंतु पुन्हा परत वळून त्यानीं ह्या जिवाचा आश्रय केला. ५ (१)

त्या उभयता कत्याणप्रद (द्यावापृथिवीनीं), दोघी स्त्रियाप्रमाणे, ह्याचे परिपालन केले. वत्सामाठी हवरणाच्या गार्दप्रमाणें त्या धावत धावत ह्याचेजवळ आल्या. ज्यास दक्षिणवाजून (सर्व उपासक लोक) हवि अर्पण करून भुजवीत अमनात असा तो (अग्नि) सर्व सामर्थ्यावान् पुरुषात सामर्थ्यावान् ठरला. ६

सवित्याप्रमाणे हा आपले वाहू उभारतो व वृष्टिकारक अशा त्या दोघी (द्यावापृथिवीस) अलंकृत करीत हा संकृत्यत जोमाने गहन जाता. सर्वपामून हा त्याची उज्ज्वल प्रावरणे^{१०} हिसकावून घेतो. स्वतःच्या जननीपामून मुद्धा हा त्याची नृतन वसनं काढून घेतो. ७

हा स्वमदनात धेनु व उदक ह्यांच्याशी जेव्हा सपर्क्ष ठेवतो तेव्हा ह्यास अति उज्ज्वल रूप धारण करिता येत. मूर्तिमन्त बुद्धिच असा हा प्रतावान अग्नि (स्वर्गलोकाच्या) मूल संभाम निर्मलत्व आणतो, व म्हणून हीच (त्याची कति) त्याची कति तेवढावेढा भरत होण्यास कारणीभूत होत. ८

श्रेष्ठ असा जो तू त्या तुझे वसतिस्थान (स्वर्गलोकाच्या) मूल प्रदेशावर आहे व त्यास तुझे विस्तृत व देदीप्यमान तेज^{११} व्यात करून टाकीत आहे. हे अग्नि-देवा, सर्ववित्यात अशा आपल्या (सकल ज्वाळाचे योगाने) प्रदीप्त हो व कार्य ही कृति न होणाऱ्या अशा आपल्या भक्तसंश्रक्त सामर्थ्याने^{१२} आमचे रक्षण कर. ९

५ चार आविष्टय आसु वर्धते । स्वयंशा जिज्ञासा उपस्थ जाय । तप उभे जायमानात् बिभ्यतु, प्रतीची मिह प्रति जोपधेत ।

६ भेदे उभे मेने न जोपधेत । वाश्रा गात्र न पथे उव तम्भु । य उदक्षिण हविभिः अजति स, दक्षाणां दक्षपति बभूव ।

७ सदित इव वाहू उन् यवर्मति । सिचो उभे कृत्य भीम गतते । निमग्नात् हुक अक्^{१०} उन् अजते । मातृभ्य नवा वसना जहाति ।

८ यत् सदने गानि अष्टि सपुत्रान उत्तर त्वेय रूप दृष्टते । भी कवि वृद्ध परि समृज्यते । सा देवताता समिति बभूव ।

९ ते उर विरोचमान अथ^{११} नदिपथ धास हुद्ध पति पति । अने स्वयंसेवि विदेनि दृढ अद्वेषेभि. पायुभिः^{१२} आगमान पाहि ।

निर्जल^{१०} प्रदेशात हा जलप्रवाह आणतो, तेथे (उदकाना) मार्ग करतो व (पाण्याच्या) हा उमळावयास लावतो. (प्रकाशामुळे) चक्राणांच्या अशा वीर्चांच्या योगाने हा पृथिवीस वन टाकते. सर्व पुगून वस्त्रांना तो आपल्या उदरात टाकतो आणि नूतन तरुलतामध्ये हा निर्मयपणे) संचार करतो. १०

हे अग्निदेवा, आम्ही अर्पण केलेल्या इन्धनामुळे अशा रीतीने वृद्धिगत होऊन, हे सर्वांस वन करणाऱ्या देवा, तू आपल्या प्रकाश सर्वत्र पाड. आम्हास धन देऊन (उत्तम) कीर्ति द्या. ह्या आमच्या विनंतीस मित्र व वरुण व त्याचप्रमाणे अदिति, सिंधु, पृथिवी व ऋक त्यांचेही अनुगोदन असो. ११(२)

सूक्त ९६.

॥ ९६ ॥ ऋषि-आत्रिस् कस । देवता-शुद्धोमि ॥

पृथ्वीप्रमाणे सामर्थ्यापासूनच जन्म घेणाऱ्या ह्या (अग्नीने) स्वरोम्ब^१ सर्व वृद्धिमात्र एकदम न करून घेतले. ह्यास उदके व प्रजा दाना जगाच्या मित्र होण्यास प्रवृत्त केले व ह्या जगादत्त अग्नीचा (सर्व) देवांना आश्रय केल्या. १

आयुष्या स्तोत्राचा^२ सत्ता होऊन त्याने आपल्या पुगून प्रजादानपणाने ही मनुची (सर्व) निर्माण केली व आपल्या शक्तिने तेजाने ब्रह्मलोक व उदक ह्यास जन्म दिला. ह्या वजायक अग्नीचा (सर्व) देवांना आश्रय केल्या आहे. २

सामर्थ्याचा पुत्र, निश्चिने भरणे पाणन, व दानकर्मात अत्यंत उदार अशा ह्या यज्ञमिद्धि-यक अर्पण श्रद्धावानु^३ लोकांना सर्वांनी अगोदर आमंत्रण करून व सर्वांचे अगोदर भूषणांनी विनंतींनी मनुष्य केले. ह्या देववदायक अग्नीचा (सर्व) देवांना आश्रय केल्या आहे. ३

१० धन्वन्^१ रीतः ऊर्मि गावु बृणुते । शुकः ऊर्मिभिः क्षा अभि नक्षति । विश्वा सनानि जठरेषु । नवासु प्रसृष्ट अत चरति ।

११ पावक अग्नि, न समिता एव वृधान. श्रुते रेव वि भाहि मित्रः वरुणः अदिति सिन्धु. पृथिवी द्यौ तत न समन्ता ।

१ प्रसृष्ट गव्या जायमान स विश्वा काव्यानि सदा वृत्^२ अधत । आप च धिषणा च मित्र साधन् । देवाः णोदा अत यश्नत ।

२ आग्ने निविश स. पर्वया कव्यता सनता उमा प्रचा अजनयत, विवस्वता चक्षसा द्यां ३.७१ च ।

३ ऊज पुत्र, भग्न, मुप्रदानु यज्ञाव प्रयन आहुत ऋजवान न आरी. विशाः ईक्ष्य ।

सर्वे मानवाचा संरक्षणकर्ता, यु०क आणि भूलोक हाचा उत्पादक, स्वर्गाची प्राप्ति करून "गारा व असत्य" वैभवे जवळ वाल्मणारा असा जो हा मानरिश्वा त्याने आपल्या अपन्या-करिता (उत्तम नीति) मार्ग शोधून काढला व (रहणूनच) ह्या वैभवदायक अग्नीचा (सर्व) देवांनी आश्रय केला आहे. ४

नेहमी आपली अंगकान्ति बदलणाऱ्या^४ अशा रात्र व उषा एकत्र जमून^५ ह्या एकाच वालकाम दुग्धपान करवितात. सुवर्णाप्रमाणे शोभणारा हा देव युलोक व भूलोक ह्या दोन्ही लोकात आपली प्रभा पसरविता. ह्या वैभवदायक अग्नीचा (सर्व) देवांनी आश्रय केला आहे. ५ (२)

हा संपत्तींचे मूल भांडार, धनाची प्राप्ति करून देणारा, यज्ञाची ध्वजा व याचकाचे^६ इच्छित^७ पुरविणारा आहे. आपले अमग्न्य कायम राहण्याकडिता प्रयत्न करणाऱ्या देवांनी ह्या वैभवदायक अग्नीचा आश्रय केला. ६

जो आता^८ व पृथ्वीही वैभवाचे मंदिरच होता, आजपर्यंत जन्म पावलेल्या व जन्मास येत असलेल्या सर्व जीवांचे जो (आनंद) स्थान^९ आहे, व जे अनेक जीव आता अस्तित्वत आहेत अथवा पुढे अस्तित्वात येणार आहेत त्याचा जो संरक्षणकर्ता आहे त्या वैभवदायक अग्नीचा (सर्व) देवांनी आश्रय केला आहे. ७

ह्या वैभवदायक देवाने, सत्वर^{१०} वृद्धि पावणारी संपत्ति, आम्हास दिली आहे; त्याने द. पुराणांनी युक्त अशी संपत्ति आम्हास दिली आहे; त्याने वीर्यशाली सततीसह आम्हास पोषणान् अगदी पुरेसे होईल इतकें द्रव्य आम्हास दिले आहे; हा वैभवदायक देव आम्हास दीर्घ आयुष्यही देत आहे. ८

४ विना गोपाः रोदस्योः जनिता स्वर्गित पुरुवारपुष्टिः स. मानरिश्वा तनयाय गातु विदन् ।

५ वर्ण ओमेम्याने^५ नक्तोषसा समीचीं एक शिशु धारयते । रुक्म. द्यावाक्षामा अन्त. वि भाति ।

६ गयः बुधः वसूनां सगमनः यज्ञस्य केतु वेः^६ मन्मसाधन^६ । अमृतत्व रक्षणाणां स. देवाः एन द्रविणोदा अग्निं धारयन् ।

७ तु^७ च पुरा च रयीणां सदन, जातस्य च जायमानस्य च क्षा.^७ भुवे सत^७ च भवतः च गोपां द्रविणोदां अग्निं देवा धारयन् ।

८ द्रविणोदाः तुरस्य^८ सनरस्य द्रविणसः प्र यसन् । द्रविणोदा नः वीरवती इष । द्रविणोदा दीधे आगु. रासते ।

हे अग्निदेवा, आम्हीं अर्पण केलेल्या इन्धनामुळे अशा रीतीने वृद्धिगत होऊन, हे सर्वांस वन करणाऱ्या देवा, तू आपल्या प्रकाश सर्वत्र पाड व आम्हास धन देऊन (उत्तम) कीर्ति देव. ह्या अमन्या दिनतीस मित्र व वरुण व त्याचप्रमाणे अदिति, मिन्धु, पृथिवी व लोक ह्यांचेही अनुमोदन असो. ९(४)

सूक्त. ९७

॥ ९७ ॥ ऋषि—अद्विरस कुत्स । देवता—सोम ॥

हा (अग्नि) प्रज्वलित होऊन आमचं पाप नाहीसं करो—हे अग्निदेवा, आमचेवर पर्त्तीचा प्रकाश पाड—(खरेखर) हा (अग्नि) प्रज्वलित होऊन आमचे पाप नाहीसं रो. १

सुरथर्था^१ राहणाऱ्या व सुमार्गांनी^२ मिळणाऱ्या संपत्तीचा इच्छा धरून आम्ही (ह्यांचे) र्चन करीत आहो. हा (अग्नि) प्रज्वलित होऊन आमचं पाप नाहीसं करो. २

ह्या (सर्वांत) ज्या अर्थी हाच (तुझा भक्त) तुझे अतिशय स्तवन^३ करीत आहे व ॥चप्रमाणे आमच्या कुलातील इतर विद्वान् लोकही (तुझ्या स्तुतीत अत्यंत निमग्न आहेत), ॥ अर्थी हा (अग्नि) प्रज्वलित होऊन आमचे पाप नाहीसं करो. ३

हे अग्निदेवा, ज्या अर्थी आम्हीं तुझे उपासक होऊन जन्मल्या आहो—ज्या अर्थी आम्ही जे आहोत—या अर्थी हा (अग्नि) प्रज्वलित होऊन आमचं पाप नाहीसं करो. ४

ज्या अर्थी प्रवृत्त अग्नींचे रश्मि सर्वत्र प्रसरले आहेत त्या अर्थी हा (अग्नि) प्रज्वलित होऊन आमचं पाप नाहीसं करो. ५

१. पादक अग्ने, एव न. समिधा वृधान. ध्रुवसे रेवत् वि भाहि । मित्र, वरुण, अदिति, सिन्धु, पृथिवी न द्यौः तन् न समहता ।

२ न अध अप शोशुचत् । अग्ने, रयि आ शोशुचि । नः अध अप शोशुचत् ।

३ सुधेन्द्रिया सुगात्र्या च वसुधा यजामहे.

४ यत् एषा प्र मदित् । अग्नाकान सुरय. च, न अध अप शोशुचत् ।

५ अग्ने, यत् नय ते सुरय प्र जायेमहि, न अध अप शोशुचत् ।

६ यत् सहरदतः अग्ने. मानवः विश्वतः प्र यति, नः अध अप शोशुचत् ।

चारी दिशःकडे ज्याचे (सुंदर) मुक्त दिशत असते अशा हे (अग्निदेवा,) खरोखर तूं सर्वत्र आहेस. हा (अग्नि) प्रज्वलित होऊन आमचे पाप नाहीसे करे. ६

चारी दिशःकडे ज्याचे (सुंदर) मुक्त दिशत असते अशा हे (अग्निदेवा,) नोंकत वसवून नेत्याप्रमाणे आत्म्यां शत्रूच्या पांढऱ्याकडे आम्हास घेऊन जा. हा (अग्नि) प्रज्वलित होऊन आमचे पाप नाहीसे करे. ७

नोंकत वसवून रात्र, या पार नेत्याप्रमाणे आत्म्यां स्वस्त्याकारिता आम्हांस (संकटातून) वचावून ने. हा (अग्नि) प्रज्वलित होऊन आमचे पाप नाहीसे करे. ८ (९)

सूक्त ९८.

॥ ९७ ॥ ऋषि—अत्रिम कुत्स । देवता—अग्नि ॥

अखिल मानवविपरी प्रेमबुद्धि बाळगणारा हा (अग्नी) ज्या कृपादर्श्याचाली आम्ही राहू, हा राजा कोणाचे (क्षण करीत असतो वरं) हा (सर्व) सृष्टीचे सृपण^१ आहे. येथेच जन्म पावून हे सर्व शिष्ट तो अवलोकन करतो. अखिल मानव विपरी प्रेमबुद्धि बाळगणारा हा (अग्नि) सृष्टीचा रक्षार्थी करीत असतो. १

सुलोकाने ज्यास (रात्र) शोधून घेतला, तो पूर्वोक्ताने ज्याचा शोध करतात, अशा हा अग्नीने सर्व ओपवीत पालन पावला. सर्व विपरीत सुलुळी बाळगणान्या हा अग्नीस, तो बलवान असत्यासुलुळ, (रात्र) शोधून घेतला. तो (अग्निदेव) दिवसा व रात्री आमचे दुष्ट लोकांपासून संरक्षण करे. २

१ विपरीतसुलुळ अर्थात् जन्म प्राप्त करून देणे.

७ विपरीतसुलुळ अर्थात् जन्म प्राप्त करून देणे.

८ नावनामिदु अर्थात् जन्म प्राप्त करून देणे.

९ वे पाररात्र सुप्तता समाप्ता रात्रा कालांत सुप्तता अग्निनी, इत जात रश्मि विश्व विचित्रे । वैश्वानरं सूयेण यतये ।

२ दिवि पृष्ठ, पृथिव्या, सुलुळ अर्थात् जन्म प्राप्त करून देणे । दिवानर अग्निः सदृसा पृष्ठ । स दिवा नक्तान् रिद पतु ।

अष्ट० १ अध्या० ७ व० ७,८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० ९९

सर्व मानवाविपर्या स्नेह बुद्धी वाळगणान्या हे (अग्निदेवा), ते तुजं सत्य (निरस्तर) तुझे जवळ असो. विपुल^३ संपत्ति आमचेकडे येऊन प्राप्त होवो. ह्या आमच्या प्रार्थनेस मित्र व वरुण आणि त्याचप्रमाणे अदिति, सिंधु, पृथिवी, व शृंगार हांचेही अनुमोदन असो. ३(६)

सूक्त ९९.

॥ ९९ ॥ ऋषि—मरीचिबुत्र, काश्यपऋषि । श्रुद्धोऽग्नि ॥

(चला), ह्या सर्वज्ञ (अग्नी)च्या सन्मनार्थ आपण सोमरस काढून ठेवू या. (आमच्या-विपर्या) शत्रुत्व आचरणान्या मनुष्यांचे धन हा हरव करून टाकतो. जहाजात वसतून समुद्राच्या पार नेत्याप्रमाणे हा अग्नि सर्व सकंठ व दुर्गिने त्यातून आम्हास निभावून नेवो. १(७)

सूक्त १००.

॥ १०० ॥ ऋषी—ऋत्नाथ, अंबरीष, इत्येव, मध्वान, सुरावा । देवता इन्द्र ॥

तो बलवान् इन्द्र—कीं जो दुभन्या (अनेक) वांयंशाली देवतामहवर्तमान वाम करितो, जो ह्या विस्तीर्ण हृद्योकाचा व पृथ्वीचा अधिपती आहे, ज्याच्या बलाचे अस्ति^४ स्वरोत्तर अनुभवास येण्याजोगे आहे व सोमरस सिद्ध ज्ञातवाचरोक्ष जो हवींती सतुष्ट करण्यास सर्वथेन योग्य आहे—तो इन्द्र, मरुतांसहवर्तमान, आमचे संरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून (येथे) येवो. १

तो इन्द्र,—की ज्याचा मार्ग^५ सूर्याच्या मार्गाप्रमाणे अप्रतिहत^६ आहे, जेव्हा जेव्हा सोमरस सिद्ध होता तेव्हा तेव्हा ज्या वृत्रघातक इन्द्राची पराक्रमाकडे प्रवृत्ति होते, व स्वमित्रांचे साहाय्य असल्यामुळे जो अत्यन्त सामर्थ्यावान् झालेला आहे—तो इन्द्र, मरुतांसहवर्तमान, आमचे संरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून आपली वाट^७ चालत (येथे) प्राप्त होवो. २

३ बलवान्, तब तबन् सत्य अस्तु । मध्वानः^१ राय. अस्मान् । सचतां मित्र, वरुण, अदिति, सिंधु, पृथिवी उत धो न नः समहस्ता ।

४ जातवेदो सोम पुनवाम । अस्तायत वेदः नि दहात । स आत नावा इव सन्तु विश्वा दुर्गाणि दुर्गाः नः अति पथन् ।

५ य इषा वृण्येभि समोकाः, मह दिव पृथिव्याः च सम्राट्, सतांसच्चा, भरेषु हव्य, स मरुत्वान् इन्द्र न ऊती भवतु ।

६ सूर्यस्य इव यग्य याम^१ अनस्र, ^२ नरेनरे इवहा पुन. अस्त, सखिभिः वृषतम. मरुत्वान् इन्द्रः ह्वेभिः एव^३ नः ऊती भवतु ।

सामर्थ्यमुळे अप्रतिहत झालेले ज्याचे मार्ग, घुलोकांतील उदकाचें जणूं काहीं दोहनच करीत, पुढे सुरू असतात, जो आपल्या शत्रूंतून सहज निभावून निघून जातो व जो आपल्या पराक्रमांमुळे (सर्वत्र) विजयी झालेला आहे—तो इन्द्र, मरुतांसहवर्तमान, आमचे संरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून (येथे) प्राप्त होवो. ३

आपल्या मित्रांशीं मित्र होऊन वागणारा व पराक्रमी पुरुषात पराक्रमी म्हणून गाजणारा जो इन्द्र, तो सर्व अंगिरसांतील श्रेष्ठ अगिरस झाला. स्तवनाहं^१ देवतात जो (अत्यंत) स्तवनाहं टरला आहे व स्तवनाच्या योगाने ज्याचे माहात्म्य प्रस्थापित झाले आहे असा तो इन्द्र, मरुतांसहवर्तमान, आमचे संरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून (येथे) प्राप्त होवो. ४

युद्धानं^२ आपल्या द्वेष्यास जिकणारा^३ हा इन्द्र, जणूं काही पुत्राच्याच साहाय्याप्रमाणे रुद्रांचें साहाय्य मिळाल्यामुळे (अतिशय) श्रेष्ठतेस^४ चढला. आपल्या बरोबरच नियाम करणारा जे देव त्याच्यासह कीर्तिप्रद पराक्रम करीत^५ हा इन्द्र, मरुतांसहवर्तमान, आमचे संरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून, (येथे) प्राप्त होवो. ५ (८)

शत्रूच्या क्रोधाची धुंदी^६ उतरविणाऱ्या व (अनेक) युद्धे^७ करणाऱ्या ह्या (इंद्रानें) आमच्या शूर पुरुषांचे साहाय्य घेऊन सूर्याचा शोध लावला. ज्यास अनेक (भक्तजन नेहमी) विलासित असतात व जो सज्जनाचा प्रतिपालक आहे असा तो इन्द्र आज, मरुतांसहवर्तमान, आमचे संरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून (येथे) येवो. ६

शूर लोक जेथे धनप्राप्त्यर्थ युद्ध करीत असतात अशा प्रसंगीं त्यास त्याच्या स्वतःच्या सामर्थ्यानेच उत्साह^८ उपलब्ध केला. (सर्व) मनुष्यांनी ह्यासच आपल्या कृत्याणाचा जबाबदार^९ केले आहे. (ह्या जगातील) अखिल मनुष्यांचा^{१०} हाच एकठा अधिपति आहे. (ह्यास्तव) हा इन्द्र, मरुतांसहवर्तमान, आमचे संरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून (येथे) येवो. ७

३ शत्रूमा अपराता यस्य पथासः । देव न रेतसः दुधाना याति, तरद्वेषाः, पौंस्थेभिः ससहिः मरुत्वान् इन्द्रः नः उती भवतु ।

४ सामर्थ्यात् सखा सन् वृषाभिः वृषा सः अगिरोभिः अगिरस्तमः भूत् । ऋग्भिः ऋग्मां, गातुभिः ज्येष्ठः मरुत्वान् इन्द्रः नः उती भवतु ।

५ वृसद्य आमित्रान् ससहान् स सृगुभिः न रद्रेभिः ऋग्वा । सनीळैः श्रवस्यानि तूर्वन मरुत्वान् इन्द्रः नः उती भवतु ।

६ मनुसीः समदनस्य कर्ता स अरमाकभिः वृभ सूर्ये सनत् । पुरुहूतः सत्पातः मरुत्वान् इन्द्रः अस्मिन् अहन् नः उती भवतु ।

७ शूरमातौ त ऊतय रणयन् । क्षितयः त क्षेमस्य त्रा कृण्वत । विश्वस्य करणस्य सः एकः ईशे । मरुत्वान् इन्द्रः नः उती भवतु ।

आनंदोत्सवाचे समयी त्यास (नरीन) स्फुरण चढत असे व स्वसंरक्षण व धनप्राप्ति ह्याची इच्छा धरून शूर पुरुष ह्या पराक्रमा देवाचा आश्रय करीत असत. अर्थात निविड असा अन्धकार पडला असताही त्यातून ह्याने तेजाची प्राप्ति करून घेतली. (ह्यास्तव) हा इन्द्र मरुतांसहवर्तमान आमचे सरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून येथे येवो. ८

आपल्या डाव्या (हाताने) हा बलिघाचेही^१ नियमन करितो आणि (हरण) केलेले धन तो उजव्या हातात धारण करितो. (स्तवन) कर्णाच्या उपासकाने (यित्विकं असता)ही हा धनाची प्राप्ति करून घेतो. असा हा इन्द्र, मरुतांसहवर्तमान, आमचे सरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून येथे येवो. ९

सैनिकाच्या समुदायाच्या व रथाच्या योगाने हा धन जिकून आणतो. सवे मानवास तो आज विदित झाला आहे. आपली स्तुति न कर्णाच्या (दृष्ट्याचा^{१२}) तो आपल्या सामर्थ्याने पराभव करतो. असा हा इन्द्र, मरुतांसहवर्तमान, आमचे सरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून (येथे) येवो. १० (९)

अनेक (भक्तानी) ज्यास पाचारण केले आहे असा हा इन्द्र, आपले आम अथवा अनात ह्यांनी (बोलविल्यावरून) जेव्हा युद्धाकडे^{१३} (शीघ्र) गर्ताने गमन करितो तेव्हा, उदक, पुत्र, व पौत्र ह्यांची आम्हास प्राप्ति करून देण्याकरिता तो मरुतांसहवर्तमान, आमचे सरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून, (येथे) येवो. ११

हा वज्र धारण करणारा आहे, हा शत्रूचा नाश करणारा आहे, हा भक्तिप्रद, उग्र, महत्त्व प्रज्ञानी युक्त, शतावधि सैनिकाचा नायक व सामर्थ्यावान् आहे. उगाहीपणाने हा सोमरसा-सारखा^{१४} आहे व पांचही^{१५} मानवसमाजाचा हा संरक्षणकर्ता आहे. हा इन्द्र, मरुतांसहवर्तमान, आमचे सरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून (येथे) येवो. १२

८ उत्सवेषु शवसः त अप्सन्त । अवसे घनाय नर तं नर । अन्ये चित् तमसि सः उयोति. विदन् ।

९ स. सव्येन ब्राधतः^{१६} चित् यमति । स. दक्षिणे कृतानि सप्तमीता । कीरिणा चित् सः धनानि सनिता ।

१० सः प्राग्नेभिः सनिता । सः रथभिः । विश्वाभिः कृष्टभिः अद्यविदे नु । स पौग्येभिः अशस्ताः^{१७} अभिभूः ।

११ पुहृतः स जाग्निभिः अजाग्निभिः वा मोह्ये^{१८} एव. समजात, अपां तौकस्य तनयस्य जेपे मरुत्वान् २३ न कर्ता भवतु । ११

१२ सः वज्रधृत्, दस्युहा, भीम, उग्र, सहस्रचेत, शतर्नाथः, ऋग्वे । शवसा चक्षीपः^{१९} न, पांचजन्यः^{२०} ।

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १०, ११] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १००

द्युलोकाच्या प्रवळ व त्वेषाच्या गर्जनेप्रमाणे^{१०} ह्याचे वज्र स्वर्गलोकासही गवसणी घालून जोराने गर्जना करते. (अनेक प्रकारचे) लग्न व संपत्ति त्याचेकडे चालत येत असतात. हा इन्द्र, मरुतांसहवर्तमान, आमचे संरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून, (येथे) येवो. १३

व्याच्या सामर्थ्यामुळे त्याचे माहात्म्य व कीर्ति ही द्युलोक व भूलोक ह्यांना सर्वत्र व सतत वेगून टाकतात तो (इन्द्र) आमच्या अर्चनांना^{११} संतुष्ट होऊन आम्हास (सकटातून) पटीकडे घेऊन जावो. हा इन्द्र, मरुतांसहवर्तमान, आमचे संरक्षण करण्याची, इच्छा धारण करून, (येथे) प्राप्त होवो. १४

व्याच्या सामर्थ्याचा अंत, देव, देवता, मर्त्य, अथवा उदके ह्यांपैकी कोणासही लागला नाही तो इन्द्र आपल्या बळाने^{१२} द्युलोक व भूलोक ह्यांचे आक्रमण करणारा तो इन्द्र, मरुतांसहवर्तमान, आमचे संरक्षण करण्याची इच्छा धारण करून (येथे) प्राप्त होवो. १५ (१०)

हा सामर्थ्यावान् देव आपल्या रथात विराजमान झाल्या असताना त्याच्या रथाचे जू वाहून नेणारी किंचित् रक्तवर्ण व किंचित् श्यामवर्ण अशी त्याची द्युलोकात^{१३} निवास करणारी देदीप्यमान^{१४} व सुंदर तुरगी ऋज्राश्वास संपत्ति अर्पण करण्याकरिता मानवसमुदायातून^{१५} आनदोने (येत) असताना दिसत आहे. १६

हे इन्द्रा, ऋज्राश्व, अम्बरीष, सहदेव, भयमान आणि सुराधा हे वृषागिराचे पुत्र, आपआपल्या मित्रगणासह,^{१६} सामर्थ्यावान् असा जो तू त्या तुझ्या सन्मानार्थ हे तुझे आनंददायक स्तोत्र गात आहेत. १७

१३ दिवः शिमीवान् त्वेषः रवथः^{१०} न तस्य त्वेषाः वज्रः ऋन्वति । सनथः धनानि त सचनत ।

१४ यस्य शवसा मानं उक्थ अजस्रं विश्वतः सीं रोदसी परिभुजत्, स. ऋनुमि.^{११} मन्दसानः पारिषत् ।

१५ देवाः, देवता, मर्त्या, आपः चन यस्य शवसः अन्त न आपु. त्वक्षसा^{१२} क्ष्मा दिवः च परिक्का स मरुत्वान् इन्द्रः नः कृती भवतु ।

१६ वृषवत् रथ धूर्षु बिभ्रती रोदित् श्यावा द्युक्षा^{१३} शुमदक्ष ललामा.^{१४} ऋज्राश्वस्य राये नाहुषीषु^{१५} विश्वु मन्त्रा चिकेत ।

१७ इन्द्र, वृषागिरा, ऋज्राश्वः, अम्बरीषः, सहदेव, भयमान, सुराधा, प्रथिभिः^{१६} वृष्णे ते एतत् त्वत् राधः उन्नतं जामं वृणान्त ।

अष्ट० १ अध्या० ७ व० ११, १२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०१

ज्याचा अनेक (भक्तजन) धावा करीत असतात अशा त्या (इन्द्रानें) पृथिवीवर दुष्ट लोक व पीडा देणारे शत्रु^{१०} ह्यांचे क्रमाक्रमाने^{११} हनन करून टाकलें. त्या वज्रधारी^{१२} देवानें आपल्या तेजस्वी^{१३} मित्राच्या साहाय्याने भूमीची प्राप्ति करून घेतली, सूर्याचा शोध लावला, व उदकास उपलब्ध केलें.

१८

इन्द्र आम्हांस नेहमी मंगल आशीर्वचने देणारा असो. (ह्यायोगानें) मार्गांत कोणतेही विघ्न न येता (खरोखर) आम्हांस सामर्थ्याची प्राप्ति होईल. ह्या आमच्या विनंतीस मित्र, व वरुण, व त्याचप्रमाणे अदिति, सिंधु, पृथिवी, व द्युलोक ह्यांचेही अनुमोदन असो.

१९ (११)

सूक्त १०१.

॥ ऋषि-आत्रिरीरा कुन्स । देवता-इन्द्र ॥

ज्याने ऋजिश्वा ह्याचे हातून, ज्याची सत्पत्नी कृष्णवर्ण असे अशा लोकांचा, वध करविला त्या आनन्ददायक इन्द्रास, हवीसत्^१ एक स्तोत्र अर्पण करा. त्याने आमचे संरक्षण व्हांव ह्यासाठी, त्याच्या मित्रत्वाची इच्छा धरून, आम्ही त्या दक्षिण हस्तात वज्र धारण करणाऱ्या पराक्रमी देवास मरुतांसहवर्तमान निमंत्रण करितो.

१

ज्याने क्रोधाच्या भरात ध्यंसाचा वध केला, ज्याने शस्त्रराला मारिले व ज्याने भक्तिशील प्रियूचेही हनन केलें, ज्याचा नाश करणे शक्य नव्हते अशा शुष्णाचाही ज्याने नाशनाष्ट^२ केला त्या इन्द्राच्या मित्रत्वाची इच्छा धरून आम्ही त्यास मरुतांसहवर्तमान निमंत्रण करितो. २

द्युलोक आणि पृथिवीलाही हा ज्याचा मोठा पराक्रम आहे, ज्याच्या आज्ञेत वरुण राहत असतो, सूर्यही ज्याच्या आज्ञेत आहे, ज्याच्या आज्ञेस सर्व नद्याही अनुसरतात, त्या इन्द्रास, मित्रत्वाची इच्छा धरून, आम्ही मरुतांसहवर्तमान निमंत्रण करितो.

३

१८ पुरुहूत पृथिव्या उपरुहूतान्मा' च एव' ह्या शब्दां निवृत्ति. सुवज्रः श्वित्येभि. सखिभ क्षेत्र सनत, सूर्य सनत, अप' सनत ।

१९ इन्द्र विश्वाहा न. दीनवका वा १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

१ य ऋजिश्वा कृष्णवर्मा निरद्वय नायनागुह्य' वच प्र अचत । अवस्यवः वज्रदक्षिण मरुत्वत वृषण सहाय्य हवामहे ।

२ य. जट्पाणन म जुपा व्यस, य शम्भर, य जट । पिपु अह्व, य' अह्व' अशुष' शुष्ण निअवृणक मरुत्वत सहाय्य हवामहे ।

३ दावापृथिवी य द मरुतासहवर्तमान, य द सूर्य, य द इन्द्रासहवर्तमान वरुणः, य द सूर्य, य द इन्द्रासहवर्तमान सिन्धव सवर्त, मरुत्वत सहाय्य हवामहे.

जो अश्वचा प्रभु आहे, जो धेनूचाही प्रभु आहे, जो (ह्या सर्वांना) वडा ठेवतो, जो (सर्वत्र) सन्मान पावलेला असून प्रत्येक कृत्यात ज्याचे अस्तित्व निश्चयाने दृग्गोचर होतं, व हवि अर्पण न करणारा (अभक्त) कितीही प्रयत्न असला तरी त्याचा जो वध करतो त्या इन्द्रास, त्याच्या मित्रत्वाची इच्छा धरून, आम्ही मरुतांसहवर्तमान निमंत्रण करितो. ४

सर्व प्राणिमात्राचा जो प्रभु आहे, ज्याने भक्तिशील उपासकाप्रित्यर्थ प्रथमतः धेनूची प्राप्ति करविली व ज्याने दुष्ट लोकाना दूर खाली फेंकून दिले त्या इन्द्रास, त्याच्या मित्रत्वाची इच्छा धरून, आम्ही मरुतांसहवर्तमान आमंत्रण करितो. ५

शूरानां जो हाक मारण्यास योग्य आहे व भीरू जनांनाही जो हाक मारण्यास योग्य आहे, (युद्धानृत) पळ काढणारे ज्याचा धावा करितात व (युद्धान) विजयी झालेले पुरुषही ज्याचा धावा करितात, सर्व जगानेही ज्या इन्द्राच्या संगतीची इच्छा धरलेली आहे त्या इन्द्रास, त्याचे मित्रत्व प्राप्त होण्याकरिता, आम्ही मरुतांसहवर्तमान आमंत्रण करितो. ६ (१२)

हा प्रज्ञावान् (इन्द्र) रुद्राच्याच दिशेकडून येतो व ह्या रुद्राचेसहवर्तमान ती सुवर्तीही आपण विशाल तेजः पसरते. (भक्तांचा) स्तोत्रे ह्या कीर्तिमान् इन्द्राचेच अर्चन करित असतात. आम्हांही त्यांचेच मित्रत्व प्राप्त होण्याकरिता त्यास मरुतांसहवर्तमान आमंत्रण करितो. ७

मरुतांसहवर्तमान असणाऱ्या हे (इन्द्रा), सर्व देव एकाच जमण्याच्या एकाच मंडळात ठिकाणां तू आनंद करीत असलास अथवा एकाचा क्षुद्र स्वयत्तच तू आनंदाने (वन्या) पसरताना तरी तेथून ह्या आमच्या यज्ञाकडे आगमन कर. सत्यात सतोप मानणाऱ्या हे देवा, दुष्टा प्रेमासुखे आम्ही हा हवि तयार केला आहे. ८

४ य अश्वाना, य गवा गोपतिः वशी, यः आरित कर्मणिकर्मणि स्थिरः, य इन्द्र वीळोः चित् अमु-
न्वत यधः, मरुत्वत सरयाय हवामहे ।

५ य दिव्यय जगत प्राणतः पति, य ब्रह्मणे प्रथमः गा. अविन्दन्, य दस्युन् अधरात् अवार्तिन्,
मरुत्वत सरयाय हवामहे ।

६ य शूरमि हव्य, य च भीरमिः, य धार्वाद्र दूयते, य च जिग्युमि, य इन्द्र वित्वा सुवना अमि
सदधु, मरुत्वत सरयाय हवामहे ।

७ दिव्यधण. रुद्राणां प्रदिशा गति । रुद्रमि यामा पृथु त्रयः तसुते । मरुतां श्रुत इन्द्र अभि अन्ति ।
मरुत्वत सरयाय हवामहे ।

८ मरुतः, यत् वा परमे सधस्थे, यत् वा अदमे दृजने सादयासे, अतः न. अध्वर अष्ट आ याहि ।
तलाराध त्राया दवि चकृम ।

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १३, १४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०२

हे वीर्यशाली इन्द्रा, तुझ्याविषयी प्रेम बाळगून आम्ही सोमरस तयार केला, व, हे स्तुतींचा स्वीकार करणाऱ्या देवा, तुझ्या प्रेमाने प्रेरित होऊनच आम्ही हविही मिद्ध केला. ह्यामागे, हे अश्रवावर आरूढ होणाऱ्या इन्द्रा, तू आपल्या गणांसह कुशामनांवर विराजमान होऊन मरुतांचे-बरोबर ह्या यज्ञात आनंद कर.

तुझे जे पीतवर्ण अश्व आहेत त्यांचेसह (ह्या यज्ञात) आनंद कर. तू आपले ओठ उघड व आपल्या (सुंदर) गुन्वाचे^१ दोन्ही भाग तू हालवू लाग. हे उत्तम मनुष्याने जोणाऱ्या इन्द्रा, तुला तुझे अश्व घेऊन येवोत. आमच्या हवींविषयी आपण^२ बाळगून तू त्यांचे सेवन कर.

ज्या ठिकाणी मरुतांची रतुनि चाललेली असते त्याचे^३ संरक्षण करणारा हा (इन्द्रा) होय. इन्द्राच्याच कृपेमुळे आम्हास सामर्थ्याचा लाभ करून घेता येईल. त्या आमच्या विनंतीस गिन्न, व वरुण, हे व त्याच्यागणे अति, मिथु, पृथिवी आणि सृष्टीक देवी अनुमोदन देवोत.

मृक्त १०२.

॥ ऋषि-आङ्गिरस कुन्स । देवता-अग्नि ॥

हे (इन्द्रा) ज्या अर्थी तुझे मन ह्या यज्ञात आमक्त^४ झालेले झिमे त्या अर्था हे उद्घुष्ट रतोत्र तू जो श्रेष्ठ देव त्या तुला मी अग्नि करितो. आनंदोत्सव प्रसन्न अश्व्या त्यामर्मर्था^५ (दोन्ही वंटा) जो विजयीच^६ अगतो त्या इन्द्रास पाहून, त्याच्या सामर्थ्यामुळे, देवता हर्ष झाल्या. १

ह्याची कीर्ति सम नद्या भरून नेतात व ह्याच्या सुंदर देहास स्वर्ग व भूमि (हे दोन) विशाल लोक^७ धारण करितात. ग्गरेग्वर, हे इन्द्रा, तुझेवर (आमची) श्रद्धा ठेवता रतणूनच हे सूर्य आणि चन्द्र, आगतास प्रकाश देण्याकरिता, एकमेकाची गळ^८ न पडू देता, मंचार करीत असतात.

२

१ सुदक्ष, इन्द्र, लाया सोम सुषुम । ब्रह्मवाह, लाया हवि चक्रम निधुल, अथ गगन वर्णिषि अमन् यज्ञे मरुद्भि मादयस्व ।

१० इन्द्र, ये ते हारिभिः मादयस्व, शिषे विष्यस्व, धेने वि सृजस्व । सुभिप्र, त्वा हरय आ वहन्तु । उशन्^{१०} न हव्यानि प्रति जुपस्व ।

११ मरुत्तोन्नस्य वृजनस्य^{११} गोपा वय इन्द्रेण वाज सनुयाम ।

१ यत् ते धिपणा अस्य सतोत्रे आनजे^{१२} मही इमां धिय महः ते प्र भरे । उष्यवे प्रयवे^{१३} च सामहि त द्याः शवसा अमदः ।

२ यत् नद्य अस्य ध्रुव विभ्रति । पृथिवी^{१४} द्यावाभामा दर्शत वपुः इन्द्र श्रद्धे सूर्याचन्द्रमसा अस्मे अभि-क्षेत्रे नितर्तुरं क चरतः ।

हे उदार (इन्द्रा,) तू तय विजयी रथ प्राप्त झाला असतां आम्हास आनंद होतो त्या रथाचे, (त्याच्या योगाने) आम्हास (संपत्तीला) लाभ घडवा म्हणून, तू रक्षण कर. हे अनेक (भक्तांना) रक्षण दे. हे उदार इन्द्रा, मनःपूर्वक तुज्या देवा कर्णाच्या आम्हास युद्धांत सुरक्षितपणे ठेविले. ३

तू आम्हास साहजिक असल्यावर आम्हास आदिविणाच्या वधून^३ आम्ही (रात्रीने) जिकृं. (सोमरसाचा) हवि तुझा देवा देवा अर्पण होईल ते देवा तेव्हा आमच्या पक्षाच्या रक्षणार्थ तू उभा रहा. हे इन्द्रा, आमचे नाडी सत्य असे वचायांचे साधन^४ (निर्माण) कर आणि हे उदार देवा शत्रूच्या सामर्थ्याचा (पुंग) मोठ करून टाक. ४

संपत्तीस धारण करणाऱ्या हे (इन्द्रा), तूला कपाटछीची हांव धरून तुझे स्तवन व पूजन करणारे हे जन नानाविध आहूत. परंतु तू केवळ आम्हासच लाभ प्राप्त करून देण्याच्या इच्छेने रथात आरूढ हो. हे इन्द्रा, तुझी मनःप्रवृत्ति स्वर्गावर अतिशय विजयशायी असते. ५ (१४)

त्याचे वाहु गोधन जिकृन आणतात. त्याच्या वृद्धिसामर्थ्याने सीमा नाही. तो श्रेष्ठ^६ आहे प्रत्येक कृत्यात तो शेकडो गर्वातून साहाय्य करणारा समर्थ आहे. तो सुद्ध करून देत निपुण^७ आहे. त्या इन्द्राची कोणाच्या कल्पना^८ करिता यावयाची नाही. त्याच्या (अद्वितीय) सामर्थ्यामुळे तो प्रमाणच होऊन घमत्या आहे. त्यात त्याची सेवा करणारे लोक त्यास अनेक तऱ्हेने हाक मारतात. ६

मानवसंगे तुझे (पसरलेले) यश शेकडो लोकांपेक्षा—लोकव्याहूनही जास्ती लोकांपेक्षा—सहस्रावधि लोकांपेक्षाही—व्यास्त आहे. ज्याच्या सामर्थ्याचे मरण^९ कधीही करिता यावयाचे नाही अशा तुझा आमच्या उत्कृष्ट स्तुतींनी प्रोत्साहन^{१०} दिले आणि म्हणूनच शत्रूच्या पुंग्याचा विध्वंस करणाऱ्या हे देवा तू राक्षसाच्या नाश करणारा समर्थ होतोस. ७

३ मघवन्, यत्ते जत्र (२१) गगम अनुमदाम, त रथ सातये प्र अव रम । पुरुस्तुत मघवन् इन्द्र, मनसा लायद्रा^३ न न आवा मम यच्छ ।

४ तया युजा हत वा चोम । मरुमरे अस्माक अशो उत अव । इन्द्र, अस्मभ्ये सुग वरिव.^४ कृधि । मघवन् दृष्ट्वा जन्ता प्र रज ।

५ धनान धर्त, अवगा ला हवमाता विपयव इमे जना माना हि । अस्माक सातये रम रथ आ तिष्ठ । इन्द्र, तव. गत. निरुत जेग ति ।

६ वाहु गोजिता, इन्द्र अमितकृ गिरा^६ वीरत्वमेत जतमृत्ति, राजकर.^७ अकल्प,^८ ओजना प्रतिमान । अय गिषागव जना वि श्वेते ।

७ मघवन्, दृष्टिपु ते धन उत सततव, उत्त च भूयस, उत सहस्राव् ररिने । अमात्र^{१०} ला मही धिपणा निक्षिप, अव, पुर दर उतयि जित्रमे ।

(आरहा) मानवाचे प्रभो, तीन भूलोक अथवा (स्वर्गलोक) तीन देदीप्यमान प्रदेश असे तुझ्या नामध्याचे त्रिगुणित पसण आहे. हा अगिळ भुवनापेक्षाही तू ज्यास्ती मोठा झाल्या आहेस. हे इन्द्रा, फार प्राचीनकालपासून तुझा जन्मतः कोणीच शत्रू नाही. ८

देवामणे अर्पही प्रथम तुला हव्यापाहिने. म्हणत तूच विजय मिळवितास निवासास. असा हा इन्द्र हा (स्तवन) कर्त्यास प्राप्तेदार व शुद्धिपत्नी^१ करे व आम्हास (गणतीचा) लाभ^२ व्हावा म्हणूनच तो आमचा रथ सर्वांच्यापुढे नेवे. ९

हे उदार देवा, लहान युद्धात व मोठमोठ्या सम्राटात तू जय मिळवितोस, पण कधीही संपत्ति बळकावून बसत नाहीस. तू उग्रच आहेस, तथापि आमच्या संरक्षणार्थ^३ तू सज्ज व्हावस म्हणून तुझ्या आम्ही ज्यास्ती स्फुरण चढवितो. द्यास्तव हे इन्द्रा, आरही जेव्हा जेव्हा तुझे पूजन होत त्या त्या वेळी आमचा उत्कर्ष करीत जा. १०

इन्द्र आम्हास नेहमी सगळी अतिथिनाम देणारा असो. (हा योगाने) आमच्या मार्गात कोणतेही विघ्न न येता (स्वर्गस्वर) आपल्या नामध्याची प्राप्ति होईल. हा आमच्या विनंतीस मित्र व वरुण व त्याचप्रमाणे अश्विनि, मिथु, पृथिवी व शुक्र हे द्याचेही अनुमोदन असो. ११ (१५)

सूक्त १०३.

॥ ऋषि-गङ्गिर्मन् क्रन्म । देवता-इन्द्र ॥

येथे दृग्गोचर होणाऱ्या त्या तुझ्या श्रेष्ठ नामध्याचा^१ विद्वान् लोकानां प्राचीनकाली अति श्रेष्ठ गौरव^२ केला होता. तुझ्या शक्तीचा एक अणु पृथिवीवर दृष्टास पडतो व एक अणु स्वर्ग-प्रेक्षा अनुभवास येतो. आणि ज्याप्रमाणे युद्धकाली (लढाईत) एक निजाण दृग्गोचराजवळ गाऊन मिळते त्याप्रमाणे (तुझ्या शक्तीचे ते दोग्दी भाग तुझे ठायी) एकत्र होतात. १

८ वृषते, निघ भूमी, त्रीणि रोजना, ओजसः त्रिविष्टिधातु प्रतिमान । इदं विश्वं भुवनं अति बहुविध । न्द्र, सनातं जनुषा अमृतं अग्निः ।

९ देवेषु प्रधानं त्वा इवामहं । पुतनासु त्वं सप्तहि बभूव । सः इन्द्र नः कारु उपमन्यु उद्रिद, "प्रसवे" यं पुरं कृणोतु ।

१० सप्रवतं अनेपु सहस्यु न आज्ञा त्वं जियेय, धना न रुगेधिय । त्वा उग्र अवसे स जिशीमसि^३ । य इन्द्र, हवन्तु न चोदय ।

११ इन्द्रं विश्वासा न अविदत्ता अस्तु । अपरिगता वाजं सनुयाम ।

१ तत्र ते इदं परमं दर्शिकं तद्वत् पुनः पराने अधारयन्तं अयं इदं अन्यत् क्षमा, अन्यत् द्विवि । मना इव येतु इ स पृच्छत ।

त्यानें पृथिवीचें धारण करून तिचा विस्तार केला, आणि आपल्या वज्रानें (वृत्रास) मारून त्यानें उदकाचा मार्ग मोकळा केला. त्या उदार देवानें अहीचा वध केला, त्याने रोहिणाचा उल्लेह केला व त्याने आपल्या सामर्थ्यानें कंमास मारिले. २

आपणें वज्र^३ घेऊन व आपल्या सामर्थ्यावर विश्वास ठेवून त्याने दहा शत्रूंच्या^४ पुरांचा विध्वंस करीत त्याच्या सैन्यास पायाग्वाली तुडविले. हे वज्रधर इन्द्रा, तूं (सर्व) जाणत अस त्यामुळे शत्रूवर आपणें आयुध सोड^५ व तुझ्यावर विश्वास टाकणाऱ्या (भक्तांचे) बल व वैभव वृद्धिगत कर. ३

वज्रधारी व उदार इन्द्रानें दस्यूंचा वध करण्याकरिता त्याचेवर चाल करून जात अमता आपली कीर्ति वाढवून जे नाव मिळविलें तेच प्रशंसनीय नाव त्या औदार्यशील देवानें ह्या माननी कात्यातमुद्धा आपल्या भक्ताच्या हितासाठीं राखले आहे. ४

त्याने जे विपत्ती व अविशय नृद्धि पालविले (नामर्थ्य) अवलोकन कर व त्या इन्द्राच्या शक्तीवर विश्वास ठेव त्यानेच घेनुची प्राप्ति करून घेतली, अश्व मिळविले, औषधि संपादन केल्या, उदकें त्रितान आपली व अरण्याचा तावडा घेतल्या. ५ (१६)

वाटेत अटविणाऱ्या (तस्करी) प्रमाणे जो शूर अभक्ताचा प्रथम आदरसंस्कार करून मार्गातून त्याच्या सपतीचा मग करीत इकडे आगमन करितो त्या अनेक पराक्रम करणाऱ्या, सामर्थ्यावान, वल्लभाळी, व सत्यशक्तियुक्त (इन्द्राकरिता) आपण सोमरस तयार केला पाहिजे. ६

२ स पृथिवी धारयन् पप्रथत् च । वज्रेण हत्वा अपः निः ससर्ज । अहिं अहन् रोहिण अभिनत्, मघवा शचीभिः व्यस ग्रहन् ।

३ जातुर्भर्मा, आज श्रद्धावान् पुत्र विभिन्दन् दासी^६ वि अचरत् । वज्रिन्, विद्वान् दस्यवे हेति अस्य^७ इन्द्र, आयं सप्त दुष्ट वर्धय ।

४ वज्री सृनु दस्युहत्याय उपप्रयन् श्रवणे यत् नाम दधे ह तत् कीर्तन्य नाम मघवा इमा मानुषा युगानि ऊचुपे विव्रत ।

५ नत अस्य इदं भूरि पुष्ट पश्यत । इन्द्राय वीर्याय श्रन् धत्तन । स गां अविन्दत्, सः अश्वान् अविन्दत्, स औषधी, स अप, स वनानि ।

६ य शूरः परिपथी इव अदज्वन वेद, आदत्य विभजन, एति, भूरिकर्मणे, वृषभाय, वृष्णे, मय्य-शुष्माय सोमं मुनवाम ।

अट्ट० १ अध्या० ७ व० १७, १८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०४

हे इन्द्रा, निद्रित^७ असलेल्या अहीस तू वज्राने जागें केलेस हे तू (खरोखर) जणू काहीं त्वन्त मोठेच शूरवाचें^८ कृत्य केले. तू आनंदित झाल्याबरोबर (अखिल) देवपत्नी, (सर्व) क्षी, व सकल देव ह्यांनाही आनंद झाला. ७

हे इन्द्रा, त्या वेळीं तू शुष्ण, विष्णु, कुयव आणि वृत्र ह्यांचा वध केलास त्यावेळीं तू शम्भराच्या पुंग्याचीही (चिन्मय केलास). ह्या आमच्या प्रार्थनेस मित्र, वरुण ह्यांचे व त्याच-प्रमाणे अदिति, सिन्धु, पृथिवी व द्युलोक ह्यांचेही अनुमोदन असो. ८ (१७)

सूक्त १०४.

॥ ऋषि-आङ्गिरस कुम । देवता-इन्द्र ॥

हे इन्द्रा, तू विराजमान व्याधस म्हणून हे आसन^१ मिद्र केले आहे. अश्व जमा (आनंदाने) गिकाळूं^२ लागतो त्याप्रमाणे (आनंदाने) ह्याचा स्वीकार कर. पश्याप्रमाणे (वेगवान्) असे आपले घोडे (आतां) सोड. तुला रात्र असो की दिवस अगो (सत्पापें) सोमपानार्थ वाहून घेऊन जाणाऱ्या तुझ्या अश्वांस तं (आता) मेकळे कर. १

ते पुरुष आले सरक्षण व्हांव ह्या हेतूने इन्द्राकडे गेले. तोही त्या (त्याच्याच) मार्गाकडे जाणार नाही काच (सर्व) देव (मिळून) दुष्ट शत्रूचा गग शमयोंत,^३ आणि आमच्या वर्णाच्या लोकांस ते कल्याणाच्या मार्गाकडे घेऊन जायोंत. २

दुसऱ्याच्या मनःतले जाणणाऱ्या (त्या कपट्याने) पाण्यांत फेंक -- (त्वरोवर) पाण्यात फेसचकेंस—भस्मन ठेवला; (त्या) कुयवाच्या वायकामात्र दुधाने स्नान करितात. शिफेच्या भोवण्यांत^४ त्या घुडून तरी जायोंत. ३

७ इन्द्र, यत् सत्त-त वज्रेण अबोधय. तत् प्र इव वीर्य चकर्थ । हपित त्वा अनु पत्नी, वयः, विश्वे देवास च त्वा अनु अमदन ।

८ इन्द्र, यदा शुष्ण, विष्णु, कुयव, वृत्र अवर्णा श्वरस्य पुर वि ।

१ इन्द्र ते निपदे योनि अकारि । वय विमुच्य, दापा वस्तो. प्रपित्वे वहीयस अश्वान् अवसाय, स्वान.^१ अर्वा न त आ नि प्रीद ।

२ त्वे तर, ऊतने इन्द्र गु. तान् अवधन. सद्य नि । जगन्त्यात् नु देवाग दासस्य मय्यु श्वन्नन,^२ ते न वर्ण मुविताय आ वधन ।

३ केनवदा उदन् फेन त्मना अव भरते, त्मना अव भरते । कुयवस्य योपे क्षीरेण स्नान ते शिफाया प्रवर्णे हेत स्याता ।

आयु वर आकाशात होता. त्याच्या नाभिस्थळाने सर्व दिसेनासे^४ केलें होतें. परंतु आपल्या पुरातन सामर्थ्यानें (इन्द्र) त्यातून (सहज) तरून गेला व त्याचेवर त्या शूरांनीं आपला अधिकार प्रस्थापित केला. त्या वीराच्या पत्नी ज्या अजंसी व कुलिशी त्यांनीं उदकामध्ये गति उत्पन्न करून त्या (आयूस) पाण्यानें भरून टाकले. ४

ज्या अर्थी त्या वृष्ट राक्षसाचा मार्ग दृष्टीम पडूं लागला आहे व आपल्या घराची माहिती असणारी स्त्री ज्याप्रमाणे तिकडे जाते त्याप्रमाणे तो थेट तिकडे निघाला आहे,^५ त्या अर्थी हे उदार देवा, आम्हांस अनाय होऊं देऊ नकोस व ज्याप्रमाणे एखादा विपयासक्त पुरुष^६ आपली संपत्ति उडवून टाकतो त्याप्रमाणे आम्हांस टाकून देऊ नकोस. ५ (१८)

हे इन्द्रा, सूर्य, उदके, निष्ठापपणा व सर्व जीवांत प्रशंसनीय स्थिति ह्याचा आम्हांस लाभ व्हावा म्हणून तू आमच्याजवळ अस. आम्हां अगदी आत (गाठ मारून) ठेवलेल्या संपत्तीचा^७ नाश तूं होऊ देऊ नकोस. प्रत्यक्ष शरीरवत्च असा जो तू श्रेष्ठ देव त्याचेवर आमचा विश्वास आहे. ६

हे इन्द्रा माझी अशी (मनःपूर्वक) समजूत आहे कीं आम्हीं तुजवर विश्वास ठेवला आहे. तूं सामर्थ्यवान् आहेस म्हणूनच तू अतिशय संपत्तीकडे आमची प्रेरणा कर. अनेक भक्तानां ज्यास पाचारण केलें आहे असे (हे इन्द्रदेवा), आम्हांस क्षुब्ध लागेल तेव्हा अन्न^८ पाणी^९ (पुरविताना) आमचें घर वाधण्याचे तसेच अपुंर टेंवून मात्र ते आम्हांस देऊं नकोस. ७

हे इन्द्रा, आमचा वध करू नको, आम्हांस टाकू देऊ नकोस; हे सामर्थ्यवान् व उदार (इन्द्रा), गर्भांत असलेल्या आमच्या संततीचा^{१०} नाश करू नकोस—अनेक शिशूनासुद्धा जी एकदम जन्म^{११} देतात अशी अंडी तूं फोडू नकोस. ८

४ उणरस्य आयोः नाभि युयोषः पूर्वाभिः प्र तिग्ने । शूर रात्रि । अजंसी कुलिशी, वीरपत्नी, पयः हिम्बाना भरन्ते ।

५ यत् दस्योः स्या नीथा प्रति अदर्शिः, सदन जननी ओंक अन्ध न, गात, अध, मघवन्, नः मा चर्कतात् इत्, निष्पपी^६ मघा^७ इव, न मा परमा परा दा ।

६ इन्द्र, सः स्व नः सूर्ये, सः आयुः, अनायासे, जं वयमे आ भज । न अन्तरां भुजं मा आ रिरिप ते महते इन्द्रियाय श्रद्धित ।

७ अध ते अस्मै श्रत् अधायि मन्ये; वृषा महते अनाय चं दम्ब । पुक्लूत इन्द्र, न क्षुध्यद्गध, वयः आयुति,^८ अकृते योनौ, मा दाः ।

८ इन्द्र न मा वधी, मा परा दाः न प्रिया योननानि ता प्र सोषी मघवन् शक्र, न आणज^९ मा निः भेत । सहजानुत्पत्ति^{१०} न पात्रा मा भेत ।

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १९,२०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०५

इकडे ये. सोमाची तुला (अन्यंत) आवड आहे असे म्हणतात. (म्हणून) हा सोमस येथे ओतला आहे तो पी व आनंदित हो. तू अनेक स्थले व्यापून टाकली आहेस. तू (हा सोमस) पोटात (घालून) सामर्थ्यावान् हो. जेव्हा आम्ही तुला हाक मारू तेव्हा आमच्या पित्याप्रमाणे (आमची हाक) तू ऐक.

• ९ (१९)

सूक्त १०५.

॥ ऋषि-आत्रिरस कुत्स । देवता-अग्नि ॥

चन्द्रमा जलांतून धांवत जात आहे व हा सुंदर पखाचा (पक्षी) अकाशांत धांवत आहे. ज्याचे पदर सोन्याचे आहेत अशा ह्या विजाना सुद्धा तुमचे स्थान कोणतं तें (नेमके) माहीत नाही. हे बुलोक व भूलोक हो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यांत घ्या.

१

आपल्या इष्टार्थाची इच्छा करणाऱ्या मनुष्यास इच्छित वस्तु प्राप्त होते, आणि भायेंस पतीची भेट होते. ती दोघ वीर्यसपन्न अशा उदकास प्रेरणा करितात व ते (परस्परस) देऊन त्यापैकी प्रत्येकजण (स्वतःस) आनंद प्राप्त करून देतो. हे बुलोक व भूलोक हो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यांत घ्या.

२

हे देव हो, हे तेज स्वर्गापासून कधीही न्युत न होवो. आम्हास हितकारी असा जो सोम तो जेथे नाही? अशा ठिकाणी आम्ही कधीही नसावे. हे बुलोक व भूलोक हो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यांत घ्या.

३

मी (सर्वांत) श्रेष्ठच्या यज्ञास (एक प्रश्न) विचारितो. तो (सर्वाचा) दूत असल्यामुळे त्याचे उत्तर देईल. ते पूर्वीचें सत्य कोठे नाहीसे झाले? कोणत्या नवीन मनुष्याचे जवळ तें (गेले) आहे? हे बुलोक व भूलोक हो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यांत घ्या.

४

९ अर्वाट आ इहि । त्वा सोमकाग आहु ; अय सुतः ; तस्य पिब । उरुव्यचाः जठरे आ वृषस्व । ह्यमानः पिता इव न शृणुहि ।

१ चन्द्रमा' आसु अन्तः सुपर्ण दिवि आ धावते । हिरण्यनेमय विदुतः ध पद न विन्दन्ति । रोदसी मे अय वित्त ।

२ अथिन वै अर्थ इत् ऊम्, जाया पनि आ युक्ते । वृण्य पयः तुजाने, परिदाय रस दुहे ।

३ देवा, अद' स्व दिव परि मो सु अव पादि । शम्भुव मे म्यस्य शने' कदा चन मा भूम ।

४ अवम यज्ञ पृच्छामि । स दत्त तव वि पोचति । पूष्ये कृत क गत ? तत् क नूतनः तत् बिभ्रति ?

शुलोकाच्या तिन्ही देदीप्यमान प्रदेशांत जे निवास करितात अशा हे देवांनो, तुमचें सत्य कोणतें, व तुमचें असत्य कोणतें ? तुम्हांस (मी) पूर्वी अर्पण केलेली आहुति कोठे गेली ? हे शुलोक व भूलोक हो ही माझी प्रार्थना लक्षात घ्या. ५ (२०)

तुमचे सत्याचें परिपालन^१ कोणते ? वरुणाची (अमृत) दृष्टि कोणती ? श्रेष्ठ अर्यमाच्या गांने, अग्नी आग्ने वेष्टि चितणाच्या^२ लोकाना दाद न देता, कसे पुढें जाऊं ? हे शुलोक व भूलोक हो, ही माझी प्रार्थना लक्षात घ्या. ६

जो मी पूर्वी सोमसस सिद्ध करून अनेक (स्तोत्रे) म्हणत होतो तोच मी होय, परंतु एखाद्या नृपित मृगाच्या व्याप्रमाणे लाडगा खाऊन टाकतो त्याप्रमाणे (आतां) मला चिता खाऊन^३ टाकीत आहेत. हे शुलोक व भूलोक हो, ही माझी प्रार्थना लक्षात घ्या. ७

व्याप्रमाणे सवतीसवती (जमत्या म्हणजे त्या देन्हीकडून नवऱ्यास) छळू लागतात त्याप्रमाणे माझ्या (कुरा झालेल्या) वरगड्या मला देहेंकडून टोचीत आहेत हे अर्थ सामर्थ्यान् देवा, मी तुझी स्तुति गणारा असून व्याप्रमाणे उर्दर (कोष्ठ्याच्या भागात) दोरे खाऊन टाकतात त्याप्रमाणे मला चिता^४ खाऊन^५ टाकीत आहेत. हे शुलोक व भूलोक हो, ही माझी प्रार्थना लक्षात घ्या. ८

हे जे (सूर्याचे) सात (रंगाचे) किरण पसरलेले आहेत त्यांच्याच खाली माझी (उघडी) पडली आहे. आप्त्य त्रिताला हे माहीत आहे व कोणी तरी त्यास मायाळु अंभठावा म्हणून तो प्रार्थना^६ करीत आहे. हे शुलोक व भूलोक हो, माझी प्रार्थना लक्षात घ्या. ९

५ अमी ये देवा. दिव त्रिषु रोचने आ रथन, व ऋगं क अ त वन ? व प्रता आहुति क ?

६ वः ऋतस्य धर्षसि^१ कर् ? वरुणस्य चक्षुष कर् ? नर नम्य पय दृढ्य कर् अति कामे ?

७ य पुरा सुते कानि चित् वदानि स अह अरिम । स मा, उक् दृणज रुग न, आथ्य व्यन्ति^२ ।

८ सपत्नी. इव पशव मा अनित, स तपन्ति । श कते ते स्मेतार मा आथ्य^३ शिश्रा^४ न नि अर्दान

९ अमी ये सप्त रगाय तत्र मे नाभिः आतता । आप्त्य त्रिताला^५ त, वद । स जामत्वाय रेभति ।

अष्ट० १ अध्या० ७ व० २१, २२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ मृ० १०५

जे हे पांच प्रबल देव विस्तीर्ण बुलोकाच्या मध्यमार्गी विराजमान झाले आहेत ते माझी प्रति श्रवण करून देवाच्या समुदायात परत गेले. हे बुलोक व भूलोक हो, ही माझी प्रार्थना लक्षात घ्या.

१० (२१)

बुलोकांच्या सीमान्तप्रदेशावर हे सुंदर पंगडाचे पक्षी विराजमान झालेले आहेत व ते हा विस्तीर्ण उदकामधूनही तरून जाणाऱ्या लाडक्यास, मार्गातून हांकून लावीत आहेत हे बुलोक व भूलोक हो, ही माझी प्रार्थना लक्षात घ्या.

११

हे देवहो, प्रशंसनीय व (भक्तांचे) कल्याण करणारे असे ते उत्तम रत्ने अगदी न आहेत. (ह्या पहा) महानद्या (आपल्या प्रवाहाबरोबर) (देवाच्या) नातिनिधमनाचा प्रसारीत आहेत व सूर्याने (चोहोकडे) सत्य पसरले आहे. हे बुलोक व भूलोकहो, ही माझी प्रार्थना लक्षात घ्या.

१२

हे अग्निदेवा, तुझे देवांच्याबरोबर तें (सर्वप्रसिद्ध) नांव आहे, व त्याची (सर्वत्र) प्रशामाही होत आहे. (द्यास्तव) तू जसा मनुच्या यज्ञात विराजमान होतो त्या तसा तसा येथे आमच्या करिता विराजमान हो, व अत्यंत प्रज्ञाशील असल्यामुळे तू देवाना आमचा यज्ञ पोचव. हे बुलोक व भूलोकहो, ही माझी प्रार्थना लक्षात घ्या.

१३

सर्व देवांत अत्यंत प्रज्ञाशील व बुद्धिमान् असा हा अग्निदेव, मनुच्या यज्ञप्रमाणे आमच्या यज्ञात स्थित होऊन, आमचे हवि देवांकडे पोचवितो. कारण हवि पोचविण्याचे काम त्यांचेच आहे. हे बुलोक व भूलोकहो, ही माझी प्रार्थना लक्षात घ्या.

१४

१० ये अमी पञ्च उक्षणा मह दिवः म ये तरु प्रवाच्य रात्रीचीनाः देवत्रा नि ववृत्तु सु ।

११ एते सुपर्णा दिव आरंघने मये आसते । ते यद्वतीः अपः तरन्त वृक्ष पथ शेषाति ।

१२ देवा , तान् उच्यते हित सुप्रवाचन नव्य । सिन्धुः कृत अपन्ति, सूर्यः सत्य ततान ।

१३ अग्ने, देवेषु तव त्वन् उच्यते आय अस्ति । स विदुष्टरः मनुष्वत् न आ सतः देवान् यक्षि ।

१४ देवेषु विदुष्टर मेधिरः होता अग्निः देवः मनुष्वत् आ सतः देवान् अच्छ हव्या सुपूदति ।

अष्ट० १ अध्या० ७ व० २२, २३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०५

वरुण हाच स्तोत्र रचण्याची स्फूर्ति देतो, (व म्हणून) (चांगला) मार्ग^{१२} कोणता ह्याचे ज्ञान असणाऱ्या त्या देवाची आम्ही प्रार्थना करितों. (भक्तांचे) हृदय व अन्तःकरण प्रकट व्हावयास तोच लावतो. (खरोखर आज) नीतीचा (पुन्हा) नवीन उदय होवो. हे शुलोक व भूलोकहो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यांत घ्या. १५ (२२)

आदित्याचा जो हा आकाशांतील मार्ग (सर्वांचे) स्तुतीस पात्र होईल अशा रीतीने तयार करण्यांत आलेला आहे त्याचे अतिक्रमण, हे देवहो, तुम्हासही करता आलं नाही व हे मर्याहो, तुमच्याही तो दृष्टीस पडत नाही. हे शुलोक व भूलोकानो ही माझी प्रार्थना लक्ष्यांत घ्या. १६

त्रित विहिरित पडला^{१३} म्हणून आपल्या रक्षणाकरिता तो देवांना हांक मारीत आहे. बृहस्पतीने त्याचा संकटापासून^{१४} बचाव करून त्याची ती हाक ऐकिली. हे शुलोक व भूलोकानो, ही माझी प्रार्थना लक्ष्यांत घ्या. १७

मी मार्गांने जात असतां मला एकदां एका लाल रंगाच्या लांडग्याने पाहिलें. मग (काम करून करून) पाठीत^{१५} कळ आलेल्या सुताराप्रमाणें तो हळू^{१६} हळू उठला व (माझेमागे) चालूं लागला. हे शुलोक व भूलोकानो ही माझी प्रार्थना लक्ष्यांत घ्या. १८

ह्या स्तोत्राच्या योगाने इंद्राच्या कृपा संपादन करून आम्ही आपल्या पदरच्या सर्वे योद्धयांसह, आपल्या सकटातून सुरक्षितपणें पार पडू. ह्या आमच्या प्रार्थनेस मित्र व वरुण त्याचप्रमाणे अदिति, सिन्धु, पृथिवी व शुलोक ह्यांचेही अनुमोदन असो. १९ (२३) १५

१५ वरुणः ब्रह्म कृणाति । त गातुविदः^{१२} ईमहे । हृदा मतिं ऊर्णाति । ऋत नव्यः जायतां ।

१६ देवाः, असौ य आदित्य दिवि पन्था प्रवाच्य कृतः सः न अतिक्रमे । मर्तांसः, त न पश्यथ ।

१७ कूपे अवहितः^{१३} त्रितः उतये देवान् हवने । बृहस्पतिः अहूरणान्^{१४} उरु कृष्वन् तन् शुश्राव ।

१८ पथा यन्त मा अरुण वृकः संकृन् ददर्श हि । पृष्ठयामर्या^{१५} तश्च इव निचाय्य^{१६} उन् जिहीते ।

१९ एना आगृषेण इन्द्रवन्तः सर्व्वराः वय वृजने अभि स्याम ।

अनुवाक १६.

सूक्त १०६.

॥ ऋषि-आदित्यस कुम्भ । देवता-इन्द्र ॥

आम्ही आपल्या सरक्षणाकरिता इन्द्र, मित्र, वरुण, अग्नि, मरुद्गण व अदिति ह्यांना आमंत्रण करितो. प्रत्यक्ष वैभवच अशा ह्या उदार देवानो, ज्याप्रमाणे एखाद्या गाडीस अडचणीच्या जागेतून काढावे त्याप्रमाणे आम्हांस सर्व संकटातून वाहेर काढा. १

हे देवहो, तुम्हा सर्वांस उद्देष्टून जो आम्ही यज्ञ करीत आहो तन्प्रीत्यर्थ इकडे या. हे देवहो, दुष्टांचे हनन करून आमचे कल्याण करणारे व्हा. प्रत्यक्ष वैभवच अशा उदार देवानो, ज्याप्रमाणे एखाद्या गाडीस अडचणीच्या जागेतून काढावे त्याप्रमाणे आम्हांस सर्व संकटातून वाहेर काढा. २

स्तुति करण्यास सर्वथेव योग्य असे पितर आमचे संरक्षण करोत आणि नीतिनियमनास उत्तेजन देणाऱ्या व देवाना जन्म देणाऱ्या ठोवी देवीही आमचे संरक्षण करोत. प्रत्यक्ष वैभवच अशा उदार देवानो ज्याप्रमाणे एखाद्या गाडीस अडचणीच्या जागेतून काढावे त्याप्रमाणे आम्हांस सर्व संकटातून वाहेर काढा. ३

सामर्थ्यावान् नराशंसाचे येथे स्तवन करीत, ज्याचेजवळ वीरांचा निवास असतो अशा पूषादेवास, उत्तम उत्तम हवीनीं आम्ही आळवीत आहो. प्रत्यक्ष वैभवच अशा उदार देवानो, ज्याप्रमाणे एखाद्या गाडीस अडचणीच्या जागेतून काढावे त्याप्रमाणे आम्हांस सर्व संकटातून वाहेर काढा. ४

हे बृहस्पतिदेवा, आम्हांकरितां सदादित (सर्व) मार्ग मुक्तभ कर. मानव्याम हितकारक असे जे कांही सौख्य तुला शरण येणाऱ्याकरिताच तू राखून ठेवले असतील त्याचा आम्हां तुझेपार्श्व याचना करितों. प्रत्यक्ष वैभवच अशा उदार देवानो, ज्याप्रमाणे एखाद्या गाडीस अडचणीच्या जागेतून वाहेर काढावे त्याप्रमाणे आम्हांस सर्व संकटातून वाहेर काढा. ५

१ इन्द्र, मित्रं, वरुण, अग्निं माहेत शर्थे, अदिति, ऊतये हवामहे । सुदानव. ६५१; दुर्गादेव्य न, स्वधस्मात् अहयः न. नि पिपर्तन ।

२ आदित्या, सर्वतातये ते आ गत । देवा' वृत्रतृयपु शुभुव भूत' ।

३ सुप्रवाचना पितर. न अबतु, उत कृतवृथा देवपुत्रे देवी ।

४ वाजिन नराशंस इह वाजयत क्षयर्द्रार पपण मुत्रे इमहे ।

५ बृहस्पते, सद इत नः सुग कधि । यत् ते यो. मनु हित श तत् इमहे ।

अष्ट० १ अध्या० ७ व० २४, २५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० १०७

कूपात् पटलेत्या^१ कुत्स ऋषीर्न, आपत्या रक्षणासाठी, वृत्राचा वध करणाऱ्या सामर्थ्यावान् इन्द्राचा धावा केला. प्रत्यक्ष वैभवच अशा उदार देवानो, ज्याप्रमाणे एखाद्या गाडीस अडचणीच्या जागेतून बाहेर काढावे त्याप्रमाणे आम्हास सर्व सकटातून बाहेर काढा. ६

(सर्व) देवांसह अदितिदेवी आमचे संरक्षण करो आणि आमचा पाळनकर्ता देवही, आम्हाकडे (यत्किंचिन्) दुर्यक्ष न करिता, आमचे संरक्षण करो. ह्या आमच्या प्रार्थनेस मित्र आणि वरुण आणि त्याचप्रमाणे अदिति, सिन्धु, पृथिवी व शुलोक ह्यांचेही अनुमोदन असो. ७ (२४)

सूक्त १०७.

॥ ऋषि-आङ्गिरस कुत्स । देवता-इन्द्र ॥

यज्ञ हा देवाची उत्तम कृपा^१ संपादन करून घेण्यास साधनीमूल होत असतो. हे आदित्यहो, तुम्हा (आम्हास) मौन्य अर्पण करणारा व्हा. जा तुमची अनुग्रहबुद्धि सकटातून उत्तम संरक्षण^२ करीत असने ती आमचेकडेच वळो. १

अंगिरसाच्या श्रोत्राची ज्याचे स्तवन झालेले आहे असे देव (आम्हावर) कृपा करण्याकरिता आमचेकडे येवोत. इन्द्र आपल्या (सर्व) सामर्थ्यासह, मरुतदेव (इतर सर्व) मरुतांसह, व अदिति (सर्व) आदित्यांसह (येथे येवो व) आम्हास मौन्य अर्पण करो. २

ही आमची स्तुति इन्द्र गोड करून घेवो. ही वरुण गोड करून घेवो. ही अर्यमा गोड करून घेवो. व ही सविताही गोड करून घेवो. ह्या आमच्या विनंतीस मित्र व वरुण व त्याचप्रमाणे अदिति, सिन्धु, पृथिवी व शुलोक हेही अनुमोदन देवोत. ३

६ वांटे निवाहळः कुत्सः वृत्रहन शचीर्षति । उतये अत् ।

७ देवी अदितिः देव नः नि पातु । श्राता देव अप्रयुच्छत प्रायता ।

१ यज्ञः देवाना मुन्नै प्रति एति । आदित्यास, मृळयन्तः सवत । या अंहोः चिन् वरिवोविन्नरा^३ सता व मुमति अर्वाची आ वृत्रत्यान् ।

२ अंगिरसा सामाना रतृयमानाः देवाः अवरा नः उप आ गमन्तु । इन्द्रिये इन्द्र, मरुत मरुत आदित्ये अदिति नः शर्म वसत् ।

३ तत् नः इन्द्र, तत् वरुण, तत् अग्निः, तत् अर्यमा, तत् सविता चनः^४ पातु ।

सूक्त १०८.

॥ ऋषि-आदिरस्य कुन्स । देवता-इन्द्राग्नि ॥

हे इन्द्र आणि अग्निदेवहो, जो तुमच्या अर्पित आश्वदकारक रथ (मार्गानेच) जगात असता) अग्निते विश्वाचे अग्नितेचन कर्तव्य अग्निते त्या रथात' दोघेही एकत्र वसून (येथे) या व हा सोमस काढून देण्या आदि त्यांचे प्राशन करा. १

हे इन्द्र आणि अग्निदेवहो, हे सर्व जगन् आपल्या विस्तीर्ण आकारातून जस ग्वालपर्यंत' पसरलेल आहे तसा हा सोम तुमच्या प्राशनात भरपूर पुरून तुमच्या मनास सवतापरा आनन्दकारक होवो. २

तुम्ही ग्वागेवर उठून गीताने उगल गाव मिळविले आहे व वृत्रांना हलत कणारे तुम्ही (ग्वागेवर) उठून वृत्रांना हलत (ह्या यज्ञात) उच्छट गीताने विराजमान होऊन, हे सामर्थ्याने इन्द्र आणि अग्नि, तुम्ही ह्या सामर्थ्यप्रद सोमस्ताचे प्राशन करा. ३

हे इन्द्र आणि अग्निदेवहो, अग्नि प्रदीप्त केल्यावर ज्या तुम्हाला भूषण' चढविली आहेत, त्याचेकरिता यज्ञचरम वर उच्चरणात येत आहेत, व जे तुम्ही दर्शनावर विराजमान झालेले आहा, ते हा तीव्र सोमस सिद्ध केल्याबरोबर आम्हावर कृपा करण्याची इच्छा धरून इकडे या. ४

हे इन्द्र आणि अग्निदेवहो, या वीरकर्म (आजपर्यंत) तुम्ही केले, जो (नानाप्रकारांचो) रूपे तुम्ही दान्यविला, व जे (अनेक) पराक्रम तुम्ही गाजविले त्याचे व जो तुमची गाराचा कृपे पुढात काढून घेऊन प्रख्यात आहेत त्या सर्वांचे स्मरण ठेवून ह्या (आम्ही) सिद्ध केलेल्या सोमस्ताचे प्राशन करा. ५ (२६)

१ इन्द्राग्नी, य चा चित्रतम. २य. विश्वानि भुवनानि अग्निचंष्ट तेन सरथे' तस्थिवासा आ यात अथ सुतस्य सोमस्य पिबत ।

२ इन्द्राग्नी, यावन् उद विश्व भुवन उरुयचा' वरिमता गभीर अस्ति तावान् अयं सोम. पातवे शन्तु धुवभ्यां मनसे अर अस्तु ।

३ सध्वक् भद्र नाम चक्राथे हि, उत वृत्रह्नो सग्नीचीना स्थः वृषणा इन्द्राग्नी, सध्वचा निषय वृष्णः सोमस्य आ वृषथां ।

४ इन्द्राग्नी, अग्निपु समिद्धेषु आनजाना, यतस्तुचा, बर्हिः तिस्तिगणा, तीव्रैः सोमैः परिषिक्तेभिः, सोम-ननाथ अर्वाक् आ यात ।

५ इन्द्राग्नी, यानि वीर्याणि, यानि रूपाणि उत वृष्ण्यानि चक्रधुः या वा प्रत्नानि शिवानि सख्या, तेभिः सुतस्य सोमस्य पिबत ।

या अर्थी प्रथम तुमच्या (दर्शनाची) आवड मनात धरून मी म्हणालो—“हा सोम आमच्याच (यज्ञातील) उपासकांनी तुला अर्पण केल्या पाहिजे”—त्या अर्थी त्या माझ्या खऱ्या भक्तीकडे पाहून (तुम्ही) या व ह्या (आम्ही) सिद्ध केलेल्या सोमरसाचे प्राशन करा. ६

हे यज्ञार्ह इन्द्र आणि अग्निदेवहो, जरी तुम्ही आपल्या मंदिरात, एखाद्या विद्वान् भक्ताच्या (घरी), अथवा एखाद्या राजाच्या (यज्ञात) आनंद करून बसला असाल तरी तेथूनही, हे सामर्थ्यावान् देवांनो, (इकडे) या व (आम्ही) तयार केलेल्या सोमरसाचे प्राशन करा. ७

हे इन्द्र आणि अग्निदेवहो, जरी तुम्ही यदु, तुर्वशा, द्रुपु, अनु अथवा पुरू ह्यांचे सदनान् असला तरी तेथूनही, हे सामर्थ्यावान् देवांनो, (इकडे) या व (आम्ही) तयार केलेल्या सोमरसाचे प्राशन करा. ८

हे इन्द्र आणि अग्निदेवहो, जरी तुम्ही पृथिव्याच्या अगदी खालच्या प्रदेशात असला अथवा मधल्या किंवा वरच्या प्रदेशात असला तरी तेथूनही, हे सामर्थ्यावान् देवांनो, (इकडे) या व आम्ही तयार केलेल्या सोमरसाचे प्राशन करा. ९

हे इन्द्र आणि अग्निदेवहो, जरी तुम्ही पृथिव्याच्या अगदी वरच्या प्रदेशात असला अथवा मधल्या किंवा खालच्या प्रदेशात असला तरी तेथूनही, हे सामर्थ्यावान् देवांनो (इकडे) या व आम्ही तयार केलेल्या सोमरसाचे प्राशन करा. १०

६ यत् प्रथम वा वृणानः अत्रव “अयं सोम नः अमुने” विद्वयः, तां मत्यां भद्रां अभि आ यात हि ।

७ यजत्रा इन्द्राग्नी, यत् स्वं दुरोणे, यत् ब्रह्माणि राजनि वा मदथ, अतः, वृषणो, परि आ यात हि ।

८ इन्द्राग्नी, यत् यदुषु तुर्वशेषु, यत् द्रुपुषु, अनुषु, पुरूषु स्थः, अतः, वृषणो, परि आ यात हि ।

९ इन्द्राग्नी, यत् अवमस्या पृथिव्या, मध्यमस्यां उत परमस्या स्थः, अतः, वृषणो, परि आ यात हि ।

१० इन्द्राग्नी, यत् परमस्यां पृथिव्या, मध्यमस्यां उत अवमस्या स्थः, अतः, वृषणो परि आ यात हि ।

अष्ट० १ अध्या० ७ व० २७, २८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० २०९

हे इन्द्र आणि अग्निदेवहो, जरी तुम्हीं स्वर्गात, पृथिवीवर, वनस्पतींमध्ये अथवा उदकात असला तरी तेथूनही, हे सामर्थ्यावान् देवानो, (इकडे) या व आम्ही तयार केलेल्या सोमरसांचे प्राशन करा. ११

हे इन्द्र आणि अग्निदेवहो, तुम्ही सूर्योदयाचे वेळी जरी स्वर्गलोकाच्या मध्यभागी वसून आनंदाने हवीचे सेवन करीत असल्या तरी तेथूनही, हे सामर्थ्यावान् देवानो (इकडे) या व आम्ही तयार केलेल्या सोमरसांचे प्राशन करा. १२

हे इन्द्र आणि अग्निदेवहो, ह्याप्रमाणे सोमरसांचे प्राशन करून आमचेकरिता मर्ध वंभवं (जकून घेऊन या. ह्या आमच्या विनंतीस मित्र व वरुण ह्यांचे व त्याचप्रमाणे अदिति, सिंधु, पृथिवी, व बृहलोक ह्यांचेही अनुमोदन असा. १३ (२७)

सूक्त १००.

॥ ऋषि-आङ्गिरस कुत्स । देवता-अग्नि ॥

मनामध्ये वैभवाची इच्छा ठेवून मी (मला कोणी) ज्ञातिनाथव अथवा आम (मदन कर्मात् काय म्हणून त्यांना) शोधावयास लागलो. हे इन्द्र आणि अग्निदेवहो, तुमच्या मनाची प्रवृत्तिही माझेविषयी अन्यप्रकारची नाही, व (म्हणूनच) हें जांभदार स्तोत्र मी तुमचे सन्मानार्थ रचिले आहे. १

खरोखर मेढुण्यापेक्षा^१ अथवा एखाद्या गुणहीन जावयापेक्षाही आपण ज्याम्ही मढळपणांनं द्रव्य देणारे आहात असे मी ऐकले आहे. ज्यासाठी हे इन्द्र आणि अग्निदेवहो, तुम्हास सोमरस अर्पण करून मी हें नूतन स्तोत्र रचीत आहे. २

११ इन्द्राग्नी, यत् दिवि रथः, यत् पृथिव्या, यत् पर्वतेषु, ओदरानिषु अतु आत् उपगते परि आ यात हि ।

१२ इन्द्राग्नी, सूर्यस्य उदिता यत् दिवः म ये स्वयथा मादयेत्, अतः पथो, परि आ यात हि ।

१३ इन्द्राग्नी, एव सुतस्य पपिवासा अरमभ्य धनानि यजयत् ।

१ इन्द्राग्नी, मनसा वरयः इच्छन् ज्ञानः^१ उत वा सजातान् दि जानाति । युवन् प्रमतिः मय्य आया न अस्ति । सः बाजयन्ती धिय वा अतधम् ।

२ स्यालात्^२ उत वा विजिमातु घ ना भरिदावत्तस्य अश्वय हि । तस्य इत्यादि, युवभ्यां सोमस्य पयसा नव्य स्तोम जनयामि ।

आमचा वंशविच्छेद^३ न होवो अशी प्रार्थना करणारे व आपल्या वाडवडिलांचे सामर्थ्य आपल्या संततीच्या अंगी उतरावें अशी इच्छा वाळगणारे जे सामर्थ्यावान् पुरुष सौख्याचा उपभोग घेत असतात ते केवळ इन्द्र आणि अग्नि ह्यांच्याच कृपेमुळेच होय. (कारण ते पहा, सोमरस काढण्याकरितां त्यानी आणलेले) यज्ञपापाण सोमरसपात्राच्या जवळच ठेवलेले (दिसत) आहेत. ३

हे इन्द्र आणि अग्नि देवांनो, हे दिव्य सोमरसपात्र तुमच्या सतोपाकरिता मोठ्या हौसेन सोमरस काढून घेत आहे. तर हे अश्विनी देवहो, आपले मंगल हस्त—आपले सुंदर कर—सरसावून धावत या व (हा सोमरस) उदकात घालून त्यावर मधुर रसाचे सिंचन करा. ४

हे इन्द्र आणि अग्नि देवतानो, मी असं ऐकवें आहे की दुष्टांचे हनन करण्याचे कामी आणि वैभव अर्पण करण्याचे प्रसंगी आपण (सर्वांहून) ज्यास्त अधिकार^५ चालविता. तेव्हा हे अनेक स्थली सचार करणाऱ्या देवांनो, ह्या यज्ञात कुशासनावर अधिष्ठित होऊन ह्या सोमरसाने संतुष्ट व्हा. ५ (२८)

हे इन्द्र आणि अग्नि देवहो, एकमेकांस युद्धार्थ आह्वान^६ करणाऱ्या पुरुषांपेक्षा, पृथिवीपेक्षा, सुलोकापेक्षा, महानद्यापेक्षा, पर्वतापेक्षां, आणि ह्यावाचून जे कोणते दुसरे लोक उगले असतील त्यांच्यापेक्षाही तूं श्रेष्ठपणात अधिक आहेस. ६

ज्याचे वाट्टे वज्राप्रमाणे बळकट आहेत अशा हे इन्द्र आणि अग्नि देवांनो, आमची भरभराट करा, आम्हास शिकवा व आपल्या सामर्थ्याचे दंगाने आमचे संरक्षण करा. हेच स्वर्गवर ते सूर्याचे रश्मि की ज्यांच्या स्वरूपांत^७ आमचे वाडवडिल जाऊन निघाले. ७

३ रश्मिन् मा छेप्र इति नाधमानाः पितृणां शक्तीः अनुयच्छमानाः वृषणः इन्द्राग्निभ्यां क मर्दान्त । ता ऋ अग्नी धिषणायाः उपस्थे ।

४ इन्द्राग्नी, देवी धिषणा युवाभ्यां मदाय उशती रोम सुनोति । अश्विना, तौ मद्रहरता सुपाणी आ भावत, असु मधुना पृक्त ।

५ इन्द्राग्नी, वृत्रहत्ये वसुनः विभागे, युवा तवस्तमां शुश्रव । प्र चर्पणी, तौ अस्मिन् यज्ञं बर्हिषि आसद्य य माद्वयथा ।

६ इन्द्राग्नी, पृतनाह्वेषु चर्पणिभ्य, पृथिव्याः, दिवः च प्र गिरिचाथे । महित्वा सिन्धुभ्यः प्र, गिरिभ्यः अन्या विश्वा भुवना अति ।

७ वज्रवाह इन्द्राग्नी, अरमान् आ भरत, शिक्षत, शर्चामि. अवत । इमे नु ते सूर्यस्य रश्मयः, चेभिः नः पतरः सपितृव आसन् ।

अष्ट० १ अध्या० ७ व० २९, ३०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० ११०

शत्रूंची नगरे उध्वस्त करणाऱ्या हे वज्रधारी इन्द्र आणि अग्निदेवानो, आम्हांस सन्मार्गास जावा व आमचे हवि स्वीकारून आमचे संरक्षण करा. ह्या आमच्या प्रार्थनेस मित्र, वरुण, व तसेच अदिति, सिन्धु, पृथिवी व झुलोक ह्यांचेही अनुमोदन असो. < (२९)

सूक्त ११०.

॥ ऋषि-आदित्यस कुत्स । देवता-इन्द्र ॥

माझे (योजिलेले) कृत्य^१ समाप्त झालें आणि तथापि ते मी पुन्हा करीत आहे, कारण ही (पद्दा) एक अयंत मधुर स्तुति (ऋभूंच्या) गौरवार्थ मी गात आहे. हा येथे सर्व देवास उद्देशून (सोमगन्ताचा) समुद्र (भरून) ठेवलेला आहे. हे ऋभूनो, तो सोम 'स्वाहा' असा उच्चार करून तुम्हास अर्पण केल्याबरोबर तुम्ही (त्याचा स्वीकार करा. व) नृत्य व्हा. १

ज्या वेळी अज्ञानापामून (मर्दथैव) निर्मुक्त^२ व माझे (जणू) कोणी आमच असे तुम्ही पुराण पुरुष (हवीच्या) उपभोगाची^३ आवड धरून (त्याच्या प्राप्तीच्या) उद्योगास लागला ज्या वेळी, हे सुधव्यांच्या पुत्रांनो, आपल्या (पगवमाच्या) कन्याच्या श्रेष्ठपणामुळेच तुम्हास या उदार सविता देवाच्या सदनाने जाता आले. २

ज्यास कधीही गुप्त ठेवणे शक्य नाही अशा त्या सवित्याचें यश वर्णन करण्याचे ज्या वेळी ही श्रम घेतले त्या वेळी मात्र सवित्यानें तुम्हास अमरत्व अर्पण केले. त्या उदार (त्वष्टा) ज्याचा जो पिण्याचा एकच रस होता त्याचे तुम्ही चार चमस केले. ३

सर्वकर्मांचे मोठ्या उत्साहाने आचरण करीत देवाची^४ उपासना करणारे (ऋभु) मानव असून सुद्धा अमरत्वास जाऊन पोचले. हे सुधव्यांचे पुत्र ऋभु सूर्यांचेही दर्शन प्राप्त होण्याच्या योग्यतेस चढून, एका वर्षाच्या आत, (दुमन्यांना त्याची स्तोत्रे गावी अशा पदवीस वढले. ४

८ पुरंदरा इन्द्राग्नी, अरमान् शिक्षत, भरेषु अवत ।

१ मे अप^१ तत तत् ऊं पुनः ताथते । स्वादिष्टा धीतिः उचथाय गत्यते । अय इह विश्वदेव्यः समुद्र , ऋभव स्वाहाकृतस्य स तृणुत ऊं ।

२ यत् अपाक्राः, मम के चित् आपयः, प्रांचः आभोगय^२ इच्छतः प्र ऐतन, सौधन्वनास, चरितस्य भूमना, दाशुप सवितु. गृह अगच्छत ।

३ यत् अमोह्य श्रवयन्त. ऐतन तत् सविता वः अमृतत्व आ अमुवत् । त्य चित् असुरस्य भक्षण चमस पक्व रात चतुर्वय अकृणुत ।

४ शमी तरणित्वेन विद्वी^४ बाधत मर्तासः सन्तः अमृतत्व अनयुः सौधन्वनः मूरचक्षस ऋभवः सवन्मरे , न न अपृच्यन्त ।

अष्ट० १ अध्या० ७ व० ३०, ३१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० ११०

अमर अशा देवाच्या समुदायामध्येसुद्धा आपली कीर्ति वाढावी व (अशा रीतीने) अत्यंत उत्कृष्ट यश आपणास प्राप्त व्हावे अशी इच्छा धारण करणाऱ्या ऋभूना (अखेर) (मानवा-
कडून) स्तुति प्राप्त होऊन त्यानी, ज्याप्रमाणे शेताची मोजणी करावी त्याप्रमाणे, आपल्या तेजस्वी हत्याराने उबड्या तोंडाच्या त्या एकाच यज्ञपात्राची मोजणी केली. ९ (३०)

(ह्या ऋभूंची श्रेष्ठ पदवी) लक्षात घेऊन अंतरिक्षात वास करणाऱ्या ह्या वीराना आपण, पळोने धृत अर्पण केल्याप्रमाणे, (एक) स्तोत्र अर्पण करूं या. ह्याच (परम) पित्याशी ते आपल्या उन्हापूर्वक कृतीनी ऐक्य पावले व सामर्थ्याचा लाभ करून घेऊन दिव्य रजोलोकावर आरुढ झाले. ६

ऋसु हाच आमचा आपल्या सामर्थ्यामुळे नवीन आवेश चढवेल्या इन्द्र होय; ऋसु हाच आपल्या शक्तीमुळे व संपत्तीमुळे आमचे निधान व आमचा (उद्धार) दाता होय. हे देवहो, आपल्या कृपेने आम्ही, ज्या दिवसावर आमचे निरंतर प्रेम राहील अशा एखाद्या दिवशी, भक्तीहीन लोकांच्या सैन्यावर विजय मिळवू. ७

हे ऋभूहो, तुम्हींच (तुमच्या) चर्मापासून एक (खरोवर्ग जिवंत) गाय बनविली व मातेची व तिच्या वत्साची गाठ घालून ठिथी. हे सुधन्व्याच्या पुत्रांना, तुम्हीं अद्भुत कृति करून आपल्या वयस्क मातापितरांना पुन्हा तरुण केले. ८

हे इन्द्रा, पराक्रमांमुळे जेव्हा लाभ होण्याचा संभव असेल अशा युद्धात आपल्या सामर्थ्याने आमचे रक्षण कर आणि ऋभूसहवर्तमान (घेऊन) आम्हास आश्चर्यकारक असे सौख्य अर्पण कर. ह्या आमच्या प्रार्थनेस मित्र आणि वरुण, आणि त्याप्रमाणे, अदिति, सिंधु, पृथिवी व शुक्र लोक ह्यांचेही अनुमोदन असो. ९ (३१)

५ असंख्येपु श्रव. इच्छमानाः उपमं नाथमानाः, उपस्तुताः ऋभवः तेजनेन एक जेहमान पात्र क्षेत्र इव वि समु ।

६ ये ऋभवः अयं पितुः सत्थिरे, वाजः, दिवः रजः अरुहन्, अन्तरिक्षस्य नृभ्यः, सुचा इव घृत मनीषा, विद्वानां आ जुह्वाम ।

७ ऋसु न शवसा नवीयान इन्द्रः, ऋसुः वाजेभिः वसुभिः वसुः ददिः देवाः, अवसा प्रिये अहनि असु वता वृत्सुती अमि तिष्ठेम ।

८ ऋभवः, चर्मण गा निः अग्निशत, वत्सेन मातरं पुनः स असृजत । सौधन्वनासः नरः, स्वपरशया जित्री पितरा रुवाना अकृणोतन ।

९ इन्द्र, वाजसाती वाजेभिः. नः अबिडि, ऋभुमान चित्र राध. आ दां ।

सूक्त १११.

॥ ऋषि-आङ्गिरस कुत्स । देवता-इन्द्र ॥

ज्ञानामुळे^१ ज्यास कुशलता प्राप्त झाली आहे अशा हे ऋभू^२नो, तुम्ही सुंदर रथ व इन्द्रास वाहून नेणारे सामर्थ्यावान् अश्व निर्माण केले. तुम्ही आपल्या मातापितरास तारुण्ययुक्त (नूतन) आयुष्य दिले व वत्सासाठीं त्याचेचजवळ सदोदित राहील अशी माता उत्पन्न केली. १

हे (ऋभू^३नो) आपल्या सामर्थ्याने आम्हास यज्ञयाग करण्यासाठी आयुष्य^४ द्या आणि आमचे अर्गी पराक्रम व बल यांचे म्हणून आम्हास उत्तम सतति व (पोटभर) अन्न द्या. (शिवाय) आम्ही आपल्या पदरच्या सर्व शूर पुरुषांमह (निर्विघ्नपणाने) (ह्या जगात) नरती करावी म्हणून आमच्या सेनेच्या अर्गी जोमदारपणा उत्पन्न करा. २

हे ऋभू^५नो, आमची अभिवृद्धि करा, आमच्या रथाची अभिवृद्धि करा व आमच्या अश्वार्चा अभिवृद्धि करा. तुम्ही आमची सदोदित अशी विजयशाली अभिवृद्धि केली पाहिजे की जिन्यामुळे आमचे नातलग अथवा परके— कोणीही आमच्याशी युद्ध करण्यास पुढे येवो— त्याचा पराजयच^६ होत जावा. ३

आमचे संरक्षणार्थ मी ऋभू^७चा अधिपति इन्द्र ह्यास व त्याचप्रमाणे ऋभु, वाज, मरुत, उभयता मित्र आणि वरुण, व दोघे अश्विन, ह्या देवांमही सोमपान करण्याकरिता बोलावतां. आम्हास (अनेक) लाभ, बुद्धिशालिव व विजयीपणा ही प्राप्त होतील अशा गीतीने ते आमची अभिवृद्धि करीत. ४

आम्हास हवि अर्पण करण्याचे सामर्थ्य यांचे म्हणून ऋभु आम्हास (अनेक) लाभ घडवो आणि समरागणात विजयी होणारा वाज आमचे संरक्षण करो. ह्या आमच्या प्रार्थनेस मित्र व वरुण आणि त्याचप्रमाणे अदिति, सिन्धु, पृथिवी व शुलोक ह्यांचही अनुमोदन असो. ५ (३२)

१ विद्यनापसः, सुदृढ रथ तक्षन्, इन्द्रवाहा, दृढपद्म हर्ग तक्षन् । ऋभवः, पित्र्यां युवन् वयः तक्षन् । साय सचाभुव मातर तक्षन् ।

२ यज्ञाय न ऋभुमत् वयः आ तक्षन्, कवे दक्षाय मुप्रजावती इष । यथा सर्व्वोरया विशा क्षयाम तन् । शर्धाय इन्द्रिय सु धासथ ।

३ नरः ऋभवः, अस्मभ्य साति, रथाय साति, अर्धेते माति आ तक्षन् । पृतनानु जामि अजामि सक्षणि जत्री साति नः स महेत ।

४ उभये ऋभुक्षण इन्द्र, ऋभुन, वाजान, मरुतः, उभा मित्रावरुणा, अश्विना सोमपीतये नून आ हुवे । ते नः सातये, धिये, जिघे नः हिन्वन्तु ।

५ ऋभुः भराय माति स शिशाव । समर्थजित वाज अस्मान् अविष्टु ।

सूक्त ११२.

॥ ऋषि-आश्विनः कुत्स । देवता-वावापृथिवी अग्नि अश्विन ॥

द्युलोक आणि भूलोक ह्यानीं आमच्या प्राचीनकाळी प्रथम लक्ष्य^१ यावे म्हणून मी त्याचें स्तवन करितों व त्या सुंदर कान्तीनें युक्त असलेल्या देदीप्यमान अग्नीनें इकडे येत असतां आमच्या कामना परिपूर्ण कराव्या म्हणून मी त्याचेंही स्तवन करितों. हे अश्विनहो तुमच्या स्तुतिकार्यानें तुम्हांस सोमसम अर्पण केला असता ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यानीं तुम्ही त्यास^२ आपल्या देवताचें वांछी^३ करिता ती सामर्थ्ये बरोबर घेऊन तुम्ही येथें आगमन करा. १

(भक्तजनांची) तुम्हाला आठवण होऊन तुम्ही त्यांना आपलें औदार्य दाखविण्यास प्रवृत्त व्हावे म्हणून ते तुम्हास (सोमसस) अर्पण करित तुमच्या काय काय आज्ञा बाहेर पडतात त्याची जणुं काय वाटच^४ पहात तुमच्या स्थाभोवती पणूणकडे तिष्ठत बसलेले आहेत. हे अश्विनहो, (भक्तजनाना) त्यांचे अभीष्ट प्राप्त व्हाव म्हणून त्यांची बुद्धि ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यानीं तुम्ही (उचित) कामांचे ठिकाणीं निमग्न करिता तीं सामर्थ्ये बरोबर घेऊन तुम्ही येथे आगमन करा. २

(त्या) दिव्य अमृतामुळे तुम्हास (नवीन) उन्माद येत असल्याकारणानेंच ह्या सर्व लोकांवर तुम्ही अधिकार चाट्यात राहिला आहे. हे अश्विनहो, ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यानीं तुम्ही कधी न विणाय^५ अशा गर्वाची भरपूर दुष्ट आणलें तीं सामर्थ्ये बरोबर घेऊन तुम्ही येथे आगमन करा. ३

चोहोकडे परिभ्रमण करणारा व दोन मातृपामून जन्म पावलेल्या असा (पुरुष) ज्या तुमच्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यामुळे रात्रुत्राच्या पराक्रमाच्या साहाय्याने (सर्व) शीघ्रगामी लोकांत जागी शीघ्रगामी स्थान प्राप्त पावत आहे व ज्या सामर्थ्याचें योगानें त्रिमन्तु प्रजावान् होण्यास समर्थ झाला ती आपली कामांचे बरोबर घेऊन हे अश्विनहो तुम्ही येथे आगमन करा. ४

ज्या तुमच्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यामुळे तुम्ही वेदनात^६ पडलेल्या व पाशांत^७ सांपडलेल्या रेभ व वन्दन ह्यांच्या दृष्टीस पडताना त्यांना हारतव लागत उदकातून बाहेर काढले व ज्याच्या योगानें (तुमच्या) चिन्ता (२) निमग्न असणाऱ्या कणाचें^८ तुम्ही संरक्षण केलें ती आपली सामर्थ्ये बरोबर घेऊन तुम्ही येथे आगमन करा. ५ (३३)

१ पूर्वचित्तय^१ यावापृथिवी, प्रथम मुक्क अग्नि यामन इष्टये, ८८ । अश्विना, याभिः भरे कार^२ अशाय जिवन्थ^३ ताभिः ऊतिभिः सु आ गत । २ युवो दानाय सुभग असश्च^४ वचस न रथ मन्तवे आ तस्थु अश्विना, याभिः इष्टये कर्मन् धिय अवथ ताभिः ऊतिभिः सु आ गत । ३ दिव्यस्य अमृतस्य मज्जना तासा विद्या प्रशाप्तेन युव क्षयथ नरा अश्विना, याभिः अस्व येन पिबन्थः ताभिः ऊतिभिः सु आ गत ।

४ याभिः परिउमा द्विमाता तनयस्य मज्जना तृपुं तरणि विभृपति, याभिः त्रिमन्तु विचक्षणः अभवत् ताभिः ऊतिभिः अश्विना, सु आ गत । ५ अश्विना, याभिः निवृत्^५ नित^६ रेभ वन्दन अदभ्य ददो उत् शिरयत्, याभिः प्र सिषामन्त दण्वप्र आवत् ताभिः ऊतिभिः सु आ गत ।

अन्तक चालता^१ चालता धकून^२ गेला असता ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यामुळे तुम्हीं त्यास हुषारी आणली, (दुःखितास) दुःखवित्तु करणाऱ्या ज्या आपल्या सामर्थ्यामुळे तुम्हीं भुज्यूचे अंगी (नवीन) उत्साह उत्पन्न केला व ज्याचे योगाने तुम्हीं कर्कन्धु व वरय ह्यांना तरतरी आणली तीं सामर्थ्ये बरोबर घेऊन, हे अभिनहो, तुम्ही येथें आगमन करा. ६

ज्या तुमच्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यामुळे तुम्हीं शुचन्तीला द्रव्याने भरलेले असे गृह^३ (अर्पण केले), ज्यांचे योगाने तुम्हीं दाहक तापही, अन्न हा सोसता येईल इतका (सौम्य), (केला) व ज्यांचे योगाने तुम्हीं पृश्नि^४ आणि पुरुकुत्स ह्यांचे संरक्षण केले, तीं आपलीं सामर्थ्ये बरोबर घेऊन, हे अभिनहो, तुम्हीं (येथें) आगमन करा. ७

(भक्तजन) रक्षक ज्या आपल्या सामर्थ्यामुळे, हे बलवान् अभिनहो, तुम्हीं अंध व पंगु^५ असलेल्या अशा परावृजाला पहाण्याची व चालण्याची शक्ति दिली व ज्याचे योगाने तुम्हीं (हिसक प्राण्याच्या) भक्ष्यस्थानी पडलेल्या लावी पक्षिणीस (त्याच्यापसून) सोडविले तीं आपलीं सामर्थ्ये बरोबर घेऊन इकडे आगमन करा. ८

ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यामुळे तुम्हीं माधुर्ययुक्त नद्यांस पूर^६ आणला, ज्यांचे योगाने, हे जरारहित अभिनी देवहो, तुम्हीं वनिष्ठाची भरभरट केली व ज्यांचे योगाने तुम्हीं कुत्स, श्रुतय आणि नय^७ ह्यांचे संरक्षण केले, तीं आपली सामर्थ्ये बरोबर घेऊन (इकडे) आगमन करा. ९

अथर्व्याच्या कुळांत उत्पन्न झालेल्या धनवान् विप्रलेचा ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यामुळे तुम्हीं युद्धात हजारों माणसें लढत असता त्यातूनही बचाव केला आणि तुमच्यावर प्रेम^८ करणाऱ्या ज्या अश्वकुलातील वशाचें तुम्हां संरक्षण केले तीं आपली सामर्थ्ये बरोबर घेऊन तुम्ही (इकडे) आगमन करा. १० (३४)

६ याभिः आअरणे^१ जसमाने^२ अन्तक, याभिः अव्यधिभिः भुज्यु जिजिन्धुः, याभिः कर्कन्धु वरयं च जिन्वथ. ताभिः कृतिभिः, अश्विना सु आ गत ।

७ याभिः शुचन्ति धनमा मृपमद,^३ तप्त धमे अत्रये ओम्यावन्तं, याभिः पृश्निपु पुरुकुत्सं आवत ताभिः कृतिभिः, अश्विना, सु आ गत ।

८ वृषणा अश्विना, याभिः शचीभिः अन्ध श्रोणं परावृज चक्षसे एतवे कृथः, याभिः प्रक्षितां वृत्तिकां अमुचतं ताभिः कृतिभिः सु आ गत ।

९ याभिः मधुमत मिन्धु असश्चत,^४ अजरौ, याभिः वसिष्ठ अजि वत, याभिः कुत्स श्रुतयं नयं आवत, ताभिः कृतिभिः, अश्विना, सु आ गत ।

१० अथर्व्य धनसां विप्रलां याभिः सहस्रमीळ्हे आजौ अजिन्धत, प्रेणि^५ अद्वय वशं याभिः आवतं ताभिः कृतिभिः, अश्विना, सु आ गत ।

हे अश्विनहो, (भक्तजन) रक्षक अशा ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यामुळे उशिजाच्या कुलात जन्म पावलेल्या दीर्घिथ्रवा (नावाच्या) जन्मपावसाठो मेघाने मधुर (जलाची) वृष्टि केली व ज्याचे योगाने तुमची स्तुति करण्याचा कशीवानाचे तुम्ही रक्षण केले तो आपली सामर्थ्ये बरोबर घेऊन तुम्ही (इकडे) या. ११

हे अश्विनहो, (भक्तजन) रक्षक अशा ज्या तुमच्या सामर्थ्यामुळे तुम्ही रसा (नावाच्या) नदीला जलप्रवाह वाहवून पूर आणले, ज्याच्यामुळे तुम्ही अश्व नदीच्या समती वितथी करण्याकरिता त्याचा वचाव केले आणि ज्याच्यामुळे त्रिशोक (आपल्या घराकडे) घेतु घेऊन जाण्यास समर्थ झाला, ती तुमची (सर्व) सामर्थ्ये बरोबर घेऊन तुम्ही (इकडे) या. १२

हे अश्विनहो, (भक्तजन) रक्षक अशा ज्या तुमच्या सामर्थ्यामुळे तुम्ही सार फार दूरच्या प्रदेशांत सूर्याचे समोवती फिरता येते, ज्याच्यामुळे मंधाता भूमिचे रक्षक मिळविण्याच्या प्रयत्नांत असता तुम्ही त्याचे रक्षण केले आणि ज्याच्यायोगाने विद्वान् भरद्वाजांचेही तुम्ही परिपालन केले तो तुमची (सर्व) सामर्थ्ये बरोबर घेऊन तुम्ही इकडे या. १३

हे अश्विनहो, (भक्तजन) रक्षक अशा ज्या तुमच्या सामर्थ्यामुळे तुम्ही शम्भराचा वध करण्याचे प्रसंगां (त्या) श्रेष्ठ अनिधिगवाचे, कशोजुचे व दिवोदासाचे रक्षण केले व ज्याचे योगाने (शत्रूच्या) पुरांचा भेद करित असता तुम्ही त्रसदस्यूचा वचाव केला, तो तुमची (सर्व) सामर्थ्ये बरोबर घेऊन तुम्ही इकडे या. १४

हे अश्विनहो, (भक्तजन) रक्षक अशा ज्या तुमच्या सामर्थ्यामुळे (सोमरसाचे) अनिशय पान करणाऱ्या वज्रास, उपस्तुतास, व पत्नीचा लाभ करून घेणाऱ्या कन्वीस तुम्ही सन्मान प्राप्त करून देता व ज्याचे योगाने व्यश्व व पृथि ह्याचे तुम्ही सरक्षण केले तो तुमची (सर्व) सामर्थ्ये बरोबर घेऊन तुम्ही (इकडे) या. १५ (३५)

११ बुदान् अश्विना, याभिः औशजाय दीर्घश्रवसे वणिजे कोशः मधु अक्षरत, याभिः स्तोतार कक्षी भन्त आवत ताभिः, ऊतिभिः, अश्विना, सु आ गत ।

१२ अश्विना, याभिः उग्रः क्षोदसा रसां पिपिन्वथुः, याभिः अनश्व रथ जिषे आवत, याभिः त्रिशोकः उक्षिथाः उदाजत, ताभिः ऊतिभिः सु आ गत ।

१३ अश्विना, याभिः परावति सूर्यं परिधाथः, क्षेत्रपत्येषु मधातार आवत, याभिः विप्र भरद्वाज प्र आवत ताभिः ऊतिभिः सु आ गत ।

१४ अश्विना, याभिः शम्भरहृत्वे महां अतिश्रिग्वं, कशोजुव, दिवोदास आवत, याभिः पुर्भिद्ये त्रसदस्यु आवत, ताभिः ऊतिभिः सु आ गत ।

१५ अश्विना याभिः विपिपानं वज्र, उपस्तुत, वित्तजानि कलिं दुवस्थथः, याभिः व्यश्व उत पृथि आवत, ताभिः ऊतिभिः सु आ गत ।

हे शूर अश्विनहो (भक्तजन) रक्षक अशा ज्या तुमच्या सामर्थ्यामुळे तुम्हीं प्राचीन कार्ली, शयु, अत्रि व मनु ह्यांची भरभराट व्हावी अशी इच्छा धारण केली, आणि ज्यांचे योगाने तुम्हीं स्यूमरश्मीकरिता बाण सोडले, तीं तुमचीं (सर्व) सामर्थ्ये बरोबर घेऊन तुम्ही (इकडे) या. १६

हे अश्विनहो (भक्तजन) रक्षक अशा ज्या तुमच्या सामर्थ्यामुळे पठर्बा हा आपला मार्ग क्रमीत अमता आपल्या शरीराच्या भव्यतेमुळे, इन्धनाने प्रज्वलित केलेल्या अग्नीप्रमाणे, देदीप्यमान दिसला, आणि ज्याच्या योगाने मोठमोठ्या युद्धामध्येही तुम्हीं शत्र्यांताचे संरक्षण केले तीं तुमचीं सामर्थ्ये बरोबर घेऊन तुम्ही इकडे या. १७

हे अश्विनहो, (भक्तजन) रक्षक अशा ज्या तुमच्या सामर्थ्यामुळे तुम्हीं अंगिरसाच्या स्तुतीने सतोष पावला व जेथे गाईंचा समुदाय कांडून ठेवला होता अशा गुहेमध्ये (सर्वांच्या) पुढे होऊन सारला आणि ज्याच्या योगाने तुम्हीं शूर मनूला अन्नसामग्री देऊन त्याचे संरक्षण केले, तीं तुमचीं सामर्थ्ये बरोबर घेऊन तुम्ही इकडे या. १८

हे अश्विनहो, (भक्तजन) रक्षक अशा ज्या तुमच्या सामर्थ्यामुळे तुम्हीं विमदास भार्या मिळवून दिली, ज्याच्यामुळे तान्नवर्ण घेऊन तुम्ही (आपल्या आज्ञा मानावयाम) शिकविले व ज्याच्या योगाने तुम्ही सुदेव्याला सुदासाकडे घेऊन आला त्या तुमच्या सामर्थ्यासह तुम्ही इकडे या. १९

हे अश्विनहो, (भक्तजन) संरक्षक अशा ज्या तुमच्या सामर्थ्यामुळे तुम्ही हवी अर्पण ज्याच्या भक्ताने कल्याणप्रद होता, ज्याच्या योगाने तुम्ही भुज्यु आणि अघ्निरु ह्यांचे संरक्षण कारिता, आणि ज्याच्यामुळे तुम्ही उत्तम हवि देणाऱ्या ऋतस्तुभेला सोख्यामध्ये (ठेविता) तीं तुमचीं सामर्थ्ये बरोबर घेऊन तुम्ही इकडे या. २० (३६)

१६ नमः अश्विना, याभिः पुरा शयवे, याभिः अत्रये, याभिः मनवे गातु ईषथुः, याभिः स्यूमरस्ये शरीः आजत, ताभिः कृतिभिः सु आ गत ।

१७ अश्विना, याभिः पठर्बा जटरस्य मज्जना अज्मन् चित इहः अभिः न अदीदेत्, याभिः महाधने शर्षात शदव्य ताभिः कृतिभिः सु आ गत ।

१८ अश्विना, याभिः अंगिर मनसा निरप्यथः, गोअर्णसः विवरे अप्र गच्छथः, याभिः शूर मनु इषः समावत ताभिः कृतिभिः सु आ गत ।

१९ अश्विना, याभिः विमदास पत्नी नि ऊथ्यु, याभिः वा घ अरुणीः अशिक्षत, याभिः सुदेव्य सुदाने ऊहथुः ताभिः कृतिभिः सु आ गत ।

२० अश्विना, याभिः ददाशुपे शताती भवथः, याभिः भुज्यु, याभिः अघ्निरु अवथः, याभिः सुभरा ऋतस्तुभ ओम्यावती, ताभिः कृतिभिः सु आ गत ।

हे अश्विनहो, ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यांनीं तुम्हीं शरसंधानप्रसंग^{११} कृशानूची बहावा करविली, ज्याचे योगाने तुम्हीं त्या तरुण पुरुषाचा अश्व वेगाने धावत असतां त्याचें संरक्षण केले व ज्याचे योगाने तुम्हीं भ्रमराना त्यांना आवडता मध आणून देतां तीं तुमचीं सामर्थ्ये बरोबर घेऊन तुम्ही (इकडे) या. २१

हे अश्विनहो, ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यांनीं तुम्हीं धेनूंच्या प्राप्तीकरितां युद्ध करणाऱ्या त्या वीराचा, त्याच्या युद्धान्त भूमि व संतति मिळवून देऊन, उत्कर्ष करविला, आणि ज्याचे योगाने तुम्हीं रथ व अश्व ह्यांचे संरक्षण करितां, तीं आपलीं सामर्थ्ये बरोबर घेऊन तुम्ही (इकडे) या. २२

हे अश्विनहो, ज्या आपल्या (भक्तजन) रक्षक सामर्थ्यांमुळे तुम्हीं अर्जुनीचा पुत्र कुत्स व त्याच प्रमाणे तुर्वीति व दभीति ह्यांचे संरक्षण केले व ज्यांचे योगाने तुम्हीं ध्वसन्ति य पुरुषन्ति ह्यांचेही परिपालन केले ती आपलीं सामर्थ्ये बरोबर घेऊन तुम्ही (इकडे) या. २३

हे शत्रूंचा नाश करणाऱ्या पगाकामी अश्विनी देवतानो, आम्हांवर कृपाळू होऊन स्तुति य प्रार्थना सफल^{१३} करा. सूर्याची^{१४} प्रभा फाकली नाही तीच आमच्या संरक्षणासाठीं मी तुमचा धावा करीत आहे. ह्यासाठीं आम्हांस सामर्थ्य अर्पण करून आमची भरभराट करा. २४

हे अश्विनहो, आमच्या सौख्यात कधीही खंड^{१५} पडूं न देतां रात्रंदिवस आमचें संरक्षण करा. ह्या आमच्या प्रार्थनेस मित्र आणि वरुण आणि त्याचप्रमाणे अदिति, सिंधु, पृथिवी, व द्युलोक ह्यांचेही अनुमोदन अमो. २५ (३७) (७)

११ अश्विना, याभिः असने^{११} कृशानु दुवस्थथः, याभिः द्युनः अर्वात जये आवतं, यद् सरदभ्यः प्रिय मधु भरथः ताभिः कृतिभिः सु आ गत ।

१२ अश्विना, याभिः गोषुयुध नर वृषाख्ये क्षेत्रस्य तनयस्य साता जिन्वथः, याभिः रथान्, याभिः श्वदंतः अवथः ताभिः कृतिभिः सु आ गत ।

१३ शतक्रतू अश्विना, याभिः आर्जुनेय कुत्स, तुर्वीति, दभीतिं प्र आवतं, याभिः ध्वसन्ति पुरुषन्ति आवतं, ताभिः कृतिभिः सु आ गत ।

१४ दक्षा वृषणा अश्विना, अस्मे न. वाच मनीषां अप्रस्वती^{१४} कृत, अद्युष्ये^{१५} अवसे वा नि ह्ये वाजसातौ नः वृधे च भवतं ।

१५ अश्विना, अरिष्टेभिः^{१५} सौभगेभिः द्युभिः अक्नुभिः अस्मान् परिपात ।

सातवा अध्याय समाप्त ॥

अध्याय ८.

सूक्त ११३.

॥ ऋषि-आङ्गिरस कुन्स । देवता-उषा ॥

हैं सर्व तेजतोळ श्रेष्ठ तेज अयतीर्ण श्रांष्टे आहे. हा आश्चर्यकारक व सर्वव्यापी प्रकाश^१ उदय पावला आहे. सवित्र्याम जन्म^२ देव्याकरिताच हा (उषा) प्रादुर्भूत झाली आहे व म्हणून रात्रांन निचेकरिता (चट्कन) जागा केली. १

आपले शुभ्रवर्ण बालक घेऊन ही शुभ्र व देदीप्यमान (उषा) प्राप्त झाली आहे. कृष्णवर्ण (रात्रांन) आपली सर्व निवामस्थाने इत्याकरिता माकळां कळत टेंवली आहेत. परस्परांशी समान नात्याच्या अशा ह्या एकमेकांस अनुसरणाऱ्या^३ (दांवा) अमर देवता, (जगताचा) वर्ण पालदीत, आकाशमागाने सचार करीत असतात. २

ह्या दोघी भगिनींचा मार्ग अनन्त आहे. देवाच्या आज्ञेम अनुसरून त्या पाळीपाळींन त्या मागाने सचार करितात. एका विचाराने चालणाऱ्या परंतु स्वरूपात भिन्न अशा ह्या सुदर् (दोघीजणी), रात्र आणि उषा, (कोठेच) थावत अथवा विश्रान्ति घेत नाहीत. ३

देदीप्यमान, व माधुर्ययुक्त सत्याचा लाभ घडविणारा हा आश्चर्यकारक (उषा) दिमू लागली आहे. हिने आमच्या (गृहाची) द्वारे उघडली आहेत. (सर्व) जगास (आपापल्या उद्योगाकडे) प्रवृत्त^४ करून तिने आम्हाकरिता वसंथ खुर्ची केली आहेत, व तिने सर्व प्राणिमात्रास जागृत केलें आहे. ४

१ इदं ज्योतिषा श्रेष्ठ ज्योतिः आ अगात् । चित्रं विश्वा प्रकेतः^१ अजनिष्ट । यथा सवित्रुः सवाय^२ एव प्रसुता रात्री उषसं योनिं अरंक् ।

२ वशाद्वत्सा वशती श्वेत्या आ अगात् । कृष्णा अस्याः सदनांन अरंक् ऊ । समानबधू अनूची^३ अमृतं वर्णं आ मिताने यावा चरतः ।

३ स्वस्त्रो. अथवा समानः अनन्तः । दंवाशिष्टे त अन्याऱ्या चरतः समनसा विरूपे सुमेके^४ नक्षोषसा न मेथेते, न तस्थनुः ।

४ भास्वती, सूत्रतांनां नेत्रो चित्रा अचेति । नः दुरः वि आवः । जगत् प्राच्ये^५ नः रायः वि अक्षयत् । उषाः विश्वा भुवनानि अजीगः ।

ह्या उदार उषेनें सर्व प्राणिमात्रास जागृत केले आहे, ह्या हेतूने की जा (वाटसरू रस्त्यात) आडवातिडवा^५ निजला असेल त्याने चालू लागावे, त्याचप्रमाणे तुम्हापैकी कोणी भोग्यवस्तूकरिता प्रयत्न करावा, कोणी इष्टार्थलाभासाठी झटावे, कोणी धनप्राप्त्यर्थ खटपट करावी, व ज्यास अल्प^६ दिमत असेल त्यास स्पष्ट रीतीने दिसू लागावे. ९ (१)

तुम्हापैकी कोणी सामर्थ्य मिळविण्याचा प्रयत्न करावा, कोणी कार्त्तिकरित खटपट करावी, कोणी आपला उच्च इष्ट हेतु तडीस जावा म्हणून झटावे, कोणी आपल्या (आवडत्या) पोजनेच्या सिद्धीस जाऊन पोचावे आणि प्रत्येकास आपआपल्या भिन्न भिन्न चरितार्थाचा मार्ग दिमावा म्हणून ह्या उषेने सर्व प्राणिमात्रास जागृत केले आहे. ६

शुभ्र वस्त्रे परिधान केलेली व पृथिवीवरील सर्व वैभवाची स्वामिनी अशी ही देदीप्यमान^७ द्युलोककन्या दृग्गोचर झाली आहे. हे मंगलप्रद उषे आज येथे आपला उज्ज्वल प्रकाश पाड. ७

आपला उज्ज्वल प्रकाश (सर्वत्र) पाडीत, (सर्व) प्राण्यांस आपआपल्या कार्यास प्रवृत्त करीत व कोणी मृतवत् (शय्येवर) पडले असता त्यांस जागृत करीत ही शाश्वतपणे पुढे येणाऱ्या (सर्व) उषातील पहिली उषा मागे गेलेल्या उषांच्या मार्गाने चालली आहे. ८

हे उषे, तू अग्नीस प्रदीप्त होण्यास सिद्ध केलेस, सूर्याच्या नेत्राच्या योगाने (जगतास) प्रकाशित केलेस, व यज्ञव्यापृत होण्यास इच्छिणाऱ्या (सर्व) मानवांस तू जागृत केलेस हे देवाच्यावर तुझे मोठेच उपकाराचे कृत्य झाले. ९

५ जिह्मसं^५ चरितवे, ल आभोगये इष्टये राये, दन्नं पश्यद्गः उर्विया विचक्षे उषाः विश्वा भुवनानि अजीग ।

६ त्व क्षत्राय, त्व ध्रुवसे, त्व महीर्यं इष्टये, त्व अर्थं इव इत्यं^६, विसदृशा जीविता अभिप्रचक्षे, उषाः विश्वा भुवनानि अजीगः ।

७ शुक्रवासा^७, विश्वस्य पार्थिवस्य वस्वः ईशाना, व्युच्छन्ती युवर्तः एषा दिवः दुहिता प्रति अदर्शि। सुभगे उष, अद्य दह व्युच्छ ।

८ व्युच्छन्ती, जीव उदीरयन्ती, मृत कचन बोधयन्ती, शाश्वतीनां आयतीनां प्रथमा उषाः परायतीनां पाथः अनु एति ।

९ उपः, यत् अग्नि गर्भं चकर्थ, यत् सूर्यस्य चक्षसा वि भावः, यत् यक्ष्यमाणान् मानुषान् अजीगः, तत् देवेषु भद्र अग्नः चकृष ।

अष्ट० ? अध्या० ८ व० २,३] ऋग्वेदः [मण्ड० ? अनु० १६ सू० ११३

ज्या उषा पूर्वी प्रकाशून गेल्या आणि खरोखर ज्या पुढे प्रकाशणार आहेत, त्यापैकी प्रत्येक किती थोडा वेळ आपण जवळ राहणारी असे बरे ? (जी) उषा (येते ती) मोठ्या करुण रवाने तिच्या अगोदर येऊन गेलेल्या उषाविषयी शोक करिते व आपल्या प्रकाश प्रकट करित इतर उषांची सोबत भेटवी की त्यास मिळते.

१० (२)

ज्या मानवाना पूर्वकार्यान उषेन प्रकाशताना पाहिले ते मानव गेले. ही उषा आता आमचे दृष्टीस पडत आहे व जे पुढे येणाऱ्या उषांना पाहतील ते लेकरी मार्ग कमीत आहेत.

११

हे उषे, द्वेष्ट्याचा निःपन्न करणारी, मर्याचे परिहासन करणारी, सत्यासाठी जन्म घेणारी, लंकृष्ट वैभवाने युक्त, मातृधर्मपूर्ण असे सत्य भाषण करणारी, अत्यंत मंगल, देवाचे हवि घेऊन येणारी व अतः श्रेष्ठ असा तू आपला उज्ज्वल प्रकाश (देव) पाड.

१३

ही उषादेवी प्राचीन काळापासून पुरुषांमधील प्रकाशत आहे, त्या उदार देवतेने ह्याप्रमाणे आजही आपला प्रकाश पाडला आहे व तसेच ती दत्तउत्तमही प्रकाशित होईल. ही जरा व मृत्यु ह्यांच्या पांडेपासून मुक्त अशी उषा आपल्या मार्गांनी गमन करीत असते.

१३

आपल्या आभरणांनी मंडित अशी ही उषा कुलोकाच्या निर्माण प्रदेशात प्रकाशली आहे. ह्या देवीने (जगताचा) कृष्ण देह शुभ्र केला आहे. आपल्या रक्तवर्ण अश्वांच्या योगाने (सर्वांस) जागृत करीत ही उषा आपल्या उत्तम रीतीने सिद्ध कलेल्या रथात आरुढ होऊन येत आहे.

१४

१० याः ध्युषुः, याः च नून विउच्छाः कियति एत समया आ नूतनः वावशाना पूर्वा अनु कृपते, प्रदीध्याना अन्यभि. जोष एति ।

११ ये मर्त्यास पूर्वतरा उपस व्युच्छन्ती अपश्यते ईयुः । अस्मान् ऊ प्रतिचक्ष्या अश्रून् तु । ये अपरीषु पश्यान् ते यन्ति ।

१२ उषः, यवयद्वेपाः, कृतपाः, ऋतेजाः, सुन्नवरी, सूनुता. ईरप ती, सुनसली, देववीति बिभ्रती श्रेष्ठतमा अय इह व्युच्छ ।

१३ देवी उषा. पुरा शश्वन् वि उवास, अथो मघोनी अय इह व्यावः, अथो उत्तरान् बून अनु व्युच्छात. अजरा अमृता स्वर्गभि. चरन्ति ।

१४ अजिभिः दिवः आतापु वि अयोः । देवी कृणा निर्गज अप आवः । अश्वेभिः अश्वैः प्रबोधयन्ती उषाः ह्युजा रथेन आयाति ।

(सर्वांच्या) आवडीचे पोगफ पदार्थ आपलेबरोबर आणून ही प्रज्ञावती उषा आपले जाश्वर्यकारक तेज प्रकट करीत . . ज्या अविनाशी उषा (आतापर्यंत) प्रकाशून गेल्या त्यांपैकी शेवटची^{१०} व (पुढे) प्रकाशमान होणाऱ्या उषांपैकी पहिली अशा ह्या उषेने येथे आपली प्रभा पसरली आहे.

१५ (३)

चला उठा;^{११} आपला चैतन्यदायक प्राण आला आहे. अंधकार पळून गेला आणि प्रकाशाचे आगमन होत आहे. सूर्यास आपला प्रवास करता यावा म्हणून (ह्या उषेने) (त्याचेकरिता) मार्ग मोकळा करून दिला आहे. जेथे (सर्व लोक) आपल्या आयुष्याची वृद्धि करून घेतात अशा स्थलीं आपण येऊन पोचलो आहो.

१६

देदीप्यमान उषाची स्तुति करीत हा स्तोता—हा उपासक—त्याच्या सन्मानार्थ (उत्तम) गाणीं गुंफून^{१२} ती गात असतो. ह्यास्तव हे उदार देवी, तू ह्या स्तोत्राकरितां आज प्रकाशित व आह्मांवर सततीनें युक्त अशा (दीर्घ) आयुष्याची प्रभा पाड.

१७

गोधनाची व अश्वीची प्राप्ति करून देणाऱ्या व सर्व वीराना पूज्य अशा ज्या उषा, हा अर्पण करणाऱ्या मानवाकरितां सुप्रकाशित होतात, त्याचेप्रत हा त्यांचा सोमयागी उपासक. ही उत्तम स्तोत्रे वायूप्रमाणे उच्चरवाने गाइल्याबरोबर, जाऊन प्राप्त होवो.

१८

देवांची माता, अदितीचे बल, यज्ञाचा ध्वज, व श्रेष्ठ अशी जी ती तू आम्हाकरितां प्रकाश. (आमच्या यज्ञाची) प्रशंसा करीत आमचे स्तोत्र श्रवण करून उज्ज्वल कांतीनें युक्त हो. हे सर्वोस प्रिय असणारे (उषे), ह्या लोकांत आम्ही रहात असतां आम्हांस नवीन जीव अर्पण कर.

१९

१५ बार्थाणि पोष्या आवहन्ती चेकिताना चित्र केतुं कृणुते. ईयुषीणां शश्वतीनां उपमा^{१०} विभातीनां प्रथमा उषाः वि अश्वेत् ।

१६ उत् ईश्वं, ^{११} । न. असुः आ अगात्, तमः अप प्र अगात्, ज्योतिः आ एति । सूर्याय यातवे पंथां अरैक । यत्र आयुः प्रतिरन्ते अगन्म ।

१७ विभातीः उपसः स्तवानः रेभ. बहिः वाचः स्यूमना^{१२} उत् इयति । तत् मधोनि गृणते अय उच्छ, अस्मे प्रजावत् आयु नि दिदीहि ।

१८ गोमत. अश्वदाः सर्ववीराः याः उपसः दाक्षुषे मर्त्याय व्युच्छन्ति सोमसुत्वा सूनृतानां बायोः इव उदके ताः अश्ववत् ।

१९ देवानां माता, अदिते. अर्माक, यज्ञस्य केतुः, बृहता वि भाहि । प्रशस्तिकृत् नः ब्रह्मणे वि उच्छ; विश्ववोर जंन नः आ जनय ।

अष्ट० १ अध्या० ८ व० ४,५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० ११४

पूजन व स्तवन करणान्या उपासकासाठी जें मंगल व आश्चर्यकारक बल उषा घेऊन येत असतील त्यास मित्र, वरुण, अदिति, सिन्धु, पृथिवी व द्युलोक ह्या सर्वांचें अनुमोदन असो २० (४)

सूक्त ११४.

॥ ऋषि-आत्रिरस कुत्स । देवता-रुद्र ॥

जो प्रत्यक्ष पराक्रमच आहे, जो जटाभाराने^१ मंडित आहे व ज्याचा आश्रय अखिल वीर करीत असतात अशा रुद्रदेवास आम्ही ह्या स्तुति अर्पण करीत आहोंत. ह्या योगाने आमच्या (सर्व) द्विपाद व चतुष्पाद प्राण्यांचे कल्याण होईल व ह्या ग्रामातील सर्व (जन) अभिवृद्धि पावून (सर्व) त्रासातून मुक्त होतात. १

हे रुद्रा, आम्हास सौख्य दे व आम्हास आनंद (होईल असें) कर. ज्या तुझा सर्व शूर पुरुष आश्रय करितात त्या तुला वन्दन करून आम्ही तुझी सेवा करूं. तुझा आश्रय करणान्या (भक्तासच) प्राप्त होण्यास योग्य अशा ज्या कल्याणाची (आमचा पिता मनु ह्याने इच्छा ली तें, हे रुद्रा, तुझ्या मार्गदर्शकत्वाखालीच^२ आम्हास प्राप्त होईल. २

हे उदार^३ रुद्रा, ज्याचा आश्रय सर्व वीर पुरुष शोधतात अशा तुझ्या कृपेचा लाभ आम्हास देवाची उपासना केल्यामुळेच प्राप्त होईल. आमच्या (कुटुंबातील) (सर्व) माणसाकरिता उत्तम उत्तम वैभवं घेऊन तूं (इकडे^४) ये. आमच्या (पदरचे) (सर्व) शूर लोक खुशाल राहून आम्ही तुला हवि अर्पण करूं. ३

अतिशय त्वेषयुक्त, यज्ञ सिद्धीस नेणारा, वक्रगतीने मंडित व प्रज्ञाशील अशा रुद्रास आम्ही आपल्या संरक्षणाकरितां निमंत्रण करितों. तो देवांचा कोप आम्हांपासून दूर घालवो. त्याच्या कृपेचीच आम्ही इच्छा करीत आहोंत. ४

१० ई जानाय शशमामाय यत् भद्रं चित्रं भद्रं." उषसः बहन्ति तत् नः मित्रः वरुणः समर्हतां ।

१ तवसे कर्पादिने^१ क्षयद्वीराय रुद्राय इमाः मतीः प्र भरामहे, यथा द्विपदे चतुष्पदे च असत्, अस्मिन् प्राप्ते विश्वं पुष्टं अनातुर ।

२ रुद्र, न मृल उत नः मयः कृधि । क्षयद्वीराय ते ममसा विधेम । यत् च योः च श पिता मनुः आवेजे तत्, रुद्र, तव प्रणीतिषु^२ अश्याम ।

३ मीढूः^३ रुद्र, क्षयद्वीरस्य तव सुमतिं ते अश्याम । अस्माकै विशः इत् सुमयन् आचर^४ । अरिद्वीराः ते हविः जुहुवाम ।

४ वयं त्रेषं यज्ञसाधे वक्रु कविं रुद्र अवसे नि ह्वयामहे । वैव्यं हेळः अस्मत् आरं अश्वतु । अस्व सुमतिं इत् वयं आ वृणीमहे ।

देदीप्यमान, जटाधारी व त्वेषयुक्त रूप (धारण करणार) अशा त्या स्वर्गलोकातील वराहास वन्दन करून आम्ही बोलावीत आहोंत. तो आपले हातात (तर्जाना) हवींजी वाटणारी औषधे धारण करून आम्हास सौख्य, अमय व सुरक्षितपणा अर्पण करो. ५ (५)

मधुराहून मधुर व संतोषदायक असें हे स्तोत्र (आम्ही) मरुतांचा पिता जो रुद्र त्याचेविरिता गात आहोंत. म्हणून हे अमर देवा, तू आम्हा मानवास योग्य अशा भोग्य व पोषणाच्या वस्तु अर्पण कर व आम्हास व आमच्या मुलाबाळास सौख्य दे. ६

हे रुद्रा, आमच्यातील जे थार असतील अथवा जे लहान असतील, जे मोठे होत असतील अथवा जे मोठे झाले असतील, त्यांपैकी कोणासही (इजा पोचू देऊ) नकोस. आमचा पिता आणि आमची माता ह्यांना मारूं नकोस व आम्हास प्रिय जो असतो शरीर त्यांनाही इजा पोचू देऊ नकोस. ७

आमच्या मुलाबाळास, आमच्या नोकरास,^५ आमच्या घेनून आणि आमचा अश्वही इजा पोचू देऊ नकोस. हे रुद्रा, तू रुद्र होऊन आमच्या पदरच्या शूर पुरुषास मार नकोस. आम्ही हवि अर्पण करून नैवेद्य तुझे पूजन करित असतो. ८

व्याप्रमाणे गुराखी (गुरे) जमा करितो त्याप्रमाणे मी तुझ्या सन्मानार्थ (अन्न) स्तोत्र एकत्र करित आहे. हे मरुतांच्या पित्र्या, तू आम्हास उच्छिष्ट व अमय अर्पण कर. तुझी कृपा मंगलप्रद व अत्यंत सुखदायक आहे व ह्याचमुळे मी तुझ्या कृपाप्रसादाचीच केवळ याचना करितो. ९

५ अक्ष कपर्दिन त्वेष रूप दिव वराह नमसा नि ऋध्यामहे । वार्याणि भेषजा हस्ते विभ्रत् शमं बर्म छर्दिः अस्मभ्य यसत् ।

६ स्वादो स्वादीय वधेन इद वच मरुता पित्रे रुद्राय उच्यते । अमृत नः सर्वभोजन च रास्व, धमे तो-
काय तनयाय मृळ ।

७ रुद्र, नः महान्त उत न अर्मक, न उक्षन्त उत नः उक्षित, न पितर उत मातर, न प्रियाः तः नः मा रिरिषः ।

८ नः तोके तनये, न आर्यौ, न गोष्ठ, न अश्वेषु मा रिरिषः । रुद्र, भासितः नः वीरान् मा वधाः हविष्मन्तः त्वा सद इत् हवामहे ।

९ पश्याः इव ते स्तोमान् आ अकर । मरुता पितः अस्मे सुप्त रास्व । ते सुमतिः भद्रा मृळयन्तमा हि, अथ वय ते भवः इत् वृणीमहे ।

अष्ट० १ अध्या० ८ व० ६, ७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० ११५

धेनु व पुरुष ह्याचा वध करणारे तुजे (शस्त्र) दूर राहो, व, हे (सर्व) वीर पुरुषांना आश्रयभूत असलेल्या देवा, तुझ्याजवळील एकूट धैर्य मात्र आम्हाकरिता अन्ने. हे देवा, तू आम्हास सौख्य दे आणि आमचा कैदार घेऊन बोल, आणि तू द्विगुणित (सामर्थ्याने) असल्यामुळे, आम्हास सुगन्धितपणा अर्पण कर. १०

त्या (रुद्रांना) आमचे रक्षण करणं अशी इच्छा बाळगून हे नमस्सुतिपूर्ण स्तोत्र आम्ही गाईलं आहे, व म्हणून तो रुद्र, मरुतांसहवर्तमान, आमचा हाक श्रवण करो. ह्या आमच्या प्रार्थनेस मित्र, वरुण आणि त्याचप्रमाणे अदिति, सिन्धु, पृथिवी आणि दुलोक हेही आपले अनुमोदन देणेत. ११ (६)

सूक्त ११५.

॥ र्षिप-अत्रिस्त कुत्स । देवता-सूर्य ॥

मित्र, वरुण आणि अग्नि ह्यांचे (जणू काही) नेत्रच असे हे देवांचे आश्चर्यकारक वळ उदय पावले आहे! स्थावर जगम वस्तूचा (जणू काही) प्राणच अशा ह्या सूर्याने दुलोक, भूलोक व अन्तरिक्ष ह्यांना व्यापून टाकले आहे. १

जसा एखादा मनुष्य (आपणाने मित्र अशा) एखाद्या तरुणीच्या मंगोमाग जाऊ लागतो त्याप्रमाणे हा सूर्य देदीप्यमान अशा ह्या उषोदेवीच्या पाठीमागे चालत असून, ज्या ठिकाणी भक्तिमान् लोक आपले आयुष्यक्रमण करीत असतात अशा मंगल स्थानी त्याचे मंगल करण्याकरिता जात आहे. २

सूर्याचे अश्व मंगलप्रद, आश्चर्यकारक, अनेक प्रकारच्या रंगाचे व आनददायक आहेत. सूर्यास नमन करून त्यानी दुलोकाचा पृष्ठभाग व्यापून टाकला आहे. ते दुलोक व भूलोक ह्यांचेभोंवतीं निमिषमात्रांत जाऊ शकतात. ३

१० ते गोत्र उत पुरुषग्न आरे । क्षयद्वीर, ते सुत्र अस्मि । अस्तु देव नः मूलं च अधि ब्रूहि च, अव द्विभर्ता । नः शर्म च यच्छ ।

११ अवस्यवः अस्मि नमः अवोचाम । मरुत्यान् रुद्रः नः हव शणोतु ।

१ मित्रस्य वरुणस्य अग्नेः चक्षुः देवानां चित्रः अनीक उत अगात् । जगतः तस्थुषः च आत्मा सूर्यः यावापृथिवी अन्तरिक्ष आ अग्रा ।

२ यत्र देवयन्तः युगानि वितन्वते भद्रं प्रति भद्राय, मर्यः योषां न, सूर्यः रोचमानां देवीं उपस पथा । अभि एति ।

३ सूर्यस्य हरितः अश्वाः भद्राः, चित्राः, एतग्वाः, अनुमावाचः । नमस्यन्तः दिवः पृष्ठ आ अस्तु । यावापृथिवी सद्यः परिवन्ति ।

अष्ट० ? अध्या० ८ व० ७,८ } ऋग्वेदः [मण्ड० ? अनु० ?७ सू० ?१६

सूर्याची तीच दिव्य शक्ति, तेंच त्याचे श्रेष्ठत्व होय की (मनुष्याचे) काम^१ चाललें असता ।।ने मध्येच आपले (सर्वत्र) पसरलेले (किरणजाल) काढून घेतले. (रात्र व सूर्य ह्याचे) एकत्र निवासिचें स्थान (जे हे जग) त्याचेपासून (गमन करण्याकरिता) जेव्हा ह्याने आपले अक्ष जोडलेले असतात तेव्हा रात्र आपलें आच्छादन सर्व (विश्वावर) पसरवें. ४

मित्र आणि वरुण, ह्यांचे दृष्टीस आपले रूप पडवें म्हणून सूर्य वे स्वर्गलोकाच्या सीमान्त-पदेशावर प्रकट करतो. त्याचे अक्ष एकेवेळी त्याचे देदीप्यमान अनन्त तेज^३, तर दुसरेवेळी याची कृष्ण कान्ति (ह्याचें प्रदर्शन करण्याकरिता त्यास जगासमोर) आणताना. ५

हे देवहो, आज सूर्योदय झाल्याबरोबर तुम्ही आम्हास पातकासून व निंदेपासून मुक्त करा. ह्या आमच्या प्रार्थनेस मित्र आणि वरुण, आणि त्याचप्रमाणे अदिनि, सिंधु, पृथिवी व शुलोक ह्यांचेही अनुनादन असो. ६ (७) (१६)

अनुवाक १७.

सूक्त ११६.

॥ ऋषि-कशीबान् । देवता-अश्विन ॥

ज्या सत्यस्वरूप देवाना बालवयाच्या विमदाकडे त्याच्या पर्त्नास त्याप्रमाणे वेगवान् अशा रथात बालून आणले त्या (देवाच्या) सन्मानार्थ मी जणू काही कुशासनच तयार करीत आहे. (कारण पहा) ज्याप्रमाणें वायु हा मेघोदकाची प्रेरणा करितो त्याप्रमाणें मीही त्यास (अनेक) स्तोत्रे अर्पण करीत आहे. १

ज्याचें उद्भाण अतिशय जोराचें असतें आणि ज्याचा वेग अतिशय तीव्र असतो असें (तुमचे अश्व) अधया देवाचे प्रोत्साहनपर शब्द हेच कायते तुम्हास (ह्या यज्ञात) आणीत असतात. (परंतु) हे सत्यस्वरूप देवानो, तुमचा रासभसुद्धा (इतका सामर्थ्यावान् आहे की) स्वतः यम ज्या टिकाणी (जातीने) लढत होता अशा युद्धात त्याने हजारों शत्रूंना जिंकले होते. २

४ सूर्यस्य तन् देवत्व तन् महित्व कतो^१ मभ्या वितत स जभार यदा सधस्थान् हरितः अयुक्त इन् रात्री सिमस्मै वास् तनुते आन् ।

५ मित्रस्य वरुणस्य अभिचक्षे योः उपस्थे तत् रूप सूर्यः कृणुते । अन्यत् हरितः अस्य अनन्त रुशन् गाजः,^२ अन्यत् कृष्ण स भरति ।

६ देवाः, अय सूर्यस्य उदिता अहस अवयात् निः पिपृत् ।

१ यो अर्भगाय विमदय सेनाजुवा रथेन जायां निऊहधुः, नासत्याभ्यां बर्हिः इव प्र वृजे । वातः अभ्रिया व रतोमान् इयमि ।

२ वीक्षुपत्मभिः आशुहेमभिः वा देवानां जूर्तिभिः शाशदाना । तत्, नासत्या, यमस्य प्रभने आज्ञा रासभः सहस्रं जिगाय ।

हे अश्विनहो, (जसा) एखादा मृत मनुष्य (हैं ऐहिक) वैभव सोडून (देऊन निघून) गतो त्याप्रमाणें खरोखर त्या तुझ्याने भुज्यूला उदकाच्या प्रवाहांत टाकून दिलें होतें. पण अन्तरिक्षांतून उड्डाण करणाऱ्या व उदकाच्या स्पर्शापासून अलित राहणाऱ्या अशा नौकांत बसवून त्यास तुम्ही सुरक्षितपणें घेऊन आलां. ३

हे सत्यस्वरूप देवहो, तीन दिवस व तीन रात्रीं ह्याहूनही ज्यास्त वेळपर्यंत (एकसारखें) धांवणाऱ्या व पक्ष्यांप्रमाणें (चपल अशा अश्वान्या) साहाय्यानें तुम्हीं भुज्यूला तीन रथांत बसवून—ह्या रथांना शंभर खूर होतें व सहा घोडे जोडलेले होते—तुम्हीं त्यास उदकानें भरलेल्या अशा समुद्राच्या पलीकडे कोरड्या जमीनीवर घेऊन गेला. ४

हे अश्विनहो, जिला शंभर वल्हीं लागत होती अशा नौकेंत बसलेल्या भुज्यूला तुम्हीं त्याच्या घरीं (सुवम्प) पोचता केला हा तुमचा समुद्रावरचा मोठाच पराक्रम होय; कारण त्या समुद्राचा आरंभ कोठें झाला, त्याला ठेका कशाचा असतो व त्याला ताऱ्यांत आणावें कसें हे काहींच समजत नव्हतें. ५ (८)

हे अश्विनहो, तुम्हीं, सदोदित समाधान (उत्पन्न करणारा) असा जो शुभ्रवर्ण अश्व, अधाश्वाला दिल्या ते तुमचे श्रेष्ठ दातृत्व (खरोखर) वर्णन करण्याजोगें होतें. पेढूचा उत्कृष्ट अश्व सन्मान करण्यास सदैव पात्र असा झाला. ६

पन्नाऱ्या कुळात उत्पन्न झालेल्या कक्षीवानानें तुमची स्तुति केल्याबरोबर तुम्हीं त्याला अतिशय कुशाग्र बुद्धि अर्पण केली आणि भाड्याप्रमाणें आकार असलेल्या एका सामर्थ्यावान् अश्वान्या खुरापासून तुम्हीं सुरेचे शंभर कृम निर्माण केले. ७

३ अश्विना, क. चित् मस्रवान् रविं न तुमः इ भुज्युं उदमेधे अब अहाः । अन्तरिक्षप्रद्विः अपोदकाभिः नौभिः त ऊहधुः ।

४ नासत्या, तिल्लः क्षपः त्रिः अहा अतिव्रजद्विः पतगैः, त्रिभिः शतपद्विः पद्वैः रथैः, आर्दस्य समुद्रस्य पारे धन्वन् ऊहधुः ।

५ अश्विनौ, शतारित्रा नाव आतस्थिवांस भुज्यु यत् अन्त उहधुः तत् अनारंभणे अनास्थाने अप्रभणे समुद्रे अवीरयेथा ।

६ अश्विना, शश्वत् इत् स्वर्त्ति य श्वेत अश्व अघाश्वाय ददधुः तत् वां महि दात्र कीर्तेन्य भूत् । पद्वः रथैः वाजी सद इत् दृष्यः ।

७ नरा, पञ्जियाय स्तुवते कक्षीवते युव पुरधि अरदत् । वृष्णः अश्वस्य कारोतरात् शफात् सुरायाः शतं कृम्भान् असिचत् ।

अष्ट १ अध्या० ८ व० ९, १०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११६

तुम्हीं थंडोसा उत्पन्न करून तापदायक अग्निचें निवारण केलें आणि त्या (अत्रीस) (उत्तम) पेयाच्या योगाने तकवा उत्पन्न करणारें असे नवीन बल त्याचे अंगी उत्पन्न केले. अत्रीला खाली खळग्यात फेंकून दिले असता तुम्हीं त्याला त्याच्या सर्व माणसासह सुखरूप ठेवून (त्यांतून) वर काढलें. ८

हे सत्यस्वरूप अश्विनहो, तुम्ही ती विहीर वर आणली व तिचें तोंड वेडें बांकडें असल्यामुळें तिचा तळ (फिरवून तो) पृष्ठभागावर आणला. नंतर गौतमास हजारों प्रकारची संपत्ति देण्या-करिताच की काय, त्याच्या तृपित अनुचराकरिता पाण्याचे (लोटाच्या) लोट वाहूं लागले. ९

हे सत्यस्वरूप (अश्विनहो,) जसें (एखाद्याच्या अंगावरचे) चिलखत काढून टाकावें त्याप्रमाणे तुम्ही वृद्ध च्यवनारची वार्धक्याची कळा काढून टाकली. त्या (विचान्यास) सर्वांनीं सांडून दिले असता तुम्ही त्याचें आयुष्य वाढविलें व त्यास तरुण वयाच्या कुमारिकांचा पति केलें. १०(९)

हे सत्यस्वरूप व शूर (अश्विनहो,) ती तुमची कृपा (न्यरोग्वर) प्रशंसनीय, सौम्यप्रद व हितकारक होय कीं जिच्या योगाने तुम्ही ज्ञानवान् देवांना, दृष्टिआड होऊन नाहींसा झालेल्या धनाचा ठेवाच जणूं काही, वन्दनासाठीं (शोधून) वाहेर काढला. ११

हे शूरहो, ज्याप्रमाणे मेघगर्जना पर्जन्यवृष्टि होणार असें प्रसिद्ध करिते त्याप्रमाणे, (मला वैभवाची) प्राप्ति व्हावी म्हणून मी तुमच्या शौर्याच्या त्या कृत्याची (सर्वत्र) प्रसिद्धि करितां कीं ज्याच्या योगाने अथर्वाच्या वंशातील दध्यंचानें अश्वाच शिर धारण करून तुमचेबरोबर मधुर संभाषण केले. १२

८ हिमेन व्रस अग्निं अवारयेथां । पितुमतीं ऊर्जं अस्मै अधत् । अश्विना, ऋबीसे अबनीत अत्रिं सवगण स्वस्ति उत् निन्यथुः ।

९ नासत्या, अवत परा अनुदेथां. जिह्वावार उच्चाबुध्न चक्रथुः । गोतमस्य तृष्यते पायनाय, आप, सहस्राय राये, क्षरन् ।

१० उत नासत्या, जुजुरुष न्यवानान् द्रापि इव वत्रि प्र असुंचतं । दक्षा, जहितस्य आयुः प्र अतिरन् कनीन पति इत् अकृणुत ।

११ नासत्या नरा, तत् वां वरुध शस्य राष्य अभिष्टिमन् च यत् विद्वांसा दर्शतान् अपगृह्णन्ति निधि इव वन्दनाय उत् ऊपथुः ।

१२ नरा, तन्यतु. वृष्टि गसनये वा तत् उग्र दस. आविः कृणोमि, यत् आथर्वणः दध्यद् इ अश्वरय शीर्ष्णा वा ई मधु उवाच ।

हे सत्यस्वरूप अभिनहो, आपण आपले दीर्घ मार्ग क्रमण करीत असतां (वृधिमतीनें) अनेक स्तोत्रें गाऊन कर्तृत्ववान व अनेकांचे पोषण करणारे जे तुम्हीं त्या तुम्हास हवि अर्पण केले. आपणही तीं जणू कांहीं वृधिमतीची आज्ञाच असैं समजून तिचीं स्तोत्रें ऐकिलीं व तिला हिरण्यहस्त (नावाचा) पुत्र दिला. १३

हे सत्यस्वरूप देवांनो, ती कवीपक्षीण लाडल्याच्या अगदीं मुखाजवळ गेली असतांना तुम्हीं तिला सोडविली व हे अनेक (भक्तांचें) पोषण करणाऱ्या (अभिनहो,) कवीनें तुमची कृपा भाकल्याबरोबर तुम्हीं त्यास पाहण्याचे सामर्थ्य दिलें. १४

एखाद्या पक्ष्याचा व्याप्रमाणें पंख तुटावा त्याप्रमाणें खेळाच्या युद्धांत रात्रीचे वेळेस (विश्रप-
त्रेचा) पाय तुट्या. पण (उदाई) सुरू झाल्याबरोबर तिला (समरांगणावर वाटेक नेंध्रं)
जसा योयें सत्ता तुम्ही तिला टोच टोचडाचा पाय बसविला. १५(१०)

वृद्धाश्रानें एका खाजगीला (खाऊ वाढव्यासाठीं) शंभर मेंढे कापले असतां त्याच्या पि-
यानें त्याला पावळे पोले. (परंतु) (शत्रूचा) सहार करणाऱ्या हे सत्यस्वरूप वैद्यराजांनो,
तुम्हीं त्याच्या पुढां जवळ खनावे म्हणून, जाणताही अडथळा न येऊ देता, त्याचे नेत्र (मुन्हा
जोरांनो तों) काढून ठेवले. १६

आपला (चाप) अध्वार्या योगाने (अर्पण) जिकणारी सूर्याची दुहिता, तुमचा रथ हेंच
जणू कांहीं पैजेंचें ठिकाण असें समजून, तुमच्या रथावर चढली. सर्व देवांनींही त्यास अन्तः-
करण पूर्वक मान्यता दर्शविली व हे सत्यस्वरूप देवांनो, आपण (अशा रीतीनें) मोठ्या पैग-
वानें माझें दिमू लागला. १७

१३ नासत्या, वां मंहे यामन पुरधि कग पुरुभुजा अजोदवीत वधिमत्या. तत् शानुः इव श्रुत हिरण्यहस्त,
अग्निना, अदत्त ।

१४ नरा नागत्या, वृकस्य आसः अनीके वर्तिका युव अमुमुक्त । उनो, पुरुभुजा, युव ह कृपमाण कवि
विचक्षे अकृणुत् ।

१५ वे इव पर्ण, खेदस्य आज्ञा, पणितम्याया चरित्र अन्धेदि । वने हिने सतवे आवर्णो जष
दिशलाय प्रति अश्वत् ।

१६ जत मेगान पुत्रे चजदान त रुद्राश्च पिता जय कस्य । नागत्या दक्षा निषजौ, विचक्षे अनवन्
तस्मै अर्क्षो आ अश्वत् ।

१७ अर्धता जयती तृषाय दुहिता वा रथ कर्म उव अनिष्टन । विश्वे देवा हद्रि अगु अम चन्त ।
नासत्या, धिया स सचेथे ।

अष्ट० १ अध्या० ८ व० ११, १२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११६

ज्यावेळीं, हे अश्विनहो, दिवोदास आणि भरद्वाज ह्यांचे साठीं तुम्हीं त्वरेनें^१ त्यांचे गृहाकडे गेला, त्यावेळीं जो रथ तुमचे बरोबर होता त्यानें पुष्कळ धन आणलें. त्यास एक वृषभ व एक नक्र असे जोडलेले होते. १८

दिवसातून तीन वेळ तुम्हांस हविर्भाग अर्पण करणाऱ्या जन्तूच्या वंशजाकडे, हे सत्यस्वरूप देवहो, तुम्हीं जमीन जुमला, मुलेबाळें वगैरे वैभव व ज्यांत उत्तम पराक्रम गाजविण्याची शक्ति आहे असें आयुष्य घेऊन अतिशय सामर्थ्यासह, (दोघेही) एका विचारानें गेलां होतां. १९

हे जरारहित व सत्यस्वरूप देवांनो, जाहुषाला चोहोंकडोन (शत्रूंचा) वेढा पडला असतांना तुम्ही त्यास आक्रमण करण्यास सुलभ अशा रजोलोकातून रात्रीं घेऊन गेलां. पापाणाचा भेद करणाऱ्या रथांत वसून तुम्ही पर्वतांतून सुद्धा मार्ग काढला. २० (११)

हे अश्विनहो, वशाला हजारों (प्रकारच्या संपत्तीचा) लाभ व्हावा म्हणून तुम्हीं एका दिवसात त्यास युद्ध करण्याची शक्ति आणली. हे सामर्थ्यावान् (देवांनो,) तुम्हीं इन्द्राचें साहाय्य घेऊन पृथुश्रवाच्या दुष्ट शत्रूचे हनन केले. २१

ऋचत्काचा पुत्र जो शर त्याची तृपा शांत करण्याकरितां तुम्ही ग्योल विहिरींतून पाणी वाहेर काढूंन. थकलेल्या शयूकगिताही तुम्ही न विणाऱ्या धेनूचे अंगीं भरपूर दूध उत्पन्न केलें. २२

१८ अश्विना, यत् दिवोदासाय भरद्वाजाय ह्यन्ता^१ वर्ति. अयात, सचनः रथः रेवत् उवाह । वृषभः च शिशुमार. च युक्ता ।

१९ अन्हः त्रिः भाग दधतीं जन्हावीं सुक्षत्र स्वपत्य रयिं सुवीर्ये आयु आ वदन्ता वाजैः समनसा उप अयात ।

२० अजरयू नासत्या, विश्वतः परिविष्ट जाहुष सुगेभिः रजोभि नक्त ऊहधुः । वि भिन्दुना रथेन पर्वतान् वि अयात ।

२१ अश्विना, सहस्रा सनये एकस्या वसतोः वश रणाय आवत । वृषणौ, इन्द्रवन्ता पृथुश्रवसः दुच्छुनाः अरातीः निः अहत ।

२२ आर्चत्कस्य शरस्य चित् पातवे नीचात् अवतान् वाः उवा चक्रधुः । जसुरये^२ शयवे चित् शचीरिः स्तर्यं गां पिप्यधुः ।

हे सत्यस्वरूप देवानो, कृष्णाच्या कुळांत उत्पन्न झालेल्या व सरळ वर्तनाच्या (विश्वकार्म) तुमचें स्तवन करून तुमच्या साहाय्याची याचना केली. त्यामुळे ज्याप्रमाणे हरवलेले गुरू आपल्या वन्यास सांपडावे त्याप्रमाणे तुम्ही (त्याचा पुत्र) विष्णापू ह्याची व विश्वकाची भेट करवून विष्णापूस त्याचे स्वाधीन केले. २३

दहा रात्री व नऊ दिवसपर्यंत अमंगळ रीतीने पाण्याच्या खाली बद्ध करून ठेवलेला व त्या-मुळे पीडा पावत असलेला आणि सर्वांग चिब्र होऊन क्लेश भोगीत असलेला जो रेभ त्याला तुम्ही, ज्याप्रमाणे (पात्रांतून) सोमरस वर काढून घ्यावा त्याप्रमाणे, (पाण्यांतून) बाहेर काढले. २४

हे अश्विनहो, मी तुमची महत्कृत्ये येथे वर्णन केली आहेत. ह्याकरिता (तुमच्या रूपेने) मला उत्तम धेनु व शूर मनुष्ये ह्यांची प्राप्ति होऊन मी ह्या (गृहाचा) वैभवशाली यजमान होईन. माझी दृष्टि शाकृत राहून आणि मला दीर्घ आयुष्य प्राप्त होऊन, हे अश्विनहो, ज्या-प्रमाणे एखादा मनुष्य आपल्या सद्गता (आनंदाने) प्रवेश करितो त्याप्रमाणे माझा वार्धक्य-दर्शेत (आनंदाने) प्रवेश होवो. २५ (१२)

सूक्त ११७.

॥ ऋषि-कक्षीवान् । देवता-अश्विन ॥

हे अश्विनहो, मधुर सोमरसाने तुम्हांस आनंद व्हावा म्हणून हा (तुमचा) पुरातन सेवक तुमची उपासना करीत आहे. आम्ही आपला हवि पवित्र दर्भावर ठेवला आहे व आमची स्तु-तिही तुमचेप्रत जाऊन पोचली आहे. ह्याकरिता (आत्मास पुरेल इतके) अन्नसाहित्य व (अनेक प्रकारचे) नामर्त्य वगैरे घेऊन इकडे या. १

हे अश्विनहो, मनापेक्षाही चपळ असा तुमचा रथ सुंदर अश्वानी युक्त होऊन सर्व लोका-चेकडे येत आहे. ज्या (रथांत) बसून तुम्ही सदाचारी पुरुषांच्या गृहाकडे जात असता त्यात विराजमान होऊन, हे शूरहो, आमचेसाठी (आमच्या) गृहाकडे या. २

२३ नासत्या, ऋजूयते अवस्यते स्तुवते कृष्ण्याय विश्वकाय शचीभिः, नष्ट पशु न, विष्णाप्व दर्शनाय ददधुः ।

२४ दश रात्रीः नव यून् अश्वेन अप्सु अन्तः अवनद्ध श्रथित विश्रुत उदनि प्रवृक्त रेभ ल्वेण सोम इव उत् नित्यथुः ।

२५ अश्विना, वां दर्मांसि प्र अबोच । सुगवः सुवीरः अस्य पतिः स्वां । उत पश्यन् दीर्घं आयुः अश्ववन् जरिमाण अस्त इव जगम्यां ।

१ अश्विना, मयः सोमस्य मदाय प्रलः होता वां विवासते । रातिः बर्हिष्मती, गीः विश्विना; नासत्या इषा वाजेः उप यात ।

२ अश्विना, यः वां मनस जवीयान् स्वश्वः रथः विशः आजिगाति, येन सुकृतः दुरोण गच्छथ; तेन, नरा, अस्मभ्य वति. यात ।

हे सामर्थ्यवान् वीरानो, पहिल्या प्रमाणे (आमची) (उत्कर्षाकडे) प्रेरणा करून आणि त्या अभद्र दानवाच्या सर्व दुष्टांच्या मोठे करून तुम्ही त्या पाचही प्रकारच्या लोकांस प्रिय अशा अग्नि ऋषीस, त्याच्या सर्व माणस, राहवर्तमान, अतिशय भयंकर गुहेमधून बाहेर काढलें. ३

रेभ ऋषि पाण्यांत बुडून जाऊन, दुष्ट (लोकांच्या) कृतीमुळे, एखाद्या घोड्याप्रमाणें जलांत अदृश्य होऊन गेला होता. तरी पण, हे सामर्थ्यवान् वीरानो, तुम्ही अद्भुत कृति करून त्याचा वचाव केला. तुमची कृते कितीही पुरातन असली तरी ती कर्माही जुनी होत नाहीत. ४

(शत्रूचा) संहार करणाऱ्या हे अश्विनी देवानो, विनाशाच्या जणु पायथ्याशीं लोंबत पाडलेल्या व तसेच सूर्याप्रमाणें अंधकारात असलेल्या सुंदर द्रव्यसंचय, सुवर्ण ज्याप्रमाणें (उकारून) बाहेर काढतात त्याप्रमाणे, वंदनाच्या कल्याणार्थ तुम्ही बाहेर काढला. ५(१३)

हे शूर व सत्यस्वरूप देवानो, पञ्चकुळात जन्मलेल्या कक्षीवानाकडून स्तुति व्हावी असेंच तें तुमचे कृत्य होते; कारण परिश्रमग करीत अमरता तुम्हां एका सामर्थ्यवान् अश्वान्या खुरापासून लोकांचे हितकारिता मधुर रसाचे शभर घट उत्पन्न केले. ६

हे वीरानो, कृष्णवशोपन्न विश्वकायें तुमचे स्तवन केलें म्हणून तुम्हीं म्याम (त्याचा पुत्र) विष्णापू शोधून दिला आणि निव्दाच्या घरा (रहून राहून) वृद्ध होत चाललेल्या घोषेलाही हे अश्विनहो, तुम्ही (पति पाहून) दिला. ७

३ वृषणा नरा, अनुपूर्वे चोदयन्ता, अश्विनस्य दायो मया. भिनन्ता पांचजन्य अग्नि ऋषिं गणेन अहसः ऋषीसात् मुचय ।

४ वृषणा नरा अश्विना, दुरैवै. अश्व न अप्सु गूह्यं विप्रत त रेभ ऋषिं दसोभिः रिणीथः वां पृव्या कृतानि न जूर्यन्ति ।

५ दत्ता अश्विना, निर्ऋते उपस्थे न सुपुष्वांस, सूर्यं न तमसि धियन्त दशतं रुक्मं न वन्दनाय शुभे उन् उपथुः ।

६ नरा नासत्या, पञ्ज्रियेण कक्षीवता शस्य तत् वां, परिज्मन्, वाजिनः अश्वस्य शफात् जनाय मधूनां शत कुभान् असिचत ।

७ नरा, स्तुवते कृष्णिथाय विश्वकाय विष्णाप्य दत्तः पितृषदे दुरोणे जूर्यन्त्यै घोषायै चित् पतिं अदत्तं ।

हे अश्विनहो, तुम्हीं श्यावाला रुशती नावाची भायां दिली आणि कण्वास गृहसौख्य अर्पण केलें. हे सामर्थ्यान् देवानो, ते तुमचें कृत्य खरोखर वर्णन करण्याजोगें आहे की तुम्हां नृपदाभ्या पुत्रास कान दिले.

अनेक प्रकारचीं रूपे धारण करणाऱ्या हे अश्विनहो, तुम्हीं पेटूकरिता असा अश्व आणि त्या जो सहस्रावधि वैभवे जिकून आणण्याजोगा होता, ज्याचे सामर्थ्य मोठे होतें, ज्याला कोठेही जोंड मिळण्याजोगी नव्हती, जो सर्पांचा वध करणारा होता, ज्याची कीर्ति फार पसरली होती आणि जो सकटातून बचाव करण्याजोगा होता.

हे अत्यंत उदार देवानो, हेच तुमचे कीर्तिमान् पराक्रम होत; युल्लोकांत अथवा भूलोकांत स्तुतिस्तोत्रे हेच तुमचे निवासस्थान असते हे अश्विनहो, ज्या अर्थी पत्र हे तुमचा धावा करीत आहेत त्या अर्थी विपुल अन्नसामग्री घेऊन इकडे या व ह्या विद्वान् स्तुतिकार्याला सामर्थ्य अर्पण करा.

१० (१४)

(सर्व विद्वान्) नेत्रां करणाऱ्या व मध्यम्वरूप अशा हे अश्विनी देवानो, जेव्हा मानानं तुम्हां पुत्रप्राप्त्यर्थं स्तुति केली त्या वेळीं त्या विद्वान् उपामकाम सामर्थ्य अर्पण करून तुम्हीं अगस्त्याने केलेल्या स्तोत्रात सतोष मानीत विष्पलेला (तिसऱ्या व्यथेपामून) बरी केली. ११

हे अश्विनहो, हे सामर्थ्यान् युल्लोकपुत्रांनो, शयूचे संरक्षण करणारे असे तुम्ही काव्याची सुदृग् स्तुति प्रवृत्त करण्याकरिता (त्यावेळीं) कोठे निवाला होता की (त्यावेळीं), जमा एखादा सोन्याचा हाडा (उकरून) बाहेर काढावा त्याप्रमाणे (गुप्त ठेवलेले भांडार), तुम्ही दहाव्या दिवशी बाहेर काढले ?

१२

८ अश्विनः, युव श्यावाय इक्षनीं अदन् । कण्वाय क्षोणस्य महः । वृषणा तत् वा कृत प्रवाच्य यत् नार्षदाय श्वः अश्चयन् ।

९, पुत्र वपसि दधाना अश्विना, वेदवे आशु सहस्रसां वाजिन अप्रतीत अहिहन् श्रवस्य तरुत्र अश्व नि रुद्रथु ।

१० सुदानू, एतानि वा श्रवस्या रोदस्योः ब्रह्म आंग्ण सदन अश्विना यत् वा पत्रासः दधते इषा च यान विदुषे च वाज ।

११ भुरणा नासत्या अश्विना, मानेन सुनो. गृणाला विप्राय वाज रदन्ता, अग ते ब्रह्मणा ववृधाना, विष्पला स अरिणीत ।

१२ अश्विना, दिवः वृषणा नपाता, शयुत्रा, काव्यस्य तु स्तुति कुह यान्ता विष्णस्य इव कलश दशमे अहन् निखात उत ऊपथु ।

हे अश्विनहो, वृद्धावस्था येत चाललेल्या च्यवनास तुम्हीं आपल्या सामर्थ्याने पुन्हा तरुण केले. हे सत्यस्वरूप देवानो, सूर्याच्या कन्येनेही (आपल्या सर्व) वैभवासह आरूढ होण्यासाठी तुमच्याच रथाची निवड केली. १३

हे तारुण्ययुक्त देवानो, आपल्या प्राचीन पद्धतीस अनुसरून तुम्हांस तुग्रासंवेधाने पुन्हा कळवळा आला. तुम्हीं भुज्यूला, आपल्या पक्षांप्रमाणे (दिसणाऱ्या) चपक^१ अन्नाचे साहाय्याने, मोठमोठ्या लाटा चालत असताही समुद्रांतून बाहेर काढिले. १४

हे अश्विनहो, तुग्राच्या पुत्रांने तुमचें पूजन केलें. त्यास समुद्रावर (कामगिरीवर) पाठविले असता तो (विलकुल) न घाबरता गेला. हे सामर्थ्यवान् देवानो, उत्तम रीतीने सिद्ध केलेल्या व मनाप्रमाणे वेगवान् असलेल्या अशा आपल्या रथात घालून तुम्हीं त्यास सुखरूप बाहेर काढिले. १५ (१५)

हे अश्विनहो, ज्या वेळीं तुम्हीं लावी पक्षिणीला लांडग्याच्या मुखांतून सोडविली त्या वेळीं तिने तुमचें पूजन केलें. तुम्हीं आपल्या विजयी (रथात) बसून पर्वताच्या शिखराचा भेद करून गेला आणि विष्णापूच्या पुत्रास विष घालून मारून टाकले. १६

(ऋज्जाश्वाने) लांडगीला (खाऊ) घालण्यासाठी (गिला) शंभर मेढे आणून दिल्यामुळे त्याच्या दुष्ट बापांने त्यास आवळे केले असता (तुम्हीं त्यावर अनुग्रह करून) त्यास डोळे दिले आणि त्या विद्याभ्यास दष्टि यावी म्हणून (त्याच्या नेत्रात) तुम्हीं प्रकाश उत्पन्न केला. १७

१३ अश्विना, अरन्तं च्यवानं युव शचीभिः पुनः युवानं चक्रथुः । नासत्या, सूर्यस्य दुहिता श्रिया सह युवोः रथं अश्वणीत ।

१४ युवाना, पूर्वैभिः एवैः युव तुप्राय पुनर्मन्यौ अन्वत । निभिः ऋग्नेभिः^१ अश्वैः अर्णसः समुद्रात् भुज्यु नि ऊहथुः ।

१५ अश्विना, तौष्ट्र्यः वां अजोहवीन् समुद्रं प्रज्जत् अच्यविः जगन्वान । उपणा, मुनुजा मनोजवसा रथेन तं स्वस्ति निः ऊहथुः ।

१६ अश्विना, यत् दृक्स्थ्य आन्नः मीं असुवः वर्तिका वां अजोहवीन् । जयुपा अग्ने सानु वि ययथु । विश्वाचः जात विप्रेण अहत ।

१७ अश्विनौ, वृक्षे रत मेपान नम्रान अशितेन पिता तमः पणीत वृक्षाश्वे अक्षी आ अवत्त । अन्धाय विचक्षे ज्योतिः चक्रथुः ।

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १६, १७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११७

त्या लाजानि वा अन्व (ऋज्राश्व) साठी अतिशय (कळवळ्याने^१) प्रार्थना केली—
‘हे अश्विन !, ते सामर्थ्याने देवानो, हे वीरहो, ऋज्राश्वाने (माझेकरिता), एखाद्या तारु-
ण्याच्या (देवानांना आलेल्या) बळानेप्रमाणे, एकशे एक मंडे मला कापून खावयाला घातले. १८

हे अश्विनहो, (भक्तजन) सरक्षक असें तुमचे सामर्थ्य विशाल व सौख्यप्रद आहे. हे
धैर्यशाली देवानो, तुम्ही पाणू^३ मनुष्यांसमुद्धा पुरव्या वें करिता; ह्याच कारणाकरिता **पुरंधीने-**
मुद्धा तुम्हालाच आमंत्रण केले. ते मृगाने, तुम्ही आपल्या सामर्थ्यासह तिचे रक्षणार्थ तिकडे
गेलां. १९

शत्रूचा सहार करणाऱ्या हे अश्विनी देवानो, तुम्ही शयूकरिता, कधी दूध^४ न देणाऱ्या,
कधी न विणाऱ्या व अतिशय कृश झालेल्या गर्भधे अंगी भरपर दूध आणले. तुम्ही आपल्या
सामर्थ्याने पुरुभिर्नाचा कन्या **विमदा**ला कापको (करून) दिली. २० (१६)

(शत्रूचा) सहार करणाऱ्या हे अश्विनहो, नागराच्या योगाने धान्य पेरीत, मानवाच्याकरिता
अन्नसामग्री निर्माण करून, आणि (आपल्या) यज्ञाच्या योगाने दुष्टांचे निदालून करीत, तुम्ही
भक्तिमान् लोकांकरिता विपुल प्रकाश उत्पन्न केला. २१

हे अश्विनहो, अथर्वाचा पुन जो दध्यच् त्यास तुम्ही अश्वाने शिर लावले. (नंतर) त्या
सत्य वर्तनाच्या पुरुषाने तुम्हास असें एक मधुर (गुण) सांगितले की जे केवळ **त्वष्टा**देवान
विदित होते व जे तुम्हास (मोठे) रहस्य असे वाटले. २२

१८ या वृत्तीः अध्याय शुनं भर अह्वयत्—‘अश्विना, वृषणा, नरा, कनीनः इव जारः ऋज्राश्वः शत
एकं च मेघान् चक्षवानः’ ।

१९ अश्विना, वा ऊति' मर्हा मयोभू, उत, धिण्या, स्याम' स रिणीध. अथ युवा इत् पुरधिः युवा इत्
अह्वयत् वृषणौ अवोशि गी अगच्छत् ।

२० दद्या अश्विना, शश्वे अनेगु, रतये, विसक्तां गां अपिन्वत । युव शर्वाभिः पुरुमित्रस्य योपा
विमदाय जाया नि ऊहयु ।

२१ दद्या अश्विना, युव वृकण वपन्ता, मनुषाय इप दुहन्ता, वक्रुरेण दस्यु अग्नि धमन्ता आर्वाय उरु
ज्योति. चक्रेत् ।

२२ दद्या अश्विना, जायवर्णाय दर्धीवे अद्वय शिरः प्रति ऐरयत । यत् वां अपिकश्यं यत् त्वायू,
ऋतवन्तः वा मधु प्र द्रेवन् ।

अह० १ अध्या० ८ व० १७, १८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११८

हे विज्ञानशाली देवानो, तुमच्या कुपेचीच मी नेहमी याचना करितों. हे अश्विनहो, माझ्या सर्ष स्तुतीचें (प्रेमानें) ग्रहण करा. हे सत्यस्वरूप देवानो, आम्हास अपत्यसहित व कीर्तियुक्त असे विपुल वैभवं अर्पण करा. २३

हे उदार व शूर अश्विनहो, तुम्हीं वह्निमर्ताला हिरण्यहस्त (नावाचा) पुत्र दिला. हे अत्यंत दानृचशील अश्विर्नादेवानो, ज्याचाचें शरीर तीन ठिकाणी विच्छिन्न झालें असता तुम्हीं त्यास पुन्हा चतन्यदशेकडे घेऊन गेला. २४

हे अश्विनहो, ही तुमचीं पुरातन महत्कृत्ये (अनेक) मनुष्यांनी वर्णन केलेली आहेत. हे सामर्थ्यान् देवानो, तुमचे स्तोत्र गात आम्ही आपल्या कुलातील वीर पुरुषासह (आमच्या) यज्ञाची कीर्ति वाढवूं. २५ (१७)

सूक्त ११८.

॥ ऋषि-कक्षीवान् । देवता-अश्विन ॥

हे बलशाली अश्विनहो, जो मानवाच्या मनापेक्षासुद्धा चपळ आहे, ज्यास तीन वन्धुरा आहेत, व ज्याचा वेग वाय्याप्रमाणे आहे अन्ना तुमचा स्वर्काय तेजानें शोभणारा व सुखावह रथ, त्यास जोडलेल्या श्येनपक्षांच्या योगाने उड्डान करीत, इकडे येथे. १

हे अश्विनहो, तीन वन्धुरांनी युक्त, त्रिकोणाकृति, व तीन चाकें असलेल्या अशा आपल्या सुंदर रथात बसून इकडे या. (आमच्या) गाईंच्या अर्गा मरपूर (दूध) उत्पन्न करा आणि (आमच्या) अश्वांस चपलता आणा. आमच्याकरिता आमच्या (कुलातील) वीर पुरुषांची भरभराट करा. २

२३ कवी सदा वां गुमति आ चक्रे अश्विना, मे विश्वा. धियः प्र अवत । नासत्या, बृहन्त अपत्यसाच श्रुत्य रयि अस्मे रगथा ।

२४ मुद्वान् नरा अश्विना, रराणा वह्निमन्या हिरण्यहस्त पुत्र अदत्त । अश्विना, त्रिधा ह विकस्त ज्याव जीवसे उन् एरयत ।

२५ अश्विना. एतानि वा पृथ्याणि वीर्याणि आयव अवाचन् । वृषणा, युवन्वा ब्रह्म कुण्वन्तः सुवीरासः विदध आ वंदेम ।

१ वृषणा अश्विना, य. वां रथः मन्यस्य मनसः जवीयान्. त्रिवन्धुरः. वातरहाः, स्ववान्, सुशुद्धीकः, श्येनपत्वा अवाकि यानु ।

२ अश्विना, त्रिवन्ध्रेण, त्रिरुता, त्रिचक्रेण सुरुता रथेन अवाक् आ यात । नः गाः पिन्वत, अवतः जिन्वत, अस्मे वीर वर्धयत ।

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १८, १९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११८

(शत्रूंचा) संहार करणाऱ्या हे देवानो, आपल्या सरळ^३ गतीच्या सुंदर रथांत आरूढ होऊन सोमपाषाणाचा (हा सुंदर) ध्वनि श्रवण करा. हे अश्विनहो, प्राचीन विद्वान् लोक आपणास “क्लेशहरणार्थ सत्वर गमन करणारे” अने का गृहणत होते बरे ? ३

हे अश्विनहो, तुमच्या रथास जोडलेले, व उड्डान करण्यात प्रवीण असलेले असे तुमचे चपल श्येनपक्षी तुम्हास (इकडे) घेऊन येतोत. हे सत्यसंज्ञ देवानो, तुलोकांतील गृध्राप्रनाश ते (आमंच) परिपालन करणारे आहेत आणि (आमचेमाठा) ते (आमच्या) उपजाविकेची सामग्री घेऊन येत असतात. ४

हे शूरहो, ती प्रेमळ^३ युवति—सूर्याची कन्या—येथे तुमच्या रथावर आरूढ होत आहे. तुमचे सुंदर^३ अश्व—ते तुमचे उड्डान करणारे देवीप्रमाण पक्षी—तुम्हास इकडे घेऊन येतात. ५ (१८)

(शत्रूंचा) संहार करणाऱ्या हे सामर्थ्यवान् देव हो, तुम्ही आपल्या अड्डान कुठोनी वन्दनास वर आणले व आपल्या सामर्थ्याने रेभा^३ही वस्ती उचरून घेतले. तुम्हा तुमच्या पुत्रास समुद्रातून पलीकडे घेऊन गेला व च्यवनाने किन्नर तरंग केले. ६

हे अश्विनहो, खाली तप्त स्थळी नेलेल्या अत्रीस तुम्ही सामर्थ्य व साध्व्य अर्पण केले. आधळ्या^३ वनेलेल्या अत्रीची सुंदर स्तुति ग्रहण करून तुम्ही त्यास डोळे दिले. ७

३ दक्षा अश्विना, प्रवद्यामना सुवृता रथेन अत्रे इमं लोकं गृह्णत । पुराजाः विप्रासः वां अवर्तिं प्रति गमिष्ठाः किं अग आहुः ?

४ नासत्या अश्विना, दिव्यासः गृध्राः न ये आतुरः प्रयः अभि बहति, रथे युक्तासः पतन्ना आश्व श्येनास वा आवहन्तु ।

५ नरा, जुष्टा युवति सूर्यस्य दुहिता अत्र वा रथ आ तिष्ठत । वां वपुषः अश्वान्, अरुषाः पतगाः वयः, वा अभीके परि बहन्तु ।

६ दक्षा वृषणा, दसनाभि वन्दन उन् गेरयत, शचीनि रं (रथः) तैश्च समुद्रान् निः पारयथ, च्यवान पुनः युवान चक्रथ ।

७ अश्विनो, तप्त अवनीताथ अत्रये ऊर्जे ओमान तुन अधः । स्तुति जुहुषाणा अपिरिस्तायो कण्वाय युव चक्षुः प्रति अथत्तं ।

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११८

हे अश्विनहो, त्या पूर्वकालीन शत्रूनें तुमची प्रार्थना^८ केल्याबरोबर तुम्हीं (त्याच्या) घेनूचे अग्नी भरपूर (दूध) आणले. तुम्ही लावी पक्षिणीस सकटानून सोडविले आणि विश्वलेखा (पुन्हा) पाय (आणून) बसविला. ८

हे अश्विनहो, तुम्ही पेढूला एक अश्व दिला का ज्याचा रंग पाढरा होता, ज्यास इन्द्र हांकीत असे, जो सर्पांचा वध करण्यास समर्थ होता, सदाचारी लोक दृष्टीस पडताच जो (शत्रूचा^९) पराभव करणारा होता, जो उग्र दिसत असे, जो हजारो प्रकारची संपत्ति जिकून आणीत असे, जो सामर्थ्यावान् होता व ज्याचे शरीरबळ फार फार मोठे होतें. ९

उच्च (वंशात) जन्म घेणाऱ्या हे शूर अश्विनहो, तुमची प्रार्थना करून आम्ही तुम्हास आमचे संरक्षणार्थ बोलावीत आहोंत. आमच्या स्तोत्राचा स्वीकार करून व आपल्या संपत्तीने भरलेल्या रथांत (विराजमान होऊन) (आमचे) कल्याणार्थ तुम्ही इकडे या. १०

हे सत्यस्वरूप देवहो, आपल्या श्येनास नूतन वेग देऊन तुम्ही दोघे एक विचारानें इकडे या. हे अश्विनहो ह्या सनातन उषेचा प्रकाश दिसू लागल्याबरोबर मां तुम्हास हवि अर्पण करून तुमचे पूजन करितों. ११ (१९)

८ अश्विना, नाशिताय^१ पूर्व्यां च शयवे युव वेजुं अपिन्वत । वृत्तिका अहसः निः क्षुब्धत, विश्वकायाः जघा प्रति अघतं ।

९ अश्विना, युवं पेदवे श्वेत, इन्द्रजुतं, अहिहन्, अर्यः ओद्वृत्रं,^२ अभिभूति, उग्रं, सहस्रनां, वृषणं, वीङ्ग अश्व अदत्त ।

१० सुजाता नरा अश्विना, नाधमानाः ता वा अवघे सु हवामहे । नः गिरः क्षुब्धणा वसुमता रथेन सुविताय उप आ यातं ।

११ नासत्या अश्विना, श्येनं नूतनेन जग्या सजोषाः अग्ने आ यातं । शश्वत्तमायाः उषसः व्युष्टं शतद्वयः वां हवे हि ।

सूक्त ११९.

ऋषि-कक्षीवान् । देवता-अश्विन ॥

आमर्चें आयुष्य वाढावें म्हणून (ह्या) हवीकडे मी तुमच्या रथास पाचारण करितों. ह्या रथावर नाना^१ प्रकारच्या योजना केलेल्या आहेत, त्याचा वेग मनाएवढा आहे, त्याचे अश्व चपल आहेत, तो यजनार्ह आहे, त्याच्यावर हजारों निशाणे फडकत आहेत, तो (उत्तम) लाकडाचा^२ केलेला आहे, त्याच्यावर शेकडों प्रकारचें धन भरलेले आहे, त्याची प्रसिद्धि सर्वत्र झालेली आहे व त्याचेपासून (भक्ताचे) उत्तम रीतीने सरक्षण होते. १

हा (तुमचा) रथ चालू लागल्याबरोबर माझी मति खडबडून जागी झाली, (एवढेंच काय) पण तुमचें स्तवन^३ करण्याकरिता (जणू काही) दाही दिशा एकत्र झाल्या आहेत. माझा ऊनऊन^४ हविही मां (जितका होईल तितका) मधुर करीत आहे. (भक्तजन) सरक्षक अशी तुमचीं सामर्थ्ये (गाक्षेकडे) येऊ लागली आहेत, व हे अश्विनहो, ऊर्जांनी तुमच्या रथावर आरूढ झाली आहे. २

ज्या वेळीं विजयेच्छु,^५ असे अगणित महान्^६ (योद्धे), आपणांस जयश्री प्राप्त व्हावी म्हणून, ईर्ष्येनें एकमेकाशीं रणागणात भिडलेले असतात, त्या वेळीं तुमचा रथ (वरून) उतरत^७ येत असता दृष्टीस पडतो व त्या वेळीं, हे अश्विनहो, तुम्ही आपल्या चतुर (भक्तास) उत्कृष्ट वैभव अर्पण करिता. ३

पश्यांप्रमाणें (चपल) अशा आपल्या (अश्वांवर) आरूढ होऊन तुम्ही बुडत^८ असलेल्या भुज्यूकडे गेला व त्याच (अश्वाच्या योगानें)— कां जे रथास स्वतःच नियुक्त होतात— तुम्ही त्यास आपल्या मातापितराकडे पोचविलें. हे सामर्थ्यवान् देवानो, त्या (भुज्यूंच) सदन (फार) दूर^९ होतं तरी तेथपर्यंत तुम्ही गमन केलें. दिवोदासाचें तुम्ही किती उत्कृष्ट (तज्ज्ञेन) संरक्षण केलें हें तर सर्व प्रसिद्धच आहे. ४

१ जीवसे वा पुरुषाथ', मनोजुव, जीराश्वं, यज्ञिचं, सहस्रकेतुं, वनिन', शतद्रुमु, ध्रुष्टीवान, वरिवोधां रथ प्रयः अभि आ हुवे । ६

२ अस्य प्रयामनि धीतः ऊर्ध्वां प्रति अधायि; शस्मन्' दिशः व आ अयन्ते । बर्मे' स्वदामि ऊतयः प्रति यन्ति । अश्विना, ऊर्जांनी वां रथ आ अरहत् ।

३ यत् जायवः' अमिताः मखाः' शुभे मिथः पस्पृथानासः रणे व अगमत्, अह युवोः रथः प्रवणे' चिक्ते, यत्, अश्विना, सूरिं वर आ बहयः ।

४ विभिः युव भुरमाणं भुज्यु गत, स्वयुक्तिभिः पितृभ्यः आ निवहन्त्य । वृषणा, विजेन्व' वर्तिः आ धासिष्ठं; दिवोदासाय वा मति अरु-येति ।

अष्ट० १ अध्या० ८ व० २०, २१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११९

हे अश्विनहो, जो तुमचा रथ तुम्ही स्वतः मौजेने^{१०} जोडला होता त्यास केवळ तुमचा दृक्मूच त्याच्या सीमेपर्यंत घेऊन गेला. तुम्ही पति व्हांव अशी इच्छा करणारी जी सुंदर युवति तुमच्याकडे तुमच्याशी मित्रत्व जोडण्याकरिता आली होती तिने (शेवटी) तुम्हांसच पति म्हणून पसंत केले. ९(२०)

तुम्ही रेभाचे संकटापासून^{११} सरक्षण केलं आणि तुम्ही थंडी उत्पन्न करून अर्त्रीचा तप्त दाह शान्त केला. तुम्हा शयूच्या धेनूचे अग्नी कसदार असे दूध उत्पन्न केले व वन्दनास तुमचेकडून दीर्घ आयुष्याचा लाभ झाला. ६

(शत्रूचा) सहार करणाऱ्या हे कर्तृत्वशाली^{१२} देवानां, (एग्राचा जुन्या) गाडीची दुरुस्ती करावी त्याप्रमाणे जरेनं जर्जर^{१३} झालेल्या वन्दनास तुम्ही पुन्हा (तारण्याचा) तजेला दिला. तुम्ही स्तुतीनी सतुष्ट होऊन त्या विद्वान् उपासकाम जमीनांतून जिवंत उत्पन्न केलं. तुमची पेंथ (स्तुति) करणाऱ्या ह्या भक्ताकरिताही आश्चर्यकारक कृत्ये घडोत. ७

पित्याने टाकल्यामुळं कष्ट मांगीत असलेल्या व (म्हणून) दृग्च्या प्रदेशात तुमची करुणा भाकणाऱ्या (भुज्यूकरिता) तुम्ही (धावत) गेला. जेव्हा तुम्ही (त्याचे) समीप होता तेव्हा तुमचं (भक्त) सरक्षक सामर्थ्य फार उज्ज्वल व तुमचं साहाय्य मोठं आश्चर्यकारक दिसलं. ८

त्या मधुमक्षिकेने तुमची फार मधुर स्तोत्रांना स्तुति केली आणि सोमपान करून तुम्ही संतुष्ट व्हांव म्हणून उशिजाचा पुत्रही तुम्हास पाचारण करीत आहे. तुम्ही दध्यचांचेही मन संतुष्ट करीत आहा. अश्व्याच्या शिरांनं तुमच्याशी संभाषण केले होते. ९

५. अश्विना, वपुषे" युवायुज युवां: रथ वाणी अस्य शध्यं येमतु । वां पतित सख्याय आ जग्मुषी जेन्या गोपा युवां पती अवृणीत ।

६. युव रेम पारपूते:" उरुध्यथ:, अत्रये हिमेन पारतम धर्म । युव शयां. गांव अवस पित्यथु:, वन्दन: क्षेपेण आयुषा प्र तारि ।

७. दक्षा करणा", रथ न जरण्यया निर्कृत" वन्दन युव स इन्वथ: । विपन्यया विप्र क्षेत्रात् आ जनथ । दां अत्र विश्वे दयना प्र सुवत् ।

८. स्वस्य पितु लज्जा निबाधित परावति दृपमाण अगच्छत । अर्भाके युवां ऊती इत: स्वर्वती: अह अभिष्ट्य चित्रा अभवत् ।

९. उत्तस्या भविका वां मधुमत अरपत्, सोमस्य मंदं औशिज हुवन्यात् । युव दर्धाच: मन. आ विवासथ: अथ अश्य शिर: वां प्रति वदत् ।

अष्ट० १ अध्या० ८ व० २१, २२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० १२०

हे अश्विनहो, तुम्हीं पेदूला जो पाटण अश्व दिला, तो सर्वास हवासा वाटण्याजोगा, शत्रूचा^{१४} परामभ कम्प्याजोगा, तेजस्था, युद्धात जत्रूम अजिक्क्य, (सर्वत्र) वाहवा^{१५} होण्या-जोगा व इन्द्राप्रमाणं (सर्व) मानवास भारी असा होता. १०(२१)

सूक्त १२०.

॥ ऋषि-कक्षीवान् । देवता-अश्विन ॥

हे अश्विनहो, तुम्हास कोणता यज्ञ राताप देता? तुम्हा दोघाचा आनंद कशात आहे? अज्ञानी मनुष्य (तुमच्या कृपेवाचून) कसे करील? १

अविद्वान् अमां का अज्ञानी अमा कोणा अन्य मनुष्य असो, त्यानें विद्वान् अशा (अश्वि-नीदेवानाच) मार्गा विचारावा. कारण ग्वरांम्वर मर्त्य (मानवा) संबंधाने अमुक एक गोष्ट त्यांना करिता येणार नाही असे आहे काय? २

ने (अमे जे) तुम्हा ढांघे विद्वान् देव त्याचा आम्ही धावा करीत आहोत. तुम्हा ढांघे विद्वान् देव आम्हास (ग्वचित) एग्रांठे (मुद्ग) स्तोत्र सुचवाल. ह्या तुमच्या प्रिय (भक्ताने) तुम्हास हवि अर्पण करीत तुमचे पृजन केलेले आहे. ३

(शत्रूचा) संहार करणाऱ्या हे (अश्विनहो), 'वपद्' असा शब्दोच्चार करून अर्पण तेंकेल्या जो अद्भुत (हवि) त्याचेविपर्या जणू काही लड्डियाळपणानंच^१ मी देवाना विचारीत आहे. तुम्ही आमचे बलिष्ठ व हल्ला करणाऱ्या शत्रूपासून सरक्षण करा. ४

१० अश्विना, युव पेदवे पुरवारं, स्पृधां^{१६} तरुतारं, अभियु, शयेंः पृतनासु दुस्तर, चर्कृत्य^{१७}, इन्द्रं देव चपणीसह श्वेत दुवस्यथ^{१८} ।

१ अश्विना, वां का होत्रा राधन्^२ वा उभयोः जापे क^३ अप्रचेता^४ कथा विधाति^५ ? ।

२ अविद्वान् अचेताः इत्या अपर विद्वांसो इन् दुर् पृच्छेत् । मते अको नु चित नु^६ ? ।

३ ता वा विद्वासा हवामहे । ता विद्वासा न मन्म वोचेत । युवाकु^७ दयमानः प्र आर्चत् ।

४ दत्ता, वपद्रक्तस्य अद्भुतस्य पाक्या^८ न देवान् वि पृच्छामि । युव सश्वसः च श्वसः च नः पात ।

अष्ट० १ अध्या० ८ व० २२, २३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० १२०

भृगूप्रमाणे (तुमची भक्ति करणाऱ्या) घोषाचे मुखात जी स्तुति जणू अतिशय शोभा पावत आहे, व जिच्यायोगाने पज्जाचा पुत्र विद्वान् इषयूप्रमाणे तुमचे अर्चन करीत असतो, (बी तुम्हांस प्रिय होवो.) ६ (२२)

(तुमचं स्तवन करण्याकरिता) अतिशय त्वरा^१ करणाऱ्या भक्तांचे स्तोत्र श्रवण करा. ज्याने तुमचें स्तवन केले तो, हे अश्विनहो, मीच होय. हे मागल्याचे अधिकारी हो, तुम्ही (इकडे) दृष्टि द्या. ६

या अर्थां विपुल (संपत्ति) देणारे तुम्ही व ती नेणारे ही तुम्हीच हाता, या अर्थां, हे वैभवस्वरूप देवानो, तुम्ही आमचे उत्तम सरक्षणकर्ते व्हा व दुष्ट लाडग्यापासून आमचे मरक्षण करा. ७

जो आमचा मित्र नाही अशा कोणत्याही मनुष्याशी आमची गाठ घालू नका आणि आमच्या (घरच्या) दूध देणाऱ्या गाईंना कोठेही त्याच्या वासरास^३ सोडून घरापासून लाव जाऊ देऊ नका. ८

तुमच्यावर प्रेम असल्यामुळेच ह्या (भक्तजनानी) तुमचं मित्रत्व संपादन करण्याकरिता गाईंचे दोहन केले आहे. ह्यासाठी सामर्थ्यपरिपूर्ण असे वैभव व धेनूनीं परिपूर्ण अशी धान्य-समृद्धि आम्हास द्यावयासाठी काढा. ९

५ भृगुवाणे घोषे या प्र शोभे न, यथा पज्जियः विद्वान् इषयुः न वा यजति ।

६ तक्वानस्य^१ गायत्र ध्रुत । अश्विना, अह चित् वां रिरेभ हि शुभस्पती, अक्षी आ दन् ।

७ यत् महः रन् युव हि आस्त युव वा निरततस्रत, वसू, ता नः सुगोपा स्यात, न. अधयोः वृकात् पान.

८ कलौ अमित्रिणे नः मा अभि धात, न. स्तनभुज. धेनव. अश्विनीः^१ यद्वेभ्यः अकुत्र मा शुः ।

९ युबाङ्ग मित्रधितये दुहीयन् । वाजवल्सै राये च नः मिमीत, धेनुमल्सै इषे च नः मिमीत ।

अष्ट० १ अध्या० ८ व० २३, २४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १८ सू० १२१

सामर्थ्यसमृद्ध अशा अश्विनीदेवाचा अश्ववांचून चाळणारा रथ मला प्राप्त^१ झाला आहे व त्याचे योगाने मी अतिशय आनंदात^२ आहे. १०

हा सुखकारक रथ ह्या लोकाच्या मागोमाग जाऊन जेथे सोमरस (तवार करून) ठेवला आहे तेथे मला नेहमी^३ मंदगतीने घेऊन जावो. ११

निद्रा, आणि, श्रीमंती असून तिचा उपभोग न घेणारा पुरुष, ह्या दोहोंचाही त्या (रथास) फार तिटकारा आहे. दोन्ही लवकर^४ नाशाप्रत जातात. १२ (२३) (१७)

अनुवाक १८.

सूक्त १२१.

॥ ऋषि-कक्षीवान् । देवता-विश्वेदेव, -इन्द्र ॥

मानवांचे पालन^१ करणारा (तो इन्द्र) ह्याप्रमाणे सत्वर (इकडे) येऊन भक्तिशील अंगिरसांची स्तुति केव्हा ऐकिल वरें ? जेव्हा तो सद्गतांत (राहणाऱ्या) मानवांकडे येतो तेव्हा तो यज्ञार्ह देव यज्ञाकडे माग्या प्रौढतेने पावले टाकीत जातो. १

त्याने घुलोकाची स्थापना केली. त्या कुशल^२ वीराने (मानवाना) सामर्थ्याची प्राप्ति न्हावी म्हणून घेतून्या (कामेतील) (सर्वांस) पुष्टिकारक अशा उत्कृष्ट द्रव्याची वृष्टि केली. त्या महान (इन्द्राने) आपण निर्माण केलेल्या (प्राणि) समुदायाचे^३— अश्वच्या मादीचे व वासराच्या आर्ढ्ये— अवलोकन केले. २

१० वाजिनीवतोः अश्विनोः अनश्वं रथं असनं । तेन अहं भूरि चाकनं ।

११ अथ सुखः रथं जनान् अनु सोमपेथं मा समहं तनु कृषाते ।

१२ अध, स्वप्नस्य अभुजत रेवतः च निः विदे । उभा ता बलिं नश्यतः ।

१ नृत् पात्रं इत्या तुरण्यनू देवयतां अगिरसां गिरः कत् श्रवत् ? यत् हर्म्यस्य विशः प्र आ यत्, यज्ञत्रः आवरे उरु कसते ।

२ सः सां सतीत हि । ऋभुः नरः वाजायः गोः धरुण द्रविणं पुषायत् । महिषः रवजां ब्रां, अश्वस्य मेनां गोः मातर, अनु परि चक्षत ।

ताम्रवर्ण उपाचे अगोदर सत्वर प्रकाशून^१ त्याने प्रतिदिवशीं अंगिरस् कुलांतील मनु-
ष्यांच्या पूजेचा स्वीकार केला आहे. जे वज्र तो (स्वहस्तात) वागवितो ते त्यानेच तयार
केले व मानवास उपयुक्त असे जे चतुष्पाद व द्विपाद प्राणी त्याचेसाठी त्यानेच शुलोकाची
स्थापना केली. ३

सोमरसाच्या आनदात असताना तूं प्रतिवधात पडलेल्या गाईंचा देदीप्यमान समूह सत्कृत्ये
नीट चालण्याकरिता (पुन्हा) आणून दिल्यास. ज्या वेळी तिपट^२ विशाल रूप धारण कर-
णाऱ्या ह्या इन्द्राने (पुन्हा) युद्धकडे^३ मोर्चा फिरविला त्या वेळी मानवजातीच्या शत्रूंचे
(गृहांचे) दरवाजे त्याने फोडून टाकले. ४

ज्या वेळी अमृताचा पांगरा देणाऱ्या गाईंचे दूध (अर्पण करून) तुझ्या मातापितरांना
तुला तेजस्वी पेय^४ दिले त्या वेळी. तुझ्या पोषणाची सत्वर तजवीज करणाऱ्या त्या तुझ्या
आईवापांकडून तुला जे सामर्थ्यवर्धक व आल्हाद देणारे दुग्ध मिळाले ते केवळ तुझेच-
साठी होतें. ५(२४)

(हा पहा) प्रादुर्भूत झाला. तो वेगवान् देव प्रमुदित होवो उपेनतर हा सूर्याप्रमाणे प्रका-
शित झाला आहे. ह्या (निधाना मिळून) स्तोत्रे^५ व ऊनऊन हवि^६ ह्यांचेसह यज्ञगृहात
यज्ञचममानून ग्वालीं मांडतील इतके सोमरसाचे विन्दु (स्वतःम) अर्पण करावयास लाविले
आहेत. ६

सूर्याच्या यज्ञात द्रुपभान वज्र कम्पन ठेवणारी व मुदग इधन घातलेली काष्ठाची^७ गम
जेव्हा (प्रदीप्त होण्यास) निद्रा होत व जेव्हा (सर्प) दिवसाची कामे मुरळीत चालावी
म्हणून तू आपला प्रकाश प उजेस, त्या वेळी रथात आरूढ^८ होणाऱ्या, पशूस शोधणाऱ्या
व (आपल्या कामाकडे) खेगेने निघणाऱ्या (प्रत्येक) मनुष्याचे (काम होतें). ७

३ अरणीः पथे तुरः रादः अनु यन अङ्गिरसां विशा हव नक्षत् । नियुत वज्र तक्षत्, नर्याय द्विपदे
चतुष्पदे यां तन्मयत् ।

४ अस्य मदे अपिषत् उन्विषाणां स्वये अनीक ऋताय दाः यत् ह त्रिकक्षुप् प्रसरो^१ निवर्तत् मानुषस्य
हृदः दुर अप वः ।

५ यत् सवर्द्धघायाः उन्विषायाः पयः (पितरौ) ते शुचि रेक्णः^२ अयजन्त, तुरणे भुरण्यू पितरौ यत् राधः
सुरेतः^३ पयः अनीता, तुभ्यम् ।

६ अथ प्र जज्ञे । तरणिः ममत् । अस्याः उपसः मूरः न प्र रोचि, येभिः जरणा^४ स्वेदहव्यैः^५ धाम
अग्नि सुवेण शिचन् इन्दुः आष्ट ।

७ मूर. अश्वरे गो. रोधना म्विमा दनधितिः^१ यत् अश्वरे अपस्यात्, यत् ह कृत्वात् अनु धून् प्रभाभि,
अर्विशै, पश्विषे, तुराय ।

अष्ट० १ अध्या० ८ व० २५, २६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १८ सू० १२१

देदीप्यमान असा जो झरा त्याचे प्राप्त्यर्थ युद्ध करीत असता तूं विशाल बुलोकांतून आठ घोडे घेऊन आलास, आणि त्या वेळीं तुला आनंद होण्याकरिता, कढविलेला,^{१३} दुग्धामुळे ज्यास्ती तीव्र बनलेल्या, व तुला हर्ष उत्पन्न करणारा असा पिवळा धमक सोमरस (तुझ्या भक्तानीं) (हातात) यज्ञपात्राण घेऊन नयार केला.

अनेक भक्तानीं पाचारण केलेल्या हे (इन्द्रा), ज्या वेळीं कुत्सावर प्रसन्न^{१४} होऊन तूं अगणित शस्त्रानीं शुष्णास वेढून टाकलेस त्या वेळीं बुलोकांतून आणलेला लोखंडाचा गोटा तूं आपल्या कुशलतेनें^{१५} गोकर्णाने^{१६} (शुष्णावर) फेंकलास.

हे वज्रधारी (इन्द्रा), तमानें सूर्यास प्राप्त्याचे^{१७} पूर्वींच तूं आपले शस्त्र मेवावर फेकलेस. शुष्णाचे जे बल सर्व बुलोकाम व्याप्त अनिर्वाधपणे राहिले होते त्याचाही तू नाश करून टाकलास.

हे इन्द्रा, चाकावाचून (फिगणगे) ते श्रेष्ठ व मामर्शवान् बुलोक व भुलोक द्याना तुझा पराक्रम पाहून आनंद होतो. तूं (सर्वाहून) वरिष्ठ असल्यामुळे, उदकात^{१८} दवा धरून वमलेल्या त्या वराहास— वृत्रास— तू आपल्या वत्राने चीत केलेस.

इन्द्रा, ज्या मानवांचे तूं रक्षण करितोस त्याचा तू हितकर्ता असल्यामुळे तू वायूच्या वाय्वान् व सुलभ रत्नाने जोडले जाणाऱ्या अश्वार अरुढ हो. उग्रना काव्याने जे आनंददायक वज्र तुला दिले ते त्याने तुला उपयोगी^{१९} पडावे व तू वृत्रास मार्गावर राहण करले होत. १२

८ बुध्नसह उत्स योधानः महः दिवः अथा हरी इह आदः, यन् वाताय^१ गोरमस ते मन्दिन हरि अद्रिभिः धुक्षन् ।

९ पुम्हृत, कुत्साय वन्वन्^२ यत्र अनन्तः दैव शुण पणिगणि, दिवः आगीत आय । अरमान ऋन्वा^३ गोः^४ प्रात वतयः ।

१० अदिवः, तमसः सूरः अपीतेः^५ पुग यत र्जित त फालग अस्य, शुणम्य चित यत दिवः परि परिहित सुप्राथत ओजः, तन् आ अदः ।

११ इन्द्र, अचके गरी पाजसी द्यावाक्षामा ला अनु कर्मन मदतां । महः त्व मिगमु^६ आशयत वराह वृत्र वज्रण मिस्वपः ।

१२ इन्द्र, यान् वृत् अवः नर्यः वातय गुपुजः वटिष्ठान त्व तिष्ठ । उग्रना काव्यः य मन्दिन ते दात, पार्थ^७ वृत्रहन वज्र ततक्ष ।

पृ० १ अध्या० ८ व० २६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १८ सू० १२१

हे इन्द्रा, तूं सूर्याचे पीतवर्ण अश्व^{११} थांबविलेस^{१२} आणि ह्या एतशानेही चाक ओढलें
हीं. तुझें पूजन न करणाऱ्या लोकांस तूं नव्वद नद्यांचे पलीकडे फेंकून त्यांना एका (मोठ्या)
ठळ्यांत टाकून दिलेस.

१३

हे वज्रधारी इन्द्रा, आह्मांवर येऊन ठेपलेल्या दुरितापासून व ह्या क्लेशदायक (आपत्तीपासून)
आमचें संरक्षण कर. आह्मांस पोटास भरपूर मिळावें, आमची कीर्ति वाढावी, व, आह्मांस मधुर
अत्याचा लाभ व्हावा म्हणून ज्या सामर्थ्याच्या योगानें आह्मांस पुष्कळ रथ मिळतील, व
(अनेक) अश्व (पदरीं) असल्यामुळें ज्याची (लोकांस) खूण पटेल, असें सामर्थ्य आह्मांस
अर्पण कर.

१४

तुझी ती कृपाबुद्धि आह्मांवरून उडून न जावो व हे सामर्थ्यावान् देवा, आह्मांस (पुष्कळ)
धनधान्य प्राप्त होवो. हे उदार (इन्द्रा), तूं श्रेष्ठ असल्यामुळें आह्मांस धेनूंचा लाभ होत
असतां तूं तेथें अस. आम्ही तुझें हवि^{१३} अर्पण करून सर्वजण आनंदांत राहूं. १९(२६)(८)(१)

१३ इन्द्रा, त्वं सूरः हरितः वृन्^{११} रमयः^{१२} अय एतशः चक्रं न भरत् अयज्यन् नाव्यानां नवतिं पार
प्रास्य कर्तं अपि अवर्तयः ।

१४ वज्रिवः इन्द्रः, अमीकं दुरितात् अस्याः दुर्हेणायाः त्वं नः पाहि । इषे, श्रवसे, सृगृतायै, रथ्यः
अश्वबुध्यान् बाजान् नः प्र यन्धि ।

१५ ह्य ते सुमतिः अस्मत् मा वि दक्षत् । वाजप्रमहः इषः त्वं वरन्त । मघवन, अर्यः गोषु नः भजः ते
मंहिष्टाः^{१३} वधमादः स्वाव ।

॥ आठवा अध्याय समाप्त ॥

॥ प्रथमअष्टक समाप्त ॥ १ ॥

